DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Enbiya Kırali

Moskova'dan Anadolu'ya

MAKSUT ve MUSTAFA SUPHİ

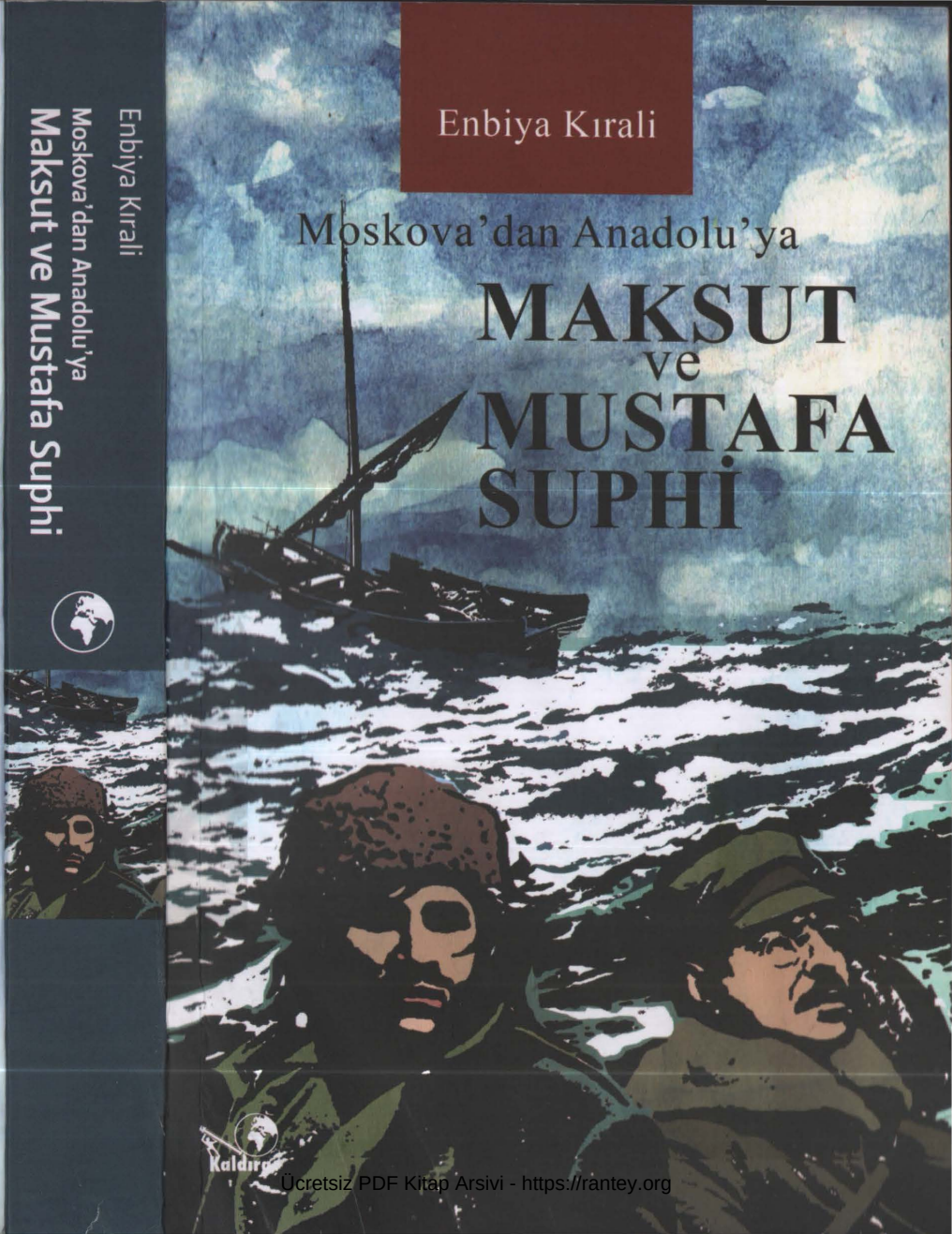

Enbiya Kırali
Moskova'dan Anadolu'ya
Maksut ve Mustafa Suphi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Moskova'dan Anadolu'ya

Maksut ve Mustafa Suphi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KALDIRAÇ 48
ROMAN DİZİSİ 5
KALDIRAÇ YAYINEVİ

MOSKOVA'DAN ANADOLU'YA
MAKSUT VE MUSTAFA SUPHİ
ENBİYA KIRALİ

© 2015 KALDIRAÇ YAYINEVİ
1. Baskı Temmuz 2015

Editör
Ahmet İnce
Ülkü Gündoğdu

Kapak Tasarımı
Hakan Sümer

Baskı Öncesi Hazırlık
Ülkü Gündoğdu

Grafik Uygulama ve Baskı
Bizim Büro Ofset /26649

ISBN: 978-605-5172-06-0

Kaldıraç Yayınevi
Katip Mustafa Çelebi Mah., Tel Sok.,
No: 20, D: 1 Beyoğlu / İstanbul
T & F: (0212) 251 68 61
E: info@kaldiracyayinevi.com
W: kaldiracyayinevi.com
facebook.com/kaldirackitap twitter.com/kaldirackitap
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Enbiya Kirali

Moskova'dan Anadolu'ya

Maksut ve Mustafa Suphi

-ROMAN-

Kaldıraç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayıncının Notu

Kapitalist-emperyalist sistemin insanlara ve insanlık üzerine en ciddi ve en ağır saldırılarının yapıldığı dönemlerin birinden hatta belki en ağırından geçiyoruz.

Dünyanın üçte birinde fiili işgal ve emperyalist politikalar çerçevesinde gerçekleşen iç savaşların olduğu; uygulanan neoliberal politikalar yüzünden sömürü ve yoksulluğun sürekli arttığı; bu nedenle insanın insan olarak yaşaması için gereken maddi koşulların hızla ortadan kalktığı; tekelci polis devletinin uyguladığı baskının da her geçen gün arttığı ve ülkelerin korku imparatorluklarına dönüştüğü bir dünyada yaşıyoruz.

Bu aynı zamanda, kafası eğitim, medya ve resmî ideolojilerle esir alınan; düşünce ve eylem fakiri haline dönüşen; kelimenin tam anlamıyla bir akıl tutulması yaşayan; insan olmanın erdemlerini, güzelliklerini, gerekliliklerini unutan yani kısaca insanlıktan çıkmaya başlayan insanların yaşadığı bir dünyadır.

Biz bugün, her şey bir yana, insan olarak kalabilmek için dahi büyük çaba sarf edilmesi ve bunun tek yolunun da kapitalist-emperyalist düzenle mücadele edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Gerçeklerin inatçı şeyler olduğunu da biliyoruz. İnsanlık ateşinin üzerimizi örten karanlığı parçalayabileceğini de. İnsanlık tarihine ve sınıflar mücadelesine baktığımızda görüyoruz bunu.

Bu nedenle de tarihin pek çok döneminden, bugün unutulmaya başlanan ancak bize mücadeleyi, kimi zaman yenilgiyi kimi zaman zaferi anlatan ama her zaman kendi sözünü söylemiş, kendi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hikâyesini anlatmış, kendi tarihini yazmış, insan olarak kalabilmişlerin hikâye, roman ve anılarını basmayı, "hatırlatmayı" ve bu deneyimlerden öğrenmeyi bugünün acil görevlerinden biri sayıyoruz.

Yazarın, kitapta geçen, bazı yorum ve görüşlerine katılmamakla birlikte; Mustafa Suphi ve Maksut Kırali gibi tarihsel kişiliklerin, tüm varlığı ile kendini devrime adamış bu büyük devrimcilerin yaşam öyküsü ve aynı zamanda tarihsel sürece ilişkin bazı tezleri de içeren bu romanın okuyucu ile buluşmasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

Kaldıraç Yayınevi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Yayıncının Notu *5*
Başlarken *11*
Önsöz *15*
Maksut Kırali *19*
Giriş *21*
Köy Yaşamı *23*
Moskova'da *49*
Hürriyet Ararken *70*
Yeniden Moskova *78*
Sürgün *104*
Esaretten Kaçış *134*
Zorunlu Yolculuk ve Kaluk Serüveni *158*
Tekrar Karadeniz ve İşgal *200*
Hürriyete Uçuş ve Kutsal Kavga *214*
Kazan'a Yolculuk ve Kırım Odesa Savaşları *226*
Kırım Serüveni *260*
Odesa Savaşları ve Kiev'in Kurtarılması *263*
Moskova'ya Son Yolculuk *295*
Taşkent ve Hive Günleri *304*
Bakû ve Sonun Başlangıcı *341*
Maksut Batum'da *350*
Birinci Doğu Halkları Kurultayı *371*
Ve ölümler *410*
Son Sözler *412*
Enternasyonalizm *415*
İdeoloji ve Diplomasi *417*
Meryem *420*
Suphi ve Arkadaşlarını Kim Öldürdü? *421*
Bir Anı *424*
Sonrası *427*
Miyase Kadın *429*
En Son Sözler *430*
Teşekkür *433*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Devrimci proletaryanın
ölümsüz önderlerine
ithaf olunur..

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BAŞLARKEN

Enbiya Kırali'nin "Moskova'dan Anadolu'ya" adlı romanını yayına hazırlama sürecinde, eserle ilgili önüme gelen metinleri büyük bir özveri, yoğun bir emek ve görünmeyen bir çabayla dil-anlatım, yazım-noktalama, kurgu, uyum ve olay örgüsü yönlerinden incelemeye, sonsuz bir sabırla düzeltmeye, sonuçları yazarla paylaşmaya çalıştım.

Öyle inanıyorum ki okuyucu; ortaya çıkan bu eserin yalnızca estetik yanıyla değil, Sovyet Devrimi'nin, ülkemizi etkileyen tarihsel ve toplumsal yönüyle de yakından ilgilenecektir. Yazarın, insan yüreğine doğrudan hitap etmesi; tarihsel olay ve olguları, diyalektik ve tarihsel, materyalist bir bakış açısından ve üstelik akıcı, sürükleyici bir dille yansıtma çabası, bana bu eserle ilgili zorlukları yenme konusunda, özel bir direnç, cesaret ve coşku verdi. Okuyucu; Sürmeneli bir yazarın ağzından, yakın tarihin derinliklerinde gizemini koruyan Büyük Ekim Devrimi'ni ve onun ülkemize yansımalarını, ilgiyle okuyacaktır.

Sürmene'ye bağlı Fildoz (Çiftesu) Köyü'nde yetişen, oradan kalkıp Moskova'da fırın işçisi olarak çalışmakta olan babasının yanına giden Maksut Kırali'nin; Bolşeviklerle tanışması... Bolşevik Partisi içinde iyi bir eğitim alması... Ekim Devrimi sürecine katılması... Siyasi faaliyetleri nedeniyle, babasıyla birlikte Çarlık polisi tarafın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dan tutuklanması, Sibirya madenlerinde çalışmak üzere sürgüne gönderilmesi... Esaretten özgürlüğe kaçışı... Rusya'da 10 yılı aşkın bir süre, devrimci mücadele içerisinde çelikleşmesi... Orada Mustafa Suphi ve arkadaşlarıyla tanışması, TKP saflarında birlikte mücadele etmeleri, I. Doğu Halkları Kurultayı'na katılmaları... Ve nihayet Anadolu'da yerel direniş örgütleri, örgütlü gerilla örgütleri, bağımsızlıkçı çeşitli ulusların kurtuluş mücadeleleri, Mustafa Kemal önderliğinde sürdürülen; emperyalist işbirlikçisi Yunanistan askerî güçlerine karşı direniş mücadelesi vb. mücadelelere örgütlü biçimde katılma, müdahale etme ve sosyal kurtuluşa taşıma amacıyla TKP heyeti olarak Anadolu'ya yönelmeleri... Ölüm yolculuğuna çıkmaları, bu yolculuk süresince karşılaştıkları dramatik olaylar, romanda sürükleyici bir dille anlatılıyor.

Bakü'den Ankara'ya varmak için hareket eden Mustafa Suphi ve arkadaşlarından oluşan TKP heyeti, 28 Aralık 1920'de, yanlarında yeni Sovyet elçisi Midvani ile birlikte Kars'a gelir. Heyet orada törenle karşılanır ve resmî görüşmeler yapmak amacıyla bir süre kentte kalır. 18 Ocak'ta Ankara'ya gitmek amacıyla yola çıkan heyet, Erzurum tren istasyonunda, önceden örgütlenmiş büyük bir protestoyla karşılanır. İçinde Mustafa Suphi'nin Rus kökenli eşi Maria'nın (Meryem'in) de bulunduğu kafile, şehre sokulmadan, Trabzon'a yönlendirilir. Trabzon'da devlet güçleri, halkı galeyana getirmiştir. Yahya Kaptan, adamlarıyla birlikte Değirmendere'de olup, idareyi ele almıştır. Kurbanların bindirileceği taka ve kendilerinin bineceği motor hazırlanmıştır. Bu, önceden kurgulanmış, planlı bir ölüm yolculuğudur. Güya bu taka yolculuğu, Ankara tarafından istenmeyen komünistlerin (Bolşeviklerin) Batum üzerinden tekrar Bakü'ye gönderilmeleri içindir. Trabzon Değirmendere semtinde, ite kaka, işkence ve hakaretlerle, bir takaya bindirilen Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı, Sürmene'den iki mil kadar açıklarda, 28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece, Yahya Kâhya ve adamları tarafından vurularak, kesilerek, taş bağlanıp denize atılarak öldürülürler. Nazım Hikmet bu gerçeği şöyle dile getirir:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Biz
Onbeş kasap çengelinde sallanan
Onbeş kesik baş
Onbeş arkadaş
Yoldaş
Bunların sen, isimlerini aklında tutma
fakat
28 Kanunisaniyi unutma!"

Tüm bu olayları; yalın bir anlatımla yansıtan roman, tarihin karanlık dehlizlerinde unutturulmaya çalışılan gerçeklerin, bir kez daha günışığına çıkmasına vesile oluyor. Unutmamalı ki, bu romanda anlatılanlar, komünist hareketin, emeğin ve ezilenlerin tarihidir. Gerçekler günışığına çıktıkça, Mustafa Suphi ve arkadaşlarını ölüme gönderen süreci örgütleyenler, büyük insanlığın vicdanında mahkûm olmaya devam edecektir. Özellikle Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katledilmesinin siyasî sorumlusu olan Ankara Hükümeti'nin, Mustafa Kemal'in rolü sürekli örtbas edilip karartılmak istenmiştir. Bu karartmada burjuva devletin olduğu kadar, Mustafa Kemal Hareketi'ne koşulsuz destek sunan; başta burjuva sosyalizminin baş temsilcisi olan Dr. Şefik Hüsnü Değmer ekolü olmak üzere, sözde komünist, sosyalist ve devrimci geçinenlerin de sorumluluğu/suçu vardır. Katledilme yıldönümlerinde yapılan Mustafa Suphi anma törenlerine dikkatli bakıldığında, büyük çoğunluğunun yasak savmanın ötesine geçmediği görülmektedir. Başta Kemalizm olmak üzere burjuva ideolojisinin bütün biçimleriyle hesaplaşılmadan Tarihî TKP'nin ve kadrolarının mücadelesi yerli yerine konulamayacaktır. Elinizdeki kitap, roman formunda, bu sürecin aydınlatılmasına önemli katkı yapabilecek bir içeriğe sahiptir.

Ahmet İnce
Eğitimci-Yazar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Önsöz

Hasta adam Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma süreci, Mondros Mütarekesi ile resmen başlamıştı. Yedi kıtaya yayılmış koca imparatorluğun parçaları bir bir bütünden ayrılırken, Anadolu, İttihatçılar tarafından merkezî biçimde savunulması gereken en önemli toprak parçası olarak öne çıkmıştı. "Bu ülke nasıl kurtulur" diye herkes çözüm üretmeye çalışırken, Ankara'da Mustafa Kemal ve arkadaşları, İmparatorluğun kalan son parçasını kurtarmanın hesaplarını yapıyordu. Ordu; büyük ölçüde terhis edildiğinden, millî güçleri oluşturan unsurların içinde, mesleği eşkıyalık olan efelerin yanı sıra, daha önce suça bulaşmış her türlü insan vardı. Elbette bu kişilerin teşvik edilmelerinden de öte, yurt savunmasında yer almak istemeleri, takdir edilmesi gereken bir durumdur. Esas olarak, merkezî disiplinden yoksun bu kişilerin savaş boyunca yaptıkları bir takım çirkin eylemler, yıllar sonra, "Millî Bağımsızlık Mücadelesi"nin envanterine, yüzleşilmesi mümkün olmayan kirli vakalar diye geçmiştir.

Bu arada, bütün Rusya topraklarında gerçekleşen ve büyük ölçüde hâkimiyet kuran Sovyet Ekim Devrimi, dünya emperyalist cephesinin uykularını kaçıracak boyuta ulaşmıştı... Bir anda dünyanın üçte biri kadar toprak parçasının sömürü alanının dışına çıkması, uluslararası genel konjonktürü ve siyasî dengeleri altüst etmişti. Savaşı kazanan bilumum emperyalist devletlerin İstanbul ve Anadolu'yu işgal etmesi, Sovyetler Birliği ve karşıtları tarafından yeni bir durum olarak değerlendirilmiştir. Yeni Sovyetler Birliği devleti, emperyalistlerle sınır olmak istemezken, devrimin doğuya

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ya da batıya yayılmasından korkan işgal güçleri, artık Anadolu'yu paylaşmakta isteksiz davranıyorlardı. Çünkü Rus orduları, başka topraklarda işgalci konumundayken içeride proleter devrim gerçekleşmişti. İstediği büyük lokmayı alamayan ve ayrıca aynı kâbusu kendi ülkelerinde de yaşamak istemeyen emperyalist ülkelerden İtalya, Fransa, erkenden Anadolu'yu terk etmişti. Millî güçlerin önünde sadece Batı'nın piyonu Yunanistan ve ince İngiliz diplomasisinin kıvrak oyunlarını aşmak kalmıştı. Her şeye karşın, savaş sonu paylaşılmaya başlanılan Anadolu, bir ölüm kalım savaşına hazırlanıyordu.

Rusya topraklarında gerçekleşen 1917 Ekim Devrimi, o coğrafyada yaşayan bütün halkların katılımıyla ete kemiğe bürünmüştü. Rus proletaryası ve Çarlık rejimi arasında geçen tarihî hesaplaşmaya; o dönemde Çarlık Rusyası'nda bir şekilde yaşayan esir, gurbetçi Anadolu'nun yiğit insanları da taraf olmuştu. O topraklarda yaşanan zulümden onlar da payını aldığından, bir anda kendilerini, bu kıyasıya kavganın içinde bulmuşlardı.

Anadolu işgal edildiğinde, onların yüreğinde bir an önce Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere ülkeye dönme isteği belirmişti. Sovyet iç savaşı içinde kazandıkları deneyimle, sarsılmaz ve çelikten bir iradeye kavuşan, emperyalizme ve Osmanlı despotizmine karşı bu gerçek devrimciler, en kısa sürede Anadolu şuralarıyla ve emekçi halkıyla buluşmak üzere elverişsiz iklim koşullarında yurda giriş yaparlar. TKP'nin önder kadroları, Anadolu'ya geçişin ölümle sonuçlanabileceğini tahmin edebilirlerdi, fakat böylesine kalleşçe ölüm, belki de akıllarının ucundan bile geçmemişti. Onların kafasında emperyalizme ve piyonlarına karşı vuruşarak ölmek vardı. Ancak böyle olmadı... Üstün emek ve emekçi halklara yönelik sevgileri; Mustafa Kemal Hareketi'ne ihtiyatsız yaklaşımları ve ayrıca sınıf kavrayışlarını iyimserlik gölgeleyince, çabuk inandılar tek derdi iktidar olmak isteyen burjuva cellâtlarına.

Onların katledilmelerinden, yalnızca Ankara sorumlu değildi. Başarılmasında büyük katkıları olan Bolşevik Devrimi önderleri; kendi iç ve dış tehdit algıları ekseninde, onlar ölüme giderken duyarsız kalmışlardı. Enternasyonal kurumların çok ağır çalıştırıldığı bu süreçte; ölümleri sonrası yapılan girişimler de "yasak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

savma" anlayışıyla etkisiz kalmıştır.

Bolşevik Devrimi önderlerinin, her şeyin hesabını en ince ayrıntısına kadar yaparak, dünya emperyalist cephesinde, tamiri imkânsız gedikler açması, elbette tarihi var eden sınıflar mücadelesinin yarattığı tartışılmaz bir zaferin en belirgin örneğidir. Ancak aynı önder kadro; altına imza attıkları 3. Enternasyonal kararlarında yer alan, "Devrimin, Doğu'ya doğru yönlendirilmesi" maddesine göre; Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nın, 1 Eylül 1920'de Bakü'de toplanmasına önderlik etmiştir. TKP önderlerinin, Anadolu'da yalnız bırakılarak kaderlerine terk edilmesi, Sovyetler Birliği cephesinden bakıldığında, sadece koca Sovyet Devleti'ni yaşatmak adına "taktik diplomasi" olarak görülür.

O yıllarda, Anadolu'ya geçmek için yalnızca TKP hazırlık içinde değildir. Batum'da Müslüman Türklerden ordu oluşturmaya çalışan Enver Paşa, yurt içinde oldukça yaygın militan gücüne güvenerek, ülkeye giriş yapmanın fırsatını kollamaktadır. Hatta öylesine isteklidir ki, fırsat yakalayabilmesi adına TBMM ordusunun cephelerde yenilmesini bile hayal eder.

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının "Ekim'in rüzgârını" arkalarına alarak, Anadolu'da yaşanan iktidar boşluğuna devrimci bir müdahalede bulunmak cüreti ile hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yurda girişinden sonraki gelişmeler; beklenmedik şekilde olmuştur. Enver Paşa ve Mustafa Suphi arasında Birinci Doğu Halkları Kurultayı'ndan kalma bir hesaplaşmaya yurt içinde devam etme isteğine, Ankara'nın çirkin tavrı da eklenince, ortaya bu iğrenç katliamın görüntüleri çıkmıştır.

Sürmene, Temmuz 2015

Enbiya Kırali

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MAKSUT KIRALİ

Karadeniz'de uzun kış geceleri geçmek bilmezdi. Mübadeleden kalma eski Rum evinin çatısında bir metreyi geçen kar ve buzdan bir süngü gibi saçaklardan aşağı uzanan sarkıtlara, dışarıda lapa lapa yağan kar da eklenince, sabahı yakalamak artık uzun uzun sohbete kalırdı.

Yarı aç kalkılan yoksul sofralardan sonra, tükenmez karanlıkları bitirmenin tek yolu ateş başı sohbetleri olurdu. Öncelikle, ailenin tarihini iyi bilen yaşlılar anlatır, yaşadıklarını ve yaşanan acıları yeni kuşaklara.

Başköşedeki ateşlikte kalın gürgen kütüklerinin yaydığı kırmızı alevler çatıya doğru yükselirken, ailenin büyüğü başlardı anlatmaya... Bazen sabaha kadar süren bu sohbetlerde mutluluklar ve güzel anılara yer yoktu. Egemenlerin halklara reva gördüğü yoksul yaşamın içinde sadece gurbet vardı, ayrılıklar ve ölümler vardı.

Maksut'un hikâyesi böyle anlatılırdı üçüncü kuşak aile bireylerine. Bir şey daha vardı dikkat edilen. Anlatılanlar hiçbir şekilde aile dışında kimseyle paylaşılmayacaktı. Tarihi de, insanlığımızı da katleden egemen güçler öylesine bir korku salmışlardı ki halkın yüreğine, aradan kırk yıl geçmesine karşın, acı feryatların diline vurulan kelepçe çözülmekte hâlâ zorlanıyordu... En yakınında yaşanılan gerçekleri bile dışa vurmak, ortaya koymak çok büyük bedel gerektirdiğinden aile içi sohbetin dışına çıkılamıyordu.

Maksut Kırali, gurbet ellerde kendince tarihin en haklı savaşının içinde yerini alırken, aklı hep ardında bıraktığı sevdiklerindey-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

di. Annesi, kardeşleri ve bir de yaşıtı olan Rum güzeli Eleni'de. Barikatların arkasında, siperlerde ve sokak direnişlerinde, ölümle burun burunayken, onun ruh dünyasını kuşatan duygu; sevdikleri ve tüm Anadolu halklarının ulusal ve toplumsal nihai kurtuluş hayaliydi.

Susmak... Ebediyen susmak olmazdı/olanaksızdı. Kopkoyu karanlık bir dünyanın içinden on yıllar önce aydınlık geleceğe el uzatma yürekliliğini gösteren yiğit bir Karadeniz delikanlısını, ısmarlama tarihin karanlık sayfalarında yalnız bırakmak hiç olmazdı.

Maksut Kırali ve adından başka geriye miras bırakamayan Anadolu'nun seçkin yiğitleri, çıktıkları bu anlamlı yolculuğin sonunda ölüm olabileceğini zaten biliyorlardı.

Onlar, sömürülen-ezilen milletlerin umudu olarak ölümün kucağına itilirken, korkusuzlardı. Tek endişeleri, Anadolu halklarının ertelenen hayalleriydi...

Bugün, Karadeniz'in serin sularına karışan bedenleri, gelecek "hürriyet" dolu günlerin ışığı olmaya devam ediyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş

Maksut Kırali ya da Kıralioğlu Maksut; 1889'un karlı bir kışında, Sürmene'ye bağlı Fildoz (Çiftesu) Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Doğum yerinin kayıtlara Aso (Aksu) olarak geçmesi, dönemin idari yapılanması ile ilgilidir. Dört çocuklu bir ailenin ikinci evladı; yoksulluğun ve çaresizliğin kol gezdiği köyünden henüz on beş yaşındayken, babasının yanında çalışmak üzere binlerce kilometre uzağa Moskova'ya gider.

Onu bu uzak diyarlara gönderen ailesinin tek amacı, para kazanması değildir. Babasının yanında, karnının daha iyi doyabileceği ve kendi sofralarından en azından bir tabak eksileceğidir.

Küçük Maksut'un çocuk yaşta yüreğinde yaktığı isyan ateşi, Moskova'da emek ve özgürlük mücadelesinin örgütlü yapısıyla bütünleşince, gencecik yüreğiyle dünyayı değiştirme idealinin bir parçası olarak çelikten bir iradeye dönüşmüştür...

Bu kitabın amacı; ilk Türkiyeli komünistler olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının, ölümle sonuçlanan Anadolu serüvenlerine ışık tutmaktan ziyade, bugüne kadar bu olayın içinde sadece bir isim olarak yer alan Maksut Kırali'nin, koca Rusya coğrafyasında yürüttüğü akıl almaz mücadelenin, günyüzüne çıkarılmasıdır.

Kaluk'ta sürgünken Mustafa Suphi ile kesişen yolları, daha sonra örgütlü birlikteliğe dönüşecek ve Sovyet Devrimi'nin kazanılmasında bir mihenk taşı olarak tarihe geçecektir...

Onların birlikteliği; örgütlü mücadelenin birer militanı olmaktan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

öte, koyun koyuna ölmeyi hayal edebilecek kadar üst düzeydedir.

Bütün hayalleri; uçsuz bucaksız topraklarda başlattıkları kurtuluş ve özgürlük mücadelesini, zamanı geldiğinde, Anadolu'da sürdürmektir. Ve o gün gelip çattığında hiç tereddütsüz atıldılar ölümün kucağına.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KÖY YAŞAMI

Dik yamaçları süsleyen yemyeşil gür ormanları, taş duvarlar üzerine inşa edilmiş üstü kırmızı kiremitlerle örtülü evleriyle tipik Karadeniz mimarisini yansıtan köy, karlı bir kış sabahına uyanmak üzereydi; Miyase kadını doğum sancıları tutmuştu. Ağrılar dayanılır gibi değildi. Mehmet, fırladı evden; koşmuyordu, sanki kanatlanmış uçuyordu köy ebesinin evine doğru. Birkaç kez düşüp kalktığından, kardan adam gibi olmuştu ve çok şaşırtmıştı onu kapısında gören yaşlı ebe kadını.

1889 yılının kışı şiddetli geçiyordu. Damda bir metreyi geçen kar kalınlığı, bir de saçaklardan aşağı doğru uzanan buz sarkıtlar, kışın vahametini ortaya koyuyordu. İşte böyle bir günde, Miyase ve Mehmet'in tarifi zor sevdaları, ikinci meyvesini vermişti. Soğuk bir kış sabahında dünyaya gelen çocuklarına; Maksut adını verdiler. Ebe kadın küçük bebeği ilk eline aldığında, şöyle bir havaya kaldırdı ve "Bahtın açık olsun yavrucak" diye mırıldandı...

Maksut çocukluk yıllarında, eğitim adı altında, ailesi tarafından köy camisine gönderildi. İlk günlerde hocanın berbat bakışlarından ve çirkin yüzünden ürkmüştü. Zaman zaman elindeki uzun çubukla çocukların kafasına vurması korkutmuştu küçük Maksut'u.

Zalim imamın değneği hızla başına indiğinde, henüz sekiz yaşındaydı. Canı yanan küçük çocuk camiden kaçarak eve yöneldi. Acıdan ağlıyordu, köyde onu gören yaşlı bir adam hâline acımıştı, başını okşayarak sordu.

-Neden ağlıyorsun?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Hoca dövdü!

Adamın sevecen yüzü birden değişti.

-Elleri kırılsın namussuz herifin! Kendileri her haltı işler, yoksul köylünün ekmeğini yer, sonra da çocuklarını döver...

Maksut biraz sakinleşmişti.

-Bir daha camiye gitmeyeceğim!

-Annene söyle göndermesin, zaten bunların bir şey bildiği yok. Sırf askerlikten kaçmak için hoca oluyorlar.

-Bütün hocalar kötü mü?

-Oğlum, ben pek iyisini görmedim. Çocukluğumuzda biz de dayak yedik.

-Bu hocalar dövmeden bir şey öğretemezler mi?

Adam bu soruya şaşırmıştı. Cin gibi çocuk, diye geçirdi aklından ve tekrar başını okşayarak.

-Kendileri bir şey bilmiyorlar ki başkalarına öğretsinler! Eve git, her şeyi annene anlat!

Maksut'un eve erken dönmesi annesini kuşkulandırmıştı.

-Oğlum camiden mi kaçtın?

-Evet, kaçtım!

-Çok günah, neden kaçtın?

Maksut elini hâlâ acıyan başına götürdü ve ağlamaklı bir sesle.

-Hoca bizi dövüyor!

Miyase kadının içi burkuldu.

-Nerene vurdu?

-Başıma çubukla sertçe vurdu!

Miyase, çıldırmak üzereydi... Ne demek çocuğun başına vurmak, diye içinden geçirirken, aklı birden kendi çocukluğuna gitti. Biz de çocukluğumuzda az dayak yememiştik, diye düşünse de, sinirlerine hâkim olamıyordu.

-Ne yapıyor bu hoca, çocuğun kafasına vurulur mu?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Maksut şikâyetine devam ediyordu.

-Vurdu işte, başım hâlâ acıyor, ağrıyor!

Miyase kadın üzgündü, bir de eşi Mehmet'in olmayışı kafasını karıştırmıştı. Yoksa benim oğlum yetim muamelesi mi görüyor, diye düşünmeden edemedi. Bu arada kararını da vermişti.

Oğlunun başını şefkatle okşarken.

-Oğlum bir daha camiye gitmeyeceksin! Kur'an okumayı ben sana öğretirim.

Küçük Maksut'un anlayamadığı bir şey daha vardı.

-Hoca bize sadece okumayı öğretiyor, yazmaya sıra gelince sadece kendisi yazıyor.

Annesi nasıl yanıt vereceğini kestiremedi, fakat çabuk toparlanmıştı.

-Camide sadece okumayı öğretirler...

-Anneciğim, ben yazmayı da öğrenmek istiyorum.

-Okuma-yazmayı öğreten okul Sürmene'de var.

-Nasıl olur? Rum çocukları Aso Hanları'ndaki okula gidiyor.

-Oğlum, o okul onların.

Maksut oldukça ısrarlıydı.

-Bizi almazlar mı?

Maksut'un böylesine okuma isteği karşısında annesi kahroluyordu. Kafasından birçok düşünce geçmesine karşın, bir türlü çözüm bulamıyordu.

Kestirmeden yanıt vermeyi tercih etti.

-Almazlar! Ayrıca, orası senden büyüklerin okuduğu bir okul...

Maksut, minik gözleriyle anlamlı anlamlı baktı annesine.

-Babam olsaydı okul için Sürmene'ye gidebilir miydim?

Miyase kadın, yüreğine hançer saplanmış gibi müthiş bir acı hissetti. Kafasını kaldırdı, göz pınarları dolmuştu. Fırtına başlamak üzereydi, zor tuttu kendini ve sarıldı yavrusuna.

-Elbette oğlum, baban olsaydı bir çözüm bulurdu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Maksut'un minik yüreğine isyan ateşi düşmüştü.

-Öyleyse babam neden yok anne? Neden terk etti bizi?

Miyase'nin yoksul bedeni çileli yaşamın içinde zaten eziliyordu. Ne diyebilirdi ki hayatı henüz tanıma fırsatı bulmadan yoksulluğun soğuk nefesini ensesinde hisseden minik yavruya... İsyan edercesine haykırarak konuştu.

-Bilmiyorum oğlum! Lanet olsun, bilmiyorum!

Bu kez küçük Maksut isyan eder gibiydi.

-Babam neden çekip gitti? Yoksa ona bir kötülük mü yaptın?

Miyase kadın gözyaşlarını tutamıyordu artık.

-Senin yaşında bunları anlamak zor, büyüdüğünde her şeyi daha iyi anlarsın.

O küçücük yüreği ile annesinin gözyaşlarına dayanamamıştı. Daha fazla ısrar etmedi, fakat başka bir isteği vardı.

-Beni Aso Hanları'ndaki okula götürebilir misin?

-Orada ne yapmayı düşünüyorsun?

-En azından bahçede oynayan çocukları seyrederim.

Anne çaresizdi, hiç itiraz etmedi, yavrusunu teselli etmeye çalıştı.

-Yarın tuz almaya ineceğiz, birlikte gideriz.

Heyecanlıydı küçük Maksut, ertesi günü iple çekmeye başlamıştı. Daha önce, okulu uzaktan görmüş ancak fazla dikkatini çekmemişti. Okuma-yazma isteği yüreğine düşünce merak etmişti; okullu olmak nasıl bir şey?

Manahoz Deresi'nin hemen kenarında üç katlı kesme taştan yapılmış bir bina... "Merkez Rum Okulu" olarak hizmet veriyordu. Renkli kiremitlerle örtülü çatısı, fazla yağmur almadığından hâlâ beyazlığını koruyordu. Binanın gri soluk renkli taşları, bahçeyi sıra sıra çevreleyen söğüt ve akasya ağaçlarının yeşiliyle birleşince, oluşan harikulâde renk cümbüşü içinde sağa sola koşuşan çocuklar, dikkatini çekmişti küçük Maksut'un.

Okulu çevreleyen tel örgülerin arkasından izliyordu bahçede

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

oynayan çocukları. Onları hayranlıkla izlerken, aralarında olmayı ne kadar istediği, yüzündeki ifadeden belli oluyordu. Hemen yanından geçen bir Rum çocuk fark etmişti onu.

Yanına gelerek.

-Adın ne senin?

-Maksut! Ya senin?

-Haçanto, ben on üç yaşındayım, senin yaşın kaç?

-Sekiz yaşındayım.

-Orada ne yapıyorsun?

Maksut, mahçup bir tavırla, alçak sesle konuşmaya çalışıyordu.

-Oynayan çocukları seyrediyordum.

Haçanto, etkilenmişti halinden...

-Seni aramıza alırdık ama öğretmenlerimiz öğrenci olmayan çocukların bahçeye girmesini yasakladı.

Küçük Maksut, Rum çocuğun uyumlu yaklaşımından dolayı kendini daha rahat hissetmeye başlamıştı.

-Olsun, ben de buradan seyrederim.

Haçanto, çocuk yüreği ile duygulanmıştı. Eli sığmadığından iki parmağını dikenli tellerden geçirerek, Maksut'un elini tutmaya çalıştı.

-Pazar günleri okul yok, gelebilirsen dışarıda birlikte oynarız.

Maksut daha yanıt vermeye fırsat bulamadan, bahçede dolaşan öğretmen seslendi.

-Haçanto teneffüs bitti, sınıfına gir.

Çocuk, oradan hızla uzaklaşırken Maksut yine kendi başına kaldı. Oturdu tel örgülerin arkasında. Hüzünlenmişti... Başını iki elinin arasına aldı ve düşünmeye başladı. Minik gözleri ellerinin arasından öğrencilerin boşalttığı bahçeyi tarıyordu. Sonra eline aldığı küçük bir odun parçasıyla yere bir takım anlamsız şekiller çizmeye başladı. Kim bilir belki de hayallerinin resmini çiziktiriyordu sahipsiz kahverengi toprağın üstüne. Öğretmen tam sınıfa yönelmişken fark etti küçük Maksut'u, yanına gitti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Burada ne yapıyorsun?

Küçük çocuk, onun öğretmen olduğunu anlamıştı. Şimdi bana kızabilir, düşüncesi ile ürkekçe yanıt verdi.

-Annemi bekliyorum!

Öğretmenin bir merakı daha vardı.

-Haçanto'yu nereden tanıyorsun?

-Tanımıyorum, burada tanıştık.

Sorular peş peşe geliyordu.

-Anneni neden burada bekliyorsun?

-Oyun oynayan çocukları izliyordum.

-Senin adın ne bakayım?

-Maksut...

-Baban yok mu?

Küçük çocuğun kahverengi gözleri hafifçe sulandı.

-Rusya'ya gitti...

Öğretmen, bakışlarından niyetini anlamıştı küçük Maksut'un.

-Okula gitmek ister misin?

-İsterim ama yakınlarda Türk okulu yok.

Adam, konuyu değiştirme ihtiyacı hissetti.

-Kardeşlerin var mı?

-Evet, biz dört erkek kardeşiz.

Öğretmen, önce kendini tanıtma gereği duydu.

-Benim adım, Selamettin, Türkçe öğretmeniyim.

Maksut şaşırmıştı, ne diyeceğini bilemeden gayrı ihtiyari sordu.

-Nerelisiniz?

-Yunanistan...

-Orası, buraya çok uzak mı?

-Başka bir ülke ancak ben de Türküm.

Maksut adamın Türk olduğunu öğrendiğinde sevinmişti. Ancak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başka bir merakı daha vardı.

-Yunanistan'da çocuklar okula gidebiliyor mu?

Selamettin duygulanmıştı: "Evet" yanıtı verdikten sonra; kahrolsun yoksulluk, diye içinden geçirdi ve Maksut'a dönerek.

-Senden bir isteğim var?

-Nedir?

-Buraya her geldiğinde yine bu tellerin ardında bekle, ben seni görürüm ve tekrar sohbet ederiz. Unutma, annenin izni şart... Sen her zaman, öğrenmeye karşı böyle istekli olursan, ben uygun bir yer bulur, çok kısa sürede sana okuma yazma öğretirim. Memleketimizde ve dünyada olup biten pek çok konuda sana bilgiler öğretir, bedava ders veririm.

Maksut, "Tamam" dedi ve az sonra gelen annesiyle birlikte oradan uzaklaştı. Kendisine, olabildiğince sevecen yaklaşan bu iyiliksever öğretmeni asla unutmayacaktı. Her fırsatta annesiyle şehre gelecek, Selamettin öğretmenin bilgi hazinesinden yararlanacaktı.

Selamettin, sınıfına yöneldi, kafası karma karışıktı. Tam kapıdan içeri girecekti ki, birden kararını değiştirerek geriye döndü ve Manahoz Deresi'ne kadar yürüdü... Yüksek dağlardan süzülüp gelen su sesinin, bozulan moralini düzeltebileceğini düşünmüş olacak ki, oturdu derenin kenarına. Gözlerini uzunca bir süre kızılağaçların arasından karşı yamaçlara dikti. Nasıl bir iş bu? Yoksulluğun paramparça ettiği taze minik yürekler acaba çok şey mi istiyorlar! Okuma yazma isteği, o kadar haksız bir talep mi? Ben, düşman diye bilinen ülkede Türk olarak, bu zulmü yaşamıyorum. İstanbul'da yaşayan sultanlar ne kadar da sağır halkın ihtiyaçlarına! Kendi çocuklarını, özel hocalarla eğitirken, babalarını gurbet ve anlamsız savaşlarda, ölümün kucağına itiyorlar, diye içinden geçirirken su sesi iyi gelmiş olacak ki, kararını değiştirip tekrar sınıfına yöneldi.

Maksut annesiyle birlikte eve dönerken o gün yaşadıkları hep aklındaydı. Hayatında ilk defa bir öğretmenle karşılaşmış ve onunla konuşmuştu. Selamettin öğretmenin kendisiyle böylesine yakından ilgilenmesine çocuk yüreği ile bir anlam verememişti. Sevincini ve neşesini yürüyüşüne katarak mutlu bir çocuk görüntüsü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vermesi annesini de sevindirmişti. Yıllar su gibi akıp giderken aile kısa süren mutluluklarla idare etmeye çalışıyordu.

* * *

Küçük Maksut eve geldiğinde, tıknefesti. Miyase kadın, oğlunu böyle görünce endişelendi. Heyecanla sordu.

-Ne oldu oğlum, birileri peşine mi düşüyor?

Çocuk korkmuştu, dik yamaçlardan tırmandığı için nefesini bir türlü toparlayamıyordu. Küçük kahverengi gözleri kocaman olmuş, korkuyla sağa sola bakarken, son bir hamle yaparak kısık sesiyle fısıltı halinde konuşmayı denedi.

-Anneciğim, Dimitri Amca'dan kaçıyorum.

-Ne yaptın koyuncu Dimitri'ye?

-Bir şey yapmadım, kızıyla konuşuyordum. Bizi gördü ve peşime düştü. Ben de kaçmak zorunda kaldım.

-Eleni ile mi konuşuyordun?

-Evet!

Miyase kadın "Oğlum büyüyor" diye içinden geçirirken, azıcık gururlu bir sesle.

-Sen artık büyüdün, kızlarla konuşman dikkat çeker.

Maksut, başını öne eğerek, alttan alta kendini bir gözden geçirdi.

-Büyük mü sayılırız? İkimiz de on üç yaşındayız.

-Yeterli oğlum, bugün on üç, yarın on dört artık sen delikanlı oldun.

Miyase kadın, aklına bir şeyler gelmiş gibi oturduğu yerden aceleyle ayağa kalktı, kafasının içinden geçenleri toparlamaya çalışıyordu. Oğluna; "Sen büyüdün" demesine karşın, aslında o da bunun pek farkında değildi. Sanki çok büyük bir olayı keşfetmiş gibi küçük Maksut'a dönerek, müşfik bir sesle ve hafifçe gülümseyerek sordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Yoksa küçük Rum kızına aşık mı oldun?

Çocuk heyecanlanmıştı. Hafifçe kızaran yüzünü kaldırdı, annesine dönmesine karşın, başı utancından olacak ki birazcık öne eğikti ve bakışlarını kaçırarak yanıt vermeye çalıştı.

-Yok öyle bir şey, ben daha çocuk sayılırım!

Küçük Maksut, böyle konuşmuştu, fakat minik yüreğinden geçenler hiç de söylediği gibi değildi. Eleni'yi gördüğünde garip bir ürperti kaplıyordu vücudunu; ayakları titriyor, yüzü kızarıyor ve konuşmakta zorlanıyordu. Oysa onu ta küçüklüğünden beri tanıyordu. Evleri köyün girişinde Rumların oturduğu Bedras Mahallesi'nde olduğundan, gelip geçerken gözüne takılırdı, fakat iki küçük çocuğun birbirinin dikkatini çekmesi için bir neden yoktu. Ancak, on üç yaşına geldiklerinde, her ikisi de artık eski çocuklar değillerdi. Eleni, tipik bir Rum güzeli olacağının ilk işaretlerini vermeye başlamıştı.

Siyaha çalan gözleri, delici bakışlarla karşısındakinin ayak bağlarını çözüyordu. Başına örttüğü eşarbın üstüne, alın üzerinden arkaya doğru bağladığı çiçekli mavi çevre ve örtünün kenarından omuzlara doğru sarkan uzun kumral saçları, ona dünyayı umursamayan asi bir kız görüntüsü veriyordu. Ayak uçlarına kadar uzanan kırmızı entarisi üzerine oldukça bol geldiğinden, siyah hırkasının altından beline doladığı incecik bir ip de üzerinde kemer görevi yapan son aksesuardı. Maksut, onu birkaç kez yolda koyun otlatırken görmüş, dikkatini çekmişti. O artık çoban Dimitri'nin küçük kızı değildi. Alabildiğince serpilmiş, delikanlıların yüreğini yakar olmuştu.

* * *

Önce kaçan koyunları toparlamada yardım ederek yaklaştı ona ve sonra kaynaşıp yakınlaştılar. Birkaç kez konuştuktan sonra alışmışlardı birbirlerine. Yalnız bir şey vardı henüz ikisinin de çözemediği. Neydi onları bu kadar yaklaştıran duygunun adı? O küçücük yürekleri anlayacak yaşta değildi sevdayı. Sadece tebessümle konuşuyorlardı. Kısa sürede ayrılmamak için konu üstüne konu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

üretmeye çalışıyorlar, konuşacak bir şey bulamadıklarında da gülümseyerek göz göze öylece bakışıyorlardı. Küçük Maksut'un en büyük ezikliği okula gitmemesiydi. Eleni, Aso Hanları'ndaki Rum mektebinde okurken, o, köy yaşamında ailesine yardım etmeye çalışıyordu. Oyun oynamaya zamanı çok azdı, fırsat buldukça Rum mahallesine gidiyor ve yüreğinde büyükçe bir yer kaplayan küçük Eleni ile buluşmanın yollarını arıyordu.

Bedras Mahallesi'ni köyden ayıran büyükçe bir kavak ağacının yaşını tahmin etmek mümkün değildi. Gökyüzüne, rasathane kulesi gibi, boşluğu delercesine uzanırken, yanlara doğru büyüyen dalları da, gelen geçen yolcuları yağmurdan koruyordu. Hava hafifçe çiseliyordu. Yörede bu yağmur; avanak, ahmak ıslatan diye anılırdı. Eleni, yağmurdan korunmak için ağaca yaslanmış, etrafında kümelenen koyunlarla konuşuyordu yanık sesli kavalıyla. Maksut onu uzaktan, kaval çalarken görünce, çok şaşırmıştı. Ağır ağır yaklaştı, niyeti ezgiyi sonuna kadar dinlemekti. Eleni, birilerinin yaklaştığını hissetmişti. Kafasını kaldırdı, iri gözlerini o yöne doğru dikerken, usta bir sanatçı gibi enstrümana hâkim olduğundan hiç istifini bozmadı ve devam etti resitale. Geleni tanımıştı, hatta kendini ona kanıtlamak için biraz daha fazla üflemeye başlamıştı kavalına. Çocuk, birkaç adım kala durdu ve onu hayran hayran izlemeye başladı. Müzik ziyafeti bittiğinde, Maksut iki elini çırparak küçük sanatçıyı alkışla taltif etti. Eleni, biraz da mahçup bir tavırla başını öne eğerek; teşekkür etti. Şimdi sıra küçük delikanlının merakını gidermeye gelmişti.

-Kavalı çok iyi çalıyorsun, nereden öğrendin?

-Babamdan...

-Anladım da bu çalgı bizim, baban neden gerek gördü öğrenmeye?

-Biz çobanlık yapan bir aileyiz, elbette kaval çalmayı öğreneceğiz. Siz de bizim kemençeyi çalıyorsunuz.

-Doğrusunu söylemek gerekirse, her ikisi de bizim sayılır.

Eleni kızmıştı, yüzünü hafifçe buruşturdu, kafasını yukarı doğru kaldırarak boşlukta biraz gezdirdi. Sanki ne diyeceğini tasarlıyor gibiydi. Sonra gözlerini çocuğa çevirdi, kızgınlığı azalmış gibiydi,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yumuşak bir üslupla konuştu.

-Davul-zurna da sizin, bize, geriye ne kalıyor?

Maksut hoşlandığı bu kızla tatlı tatlı sohbet etmek düşüncesindeydi. Farkına varmadan ileri gitmişti. Havayı yumuşatmak istedi. Kıza doğru bir adım daha attı, yüzü gülümsüyordu, az önceki; enstrümanları sahiplenme sohbetinden uzaklaşmak istediği, her halinden belli idi ve daha ısrarlı bakışlarla gözlerinin içine baktı Eleni'nin.

-Bu çalgıları paylaşmasak olmaz mı? Nasılsa birlikte kullanıyoruz.

Eleni'nin somurtkan yüzünün rengi azar azar açılmaya başlamıştı. Belli ki o da bu anlamsız tartışmadan rahatsız oluyordu. Konuyu bir an önce değiştirerek, buluşmanın tadını çıkarma düşüncesindeydi.

-Haklısın bu işi büyüklerimiz nasıl olsa halleder. Şimdi söyle bakayım, böyle yağmurlu havada nereden geliyorsun?

Maksut, utangaçlığını tam atmak üzereydi ki, yanakları hafifçe kızardı. Tatlı bir yalan söylemek zorundaydı.

-Annem komşuya göndermişti.

Kız pek inanmamıştı, kendisi de sürekli onunla karşılaşmak istiyor, hatta yolunu gözlüyordu bile. Tek korkusu yine babasına yakalanmaktı. Gözlerinde, sevinçle endişe karşımı bir ifade belirdi.

-Geldiğin iyi oldu, zaten yalnızlıktan canım sıkılıyordu...

Maksut her şeye karşın böyle karşılandığına çok sevinmişti, fakat kafasında, tekrar Dimitri Amca'ya yakalanma korkusu vardı...

-Ya baban bizi görürse, bu sefer garanti bir tarafımı kırar.

Eleni, küçük delikanlıyı sakinleştirmek istedi.

-Korkmana gerek yok, babam yağmurlu havalarda pek evden dışarı çıkmaz...

Daha önce yakalandıklarında, kızın başına nelerin geldiğini merak ediyordu. Kızın, kendisi yüzünden azar işitmesine gönlü razı değildi.

-Dimitri Amca bizi yakaladığında, sana kızmadı mı?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Hayır, sadece biraz nasihat etti ve yabancı erkeklerle bir daha konuşmamam konusunda bir şeyler anlattı.

-Peki, sen ne söyledin?

-Senin yabancı olmadığını, en azından aynı köyden olduğumuzu söyledim, fakat mazeret üretmeme daha çok kızdı. "Ben anlamam, bir daha sizi konuşurken görürsem fena yaparım" dedi. Sonra ben ağlamaya başlayınca saçımı okşayarak gönlümü almaya çalıştı.

-Seni çok seviyor galiba?

-Elbette, ben ailenin tek kız çocuğuyum.

Maksut heyecandan, en önce sorması gereken soruyu sonraya bırakmak zorunda kalmıştı.

-Okula gidiyor musun?

-Evet, Aso Hanları'ndaki Rum okuluna gidiyorum ve fırsat buldukça da aileme yardım ediyorum.

-Okulda size neler öğretiliyor?

-Her şeyi öğretiyorlar; Türkçe, Rumca, müzik, tarih ve daha birçok şey...

Maksut, konu okumak olunca sohbeti uzatmak istiyordu.

-Okul ne zaman bitiyor?

-İki yıl sonra bitecek.

Küçük delikanlı sorularını ısrarla sürdürüyordu.

-Okul bittikten sonra ne yapmayı düşünüyorsun?

-Yunanistan'a, daha büyük okullara gitmeyi düşünüyorum.

Maksut'un; belli etmemesine karşın; morali bozulmuştu. Tam bir şeyler söyleyecekti ki, Eleni atıldı.

-Sen okula gittin mi?

Maksut birden hüzünlendi, onca isteğine karşın okuyamamıştı ama kızın karşısında mahçup olmamak için kısa bir süre düşündükten sonra.

-Okula gitmedim ama Selamettin öğretmen bana çok şey öğretti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Bizim Türkçe öğretmeni mi?

-Evet...

-Merak ediyorum, neler öğretti?

-Bir miktar okuma-yazma; hayatı, yoksulluğu ve nedenlerini anlattı bana. Hem de defalarca...

Ayrılık saatine kadar okuldan, öğretmenden ve dereden, tepeden konuştular...

Henüz yetişme çağındaki iki genç insan konuşurken, zamanın nasıl geçtiğinin farkına bile varamıyorlardı. Ergenliğin ilk basamaklarını tırmanmaya başladıkları yaşta, bir arada olmanın mutluluğu, onlar için tarif edilmesi mümkün olmayan bir olaydı. Son birkaç bakıştan sonra, ayrıldılar tekrar buluşup konuşmak üzere.

* * *

Maksut'un kendinden başka üç kardeşi daha vardı. Ailenin büyük oğlu İlyas, on beş yaşında, küçük kardeşlerinden Recep on iki, Hamit ise altı yaşındaydı. Babaları Mehmet; en küçük kardeşleri Hamit'in doğumundan birkaç ay sonra, daha önce defalarca gidip geldiği Rusya'ya gitti. Bu, onun son yolculuğu olmuş ve bir daha vatana dönmemişti. Onun son gurbet yolculuğunun küçük oğlunun doğduğu günlere denk gelmesi, gizemini hâlâ korumaktadır. Evet, yoksulluk diz boyudur, fakat üç çocuktan sonra, dünyaya gelen bebek; henüz yaşını doldurmadan babanın ülkeyi terk etmesi, aile çevresinde çok manidar bulundu. Anlatılan ve akla daha yakın olan eşi ile arasında sorunların olmasıydı. Mehmet'in; aniden, hiç kimseye haber vermeden ortadan kaybolması, eşi Miyase kadın tarafından bir müddet sonra Rusya'ya, gurbete çalışmaya gitti, şeklinde açıklanır oldu. Miyase kadın, aralarında geçenler konusunda, tüm ısrarlara karşın hiçbir açıklama yapmadı.

Mehmet'in eşi, komşu Aso Köyü'nün en güzel kızlarından biriydi... Ancak başından talihsiz bir evlilik geçti. Kocası, evlendikten kısa bir süre sonra, hastalanıp ölünce, genç kadın ortada kaldı. Daha sonra, aile içinde, eşinin küçük kardeşi ile evlendirilmek istendi,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fakat Miyase kadın bunu şiddetle reddetti. Mehmet, ta genç kızlık zamanlarından tanırdı onu, vermezler düşüncesi ile Miyase'yi istetmeye bir türlü cesaret edememişti. Dul bir kadındı artık Miyase ve Mehmet'in yüreğindeki yeri hâlâ sımsıcaktı. Aile çevresi, bu evliliğe karşı çıktı, fakat onların direnci, iki insanın bir araya gelmesine mani olamadı.

Evliliklerinin ilk yılları çok iyi geçti. Her ne olduysa dördüncü çocuklarının doğmasından sonra oldu ve Mehmet bir daha dönmemek üzere köyünü terk etti. Miyase, biri yavru dört çocukla ortada kalmıştı. Türkülere konu olan bitmez tükenmez savaşların Anadolu topraklarını kasıp kavurduğu yıllarda, hele yoksul bir Karadeniz köyünde, onca çocukla yalnız kalmanın dayanılmaz acıları, yıllar yılı yaktı bu çileli kadının yüreğini. Kocasından kalan bir miktar toprak parçasıyla direndi yaşamın zorluklarına.

Küçük bir tarlada ektiği mısır ve sebzelerin yanı sıra, birkaç baş koyun ve inek bakarak, çoçuklarının karnını doyurmaya çalışıyordu. Ayrıca, kenevir liflerinden; yörede "ketan" denilen gömlekleri dokuyan; tahtadan yapılmış bir tezgâha sahipti. Bu liflerden, her kalınlıkta ipler imal ediyor ve bunları pazarda satarak aile bütçesine ek bir gelir sağlamaya çalışıyordu.

Maksut'un çocukluğu, köyde yaşayan diğer çocuklardan çok farklıydı. Fırsat buldukça Selamettin hoca ile buluşuyor ve ondan, kafasına takılan soruların yanıtlarını almaya çalışıyordu. O, yoksulluk yıllarında, kendinden daha fakir ailelerin çocuklarına yakın ilgi duyar, acıktığında yemek üzere annesinin verdiği bir parça mısır ekmeği ve tuzlu peyniri onlarla paylaşırdı. Bir gün, yine bahçede inekleri otlatırken karnı acıktı, yüksekçe bir taşın üzerine oturdu ve heybesinden çıkardığı fırınlanmış mısır ununda yapılmış hamsili ekmeğini yemeye başladı. Henüz o sabah piştiğinden kokusu etrafa yayılıyordu. Tam lokmayı ağzın götürecekti ki, karşısında komşusunun beş-altı yaşlarındaki küçük çocuğunu gördü; sağ elinin başparmağını ağzına sokmuş, öylece ona bakıyordu. Gözleri sanki daha önce hiç görmediği bir şeyi yakalamış gibi kocamandı. Maksut; baktı çocuğa. Bu lokma boğazımdan geçmez, diye düşündü ve küçük çocuğu yanına çağırdı.

-Halil, biraz gelir misin?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çocuk başını kaldırdı, Maksut'a doğru baktı. Gözlerinde kararsız bir ifade vardı. Acıktığı ve sadece ekmekle ilgilendiği her hareketinden belli oluyordu. Şöyle geriye doğru dönüp baktı. Aklından, kaçma düşüncesi geçmiş olacaktı herhâlde. Son anda karar değiştirmiş olacak ki, geldi oturdu yanına. Maksut gayet müşfik bir sesle sordu.

-Karnın aç mı?

Başını kaldırdı, minik gözleri yalvaran bir ifadeyle bakıyordu. Hırıltılı sesle yanıt verdi.

-Çok az.

Bu yanıttan tatmin olmamıştı Maksut. Çocuğun gözleri hâlâ ekmeğe takılı duruyordu. Ailesinin durumu da kendilerinden kötüydü. O gün, yenecek bir şeyleri olsa, çocuğun bakışlarına yansırdı. Ekmeğini onunla paylaşabilmek için başka bir yol denedi.

-Ben o kadar aç değilim, hem ekmeğini paylaşmak çok sevaptır.

Halil, kafasını kaldırdı, solgun yüzüyle gülümsemeye çalışan bir bakışla; minik gözlerini dikti Maksut'un yüzüne. İnanmamıştı ona. Kendisinin karnını doyurmak için aç kalmayı göze aldığını hemen anlamıştı. O, küçük bakışlarını hiç kaçırmadan sordu.

-Bunu sana kim söyledi?

Maksut baltayı taşa vurmuştu, şimdi ne söyleyecekti bu yoksul ama cin gibi yavruya? Sözüne inanılır birinin adını vermeliydi ve birden aklına geldi; "Köyün imamı" diye yanıt verdi. Halil, o solgun yüzüyle gülmeye başlayınca, Maksut hepten şaşırmıştı. "Neden gülüyorsun?" diye sorduğunda, aldığı yanıt gerçekten çok ilginçti.

-O imam, söylediklerini önce kendisi yapsın!..

-Yapmadığını nereden biliyorsun?

Halil'in yüzündeki gülümseme alaylı bir tebessüme dönüştü.

-Geçenlerde caminin önünde oynuyorduk. Köylülerin getirdiği yemekleri hep kendisi yedi, bize bir lokma bile vermedi.

Maksut çok şaşırmıştı. Halil; küçük bir çocuktu ama bilmediği de yoktu. Zor durumda kalmıştı onun karşısında. Bak şu imamın yaptığına, diye geçirdi içinden. Konuyu fazla uzatmak istemedi.

-Şimdi boş ver şu imamı, gel seninle hamsili ekmeği birlikte yiyelim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halil de artık açlığa dayanacak durumda değildi. Uzatılan ekmeği aldı ve hemen hızlı hızlı atıştırmaya başladı. Maksut; ekmeğin çok azını kendine almış ve büyük parçayı ona vermişti. Ağır hareketlerle küçük lokmaları ağzına atarken, bir yandan da yan gözle, iştahla yemeğini yiyen Halil'i izliyordu. Az önce sönmeye yüz tutmuş gözleri parıldamaya başlamıştı. Herhâlde bir gün daha karnını doyurmanın mutluluğu yetmişti ona.

Maksut, o gün karnını doyuramamış ve midesi boş kalmıştı. Esas boşluğu, yüreğinde hissediyordu. Çözmeye çalışıyordu bu yoksulluğun yakıp yıktığı küçük insanların dünyasını. Hele minik minik yavruların o yalvaran bakışları yok mu? Maksut'un beynini altüst ediyor ve şiddetle bu acı gerçeği çözme isteği bütün dünyasını kuşatıyordu. Bu karmaşık duygular içinde eve geldiğinde, aç olmasına karşın sofraya oturmamasından, annesi, ondaki bu değişikliğin nedenini merak etti. İki adet çam çırasının kahverengi ışıklar yaydığı odanın içinde, arpacı kumrusu gibi düşünüyordu. Gözlerindeki bakış, kızıl alevlerin solgunluğunda pek fark edilmiyordu, fakat çok önemli şeyler düşündüğü, yüzündeki olağanüstü ciddiyetten belliydi. Miyase kadın, dayanamadı ve sordu.

-Oğlum, yemek yemedin ve dalıp gitmişsin, başka âlemlerde geziniyorsun sanki!

Maksut, önce, o gün küçük Halil'le yaşadıklarını anlattı annesine. Aldığı yanıt ürkütmüştü onu. "Yoksulluk da zenginlik de Tanrı'nın takdiridir" diyordu Miyase kadın. Genç delikanlının beyni allak bullak oldu. Ne diyeceğine bir türlü karar veremedi. Hiddetle ayağa kalktı, yüz hatları gerilmiş; gözleri yuvalarından fırlamıştı. Bağırırcasına yüksek bir sesle; "Bu zulüm Tanrı'nın işi olamaz" diye haykırdı. Oğlunun bu tavrından korktu Miyase kadın. Onu sakinleştirmek için yumuşak bir sesle konuştu.

-Yavrucuğum, bu bizim elimizde değil, kadere isyan edilmez!

Maksut'un isyanı, bir türlü geçmek bilmiyordu. Rum okulunun önünde beklediği Selamettin hoca geldi aklına. Yoksulluğu ve cehaleti anlatmıştı ona. Bu konuda bütün bildiklerini ondan öğrenmişti. İsyan ederken; teşekkür etmek geçti aklından, sevgiyle hatırladığı Selamettin hocasına. Kısa bir duraksamadan sonra isyanına devam etti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Anneciğim ben kadere değil, zulme isyan ediyorum. Kimse bana küçük Halil'i aç bırakanın Tanrı olduğunu söyleyemez. Köyümüzde öyle fakirler var ki, sırf bir öğle yemeği yiyebilmek için üç-beş tane zenginin kapısında, akşama kadar ölesiye çalışıyor. Bunun neresi kader?

-Ben ne bileyim oğlum! Bize hep böyle öğrettiler. Zenginlik nedir hiç bilmedik ve belledik ki; bu fakirlik kaderdir.

Maksut'un hiddetli hâli devam ediyordu.

-Size bütün bunları kim öğretti?

Miyase kadın, yanlış bir şey söylemiş gibi sağa sola anlamsız bakışlar fırlattıktan sonra ürkek bir sesle yanıt verdi.

-Din adamları, hocalar!

-Size kadere teslim olmayı öğretenler, kendileri bu yoksul halkın ekmeğini yiyerek bolluk içinde yüzüyorlar. Din adamları askere gitmiyor. Zenginler bedel ödeyerek kurtarıyorlar kendilerini vatan görevinden. Yoksullara sıra gelince; git Yemen çöllerine, daha düşmanı görmeden, açlıktan, susuzluktan kırıl! Bu nasıl kader!?

Miyase kadın, oğlunun bu fikirlerinden ürkmeye başlamıştı. Tek korkusu, onun bu isyankâr tavrı nedeniyle, cehennemlik olmasıydı.

-Sevgili oğlum, belki haklı olabilirsin ama sen yine de asî olma; yoksa Allah korusun, cehennemde yanarsın!

Maksut'un zulme isyanı devam ediyordu.

-Dünyada yaşadığımız acıların, oradan ne farkı var? Onlar fakirleri ateşle korkuturken, kendileri dünya cennetini yaşıyor ve bizim iyi yaşama hayalimizi de öteki dünyaya erteliyorlar. Ben, bu numarayı yemeyeceğim ve zalimlerin saltanatına karşı savaş açacağım...

Miyase kadın, giderek oğlunun bu türden isyanından endişelenmeye başlamıştı.

-Nasıl savaşacaksın, topun, tüfeğin mi var?

-Böyle topla-tüfekle yapılan bir kavga değil; ben önce küçük Halil'in yanında durarak omuz vereceğim onun yaşam mücadele-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sine. Ve bir gün gözleri parıldayacak, umutla bakacak hayata. Gün gelecek, bizler ve Haliller çoğalacağız, büyük dalgalar hâlinde çökeceğiz zalimlerin üzerine.

Miyase kadın, giderek daha çok endişelenmeye başlamıştı. Onun bu tavrını, duygusallığa yormak istiyordu. Kendi yaşamını şekillendiren; kul olma ve biat kültürünün dışına çıkmayı çok tehlikeli buluyordu. Ya bu çocuk dediklerini yapmaya kalkarsa, kaygısı yerleşmeye başladı yüreğine. Bir taraftan oğlunun içinde kabaran, karşı koyma isteğinin, giderek vazgeçilmez bir tutkuya dönüştüğünü de görüyor ve onu ikna etmeye çalışmanın boşuna olduğunu tahmin edebiliyordu. Her şeye karşın, bir ana olarak şansını denemek zorundaydı...

-Çok tehlikeli şeyler düşünüyorsun! Bu gidişle, bir gün başına büyük işler açabilirsin. Görüyorsun, bizler çaresiz insanlarız, kendimizi nasıl koruyabiliriz ki?

-Sevgili anneciğim; durumu iyi olanlar, zaten böyle şeyleri düşünmezler. Ezilen bizler olduğumuza göre, bu mücadeleyi başlatmak da bizim görevimiz olmalı!..

Vakit hayli ilerlemişti, yatmak ve yarın başlayacak yeni bir güne, daha dinç başlamak gerekiyordu. Ayrıca Maksut bir an önce yatağa girmek ve kendisiyle baş başa kalmak istiyordu. On beş yaşında, genç bir Karadeniz delikanlısı, içinde bulunduğu koşullara karşı isyan ateşini yakmıştı taze yüreğinde. Fakat ne yapacağını, nereden başlayacağını, henüz bilmiyordu. Yatağa uzandığında; elbette bunun geçerli bir yolu vardır, diye geçirdi içinden. Göz kapakları ağırlaşmıştı. Fazla dayanamayacaktı uykusuzluğa. Gecenin ilerlemiş saatlerinde henüz uykuya yatmayan çakalların ulumaları duyuluyordu bitişikteki ormandan. Ve yoksul bir akşam daha, hızla sabaha doğru ilerliyordu.

* * *

Yağmurlu bir sonbahar sabahında, Miyase kadın erkenden kalkmış, alt kattaki hayvanların önüne yem koyduktan sonra, tekrar uykuya dalmıştı. Çocuklar, bir gün önceki yorgunluğun acısını çı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karırcasına dünyadan habersiz, derin uykunun kollarında tatlı tatlı rüyalar görürken, kapı öyle bir şiddetle çalındı ki, bütün aile fertleri hep birden ayağa fırladı. Önce büyük oğlan İlyas kapıya yöneldi. Karşısında beliren adamın elindeki şemsiyeden, kapı sesinin neden o kadar tok çıktığını hemen anlamıştı. Adam; "Babanızın arkadaşıyım" deyince İlyas, korkuyla karışık bir heyecana kapıldı. Acaba babama bir şey mi oldu, korkusu daha ağır bastı yüreğinde. Gideli tam sekiz yıl olmuş ve onu bir kez olsun görememişti. Baba hasreti, onun taptaze yüreğine dayanılmaz bir acı gibi oturmuştu. Gelen adam, yüzünde beliren ifadeden İlyas'ın, neleri düşündüğünü hemen anlamış olacak ki, küçük delikanlıyı rahatlatmak için hemen söze girdi.

-Korkma delikanlı, babandan iyi haberler getirdim.

Az önce korkudan faltaşı gibi gözleri açılmış olan küçük delikanlının yüzü gülmeye başladı ve ne yapması gerektiğini hatırladı.

-Amca, içeri buyurun.

Bu arada diğer kardeşler; Recep ve Maksut ağabeylerinin arkasında dikilmiş, dikkatlice gelen misafiri süzerken, küçük Hamit de bir şeyler sezmiş gibi yanlarında, sulanan gözleri ile olan biteni izlemeye çalışıyordu. Miyase kadın ise, gelen misafirin erkek olduğunu anlayınca, peçesini takmak için odaya geçti. Çocuklar, adamı, yörede "pekke" denen tahtadan yapılmış setin üzerine oturtup, kendileri de anlatılacakları dinlemek için karşısına geçip yere çömeldiler. Bu arada Miyase kadın da odadan çıkarak misafirlerine uzaktan da olsa; "Hoş geldin" demiş ve çocuklarının yanına oturmuştu. Adam, Mehmet'le hemen hemen aynı yaşlarda gösteriyordu. Başındaki kalın fesinden saçları pek gözükmüyor, fakat sakallarındaki tek tük beyazlık kırk yaşın üstünde biri olduğunu gösteriyordu. Söze kendini tanıtarak girmeyi tercih etti ve önce çocuklara hitaben konuşmaya başladı.

-Adım Mustafa, Gilima köyündenim ve babanızın gurbet arkadaşıyım.

"Beraber çalışıyorduk" der demez, İlyas heyecanla söze girerek, "Çalışıyorduk, dediniz, yoksa babama bir şey mi oldu?" diye sorarak, araya girdi, Mustafa, bu konuyu anlatmakta zorlanacağını anlamış-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tı. Biraz sakinleşmeye çalışarak devam etti konuşmasına.

-Oğlum, merak edecek bir şey yok. Beni, bir-iki dakika dinleyin, her şeyi anlatacağım. Evet, "çalışıyorduk"ta kalmıştık; sonra baban kendi işini kurdu. Yaklaşık altı aydır fırın işletiyor.

Çocuklar öylece dinliyorlardı, sekiz yıldır görmedikleri babalarının kendi işyerini açmasının ne anlama geldiğini bile anlayamıyorlardı... Hele Hamit yok mu, o hiç görmemişti babasını. Annesine birkaç defa sormuştu ancak aldığı yanıtlar, hiç tatmadığı baba sevgisini dayanılmaz bir hasrete dönüştürmekten başka işe yaramamıştı. İlyas; büyük çocuk olması nedeniyle merakını gidermek için sordu.

-Memlekete ne zaman gelecek, bu konuda size bir şey söyledi mi?

-Hayır, fakat sizden daha başka bir şey istiyor!..

Hepsi birden heyecanlanmış pür dikkat kesilmiş adamı dinliyorlardı. Ne isteyebilirdi, sekiz yıldır yüzünü bir defa olsun görmedikleri babaları? İlyas tekrar sordu.

-Bizden ne isteyebilir ki?

Adam konuşurken, bir taraftan da evin içine göz gezdiriyordu. Her köşede yoksulluğun izlerini görmek mümkündü. Yüzünde kararsız bir ifade ve vereceği haberin endişesi vardı sanki. Gözlerini evin duvarlarından ayırarak, çocuklara doğru çevirdi ve konuşmaya başladı.

-Babanız, Maksut'u yanına istiyor.

Birden evin içinde soğuk bir hava esmeye başladı. Ne demekti bu? On beş yaşındaki çocuk, ta Moskovalara nasıl gidebilirdi? Bunun diğer ve en yakıcı anlamı da Miyase kadının oğlundan ayrılmasıydı. Bu ayrılığı göze alması mümkün gözükmüyordu. O ana kadar susmuş, hiç konuşmamıştı, fakat söz konusu oğlu olunca biraz da yüksekçe bir sesle tepkisini dile getirdi.

-Ben, el kadar çocuğu o kadar uzaklara nasıl gönderirim?

-Tek başına zaten gidemez, onu ben götüreceğim!

Adam böyle söyleyince, kadıncağızın yuvalarında büyümüş göz-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leri kabına çekilmiş, az da olsa sakinleşmişti. Çocuklarına dönerek, tepkilerini anlamak için hepsinin yüz ifadelerini kontrol etti. Onların, şaşkın ve anlamsız bakışlarından pek bir şey anlayamamıştı. Maksut'un bakışları biraz daha farklıydı; evet, aklında gurbet vardı, ama Rusya'ya gitmenin ne demek olduğunu anlayacak yaşta değildi. Ayrıca kendinden iki yaş büyük ağabeyi vardı. Annesinin kendisine baktığını fark edince, yüzündeki ifade daha da anlamsız bir hal aldı. Miyase kadın, ilk olarak yapması gerekenin oğlunun fikrini almak olduğunu fark etmişti ve ona dönerek.

-Maksut, sen ne diyorsun oğlum, bu amcayla gitmek istiyor musun?

Çaresizliğin verdiği acı, bu gencecik insanın bakışlarına sinmişti ve Miyase kadının bunu anlamaması mümkün değildi. Oğlu konuşurken gözlerini ondan hiç ayırmıyordu.

-Anneciğim, buna sen karar vereceksin, ben ne söyleyebilirim ki!

Karadeniz'in çileli kadını, kırk yaşında, dört çocukla baş başaydı, üstelik kocası Mehmet gideli sekiz sene olmuştu. Çocuğunun hasretine dayanamayacaktı, fakat bir taraftan da onun istikbalini düşünmek zorundaydı. Ayrıca yoksul sofralarından bir tabak eksilecekti. Bunun yanı sıra oğlunun karnı, babasının yanında daha iyi doyacaktı. Bir karar vermek durumunda kalmıştı. Kafasının içinde tüm bunları yoğururken, bağrına taş basmayı tercih etti.

-Tamam, seni göndereceğim. Allah yolunu ve bahtını açık etsin!

Kardeşlerin şaşkınlığı bin kat daha artmıştı. Baba hasretine bir de Maksut'un yokluğu eklenecekti. İlyas, daha büyük olduğu için, olan biteni daha iyi anlayabiliyordu ve hemen kardeşinin boynuna atıldı. Başını göğsüne bastırdı, onu daha şimdiden çok özleyeceğini belirtti. Bu arada Mustafa, elini cebine attı ve küçük, yamadan yapılmış bir kese çıkardı. Miyase kadına uzatarak.

-Burada bir miktar para ve bir de tek altın var, kocanız size yolladı.

Kadın, keseyi alıp almamakta bir an tereddüt etti. Aradan onca yıl geçmesine karşın hatırlanmamıştı. Çocukları, bakıp büyütürken çektiği sıkıntılar cabasıydı. Kısa bir zaman diliminde, kafasında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

birçok düşünce dolaşıp durdu ve sonunda kararını verdi. Her şeye dört yavru için katlanmıyor muydu? Keseyi almak için elini uzatırken gözlerindeki ifade; sırlarla ve çilelerle dolu hayatının görüntüleriydi. Bu ruh haliyle konuştu.

-Benim, oturup onu bekleyeceğimi, nereden tahmin etti?

-O, hâlâ sizden hayranlıkla bahsediyor, sizi bulamasaydım, parayı çocuklara verecektim.

Miyase kadının gözleri sulandı, belli ki ağlayacaktı, hem de hüngür hüngür, ama önce misafirini göndermeliydi.

-Siz Rusya'ya ne zaman gideceksiniz? Biz de ona göre hazırlık yapalım?

-Şimdi köyüme gidip üç gün kalacağım. Siz de her an hareket edecek gibi hazırlıklarınızı yapın. Erkenden gideceğiz ki; aynı gün, Trabzon'dan Batum'a gitmek üzere motora binelim.

Miyase kadın, altın ve paraları teslim etmesinden dolayı bu adama güvenmişti. Henüz Mustafa'yı yolcu etmeden, evlat hasreti ağır ağır acıtmaya başlamıştı çile dolu yüreğini. Çocuklarından izin alarak kalktı, odasına geçerek çeyiz sandığının başına oturdu ve elindeki keseyi sandığının üstüne boşalttı. Artık ne düşündüğünü kestirmek mümkün değildi. Nedenini bir türlü kimselere söylemediği sekiz yıllık ayrılığın daha ne kadar süreceği endişesiyle, saatlerce ağladı.

* * *

Odaya geri döndüğünde, dört çocuğunun birbirine sarılı ve gözü yaşlı bir şekilde oturduğunu gördü, yaşadığı acılardan bir tek kendisinin etkilenmediğini fark etti. Yanlarına çöktü, yorgun kollarıyla evlatlarını sarmalamaya çalıştı, bir müddet öylece kaldılar. Ağlamaktan kıpkırmızı olan gözlerinden süzülen yaşlar, çocuklarının boyunlarından aşağı akarken, hayalleri bile olmayan bu aile, büyük bir çıkmazın içinde olduğunun bilincindeydi. Acıların yumağından ilk kopan yine Miyase kadın oldu ve çocuklarını birbirinden ayırarak karşısına oturttu. Ağlamaktan gözleri kan çanağına dönmüş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yavrularına anlatacakları vardı.

-Yavrularım, biliyorsunuz yıllardır hayata tutunabilmek için sizlerle birlikte mücadele ettik. Babanız bizi terk edip gittiğinde, Hamit, henüz birkaç aylıktı ve sizler de küçüktünüz. Artık büyümeye başladınız. Bundan sonra; askerlikti, gurbetti sizin kaçınılmaz kaderiniz. Bana da sizlerin yolunu beklemek kalıyor.

Miyase kadın, konuşurken küçük Hamit atıldı.

-Babam artık hiç gelmeyecek mi?

Dünyada yanıtlanması en zor soruyla karşılaşmıştı. Ne diyebilirdi ki? Henüz dokuz yaşındaki küçücük yüreği, yangın yerine dönmüş bu minik yavruya. Talihsiz kadın, başını kaldırdı, acıdan iz tarlasına dönmüş yüzünü Hamit'e çevirdi.

-Elbette gelecek, ama gurbette yeni iş kurmuş. Bak, ağabeyini de yanına çağırıyor, biraz para kazansınlar gelecekler ve hep birlikte mutlu bir hayat süreceğiz.

Hamit, dokuz yaşına gelmiş ve baba duygusunu sadece küçük yüreğini yakan bir hasret olarak tatmıştı. Babasızlık, ona olağanüstü bir duyarlılık kazandırmış ve kendini alıştırmıştı bu acımasız ayrılığa. Aklına birden, sorduğu soruyla onu, binbir türlü zorlularla büyüten annesini üzebileceği geldi. Ve çocuk aklıyla onu teselli etmeyi düşündü.

-Anneciğim, ben şimdi o kadar babamı özlemiyorum; sana daha çok alıştım. Ancak onun da bir gün dönüp gelmesi için Tanrı'ya dua ediyorum.

Aslında özleyen Miyase kadındı; kendine sakladığı ve hiçbir zaman kimsenin çözemeyeceği sırrı, bir kor gibi yakıyordu içini. Ayağa kalktı; bu kadar hüzün yeter, diye geçirdi içinden ve onu çocukları takip etti...

O güne kadar dört çocukla, terk edilmişliğin bütün acılarıyla iç içe yaşamıştı. Şimdi bir başka acı başlıyordu. Miyase kadın için bunun adı, hasretin, ana kalbini yakıp kavuran çeşidiydi. Böyle istemişti, bitmez tükenmez savaşlarla, koca imparatorluğu batıran efendiler... Her gün yeni gurbetler, yeni savaşlarla; tüm Anadolu'nun sonsuz kaynaklarını yok etmiş ve koca bir cihan devleti, geride

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kalan insanların karnını bile doyuramaz hale gelmişti. Bir lokma ekmek uğruna; analar, yavrularını başka ülkelerin topraklarına gönderiliyor ve küçücük insanlar daha çocukluklarını yaşamadan gurbet kuşu oluyorlardı. Az daha büyüdüklerinde, cephelere uzanan lanetli yollarda, ölümle alay edercesine koşuşturan birer nefer olmak, sanki değiştirilmesi mümkün olmayan kaderleriydi.

* * *

Maksut, henüz on beş yaşında gurbet yoluna düşecekti. Bu yolculuk, onu aynı zamanda yedi yaşında ayrıldığı ve yüzünü çok az hatırladığı babasına kavuşturacağından, bir başka heyecan da vardı içinde. Bir taraftan, boynuna sarılıp yılların baba özlemini giderecekti, öbür taraftan da, nedenini sormayı düşünüyordu, bu ayrı geçen anlamsız yılların.

Zaman, su gibi akıp gidiyor ve ayrılık saatinin çanları çalmaya başlıyordu. Miyase kadın, oğlunu gurbete uğurlarken, onu bir daha ne zaman görebileceği konusunda bir fikri de yoktu. Tek bildiği, Maksut soğuk bir memlekete gideceğinden, üşümemesi için önlemler alması gerektiğiydi. Yolculuk için hummalı bir faaliyet başlamıştı, Karadeniz'in dik yamaçlarında kurulu ve fakirliğin kol gezdiği köy evinde. Hazırlıklar, son sürat sürdürülüyordu, öncelikle Maksut'un yanına alacağı giysiler temin edilmeliydi. Bir komşudan, koca Rusya'nın soğuğunu karşılayacak kalınca bir palto temin edildi. Yırtık pırtığı yoktu, fakat yıllarca hizmet ettiği sahibinden ancak soluk bir renge bürünerek kurtulabilmişti. Şimdi de yoksul bir delikanlıyı, yaban ellerin soğuğundan korumak üzere, Miyase kadının hazırladığı çantada yerini alan ilk eşya olmuştu. Ağabeyine ve kardeşine ait birkaç keten gömlek ve iç çamaşırların yanı sıra, diz kapaktan aşağı sıkmalı pantolon ve bir çift lastik ayakkabı, yanına alacağı giysilerdi...

Ve, o gün gelip çattı. Kapı çalındığında çıkan ses, ayrılığın ilk acı feryadı gibi tırmalamıştı kulaklarını. Sabahın erken saatlerinde herkes ayaktaydı. Maksut'un yüreği korku ve heyecan karışımı bir duyguyla küt küt atıyordu. Hep birden kapıya yöneldiler. Mustafa'nın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

iri kıyım silueti karşılarında duruyordu. Çantasını yere bırakmamıştı, omzundan aşağı sarkıyordu; yani hiç zamanı yoktu. Hemen yola çıkmak gibi bir düşüncesi olduğu, her hâlinden belliydi ve niyetini hemen belirtti.

-Delikanlı hazırdır herhâlde? Erkenden yola çıkmalıyız. Bugün motora binebilirsek, büyük bir ihtimalle yarın Rus topraklarında oluruz.

Ayrılık zamanı gelip çatmış ve Miyase kadını, dayanılması zor bir sıkıntı basmıştı. Kocasının hasreti, geçen yıllara karşın hâlâ yüreğinin bir köşesinde sönmeyen bir kor gibi duruyordu. Şimdi ikinci bir ateşle yanmaya hazırlanıyordu yaralı yüreği. Maksut, önce ağabeyi İlyas ve kardeşi Recep'le vedalaştı. Küçük Hamit, belki her şeyin tam olarak farkında değildi, ama hasret bildik bir duyguydu onun için, çünkü babasından biliyordu bu zalim ayrılıkların küçük bedenlerde yarattığı tahribatları. Ağabeylerinin yanında, boynu bükük ve ağlamaktan kızarmış gözlerinden süzülen yaşlarla, öylece duruyordu. Maksut eğildi, onu yerden kaldırdı ve göğsüne bastırarak iki yanağından öptükten sonra, başını şefkatle okşadı. Ve ayrılığın son anları, annesiyle vedalaşmasıydı. Miyase kadının yüz ifadesini çözmek mümkün değildi. Ciğerinin bir parçasını gönderiyordu; bitmez tükenmez dağların ardındaki yaban ellere. O ana kadar üzüntüsü yüzünden okunan Maksut, bir damla gözyaşı dökmemişti. Vedalaşma sırası annesine gelince tutamadı kendisini; sarıldı annesinin boynuna ve bir müddet öylece kaldılar. Ayrıldıklarında, Miyase kadın, oğluna son sözlerini söylüyordu.

-Güle güle git oğlum, yolun açık olsun ve bizleri hiç unutma!

Sonra yutkundu... Bir şeyler daha söyleyecekti, ama bir türlü karar veremiyordu. Sekiz yıl olmuştu ayrılalı. Sonra her ne düşündüyse kararını verdi ve bütün kardeşlerinin de ortak dileği olan sözü söyledi.

-Babana selamlarımızı söyle.

Neye yarayacağını kendisi de bilmiyordu. Sekiz yıllık ayrılıktan sonra, kuru bir selamın halledebileceği ne olabilirdi ki? Maksut, "Merak etme anneciğim hepinizin bol bol selamlarını söyleyeceğim" dedi ve Mustafa'nın peşinden evden ayrıldı. Miyase kadın, oğlunun

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ardından bir testi su döktü ve ardından doğruldu. Ancak yorgun bedeni onu ayakta tutamayacak kadar hırpalanmıştı, yığıldı oracıkta yere. Geride kalan üç çocuğu hemen koştular başına. Neyse ki bir şeyi yoktu gözlerini araladı; "Korkmayın çocuklar, bir şeyim yok, sadece biraz başım döndü" dedi. Aile bir kişi daha eksilmişti ve yaşam sürecekti tüm acılara karşın.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MOSKOVA'DA

İki gün sonra Batum'a indiklerinde Maksut, ilk defa yabancı bir toprağa ayak basmanın heyecanı içinde hayranlıkla çevreyi seyrederek büyülendi âdeta. Sadece birkaç gün önce, şehrin girişinde, iskeleden görebileceği kadar Trabzon'u seyretmişti. Şimdi önünde Karadeniz insanının gurbet kapısı olan koca Batum şehri vardı. Limana ilk indiklerinde koca koca binalar karşılamıştı onları ve sokakları oldukça kalabalıktı. Şehir, ardında uzanan sıradağların eteğindeki geniş bir alana kurulmuştu. Biraz daha dikkatlice uzaklara bakıldığında, yemyeşil bir örtünün altından kendini göstermeye çalışıyordu.

Binbir zorluklarla dolu yolculuğun sonuna gelmişlerdi... Kompartımanın penceresinden bakıldığında görünen ilk durağın Moskova tren istasyonu olduğunu görevliler söylediğinde, Maksut tir tir titremeye başladı. Mustafa'nın anlatımına göre; babasının dükkânı, buraya on dakikalık bir mesafedeydi. Maksut; Tanrım ben bu heyecana dayanamayacağım, diye geçirdi içinden. Babasını en son gördüğünde henüz yedi yaşındaydı. Bir sabah uyandığında evde yoktu. Kimseye haber vermeden gitmişti. Aradan dayanılması zor sekiz koca yıl geçmiş, bir an önce boynuna sarılma isteği sarmıştı tüm benliğini. On dakikalık yolu çabucak arşınlamıştı, fakat bu kısa süre saatler gibi gelmişti ona. Babasının işyeri şehrin merkezine yakın bir yerdeydi. İki katlı taş bir binanın önünde durduklarında, Maksut babasıyla aralarında kalınca bir duvardan başka bir şey kalmadığını anlamıştı. Mustafa gülümseyerek söylendi.

-Hadi bakalım delikanlı, şu kapıdan girdin mi baban karşında olacak.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Maksut hızla daldı içeri, tezgâhın başında oturan saçı sakalı birbirine karışmış adamın babası olup olmadığı konusunda tereddütlüydü. Biliyordu ki, babası olsa hemen ayağa kalkar, onu bağrına basardı. Oysa öyle olmadı, adam normal bir müşteri gibi sıraya girmeye çalışan biri sanmıştı onu. Küçük delikanlı biraz daha öne doğru çıkarak, kendini göstermek istediğinde, adam, çocuğun kıyafetinden şüphelenmişti... Gözünü camdan dışarı kaydırdı, dışarıda bekleyen Mustafa'yı gördü. Mehmet'e yetmişti bu kadarı ve anlamıştı karşısında duran delikanlının sekiz yıl önce terk etmek zorunda kaldığı oğlu Maksut olduğunu. Orada bulunanları ezercesine fırladı yerinden ve "Oğlum" diye haykırarak sarıldı delikanlının boynuna. Birden gözyaşları sel olup aktı. Hiç kimseyi umursamadan, yılların özlemini giderdiler ortalık yerde. Maksut yol boyunca tasarladığı ve yanıtını çok merak ettiği soruyu, orada herkesin gözü önünde sordu.

-Baba bizi neden terk ettin?

Bu soruya nasıl yanıt verilebilirdi ki Mehmet? Şöyle bir sağa sola baktı ve oğlunun başını daha sıkıca göğsüne bastırarak söylendi.

-Oğlum, bunları sonra konuşacağız. Hepinizi çok seviyorum, şimdi üst kata çıkalım ve orada konuşmaya devam edelim...

İki katlı binanın üst katının yarısı imalat için, diğer yarısı da yatakhane olarak kullanılıyordu. Fırın ve satış yeri alt katta idi. Maksut'un gözü tezgâhın üzerinde duran, henüz dumanı tüten ekmeklere takıldı, taze ekmek kokusu dayanılır gibi değildi. Açlığı daha fazla hissetmeye başlamıştı. Mehmet, her şeyi anlamış ve hemen mükemmel bir sofra kurmuştu... Sıcak ekmeğin yanı sıra peynir ve tereyağı, aylarca özlemini çektikleri mükemmel ve özel bir ziyafet sayılırdı onlar için. Aceleyle atıştırılan lokmaların yanı sıra bir taraftan da konuşmaya devam ediyorlardı.

-Bak sevgili arkadaşım, yolculuk bayağı zor oldu, ama sonuçta sana oğlunu salimen getirdim. Şimdi, izninle ben de işimin başına döneyim.

Mehmet, kendisini oğluna kavuşturan arkadaşına minnetle baktı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-Çok sağ ol Mustafa kardeşim, bana büyük bir iyilik yaptın. Allah ne dileğin varsa kabul etsin. Dilerim sen de en kısa zamanda sevdiklerine kavuşursun.

Baba oğul baş başa kalmıştı artık. Konuşacak çok şeyleri vardı. Maksut'un yüreğinde, terk edilmişliğin hesabını sorma düşüncesi, yolculuk boyunca ağırlık kazanmıştı. Çok özlediği babasını görünce bile yumuşamamıştı acı dolu yüreği. Birbirlerine soracak çok şeyleri vardı. Babası, önce en küçük oğlu Hamit'i sordu; ne yapıyor diye... Vicdanı belki de en çok onun için sızlıyordu, çünkü bırakıp gittiğinde yaşını bile doldurmamıştı.

Maksut anlatmaya başladı.

-Hamit dokuz yaşında, seni çok merak ediyor ve zaman zaman anneme soruyor; babam hiç gelmeyecek mi, diye. İlyas ağabeyim artık bizi koruyacak kadar büyüdü, delikanlı oldu. Recep, benden küçük olmasına karşın boyu neredeyse beni geçti...

Mehmet, oğlunu dinlerken geride kalan üç çocuğunun iyi olmasına sevinmesine karşın dalıp gitmiş, gözü pencereden Moskova'nın ufuklarına doğru kaymış ve sanki bir şeyler arar gibi bakıyordu görünmez boşluklara doğru. Sıkıntılı olduğu her hâlinden belliydi. Başından Rus şapkasını çıkarıp masanın üzerine koydu, sakalına karışmış tek tük beyazlıklara, önden azıcık dökülmüş saçlarındaki aklar eklendiğinden; yarım yüzyıla yaklaşan çileli yaşamının şifreleri kendini gösteriyordu. Yüzündeki derin çizgiler azap dolu yılları nakış nakış anlatıyordu. Belli ki biraz sonra, sormayı düşündüğü sorunun ağırlığı altında ezilip büzülüyordu. Bir an bu konuyu açıp, açmamak arasında tereddüt etti, fakat; Maksut nasılsa konuyu açar, düşüncesi ile erteledi, sonra dayanamadı, birden sordu oğluna.

-Annen ne yapıyor, günlerini nasıl geçiriyor?

Maksut o ana kadar annesinden hiç bahsetmemiş ve hesaplaşmayı, babasının onu sorma anına bırakmıştı. Köyden ayrılalı az bir zaman olmasına karşın özlemişti annesini. Hatırlayınca, gözleri buğulandı. Babasına yeni kavuşmuştu, onu da üzmek istemiyordu... Sıradan bir yanıt vermeliydi, ama bu arada fark ettirmeden sitemini de hissettirmeliydi.

-Bizleri büyütebilmek için çok sıkıntı çekti... Şimdi biraz daha rahat artık, büyüdük ve günlük işlere yardım edebiliyoruz. Vaktiyle onu çok üzmüş olacaksın ki, bazen odasına çekilip saatlerce ağlıyor...

Mehmet, oğluna nasıl bir yanıt vereceğini bilmiyordu. Anladığı kadarıyla Miyase de hiç kimseye bir şeyler söylememişti. Oğluna bile... Şu an zor durumdaydı. Yedi yaşında terk ettiği oğlu, şimdi on beş yaşında bir delikanlı olarak karşısında duruyordu. Yumuşak bakışlarının altında, babasız geçen onca yılın hesabını sormaya hazırlandığı hissediliyordu. Ancak her şeye karşın yine de bir yanıt vermek zorundaydı.

-Sevgili oğlum; biz annenle konuşarak ayrıldık... Şartlar öyle gerektiriyordu ve bu ortak sırrımızı hiç kimseye söylememe kararı aldık. Görülüyor ki, o bu karara uymuş; böylece ona olan sevgim bir kat daha artmış oldu.

Maksut, yıllardır kendilerini babalı ama yetim bırakan bu sırrı çok merak ediyordu, ama karar verilmişti, sonsuza dek açıklanmayacaktı, fakat bir kez olsun şansını denemek istedi.

-Baba, nedir bize onca acılar yaşatan sır?

-Oğlum bu ayrılık kararını beraber aldık ve inancımız odur ki; ailemizin de menfaatlerini düşünerek bu yola başvurduk. Eğer aramızda geçenleri anlatırsam, belki senin merakını gidereceğim, fakat annene verdiğim sözü tutmamış olacağım. Şimdi yaşananları geride bırakıp önümüze bakmaya çalışalım...

Maksut, babasının konuşmalarından anladığı kadarıyla aile sırrını öğrenebileceğinden pek umutlu değildi, artık fazla merak ederek yaşamak istemediğinden, konuyu kapatma yoluna gitti.

-Üzülme baba, bu konuyu bir daha açmayacağım.

Mehmet, oğlunun anlayış göstermesiyle en çok korktuğu konuda rahatlamıştı artık. Şimdi, gelecekleri ile ilgili düşüncelerini kolaylıkla anlatabilirdi.

-Bundan sonra beraber çalışacağız. Senin bu işleri en kısa zamanda öğrenmen gerekiyor. Öncelikle Rusça'yı en kısa zamanda sökmelisin.

-Ben hiç okula gitmedim. Biliyorsun bizim orada Rum azınlık okulundan başka okul yoktu, ayrıca yoksulluk diz boyu olduğundan böyle bir fırsatım olmadı...

-Haklısın! Senden mükemmel Rusça bekleyen yok. Ben, yıllardır burada olmama karşın, o kadarını bilemiyorum. Sadece anlaşabiliyoruz, o kadar. Yeterli düzeyde konuşmayı kısa sürede senin de öğreneceğinden hiç kuşkum yok. Bugün dinlen, yarın hep beraber çalışmaya başlarız.

Mehmet, en azından bir çocuğunu yanında görmekten oldukça memnundu. Sevinçten gözleri parlıyordu.

* * *

1904 yılının yazı tükenmek üzereydi. Kış, Karadeniz'den farklı olarak erken gösteriyordu kendini Moskova sokaklarında. Maksut alışkın değildi bu iklime, fakat koşullara uyum sağlamak zorundaydı. Bu arada fırın işlerine de alışmışa benziyordu. Ekmek satabilecek kadar Rusça'yı da becerebiliyordu artık. Bu konuda yeterli olmadığında, babasından yardım aldığı da oluyordu. Anlaşmakta zorlandığı zaman üzüntüye kapılıyor, fakat böyle zamanlarda onu teselli eden yine babası oluyordu... En çok zorlandığı konulardan biri de; değersiz Rus manatlarını saymak ve para üstünü vermekti. Bir gün bir Rus müşteri bolca ekmek alıp paralarını ayrı ayrı vermek istediğinde şaşırmıştı küçük Maksut. Neyse ki bu sorunu da yardım alarak halletti. İçinde bulunduğu durum itibarı ile bu topraklarda uzun süre kalacağını bildiğinden böylesine sorunlar, canını sıkmaya başlamıştı. Türkçe okuma yazması olmadığından en azından Rusça'yı mükemmel öğrenmek istiyordu. Bu ülkede cahil kalmak istemiyordu. Bir kursa gitmek ya da çok iyi Rusça bilen birinden öğrenmek istiyordu. Bu fikrini babasına açtığında, adamcağız çok şaşırdı.

-Yetecek kadar biliyorsun, daha fazlası ile ne yapacaksın?

-Hayır baba, ben daha çok öğrenmek istiyorum ve hatta Rusça'yı bilmek, anlamak için elimden geleni yapmayı düşünüyorum.

Oğlunun, önüne böyle büyük hedefler koyması Mehmet'i memnun ediyordu, fakat bir taraftan da; acaba bu çocuk ne yapmak istiyor, düşüncesi ile kendini endişeye sevk ediyordu. Ancak binbir güçlükle yanına aldığı oğlunu da kırmak istemiyordu.

-Senin bir şeyler öğrenmeden ben ancak mutluluk duyarım, fakat önce bir araştıralım bu konuda nasıl yardım alabiliriz diye?

Maksut, Moskova'ya geldiğinde, çok farklı bir dünya ile karşılaşmıştı. Başta, yoksullukla gelişmişlik arasındaki uçurumları fark etmiş ve kendi ülkesinde yaşanan sefaletin çirkin bir kader olmadığını hemen anlamıştı. O, küçük Halil'i hiç unutmamış ve yaşama dair bütün hedeflerini, onun masumiyeti üzerinden planlamıştı. Olanca gelişmişliğine karşın Moskova sokaklarında Çar'a karşı yürütülen protestolara kulak misafiri oluyordu. Kendi ülkesiyle karşılaştırdığında; bunlara da ne oluyor, diye geçiriyordu içinden. Anlamalıydı bütün bu çelişkileri... İşte bu nedenlerden dolayı öğrenmek istiyordu Rusça'yı. Dünya'da yoksullara reva görülen bu trajik yaşamın ardındaki bütün şifreleri çözmek ve zalimlere karşı, olanca gücüyle savaşmak istiyordu. Şu anda yaşadığı ülkenin dilini öğrenmek istemesi de bundandı. Bu konuda, babasının anlayış göstermesinden memnun olmuş ve işine daha bir istekle sarılmıştı.

* * *

İlk kar tanesi Moskova'ya düştüğünde, henüz Eylül başlarıydı. Maksut, bu iklim farklılığına bir türlü alışamıyordu, fakat bildiği bir şey vardı ki, artık bundan sonra Moskova şartlarında yaşayacağı için, uyum sağlamalıydı bu harikulâde şehrin havasına. Camdan, dışarıda uçuşan kar taneciklerini izliyordu. Elinde çuvallarla içeri giren adamı hemen tanımıştı. Daha önce de birkaç defa gelmiş ve çuvallar dolusu ekmek almıştı. Uzun boylu, otuz yaşlarında, sarışın ve mavi gözlüydü. Davranışlarından eğitimli biri olduğu belliydi ve oldukça da kibardı. Korkusuz bakışlarını Maksut'a dikerek; "Hadi bakalım delikanlı bu çuvalları doldur" dedi.

Küçük Maksut, şaşkın bakışlarla ekmekleri sayarak torbalara koyarken, merakını yenmek için sormadan edemedi.

-Ağabey, bu kadar ekmeği ne yapıyorsun?

Genç adam, önce gözlerini sertçe dikerek, dikkatlice baktı küçük Maksut'a. O, bu bakışları, havada yakalamış ve kızacak diye ürkmüştü, fakat adam yüzündeki ifadeden farklı bir üslupla, yumuşakça yanıt verdi.

-Grevdeki işçilere alıyorum.

İşçinin ne demek olduğunu biliyordu da, "grev" sözcüğünün anlamını anlayamamıştı. Bir an sorup sormamakta tereddüt etti, kararını verdi, öğrenmeliydi. Yarım yamalak Rusçası ile sordu.

-Grev ne demek?

Adam şaşırmıştı. "Nasıl anlatmalıydı bu küçük Türk delikanlısına" diye kısa bir süre düşündü. Hafifçe gülümseyerek baktı Maksut'un yüzüne ve anlatmaya başladı.

-İşçilerin çalışma koşullarının düzeltilmesini isteyerek ve aldıkları ücreti az bularak topluca işi bırakmalarına biz kısaca; "grev" diyoruz.

Küçük delikanlının aklı başka bir yere takılmıştı.

-Patron kızmıyor mu onlara?

-Elbette kızıyor, fakat Rusya'da bu konuda işçileri koruyan kanunlar var. Biz de bunlara dayanarak ücretlerimizi az bulduğumuzda direnişe geçiyoruz.

Duydukları Maksut'a çok ilginç gelmişti. Bu konuda her şeyi öğrenmek istiyordu. Ayrıca bu insan çok sıcak ve dostça gelmişti ona. Tekrar sordu.

-Patronları koruyan kanunlar yok mu?

Adam bu soruya oldukça şaşırmıştı. Cin gibi sorular soruyordu bu küçük Türk delikanlısı. Bu çocukta iş var, diye geçirdi içinden ve önce "Tanışmalıyız" düşüncesiyle Maksut'a dönerek.

-Bu konuları daha detaylı konuşabilmek için önce birbirimizi tanıyalım. Benim adım Panas, şehrin dışında bir demir-çelik fabrikasında işçi olarak çalışıyorum ve biz şu anda grevdeyiz.

Ekmek kavgası uğruna ta Karadeniz'den Moskova'ya yolu düşen genç insan, çok sevinmişti böyle bir insanla tanıştığı için... Hemen

atıldı.

-Benim adım Maksut, Türk olduğumu zaten biliyorsun. Karadeniz kıyılarından geldim ve buradaki fırını babamla birlikte çalıştırıyoruz.

-Bak, şimdi konuşabiliriz... Sorduğun soru biraz karışık, yani aslında bütün kanunları, patronların egemenliğindeki devlet yapıyor. Bu arada, kendilerini teminat altına alan tedbirler de alıyorlar tabii.

Maksut'un, giderek kafası karışıyordu... Tekrar sormak zorunda kaldı.

-Patronların devleti neden işçilerin lehine kanun yapıyor?

Panas işinin zor olduğunu anlamıştı ve bu tartışmayı daha sonraya ertelemeye karar verdi.

-Önce şu soruna yanıt vereyim: Patronlar, işçilerin gücünden korktukları için, bazen de onların lehine kanunlar çıkarabilirler. Bak şimdi sana bir önerim var; ben şimdi bu ekmekleri yetiştirmek zorundayım. Daha sonra gelir detaylı konuşur ve seninle fabrikaya gider orada çalışan diğer arkadaşlarla da tanıştırırım.

Maksut, çok sevinmişti... Moskova'ya geleli hep fırına takılı kalmıştı. Arkadaşı olmadığı için pek dışarı çıkamıyordu. Fırsat buldukça dükkânın yakın çevresinde dolaşıyordu. Panas'la tanışması ve ondan gördüğü ilgiden memnun olmuştu. Heyecan ve hayranlık dolu bir duyguyla baktı, kısa sürede kendisini bu kadar etkileyen Rus işçisine ve ancak, "Teklifini kabul ediyorum" diyebildi. Çok sevinçliydi, artık bir arkadaşı vardı ve ona oldukça ısınmıştı. Sırtında çuvallarla uzaklaşan Panas'ın ardından baktı; yükü ağırdı, onca gücüne karşın zorlukla yürüyordu. İçten içe hayranlık duymaya başlamıştı bu fedakâr Rus işçisine.

Panas, yeni tanıştığı Türk delikanlısının kıvrak zekâsına hayran olmuştu. Onunla daha yakından tanışma ve dost olma isteği, yüreğinin bir köşesine sinmişti. İlk fırsatta onu kendi iş yerine götürdü, fabrikanın önüne geldiklerinde, Maksut'un ağzı bir karış açık kaldı; koca koca binalar, içeri giren çıkan ve sağa sola koşuşturan yüzlerce insan, neredeyse başını döndürdü. Hayranlıktan irileşerek yuvalarından fırlamış gözlerini Panas'a çevirerek sordu.

-Çok büyük bir fabrika... Bütün bu insanlar burada mı çalışıyor?

Panas onun bu merakı ve öğrenme isteğinden çok memnundu. Kendisine her konuda sabırla geniş açıklamalar yaparak yardımcı olmaya çalışıyordu. Hemen söze girdi.

-Burası tüm Rusya'nın en büyük demir-çelik fabrikalarından biridir. Yaklaşık dört bin çalışanı var. Şu ilerdeki bahçede gördüğün kalabalık, grev yapan fırın işçileridir.

Maksut, bu sözü duyduğunda, bunun sıradan, ekmek pişiren bir fırın olmadığını anlamıştı, fakat nasıl bir şey olduğunu da tam olarak kestiremiyordu...

-Bu fırınlar herhâlde demir pişireninden olsa gerek?

Panas, gülümseyerek baktı küçük arkadaşına.

-Evet, tebrik ediyorum, çok doğru tahmin ettin. Demir-çelik cevherleri, çok yüksek ısıda bu fırınlarda eritilip kalıplara dökülerek işlenir.

Maksut'un hayranlığı devam ediyordu.

-Zor bir iş olsa gerek!

-Olmaz mı? Bin beş yüz derece sıcaklıkta yanan fırınların olduğu bölümde çalışmak, elbette kolay değil. Neyse şimdi içeriye geçelim ve arkadaşlarla seni tanıştırayım.

Ağır adımlarla büyükçe bir binadan içeri girdiler. Burası; işçilerin kaldığı ve fabrikaya ait temsilciliklerin bulunduğu, idari bina gibi bir yerdi. Genişçe bir odaya girdiler, içerdekiler Panas'ın yanında gördükleri küçük delikanlıyı herhangi bir Rus genci sandılar. Maksut bu ülkeye önce kıyafetini değiştirerek alışmaya başlamıştı; başındaki kasketinden ayağındaki pantolona kadar bu görüntüyü veriyordu. Panas, yanındaki arkadaşını, Türk olarak tanıttığında herkes oldukça şaşırmıştı. Tanışma merasimi kısa sürmüş ve hemen salonun sakin bir köşesindeki masaya oturulmuştu. Yanlarındaki birkaç kişi kısa bir süre sonra kalktı, iki arkadaş baş başa kalmıştı.

Çokça zamanları vardı, artık uzun uzun konuşabilirlerdi. Panas, bir müddet fabrika hakkında bilgi verdikten sonra, kafasından geçenleri aktarmaya başladı.

-Belki anlatacaklarımı şimdi pek iyi anlayamayabilirsin, ama ben yine de kendimizi tanıtmak ve amaçlarımızı açıklamak istiyorum: Bizler, bütün Rusya'da faaliyet gösteren Bolşevik Partisi'nin taraftarlarıyız. Amacımız; bu topraklarda hâkimiyet süren ve halklarımızı sömüren Çar ailesine ve onun yönetimine karşı mücadele ederek; işçilerin, köylülerin devletini kurmaktır.

Maksut, yaşam koşulları bakımından Rusya'nın kendi ülkesinden çok farklı olduğunu, ilk geldiği günden itibaren görmüştü. Panas'ı dinlerken, aklı biraz da Karadeniz'in yoksul vadilerine takılıyordu. Sadece karnını doyurabilmek için günde on altı saat, ölesiye çalışan insanlar geldi aklına. Acaba bunlar neden karınları doyduğu halde isyan ederler, diye geçirdi içinden. Kuşkulu halini de belli etmek istemiyordu. Nasıl olsa, bütün bu çelişkilerin yanıtlarını öğrenecekti ve çok da sabırsızdı.

-Siz, Osmanlı ülkesinde insanların nasıl yaşadığını biliyor musunuz?

Panas, bir Rus devrimcisiydi, ama dünyayı en az kendi ülkesi kadar tanıyacak bilgi birikimine sahipti. Dinlerken, vereceği yanıtları da kafasında netleştirmeye çalışıyordu.

-Biliyorum elbette. En azından senin durumundan anlıyorum. On beş yaşında ülkenden binlerce kilometre uzaklardan gelerek bir lokma ekmeğin mücadelesini veriyorsun. Milletiniz, haksız savaşlarla, Padişah tarafından yıllarca tüketiliyor, çocuklarınız aç susuz ve yetim bırakılıyor. Hatta ben Yemen çöllerinde boş yere kırılan gençlerinizi bile biliyorum.

Maksut, dinledikçe hem şaşırıyor, hem de ona duyduğu hayranlık, giderek artıyordu. Bu kadar şeyi nereden biliyor, diye düşünürken Panas, tekrar söze girdi.

-Moskova'da gördüklerin seni yanıltmasın; Rusya'da yüz kırka yakın millet yaşıyor ve çoğu sizin halkınızdan daha yoksul. Buna karşın Çar ailesi ve zengin kesimler, bolluk içinde yüzüyor. Bir de kendilerini soylu sanan, sözde bir asilzade sınıfını da maalesef bu yoksul milletler sırtında taşıyor. İşte biz bu nedenle, yalnız buradakilerin değil, bütün Rus topraklarında yaşayan halkların kurtuluş mücadelesini veriyoruz.

Dinledikçe, dünyayı yeniden keşfediyor ve içindeki öğrenme isteği artmasına karşın, gelişi güzel anlatımlarla, bu işin olmayacağını yavaş yavaş anlamaya başlıyordu. Kendi ülkesinde hiç eğitim almamış olan Maksut, içinde bir uhde kalmış gibi susamıştı bilgiye. Daha önce, babasıyla konuştuğu konuyu, arkadaşına açmaya hemen oracıkta karar verdi.

-Eğer siz bana yardımcı olabilirseniz, ben bu konuları daha iyi anlayabilmek adına, okuma yazmayı öğrenmek istiyorum.

Panas'ın niyeti zaten onu iyi bir devrimci olarak yetiştirmekti, böyle bir isteği de olunca hemen yanıt verdi.

-Hiç merak etme, bizim parti okullarımız var. En az bir yılda ana dilin gibi Rusça okur ve yazarsın. Burada ayrıca temel dünya görüşümüzü yansıtan "Marksizm" ve buna bağlı olarak, felsefe, sosyoloji ve tarih gibi dersler yüksekokul düzeyinde öğretilir.

Maksut, en çok "Marksizm" sözcüğünü merak etmişti. Telaffuz etmekte zorlanmasına karşın ne olduğunu öğrenmek için, önce onu sormak istiyordu arkadaşına.

-Ne demek bu temel görüşünüzü yansıtan sözcük?

-Bunu, esas olarak bundan sonra alacağın eğitimden sonra mükemmel bir şekilde öğreneceksin. Ancak şimdilik kaydıyla sana şu kadarını söyleyebilirim; "toplumsal değişimin, bilimsel yöntemi" ya da daha özgün bir ifadeyle; insanın özgürleşmesini ve kurtuluşunun yöntemini, yolunu gösteren, sağlayan temel bir öğreti diyebiliriz.

Sohbetin sonuna gelmek üzereydiler. Panas artık son sözlerini söylemek istiyordu.

-Şimdi seni, "Genç Bolşevik" grubuna teslim edeceğim. Onlar, sana her türlü yardımı yapacaklar. Bundan sonra bana, "Yoldaş Panas" diyebilirsin. Senin adın da "Küçük Yoldaş" olsun.

Zaman çok çabuk geçiyordu ve hiç bitmesini istemediği gün, nostaljik bir Moskova akşamına doğru hızla ilerlemeye başlamıştı.

Maksut, kendini oldukça hafiflemiş hissediyordu. Akşam yatağa uzandığında o günkü gelişmelerden oldukça memnundu. O yaşta kendine bir misyon biçmişti; zalimlere karşı vuruşacaktı artık. Onun kavgası yalnızca silahla ve şiddetle yürütülen bir savaş olma-

yacaktı; aynı zamanda bilim, en büyük cephanesi olacaktı. Küçük Halilleri aç bırakan egemenlere karşı tüm donanımıyla vuruşacaktı. Yoldaş Panas'ın, bir sorusu olmuştu ona, "Neden okuyup yazmaya bu kadar ilgi duyuyorsun?" diye. Yanıt olarak; küçük Halil"in öyküsünü anlatmakla yetinmişti. Panas, kendinden binlerce kilometre uzaklarda, açlıktan kıvranan bir çocuğun durumundan çok etkilenmişti. Dinledikten sonra, o korkusuz ve katı yürekli görünen dev gibi militanın mavi gözleri sulanmıştı. Kaçırdı bakışlarını küçük yoldaşından. Anlamıştı Maksut, onun duygulandığını. Onu görmemek için başını öne eğdi. Öyle dinledi kendisini.

Küçük delikanlı, girdiği yolun heyecanı ile sabaha kadar uyumadı. Erkenden işe başladı, gelecek günlerin ona vaat ettiği mutlulukların hayali ile yerinde duramıyordu. Babası, onun durumundaki değişikliğin farkındaydı. Yıllarca onulmaz acıların altında ezilen bu çileli insan, oğlunu mutlu görünce, gözlerinin önündeki sis bulutları dağılıyor ve kısa süreli de olsa sevince boğuluyordu.

Bu neşenin kaynağını sordu oğluna.

-Bugün seni çok iyi görüyorum, sebebi nedir?

Maksut, sevinçten yuvalarında fıldır fıldır dönen gözlerini babasına çevirdi.

-Okuma yazma sorununu hallettim.

Mehmet, oğlunun Moskova koşullarına böyle hızlı uyum sağlamasını bir türlü çözemiyordu. Onu bırakıp gittiğinde, henüz yedi yaşındaydı ve aradan geçen sekiz yılın onda nasıl bir değişikliğe yol açtığını kestiremiyordu.

-Nasıl çözdün bu işi?

-Hani bizden çuval dolusu ekmek alan Rus var ya, bir ara tanıştım kendisiyle, o bana yardım edecek.

-Ne iş yapıyor o iri yarı Rus?

-Şehir dışında bir fabrikada çalışıyor.

-Sakın Bolşevik olmasın?

-Evet, hem de katışıksız, ama iyi bir insan, çok da bilgili.

Mehmet, oğlunun bu öğrenme isteğine karşı durmanın, onu

üzmekten başka bir yararı olmayacağını biliyordu. Ona sadece, "Hayırlı olsun" diyebildi.

* * *

Moskova, 1905 yılının ilk günlerini işçi grevleri ve çatışmalarla karşılamıştı. Ülkenin en büyük sanayi kenti olan Petersburg'da Putilov Fabrikası, başta sendikal faaliyetlerde bulunan işçiler olmak üzere, yüzlerce işçiyi işten çıkartınca, bütün Rusya topraklarında kitlesel direnişler başlamıştı.

Halk, durumu arz etmek üzere, ellerinde dilekçeleriyle Kışlık Saray'a doğru yürüyüşe geçince, sivil halkın üzerine muhafızlar tarafından ateş açılmış ve binlerce kişi ölmüştü. Olaylar üzerine, zaten gergin olan Moskova, birden volkan gibi patlamış ve olaylar şehrin ana merkezinden, varoşlara doğru yayılmaya başlamıştı.

Dondurucu soğuk, çeliği bile parçalayacak cinstendi. Maksut, sıcak fırının içinde terlerken, dışarıda Moskova'yı örten karın yağışını seyrediyordu. Bedeni sımsıcak, fakat içi aksine buz bağlamıştı. Oluk oluk kanın aktığı çatışmaların içinde, sanki yüreğinden bir parça bırakmıştı. Panas, epeydir uğramamıştı ve onu çok merak ediyordu. Biliyordu ki, o korkusuz yüreği ile muhakkak çatışmaların tam ortasında yer alacaktı. Onun zarar görmesini istemiyordu. Eli çenesinde, yetişkin bir insan edasıyla derin derin düşünürken, baştan aşağı kara bulanmış birisi içeriye girdi. Adam, üzerindeki beyazlıklardan kurtulduktan sonra, kim olduğu ortaya çıkmıştı. Maksut, gelen kişinin Panas olduğunu fark edince fırladı yerinden. Çatık kaşlarının altında donuklaşan yüzü açılmış ve birden sevince boğulmuştu. Atıldı boynuna. Öyle bir sarıldı ki, insanın, uzun yıllar görmediği ailesinden biriyle karşılaşması gibiydi. Hasret yüklü bir sesle sordu.

-Neredesin, kötü bir şey oldu diye öyle korktum ki?

Panas, bu içten sevgiyi çok anlamlı buluyor ve küçük yoldaşına, bir kardeş sevgisiyle giderek daha çok bağlanıyordu. Böylesine şiddetle merak edilmek hoşuna gitmişti. Küçük Maksut'a gelişmeler hakkında bilgi vermeye başladı.

-Çar güçleri saldırıya geçti! Ülke çapında genel greve gidildiğinden fabrikadan ayrılamadım.

Maksut, merakla tekrar söze girdi.

-Bu Çar ailesinin Rus halkıyla ne derdi var ki? Olaylar bir türlü bitmiyor!

Ayaküstü de olsa Panas, geniş açıklamalar yapmak düşüncesindeydi.

-Bugünlerde Rusya, büyük bir devrimin arifesini yaşıyor. Yani Çar yönetiminin zulmüne karşı halk bütün Rusya topraklarında ayaklanmış durumda. Katledip, yok ederek halkı sindirmek istiyorlar. Biz de Osmanlı gibi zor durumdayız... Şu anda Japonya ile savaş halinde olmamız da Çar'ın marifeti. Sırf iç isyanları bastırmak için sağa sola savaş ilan ediyor.

Maksut, bir lokma ekmek uğruna mücadele ettiği bu topraklarda, bitmez tükenmez sorunların altında ezilirken, sıkıntılı günler yaşıyordu. Genç Bolşeviklerle henüz birkaç kez bir araya gelmesine karşın, öğrendikleriyle dünyayı çevreleyen temel çelişkileri, yavaş yavaş kavramaya çalışıyordu. Panas'ı her gördüğünde öğrendiklerini teyit etme adına ona binbir türlü sorular soruyor ve engin bilgisinden yararlanmak istiyordu. Sözünü daha henüz bitirmeden kafasında beliren öteki soruyu yöneltiyordu.

-Biz, çok kan döküldüğünü duyduk, olaylar sizin fabrikaya sıçradı mı?

-Elbette... Binlerce ölüyü duyunca, hemen işi bırakıp direnişe geçtik, fakat hazırlıksız olduğumuz için fazla direnemedik ve arkadaşların çoğu tutuklandı.

-Neden hazırlıksız yakalandınız?

-Aslında bu direnişi biz, zamansız ve riskli görüyorduk. Her ne kadar karşı durduysak da başarılı olamadık. Kendimizi birden "Menşeviklerin" başlattığı kalkışımın ortasında bulduk.

Maksut, az çok onları tanıdığından sormadı, fakat merak ettiği konu başkaydı.

-Bu örgüt devrimci değil mi? Neden beraber olamıyorsunuz?

-Bazen birlikte hareket edebiliyoruz, fakat onların düşünceleri bizden çok farklı.

Maksut öğrenmeye çalışıyordu, sordu.

-Anlaşamadığınız noktalar nedir?

-Evet, onlar da Çarlık rejiminin yıkılmasından yana ancak yerlerine kendileri geçip, yeni Çarlar yaratmaya çalışıyorlar. Buna Rus halklarının ihtiyacı da, tahammülü de yoktur.

-Ben bu konularda bir şeyler öğrendim ama elbette bu yeterli değil, bana bir tane ve en önemli farkı söyler misiniz?

-Bizim temel hedefimiz, Çarlık rejimini yıktıktan sonra yerine; işçi sınıfının önderliğinde, tüm Rus halklarının da desteği ile sosyalist bir devlet kurarak, yönetimi tamamen işçi-köylü-asker sovyetlerine devretmektir. Bunun adına da; proletarya diktatörlüğü, sosyalizm deniyor! Sosyalizm kurulduktan sonra da hiçbir kimsenin hiçbir kimseye baskı yapamayacağı, sömüremeyeceği, yeryüzünde bütün insanlığın özgürlük içinde kardeşçe yaşayacağı, yeryüzünde sınırların, devletlerin, ezen ve ezilenin olmadığı yeni bir sınıfsız komünist dünya kurmak bizim esas hedefimizdir.

Maksut, aslında o kadarını bilmese de Panas'ın anlatımından öğrenmek, ona daha cazip geliyordu.

-Teşekkür ederim. Her şeyi, ne kadar da güzel açıklıyorsun!

Panas, ayaküstü kısa sohbetten sonra, esas isteğini söylemeden önce, dalgın bakışlarla süzdü küçük Maksut'u ve hemen talebini iletti.

-Senden bir isteğim olacak küçük yoldaş!

Delikanlı heyecanlandı, acaba; ne isteyebilir, diye, acele acele düşündü ve sonra titrek bir sesle.

-Elimden geleni yapmaya hazırım.

-Bir müddet, akşamları burada kalabilir miyim? Bugünlerde fabrikaya gece baskınları yapılıyor. Birçok kişi gözaltına alındı. Beni de her an götürebilirler!

Maksut, hiç düşünmeden; elbette kalabilirsin, deyince, Panas, kocaman elleriyle delikanlıyı iki omzundan tutup hafifçe bir silke-

ledi; çok sağ ol küçük yoldaş, dedi.

Moskova'da yeni bir gün daha tükenmek üzereydi...

* * *

1908 yılına gelindiğinde Maksut, artık on dokuz yaşındaydı. Uzun boylu, çok seyrek kestiği saçları omzuna doğru uzamıştı. Yürürken saçlarının sağa sola dalgalanması ona bir başka hava katıyordu. Simsiyah sakallarının üstünden keskin keskin bakan kahverengi gözleri ve Karadenizlilere inat düzgün burnuyla o artık, genç kızların yüreğini yakan yakışıklı bir delikanlıydı. Moskova'dan hiç ayrılmadığı için kıyafeti de onlara benziyordu. Tipik bir Rus görüntüsünü, başındaki şapkası tamamladığı gibi, yürüyüşü de onlara benzemeye başlamıştı. Son dört yılı nerdeyse Bolşevik Parti okullarında geçmişti. O kadar hevesliydi ki öğrenmeye; gündüzleri anlatılanları, gece sabaha kadar kafasında yoğuruyor, netleştirmeye çalışıyordu. Okullarda aldığı eğitim, onu egemen güçlere karşı nasıl mücadele edeceği konusunda da bilinçlendiriyordu. Marksizmi kavradıkça, halkı ezen ve sömürenlere karşı duyduğu kinin daha bilimsel, metodik kalıplara dökülmesi, onu egemenler için giderek daha tehlikeli hale getiriyordu.

Çakmak çakmak bakan gözlerinde kendine olan güvenin ve çelik gibi bir iradenin tartışılmaz ifadeleri vardı. Bolşevikler arasında çok sevildiğinden, ona bir zarar gelmemesi için, eğitim süresi içinde herhangi bir pratik faaliyetin içine girmemesi için, Yoldaş Panas'ın kesin talimatı vardı. Bu nedenle, onlarla birlikte bulunduğu mekânlarda, üst düzeyde korunuyordu. Dört yıllık eğitiminin tamamlanmasından sonra, artık kendisine ait bir süreç başlıyordu. Genç Komünistlerle birlikte, Rus topraklarında yürütülen bu tarihi kavganın içinde yer alırken, bir taraftan da daha çok öğrenmeyi deneyecekti. Babasıyla birlikte verdiği ekmek mücadelesi de zaten yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak devam ediyordu.

Eğitim çalışmaları sırasında, defalarca, parti önderliği altında düzenlenen toplantı ve konferanslara katıldı. Zaman zaman merak ettiği konuları, çıkıp sormuş ve ufak tefek tartışmaların içine gir-

mekten çekinmemişti. Rusça'yı mükemmel konuşmasına karşın, yabancı olduğu, özellikle hitabet yeteneğini kullanmak istediğinde az da olsa belli oluyordu. Bütün bu çalışmalara, ülke topraklarında yaşayan, değişik milletlere mensup gençler de katılıyordu. Maksut, yeteneği, bilgisi ve cesur tavırlarıyla bu gençler arasında da özel ilgi görüyordu. Parti Okulu'nu da bitirdikten sonra, Genç Komünistlerin düzenlediği, "Rusya'da Yaşayan Milletlerin Geleceği" konulu ilk konferansa katıldığında oldukça hazırlıklı idi. Kürsüye çıktığında, bütün salonun gözü üzerindeydi. Böylesine önemli bir toplantıda, bu yürekli Türk delikanlısı nelerden bahsedecek, diye merak ediyorlardı. Maksut, öylesine tanınıyordu ki, konuşmacı olarak divana adını yazdırdığı zaman bile salon alkıştan yıkılmıştı. Sırası geldiğinde, kendinden emin bir şekilde kürsüye yöneldi. Yürüyüşünde on dokuz yaşın çok üstünde bir vakar vardı. Önce "Değerli Yoldaşlar" diye söze başladığında, ikinci bir alkış tufanı arasında konuşmaya başlamak zorunda kalmıştı.

-Bugün Rusya topraklarında yaşayan halklar, Çarlık rejiminin zulmü altında inlemektedir. Bu ülkenin bütün nimetlerinden, egemenler ve temsilcileri alabildiğince yararlanırken, yoksul, sömürülen, emekçi halklar, esaretin dayanılması mümkün olmayan acılarını yaşamaktadır. Bizlere bu yoksulluğu reva görenler şunu çok iyi bilmelidir ki; işçisiyle, köylüsüyle ve tüm çalışanlarıyla bu halkları asla teslim alamayacaklar. Adaletin zerresinden nasibini almamış, Rusya'nın diktatörleri, sömürürken de bütün insanî değerlerde olduğu gibi adil olmaktan çok uzaktır. Büyük şehirlerde ve işçi sınıfının yoğun olduğu bölgelerde insanlar, her şeye karşın bir lokma ekmek bulabilirken, kırsal kesimde, özellikle Müslüman halkların yoğun olduğu iç kesimlerde, açlıktan ölümler bile yaşanmaktadır. Ben, bütün halkların, işçi sınıfının ve insanlığın nihai kurtuluşunun; sosyalizm, komünizmde olduğunu biliyorum. Bu somut durum, biz Genç Komünistlere tarihi ve vazgeçilmez görevler yüklemektedir. Esas çalışma alanlarımızdan biri de milliyeti ne olursa olsun, bu çaresiz insanlara el uzatmak, olmalıdır.

Maksut, konuşmasını bitirdikten sonra, kürsüden indi. Salon yine çok hareketliydi. Bu yoğun ilgi, onu oldukça motive etmiş, herhangi bir heyecan belirtisi göstermeden, sakince gelip yerine oturmuştu.

Bu, onun ilk ciddî kürsü deneyimiydi, çok da başarılıydı. Yıllarca aldığı, kesintisiz eğitim, temel dünya görüşünü; Marksizm olarak belirlemesine yetmişti. Artık bundan sonra, dünyanın en büyük topraklarında, tarihi değiştirecek kıyasıya bir kavganın içinde olacaktı ve o buna çoktan hazırdı.

* * *

Olya, yirmi üç yaşında, sarışın bir Rus güzeli; boyu neredeyse Maksut'a yakın, gözleri kocaman ve inadına masmavi, soğuk iklimin en nadide güzellerinden biriydi. Moskova Üniversitesi'nde sosyoloji okuyordu. Panas'ın çalıştığı fabrikada staj görüyor ve Genç Bolşeviklerle birlikte hareket ediyordu. Maksut, ilk eğitim çalışmasına gittiğinde, kendisini kapıda o karşılamış ve yarım yamalak konuşmasından, yabancı olduğunu anlamıştı. Oturduğunda yanına gelip kimliğini sordu, Türk olduğunu öğrenince, ilgi duymaya başladı. Kısa sürede dost oldular. Maksut kendinden dört yaş büyük olan bu genç kıza, kısa sürede alıştı ve aşırı bir güven duymaya başladı. Bu yakınlıktan, en çok genç delikanlı kazançlı çıktı, çünkü eğitimli bir kız olan Olya, her fırsatta birikimlerini onunla paylaştı. İlk önceleri ona "abla" diye hitap ediyordu, daha sonra Olya'nın isteği ile "yoldaş" demeye başladı. Bu samimi ilişkiyi herkesin farklı farklı değerlendirmesine karşın, kendileri de bir ad koyamamışlardı. Her fırsatta bir araya geliyor, uzun uzun sohbet ederken, bakışlarındaki anlam yüklü ifadeleri çözmek mümkün olmuyordu.

Sıcak bir temmuz günüydü. Moskova'da çıkan gazeteler şöyle bir başlık atmıştı: "İstanbul'da Hürriyet Rüzgârı"

Olya, elinde gazeteyle Maksut'a koşmuştu.

-Sana öyle bir haberim var ki, duyunca küçük dilini yutacaksın!

Delikanlı, onu böyle heyecanlı görünce oldukça meraklanmıştı.

-Çabuk söyle, yoksa gerçekten küçük dilimi yutacağım.

-Sıkı dur, söylüyorum; Osmanlı'da saltanat yıkıldı, Abdülhamit'i tahttan indiren milliyetçiler, iktidarı ele geçirmişler.

Maksut, ülkesinden ayrıldığında henüz çocuktu, fakat Padişah'a

dokunmanın mümkün olmadığını ve hatta günah sayıldığını biliyordu. Yıllar sonra memleketinden bir haber duymanın, heyecanı bütün benliğini sarmıştı. İçten içe bir alev sardı vücudunu. Endişe ve şaşkınlık dolu duygularını, simsiyah sakallarının altından fark edilen, kızaran yüzü ele veriyordu. Olya, anlamıştı durumu ve hemen açıklama yapmaya hazırlanıyordu ki, Maksut atıldı.

-Benim ülkemde böyle şeyler imkânsız gibi, sahi nasıl oldu bu iş?

-İstanbul'da, ordu içinde genç subaylardan oluşan ve İttihatçı denen milliyetçi bir grup, harekete geçmiş ve başarmış. Halk, sokaklara dökülmüş, "Yaşasın Hürriyet" diye bağırıyormuş.

Bu sözcüğü duyunca, yüreği burkulmuştu genç delikanlının. Nasıl bir şeydi acaba hürriyet, diye geçirdi içinden. Onca acıların ve yoksulluğun yaşandığı, Osmanlı ülkesi ve hürriyet; bu iki kavramı bir türlü yan yana düşünemiyordu.

Sordu Olya'ya.

-Sizin bu; hürriyet dediğiniz şeyin içinde ekmek ne kadar var? Benim yoksul halkımın karnını doyuracak mıdır?

Genç kız, eğitimli bir devrimciydi ve onun yaşam öyküsüne ilişkin birçok olayı, bizzat kendisinin ağzından dinlemişti. Maksut bir Rus vatandaşı olsaydı, belki ona makul yanıtlar verebilirdi. Eğitilmesinde önemli katkıları olduğu Türk delikanlısının elini sıkıca tuttu.

-Bizim de açlıktan ölen insanlarımız var, ayrıca bu kavgada kaybettiğimiz gencecik bedenlerimizin acısı, hâlâ yüreğimizi yakarken, mücadelemiz bütün hızıyla sürüyor. Hepsi bir parça hürriyet uğruna... Elbette, devrimci mücadelenin bütün sırrı bu sözcükte gizli. Bize düşen görev; doğru bir yerde durmak ve en iyi olanı yapmaktır. Senin ülkende, gerçekleşen bu hareket, sınıf mücadelesi açısından bakıldığında, belki bizleri tatmin edecek boyutta değil, çünkü her ülkenin koşulları aynı olmayabilir. Otuz üç yıllık saltanatın yıkılması, yine de bir başlangıçtır. Bu nedenle, kendi halkın adına bu gelişmelere ilgi duymalısın.

Maksut, aldığı eğitimden olsa gerek, olaylara daha kökten ve keskin bakıyordu, ancak kafasındaki sis bulutları dağılmış ve olayı

daha sağlıklı olarak kavramaya başlamıştı.

-Teşekkür ederim yoldaş Olya.

Sevdiklerinden çok uzaklarda, bambaşka bir hayata doğru hızla yol alırken, ülkesinden aldığı hürriyet haberi, yüreğinde biriken hasret yumağının alevlenmesine neden olmuştu... Neler yoktu ki aşılmaz dağların ardında; yıllar önce daha küçük bir çocukken ayrıldığı annesi, kardeşleri ve bir türlü unutamadığı ve bugün kendisiyle aynı yaşta olan Eleni... Onu çok merak ediyordu... Kocaman kız olmuş, belki de babası vermişti onu birisine. Bir de acı ve yoksulluğun kol gezdiği, savaşların bir türlü bitmediği ülkesi tütüyordu burnunda. En çok da Karadeniz'in dik vadilerinden tırmanmayı özlemişti. Bu kadar karmaşık duygularla yüklü yüreği artık bu topraklarda daha fazla kalamazdı.

Olya'dan ayrıldıktan sonra koştu babasına. Oğlunu karşısında böyle heyecanlı görünce, telaşlandı Mehmet, merakla sordu.

-Nedir bu halin, peşinden atlı mı koşuyor?

-Hayır baba! Memleketten bir haber aldım. Bütün Rus gazeteleri yazıyor; Padişah devrilmiş... Devleti, bazı subaylar ele geçirmiş.

Mehmet, hayretler içinde kalmıştı.

-Oğlum, duy da inanma, bir yanlışlık olacak, kim dokunabilir koca Padişah'a?

-Dokunmuşlar baba, bunlar öyle sıradan insanlar değil, ordunun en gözde subayları.

Mehmet, bayağı şaşırmıştı. Fazla ilgili olmadığı halde, oğluyla zaman zaman bu konulara ilişkin sohbetler ederdi. Ayrıca uzun yıllar ayrı olmasına karşın, kendi ülkesinin durumunu da az çok biliyordu.

-Oğlum, bu subaylar savaşmaktan, ihtilâl yapmaya nasıl vakit bulmuşlar?

-Bilmiyorum, bir ara halletmişler herhâlde.

Oğlunun böyle heyecanlı olmasının arkasında bir şeyler olabileceğini tahmin etmişti.

-Saltanatın yıkılması mı seni bu kadar heyecanlandırdı? Yoksa

başka bir şey mi düşünüyorsun?

-Nasıl da anladın! Ben, yalnızca Karadeniz'i merak etmiyorum; annemi ve kardeşlerimi çok özledim. Senden izin istiyorum.

Mehmet'in korktuğu başına gelmişti, bir daha geri dönmezse, diye geçirdi içinden. Hüzünlenmişti... Bütün dünyasından yalnız bir parça vardı yanında. Yüreğine sığdırdığı onca acılara bir de onun hasretini eklemek istemiyordu. Yalvaran gözlerle bir müddet süzdü oğlunu ve sonra kısık bir sesle konuştu.

-Bir şartla izin veririm; tekrar döneceksen gidebilirsin, yoksa beni bu yaban ellerde yalnız bırakırsan, inan ki fazla dayanamam.

Maksut duygulanmıştı, gözleri doldu, başı öndeydi, alttan alta baktı babasına, artık dayanacak hâli kalmamıştı, sarıldı boynuna, hem de sıkıca.

-Söz baba, seni hiç yalnız bırakmayacağım.

Duygusal dakikalar uzun sürmemişti. Zaman, geleceği acımasız çarkları içine doğru çekmeyi sürdürüyordu.

HÜRRİYET ARARKEN

Ilık bir yaz akşamında, güneş, solgun bulutların altında karşı tepeleri terk etmeye hazırlanıyordu. Miyase kadın, günlük işlerini erken bitirip odasına çekilmişti. Dayanılmaz bir hasretin ateş gibi yaktığı yüreği ile baş başa, sayısını bile unuttuğu bir hesaplaşmanın içinde, kanayan vicdanının derin dehlizlerinde cebelleşiyordu. Çocuklar, onun bu alışkanlığını biliyor ve hiç müdahale etmeden, gözyaşlarının tükenmesini bekleyerek, evin bir köşesinde oturup isteksizce fısıldaşıyorlardı. Ortalık çok sakindi, yoksul köyün yamaçları sessizce hazırlanıyordu, sabahı olmayan bir geceye. Kapı çalındı, çıkan ses çok şiddetli ve sanki Miyase kadının yüreğini delecek cinstendi. İrkildi... Uçarcasına fırladı yerinden, kendini kapının önünde bulduğunda, ayakta duran delikanlıyı hiç süzmeden, "Maksudum" diye sarıldı boynuna. Evladını yaban ellere uğurladığında, henüz on beş yaşında taze bir delikanlı idi. Oysa şimdi karşısında dimdik duran, güçlü bakışları olan, saçı sakalı birbirine karışmış, sırım gibi bir delikanlıydı. Miyase kadın, onu bu haliyle değil de, ana yüreği ile tanımıştı. Çocuklar da koşmuştu kapıya. Hasretle sarıldılar birbirlerine. Koca dört yıl geçmişti görüşmeyeli ve hüznün hâkim olduğu yamaçları; akşam karanlığına doğru bir mutluluk sarmıştı.

Soracağı çok şey vardı oğluna. Sordu da... Bir tek, on iki yıldır görmediği kocasını sormadı. Zaman zaman Maksut bahsettiğinde, bakışlarını kaçırıp konuyu değiştirmeye çalıştı. Delikanlı, annesinin gözlerinde gördüğü hüzne yabancı değildi, aynı acıyı babasının yüzünde de görmüştü. İki vazgeçilmezinin çektiği bu azabın nede-

nini çözmemenin verdiği ıstırap kendisini de kahrediyordu. Ayrı geçen uzun yılların hesabını veriyordu tek tek. Ve tüm yaşadıklarını, en ince ayrıntılarına kadar anlattı. Şimdi de Rus kızı Olya'yı anlatıyordu ki, Miyase kadın söze girdi ve "Neden kendinden büyük birini seviyorsun" diye sitemkâr bir biçimde söylendi.

Maksut'un yüzü kızarmış ve yanıt verirken kekelemeye başlamıştı.

-Anneciğim, ona olan sevgim başka, daha üniversiteyi yeni bitirdi. Benden büyük ve ondan çok şey öğrendim. Yani senin anlayacağın; kardeş gibiyiz.

Miyase kadın inanmamıştı.

-Ya senin ilgin nece?

-İlahi anne, aramızdaki fark sadece yaşta değil ki; ortak yanlarımızın çok olmasına karşın farklı dünyaların insanlarıyız.

Maksut bir an duraladı, Eleni'yi sormayı düşündü, fakat karar veremiyordu bir türlü. Vaktiyle gizlemişti annesinden ama şimdi büyüdüğünden, bir sakıncası olmasa gerek, diye geçirdi içinden. Aslında olumsuz bir yanıt almaktan da çok korkuyordu. Kısa bir tereddüt anından sonra, kararını verdi. Soracaktı.

-Eleni ne yapıyor?

Miyase kadın hafifçe gülümsedi.

-Unutamadın değil mi Rum güzelini? Hani onu sevmiyordun?

-Anneciğim, o zaman çok küçüktüm. Bazen konuşuyorduk ama duygularımın ne anlama geldiğini çözemiyordum. Şimdi ikimiz de büyüdük ve merak ediyorum. Kim bilir ne kadar da büyümüştür?

-Eleni, çok güzel bir kız olmuş, bütün delikanlılar peşinde, ailesi dışarı çıkmasına pek izin vermiyor. Yani senin görmen de mümkün olmayabilir!

Onu görememek duygusu hemen hırpalamıştı taze yüreğini. Binlerce kilometreden koşup gelmesinde, onun da büyük bir payı vardı. Neredeyse ailesine kavuşmanın sevinci gölgelenmişti. Daha fazla önemsiz konular üzerinde, isteksizce sohbet sürerken, vakit gece yarısına doğru ilerliyordu ve hasret giderirken yorgunluğunu

da unutmuştu. En son duyduklarından ötürü bozulan morali yorgun vücudunu artık ayakta tutamıyordu. En iyisi uyku, diye düşündü. Zaten küçük kardeşi Hamit çoktan sızıp kalmıştı.

Hürriyet onu tekrar memlekete çeken sihirli sözcük... İstanbul'da esmeye başlayalı aylar olmuştu, ama köyün yamaçlarında gezinen rüzgâr hâlâ yoksulluğun ve çaresizliğin acı ıslıklarını çalmaya devam ediyordu. Moskova'da, gencecik yaşta kavgasını verdiği bu kutsal sözcük kendi ülkesiyle birlikte anıldığında çok heyecanlanmıştı. Hemen koşmuştu doğduğu topraklara. Gördükleri koskoca bir düş kırıklığından ibaretti. O gizemli ve uğruna ölümlere gidilen hürriyetten eser yoktu kendi öz vatanında. İnsanlar yine umutsuzca dolaşıyordu sokaklarda ve yoksulluğa boyun eğdirilmenin acı veren izleri, solgun yüzlerindeki derin çizgilerden belli oluyordu.

Geleli birkaç gün olmasına karşın, hiç dışarı çıkmamış ve ailesi ile yıllar süren ayrılığın hasretini gidermeye çalışmıştı. Cuma günleri, yaşlılar köy camisinin önünde toplanır, sohbet ederler ve hatta bildikleri kadarıyla, ülke sorunlarını bile tartışırlardı. Aslında konuşulacak tek şey vardı, o da; bitmez tükenmez savaşların acı sonuçları idi. İmparatorluğun merkezi İstanbul'dan gelen haberler, hiç de sağlıklı olmamasına karşın; kaybedilmiş savaşlar kazanılmış gibi kamuoyuna el altından duyurularak, açlıktan kıvranan halkın karnını, hamaset pilavı ile doyurmaya çalışılıyordu. Köylerde bu konularda kendini görevli kılan insanlar vardı. Ferman dayı, köyün en yaşlısı, ömrünün önemli bir bölümünü anlamsız savaşların içinde cephelerde geçirdiğinden, günleri bile saymayı unutmuştu. Bu nedenle yaşı sorulduğunda; "hele bir seksen var, ancak gerisini ben de bilmiyorum" diye yanıt verirdi.

Maksut, evden çıkmaya karar verdiğinde, kendini hemen yaşlıların sohbetinin içinde buldu. Camiye yaklaştı, Ferman dayı anlatıyor diğerleri dikkatle dinliyordu. Herkes kendini öylesine kaptırmıştı ki sohbete, genç delikanlının verdiği selamı bile görmediler. Maksut, çaresiz ilişti yanlarına ve dinlemeye koyuldu. Bu kez Ferman dayı, kendisinin katıldığı bir savaşı ballandıra ballandıra anlatıyordu.

-Tepeye hücum ettik... Sayımız düşmandan az olmasına karşın Allah Allah nidaları yeri göğü inletiyorduk. Rus gâvuru, bizim

yaklaştığımızı görünce, bozguna uğrayıp kaçmaya başladı!

Maksut, adamın palavra sıktığını anlamıştı, ayrıca sabırsızlanıyordu da, baktı ki bu hikâye bitmeyecek hemen söze girdi.

-Selâm verdik, duymadınız galiba?

Ferman dayı konuşurken, onun söylendiğini duymuştu. Hemen sözünü keserek, selâmı oradakiler adına aldı ve konuyu değiştirdi.

-Oğlum seni tanıyamadık, nerelisin, bu köyden değilsin galiba?

Maksut, aslında yaşlı adamı tanıyordu, fakat kendisinin tanınmamasına şaşırmıştı. Dört yıl insanı bu kadar değiştirir mi, diye geçirdi içinden ve kendini tanıtmak için bir süre düşündükten sonra kararını verdi.

-Ben Maksut; Kıralioğlu Mehmet'in oğluyum.

-Sen Rusya'da değil miydin?

-Evet, geleli birkaç gün oldu.

Oradakilerin meraklı bakışları, Maksut'un üzerinde yoğunlaşınca, Ferman dayı da genç gurbetçiyi dinleyerek, sohbete devam etmenin daha yararlı olacağını görmüştü. Meraklı bakışlarını çocuğun üzerinden ayırmadan sordu.

-Büyümüş koca delikanlı olmuşsun; anlat bakalım gurbette neler oluyor?

Maksut'un amacı, meşrutiyet ve sonuçları hakkında bilgi edinmekti. Konuyu o noktaya taşıyacak bir yanıt tasarladı kafasında. Kısa bir süre düşündükten sonra, konuşmaya başladı.

-Memlekete gelmeyi düşünmüyordum, beni buralara duyduğum bir haber sürükledi. Moskova'da gazeteler, büyük başlıklarla yazıyordu: "İstanbul'da Hürriyet Rüzgârları" diye. Üç gündür buradayım. Hürriyet diye bir şeyin farkına varmadım, sizler görmüşsünüzdür herhalde, diye merak ediyorum.

Ferman dayı, bu yanıta fena kızmıştı; beyaz sakallarını eliyle şöyle bir sıvazladıktan sonra, yaşlılıktan feri tükenmiş gözlerini, genç delikanlıya dikti ve yüzündeki kırışıklıklardan pek belli olmayan bir kızgınlıkla konuşmaya başladı.

-Oğlum senin kafanı oralarda karıştırmışlar. Ne demek hürriyet?

Onlar da kim oluyor? Bütün irade-i hakikat ve ferman, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan Padişahımız efendimize aittir. İstanbul'daki gelişmeleri, burada bizler de duyduk. O, İttihatçı denen zındıklar, layık oldukları musibete er geç uğrayacaklar.

Adam, böyle konuşurken, yanındaki diğer yaşlılar da kafalarını aşağı yukarı sallayarak, onay veriyorlardı.

Maksut, daha ilk anlarda hayal kırıklığına uğramıştı. Oysa ne güzel bir kavramdı; hürriyet, diye geçirdi içinden. Bir an kafası Moskova'da yaşadıklarına takıldı. Oradan gördüğü kadarıyla bütün dünya ayaktaydı. Ezilen milletler, hürriyet mücadelesi verirken, ağır bedeller ödüyor, yoksul halklar ve işçi sınıfı bütün Rusya'da ayaklanmış, belki de tarihin en haklı kavgasının içinde, insan olmanın erdemi ile yiğitçe direniyordu. Oysa kendi ülkesinin insanları, hâlâ 'Padişahımız, Efendimiz" diyor ve tek özelliği Osmanoğlu soyundan gelmek olan, yıllarca iktidar kavgası uğruna mahzenlerde hapis tutulan, beli iki büklüm insanlardan medet umuluyordu. Kendi ülkesindeki durum hiç de iç açıcı değildi. Yapacak bir şey olmadığını, kısa sürede anlamıştı ve son olarak, umutsuzca bir şeyler söylemek istedi.

-Padişahların devri artık bitmek üzere... Ben Rusya'dan biliyorum, orada da Çarlık var, ama şu anda sallantıda, akşam sabah yok olup gidecekler.

Ferman dayı, kendisini köylünün sözcüsü gibi görüyor ve kimseye konuşma fırsatı vermiyordu. Birisi yanıt verecek gibi oldu, fakat hemen aceleyle kendisi atıldı.

-Rusya ile bizi karıştırma, onlar Hıristiyan, biz ise Müslümanız. Halifeliğin ne demek olduğunu onlar nereden bilsin?

Maksut, bu tartışmayı uzatmanın bir yarar sağlamayacağını anlamıştı. Köyde derdini anlatabileceği genç kuşaktan da zaten kimse yoktu. Gurbet ve askerlik, insan kaynaklarını alabildiğince tüketmişti, ortalıkta ancak yaşlıları görmek mümkün oluyordu. Dereden tepeden birkaç kelam ettikten sonra, izin isteyerek kalktı ve eve doğru yöneldi...

Çok özlediği ülkesine geleli birkaç gün olmasına karşın, beklentilerinin altında bir tablo ile karşılaşmıştı. Her canı sıkıldığında

yedi düvele savaş açan dirayetsiz padişahların yönetimi altında hırpalanmış, umutlarını yitirmiş bıkkın bir halk topluluğu ile karşılaşmıştı. "Aradan geçen dört yıl hiçbir şeyi değiştirmemiş" diye düşündü. Oysa Moskova'da halk sömürüye ve zulme karşı ölesiye bir mücadele yürütüyordu. Bilgi yüklü, eğitimli bir insan olmasında büyük katkıları olan Bolşevik dostları burnunda tütmeye başlamıştı. Sevdiklerinin hasreti itmişti onu ülkesine, fakat en çok merak ettiği; İstanbul'da estirilen hürriyet rüzgârının, Karadeniz'in derin vadilerinde nasıl yankılandığı idi. Almıştı yanıtını... Yaşam, tüm acımasızlığı ile devam ediyordu ve hürriyet hiç uğramamıştı; kuş konmaz tepelerin ardında ölüm kalım mücadelesi veren çaresiz insanların ülkesine.

Maksut, kararını verdi; umutsuzluğun kol gezdiği bu topraklarda yapacak fazla bir şey yoktu. Erken dönmeliydi, orada onu başka görevler bekliyordu. O topraklarda aldığı eğitimin yarattığı bilgi birikimi, sanki yüreğinde bir vefa borcu gibi duruyordu ve bir de babasının yalvaran bakışları onu bir an önce dönmeye zorlayan nedenlerdi.

Miyase kadın, onun bu kadar erken döneceğini nereden bilebilirdi ki! Yavrusuna kavuşmanın sevinci, yüreğindeki sıcaklığını korurken, dönme kararıyla birlikte sarsılmıştı. Eleni ile görüşebilme adına bir müddet daha kalmaya ikna olması için çabalıyordu.

-Oğlum, erken dönüyorsun; daha Eleni ile bile görüşemedin.

Maksut, annesinin niyetini anlamıştı, fakat o kararlarını verirken duygularını bastırmasını bilecek kadar kararlı, cesur biriydi.

-Anneciğim, ben o kızı seviyorum ve hiç unutamadım, ancak bu aşk, benim kişisel sorunum olmaktan öteye bir anlam taşımıyor. Oysa beni bu küçük yaşımda yetiştiren ve ekmeğini paylaşan insanlara bir vefa borcum var; bir an önce gitmeliyim ve ezilmişliğinin farkında olan bu insanlarla birlikte omuz omuza olmalıyım.

Annesi, onun bu çıkışlarını çok tehlikeli buluyordu. Kocasına duyduğu ayrılık hasretinin yaktığı yüreğinde başka acılara yer kalmamıştı. Zaten yavrusundan ayrıydı, onu ebediyen kaybetmek ise dayanılmazdı. İkna edemeyeceğini bilmesine karşın yine de düşündüklerini söylemek istiyordu.

-Maksut'um, neden kendini başkaları için bu kadar paralıyorsun, değer mi? Küçükken de ekmeğini hep paylaşırdın!

Genç delikanlı, annesinin böyle düşünmesini anlayabiliyor, fakat bir türlü kabullenemiyordu. Kafasını kaldırdı ve büyük bir sevgiyle baktı annesinin acıdan sönmeye yüz tutmuş gözlerinin içine.

-Anneciğim seni çok iyi anlıyorum; evladını korumaya çalışıyorsun, sahipleniyorsun, ancak dünyada o kadar yalnız, çaresiz insanlar var ki, herkes kurtuluşu bir yakınından beklerse halimiz nice olur!

-Peki, ama neden sen?

-Ben, Moskova'da iş, ekmek uğruna mücadele eden gencecik insanlar gördüm. Sanırım onların anaları da aynı soruyu defalarca sormuşlardır evlatlarına. Ben ya da bir başkası, ne fark eder? Bugün onca insanımız cephelerde savaşırken, belki de bir o kadarı dağlarda asker kaçağı olarak eşkiyalık yapmaktadır.

Miyase kadın, okul görmemiş, fakat yaşadıkları ona hayatı oldukça kavratmıştı. Bu kez avuçlarının içiyle yüzünü okşayarak, her şeyi kabullenmenin verdiği rahatlıkla konuşuyordu yüreğinin bir parçası oğluyla.

-Oğlum, sen Osmanlısın, Rusya ile ne işin olur?

-Anneciğim, ne fark eder ki, Karadeniz'in çoğu orada gurbetçi, ayrıca bir daha bu ülkeye dönmeyi düşünmeyen babam var o diyarlarda.

Kocasından bahsedilmesi bir anda acıtmıştı yaralı yüreğini. Oğlunun yüzünü tutan elleri birden gevşedi ve yana düştü. Konuşurken büyüyen gözleri, yuvalarına çekilmiş ve ayakta duracak takatini kaybetmişti. Bir-iki sendeledikten sonra, tam düşecekken, Maksut atıldı ve güçlü kollarıyla annesini tuttu, her şeyi anladığı yüzündeki ifadeden belli oluyordu. Miyase kadını, ayakta duramayacak hale getiren sır, maalesef mezara kadar gidecek cinstendi. Bir kez daha yokladı beynini genç delikanlı, fakat çaresizdi, yine çözemeyecekti bu koca aileyi; acımasızca ikiye bölen kahrolası sırrı. Sarıldı boynuna olanca gücüyle annesinin. O; katı yürekli, militan ruhlu ve gözünü budaktan esirgemeyen delikanlı hüngür hüngür ağlıyordu. Ana sevgisi, hasretle yoğrulduğunda taşlaşmış yürekleri bile tuzla

buz ediyordu. Parçalanmış dünyaların iki acılı insanı; ana-oğul; bir müddet birbirlerine kenetlenerek ağlaştılar.

Günler geçmiyordu artık; kafası binlerce kilometre uzaklıkta yürütülen; ekmek, hürriyet ve kurtuluş mücadelesiyle meşguldü. Bir an önce ulaşmak ve yoldaşlarıyla birlikte olmak isteği ağır basıyordu yüreğinde. Bir de ayrılırken babasının o yalvaran bakışları yok mu; belli ki yıllarca sakladığı ve bir türlü açıklayamadığı sırrının altındaki ezilmişliğinin çarpıcı ifadeleri vardı bu çileli insanın gözlerinde. Onu, yani babasını, yalnız bırakmak istemiyordu gurbet ellerin kahreden karanlık dehlizlerinde.

Maksut'un, daha çocukken, tüm yaşamının ayrılıklar üzerine kurulacağı belliydi. Onu küçük yaşta aşılmaz dağların ardına iten nedenler, aslında Anadolu insanının değiştirilmesi zor kaderiydi. Kendi geleceğini hangi değerler üzerine kuracağını, daha, taze bir delikanlı iken beyninde oluşan çelişkileri yüreğinde isyan ateşine dönüştürmesiyle göstermişti. Şimdi yolculuk zamanıydı, büyük umutlarla geldiği öz yurdunda aradığı ve bir türlü bulamadığı tek şey hürriyetti. Aldığı eğitim itibarı ile nasıl kazanılması gerektiğini çok iyi bildiği bu kutsal kavramı, etrafında kopartılan onca yaygaradan sonra biraz da merak etmişti, fakat uğradığı düş kırıklığı, onu daha erken bir zamanda dönüş yolunun uzun ve dayanılması zor çilelerini göğüslemeye itmişti. Önünde binlerce kilometreyi bulan yollar vardı. İnsan beyninin alamayacağı birçok zorluklar aşılmadan, bu uzun yolculuğu tamamlamak mümkün değildi. Sadece düşünerek geçirmeye çalışıyordu, kendini ikinci vatan olarak bildiği topraklara ulaştıracak upuzun yolları.

YENİDEN MOSKOVA

"1905 Devrimi" takıldı kafasına; yüz binler ayağa kalkmış, koca Çar diktatörlüğüne karşı özgürlük ve temel haklarını alma mücadelesi veriyordu. Yenilgiyle biten süreçten sonra ödenen onca bedele karşın, Rus proletaryasının bitmez tükenmez iradesine, inatla yürüttüğü kavgaya hayranlık duyuyordu. Orada da savaşlar vardı, Çar yönetimi her sıkıştığında komşularına savaş açıyor ve kendisine karşı iktidar mücadelesi veren ülke gençliğinin dinamizmini cephelerde tüketmeye çalışıyordu. Osmanlı despotizmi de aslında aynı şeyi yapıyordu. Kendi ülkesinde halkın mecali tamamen tükenmiş ve dinci kuşatmanın da etkisiyle çaresizce hayatta kalmaktan başka bir şey düşünemez olmuştu. Onu en çok üzen kendi milletinin tepkisizliği idi ve bunun bir çözümü olmalı, diye düşünüyordu. Saltanatın birçok cephede anlamsızca kırdırdığı Anadolu'nun yoksul insanları, nasıl, hangi yöntemle ayağa kaldırılabilirdi? Bütün bunları düşünürken, içinde bulunduğu yük vapurundaki hareketlilikten, deniz yolculuğunun bittiğini anlamıştı.

Artık bundan sonra yoluna trenle devam etmek zorundaydı. Onu Moskova'ya ulaştıracak vasıtayı bulmak, bildiği mükemmel Rusça'sı sayesinde, kısa sürede mümkün olmuştu. Vakit, öğlen üzereydi. Güneşin ısıttığı uçsuz bucaksız ovalar geçilirken o, trenin penceresinden bu doyumsuz manzaranın büyüsüne kapılmış, öylece seyrediyordu. Kısacık yaşamında, içerisinden geçtiği koşullar onu iki ruhlu bir insan yapmıştı. İki beyin, iki yürek taşıyordu sanki bedeninde. Bir tarafı hep Anadolu'daydı... Karadeniz'in yamaçlarını süsleyen yeşilin o doyumsuz tonlarının büyüsünden bir türlü kur-

taramıyordu kendini. Ya tırmanırken insan nefesini tüketen o dik vadilerde, bütün olumsuz koşullara karşın, yaşama tutunmaya çalışan kardeşleri, hiç kimseyle paylaşamadığı acılarıyla iç içe yaşayan annesi ve yoksulluğun kıskacında çaresizce ayakta kalmaya çalışan halkının çözümü zor sorunları... Öteki yüreği Moskova'daydı; Olya'da, Panas'ta ve orada zulme karşı yürütülen o kutsal kavganın içinde yer alan; başı dik, onurlu insanlarda... Bir taraftan da hayıflanıyordu kendi kendine; onları yalnız bıraktığı için. Yapacak fazlaca da bir şeyi yoktu, sanki bir yerlerden uzanan eller veriyordu kararları ve o da yollara diziliyordu.

Geniş ovalar tükenmeye başladığında, güneş azar azar kayboluyordu uçsuz bucaksız tepelerin üstünden. Dağlar sıralanmıştı önünde ve sabır istiyordu aşmak için, çünkü sevdikleri ile arasında tek engel; yazın ve kışın, tepelerinden beyaz örtünün eksik olmadığı, sonu belirsiz gökyüzüne delercesine uzanan dağlar, umutlarını törpülüyordu. Tren, yükseklere tırmanmaya başladığında yavaşlamıştı. Vazgeçilmez sevdalara doğru koşarken sabırlı olmak zorundaydı. Evet, sevdikleri çok uzaktaydı ve giderek hasretleri büyüyordu yüreğinde, ama bir taraftan da kilometreler eriyordu. Maksut yorgundu ve derin bir uykuya yatmak istiyor, göz kapakları kapanmasına karşın bir türlü kendinden geçemiyordu. Camdan karanlıkları seyrederken, üzerinde bulunduğu topraklara ait olan beyninde fırtınalar kopuyor ve babasının bitmeyen çilelerle dolu yaşamı geliyordu aklına.

Köyünde çektiği onca yoksulluğun harap ettiği ve sevdiği kızı ancak evlenip ayrıldıktan sonra alabilen, dört çocuktan sonra gelen anlaşılması zor, esrarengiz ayrılığın yaktığı yaralı yürek. Kafasından geçenleri bir türlü diline ulaştıramayan; içinde yaktığı acılarla yaban ellerde yaşamını sürdürmeye çalışan, gizemli bir insan. Hiç kimsenin bilemediği dertlerine, evlat hasreti de eklenince, hepten yalnızlığın derin çukurlarında kayboluyordu. Şimdi gözü yollardaydı ve evladını bekliyordu umutla. Kaybettiklerinin acısı yüreğinde yanarken, ancak Maksut'un varlığı ile avunabiliyordu. Ömrünün sonuna kadar yaşayabileceği tek mutluluk, oğluyla geçirebileceği günler olacaktı. Gerisi, acıdan başka bir şey değildi ve en kötüsü, o da bütün bu yaşanan ve yaşanacak olanların tartışılmaz ortağıydı...

Yol boyunca bütün bunları düşünürken, kendi dünyasının içinde çok farklı yolculuklara çıkıyordu. Yüreğinde kopan fırtınalara yön vermeye çalışırken, henüz on dokuz yaşındaydı ve önünde ne zaman biteceğini bilmediği, upuzun bir yol vardı. Kararını çok erken verdiği ve hiçbir zaman geri adım atmayacağı bir şey vardı kafasında; mazlumların yanında zalimlere karşı sonuna kadar savaş verecekti. Bu nasıl bir savaş olacaktı? Bir türlü çözemiyordu onu. İçinde yaşam kavgası vardı. Hürriyete uzanan mücadelenin karmaşık ve anlaşılması zor sıcaklığı yüreğinde her zaman tazeliğini koruyordu. Bir de önceden asla tahmin edemediği acılar...

Çok uzundu hayallere doğru yolculuk, bitmek bilmiyordu, ancak binlerce kilometreyi tüketen, bütün dünyayı değiştirecek ideallerin beynine bir daha silinmeyecek şekilde kazınmasıydı. Yüreğinde biriken özgürlük tutkusu, ona zalimlerin sonunun yakın olduğu müjdesini veriyordu. Böylelikle giderek kendini daha güçlü hissediyor ve gelecek özgürlük dolu günler için korkusuzca yürüyordu karanlıkların içine doğru.

Yola çıkalı kaç gün olduğunu hesaplamaya çalışırken zorlanıyordu. Kafasından o kadar çok şey geçirmişti ki, bir türlü onca günü birbirine eklemeyi başaramıyordu. Gün hesabı yapmaktan tam vazgeçmişti ki, bir de ne görsün? Tren Moskova'ya ulaşmış ve yolcular iniş hazırlıklarına başlamışlardı bile. Yanında götürdüğü birkaç parça eşyasını kaptığı gibi fırladı, artık nereye gideceğini çok iyi biliyordu. Henüz dindiremediği ana hasretinin yanında duran başka bir sevgi kor gibi dağlıyordu taze yüreğini. Önündeki üç beş dakikalık yolu koşarak tüketmişti ve kendini babasının kollarında bulduğunda bütün dertlerinden kurtulmuş gibiydi.

Tıpkı ayrılığın olduğu gibi, sevgi ve bağlılığın da çeşitleri vardı onun yaşamında. Yoldaşlarına olan duyguları, vazgeçilmez bir tutkuya dönüşmüştü içinde. Onlarla da kucaklaşmak istiyordu. Vakit geçirmeden koştu yoldaşlara doğru. Onu, önce Panas fark etmişti ve yanında tesadüfen Olya vardı. Rus delikanlı, yüksek sesle "küçük yoldaş" diyerek kollarını uzattı ona.

-Gel, seni Türk usulü bir kucaklayayım, özlettin kendini, nerede kaldın yahu?

İki dost, devrimciliğin olanca hazzı ile kucaklaşırken, Olya, yan-

dan gururla onları seyrediyordu. Ne de olsa Maksut'un öğretmeni sayılırdı ve onun üzerinde oldukça emeği vardı. Panas, genç delikanlının boynuna dolanan ellerini gevşettiğinde, Maksut'u omuzlarından tutarak bir müddet yakından seyretti.

-Sen artık büyüdün, bundan sonra sana sadece; "Yoldaş" diyeceğim.

Maksut da bir şeyler söyleyecekti ki, Olya, Panas'a dönerek.

-Yoldaş izin ver, ben de biraz hasret gidereyim, epeyce görüşmedik.

Panas, şöyle yan gözle baktı kıza. Galiba haklı, diye geçirdi içinden ve yana çekilerek delikanlıyı hafifçe ona doğru itti. Kucaklaştılar... Maksut, daha hayatın başındaydı ve annesinden başka hiçbir kadına sarılmamıştı. Kalbi küt küt atıyordu... Olya'nın sıcaklığı yakmıştı körpe bedenini. O, kendini titreten bu ateşin sırrını bir türlü çözemiyordu. Aşk olamazdı, çünkü Eleni'den biliyordu, onun bakışlarının yakıcılığı başka... Olya'nın sıcaklığı daha bambaşkaydı. Onu bir abla ya da bir anne gibi hissediyordu kollarının arasında. "Yoksa yoldaş sevgisi böyle bir şey mi?" diye düşündü. Panas da onu çok etkilemişti, fakat Olya'nın teninin yaydığı sıcaklık bir başkaydı... Kafa karışıklığı içinde, kızın konuşmasını zorlukla duyabildi.

-Maksut, biz seni böyle erken beklemiyorduk, ama bayağı da özlemiştik.

-Aslında daha çok kalacaktım, fakat benim ülkemde kalmamı gerektiren bir durum yok. Sadece biraz hasret giderebildim o kadar.

Olya anlamıştı ne demek istediğini, dikkatlice ona bakarken, mavi gözlerinin gölgesi düşmüştü yüzüne Maksut'un. Delikanlı, kısa süren bir ayrılığın etkisiyle olacak ki, bir taraftan da kızı mahçup bakışlarla süzüyordu. Olya da belki her şeyi tam olarak anlayamıyordu ama yine de önemsemedi ve konuşmasına devam etti.

-Nedir seni umutsuzluğa sevk eden şey?

-İstanbul'da esen hürriyet rüzgârları hâlâ Karadeniz'e ulaşmamış.

-Yani hiçbir belirtiye rastlayamadın mı?

Maksut, iki elini havaya kaldırarak gökyüzüne doğru bir müd-

det baktı ve sonra ağır ağır bakışlarını yere doğru indirdi, hayal kırıklığına uğradığı her halinden belli oluyordu.

-Ben burada hürriyeti, ekmek kavgasıyla birlikte öğrendim, oysa benim ülkem hâlâ yoksul ve çaresiz... İşin kötüsü, halk bu durumu değişmez bir kader olarak biliyor.

Panas, sohbetin uzadığını görünce müdahale etti.

-Yoldaşlar, sanırım bu kadar hasret gidermek yeter, şimdi biraz da işimize bakalım. Olya biliyor, önümüzde önemli bir toplantımız var, Maksut yoldaşın da burada olması çok iyi oldu. Çalışmalarımızı birlikte yaparız.

Her ikisi de mesajı almıştı, onlar devrimciydi. Yaşamlarında bazı şeylere fazlaca yer yoktu ve oradan birlikte uzaklaştılar.

* * *

Osmanlı'da hürriyet yılı olarak anılan 1908'in son günleriydi, Moskova'nın üstünde kar tanecikleri uçuşurken, şehrin dışında, üç katlı bir binanın en üstünde önemli bir toplantı gerçekleştiriliyordu. Salon oldukça genişti ve ortada büyükçe bir kömür sobası yanıyordu. Duvarlar, çeşitli resimlerle süslenmiş ayrıca başköşede "Çözüm İşçi İktidarında" yazılı bir döviz dikkat çekiyordu. Kürsü yerden bir metre kadar yüksekte kurulmuş ve salonda değişik milliyetlerden elli kadar genç yerini almıştı. Toplantıyı izleyen üst örgütten birkaç yaşlı görevli de en önde oturuyordu. Açılış konuşmasını yapmak üzere Panas kürsüye çıktı; "Yoldaşlar" diye söze başladı, "Genç Bolşevik dostlar" diyerek sözlerini şöyle sürdürdü.

-1905 devriminin nihai sonuçlarını, bugün daha yakıcı bir biçimde hissetmekteyiz. Moskova örgütlülüğümüz, yenilgiden sonra toparlanıp eski gücüne bir türlü ulaşamadı. İşyerlerinde birçok üyemiz, ya tutuklandı ya da işten atıldı. Elbette bu arada Çar güçleri de boş durmadı ve örgütlülüğümüzü dağıtmak için her yolu denedi. Bütün bu sıkıntılar tüm Rusya topraklarında daha etkileyici bir biçimde yaşanmaktadır. Bu gerçekler, bizlerin önüne vazgeçilmez temel görevler koyarken, çalışma programımızı tekrar gözden ge-

çirip yeni projeleri hayata geçirmeliyiz.

Panas, konuşmasını, oluşturulmasını düşündüğü yeni stratejiler üzerinde sürdürürken, Genç Bolşevikler arasında; yeniden görevlendirmelerden bahsediyordu. Maksut, heyecanlanmıştı; eğer kendisine Moskova dışında bir görev verilirse kabul etmek zorundaydı ancak babasını yalnız bırakması da mümkün değildi. Panas, onun durumunu ve babasından ayrılmasının çok zor olduğunu iyi biliyordu. Maksut; herhalde benim konumumu, göz önünde bulundururlar, diye geçirdi içinden. Toplantı bittiğinde, genç delikanlı hiç belli etmemesine karşın, sevinçten nerdeyse havalara uçacaktı. Artık Moskova gençlik sorumlusu idi ve koca Rusya'nın değişik bölgelerinden, bir lokma ekmek uğruna bu büyük kente akın eden farklı milletlerden gençler arasında, propaganda çalışmaları yürüteceklerdi. Bu görevi yapacak olan üç kişilik komitenin sorumluluğuna Olya'nın getirilmesi, Maksut için ayrıca bir sevinç kaynağı olmuştu.

1909'un kışı tükenmiş, ilkbaharın ılık esintileri, Moskova'nın üstünden geçerken sıcaklığını bırakıyordu kentin varoşlarına. Maksut, Moskova'da babasıyla birlikte yaşam kavgası verirken, bir yandan da Genç Bolşeviklerin yanında Rusya proleter devrimi için mücadele ediyordu. Gencecik yaşta, kendisini birden bambaşka bir dünyanın içinde bulmuştu. Kader, bildiği tabuların yıkılabileceğini, bu gizemli ortamda öğrenmişti. Kararlıydı, Karadeniz'in yoksulluktan kıraçlaşmış yamaçlarında gördüğü yürek burkan manzaraları ve küçük Halil'in kaderini, ta Moskova'dan başlattığı bu kutsal kavgayla değiştirecekti. Buna öylesine inanıyordu ki, bazen tek başına bir yerlere saldırmak istiyor ve kendini zor tutuyordu.

Moskova yakınlarında, hafta sonları piknik ve gezinti amacıyla gidilen küçük bir köyün civarındaki ağaçların henüz yeşile bürünmediği parkta, yuvarlak tahta masanın etrafında üç kişi oturuyordu. Çevredeki rengârenk çiçekler, tepeleri karlı dağlar, üflediği serin rüzgârıyla eşlik ediyordu onlara.

Olya ve aynı komitede bulunan Maksut'un yanı sıra, Kazak yoldaşları Abay'la birlikte toplantılarını nostaljik bir havada yapmak istemişlerdi ve henüz ortalıkta kimsecikler yoktu. Olya, her şeye karşın çevreyi şöyle bir kolaçan ettikten sonra, rahat bir tavırla

konuşmaya başladı.

-Bugünkü toplantımızı burada yapmayı iyi akıl ettik. Ortalık henüz ısınmamasına karşın, güzel bir bahar sabahının temiz havasını solumak çok güzel. Burada hem gündemimizi görüşür, hem de biraz gezinti yaparız.

Maksut, böyle bir şeyden ancak mutluluk duyardı hemen atıldı.

-İsabetli bir karar vermişsin yoldaş.

Olya, vakit kaybetmeden gündemi açtı.

-Öncelikle fabrikalardaki genç işçilerin durumunu konuşacağız. Biliyorsunuz Moskova bir sanayi şehri, fabrikalarda her milletten binlerce genç insan çalışıyor. 1905 ayaklanmasından sonra, özellikle partili genç işçiler arasında bir yılgınlık var.

Maksut, bu durumu Olya'dan önce açıklamak istedi.

-Yenilginin yarattığı sonuçlar şimdi kendini daha açık bir biçimde gösteriyor. Bu dağınıklığı gidermenin çözümlerini bulmalıyız.

O ana kadar dikkatle dinleyen Abay da düşüncesini söylemek istiyordu.

-Esas dağınıklık, bizlerde ve üst örgütlerde de kendini gösteriyor. Bana göre, sorunu buralardan doğru değerlendirmeliyiz.

Olya, yarım kalan konuşmasına devam etti.

-Zaten düzenli toplantıları bu nedenle yapıyoruz. Önce kendi hatalarımızı tespit edeceğiz ve gelecek için doğru politikaları oluşturup, yeni çalışma yöntemleri ile gençliği örgütlemeye çalışacağız. Elbette, bu o kadar kolay olmayacak, çünkü Moskova çok geniş bir alan. Şimdi burada bir plan yapacağız ve buna göre işyerlerine ve fabrikalara yönelik çalışmalara başlayacağız.

Anlatılanlara, Maksut ve Abay'ın bir itirazı yoktu. Karşılıklı konuşmalar, bir müddet daha devam etti. Vakit ilerliyordu ve artık güneş sıcaklığını oldukça hissettirmeye başlamıştı. İnsanlar yavaş yavaş piknik alanını dolduruyordu. Hafifçe esen rüzgârın sesi, kuş cıvıltılarına karışırken, armoniyi çocuk sesleri tamamlıyordu. Moskova, onca sorunla boğuşurken, halk yine de hafta sonları bir par-

ça eğlenmeye vakit ayırabiliyordu. Onlar da hazırlıklı gelmişlerdi. Olya masanın altından paketleri çıkardı.

-Arkadaşlar, toplantı bitti, şimdi biraz da kendimize vakit ayıralım, önce karnımızı doyurmaya çalışalım.

Hep birlikte yanlarında getirdikleri yiyecekleri itina ile masanın üzerine dizmeye başladılar. En önemli yiyecekleri; kurutulmuş nehir balıklarıydı. Suda pişirilmiş kabak, şalgam, tuzlu mantar ve ballı çörek. Yulaflı ekmek, masaya konduğunda sofra tamamlanmıştı. Ülkenin iç kesimleri açlıktan kıvranırken, Moskova'da halk her şeye karşın yiyecek bir şeyler bulabiliyordu. Abay; Kazak olduğundan bu gerçeği en iyi o biliyordu. Şöyle yiyeceklere bir baktı ve gözlerinin ufuklara doğru kaydığını Olya fark etti.

-Abay yoldaş, sen yanımızda oturuyorsun, ama aklın sanki uzaklarda bir yerlere takılmış gibi...

Genç delikanlı, birden irkildi, daldığı derin düşüncelerden uyanmıştı, gözlerini arkadaşlarının üzerinde şaşkın şaşkın gezdirdi.

-Kusura bakmayın bir an dalmışım, uzak diyarlarda gezinmeye başladım.

Olya, onun ne düşündüğünü çok iyi biliyordu. "Ne kadar uzaklara" diye sordu.

-Memleketime, aileme ve halkımın çaresizliğine kadar her şey geldi gözümün önüne. Bizim soframızda bulunanlar karnımızı iyice doyurabilir, fakat onların acaba yiyecek bir şeyleri var mı? Kim bilir kaçıncı akşamdır aç uyumak zorundalar...

Abay anlatırken, Maksut dinliyordu, alnı kırışmış, yüz hatları birden değişmiş ve gözleri yuvalarından fırlamıştı. Onun ailesinin durumu belki daha da kötüydü. Karadeniz'in dik yamaçlarında kurulu yoksul bir köyde, açlıktan ölmemek için akıl almaz kavgalar vermek zorundaydılar. Arkadaşını teselli eder gibi konuştu.

-Sevgili yoldaşım, benim ülkemde durumlar daha da berbat, yani yoksulluk diz boyu desem yalan olmaz.

Hava değişmeye başlamıştı. Olya, durumu kurtarmak için müdahale etti.

-Yoldaşlar, işte biz bütün bunlar için devrimciyiz. Verdiğimiz

mücadele, ne bu topraklarda ne de dünyanın herhangi bir yerinde, insanlar aç kalmasın ve özgür olabilsinler diyedir. Moskova, sanayi bölgesi olduğundan, bütün çelişkilere karşın yine de insanlar pek yiyecek sıkıntısı çekmiyor. Şimdi masamıza dönelim ve günümüzü değerlendirmeye çalışalım...

Temiz bahar havasında, eller yiyeceklere uzanırken, masaya garip bir hüzün çökmüştü. Yüzlerdeki gülümsemelerin zoraki olduğu, bu çileli, genç insanların bakışlarına yansımıştı... Lokmalar yavaş hareketlerle atıştırılırken, Olya, kendini tekrar konuya müdahale etmek zorunda hissetti.

-Arkadaşlar, siz kendi halkınızdan örnekler sunarken, dikkatle dinliyorum da aklım benim aileme doğru gidiyor. Bizler de vaktiyle, ülkenin iç kesimlerinden bir lokma ekmek uğruna gelmişiz Moskova'ya. Babam bir fabrikada zar zor iş bulmuş ve kazandığı üç beş kuruşla beş kişilik aileye bakarken, beni de üniversitede okutmuş.

Maksut ve Abay, dalgın dalgın onu dinlerken ellerindeki lokmayı ağızlarına götürmeyi unutmuş, öylece bakıyorlardı. Olya anlatırken, o militan yüreği gözyaşlarına engel olamamış ve iki damla yaş boncuk gibi süzülmüştü yanaklarından aşağı. Belli ki o da, zaman zaman çaresizliğin sonu belirsiz dehlizlerinde büyük acıların içinden geçmişti. Kendine geldiğinde konuşmasına devam etti.

-Babamın bizlere üç-beş kuruş bulabilmek için nasıl çırpındığını anımsıyorum. Bugün, yürüttüğüm bu onurlu kavganın bedelini de, hâlâ; kıt kanaat olsa da; yine o adam ödüyor. İşte bizim uğraşımız bu nedenlerden dolayı kutsaldır.

Masada, hava biraz yumuşamaya başlamıştı. Artık kendilerini yemeğe verebilirlerdi. Bu arada kalabalık da bir hayli artmış, piknik yeri şenlenmişti. Kol kola gezen sevgililer, oyun oynayan çocukların yanı sıra; aile görüntüsü veren, fakat durumları şüpheli görünen kişiler de onların dikkatini çekmişti. Açıklamayı Olya yaptı.

-Arkadaşlar, burada galiba yalnız değiliz, bizleri merak edip izlemeye gelen konuklarımız var.

Maksut, işin farkındaydı, hemen tahminini söyledi.

-Ohranka ajanlarından mı bahsediyorsun?

Olya, daha deneyimli olduğu için yanıtları kendisi veriyordu.

-Başka kim olabilir ki? Bu dünyada bizi onlardan çok kim sevebilir?

Abay da, vaziyeti anlamış ve ajan sohbetine katılmak istemişti.

-Bana göre, şu yan tarafımızda, o ilginç aleti çalan kişi ajan olabilir!

Olya tebessüm etti... Gülümsemesinde hafif de kızgınlık vardı.

-Yoldaş, bir kere o ilginç alet dediğin bizim millî bir çalgımız olan balalaykadır. Ayrıca, onun polis olması mümkün değil, çünkü bizi müzik sesinden duyması imkânsız gibi. Burada yalnız ya da çocuksuz gezinen çiftlerden şüphelenmeliyiz. Aslında buna gerek de yok artık, zaten konuşacak bir şeyimiz kalmadı.

Abay'ın kafası biraz da çalgı sorununa takılmıştı, onların da millî çalgıları vardı ve bunu belirtmek zorunda hissetti kendini.

-Sana hak veriyorum, ben ilk anda bu tespiti yapamadım, ancak şunu belirteyim ki bizim de millî çalgılarımız vardır; dombira, kopuz ve sıbızgı...

Olya, baktı ki saymakla bitmeyecek, müdahale etti.

-Yeter, Kopuz'u biliyorum zaten, diğerlerini saymasan da olur!

Maksut, bu ilginç konuşmayı izlerken, farkında olmadan millî duyguları kabarmıştı. Bizim de kavalımız, kemençemiz var, diyecek oldu. Olya hemen yanıt verdi.

-Kemençe, Rumların değil mi?

Genç delikanlı şaşırmıştı; bu kız nereden biliyor, diye geçirdi içinden. Bozuntuya vermeden açıklama yapmaya çalıştı.

-Yani aramızda böyle bir tartışma var, ama biz yine de ısrarcıyız.

Sohbet sürerken, Olya'nın gözü yan masaya takıldı, bir grup içki içiyordu ve önlerinde Rus votkası vardı. Arkadaşlarına döndü; "İçki içer misiniz?" diye sordu. "Hayır" yanıtını alınca, kendisinin içkiyle olan ilişkisini anlatmaya başladı.

-Ben, birkaç kez evde babamın içkisinden yudumladım, fakat pek bir şey anlamadım. Sadece biraz boğazımı yaktı o kadar. Şimdi, açık havadan olacak ki, canım çekti.

Maksut hemen atıldı.

-Senin için birkaç bardak Rus votkası isteyebilirim!

-Hayır, zahmet etme. Bu arada size bir sır vereyim; bu votka aslında Ruslara ait değil, yüz, yüz elli yıl önce Avrupa'dan gelmiş, biz de zaman içinde kendimize mal etmişiz.

Gülüştüler ve sevgiyle baktılar birbirlerine. Geçirdikleri mutlu bir gün, sona ermek üzereydi...

Yenilginin yarattığı sonuçlar, 1912 yılına girildiğinde yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Bolşevik Partisi, iç hiziplerden kurtulmuş, birliğini sağlamış ve kendi bağımsız örgütünü yaratmıştı. Geçmişteki yenilgilerin en önemli nedenlerinden biri olan, parti içi bölünmüşlük, böylece kendini pratik yaşam içinde test etmiş ve gerçeğin sıkı örülmüş duvarlarına çarparak doğruların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Artık parti, kendi bağımsız siyasetini kolaylıkla izleyebilecek ve işçi sınıfıyla kaynaşmada fazla zorluk yaşamayacaktı.

Çarlık Rusyası'nın Uzak Doğu'dan başlayan ve diğer komşularını da içerisine alan temel yayılma politikası; içerde her sıkıştığında savaşa başvurma taktiği ile sürüyordu. Buna bağlı olarak, sürekli demir-çelik üretimini artırma zorunluluğu, kapitalist sanayinin gelişmesini, bu sektörde hızlandırmış ve işçi sınıfının, yine bu alanda yoğunlaşmasına neden olmuştu. Bolşevik Partisi de esas olarak toparlanma dönemine denk gelen bu süreçte, Rusya işçi sınıfının çekim merkezi haline gelmişti. Böylece partinin görev ve sorumluluk alanları genişlemiş ve yoksul köylülüğü de içine alarak devrimci mücadeleyi tırmandırmaya başlamıştı.

Maksut'un içinde bulunduğu organ, Moskova'da yürüttüğü çalışmaları, kesintisiz sürdürüyordu. Büyük sanayi merkezlerine yönelik faaliyetler, kısa zamanda sonuçlarını vermiş ve işyerlerinde büyük ölçüde tayin edici güce ulaşmıştı. Rusya işçi sınıfı, artık mücadeleyi yükseltmiş ve bir iç savaşa doğru ilerliyordu. Artık, 1905 kalkışmasının yenilgiyle sonuçlanması ve bunu önceden Bolşevik Partisi'nin tespit edebilme yeteneği, işçi sınıfının, bilinçsiz geniş yığınlarını da bu partiye yönlendirmişti. Sorumluluk duygusunun ve örgütsel önemin artması, devrimci, komünist militanların kendilerini daha iyi koruması gerektiğini gündeme taşıyordu. Maksut,

bu nedenle, babasının işyerine fazla uğrayamıyor ve günün önemli bir bölümünü, barikatların arkasında geçiriyordu.

Günler, yarı gizli çalışmalarla geçerken, bir gün Sibirya'dan acı bir haber geldi. Olya hemen, kontrolden uzak bir noktada, iki arkadaşını buluşmaya çağırdı. Maksut ve Abay buluşma noktasına geldiğinde önderlerinin yüzündeki ifadeden, çok önemli bir şeyler olduğunu anlamışlardı. Olya, kaşları çatık ve çok üzgün görünüyordu. Hüzünlü bir ses tonuyla konuşmaya başladı.

-Yoldaşlar, bugün çok önemli bir haber aldık. Rusya'da önemli gelişmeler oluyor. Artık iç savaşın ayak sesleri duyulmaya başladı. Çarlık rejiminin; işçi sınıfına, yoksul köylülüğe ve emekçi halklara karşı yürüttüğü, yok etme ve zulüm politikalarına artık bir son verme zamanı geldi...

Maksut arkadaşıyla birlikte ayakta dinliyordu, ancak sabırsızdı, belli ki önemli gelişmeler olmuştu ve heyecanını belli etmeden sözün arasına girdi.

-Yoldaş Olya, istersen bize önce gelişmeleri anlat, sonra sonuçlarını sabırla dinleriz.

Olya, arkadaşlarını şöyle göz ucuyla süzdükten sonra tekrar konuşmaya başladı.

-Sizi anlıyorum, ikiniz de gözünü budaktan esirgemeyen yiğit insanlarsınız, fakat bu defa gerçekten bizleri çok önemli görevler bekliyor. Şimdi aldığımız bir habere göre; Sibirya'da İngiliz şirketlerin işlettiği Lena Altın Madeni'nde âdeta bir katliam yaşanmış. Grevdeki madencilerin üzerine, bir subayın emri üzerine rastgele ateş edilmiş ve bine yakın işçi öldürülmüş ya da yaralanmış.

Maksut ve Abay, dinlerken renkten renge giriyor ve gerçek bir savaşın başladığını hissediyorlardı. Onlar, henüz bir şeyler söylemeye fırsat bulamadan Olya, devam etti.

-Parti'nin olaylar üzerine aldığı karar; genel grev ve sokak sokak direnişler örgütlemektir. Yarın ilk saatlerde, başta Moskova ve Petersburg olmak üzere, bütün ülke çapında bu kararlar uygulanacaktır. Bize bağlı işyerlerine, Parti'nin kararı, kuryeler aracılığı ile gönderilmiştir.

Maksut yine aceleciydi.

-Bizim görevimiz ne olacak?

-Zaten söyleyecektim. Biz, grev alanlarına yakın bölgelerde, sokak direnişlerini örgütleyeceğiz.

Durum çok nazikti ve hareketli günler başlamak üzereydi. Şehir bir anlamda fırtına öncesi sessizliğin görüntülerini verir gibiydi. Eğer kendilerine anlatılmasaydı, onlar bu havayı anlamakta epeyce zorlanacaklardı. Ertesi gün için yapılacak planlar üzerine yine Olya, ilk bilgileri vermeye başladı.

-Yarın erken saatlerde, tüm ülkede genel greve gidilirken, biz şehir dışındaki büyük demir-çelik fabrikasına giden ana yolu tutacağız. Amacımız direnişe geçecek işçilere destek verirken, greve müdahale edecek olan güvenlik güçlerini engellemek olacak.

Maksut ve Abay, küçük yaşlarına karşın yine de birçok direnişe katılmış ve barikatların ardında epeyce deneyim kazanmışlardı. Bu kez durum daha farklıydı, sanki bir ölüm kalım savaşının arifesindeydiler ve onlar bu durumun şiddetle farkındaydılar. Yüzlerindeki ifade dünyanın en kutsal kavgasına hazırlanan insan ciddiyetini taşıyordu. Abay, biraz daha heyecanlıydı, kısık bir sesle sordu.

-Direniş bölgesinde kimlerle birlikte olacağız? Ayrıca halkı o meydanlara nasıl çekeceğiz?

Olya, aslında kendisi de heyecanlıydı, çünkü o da ölesiye bir hesaplaşmaya hazırlandıklarını hissediyordu. Bu sorulara vereceği yanıtlardan aslında pek emin değildi. Ancak kutsal kavganın büyüdüğünü fark ediyor ve bütün örgütlü yapısına karşın, içten içe heyecanlanıyordu. Durumunu çaktırmadan ağır ağır konuştu.

-Her mücadelenin bir üst boyutu vardır ve bizler bugünler için yıllarca eğitim aldık; eğer bu topraklarda asırlar boyu yaşanan zulme bir son vermeyi kendimize ideal edinmişsek, bu tarihi görevin bedeli ne olursa olsun rolümüzü oynamaya devam etmeliyiz. Elbette, bizi yarın zor bir sınav beklemektedir ve biz orada ne yapacağımıza karar vereceğiz.

Maksut, onun aşağı yukarı ne demek istediğini anlamıştı, fakat bir şeylerden emin olmak gibi vazgeçemediği bir huyu vardı.

-Acaba önümüzde ne kadar seçenek var?

Olya, kafasını kaldırdı; bakışlarına bugüne kadar görünmeyen bir keskinlik hâkimdi. Mavi gözlerinin sulandığını gizlemeden, sert bir bakış fırlattı sevgili yoldaşına ve titrek bir sesle anlatmaya başladı.

-Sevgili yoldaşlar, sizleri çok iyi anlıyorum, kararlılığınız ve inancınız her türlü savaşı yürütecek düzeydedir. Elbette ölümüne bir kavgada, hangi araçlarla ve nasıl savaşacağınızı bilmek hakkınızdır. Öyle bir trajik haber aldık ki artık yol-yöntem düşünecek durumda değiliz. Zalim Çar güçleri, bine yakın işçiyi kasaplık koyun gibi boğazladı!

Konuşurken birden sesi kısıldı, dişleri kenetlenmişti, mavi gözleri daha da fırlamıştı dışarıya. Çok acı çekiyordu... Bir iki yutkundu ve tekrar yarını anlatmaya başladı.

-Biz oraya gideceğiz ve yanımızda Genç Bolşeviklerden on kişi kadar olacak, gerisi halkın bileceği iş. Bize katılırlarsa direniş zaferle sonuçlanacaktır. Aksi halde, ölen bin işçinin yanında beş, on kişinin lafı mı olur! Ben, Çar güçlerinin, ülke çapındaki bu direnişi karşılayabileceğini sanmıyorum, ama elbette kayıplarımız olacaktır ve biz buna hazırlıklı olmalıyız.

İki yoldaşı onu dikkatle dinliyordu... Motivasyonları çok üst düzeydeydi ve bir an önce kavgaya atılmak istedikleri her ikisinin kartal bakışlarından belli oluyordu.

Olya, son talimatını verdi.

-Şimdi ayrılacağız, bu akşam mümkünse farklı mekânlarda kalalım. Yarın henüz gün ışımadan, hepimiz farklı yollardan direniş noktasına ulaşacağız.

Olya son sözlerini söylediğinde, hava kararmak üzereydi... Artık ayrılmalıydılar, kucaklaştılar ve akşamın ilk karanlığında oradan uzaklaştılar.

* * *

1912 yılının Nisan ayı; hava buz gibi soğuk, şehrin en büyük fabrikasına giden yolun kavşağında bir hareketlilik görülüyor. Uzun uzun gölgeler, sokak aralarından meydana doğru âdeta süzülüyordu. Gün henüz aydınlanmamış, sabah karanlığı siyahtan griye doğru hızla ilerliyordu, meydanın ortasında yüzleri seçilemeyen tam on gölge birleşti. Birkaç dakika kafa kafaya vererek bir şeyler konuştular ve hemen sonra hızla kayboldular.

O gün, güneşin doğmak için sanki biraz acelesi vardı ve kısa sürede ilk ışıkları hemen gösterdi kendini; meydan aydınlandığında, sabahın ilk telaşıyla sağa sola koşuşan insanlar, günün nelere gebe olduğunu nerden bilebilirlerdi... Nisan ayı deyip geçmek mümkün değil; güneş sıcak yüzünü göstermesine karşın, ortalık buz gibi ve çevrede önceden yağan karın beyazlığı henüz kaybolmamış, esen sabah rüzgârına kendini de katarak havayı kavurucu bir soğuğa dönüştürmüştü. Henüz şafak sökmeden bölgeyi ziyaret eden on genç insan, birden ortaya çıktı. Üzerlerine bol gelen yerel kıyafetler içindeydiler. Başlarında geniş siyah kasketler vardı, ancak üç kişinin kasketine kahverengi kırmızı arası bir renk hâkimdi; bunlar; Olya, Abay ve Maksut olmalıydı. Olya, grubun içinden ayrılarak alanı çevreleyen duvarın üstüne çıktı; kısa kesilmiş sarı saçları şapkasının içinde kaldığından henüz genç bir kız olduğu anlaşılamıyordu. Hemen arkadaşları etrafını çevirerek güvenliğini aldılar.

Zaman ilerledikçe, yakıcı soğuğun giderek yumuşadığı meydan, tarihe tanıklık etmek üzereydi. On kişilik Genç Bolşevik grubu, arkasında tek bir kişi olmadan, kendilerini koca Çar ordusunun önüne atmışlardı. Bütün umutları, halkın bu direnişe katılmasıydı, yoksa gerisi gayri ölümün bilinmez bir çeşidiydi ve onlar buna bütün inanmışlıkları ile hazırdılar... Olya, duvarın üzerinde son hazırlıklarını yapıyordu... Herkes nefesini tutmuştu ve artık zaman saniyelerle ölçülüyordu. Hareketliliği fark eden beş on kişi, meraklı gözlerle onları uzaktan izliyor ve neler olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Maksut'un sol kolu havadaydı ve elini birden aşağıya indirdiğinde, genç kız, burun hizasından arkaya doğru bağladığı maskesini çıkardı ve sol eliyle şapkasını hafifçe havaya kaldırdı, artık yüzü görünüp, olağanüstü güzelliği ortaya çıkmıştı. Kulakları çınlatan bir sesle konuşmaya başladı.

-Analar, bacılar, kardeşlerim; beni bir dakika dinlemenizi rica ediyorum. Lena altın madenlerinden maalesef kötü haberler aldık. Çar güçleri, bine yakın işçi kardeşimizi kurşuna dizerek öldürmüş!

Onu işitenler, bu acı haberi ilk kez duyuyordu. Karşı binaların pencerelerinden alanı izleyen halk, birden meydana doğru yöneldi; önde koşan genç bir kadın; "Sen ne diyorsun benim kocam Lena'da çalışıyor" diye haykırıyordu. Olya, hareketliliği fark etmesine karşın konuşmasını sürdürdü.

-Daha iyi çalışma koşulları için direnişe geçen kardeşlerimizin üzerine jandarmaların gelişigüzel ateş açması sonucu, bu acımasız katliam yaşanmıştır. Zalimlere karşı sessiz kalmamız düşünülemez.

Olya, gür sesiyle alanı inletirken, beklenmedik gelişmeler oluyordu; kenardan merakla bakışan insanlar da dâhil, işyerlerinden, evlerden ve ara sokaklardan bir sel gibi alana akıyordu... Ellerinde kızıl bayrakların yanı sıra evlerinden kaptıkları kama, kılıç, balta ve türlü kesici aletler vardı. Sarışın, mavi gözlü militan genç kız, bu desteği görünce coşmuştu; sesini öyle yüksek tonda çıkarıyordu ki, boğazındaki bütün damarlar isyan edercesine yerinden fırlamıştı. Artık arkasında halkın bizzat kendisi vardı ve o daha güçlü bir duruşla konuşmasına devam etti.

-Bugün, Moskova'da olduğu gibi, işçiler, bütün ülke çapında greve gidecekler. Şimdi şehrin en büyük demir-çelik fabrikasında şu an itibarıyla direniş başlamıştır. Biraz sonra, Çar'ın polisi, jandarması buraya doluşur. Bizim görevimiz, onların fabrikaya ulaşmasını engellemek ve grevdeki işçilere destek olmaktır.

Olya konuşurken, bir taraftan alan hızla doluyordu. Çok kısa süre olmasına karşın, haber bütün şehirde hızla duyulmuş ve insanlar eline geçirebildiği her türlü avadanlıkla meydanı doldurmaya başlamışlardı. Kısa sürede kitle, on bin kişiye yaklaşmış ve önceden hesap edilemeyen daha önemli bir sorun ortaya çıkmıştı. Bu coşkulu kalabalığın güvenliği nasıl sağlanacaktı? Olya, duvarın üstünde, kısa kısa cümlelerle konuşurken, bir yandan da alandaki gelişmeleri göz ucuyla izliyor, yapılması gerekenleri o sıcak ortamda tasarlamaya çalışıyordu. Sonunda çözümü bulmuştu; sözünü bir anlık kesti ve olabildiğince daha yüksek bir sesle haykırdı.

-Arkadaşlar, barikat kuralım!

Bu çağrı, sanki bir emir olarak algılanmıştı meydanı dolduran insanlar tarafından. On binin üzerindeki insan, hiç tanımadıkları genç militan kızın direktiflerini aynen uyguluyordu. Birden koşuşturmalar başladı kalabalığın içinden. Ara sokaklardan çekilen eski at arabaları, ev ve iş yerlerinden taşınan sandalyeler, masalar üst üste yığıldığında barikat alabildiğince yükselmişti. Olya, barikatı yeterli görüyordu, fakat polisin gücüne ne kadar dayanabileceğini kestirmesi zordu, şöyle etrafa bir baktı ve çabucak kararını verdi.

-Ateş yakın!

Hemen malzemeler toplandı ve çelik bidonlar barikatın önüne dizildi. Orada toplananlar o kadar maharetliydiler ki, çok kısa zaman diliminde kızıl alevler gökyüzüne yükselmeye başladı. Meydan hazırdı artık ve atılan sloganlar yankılanıyordu, şehrin giderek ıssızlaşan sokaklarında... Olya, hâlâ duvarın üstündeydi ve eline geçirdiği kızıl bir bayrağı sallayarak bu kez halka slogan attırıyordu; "Çözüm İşçi İktidarında" sesleri ortalığı çınlatırken, akabinde "Katillerden Hesap Soracağız" diye haykırıyorlardı. Bütün bunlar olurken vakit ilerliyor ve güneş daha da ısıtıyordu bu mahşeri kalabalığın doldurduğu alanı.

Olya, yüzünü meydanın girişine doğru çevirdi, keskin bir bakış fırlattı muhteşem insan selinin üzerine doğru. Bir atlı grubunun ortalığı toz dumana katarak ilerlediğini gördü. Direnişin heyecanından, insanlar henüz pek bir şeyin farkında değildi ve slogan atmaya devam ediyorlardı... Genç kızın bakışları oldukça deliciydi, her şeyi çok net görebiliyordu. Gelenlerin sayısı alanda yaratılan coşku ve oluşan başkaldırı ruhuna oranla oldukça azdı. Olya, bunu hemen fark etti; yanlış istihbarat almışlar, diye geçirdi içinden. Hiç umursamadan konuşmasına devam etti.

-Şimdi de bu katiller atlılarını üzerimize sürüyorlar, korkmayın, onlar bize hiçbir şey yapamazlar, bizim gücümüzün önünde ezilip yok olacaklar!

O konuşmasını sürdürürken, atlı grubu alana yaklaşmıştı; başlarındaki komutan on binin üzerindeki kalabalığın kararlığını görünce, durdu ve beklemeye başladı. Kısa bir müddet sonra, bir grup

atlı, birlikten ayrılarak geriye döndü ve hızla alandan uzaklaştı. Olya, niyetlerini anlamıştı. Kafasında şimşekler çaktı, ne yapacağına hemen karar vermeliydi, bir taraftan kendisinin direktiflerine itirazsız uyan halkın güvenliğini düşünürken, diğer taraftan da Çar güçlerine yönelik bir saldırının yaratacağı moral gücünü hesaplamaya çalışıyordu... "Nasılsa bunlar biraz sonra takviye alıp bize saldıracaklar" diye düşündü ve kararını verdi, kendinden gayet emin bir tavrı vardı. Gür bir sesle haykırdı.

-Saldırın...

Kalabalık, yüzünü birden atlı grubun üzerine çevirdi, hızla askerlere doğru yöneldi, bu cesaret karşısında şaşıran birliğin komutanı, elindeki kılıcıyla bir takım işaretler yaparak askerlerini oradan hızla uzaklaştırdı. Halkın cesur girişimi, Olya ve arkadaşlarını olağanüstü bir motivasyona kavuştururken, genç kız konuşmasını hızla artan bir tempoda sürdürmeye başladı; sağ elinde tuttuğu bayrağı sallıyor ve sol kolunu sıkılı yumruğu ile havaya kaldırıyordu. Duruşu oldukça mağrurdu, sanki koca bir orduya hükmeden komutan edasında, rahat ve güven veren bir görüntüye sahipti. Askerlerin kaçtığını görünce; gücünün boyutlarını kestirmede zorlanmaya başlamıştı. Artık konuşmuyor, haykırıyordu.

-Lena'da kardeşlerimizi katledenler ne kadar da korkak, halkın birleşik gücü karşısında arkalarına bakmadan kaçıyorlar...

Olya, onların gerçek niyetlerini bildiği için, uyarısını yapmadan da edemedi, sesi giderek kısılmasına karşın daha etkileyici çıkıyordu.

-Kardeşlerim, bunlar şimdi kendilerine güvenmedikleri için kaçıyor, en kısa zamanda takviye alıp meydana döneceklerdir. İşte biz o zaman daha çok hazırlıklı olmalıyız.

Bu gelişmeler olurken, şehrin sokakları boşalırcasına meydana akıyordu, âdeta bir insan seli alanı titretiyordu. Olya, duvarın üstünde ve bir gözü de ufuktaydı. Beklediği misafirler, fazla geç kalmamışlardı... Uzaktan seçebildiği kadarıyla, öncekinden daha kalabalık bir grup hızla alana doğru at sürüyordu. İşin vahametini hemen anlamıştı... Bu kez iş daha ciddi sayılırdı, ancak havaya üstün bir kararlılık hâkimdi ve Olya, son kez gürledi.

-Korkmayın, bunların da üstesinden geliriz. Onların yüreğinde korku var, oysa bizim inancımız daha güçlü, Lena şehitlerinin ruhu bizimledir. Eğer alanı terk etmezsek, bu katiller yine arkalarına bakmadan kaçacaklardır.

Olya, kısa sürede on binlerin güvenini öylesine kazanmıştı ki, onun her talimatını eksiksiz uyguluyorlardı. Bu kez; bir talimat almadan, barikatın önünde yanan ateşleri güçlendirdiler. Artık alevler gökyüzüne doğru kızıl lavlar halinde yükseliyor ve alana dayanılmaz nostaljik bir hava veriyordu. İnsanlar ellerine geçirebildikleri her türlü kesici ve delici aletlerle birlikte kızıl bayrakları havaya kaldırmış, saldırıyı bekliyorlardı. Atlılar, tozu dumana katarak alana doğru ilerlerken, Olya, birden duvarın üstünden atladı ve on arkadaşıyla birlikte, zapt edilmesi zor, coşkulu insan selinin önünde yerini aldı. Bayrağını kapan geldiği için, alan sanki kızıla boyanmıştı... Muhteşem kalabalığın motivasyonu, çok üst düzeyde görünüyordu ve az sonra yaşanabilecek olanlardan hiç etkilenmeyecekleri kararlı duruşlarından belli oluyordu.

Atlı grup, on beş metre yaklaştıktan sonra durdu, en önde bulunan omzu apoletlerle dolu komutan, kılıcını havaya kaldırdı ve öylece kısa bir müddet durdu. Bir orkestra şefi gibi ekibini yönetiyordu. Uzun, kızıl saçlarından yüzünün rengini seçmek mümkün değildi, ancak uzaktan rengi seçilememesine karşın, iri gözlerinin yuvalarından fırladığı belli oluyordu. Anlaşılabildiği kadarıyla, kin dolu bakışlarını gezdiriyordu direnişçilerin üzerinde. Birden kılıcını aşağı indirdi ve yere paralel olarak tuttu; kin dolu bir sesle bağırdı.

-Dağılın!

Olya, en önde duruyor ve keskin bakışlarla askerleri süzüyordu. Bir an geriye döndü ve kalabalığa baktı, inanç ve kararlığı görünce hızla başını tekrar öne çevirerek, yüksek bir sesle.

-Sen kimsin ki, bize dağılmayı emrediyorsun?

Komutan bu yürekli sesi duyunca ne yapacağını şaşırdı. Elindeki kılıcı sağa sola sallayarak konuştu.

-Ben yüce Çar'ın onurlu bir subayıyım!..

Olya, alaylı bir şekilde gülümsedi.

-Yani katillerin uşağıyım demek istiyorsun!

Komutan, bu kadarını da beklemiyordu; çok şaşkındı, bir an önce karar vermek zorundaydı, fakat pabucun da pahalı olduğunu görüyor ve kısa sürede kendini tavır belirlemek zorunda hissediyordu. Birden aklına kurnazca bir fikir geldi ve kalabalığa dönerek seslendi.

-Şu kızı bize teslim edin, ondan sonra meydan sizin, istediğinizi yapabilirsiniz.

Bu çirkin teklif, ön sıralarda şok etkisi yarattı. Komutanın sesi arkalardan duyulmadığı için, onlar nelerin olduğunu kestiremiyordu, ancak iyi bir şeyler olmadığını anlamış olacaklar ki, seslerini daha da yükseltmişlerdi. Olya, biraz da şaşkınlıkla etrafına bakındı, fakat kendinden oldukça emindi. Yoldaşları hemen etrafını çevirerek onu daire içine aldılar; sağ kolları havada ve yumruklar sıkılı idi. Kısa süren bir sessizlik oldu, dünya birden durmuştu sanki ne yapılacağına birileri karar vermeliydi artık. Ön sıralardan kırk yaşlarında bir kadın öne atıldı, bağırarak konuşmaya başladı.

-Sen ne diyorsun ulan, domuzun dölü! Biz buraya ölen işçi kardeşlerimizin hesabını sormaya geldik; kimi kime teslim ediyoruz, sıkıysa gel de kendin al!

Komutan, bunun üzerine tavrını hemen değiştirdi ve kılıcıyla işaret ederek; "Dağıtın şu kalabalığı" emrini verdi, fakat bu arada beklenmedik bir şey oldu; atlar kırbaçlanmasına karşın ileri doğru tek bir adım atmıyorlardı. Durumu izleyen Olya da hayretler içindeydi. Bu hayvanlar, ne kadar da asil, diye geçirdi içinden ve haykırdı.

-Kendini yorma komutan bozuntusu, atlar senden daha akıllı!

Bol apoletleri ve kızıl saçlarını örten acayip şapkasıyla komutan çıldırmıştı âdeta, ağzından salyalar saçarak kükredi.

-At in!

Askerler, bu emre hemen uydu, fakat beklenmedik bir gelişme, alandakileri oldukça şaşırttı. Binicisiz kalan hayvanlar huysuzlanınca, bir grup asker onları sakinleştirmek için geride kaldı. Komutan, diğerlerine yine sert bir üslupla; "Kimseye acımayın" diye emretti.

Karşı tarafta Olya da boş durmuyordu, arkasında emirlerini harfiyen uygulayabilecek inançlı ve kararlı bir insan topluluğu vardı. Bir an saldırganları uzakta tutmanın daha yararlı olacağını düşündü ve yüksek sesle talimatını verdi.

-Barikata yaklaşmalarına izin vermeyin, bu katiller bize bir şey yapamaz!

Kitle birden hareketlendi, ellerinde ne varsa askerlerin üzerine fırlatmaya başladılar. Yaralanıp, yere düşenler olurken, bir kısmı da alevlerin yükseldiği ve sıcaktan kıpkırmızı olmuş çelik bidonların önüne kadar gelebildiler, fakat bu cehennemî ortamda barikatı aşmaları mümkün görünmüyordu. Bu arada, birkaç kızgın bidon devrilince paçaları tutuşan askerlerin çığlıklarına direnişçilerin kahkahaları eklendi, ortaya ilginç bir ses cümbüşü çıkıyordu. Komutan arka planda, elinde kılıç, sağa sola emirler yağdırırken, adamlarının yandığını görünce çılgına döndü...

-Geri çekilin!

Askerler, saldırıyı bırakarak kendi arkadaşlarını kurtarmanın telaşına düştüklerinden, meydanın bir tarafında zafer çığlıkları atılırken, bir tarafında da kendi derdine düşen komutan, yaralılara ilk müdahalenin yapılması için talimatlar yağdırıyordu. İlk saldırının başarıyla atlatılması, kitleyi yöneten genç militanların güven duygusunu artırmıştı, ancak toparlandıktan sonra ikinci kez saldırıya geçeceklerini biliyorlardı. Komutan, belki savaş stratejilerini çok iyi biliyordu, ancak, Olya da sokak çatışmaları konusunda eğitim almış ve kitle psikolojisini de bilen bir militandı. Böyle durumlarda ne yapacağını bildiği için hiç tereddüt etmedi.

-Arkadaşlar, onları sol taraftan kuşatıp alandan çıkartalım!

Emir, hemen yerine getirildi ve binlerce insan büyük bir kararlılıkla, askerleri sol taraftan hızla kuşatarak çembere alıp şehre giden yollarla irtibatlarını kesti... Birkaç saniyede bu gelişmeler olurken, Olya; "Arkaları duvar kaçamazlar. İyice yüklenin" diye tekrar talimat verince, komutan, değil kalabalığı dağıtmak, kendi askerlerini alandan zayiatsız çıkarmanın derdine düştü. Çıkış yolu yoktu... Sadece kalabalığı yararak önlerini açabilirlerdi. Elinde kılıç, hâlâ emirler yağdıran, kızıl sakallı subay da bu gerçeği anlamış olacak

ki tekrar, saldırı emri verdi. Askerler, artık yaralılarını bile bırakmış ve yarma harekâtına girişmişlerdi. Boğaz boğaza bir kavga oluyordu. Müdahaleci grup, Lena'daki olaylardan sonra, silah kullanmaktan çekindiği için, tüfeklerini sopa gibi kullanmaya çalışıyordu. Komutan, bu yenilgiyi kendisine tattıranın Olya ve arkadaşları olduğuna inanmış olacak ki, köpürerek bağırdı.

-O konuşan kızı ve şapkalıları istiyorum. Ne pahasına olursa olsun onları yakalayın!

Oysa buna güçleri pek yoktu, çünkü sıkışan kendileriydi ve Olya bunu çok iyi biliyordu. Biraz da alaycı bir sesle.

-Onların gücü yetmiyor, sen kendin gel!..

Adam çıldırmak üzereydi, atın üstünde anlamsız hareketler yapıyor ve askerlerine galiz küfürler savuruyordu. Artık sıcak çatışma ortamında genç kızla aralarında bir diyalog gelişmişti. Komutan elindeki kılıcı genç kıza sallayarak söylendi.

-Seni elime geçirirsem saçlarından sürükleyeceğim!

Olya kendinden çok emin bir tavırla bağırdı.

-Ne boktan bir komutansın, bak ben hiç tanımadığım on binlerce kişiye hükmediyorum, sen birkaç yüz askere söz geçiremiyorsun.

Çatışma ortamında Olya, biraz uzağa düştüğünden komutanla arasındaki ilginç diyalog kesilmişti. Bir ara Maksut'la göz göze geldi; hiç konuşmadan birbirlerinin ne düşündüğünü anlamışlardı. Direnişi daha fazla sürdürmenin bir anlamı yoktu, gün bayağı ilerlemiş grevdeki işçiler yeteri kadar zaman kazanmıştı. İki yoldaş, yanındakilerin kulağına eğilerek hafifçe seslenmeye başladılar; "Çekiliyoruz, şehre giden ana yolun önünü açın" diye. Talimat kısa sürede tüm kitleye yayıldı. Ana caddenin aralandığını gören komutan, bunu bir zaaf olarak algıladı ve askerlerini oraya doğru yönlendirdi. Kararlı halk yığınları ile başa çıkamayacağını anlayan komutan, yaralılarını da yanına alarak hızla meydanı boşaltmaya başladı. Bir ara gözü Olya'ya takıldı; iki eli belinde, kafası havada, mağrur bakışlarla alanı telaş içinde boşaltan askerleri izliyordu. Komutan, onun bu görkemli duruşunu fark edince müthiş bir kıskançlık duygusuna kapıldı ve kılıcını ona doğru sallayarak öfke ile bir

şeyler mırıldandı; belli ki iyi şeyler söylemiyordu. Olya, onun davranışlarını dikkatle izlemesine karşın umursamadı bile.

Gün bayağı ilerlemişti... Askerlerin çekilmesinden sonra, alan kısa sürede boşalmış, ortalıkta kimsecikler kalmamıştı. İnanç, karalılık ve halkın birleşik gücü nerdeyse koca bir orduyu meydandan kaçırmıştı.

Direniş, Çar güçlerinin tüm engellemelerine karşın ülke çapında çok güçlü bir biçimde gelişmişti. Grevleri örgütleyen Bolşevik Partisi'nin, bütün noktalarda başarıyla halk güçlerini yönetmesi, yıldızının daha da yükselmesine neden olmuştu. Çar basını, ayaklanmanın başarısız olduğunu yazarken, muhalif gazeteler genelde, "Devrimin Ayak Sesleri" gibi başlıklar atıyordu.

Olya ve arkadaşları gelişmelerden sonra, tedbirli olmak adına birkaç gün ortaya çıkmadılar. Gelişmeleri değerlendirmek için bir araya geldiklerinde, ilk sözü yine genç kız aldı.

-Bu başkaldırı, bütün ülke çapında başarılı oldu. Genele baktığımızda; kayıp yok, ancak tutuklamaların her zamanki gibi normal sayılması gerekir. Bizim burada toplanmamızın esas nedeni, kendi yaptığımız eylemin değerlendirmesini yapmaktır.

Toplantı, yine üç kişi ile gerçekleşiyordu. Maksut ve Abay'ın bakışlarındaki ifade, gerçekten görmeye değerdi. Dikkatle dinliyorlardı ölesiye bağlı oldukları önderlerini. Olya, birkaç saniye durakladıktan sonra, devam etti.

-Bir kere, Parti'nin aldığı eylem kararı ve zamanlaması çok doğru hesaplanmıştır. Bizim Moskova'daki eylemimiz bugün bütün şehirde konuşuluyor, fakat biz yine de neyi doğru, neyi eksik yaptığımızı konuşmalıyız. Bu konuda önce sizin görüşlerinizi almak istiyorum.

Maksut, öncelikle atıldı.

-Eylemin tasarlama aşamasından gerçekleşmesine kadar bütün safhalarda başarıyla sonuçlandığına inanıyorum, fakat askerler sanki biraz erken pes ettiler gibi geliyor bana. Gerçi bizim gücümüz, yabana atılır cinsten değildi, ancak onların her şeye karşın silahları vardı. Sanki kullanmakta biraz isteksiz davrandılar gibi.

Olya, yanıt vermek için Abay'ın da görüşlerini belirtmesini bekliyordu.

-Ben de başarılı olduğumuza yürekten inanıyorum. Kafamı kurcalayan başka bir soru var: Biz, eylemi planlarken hiçbir duyuru yapmadan, çok erken saatlerde alana geldik, halk bize katılmasaydı nelerin olabileceğini hepimiz anlayabiliyoruz. Bana göre bu büyük bir risk... Önümüzdeki süreçte, aynı yolu izlersek büyük yanlışlara yol açmaz mıyız?

Olya, arkadaşlarını büyük bir dikkatle dinledi. Endişe ve sorulara sırayla yanıt vermek için söz aldı.

-Onlar, zaten saldırılarını Lena'da yapmış, onca kardeşimizi katletmişler. On binlerce insan kalabalığını görünce tekrar ölümlere başvurmanın bir faydası olmayacağını anlamışlardır, yoksa üzerimize ateş etmeleri, işten bile değildi. Bizleri korkutarak kaçırmak istediler, fakat olmayınca kendileri dağıldı. Gözden kaçırmamamız gereken önemli bir konuyu bu eylem boyunca gözlemledim.

Maksut, önemli bir konu, sözcüklerini duyunca heyecanlandı, konuşmanın sonunu beklemeden atıldı.

-Ne gibi şeyler yakaladın?

Olya, onun bu heyecanlı halini bazen anlayamıyordu. Mavi gözlerini yuvalarında birkaç kez çevirerek; sözümü neden kesiyorsun, der gibi baktı arkadaşına. Biraz da kızgınlıkla.

-İzin verirsen anlatmaya çalışıyorum, son bir yıl içinde askerler, halkın üzerine yürümekte biraz isteksiz davranıyorlar.

Bu kez Abay meraklandı.

-Bunun nedeni ne olabilir?

Olya, sözünün kesilmesine artık alışıyordu. Kızmamaya çalışarak, konuşmasına devam etti.

-Her şeye karşın, onlar da bu halkın çocukları, işin nereye varacağını hesaplamaya çalışıyorlar. Ben konuya daha farklı bir noktadan bakmak istiyorum. Askerlerin isteksizliği, bir anlamda devrimin ayak sesleri olabilir. Bu topraklarda, Çar'ın sırtını dayayacağı başka da güç yoktur. Eğer bundan da mahrum olursa saltanatının sonu

olabilir!

Olya, konuşmasını sürdürürken, eylem alanının ona kattığı olağanüstü güven duygusu, hâlâ üzerinde geziniyordu. Gözlerini Abay'a çevirdi.

-Eylem talimatını gizli tutmamız, özellikle istenmişti, bu nedenle herhangi bir çalışma yapmamız mümkün değildi. Böyle davranmakla sadece kendimizi riske attık, yoksa halkı tehlikeye atamazdık. Eğer bir kaybımız olmadıysa, bu on binlerin sayesinde oldu. Her eylemi, her mücadeleyi, kendi özel koşullarında değerlendirmek zorundayız. Elbette biz on kişi olarak çok büyük bir risk aldık, bunun başka yolu da yoktu. Ya biz orada on kişi, onurlu bir direnişle, Lena şehitlerinin yanında yerimizi alıp tarihe geçecektik ya da o alandan şanlı bir direnişin galipleri olarak ayrılacaktık.

Maksut ve Abay, dikkatle dinliyorlardı. Söyleyecekleri başka sözleri olmadığını, kafalarını sallayarak belirttiler. Olya, son sözlerini henüz söylememişti, devam etti.

-Bu eylem, bizim için oldukça öğretici oldu, ayrıca başarılı olması bundan sonraki çalışmalarımızda yol gösterici olacaktır.

Olya sözlerini bitirmişti, üçünün de kafasında; gelecek hürriyet dolu günlerin hayali büyüyordu ve yürüdüler hiç arkalarına bakmadan, Moskova'nın karanlığına doğru.

* * *

1914 Haziran ayı, yaz kendini göstermiş ve Avrupa'nın hemen kapısı, Balkanlar ısınmaya başlamıştı. Sıcaklık, doğayı kasıp kavururken, bir Sırp delisinin, Saraybosna'da Avusturya prensini öldürmesi, genel dünya siyasetini de ısıtmıştı. Zaten Avrupa, patlamaya hazır bir barut fıçısı gibiydi ve beklenen oldu; emperyalist paylaşım savaşı başlamıştı artık.

Osmanlı'nın resmen savaşa girmesiyle, Rusya, İttifak Devletleri'nin kendisine sunduğu imparatorluk topraklarını ele geçirmek için harekete geçmişti. Çar hükümeti, genel seferberlik ilan etmeden önce, kendi toraklarında bulunan Osmanlı vatandaşlarını toplayarak sür-

güne göndermeye başlamıştı bile. Karar çok gizli olarak alındığından, hazırlıklar da aynı şekilde yürütülmüştü. Hiç kimsenin haberi olmamıştı ve baskın şeklinde bir operasyonla, savaşa girilen devletlerin vatandaş ve tebaaları seri bir biçimde tutuklanarak gözaltına alınmıştı.

Maksut; o güne kadar hiç yakalanmadığından, polis tarafından tanınmıyordu. Parti faaliyetlerinin dışında, günlerini fırında çalışarak geçirdiğinden, çok yoruluyor, fakat bitmez tükenmez enerjisi ile her iki tarafı da idare ederek, babasının gönlünü alıyordu. Yine yoğun bir çalışma gününün akşamı, yataklarına girdiklerinde, Maksut, hemen uyudu, babası onca yorgunluğuna karşın bir türlü gözlerini kapayamıyordu. Kafası, binlerce kilometre ötede, aşılmaz dağların ardında, yıllar önce terk etmek zorunda kaldığı sevdiklerindeydi. Miyase kadın, terk edildiğinde, henüz otuz yaşındaydı ve dört çocuk vermişti kocasına. Ayrılığın sırları, yirmi yıla yakın bir süredir henüz ortaya çıkmamıştı. Acılar her iki yürekte, yıllar boyu hep taptaze kalmış ve yanardağlar gibi sönmez bir ateşe dönüşmüştü. Mehmet, şimdi sevdasından çok uzaklarda bir şehirde, Moskova'da, iki katlı taş binada, fırın ateşinin ısıttığı beton zeminin üstünde, yirmi yıllık hasretin yaktığı yüreğini dinliyordu. Gurbet kahrını çeken yaşlı bedeni, ayrılığa dayanamıyordu. Anavatanda bıraktığı sevgili eşi Miyase kadın yaşlanmıştı, fakat üç çocuğu da sırım gibi birer delikanlı olmuştu. Maksut, uykusunun en tatlı saatlerinde rüyalar âlemindeyken, babası hâlâ düşünüyordu; dönsem mi acaba, diye. Birden, tatlı bir heyecana kapıldı; yıllar önce yaşadığı mutlu günlere dönecekti, fakat bu, o kadar kolay değildi. Zaman, kalın örtüsüyle birçok şeyin üstünü kapatmıştı. Ayrıca bu şehirde Maksut, kendine yeni bir dünya kurmuştu; vazgeçebilir miydi hayallerinden? Hele oğlunun bu topraklardan vazgeçmesini hiç mümkün görmüyordu. Gece, hayli ilerlemişti. Mehmet; hayal âleminde gezerken, hayli yorgun düşmüştü. Gözleri kapandı ve öylece uyuya kaldı...

SÜRGÜN

Moskova o gün, çirkin bir sonbahar sabahına uyanıyordu. Hava puslu mu puslu, yağmur hafifçe çiseliyor ve yeni açan o kahpe gün, insan ruhunu karartan her türlü melaneti içinde saklıyordu sanki. Koca şehir ağlıyordu... Gökyüzünden süzülen ince sicim gibi gözyaşları ıslatıyordu, özgürlüğünü bekleyen kentin bakımsız sokaklarını. Havada düşman kokusu vardı. Dünya halklarını kurtuluşa taşıma hayaline saldırıyordu birileri insafsızca. Güneşin doğmadığı serin sabahların yaktığı yürekler, henüz ortalıkta yoktu. Sessiz sabahın en ölü saatinde fırının kapısı hızlı hızlı çaldı, Maksut ve babası yorgunluktan ikinci katta ölü gibi uyuyorlardı. Önce baba Mehmet uyandı... Anlamıştı kapı sesinin hayra alamet olmadığını. Birkaç basamağı atlayarak geçti ve aşağıya indiğinde henüz üzerini tam olarak giyememişti. Bir eliyle yarım giydiği elbisesini düzeltmeye çalışırken, diğer eliyle kapıyı açtı, karşısında askerleri görünce bir an aklına oğlu Maksut geldi; acaba ne yaptı, diye geçirdi içinden ve ürkek bir sesle konuştu.

-Buyurun!

Bu arada Maksut, seslere uyanmış ve ne olduğunu anlayamadan, kendini kapının önünde bulmuştu. Askerleri görünce, o da kendisi için geldikleri yorumunu yaptı ve bir an kaçmayı düşünür gibi oldu, fakat bunun faydası olmayacağını, hemen anlamıştı. "Ne oluyor burada?" demeye varmadan, çavuşun emreden gür sesi duyuldu.

-Kıralioğlu Mehmet ve oğlu Maksut, ikiniz de tutuklusunuz, bizimle geliyorsunuz.

Çok şaşkındılar, ikisinin birlikte tutuklanmaları, akıllarının ucundan bile geçmemişti. Mehmet; "Suçumuz nedir?" demeye varmadan, çavuş açıklama yapmaya başladı.

-Yüce Çar'ın emriyle gözaltına alınıyorsunuz. Onun adaletinden şüpheniz olmasın.

İkisi de âdeta şok olmuşlardı. Bir türlü çözemiyorlardı bu beklenmedik gelişmeyi... Maksut; şöyle bir yokladı hafızasını; "Ne olabilir acaba" diye, fakat zaman çok dardı ve bir sonuca ulaşması mümkün görünmüyordu. Baba da aynı durumdaydı, ne yapacağını, kısa zamanda kestirmesi mümkün değildi. Gözleri büyümüş, neredeyse yuvalarından fırlayacak gibiydi. Şaşkın şaşkın bakındı etrafına, sadece yapacak bir şey olmadığını anlayabilmişti.

Çavuşa döndü.

-İzin verirseniz, yanımıza bir şeyler alalım...

Adam fazla önemsemedi.

-Fazla bir şeye gerek yok, üç beş parça bir şeyler alırsanız yeterlidir.

Birkaç askerle birlikte, tekrar fırına girdiler, üç beş parça giysi aldılar, aralarında konuşmalarına sınırlı olarak izin veriliyordu. Mevsim, sonbahar olmasına karşın, Mehmet; bu yolculuğun kısa sürede dönüşü olmayacağını anlamıştı. En son kalın paltoları ve yün kalpaklarını da yanlarına alıp, askerlerle birlikte alt kata indiler. İkisinin bütün eşyaları bir çuvala sığmıştı. Mehmet, tezgâhın üzerinde, akşamdan kalan ekmekleri görünce, karnının aç olduğunu anlamış olacak ki; "Yanımıza alabilir miyiz" diye izin istedi ve "Olur" yanıtını alınca, birkaç ekmeği, eşyalarını doldurdukları çuvala bastırdı. Dışarı çıktıklarında Mehmet, şöyle fırına dönüp bir baktı, gözlerinde hüznün anlaşılmaz bir çeşidi vardı. O anda ne yapacağını kestirmesi zordu; yıllardır yaban ellerde ekmeğini kazandığı dükkânını terk ediyordu. Çavuşun davranışlarını yorumladığında; geri dönme umudu yok gibi gözüküyordu. Son olarak; ne oluyor acaba, diye içinden geçirirken, birden aklına fırını kapatmak geldi ve çavuşa dönerek sordu.

-Dükkânın kapısını kapatabilir miyim?

Adam, bir şeyler biliyor olacak ki, kendinden gayet emin bakışlarla Mehmet'in yüzüne baktı ve emir verir bir şekilde.

-Kapat ve anahtarı bana teslim et!

Mehmet; her şeyin bittiğini iyice anlamaya başlamıştı.

Bakışlarındaki anlamsızlık, daha da koyulaşmış ve dönülmez bir yolda olduğu düşüncesi, daha çok beynine yerleşirken, o yine de umutsuzca sordu.

-Dükkânıma neden el koyuyorsunuz?

-Bu konularda benim bir şey söylemeye yetkim yok. Bizimle gel, her şeyi en kısa sürede öğreneceksin.

Baba-oğul, artık bundan sonra, yapacak fazla bir şeyin olmadığına kanaat getirdiler. Kendilerine neredeyse esir muamelesi yapılıyordu. Umutlarını yitirmiş ve yenik düşmenin çaresizliği kaplamıştı benliklerini. Kendilerini almaya gelenlerin önüne düşerek, karşıda hazır bekleyen arabaya yöneldiler. En arka sırada askerlerin arasında yan yana oturuyorlardı. Mehmet; arkasına yaslanmış, feri tükenmeye yüz tutmuş, kahverengi gözleri, derin çukurlarından fırlamıştı ve öylece bakıyordu sabit bir noktaya doğru. Araba, önce şehrin varoşlarından, daha sonra ana merkezin göz alıcı caddelerinden geçerek ilerliyordu. Gurbetin kasıp kavurduğu yüreği yaralı bu çileli insanın gözleri, donuk donuk bakıyordu, ancak beyninin içi oldukça hareketliydi. On sekiz yıl olmuştu Moskova'ya geleli, onu bu topraklara sürükleyen kahpe kaderinin yüreğine koyduğu acı, bilinmezliğini hâlâ koruyordu. Uzun yıllar süren bu manasız ayrılık, sevdiklerinin hasretini, giderek beynini kemiren bir törpüye dönüştürmüştü. Bir karar vermenin arifesindeyken, çirkin kader ona, yine beklenmedik bir oyun oynuyor ve bütün umutlarını silip süpürüyordu. Bilinmez bir dünyaya doğru çıktıkları meçhul yolculuğun ilk dakikalarında, Mehmet'in kafası allak bullaktı.

Daldığı derin düşüncelerde babasını yalnız bırakmıştı Maksut. Sadece başını yaslamıştı yaşlı yorgun omzuna, ancak onun da beyni boş durmuyordu... Bir anda çıkarıldıkları bu meçhul yolculuğun sırlarını çözmeye çalışıyordu; baba-oğul kopardılar bizi şehirden ve sürüklüyorlar bir bilinmeyene doğru, diye içinden geçirirken; acaba sebebi ne olabilir ki, diye de düşünmeden edemedi. Oysa ne

hayalleri vardı, dünyanın kaderini değiştirecek bir kavgayı Moskova'dan doğru başlatmışlardı. Çar, çok zor durumdaydı ve yıkılması, an meselesiydi. Bütün bunları düşünürken, taze bedeni erken saatte uyandırılmanın verdiği yorgunlukla, babasının kucağına düştü. Mehmet, ne yapabilirdi ki? Sol eliyle hafifçe okşadı oğlunun uzun siyah saçlarını. Araba, şehirden oldukça uzaklaşmış, daracık ve bozuk yollarda ilerliyordu. Derin bir çukura düştüklerinde, delikanlı birden uyanmıştı, uykudayken başına gelenleri unutmuş olacak ki, şaşkınla bakındı etrafına, askerleri görünce babasına dönerek: "Ne oluyor, biz neredeyiz?" diye seslendi. Mehmet, üzgün bir ifadeyle anlatmaya çalıştı.

-Götürülüyoruz oğlum, unuttun mu?

Maksut; hafızasını hemen toparlamıştı.

-Kusura bakma babacığım, bir an dalmışım.

Türkçe konuştukları için askerler ne dediklerini anlayamıyorlardı. Başlarında bulunan çavuş, arabanın ön kısmında oturuyordu ve arkaya dönerek seslendi.

-Hazırlanın geldik sayılır!

Baba-oğul doğruldular, önce üzerlerine bir çeki düzen verip, etrafı gözden geçirmeye çalıştılar. Yıllardır Moskova'da olmalarına karşın, arabanın sisli camlarından, nerede olduklarını tam olarak seçemiyorlardı. Mehmet, yol bittiğinden sormaya gerek de görmedi. "Nasılsa her şey, biraz sonra belli olacaktır" diye düşündü. Sonunda, araba etrafı yüksek duvarlarla çevrili ve içinde tek katlı binaların olduğu bir yerde durdu. Civardaki nöbet tutan askerlerden burasının bir cezaevi olduğunu hemen anlamışlardı. Askerler arabadan indi ve komutan seslendi.

-Evet, yol bitti, aşağı inin!

Şimdi de ortada bir sebep yokken, neden tutuklandıklarını merak etmeye başlamışlardı. Arabadan indiler, önlerindeki iki kanatlı, yüksekçe demir kapıyı görevli askerler iki yana doğru açarak, içerideki görevlilere teslim ettiler. Getirildikleri ilk yer hapishane müdürünün odasıydı. İçeride uzunca, geniş bir masanın başında oturan sivil giyimli adamın arkasında; duvara asılı, yağlı boya büyükçe bir tablo; Çar'ın resmi olsa gerekti. Keçi sakalları ve gayet

ciddi bakışlara sahipti. Hapishane müdürü olduğu her halinden belli olan adam, onları görünce ayağa kalktı; mağrur olduğu kadar da kibardı ve iki elini masanın üstüne bastırarak, hafifçe öne doğru eğildi, vücudu öne doğru basıkken kafasını havaya kaldırdı, gözleri irilenmiş ve yuvalarından fırlamıştı; ağır ağır konuşmaya başladı.

-Kıralioğlu Mehmet ve oğlu Maksut siz misiniz?

-Evet efendim!

-Hapishanemize hoş geldiniz. Neden tutuklandığınızı biliyor musunuz?

-Hayır! Nereden bilebiliriz ki?

Cümleler ağzından tek tek dökülüyordu; baba-oğul sabırsızlanmışlardı, özellikle Maksut'ta şalter atmak üzereydi, babasını düşünmese üzerine atlayıp ağzını, burnunu kıracaktı neredeyse. Kendini frenlemeye çalışırken, "Bir an önce gerçeği söyleseler, merakımızı gidersek" diye düşündü. Adam gayet kibardı ancak işin suyunu çıkararak konuşmayı tercih eder gibi yavaştı, ancak onların sabırsızlığını anlamış olacak ki hemen hızlandı.

-Şimdi anlatacaklarım, hoşunuza gitmeyebilir ama gerçekleri kabul etmek zorundayız. Yüce Çarımız, devletiniz Osmanlı'ya savaş açmış ve şanlı ordumuz şu sıralarda Doğu Anadolu içlerine doğru hızla ilerlemektedir.

Şok olmuşlardı... Mehmet, ufak tefek rahatsızlıkları olan elli yaşını çoktan geçmiş bir insandı. Yaşamdan umudunu kesmesi düşünülemezdi, fakat ağır gurbet koşullarında hayatta kalmasının çok zor olduğunu biliyordu. Onu yaşama bağlayan tek neden, bakmaya doyamadığı oğlu Maksut'tu. Kalan ömrünü onun geleceğine adamıştı ve onu korumak için her türlü çılgınlığı yapabilecek durumdaydı. İşgal sözünü duyunca, "bir an temkinli davranması gerektiğini" düşündü. Ancak Maksut'un ruh hali hiç de öyle değildi, çılgına dönmüştü âdeta. İçinden geçenleri kükreyen bir sesle haykırdı.

-Çarınıza koca Rusya yetmedi mi, bizim topraklarımızı işgale kalkıyor?

Bu yanıt üzerine adam çılgına dönmüş ve Maksut'a doğru bir hamle yapmıştı. Mehmet buna izin vermemek için kendini birden oğlunun önüne attı. Ölüm karşısında fazla direnmeyi düşünmeyen Karadeniz'in bu çileli insanı, söz konusu kendi vazgeçilmezlerinden biri olunca, müthiş bir karşı koyma tutkusu ile ortaya çıkmıştı. Oldukça dikkatli olmaya çalışıyordu, görevlinin gözlerinin içine bakarak onun neler yapabileceğini bakışlarındaki öfkeden anlamak düşüncesindeydi. Adam, Maksut'a doğru yönelirken birden karşısında babasını görünce çok şaşırdı. Mehmet kararlı duruşuna karşın yine de yumuşak bir sesle.

-Siz onun kusuruna bakmayınız, ne de olsa genç, bu konuları bilmez!..

Geçen birkaç saniye içinde herif yumuşamış olacak ki.

-Bana bak genç adam, dilin biraz uzun, şimdilik babandan dolayı affediyorum, bir daha olmasın.

Maksut, zamansız bir çıkış yaptığının farkındaydı, hiç itiraz etmeden başını onaylar gibi hafifçe öne eğdi. Geçici de olsa barış sağladığından müdür konuşmasına devam etti.

-Burada devletimizin konuğu sayılırsınız, bu önlem sizin güvenliğiniz için alınmıştır. Şimdilik tutuklusunuz, ileride daha iyi koşullarda yaşayabileceğiniz yerlere taşınacaksınız.

Mehmet'in aklına dükkânı gelmişti.

-On sekiz yıldır Moskova'da çalışıyorum, vergilerimi hep düzenli ödedim. Dükkânım ne olacak?

Müdür, anlamlı bir bakışla süzdü yeni konuklarını.

-Geride bıraktığınız para, mal her ne varsa buradan ayrılmadan sizlere ödenecektir. Yüce Çarımızın adaletinden hiç şüpheniz olmasın.

Maksut, bu konuşmaları dikkatle izliyordu. "Çar ve adalet" sözünü yan yana duyunca, yüzünü biraz buruşturdu, yine de fark edilmesin diye başını öne eğerek dinlerken; hem işgalci hem de adil, bu nasıl bir iş, diye geçirdi içinden. Adam konuşurken bir gözü de Maksut'un üzerindeydi, onun yüz hatlarını görmek istiyordu herhalde. Merakını gideremeyeceğini anlamış olacak ki, tekrar baba

Mehmet'e döndü.

-Ceplerinizde ne varsa masanın üzerine koyun!

Ne olabilirdi ki bu gurbet insanlarının üzerinde! Her ikisinin ortak eşyası, sadece Sürmene yapısı çakı idi. Ayrıca Mehmet, doksan dokuzluk, imamesi bol püsküllü tespihi ile bir miktar değersiz Rus manatını çıkartıp koydu masanın üzerine. Maksut'un fazladan bir eşyası daha vardı; en son elini cebine attığında, ucu ıslatılarak yazan sabit kalemini çıkardı ve diğerlerinin yanına koydu. Görevli, hayretten küçük dilini yutacak gibi olmuştu; yirmi yıla yakın bir zamandır Moskova'da bulunan insanların cebinden çıka çıka bir-iki parça eşya çıkmıştı. Adam ikisine doğru boş gözlerle baktı; bunlar nasıl insanlar, diye düşünmüş olacak ki; "Eşyalarınızı cebinize koyun" diye talimat verdi. Kalem ve çakılarını ceplerine koyarken, arkasından ikinci emir geldi.

-Çuvalınızı yere boşaltın!

Maksut, torbanın ağzını açarken ekmekler yere düştü. Mehmet onları yerden almak için öyle bir hamle yaptı ki, müdür, bir an sanki kendisine saldırılıyormuş gibi hissetti ve geriye doğru yaslanırken ellerini ileriye uzatarak savunma vaziyeti aldı. Bu arada Mehmet seri hareketle ekmekleri yerden aldı öperek anlına koyduktan sonra tekrar masanın üzerine koydu. Adam, bayağı telaşlanmıştı.

-Efendi ne yapıyorsun, ekmekler uçuruma mı yuvarlandı?

Diğer görevli müdüre dönerek; "Efendim bunların dininde ekmek kutsal bilinir, saygıları ondandır" dediğinde, Mehmet kendini tutamadı.

-Ben o ekmeği kazanabilmek için, beş bin kilometre uzaktan geldim ve yirmi yıldır gurbet hayatı yaşıyorum.

Maksut, onları izlerken çıldırıyordu âdeta, kafasının içinden geçenleri bir türlü tasnif edemiyordu. Küçük Halil'i anımsadı ve onun ekmeğe bakışındaki çaresizlik geldi aklına; bu topraklardaki görevleri bir an tırmaladı beyninin kıvrımlarını. Adamın ekmeğe bakışındaki umursamazlığı, büyük bir özveri ile yürüttüğü emek ve özgürlük kavgasına bir saygısızlıktı sanki. Her şeye karşın kararını vermişti. Az önceki tutumundan dolayı adam ona kafayı takmış

olabilirdi, ama kararlıydı, bedeli ne olursa olsun bu adamın dersini verecekti.

-Bu işin kutsallıkla alakası yoktur. Sizin, 'Uçuruma mı yuvarlandı' dediğiniz ekmek var ya; şu an topraklarını işgal etmekle meşgul olduğunuz, bizim ülkemizde, insanlar bir lokması için günlerce çalışıyorlar.

Çıldırmasını bekledikleri müdür, hiçbir tepki vermeden öylece donup kalmıştı. Şu an esirleri olan Anadolu'nun iki yoksulu, âdeta insanlık dersi veriyordu sözde "yüce" Çar'ın işbirlikçilerine. Adam, kafasına ağır bir darbe almış gibi kısa süre şaşkın şaşkın etrafına bakındı, ayakta boş çuval gibi duruyor ve kendine gelemiyordu. Yanındaki diğer görevli imdadına yetişti; "İşlemlere devam edelim mi?" diye sorduğunda kendine gelebildi.

-Ha! Evet, onları içeri gönderelim, evrakları tamamlansın...

Maksut babasıyla birlikte, yanında iki görevli olduğu halde avluya girdiler. Havalandırma saati olmadığından içerisi bomboştu. Koğuşlara ulaşabilmek için meydanı boydan boya geçmeleri gerekiyordu. Uzun yıllar süren gurbet yaşamında edinebildikleri mal varlıkları olan bir çuval dolusu eşya, delikanlının sırtında ilerliyorlardı yeni dünyalarına doğru. Maksut adımlarını atarken, ölüme giden idam mahkûmunun isteksizliği vardı yüreğinde. Oysa ne hayaller kurmuştu; Moskova'dan doğru bütün dünyayı değiştireceklerdi, ölesiye inanıp güvendiği yoldaşları vardı, gerektiğinde on binleri ayağa kaldıran, zalimlerin yüreğine korku salan, bu insanları bir daha görememe endişesi ürkütüyordu onu. Ya ömrümün sonuna kadar bu kavganın dışında kalırsam ve hürriyet dolu günleri göremezsem, diye geçirdi içinden.

Babası da son günlerde pek iyi değildi. Bütün idealleri ve sevdalarının yanı sıra, onun sevgisi, hiçbir dünyaya sığdırılmayacak kadar büyüktü yüreğinde. Bir de onu kaybetme korkusu, beynini darmadağın ediyordu. Karamsarlık içinde kaç adım attığını henüz bilmeden, istemdışı bir hareketle kafasını şöyle iki yana doğru hızlıca çevirdi; uzun saçları sağa sola bir yelpaze gibi sallandığında, sanki kendine gelmişti. "Bu işlerin böylesi de hiç hesapta yoktu" diye düşünürken, mesafeler tükenmiş ve koğuşların kapısına kadar gelmişlerdi. Oradaki diğer görevlilere teslim edildiklerinde, artık

önlerinde kalınca bir zincirle bağlı başka bir demir kapı duruyordu Adam elindeki büyükçe anahtarla önce zincirin kilidini açtı, çözülen ve ağır metal sesleri çıkararak yere düşen zincir adamın canını sıkmış olacak ki, yere eğildi ve zorlukla aldığı koca zinciri boynundan aşağı sarkıttı. Şimdi sıra ana kilidi açmaya gelmişti; arka cebinden haç işaretine benzeyen iri boru demirinden yapılmış anahtarı çıkardı, kapının kilidine taktı, öylesine kalın zincirin altında eziliyordu, gücünün bir türlü kapıyı açmaya yetmediği her halinden belliydi. Neyse ki arkadaşının yardımıyla kapıyı açtığında derin bir oh çekerken sesini yükselterek; "Şu Türklerden nedir çektiğimiz" diye serzenişte bulundu. Maksut, kapıda yeterince sıkıntı yaşadığından, bu söze yanıt vermek yerine susmayı tercih etti. İçeri girdiklerinde, demir parmaklıklar ardına dizilmiş koğuşlarda tutuklularla karşılaştılar, fakat onlara ayrılan bölüm burası değildi. Duvarları oldukça kirli bir koridordan yürütülerek; "Şimdilik kalacağınız yer burası" denildi ve genişçe bir salondan içeri sokuldular. İçerde hapishaneye daha yakın bölgelerden alınan yirmi kişi kadar vardı. Gelenleri görünce hemen kapıya yöneldiler. Mehmet bunların Türk olduğunu anlamıştı, üzgün haliyle olsa da selam vermeyi ihmal etmedi.

-Selamünaleyküm ağalar.

İçerdekiler, saçı sakalı birbirine karışmış, çaresiz insanlardı. En yaşlı olanı öne çıkarak selamı aldı ve yorgun bakışlarını yeni gelenlere çevirerek.

-Hoş geldiniz... Geçmiş olsun.

-Sağ olun, sizlere de geçmiş olsun.

Durum apaçık ortadaydı, ancak Mehmet yine de sormadan edemedi.

-Size de dışarıda neden alındığınız söylendi herhâlde?

Yaşlı adam kafasını biraz daha yukarı kaldırdı, bu kez gözleri sulanmıştı, ağlamamak için kendini zor tutuyordu, uzun yıllar kesmediği sakallarla örtülmüş yüzünde, ince dudaklarının titrediği belli oluyordu.

-Söylemezler mi! Bu gâvurlar, bizim ülkemizi işgale koyulmuşlar, sözde bizi güvenliğimiz için tutukluyorlar!

İçeride bir hapishane düzeni yoktu; sağa sola gelişigüzel dizilmiş demir ranzaların üstünde, kirli yatak ve battaniyelerin yanı sıra aceleyle yazılıp duvara asıldığı belli olan birkaç talimatname vardı. Genişçe salon, dışarıdan ve içeriden demir parmaklıkla kaplı karşılıklı iki pencereden ışık alıyordu. Oradakiler, bir saat önce gelmelerine karşın, hapishanede düzen hemen kurulmuştu. Tutuklular hiç vakit geçirmeden koğuşun en yaşlısını temsilci seçmişti. Yaşlı adam, onlara yatacakları ranzaları gösterdi. Baba-oğul karşılıklı yataklarına oturdular. Maksut, hâlâ sırtında duran çuvalı indirerek ortaya koydu. Şimdi her ikisinin de eli yıllardır edinebildikleri bütün mal varlıklarının içinde olduğu torbanın üzerindeydi ve onlara bu uzak diyarlarda onlarca yıl, çirkin gurbetin kahrını çektiren iki de ekmekleri vardı.

Hiç konuşmuyorlardı... Mehmet, oğlunun gözlerinin içine bakıyordu; yüzünde anlaşılması zor, tarifsiz acıların izlerini görmemek mümkün değildi. On sekiz yıldır bu topraklarda yaşıyordu. Bir daha ülkesine dönmeme kararı almıştı. Bedeni yorgun ve hastaydı, kabullenmişti ölümü, ama böylesine sürgün yollarında bir de vatan hasretiyle azraile teslim olmak zoruna gidiyordu. Sırların kuşattığı bu gizemli insanı anlamak o kadar kolay değildi ve onun sadece gözleriyle yüz hatları konuşuyordu. En yakınındaki sevgili oğlu, çektiği acıları anlayabiliyor, fakat bakışlarındaki esrarı çözemiyordu. Sevdanın ve çaresizliğin gurbete mahkûm ettiği Karadeniz'in talihsiz insanı oğlunu son kez bir daha dikkatlice süzdü, daldığı hayal âleminden uyandı ve delikanlıya dönerek.

-Bu hiç hesapta yoktu, bin yıl düşünsem aklıma gelmezdi, herhâlde yolun sonuna geliyoruz.

Maksut babasının çabuk teslim olan umutsuz halinden endişelenmişti.

-Baba, böyle konuşma, daha göreceğimiz iyi günlerimiz olacak...

Mehmet, aslında kendi adına umudunu yitirmişti.

-Son günlerde göğüs ağrılarım arttı, bazen de öksürüyorum, bir de sürgün hayatı, ne kadar dayanabilirim?

Mehmet, bunları anlatırken, karşısında oğlunun renkten renge girdiğini görüyor ve üzüntüsü katlanıyordu. Sözlerini biraz yumu-

şatarak sürdürdü.

-Oğlum, yanlış anladın galiba, hemen yarın ölmüyorum; elli üç yaşındayım ve kendimi o kadar iyi hissetmiyorum. Önümüzde, uzun yolculuklar gözüküyor, eğer bir gün hak vaki olursa, demek istiyorum. İmkân doğarsa en kısa sürede terk et bu uğursuz toprakları. Dön sevdiklerimizin yanına... İnsanın, kendi vatanı gibisi yok.

Maksut, babasının neyi anlatmak istediğini çok iyi anlıyordu. Kendi yapamadıklarını ona yaptırarak, belki de vicdanını birazcık olsun rahatlatmak düşüncesindeydi. Kendi de biliyordu ki, ardında bıraktığı annesi ve kardeşleri, yoksul vatanlarında hayatta kalmanın mücadelesini veriyordu. Elbette bu anlamlı kavgada onların yanında olmak, onun için en vazgeçilmez bir görevdi. Dönme duygusu azcık da olsa kafasını karıştırmıştı, ancak onun kafasında daima; iki vatan düşüncesi vardı. Bütün hayatını bu ikilem üzerine kurmuştu. Babasının yoksulluk ve çaresizlik içinde geçen hayatı geldi gözünün önüne. Kahroldu... Geriye doğru hiçbir şeyi değiştirme gücü yoktu. Yaşanmışlık, onun için ancak çarpıcı örnekler olabilirdi. Üzgün, ama güçlü ve sevgiyle dolu baktı bu topraklardaki tek dayanağına.

-Babacığım, öncelikle kimin hayatta kalıp kalmayacağı belli değil, çünkü buna bizler karar vermiyoruz. Şundan emin olunuz ki, ardımızda bıraktıklarımız benim için de çok değerlidir. Yaşadığım sürece hep onların yanında olacağım.

Maksut konuşurken, babasıyla elleri çuvalın üstünde birleşmiş ve bir müddet öylece kalmışlardı. Çıktıkları sonu belirsiz bu yolda artık sözleşmişlerdi ve dayanışmaları üst düzeydeydi. Erken saatte uyandırılmalarının yanı sıra, sürgün haberi de yormuştu onları. Her şeyi daha sonra değerlendirmek üzere bakımsız ve kirli yataklarının üzerine uzanıp, derin bir uykuya daldılar.

* * *

Günler zalimce geliyordu üzerlerine. Sabahın erken saatlerinde gelen bu davetsiz misafirlerden duydukları, bütün yaşamlarını değiştirecekti. Gurbet, onlar için zaten sürgünün bir başka çeşidiy-

di. Şimdi de koca bir devletin uçsuz bucaksız topraklarının bilinmez hangi noktasında ikâmete zorlanacaklarını bilmiyorlardı. Onlar; acı içinde daldıkları uykunun kollarında, rüyalar âleminin sonsuz dehlizlerine doğru gizemli yolculuklarda kendi kaderlerini ararken, birileri yüksek yüksek sarayların en üst katlarında, bu sahipsiz insanlara rol biçiyordu.

Uyandıklarında salon tıka basa dolmuştu. Gün boyu tutuklamalar devam etmişti. Neredeyse şehrin yakın çevresinde tek bir Türk bırakılmamış ve Osmanlı tebaası, genç yaşlı kimi bulmuşlarsa alıp getirmişlerdi. Artık tüm ranzalar dolmuş hatta aralara yeni yataklar bile yerleştirilmişti. Gün bir taraftan ilerliyordu ve o ana kadar sadece sevkiyat vardı.

"Bir ihtiyacınız var mı?" diye soran olmamıştı. İlk şoku atlatan ve bir parça ekmek uğruna yaban ellere düşmüş Anadolu'nun bu çileli insanları, acıktıklarının farkına varmış homurdanırken, birden kapı açıldı, kalınca bir ses; "Yemekler geldi" diye bağırdı. Küçük demir tekerlekler üzerinde, yaklaşık bir metre yükseklikte yarım daire şeklindeki kumanda demiri ile hareket ettirilen el arabasının üzerinde büyükçe bakır bir kazan ve yan tarafındaki halkaya asılı derin kepçesi vardı. Orta büyüklükte yemek tabakları yine arabanın üzerine dizilmişti, araba gıcırtılı bir sesle ilerliyordu. Ekmekleri arkadan gelen iri kıyım görevli, omzundaki genişçe bir çuvalda taşıyordu. Salonun tam ortasında durdular, tencerenin kapağı açıldığında kesif bir yemek buharı kapladı ortalığı. İnsanlar, bir an önce sıcak çorbalarını yudumlamak isterken adam, elindeki kepçeyi havada bir kavis çizdirerek kazanın içine daldırdı ve yukarıdan aşağı doğru tekrar damıtmaya başladı. Malını pazarlamak isteyen tüccar gibi davranıyordu. Tutuklular sıkılmıştı. Maksut artık dayanamıyordu, kızgınlıkla.

-Yahu şu servisi bir an önce yapsan iyi olacak, bayağı acıktık.

Adam kafasını kaldırdı, bakışları sert ve aşağılayıcı idi.

-Neden acele ediyorsun? Bak yüce Çarımız sizi düşünmüş, yemek göndermiş, nankörlük etmeyin.

Maksut, görevliler tarafından sık sık tekrarlanan "Yüce Çar" sözüne artık sinirlenmeye başlamıştı. Alaylı bir üslupla tavrını hemen koydu.

-Yemekleri Çarınız mı ısmarlıyor?

Adam öyle sinirlenmişti ki; dışarıya fırlayan gözlerini, salonun içinde şöyle bir gezdirdi, bakışlarındaki ifade; ne diyor bu saçı sakalı birbirine karışmış Türk, der gibiydi. Neyse şaşkınlığını kısa sürede atlatmış olacak ki kendini çabuk toparladı.

-Sen ne diyorsun be Türk? Yüce Çar hakkında böyle konuşmana izin vermem!

Maksut, görevlinin sinirli halinden, kendisinin de toparlaması gerektiğini anlamıştı.

-Açlıktan ne dediğimi ben de bilmiyorum. Yemekleri bir an önce dağıtmazsan yine saçmalayabilirim.

Adam durumu anlamıştı ve aceleyle servisi yapıp, oradan uzaklaştığında, iki kadersiz insan, yataklarının üstüne oturup kendilerine verilen ve o güne kadar hiç tadına bakmadıkları, rengi belirsiz çorbalarını yudumlamaya başladılar. Maksut; ilk kaşığı henüz ağzına getirmişti ki burnuna gelen kokudan irkilmişti, hemen kafasını yukarıya kaldırdı, elindeki tabağı yere koyarak babasına döndü.

-Bu yemekte dayanılmaz bir koku var, ben yiyemeyeceğim, bana sorarsan sen de yeme.

Mehmet, açlığın verdiği acelelikle birkaç kaşık yudumlamıştı, geç de olsa kokuyu o da almıştı. Ağzını buruşturdu, kaşık hâlâ elindeyken, yorgun bakışlarını oğluna çevirdi.

-Kokuyu ben de aldım, belki dayanılır gibi değil, ama başka bir çaremiz var mı? Burada ne kadar kalacağımız da belli değil.

Maksut, baktı babasına; içi sızlıyordu... Kendisi uzun süre dayanabilirdi, fakat giderek ölüme hazırlanan yaşlı adamın dayanacak hâli yoktu. Belki de dünyadan son kısmetlerini alıyordu; babamı kırmamalıyım, zehir olsa da yiyeceğim, diye düşündü ve yere eğilerek tabağını eline aldı, isteksizce çalakaşık yudumlamaya başladı. Yüzünde anlaşılması oldukça zor, acı bir ifade vardı...

Onca insanın bir arada olduğu cezaevi koğuşunda, yaşam artık ilk günkü gibi değildi. Yemek olarak sadece çorba veriyorlar ki, yiyebilmek için en az on gün aç kalınması gerekiyordu. Temizlik zaten Allah'a havale edilmiş, her an bir salgın hastalık kapıda hazır

bekliyordu. Anadolu'yu kasıp kavuran yoksulluğun, bu topraklara ittiği gurbet insanları, tam bir çaresizliğin içinde, dünyayı yöneten sömürgeci zalimlerin, haklarında vereceği kararları bekliyorlardı, umutsuzca. Onlar, emekleri acımazsızca sömürüldüğünden, zaten her zaman ölüme yakın duran insanlardı. Tek korkuları, binlerce kilometre ötelerde bıraktıkları sevdiklerinin akıbetleriydi. Şimdi, henüz kestiremedikleri, sonu belirsiz bir serüvenin içindeydiler ve cellatlarının insafına sığınmaktan başka çareleri yoktu.

Birden koğuşun kapısı açıldı. Kapıda beliren uzun boylu, sakalı hayli uzamış gardiyan "Haydi hazırlanın, gidiyorsunuz" diye seslendi. Koğuşta hava birden değişmiş ve hiç soru sormadan telaşlı bir koşuşturmacadır başlamıştı. Umutların tükenmekte olduğu koğuşta, insanların bakışlarına merak ve heyecan hâkimdi. Zaten yanlarına alabilecek neleri vardı ki! Hazırlıklar kısa sürdü... On dakika sonra herkes omzunda çuval ya da elinde bir tahta bavul, hazır vaziyette bekliyordu. Gardiyan tekrar seslendi; sert ve emredici bir üslubu vardı.

-Tek sıra hâlinde beni takip edin!..

Koğuş alabildiğine sessizdi. Kimseden çıt çıkmıyordu. Maksut, olabilecekleri anlamaya çalışırken, babasına aklından geçenleri söylemek istedi.

-Bizi herhâlde Sibirya'ya gönderiyorlar!

Mehmet endişelenmişti, tek korkusu böyle uzun bir yolculuğa dayanıp dayanamayacağı idi.

-Orası çok uzak, nasıl tahmin ettin?

-Parti çalışmalarından biliyorum. Çar; muhaliflerini genellikle oraya gönderir. Siyasî sürgünler, ne kadar uzakta olurlarsa kendisi de o kadar rahat uyur.

Konuşmaya daldıklarından bahçeye çıktıklarını geç fark ettiler. Gördükleri insan selinden, oradaki tutukluların yalnız kendileri olmadığını anladılar. Demek ki, diğer koğuşlarda da bolca sürgün vardı. Görevlilerden biri yüksekçe bir yere çıkarak sürgünlere açıklama yapmaya başladı.

-Yüce Çarımızın isteği üzerine buradan sevk ediliyorsunuz. Grup-

lar hâlinde istasyona gidip, oradan trene bindirileceksiniz. Yüce Çar, her şeyi sizin güvenliğiniz için düşündü.

Adam bozuk bir Türkçe ile konuştuğundan, söyledikleri tam olarak anlaşılmamış olabilir diye, sözlerini bir de Rusça tekrarladı. Maksut, çok sinirlenmişti, tepkisini ancak babasına ifade edebildi.

-Bak şu adama sürekli "Yüce Çar" diye tekrarlayıp duruyor, sonunda gırtlağına sarılacağım. Başkalarının toprağında gözü olan insanın neresi yüce olur?

Mehmet, oğlunun ele avuca sığmaz tutumundan korkuyordu.

-Oğlum, Çar onların kralı, biz nasıl "Padişahımız çok yaşa" diyorsak, Ruslar da kendi krallarından övgüyle bahsediyorlar.

Maksut'un kızgınlığı bir türlü geçmiyordu. Sinirli haliyle kendi sultanlarının adını duyunca, daha da hiddetlenmişti. Onları, Moskova kapılarına sürükleyen o, "çok yaşa" dedikleri padişah değil miydi? Anlamsız savaşlarda tükettiği koca bir milletin arta kalanları, onun yüzünden bir lokma ekmek için düşmüşlerdi gurbet kapılarına. Babasını da üzmemek adına tepkisini daha bir yumuşak lisanla anlatmaya çalışarak; "Her ikisinin de canı cehenneme" dedi ve başını yaban ellerde tek dayanağı olan babasının omzuna yasladı.

Bilinmez bir dünyanın içine doğru yolculuk başlamak üzereydi artık ve onlar buna hazır olup olmadıklarını henüz bilmiyorlardı.

Tren istasyonunda mahşeri bir kalabalık vardı. Halka, her nedense sürgünlerin gönderileceği zaman bildirilmişti. Meraklılar askerlerin arasında yürüyen kadersiz gurbet insanlarını ilgiyle izliyordu. Büyük devlet olmanın verdiği bir avantajla ordusu yabancı toprakları işgalle meşgulken, halka moral verilmeye çalışılıyordu. Herkesin o kadar da morali yerinde sayılmazdı; başı önde somurtkan ve yüzü asık izleyiciler, büyük bir olasılıkla evlatları cephede olan ailelerdi. Trene bindirilen genç, yaşlı gurbetçi Türklerin, birkaç haftalık olumsuz koşullarda geçirdikleri cezaevi yaşamının etkileri, ilk bakışta hemen fark ediliyordu. Saçı sakalı birbirine karışmış cılız vücutlu, fersiz gözleri ile sağı solu çaresizce süzen yoksul gurbetçiler, kapıdan trendeki görevlilere teslim ediliyordu.

Kapkara rengi ile sonu belirsiz uzunlukta koca bir yılan gibi

uzanmıştı tren, istasyon boyunca. Maksut, oturdukları kompartımanda, dışarıda onları izleyen kalabalığa bakıyordu. Nedenini bilemiyordu, ancak anlaşılmaz ve hüzünle karışık, garip bir duygu kaplamıştı bütün benliğini. Hava kapalıydı, gökyüzünü kaplayan gri bulutlar gölgelerini sarkıtıyordu göç insanlarının üstüne. Hareket etmek üzereydiler. Genç delikanlı, çelik bakışlı kahverengi gözlerini şöyle bir gezdirdi izleyenlerin üzerine doğru. Ne aradığını bilmiyordu. Ama militan yüreğini eşeleyen bir şeyler vardı ve oradan ayrılırken, belki de ömrünün sonuna kadar, hep eksikliğini çekecekti aradıklarının. Sisli camın ardında başını sağa sola çevirirken, kartal bakışları bir noktaya takıldı. Tanımıştı yan yana duran üç kişiyi. Sadece kısık bir sesle; "Yoldaşlarım" diyebildi. Gördükleri Panas, Olya ve Abay'dı. Yoksul kıyafetleri ile daha ziyade bir köylü görüntüsü veriyorlardı. Kulak hizasına kadar gömülen yırtık şapkalarının altından, keskin bakışları, çok az fark ediliyordu. İşte Maksut onları bu bakışlardan tanımıştı. Ve birden üçünün de elleri havaya kalktı, şapkalarını hafifçe yukarıya doğru ittiler. Şimdi bakışları daha net fark edilebiliyordu. Gözlerinde; bu asla son değil, hürriyeti birlikte göreceğiz, der gibi bir ifade vardı ve bunu en iyi anlayan Maksut'tu.

Tren, acayip sesler çıkararak hareket ettiğinde, delikanlının göz pınarlarından aşağı süzülen yaşları, babası, hemen fark etmişti. İçi parçalanarak baktı sevgili oğluna.

-Neden ağlıyorsun oğlum? Bu ayrılık sayılmaz ki, gâvur elinin bir yerinden başka köşesine gönderiliyoruz.

-Biliyorum babacığım, bizim vatanımız binlerce kilometre ötede.

Mehmet; oğlunun üzülmesine hiç dayanamıyordu. O tükenmekte olan bedeniyle bu dünyada günlerinin sayılı olduğunu hissediyordu. Oğlunu yaban ellerde tek dayanağı olarak görüyordu ve tekrar sordu.

-Öyleyse neden bu gözyaşları?

-Rus arkadaşlar bizi uğurlamaya gelmiş!

-Seni duygulandıran sadece bu mu? Yoksa Bolşevik dostların mı gelmiş?

Maksut, yaşamına ve ideallerine dair düşüncelerini babasından hiç saklamazdı, bu nedenle açık yüreklilikle yanıt verdi.

-Evet, onlar şu anda bütün Moskova'da aranmalarına karşın, her türlü tehlikeyi göze alarak bizi uğurlamaya gelmişler.

Mehmet, onca acılar içinde kıvranırken, böylesine bir bağlılığın sırrını çözemiyordu.

-Bu nasıl bir dostluk? Helâl olsun arkadaşlarına!

Görevliler kendilerine herhangi bir konuda soru sorulmasına izin vermediklerinden, sürgünler kendi aralarında birçok tahminler yürütüyordu, fakat nereye götürüldükleri konusunda bir fikir sahibi olamıyorlardı. Maksut'un aklı şimdilik arkadaşlarına takılıp kalmıştı. Bütün umutlarını yitirmek üzere olduğu bir anda, onları istasyonda görmesi, tükenmekte olan ideallerini yeniden canlandırmıştı yüreğinde. Demek ki o kadar da kolay pes etmek olmamalıydı bu kavganın içinde. Her şeyin bittiğine inanmak üzereyken, dost bir bakışla yeniden başlanabiliyordu hayata.

Tren, ağır ağır yol alırken, Moskova'nın o muhteşem görüntüsü giderek kayboluyordu. Maksut'un düşünceli ve dalgın hâli babasının dikkatini çekmişti...

-Oğlum, seni düşünceli görüyorum, henüz şoku atlatamamış gibi görünüyorsun.

-Anlatılacak gibi değil, ancak moralim hayli düzgün sayılır. Arkadaşlarımı görmek beni ziyadesiyle mutlu etti.

-Ben de çok sevindim, sağlam dostların varmış.

-Panas'ı tanıyorsun, önceleri fırına devamlı uğrardı. Ona çok şeyler borçluyum.

-Biliyorum oğlum, yıllardır görmüyorum ama iyi hatırlıyorum, seni ta çocukluğundan beri çok sever.

-Ondan çok şey öğrendim; haksızlığa karşı başkaldırmayı, direnmeyi ve en önemlisi bütün bilgi birikimimin kaynağında hep o var.

Yolculuk, bilemedikleri kadar uzundu ve onlar zamanı, konuşarak geçirmeye çalışıyorlardı. Mehmet belki de yıllarca sormaya

fırsat bulamadığı soruları sormak istiyordu oğluna.

-Senin ülkeni ne kadar çok sevdiğini biliyorum, haksızlığa karşı başkaldırmanı da anlıyorum, ancak bu mücadeleyi neden bizim yoksullarımızın kurtuluşu için vermeye çalışmıyorsun?

Maksut, böyle bir soruyu babasından hiç beklemiyordu. Mehmet, kahreden bir yoksulluğun pençesinde, zulmün ve acının her çeşidi ile tanışmıştı. Bütün bilgisi, sadece büyükleri tarafından zorla ezberletilen Kuran'dan ibaretti. Hatta bundan dolayı ona köyde zaman zaman "Molla Mehmet" bile derlerdi. Kötü kaderin, onu ittiği çileli ve meşakkatli yaşam çizgisinin öğrettikleri ışığında sormuştu sorusunu. Delikanlı bir müddet duraladı, önemli bir soruya tatmin edici yanıtlar vermeliydi, başını kaldırdı, babasının yüzüne sevgiyle baktı ve gözlerini ondan hiç ayırmadan konuşmaya başladı.

-Köye gittiğimde, Ferman dayı ile karşılaştım, köylüler etrafına dizilmişti, onlara yenilgiyle biten ve sonuçları çok ağır olan eski savaşlardan birini anlatıyordu. Nasıl kahramanca savaştıklarını, düşmanların göğsüne sapladığı süngüsünün çıkardığı kemik seslerini anlatıyor ve köylüler de; koyun kaval dinler gibi onu dinliyordu.

-Yalan anlatıyordur, çünkü o palavracının tekidir.

Maksut, onca acıların içinde kavradığı hayatın öğrettikleri ile konuşuyordu.

-Sorun, onun palavra atmasında değil, köyde yoksulluk diz boyu, birkaç ailenin dışında hiç kimsenin akşamdan sabaha yiyecek bir lokma ekmeği yokken, kimse bu zulme itiraz etmiyor ve kaçık bir yaşlının sözlerini iştahla dinliyor. İşin kötüsü halk, bu çaresizliği Tanrı'dan biliyor, kader biliyor. Oysa ben, hürriyetin tadına varmak için tepmiştim onca yolu.

Babası, bütün acılarını unutmuş, dolu dolu konuşan oğlunu dinliyordu. Esas merak ettiği soruyu farklı bir biçimde tekrar sordu.

-Moskova'da kalma isteğinin esas nedeni bu mu?

-Elbette. Burada bir isyan var, zulme karşı başkaldırı var. Rusya halklarının kurtuluşu bizden yakın gözüküyor. Daha doğrusu; emek-özgürlük-kurtuluş mücadelesinin vatanı olmaz. Bugün burada,

yarın bizim ülkemizde ve bir gün bütün dünyada; zalimler, birer birer boyun eğecek mazlumlara.

-O günü ben göremeyeceğim. Çok uzak ihtimal... Zalimler alabildiğince güçlü, yenilmez orduları var.

Maksut, propaganda çalışmalarında hep bu tür sözleri dinlemeye alışmıştı. "Çar yıkılmaz, o çok güçlü" diye. Şimdi babası aynı şeyleri söylüyordu, defalarca halka anlattıklarını ona da anlatmak zorundaydı.

-Babacığım, uğruna mücadele edilen değerler bir gün tek tek hayata geçebilir ve biz o günlerin coşkusunu yaşamayabiliriz. Bu gerçek, hiçbir zaman taşıdığımız ideallerin önemini azaltmaz. Hasretini çektiğimiz o kutlu günleri, belki ben de göremeyeceğim. Eğer bizler oturup onların yıkılmasını beklersek, işte o zaman zalimlerin sonu hiç gelmez. Kavgamız sonuna kadar sürmeli, bizden sonra gelenler de üzerine düşeni yaparlarsa, bu dünyada bütün çirkinliklerin sonu gelir.

Mehmet, çarpık da olsa, bir din eğitimi almıştı, fakat ona dini öğretenler hiçbir zaman ezilenlerden, yoksullardan ve onların hakları uğruna mücadele etmenin kutsal olduğundan bahsetmemişti. Sadece anlamlarını bilmediği Arapça metinleri ezberletmişlerdi ve bir de hangi ayetin nerde okunacağını biliyordu. Hayatın ona sunduğu sonu gelmez acıları o da önceleri kadere yoruyordu, fakat yaşadığı bitmez, tükenmez çileler koca bir yaşamı ona zehir ettiğinde, o da bu kader denen kahpe duyguyu sorgulamaya başlamıştı. Ömrünün sonuna geldiği şu günlerde, bazı saçmalıkların farkına varması ürkütüyordu yaşlı yüreğini. Tek endişesi; çocukluğundan beri kafasına sokulan, cehennem korkusuydu. Cennet hiç umurunda değildi bile, fakat belli etmemesine karşın, yanmaktan da oldukça korkuyordu. Oğlunun böyle bilgi yüklü ve korkusuz olması, onu hem mutlu ediyor hem de inançlarını sorgulamak zorunda kaldığı için, onun kararlı tutumundan teselli buluyordu.

-Ne güzel anlatıyorsun, inanmamak mümkün değil. Sana gıpta ediyorum oğlum, keşke gençliğimde benim de Panas gibi arkadaşım olsa idi, o zaman dünyaya bakışım değişir, daha dik durur, böylesine boynu bükük hayatımı geçirmezdim.

Konuşuyorlardı, baba-oğul gibi değil de birlikte paylaştıkları anlamsız bir dünyanın iki çilekeş insanı gibiydiler. Maksut, biraz daha sokuldu babasına, ona olabildiğince yakın olmak istiyordu. Çirkin kaderin onlara yaşattığı bütün acıları birlikte göğüsleyeceklerdi sürgün yolunda. Gündüz öylesine tükenmişti ki, konuşurken zamanın su gibi akıp gittiğini, dışarıya baktıklarında anlamışlardı. Tren, karanlıkların içinden süzülerek yol alıyordu artık. Aydınlık günler pek akıllarında olmadığı için, gün batımını fark etmemişlerdi. Önce Mehmet koptu sohbetten.

-Baksana hava kararmış, daha konuşmaya yeni başlamıştık sanki.

-Evet baba, ben de anlamadım zamanın nasıl geçtiğini... Demek ki bayağı konuşmuşuz.

Mehmet, daha çok hangi yöne doğru gittiklerini merak ediyordu.

-Nerelerden geçtiğimizi anlayamadık. Moskova'yı oldukça geride bıraktığımız bir gerçek, ancak yönümüz konusunda kesin bir fikir sahibi değiliz.

-Babacığım, nasıl da böylesine daldık?

-Oğlum, ağzına sağlık, öylesine anlatıyorsun ki, sağlığım yerinde olsa, trenden atlayıp geri dönmek ve Çar'ın boğazına sarılmak geldi içimden.

-Öyle tek tek değil, vakti zamanı gelince birlikte sıkacağız boğazını. Hatta tüm Rusya işçileri, köylüleri, ezilen halklarıyla beraber çökeceğiz gırtlağına. O zaman bu toprakların emekçileri ile birlikte dünya bir zalimden daha kurtulmuş olacak.

-Önüne büyük hedefler koymuşsun, belki gerçekleşmesi mümkün değil ama geleceğe dair düşüncelerin olması, seni bilginin yanı sıra cesur kılıyor ve hayata bağlıyor.

Mehmet, yaklaşık on yıldır yanında olan oğluyla, böylesine geniş kapsamlı bir sohbet etmemişti. Bütün dünyasından sadece bir parça vardı yanında. Ardında bıraktığı tüm sevdiklerinin hasreti onu Maksut'a ölesiye bağlamıştı. Bütün tehlikelere karşın, onun yaşama dair tercihlerine katılmadığı hâlde hep saygı duymuştu. İş

yerine gelmediği birçok gece, sabahlara kadar korku içinde uykusuz kalmasından hiç şikâyetçi olmamış ve bu azabı hep sevgi ve bağlılığın bedeli olarak kabul etmişti. Oğluyla geçirdiği yıllar, yetişme ortamının ona dayattığı bir takım saçma sapan değerleri sorgulaması için bir fırsat olmuştu. Konuşmadan, tartışmadan ve hatta hiç okumadan sadece onun asil duruşundan etkilenmişti. Her şey iyi güzel de, benim oğlum ne zaman evlenip de çoluk çocuğa karışacaktı, diye geçirdi aklından. Belki, hiç zamanı değildi, ancak öylesine gelmişti aklına. Maksut'un öyle idealleri vardı ki, onun için evlilik küçük bir ayrıntı gibiydi. Mehmet, bu konuda oğlunun fikrini öğrenmek için, kendince taktiksel bir soru sordu.

-Ben belki göremem ama, şu Çar denen melâneti yok ettikten sonra, ne yapmayı düşünüyorsun?

Maksut, biraz daha sokuldu babasına ve elini omzuna daha sıkı doladı. Alçak sesle konuşuyorlardı. Yanlarında bulunan diğer sürgünler, çoktan sızıp kalmıştı.

-İlahî baba, sorduğun soruya bak, bu öyle kolay bir iş değil ki, şu an tarihin çöplüğüne göndermeyi düşündüğümüz o mikrop herifin esiriyiz, akıbetimizin ne olacağını henüz bilmiyoruz. Ayrıca bizim kaderimizi belirleyecek olan Osmanlı-Rus savaşı yeni başladı. Ne kadar süreceği belli olmayan bu savaşın sonuçları her şeyi gösterecektir.

-Ben uzun vadede, geleceğe ilişkin düşüncelerini merak etmiştim.

Maksut pencereden dışarı baktı, koyu karanlığın sonsuzluğunda gezdirdi yaşlı kahverengi gözlerini. Bir şeyler göremiyordu elbet. Birkaç saniye düşünmeliydi yanıt verebilmek için; acaba ne demek istemişti, diye geçirdi içinden. Bir şeyler anlatabilmek için kısa süre dolaştı karanlıkların bitmez tükenmez sonsuzluklarında ve anlatmaya başladı.

-Eğer bir gün, Çar denen zalimi ait olduğu yere gönderebilirsek, ben o zaman önce Moskova'ya gideceğim. Şehrin sokaklarında ve hürriyetin bayrağı altında, polis korkusu olmadan, asker korkusu olmadan... Başım dik, özgürce dolaşacağım. Yakalanma korkusuyla gezdiğim ve uzun gecelerde merak içinde senin uykularını kaçırdığım günlerin acısını çıkarırcasına, kerte kerte hürriyetin ılık ne-

fesini çekeceğim ciğerlerime.

Maksut konuşurken, bu kez başını arkaya yaslamış, alçak bir ses tonuyla anlatıyordu hayallerini babasına. Mehmet, oğlunu hayranlıkla dinlerken, o devam etti konuşmasına.

-Ve yoldaşlarımla, barikatların arkasında ölesiye mücadele ettiğimiz mekânların hasreti yakacak yüreğimi. Bundan sonra, Lena direnişinin gerçekleştiği meydanın kenarında bir yerde oturacağım. Yere serdiğim gazete kâğıdının üzerinde bir parça ekmek, zeytin ve soğan olacak. Korkup da sağa sola hiç bakmayacağım; hürriyetin bir daha geriye dönülmeyecek bir biçimde egemen olduğu meydanda... Eğer yanımda birkaç yoldaşım da olursa değme keyfime. İşte babacığım hayallerimin yarısını anlatmaya çalıştım sana.

Mehmet, onun anlattıklarından dolayı şimdi de başka bir heyecana kapılmıştı. Ne demek yarısını anlattım, diye geçirdi içinden. Oğlumun ne de geniş bir hayal dünyası var, diye düşünürken, sorduğu soruya henüz yanıt alamamanın heyecanıyla tekrar sordu.

-Peki, sonrasında ne yapmak istiyorsun?

Maksut, babasının asıl ne demek istediğini anlayamıyordu. Evliliği kastetmesi mümkün değildi. Böyle şeyler baba-oğul arasında zaten konuşulmazdı. O yine bildiği noktadan devam etti.

-Karadeniz'e geri döneceğim ve oradan Anadolu'ya doğru yeni bir hürriyet kavgasının başlaması için elimden geleni yapmaya çalışacağım. Yoksul milletimizi cephelerde aç susuz kırdıran padişahı, ait olduğu yere, yani bok çukuruna gönderene kadar sürecek bu kavga. Benim artık iki vatanım var. Birincisi yıllarca kahrını çekmek zorunda kaldığımız emeğin vatanıdır ki; devrime en yakın durduğundan, aynı zamanda bütün dünya işçilerinin ana vatanı sayılır. İkincisi; bugün tapusu Osmanlı'da olan Memalik-i Osmaniye bizim gerçek vatanımız. Yani senin anlayacağın babacığım, benim beynimde ve yüreğimde; iki vatan ve iki hürriyet aşkı var.

Mehmet, yine istediğini alamamıştı; şansını son bir kez daha denemek istedi.

-Başka düşüncelerin de vardır herhâlde?

-İki vatanda, tek hürriyet başka ne isteyebilirim ki? Başkası yok

babacığım. Bundan sonrası ne olursa olsun, umurumda değil!

Mehmet, istediği yanıtı alamadığından pek de üzgün değildi. Çok iyi biliyordu ki, büyük idealleri olan insanların, özel yaşamları olmazdı. Bundan sonra, ona ancak destek ve moral verebilirdi.

-Keşke genç olsaydım da birlikte mücadele etseydik.

-Ne diyorsun babacığım, benim hayatta tek güç kaynağım, senin varlığındır. Bu kalleş dünyanın bütün acılarına nasıl dayandım sanıyorsun? Darda kaldığımda hep seni yanımda hissettim.

Vakit hayli ilerlemişti... Sürgünleri taşıyan tren, koyu karanlığın içinde bilinmeyen bir noktaya doğru hızla ilerliyordu. Koca Rusya topraklarında, nereye savrulduklarını anlamaları için en azından günün doğmasını beklemeleri gerekiyordu. Bu, azap veren yolculuğun nereye varacağı en çok merak edilen konuydu. Uzun uzun sohbetten sonra yorulmuşlardı. Artık uyumaları gerektiğini düşünürken, yorgun bedenleri daha erken davranmış ve öylece sızıp kalmışlardı. Kapkara demir yığınlarının içinde, baba-oğul iki farklı dünyanın içinde debelenip duruyordu. Mehmet, yorgundu ve kendini hasta hissediyordu. Hayata dair bütün umutlarını yitirmiş, hayallerini tüketmiş, kalan ömrünü, ölümün soğuk nefesini hep yanı başında hissederek geçirecekti.

Maksut, tam tersine, daha yaşamın başındaydı ve hayalleri vardı... Çok büyük düşünüyordu, bütün dünyayı Moskova'dan doğru değiştirecek ve özgürlüğe uzanan yolun kapısını aralayacaktı. En büyük silahı, gerektiğinde yüz binleri ayağa kaldıran Bolşevik Partisi'ydi. Yorgun bedeni derin bir uykunun kollarında ölü gibi kompartımana yayılmışken o, düşler âleminin derinliklerinde, gelecek özgürlük dolu günlerin provası ile meşguldü. Bir sis bulutunun içindeydi ve hiçbir şey göremeden kapkara dünyalara hapsolmuştu. Korktu, umutlarının tükendiğini hissetti, hem de iliklerine kadar. Hamle yaptı kurtulmak için, ama olmadı kıpırdayamıyordu bile. Oysa o iyi yetişmiş ve her türlü zorlukları aşmasını bilen korkusuz bir insandı. Yoksa bütün hayalleri tükenmek üzere miydi? Birden Çar geldi aklına; bu melun adam beni bulutların arasında boğmak mı istiyor, diye geçirdi aklından. Hayır, daha yolun başında sayılırdı ve hesap sormadan önce ölmemeliydi. Çare arıyordu, bu cendereden kurtulmanın bir yolu olmalıydı. Beyni sıkışmış bir çözüm

üretemiyordu. Kafasını kaldırdı, yukarıya baktı, gökyüzünde pırıl pırıl yıldızlar sonsuz mavilikten göz kırpıyordu ona. Umutlandı birden, yıldız, özgürlük demekti ve ona bakıyordu milyarlarcası. Çaresizliğin içinde boğulmak üzereyken, gökyüzü bütün maviliği ile aydınlatmıştı önünü. Soğuk bir rüzgâr hissetti, upuzun sakalların sıkı sıkıya kapattığı yüzünde. Birden karanlıklar dağıldı... Güneşi gördü genç adam, gülümseyen yüzüyle karşı tepelerin kar beyaz rengiyle birleşmiş ona bakıyordu, göz kamaştıran ışıklarıyla. Bir sevinç kapladı yaralı yüreğini. Özgürlüğü görmüştü zulmün karanlığında. İrkildi, titreyen bedeni öyle bir sarsıldı ki, kafası kompartımanın demiriyle tokuştu ve gözlerini açtı. Uyanmıştı... Hangi ovaları, hangi dağları aştığını bilmiyordu. Sürgün günlerinin ilk ve en uzun gecesinin ona yaşattığı rüya âlemi artık geride kalmıştı.

Camdan dışarıya baktı, sabahın ilk ışıkları, ucu bucağı görünmeyen ovaları aydınlatmaya çalışıyordu. Soluk rengiyle mevsim; yeşilin tonunu azaltmış ve sarıya doğru bir görüntü hâkim olmuştu, sonu görünmeyen düzlüklere... Gün açmıştı artık, babasını uyandırması gerekiyordu. Başını çevirdi, baktı bu topraklardaki tek vazgeçilmezine; arkasına yaslanmış, iki eli yanlara doğru sarkmış, öylesine uyuyordu. Bembeyaz sakallarında tek tük siyah vardı. Göz kapakları, derin çukurlarında kapalı olmasına karşın, çektiği büyük acı, uyku halinde bile yüzünden okunuyordu. Eliyle hafifçe dokundu omzuna.

-Baba uyan, gün doğdu.

Mehmet, uyku halinin verdiği tedirginlikle hafifçe irkildi ve birkaç saniye sonra kendine geldiğinde, şöyle ellerini arkaya doğru gerindirirken, uyku sersemliğini üstünden atmaya çalıştı. Onca acıya karşın, yanında oğlunu görünce, yaralı yüreğiyle gülümsedi.

-Bayağı uyumuşuz... Neredeyiz acaba?

-Bilemiyorum baba, öylesine sürükleniyoruz.

Maksut, gördüğü rüyayı anlattı babasına, pek inanmazdı ama; söz ola beri gele, düşüncesiyle, yorumunu almak istiyordu.

-Oğlum sen gördüğün rüya ile hayatın fotoğrafını çekmişsin. Esaret ve özgürlük, ikisi yan yana, yani iyilikle kötülük gibi, ancak hangisi senin kaderin kestirmek çok zor.

-Hepsi kabulümüzdür, iyilik, kötülük ve hatta ölüm bile.

Konuşurken kapı açıldı, bir görevli elinde yiyecek paketleri ile içeri girerken, Maksut yüzüne sertçe baktı; "Şimdi bu adam, Yüce Çarımız size yemek gönderdi" derse; ben bunun yemeklerini yüzüne fırlatırım, diye düşünürken, bu kez de sesli olarak ve Türkçe seslendi.

-Bu defa hiç şansın yok, kesin yersin kafana paketleri.

Adam, Maksut'un ne dediğini anlamamıştı. Mehmet, oğlunun bir delilik yapmasından korkuyordu, ona sokularak kontrol altında tutmaya çalıştı. Görevli sanki bir şeyler anlamış gibi gayet kibarca, "Yemeklerinizi getirdim" diye konuşunca, Mehmet oldukça rahatlamıştı. Adamın kibarlığından cesaret alarak en çok merak ettikleri soruyu sordu.

-Nereye götürüldüğümüz hakkında bir bilgi verebilir misiniz?

Görevli, Mehmet ve yanındakilere acıyan gözlerle kısa bir süre baktıktan sonra.

-Epeyce yol aldık, bir mahsuru yok, söyleyebilirim. Sibirya'ya götürülüyorsunuz, ancak neresi olduğunu ben de bilmiyorum. Sanırım bunu size amirlerimiz daha sonra söylerler.

Adam çıkıp gittikten sonra Maksut, babasına dönerek.

-Bu kadarını ben de tahmin etmiştim.

-Oğlum, sen sadece tahmin etmiştin, adam bize kesin bir bilgi verdi. Şimdi en azından nereye gittiğimizi biliyoruz...

-Yine de sağ olsun, sayesinde merakımızı yenmiş olduk.

Mehmet, başka bir merakını oğluyla paylaşmak istedi.

-Bu yolculuk ne kadar sürer?

-Bunu kestirmek çok zor, Rusya çok geniş bir coğrafya ve tam olarak nereye gideceğimizi bilmiyoruz, ancak bir aksilik olmazsa yine de birkaç gün kadar yollarda olabiliriz.

Mehmet ancak; "Hayırlısı olsun" diyebildi. Bir taraftan da kurşun sökmez bayat ekmekle birlikte yemeklerini atıştırıyorlardı. İyi bir uyku çekmek, yorgunluklarını epeyce almıştı, fakat merak içinde olmaları, garip bir huzursuzluk veriyordu onlara. Gidecekleri

yere bir an önce varma düşüncesi, beyinlerini meşgul ediyordu.

Tren, geniş düzlüklerde yol almaya devam ediyor, vakit ilerledikçe, hayvan sürüleri ve başlarındaki çobanlara rastlıyorlardı. Yolculuklarının ikinci günü, sabahın ilk saatlerinde, kokmaya yüz tutmuş yiyecekleri iştahla yemekle meşguldüler. İlk gün bayağı konuşmuşlardı, şimdi sadece susuyor ve camdan dışarıyı seyrediyorlardı. Birden, trenin yavaşladığını hissettiler; zaten diken üstünde duruyor, her şeye endişe ve şüpheyle bakıyorlardı. Mehmet, korku dolu gözlerini oğluna çevirdi.

-Tren yavaşlıyor galiba...

Maksut, kafasını cama biraz daha yaklaştırdı, dışarısını dikkatlice süzdü; olağan dışı bir şey görememişti.

-Hâlâ düz ovalardan ilerliyoruz, yavaşlamamız için bir neden yok!

Maksut çok meraklanmıştı, başını neredeyse cama yapıştırmış bir şeyler arıyordu dışarıda. Bir müddet daha seyretti sonsuz düzlükleri ve sonra babasına döndü, olayı çözmenin heyecanı ile konuştu.

-Galiba duruyoruz baba.

Bu kez Mehmet heyecanlanmıştı.

-Acaba bizi burada kurşuna mı dizecekler?

-Babacığım, ne diyorsun, öyle olsa buraya kadar neden getirsinler? Sanıyorum arıza ya da başka bir ihtiyaç için duruyorlardır.

Ve durdular, kompartımanda bulunanlar ayağa kalktı, fakat kapı bir türlü açılmıyordu. Yolculuk boyunca görevlilerden izin almadan zaten koridora bile çıkmak yasaktı. Mecburen yerlerine oturup, olan biteni camdan izlemeye koyuldular. Trenden elleri kazmalı birkaç görevli indi ve çabucak yerleri eşelemeye başladılar. Maksut, anlamıştı olup bitenlerin ne olduğunu.

-Bunlar mezar kazıyor baba.

Mehmet; kendini ölüme yakın hissettiğinden mezar lafını duyunca tuhaflaştı, ama yine de bozuntuya vermedi. Ölümlerin tarifi zordu... Anlaşılması da... Ama o, bu gizemli ve anlaşılması imkânsız

duygunun, ruhunda yarattığı fırtınaları olabildiğince gizlemeye çalıştı.

-Ya öyle mi? Demek ki ölümler başladı. Bugün başkaları, yarın ben ve böylece devam edecek.

Maksut, babasının konuşmasından üzülmüştü. Ondan sonraki yaşamının nasıl olacağını düşünemiyordu bile. Öteki sevdikleri, hiçbir zaman nefeslerini hissedemeyeceği kadar uzaklarda idi. Koca dünyada, kendi ailesinden sadece babası vardı yanında ve onu da erkenden kaybetmek istemiyordu.

-Babacığım, biz ölümü değil de yaşamayı düşünelim. Ölümler ancak düşmanlarımızı sevindirir.

-Yaşlılıktandır oğlum, bazen kendimi kurtaramıyorum bu anlamsız duygudan. Belki de kader denen şey, yalnızca ölümdür de bize yanlış öğretilmiştir

-Tamamen doğru söyledin, bize dayatılan haksızlıklara itiraz etmeyelim diye egemenler bu duyguyu kafamıza bu şekliyle yerleştirmişler.

Kazma işlemi devam ederken, Maksut da olanları camdan izliyordu. İki çukur kazıldı ve şimdi de derinleştirilmeye çalıştırılıyordu. Demek ki, ölümler o kadar fazla değildi. Her şeye karşın adı ölümdü ve sürgün yolunda Anadolu'nun yoksul insanları düşmeye başlamıştı toprağa. Onlar, işgalcilerin katlettiği ilk gurbetçilerdi. Yola yeni girilmişti, dahası da vardı bu zulmün. Yeterli derinliğe inildikten sonra, sürgün yolunun ilk kurbanları; yaşlı bedenler, yaban ellerin bilinmeyen köşesinde toprakla buluşturuldu. Hiçbir dini tören yapılmasına izin verilmemişti, fakat aceleyle üzerleri toprakla kapatılırken, sürgünler, hep bir ağızdan yüksek sesle dua okumaya başladı. Farklı kompartımanlarda birbirini göremeyen insanlar, mükemmel bir ahenk içinde, ölülerine karşı son görevlerini yaparken, uçsuz bucaksız ovaları çınlatmışlardı. Defin işlemi bitti ve görevliler kazmalarını omuzlayarak trene doğru koştular.

İlk ölümler, sürgün kafilesinin moralini bozmuştu. Maksut ve babası, hiç konuşmuyordu. Dalgın dalgın dışarıyı seyrederken, kaşlar çatılmış, yüzler asık, öylece ilerliyorlardı bir bilinmezliğe doğru. Saatler geçiyor, alabildiğince geniş ovalar bir türlü bitmiyordu. Si-

nirler gerilmeye başlamıştı artık, ilk sessizliği bozan baba Mehmet oldu.

-Şu Çar denen adam ne kadar dangalak, iki gündür yol alıyoruz, hâlâ birkaç ovayı aşamadık. Bu kadar toprağı olan bir devlet, kalkmış bizim yoksul insanlarımızın yaşadığı Anadolu'yu işgal ediyor.

Maksut, anlamıştı babasının ne demek istediğini. Dilinin döndüğünce yanıt vermeye çalıştı.

-Onların derdi, aslında toprak değil; yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparabildiği kadar parça koparıp, hem payına düşeni almak hem de diğer emperyalist ülkeler karşısında daha güçlü olmaktır. Yani senin anlayacağın, bu kapitalistlere bütün dünyayı versen doymazlar.

-Yani değer mi, bu toprakların bizim gibi yoksul insanlarını, binlerce kilometre uzaklarda ölümün kucağına atmak?

-Elbette değmez. Biz neden koca Çar İmparatorluğu'na karşı savaş açtık sanıyorsun. Herkes kendi topraklarında özgürce yaşasın, diye. Onlar kendi cennetlerini; işçilerin, köylülerin kan ve alın teri üzerine kurmuş asalaklardır.

Tren tekrar yavaşladığında, bunu yeni ölümlere yormaları için bir neden yoktu. Düz ovaların bittiği, değişen bitki örtüsünden anlaşılıyordu. Yemyeşil çayırlar gittikçe seyrekleşerek, yerini tek tük ağaçlarla kaplı ormanlık alanlara bırakırken, yol da dikleşiyordu. Artık onları vazgeçilmez kaderlerine taşıyan tren daha yavaş yol alacaktı ve kim bilir hangi dağların üzerinden aşıp acılarla yüklü sürgün insanlarını, biraz daha yaklaştıracaktı kaçınılmaz sonlarına. Vakit ilerliyordu. Yüksek yüksek dağların ardından uzanıp, alabildiğince geniş ovaları aydınlatan sonbahar güneşi; gün tükendiğinde, geri çekilirken solgun ışık kırıntılarını bırakıyordu, gündüzleri ısıttığı ovalarda. Baba-oğul bir daha görmeyecekleri bu eşsiz güzelliklerin, henüz karanlık basmadan son kıpırtılarını görebilmek için, bir kez daha camdan göz gezdirdiler soluk ufuklara doğru.

Merak duygusu artıyor, fakat umutlar azalıyordu çile yüklü trenin içinde akşam karanlığı aynı zamanda bitmeyecek bir gecenin korkunç haberini verir gibi erken çökmüştü üzerlerine. Bilinmeyen

sabaha giden yol gizemli ve çok karmaşıktı. Sevdaları Anadolu'da kalmış büyük imparatorluk bakiyesi insanlar, şimdi tüm sevdiklerinin hasreti ile birlikte koca demir yığınlarının içine hapsolmuş koyu bir karanlığın içinde bilinmezliğin yitik dünyalarına doğru yol alıyordu. Görünen o ki gece çok uzun olacaktı, yorgun bedenler, rüyalar âleminin derinliklerinde kendi geleceklerini ararken, yeni bir sabaha uyanıp acı gerçekleri tekrar yaşayacaklardı. Uykuda geçen uzun bir geceden sonra, zaman bitmez tükenmez alışkanlıklarını sürdürüyor ve hızla kendi yolculuğuna devam ediyordu. Tükenen bir günden sonra, tren bu kez tekrar durdu ve kapıyı açan görevli içeride merakla bekleyen sürgünlere belki de en önemli açıklamayı yapmaya başladı. Maksut da babasıyla birlikte dikkatle dinliyordu.

-Şu anda Saratov tren istasyonundayız. Burada bir müddet ikmal için kalacağız, fakat sizler bütün ihtiyaçlarınızı içeride karşılayacak ve trenden inmeyeceksiniz.

Adam ağır aksak konuşuyordu, oysa sürgünler heyecanlıydı ve Maksut'un yüzüne bakıyorlardı gerekli soruları sorması için, o da anlamış gibi atıldı.

-Nereye götürüldüğümüz konusunda bize bilgi verecek misiniz?

-Eğer acele etmez ve izin verirseniz açıklama yapacağım.

Merak ve heyecan en üst düzeye çıkmış, herkes pür dikkat adamın ağzına bakarken, o yine umursamaz haliyle tane tane konuşmaya başlamıştı.

-Evet, Uralsk'a gönderiliyorsunuz. Buradaki hazırlıklarımız bittikten sonra, büyük bir ihtimalle yarın sabaha orada oluruz. Şimdi sakin olun ve bekleyin, işlerimiz biter bitmez yola çıkacağız.

Görevli gittiğinde yine baş başa kalmışlardı. Bütün gün uyumalarına karşın, yeterince dinlenemiyorlardı. Daracık kompartımanda hareket etme imkânları kısıtlı olduğundan, el ve ayakları tutulmuştu. Aşağıya inip dolaşmalarına kesinlikle izin verilmemesinin nedeni, onlara; "güvenlik" olarak açıklanmıştı, fakat bu düşünce Maksut'un kafasına aslında hiç yatmamıştı. Adam çekip gidince, içeride karşılıklı tahminler yürütülmeye başlanmıştı.

-Oğlum, bunlar neden bizi aşağıya indirmiyorlar? Koca ovanın

içinde bize kim ne yapacak?

-Esas sorun güvenlik değil baba! Onlar, savaş açtıkları bir ülkenin tebaasını fiilen cezalandırıyorlar.

Mehmet, yaşlılık ve hasta olmanın verdiği halsizlikle, hayli yorgun düşmüştü ve en azından çıkıp ayakları üstünde birkaç dakika dolaşmanın iyi geleceğini düşünüyordu. Ona bu zulmü yaşatanlara, giderek daha çok kinleniyordu.

-Gözü doymaz bu zalim Çar'ın yaptıkları yanına kâr mı kalacak? Osmanlı'nın da ona ders verecek gücü yok.

Maksut'un Çar hakkında duydukları sinirlerini bozmuştu. Birden yüz hatları gerildi, gözleri yuvalarından dışarıya fırladı.

-Onun da, Osmanlı'nın da hakkından kendi halkları gelecektir. Tarihe baktığımızda hiçbir zulüm karşılıksız kalmamıştır, kalmaz da...

Mehmet; oğlunun kararlı tutumundan memnun oluyor, geçici de olsa sıkıntılı halinden uzaklaşıyordu. Daracık bir bölümde sıkışıp kalmak, ayrıca azap veriyordu onlara. Dünyaya açılan tek pencereleri, oturdukları kompartımanın rengi, kirden soluklaşmış camı idi. Can sıkıntısından olacak ki Maksut başını uzatmış, şehrin coğrafî envanterini çıkarmaya başlamıştı. "Oldukça büyük bir şehir, sanayisi iyi olacak ki tüten fabrika bacaları görüyorum, hemen kenarından akan nehir sanıyorum Volga olacak. Yüksek binalardan tarihi bir şehir olduğunu anlıyorum" diye anlatırken babası dayanamadı.

-Oğlum, her şey iyi güzel de, akarsuyun Volga olduğunu nereden anladın?

-Babacığım biliyorsun ben on yıldır Moskova'da Parti Okulu'nda eğitim alıyorum. Devrimden sonra, kızıl bayrağı dalgalandıracağımız bu şehirleri tanımam çok normal...

Birlikte gülüştüler, yüzlerinde acı bir ifade vardı...

ESARETTEN KAÇIŞ

Tren acı acı düdük çalarak girdi son istasyona. Sürgün insanlarının zulüm yolculuğu bitmişti artık. Hazırlanıp aşağıya indiklerinde onları ilk karşılayan "Uralsk'a hoş geldiniz" diyen Çar'ın konuksever askerleriydi. Hiç vakit geçirmeye niyetleri yoktu. Hemen beşerli sıralar halinde dizildiler ve yürümeye başladılar. Askerler hayli kalabalıktı ve kimseden çıt çıkmıyordu. Yürüyüş, iki saat kadar sürdü. Tepesinde karların hiç erimediği yüksekçe bir dağın eteğinde düzlük bir alanda yolculukları bitti. Dağın tepeleri çıplak olmasına karşın aşağılara inildiğinde bitki örtüsü alabildiğince sıklaşıyordu. Kampa ayrılan alanın etrafı dikenli tellerle çevrilmişti ve içerideki barakaların hepsi aceleyle tahtadan çakılarak yapılmıştı. Kampın arkasından su ihtiyaçlarını karşılayacak incecik bir dere akıyordu. Maksut, kalabalığın içinden çevreyi iyice süzülüyordu; en uygun yer olarak burasını bulmuşlar, diye düşünürken, görevli subay yüksek sesle konuştu.

-Son ikâmetgâhınız burası, şimdi içeriye gireceksiniz ve sizleri oradaki görevlilere teslim edeceğiz. Bizim görevimiz burada bitiyor. Tanrı sizlere kolaylıklar versin.

Kapıda kurulan nöbetçi kulübesinin önünden tek sıra halinde geçerek içeri girmeye başladılar. Yol yorgunuydular ve omuzlarında bütün dünyalıklarının içinde olduğu birer adet çuval vardı. Boynu bükük ve merak içindeki bu insanlar, bir parça ekmek uğruna sadece sevdiklerinin karnını doyurabilmek için gelmişlerdi bu topraklara. Şimdi yaban ellerin egemenlerine, hiç savaşmadan esir düşmüşlerdi. Ve serüven devam ediyordu. Kampın bahçesinde toplandılar, oradaki yaşamları hakkında açıklama yapmak üzere

ayakları oldukça kısa bir masanın üstüne çıkan adam, boynuna tüfeği taksa, dipçiği yere değecek kadar kısa boyluydu. İlginç olan şey, omuzundaki apoletlerden bir subay olduğunu herkes anlamıştı.

Maksut, babasına dönerek.

-Koca Rusya'da adam kalmadı galiba, bu heriften değil subay, asker bile olmaz.

Mehmet de aynı fikirdeydi ancak bunun nedenleri hakkında bilgi sahibi olmak istiyordu.

-Sana göre böylelerini neden askere alıyorlar?

-Tek nedeni olabilir; Çar, her önüne gelene savaş açtığından zaman içinde bütün insan kaynaklarını tüketti ve sonunda böyle çelimsiz, tıknaz insanlara da eli mahkûm kaldı...

Adam konuşmaya başladı, bütün sürgünler pür dikkat onu dinlerken, bazıları da zor şartlar içinde olmalarına karşın gülmemek için kendilerini zor tutuyordu. Yine de anlatacakları önemliydi.

-Arkadaşlar, burada yüce Çarımızın konuğusunuz. Bu uygulama, topraklarımıza çalışmak için gelen sizlerin güvenliği içindir. Bütün ihtiyaçlarınız mümkün olan şartlar içinde karşılanacaktır. Sizden tek isteğimiz var, kamp görevlilerine karşı saygılı olmanız ve verilen direktiflere uymanızdır. Şimdi gruplar halinde barakalara dağıtılacaksınız. Eksikleriniz karşılanacak ve diğer yapmanız gereken şeyler size anlatılacaktır.

Koğuşlar elli kişilikti. Yatak yerleri, cezaevi gibi ranza sistemi değildi. Yerden elli santim yükseklikte çakılmış tahta kanepeler üstünde, Karadenizlilerin deyişi ile "balık istifi" şeklinde yatılacaktı. Koğuşun tam ortasında, gerektiğinde kömür de yakılabilen büyükçe bir soba vardı. Bir de, son aksesuar olarak köşeye aceleyle asıldığı belli olan Çar'ın sırıtan bir resmi, sanki onları izleyecekti esaretleri boyunca... Maksut'a göre her şey normal karşılanabilirdi de, Çar'ın o gıcık bakışları yok mu, canını sıkmaya yetiyordu.

-Şu adamın çirkin suratını seyretmek zorunda mıyız? Ben o resmi indireceğim!

Mehmet, oğlunu frenlemek istedi.

-Buna izin vermezler!

-Biliyorum babacığım, bu mikrop herifin resmini biz rahatsız

olalım diye oraya asmışlar. Baksana adam sürgünde bile peşimizden ayrılmıyor.

Kampta ilk saatler Çar'ın uğursuz hayaletinin yarattığı olumsuz bir hava ile başladı. Herkes yatağına çekilmiş, uzun yolculuğun yorgunluğunu atmak için uyumaya çalışıyor, fakat merak duygusu uyku isteğinin önüne geçiyordu. Şimdi de, "Burada ne kadar kalacağız?" ya da "Sonumuz ne olacak?" gibi konular üzerinde sohbet ederken, bir kısmı daha hiçbir şey düşünmeye fırsat bulamadan, kendilerini ağır bir uykunun kollarına teslim etmişti. Fısıltılar arasında Mehmet, oğluna dönerek.

-Son durağa geldik, bundan sonra ne olabilir?

Maksut, alnını kırıştırdı, başını havaya kaldırarak kısa bir süre düşündü ve sonra ilk izlenimlerini anlatmaya başladı.

-Bir kere bizim akıbetimizi kesinlikle, Osmanlı-Rus savaşının sonuçları belirler.

Bu tespit babasının hoşuna gitmişti. Başını bir-iki defa aşağı yukarı sallayarak, onay verdi, fakat aklına başka bir soru gelmişti.

-Sonuç almak için savaşın bitmesi gerekir, gönlümüz istemez ama. Osmanlı çok zayıf, koca Rusya ile baş etmesi zor görünüyor. Bu hesaplaşma erken bitebilir mi?

-Babacığım, savaş, yalnızca Osmanlı ile Rusya arasında değil, her iki ülkenin ayrıca müttefikleri var. Belki sonuca etki etmeyebilir, fakat en azından savaşı uzatır.

-Desene biz daha uzun zaman burada kalacağız.

Maksut, bir kere daha babasına dikkatlice baktı. Bir şeyler söyleyecekti, fakat bakışlarında nedenini çözemediği bir kararsızlık vardı. Eliyle sakallarını sıvazladı, sonra elini alnına götürdü, omuzlarına kadar inen saçlarını geriye doğru tarar gibi yaptı ve babasının yorgun, fersiz gözlerine anlamsız bir duyguyla baktı... Sonra kararını verdi, açıklayacaktı planını.

-Bizim bu kamptan kaçmaktan başka çaremiz yok. Yoksa burada ne kadar kalacağımız belli değil. Koşullar ağırlaştıkça baskı da artabilir ve buralarda çürümek zorunda kalırız.

Mehmet, oğlunun bu türden bir düşüncesi olmasından ürkmüştü. Onun inanç ve kararlılığını biliyordu. Kafasına koyduğunu yapacağını bildiği için, aniden yüz hatları değişti.

Endişeyle sordu.

-Bunu nasıl yapacaksın, dışarıda bir sürü asker var?

-Hemen bugün harekete geçmiyoruz. Düşüneceğim, iyi bir plan yapıp, en uygun zamanda harekete geçeceğiz. Hele yarın olsun, kamp koşullarını ve fiziki yapısını bir gözden geçirelim, ayrıca buradaki insan malzemesini iyice bir tanıyalım...

Mehmet, bazen oğlunu anlamakta zorlanıyordu.

-Neyini tanıyacaksın? Görüyorsun ki hepsi bizim gibi sürgün.

-Hepsi olmayabilir!

Mehmet hayretler içindeydi.

-Ne demek şimdi bu?

-Babacığım herhâlde Çar şerefsizini tam olarak tanımıyorsun.

-Bu işin onunla ne ilgisi var?

Maksut'un yüzünde bildik bir ifade vardı.

-Çar'ın bunca esiri koca Sibirya'ya yalnız göndereceğine inanıyor musun?

Babası ne demek istediğini hâlâ anlayamamıştı.

-Yalnız değiliz işte dışarıda onca askeri var.

-Öyle değil, yani aramızda ajanları olabilir!

-Demek sırf bizleri izlemek adına Sibirya'ya kadar gelebiliyorlar. O zaman iki defa dikkatli olmalıyız.

Maksut, "Ben de bunu anlatmaya çalışıyorum" diyerek bir gözlemini anlatmaya başladı.

-Bahçede tek başına dolaşan biri var ondan şüpheleniyorum...

Mehmet artık her şeyi anlamaya başlamıştı.

-Önceleri, bu kadar kuşkulu olmanı anlayamıyordum, galiba haklısın ve biz diken üstünde sayılırız.

Maksut'un kafasında ilk önce sürgünlerle konuşarak, toplu bir firar girişimi vardı, fakat bunun ne kadar tehlikeli olabileceğinin farkına erken varmıştı. Yine de devrimci bir önsezi ile sürgünlerin genel eğilimlerini almak istemişti. Kampta konuştuğu kişilerde büyük bir yılgınlık görmesi tek başına hareket etmesi için ikna olmasına yetmişti. Son olarak konuşmak için sürgünlerin içinden kendi yaşlarından birini seçerek yanına yaklaştı.

-Nerelisin?

-Rizeliyim

-Kampta yakınlarından kimse var mı?

-Yok, fakat aynı yerde çalıştığım iş arkadaşlarım var.

Maksut, adamın sormasına fırsat vermeden kendini tanıttı.

-Benim adım Maksut, Trabzonluyum hemşehri sayılırız.

Adamın çaresiz bakışlarından sevinip sevinmediği belli olmuyordu, gayrı ihtiyarı konuştu.

-Hemşehri sayılırız.

Maksut adamı yoklamak istedi.

-Nasıl, rahat mısın?

-Burada yaşamak çok zor ancak yapacak fazla da bir şey yok, sonuçta kaderimiz.

-Yani buradan kurtulmanın bir yolu yok mu?

-Nasıl olabilir ki? Buradan ancak ölümüz çıkar.

Maksut, umudunu hepten yitirmişti. "Bunlar şimdiden teslim olmuş" diye içinden geçirirken, tek başına hareket etmek düşüncesinin de ne kadar doğru olduğuna bir kez daha karar verdi.

Mehmet, oğlunun böyle riskli işleri korkusuzca konuşmasını ve gözünü budaktan esirgemeyen tavrını, militanca yetişme tarzına bağlıyordu. Kendini bir şekilde hayatı bitmek üzere olan bir insan gibi düşündüğünden, böyle girişimlere kalkışmayı gereksiz sayıyordu. Bir taraftan da oğlunu düşünmek, onun istikbalini hesaba katmak zorundaydı. Bir ikilemin çıkmaz sokaklarında dolaşmaya başladı, kaygılanmıştı. Ne demeliydi oğluna? Yine de yaşlı yüreğini harekete geçirdi. Çok düşünmeden tartışılmaya muhtaç bir fikir attı ortaya.

-Senin kaçmana itiraz etmeyebilirim, ancak ben burada kalsam olmaz mı? Zaten yaşım geçmiş. Sürgüne dayanabildim, fakat bu yaşlı bedenim, böyle maceralara dayanacak güçte değil.

Maksut, böylesini hiç beklemiyordu. Şok olmuştu âdeta.

-Bütün bu tehlikeleri senin için göze alıyorum. Beraber olmadıktan sonra buradan kurtulmanın ne anlamı olabilir ki?

Oğlunun böyle anlamlı konuşması, kafasında şimşeklerin çakmasına neden olmuştu.

İçinde bir şeyler kıpırdadı... Maksut'un boyun eğmez tavrı, bir bakıma yeni bir hayat taşımıştı gücü tükenen bedenine.

Bu oğlan esareti hiç kabul edemiyor, diye içinden geçirdi ve kendine döndü; ben ne yapıyorum; teslim olma ve ölümde bulmuşum çözümü, gibi düşünceler gezinmeye başladı beyninin kıvrımlarında. Başka şeyler de geçti aklından, bir kere açılmıştı zihni. Aklının önüne çekilen kalın duvarlar yıkılıyordu tek tek. Birden karar verdi. Oğluyla birlikte hareket edecekti ve bundan sonra, kalan ömründe kendisine yaşatılanların hesabını soracaktı zalimlere. Oğluna baktı, her şeye karşın granitten bir dağ gibi duruyordu karşısında.

-Düşündüm de sana hak veriyorum, böyle bir hayatın bize ne faydası olabilir ki? Bugüne kadar hep kaderimize razı olduk ve bir şeyleri değiştirmeyi hiç denemedik...

Mehmet, konuşurken kapı açıldı. Bir görevli içeri girdi, elinde kalem kâğıt vardı ve hemen konuşmaya başladı.

-İsimlerinizi ve varsa ihtiyaçlarınızı yazacağım. Bu kamp yeni yapıldı. Birçok eksikleri olabilir! Ayrıca sizlere yeni elbiseler vereceğiz, fakat şu anda elimizde yok. Sanırım birkaç gün sonra ulaşır...

Bu arada esirler, yazım işlemi için uyuyan arkadaşlarını uyandırmakla meşguldü. Ayakta olanlar dikkatlice dinliyorlardı. Adam konuşmasına devam etti.

-Burası hapishane değil, bizim görevimiz sizlerin güvenliğini sağlamaktır. Barakalarınızın kapıları açık olacak ve gündüzleri bahçede dolaşabileceksiniz. Başka bir ihtiyacınız olursa bizlere söyleyebilirsiniz.

Adam gittikten sonra, Maksut babasına dönerek.

-Konuşmasının arasında bir ayrıntı yakaladım.

-Nasıl bir ayrıntı?

-Size elbise dağıtacağız, dedi ya, muhtemelen tek tip olacak.

Mehmet, ilk etapta oğlunun ne demek istediğini anlamamıştı.

-Bunun, bizi ilgilendiren yanı nedir?

-Yenilerini verdiler mi eskilerini elimizden alacaklar ve böylece kaçış planımız tehlikeye düşecek. Yani kendimizi gizlememiz zorlaşacak.

-Demek istiyorsun ki; elbiseler gelmeden harekete geçmeliyiz.

Mehmet anlamaya başlamıştı.

-Evet, aynen öyle.

Bu arada sürgünlerin büyük bir bölümü tekrar uyandırıldıkları, yarım kalmış uykularının kollarında âdeta kaybolmuştu. Her ikisi de artık konuşmayı sürdürecek durumda değildi. Onlar da yorgundu ve artık uyumaları gerekiyordu. Henüz kurumamış çam tahtalardan yayılan reçine kokusu arasında esir insanlar için ilk gece başlamıştı. Uçsuz bucaksız Rusya topraklarının bilinmeyen bir köşesi, yeni acılara gebeydi artık.

Karlı tepelerin üstünden güneş göstermişti kendini sabahın ilk saatlerinde. Rengi soluktu ve Sibirya'nın soğuğunu taşımıştı ışıklarıyla sürgünlerin üstüne. Böyle başlamıştı esaretin birinci günü. Sürgünler heyecanla günlük işlerini sürdürürken, bir çift kahverengi göz, çevreyi dikkatle izliyordu. Giriş-çıkış yollarını kontrol ediyor, nöbet değişim saatleri ve diğer faaliyetleri en ince ayrıntılarına kadar inceliyordu. Gördükleri, mükemmel bir kaçış planı yapabilecek kadar zenginleşince, çekildi koğuşuna ve düşünmeye başladı. Mehmet, oğlunu böyle derin düşüncelerin içinde görünce, hiç müdahale etmeden sadece dikkatle izliyordu. Saatler tükendikçe, düşünce maratonu da uzuyordu. Baba, artık sabırsızlanmıştı, "Bu çocuğu daldığı âlemlerden uyandırmak gerek" diye düşündü ve eliyle omzuna hafifçe dokundu.

-Öylesine daldın ki, etrafından hiç haberin yok. Saatlerdir seni izliyorum farkında bile değilsin.

-Olmaz olur muyum? Kafamda kaçış planlarının şemalarını yarıştırıyorum, birinci olanı seçip hayata geçirebileceğimizi düşünüyorum.

Mehmet endişeleniyordu, fakat oğluna da aşırı bir güveni vardı. Diğerlerini şüphelendirmemek için alçak sesle konuşuyorlardı. O an, kafasını meşgul eden soruyu sordu.

-Birinci gelen planı seçebildin mi bari?

-Elbette... Kafamda oluşan bir plan var ama kesin değil, duruma ve şartlara göre bazı değişiklikler olabilir.

-Ne zaman harekete geçebiliriz?

-Bu gece olmaz, yarın da şartlara bağlı.

Mehmet, şimdi de can alıcı soruyu soracaktı, fakat sakıncası olabilir düşüncesi ile bir an tereddüt etti, sonra kararını verdi.

-Buradan nasıl bir planla çıkacağız?

Maksut, sanki basit ve hiç tehlikesi olmayan işlerle uğraşıyor gibi rahattı ve öylece de yanıt verdi.

-Alanı tetkik ederken, kampın arka kısmında dikenli tellerin bir insan boyundan daha kısa olduğunu fark ettim. Tel, sanki orada bitmiş ve örme işi malzemeye göre yapılmış. Bütün yapacağımız uygun bir saatte burasını aşabilmektir.

-Tellerin öteki tarafına geçmek için gereken merdiveni nasıl temim edeceksin?

-Sanırım buna gerek yok, uzunca bir tahta bizim işimizi görebilir. Bir gün önceden oraya yerleştirmemiz gerekiyor.

-Esir kampında tahtayı nasıl bulacağız?

-Babacığım bunun kolayı var, eğer bulamazsak barakadan sökeceğiz.

Mehmet, oğlunun bu üretken tavrından, esaretten kurtulma adına umutlanıyordu, fakat sonrası daha çok kurcalıyordu kafasını.

-Çıkıştan sonra, gecenin karanlığında nereye gideceğimizi ve daha sonrasını düşündün mü? Bu kamp dışında ya da yakınında bir yerleşim birimi var mıdır?

-Bunu öğreneceğim.

-Kimden öğrenmeyi düşünüyorsun?

-Kapıda Kazak bir nöbetçi var ona soracağım.

Mehmet şaşkındı.

-Kazak olduğunu nereden anladın?

-Moskova'daki arkadaşım Abay'a benziyor.

-Oğlum, sen çıldırdın mı? Abay Bolşevik, bu adam Çar'ın ordusunda asker, başımız belaya girmesin?

Maksut sakindi.

-Babacığım biliyorum, adamdan bölgenin haritasını istemeyeceğim.

-Ya ne yapacaksın?

-Her şeyin bir yolu var, sen merak etme.

Onlar konuşurken yemek servisi başlamıştı. Çorba kazanını taşıyan askerlerin başında Kazak asker vardı ve Maksut kendini bir an, ayaklarının üstüne düşmüş gibi hissederek hemen kafasında tasarladığı soruyu sordu.

-Babamın midesi çok rahatsız, süt bulma imkânımız yok mu?

Askerin, esir bir Türk'ün böyle bir talepte bulunmasını şaşkınlıkla karşıladığı yüz ifadesinden belli oluyordu.

-Size nereden süt bulacağız? Unutmayın ki burada esirsiniz.

Maksut yolun açıldığına inanmaya başlamıştı.

-Civar köylerde bulma imkânımız yok mu?

-Ne diyorsun en yakın yerleşim birimi buraya yüz kilometre uzaklıkta.

Maksut tam istediğini aldığını düşünürken, asker seslendi.

-Kamp doktoru geldiğinde şikâyetinizi ona anlatırsınız.

Maksut diyalog ortamını yakalamışken devam etti.

-Doktor ne zaman gelir?

-Şansınız varsa erken gelir, yoksa günlerce bekleyebilirsiniz!..

Genç delikanlı; sen öyle san, diye içinden geçirirken, babası askere dönerek.

-Siz Türkistan'ın neresindensiniz?

Asker bu soruya çok kızmıştı.

-Neden soruyorsun? Ayrıca ben Hıristiyanım.

Mehmet, sorularını uzatmanın bir faydası olmadığını anlamıştı. İçmekte zorlandıkları çorbalarını yudumlarken ilk konuşan Maksut oldu.

-Nereli olduğunu sorunca ne kadar da kızdı.

-Kazak olmayabilir!

Maksut ısrarlıydı.

-Kesin, Kazak, ancak bunlara Don Kazakları denir, Hıristiyan oluşu ondandır.

-Babası tekrar konuya dönmek istedi.

-İstediğini aldın, civarda sığınabileceğimiz bir yerleşim yeri yok, şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?

Genç delikanlı artık birinci plan üzerinden yürüyecekti.

-Her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesap ettim, çıkıştan sonra gecenin karanlığında el yordamı ile de olsa bir müddet dağ tarafına doğru yürüyeceğiz. Makul mesafeye kadar uzaklaştıktan sonra, günün ışımasını bekleyeceğiz. Ortalık seçilmeye başladığında, Uralsk'ın doğusuna, tren yoluna doğru yürüyeceğiz. Gerisini de artık ondan sonra halletmeye çalışacağız.

Mehmet'in merakı bitmek bilmiyordu.

-Düşünelim ki, plan buraya kadar mükemmel işledi ve tren yoluna ulaştık, yabancı topraklarda, hem de esir olarak nereye gidebiliriz?

-Babacığım, ben Moskova'da on yıldır Bolşeviklerle birlikteyim. Yani ben asla yalnız değilim, örgütlüyüm. Bolşeviklerin örgütsel donanımı harikalar yaratacak güçtedir. Yeter ki, onlarla ilişki kuralım. Gerisi kolay. O zaman elbet bir çözüm buluruz.

Kafasına yatmıştı oğlunun anlattıkları... Gerçi özgürlük onu pek fazla ilgilendirmiyor olabilirdi, ama kendisini bir kere oğlunun hayallerine kaptırmıştı, ona çok inanıyor ve güveniyordu. Konuyu bir daha hiç konuşmadılar, her ikisinin de kafasında artık kurtuluştan başka düşünce yoktu.

Gece, dışarısı çok soğuktu. Askerler kalın paltolarını giymiş, tel örgülerinin içinde ve dışında karşılıklı tur atarak nöbet tutuyordu. Hava kapalı ve gökyüzü görünmeyecek kadar yıldızlarını saklamıştı. Maksut ve babası hazırlıklarını yapmış, bir miktar uyuduktan sonra, gecenin sonunda yaşanacak olanlardan olacak ki, erken uyandılar, heyecanlıydılar. Kolay değildi; koca Rusya İmparatorluğu'nun esir kampından kaçacaklardı. Koğuşta herkes, horul horul uyurken, onlar kaçış planlarını gözden geçiriyor ve son hazırlıklarını yapıyorlardı. Mehmet, en çok oğlu adına endişeleniyor ve plan hakkında an be an bilgi alarak, her şeyden emin olmak istiyordu.

-İşler nasıl gidiyor, bir sorun var mı?

-Hayır, her şey normal gözüküyor. Bu arada sabahın olmasına az bir süre kaldı, harekete geçmek için hazırlıklı olmalıyız.

Bekledikleri saat gelmişti, ya özgür olacaklardı ya da her şey orada bitecekti. Maksut, ayağa kaktı. Babası onu takip ediyordu. Usulca süzüldüler dışarıya doğru. Ön tarafta nöbetçiler volta atmaya devam ederken onlar, kampın dağa bakan arka kısmına yönel-

diler, tel örgüyü aşacak uzun tahtayı bulamamışlardı ve barakadan bir adet sökmeyi deneyeceklerdi, başka da şansları yoktu. Çok dikkatli hareket ediyor, çıt bile çıkarmadan ilerlemeye çalışıyorlardı. Mehmet, etrafına şöyle bir bakındı, kendini baskına giden bir polis gibi hissediyordu. Şikâyetçi de değildi, hem ilerliyor hem de düşünüyordu. Bak bu yaştan sonra başıma gelenlere, diye geçirdi içinden. Tüm nefeslerini tutmuş ilerlerken, birden karşılarında çıkış yapacakları tel örgüyü gördüler, hayretten dilleri tutulmuştu. Uzunca bir tahta, dikenli tellerin üzerinde duruyordu Maksut; kısa bir telaştan sonra, kendini çabuk toparladı, babasının kulağına eğilerek çok kısık sesle konuştu.

-Galiba, bizden önce davrananlar var!

-Evet, eloğlu boş durmamış!

Maksut, burada kısa bir değerlendirme yapmak zorunda hissetti kendini.

-Sakın bizden öncekiler yakalanmış olmasın? Şimdi de diğer kaçacak olanları ele geçirmek için tuzak hazırlamış olabilirler!

Mehmet, oğluna müdahale etti.

-Geri dönmek daha tehlikeli olur kanaatindeyim.

Oysa Maksut da kararlıydı.

-Dönmek yok! Ne olursa olsun çıkacağız... Önce etrafı bir kolaçan edelim, emin olduktan sonra on saniyede dışarıdayız.

Genç delikanlı, gecenin en koyu karanlığında dikti gözlerini simsiyah ufuklara doğru. Bir şeyler göremiyordu ancak kocaman bir yüreği vardı ve babası da ona destek veriyordu. Ölümse ölüm, diye geçirdi içinden. Eğildi, kucakladı babasını, sevginin belki de hiç bilinemeyecek bir çeşidiyle ve kulağına fısıldadı; "Hakkını helal et baba, çıkıyoruz" diye. Mehmet'in yanıtı gerçekten çok anlamlıydı. "Elbette oğlum, ölümde bile birlikteyiz." Önce babasını gönderdi dikenli tellerin öbür tarafına, sonra kendi fırladı. Bir kedi kıvraklığı ile tırmandı kalın tahtanın üstüne. Artık özgürlükle aralarında çok az bir mesafe kalmıştı. El ele tırmanmaya başladılar adını bile bilmedikleri tepesi karlı dağın eteklerinden yukarıya doğru. Üzerlerinde kışlık kalın elbiseleri vardı ve el yordamı ile zorlukla ilerliyorlardı. Saatleri yoktu, tahmini hesaplarla yola çıkmışlardı. Gecenin içinde binbir zorlukla düşe kalka ilerliyorlardı. Mehmet, bayağı yorulmuştu, ne de olsa oldukça yaşlıydı. Yine el

yordamıyla buldukları bir taşın üstünde oturdular. Ortalık hâlâ zifiri karanlıktı ve hiçbir şey göremiyorlardı. Epeyce yürüdükten sonra, Maksut, zamanlama hatası yaptığını anladı.

-Bayağı yürüdük, günün ağarması lazım. Demek ki erken davrandık.

Mehmet, henüz konuşabilecek kadar nefesini toparlayamamıştı. Oğluna sıkı sıkıya sarılı vaziyette bir müddet bekledi.

-Üzülme oğlum, her işte bir hayır vardır. Belki böylesi daha iyi oldu. Biz şimdi bundan sonrasına bakalım.

Gecenin hangi saatinde olduklarını bilmeden oturup dinlendiler bir müddet ve sonra gökyüzüne baktılar birlikte; karanlığa hapsolmuş derinliklerde soluk bir yıldız kırıntısı ya da sabaha ait bir işaret arıyorlardı. Aydınlığa yasak koymuştu birileri ve sanki gün hiç açmayacaktı. Maksut, hâlâ gözlerini ayırmamıştı sonsuz karanlıktan. Çözmeye çalışıyordu, onları, adını bilmedikleri dağın eteklerinde güneşten mahrum eden gücün sırrını. "Yoksa güneşe bu yasağı Çar mı koydu?" diye düşündü. Sonra kendine geldi. "Saçmalıyorum galiba" der gibi gözlerini aşağılara kaydırdı, kendini toparlamaya çalıştı. Üşümüşlerdi de... Babasına döndü.

-Dinlenebildin mi, yola devam edebilir miyiz?

-Evet, ancak tepeye doğru yürüdükçe hava olağanüstü soğuyor, tırmanmayı bırakıp biraz da doğuya doğru yürümeye çalışalım.

Aslında büyük bir firar gerçekleştirmişlerdi. Maksut, risk almak istemiyordu, kibarca düşüncesini anlatmaya çalıştı.

-Şu anda ne kadar yürüdüğümüzü bilmiyoruz. Gün açtığında kendimizi kampın yakınlarında bulabiliriz. Her şeye karşın tedbirli olmalıyız. Biz yine ağır ağır yürüyelim, gün ışıyınca bir karar veririz.

Tekrar yürümeye başladılar, yol giderek dikleşiyordu, yerlere tutunarak ve oldukça ağır bir tempoda ilerleyebiliyorlardı. Önlerinde uçurumlar olabilir düşüncesi ile tedirgindiler. Artık esir kampının firarileri, yeterince uzaklaştıklarını tahmin ederek, oturup günün doğmasını beklemeye koyuldular. Henüz terleri soğumamıştı ki, koyu karanlık hava renk değiştirmeye başladı. Güneş, kendine konan yasağı delmiş, ışıklarını cılız da olsa göndermeye başlamıştı firarilerin üstüne. Karşı tepelerde soluk bir kızıllık, bembeyaz karların üstünden kendini göstermeye çalışıyordu. Özgürlük

tutkusu, bütün aydınlığı ile göz kırpıyordu onlara gökyüzünden. Maksut baktı aşağılara doğru, oldukça yükselmişlerdi ve kamp çok uzaklarda kalmıştı, görünmüyordu. Ayağa kalktılar, yarı uykusuz geçen geceye bir de aşırı bir heyecanla karışık yorgunluk eklenmişti. Silkinerek kendilerine geldiler, sağı solu tekrar kontrol edip; şimdi doğuya doğru yürüyebiliriz, kararı vererek yola koyuldular. Kendilerinden önce firar edenleri, kaçışın heyecanı ile unutmuşlardı.

Mehmet sordu.

-Ne tarafa gitmiş olabilirler?

-Ben bu planı saatlerce düşündükten sonra yapabildim, bizden önce aynı şeyleri düşünebilecek kadar zeki olduğunu sandığım bu insanlar da muhakkak doğuya doğru yöneleceklerdir.

-Yani doğru yolda sayılırız.

-Evet, şansımız yaver gitse de onlarla buluşsak, bizimle aynı planları yapacak kadar zeki ve yetenekli olan bu insanlarla birlikte hareket edersek işlerimiz daha da kolaylaşır.

Yürümeye devam ettiler... Bir müddet ilerledikten sonra, acıktıklarını hissettiler. Her şeyi en ince ayrıntılarına kadar hesap eden Maksut, küçük bir ayrıntıyı gözden kaçırmıştı. Yanlarına bir parça ekmek almaları gerektiğini, karınları acıkınca anlamışlardı. Bunun farkına önce babası varmıştı.

-Acıktık, şimdi bir parça ekmek olsa belki biraz daha idare edebilirdik.

Maksut, hayıflanmaya başlamıştı.

-Her şeyi hesap ettik de, bunu düşünemedik. Şimdi yeni çözümler bulmaya çalışalım.

Mehmet, meraklanmıştı. Acaba şimdi nasıl bir çözüm üretecek, diye geçirdi içinden. Daha sormaya fırsat bulmadan, Maksut anlatmaya başladı.

-Önce oturup bir müddet dinlenelim. Epeyce yüksekteyiz, buralarda bir yerleşim birimi olacağını sanmıyorum, ancak diğer firarilere ya da peşimize düşen Rus askerlerine rastlayabiliriz. Kamptan hayli uzakta sayılırız. Şimdi tren yoluna doğru alçalmalıyız. En geç yarına kadar bir şeyler yememiz gerekiyor, yoksa sonumuz iyi olmayabilir! Açlıktan, bütün planlarımız suya düşer.

Mehmet, merak ettiği konuları soruyor, fakat itiraz etmiyordu. Güveni sonsuzdu oğluna. Oturdular esir tutuldukları toprakların üstüne, bütün yorgunluklarıyla... Yanlarında açlıktan başka bir de giderek hayatın gerçekleriyle beslenen umutları vardı. Şu an, en çok hayal ettikleri bir parça kuru ekmekti ve diğerlerini ertelemişlerdi en azından karınları doyana kadar. Baba-oğul birbirlerine yaslanmış, dinlendirmeye çalışıyorlardı yorgun yüreklerini. Gün, bir taraftan ilerliyordu, kalkıp yola koyulmaya başlamak üzereyken, uzaktan birilerinin geldiğini görünce duraladılar. Mehmet, yakalanma korkusuyla ürkmüştü.

-Bunlar askere benziyor, buldular bizi!

Maksut aynı fikirde değildi, zaten babasının gözleri de o kadar iyi görmüyordu. Asker olsalar uzun namlulu Rus tüfekleri olurdu, diye geçirdi içinden.

-Bunlar asker değil, için rahat olsun, silahları yok. Sanıyorum diğer firarilerdir. Bekleyelim yaklaşsınlar.

Öyle de yaptılar. Yaklaştıklarında, onların da kendileri gibi sürgün olduklarını, üzerlerindeki elbiselerden anlamışlardı. Beş kişiydiler, önlerinde yürüyen kırk yaşlarında görünen adam iyice yaklaştı, gözleri hayretten dışarı fırlamıştı, ilk anda iki kişinin kim olduğunu çözememişti... Kamptan kaçmış olabileceklerine ihtimal vermesi de mümkün değildi. Kendilerine benzeyen bu insanların ne işi olabilirdi bu kuş konmaz, kervan geçmez yamaçlarda, diye düşünmüş olacak ki, Rusça bir şeyler söylemeye çalışırken, Mehmet atıldı.

-Gerek yok. Biz de Osmanlı tebaasıyız.

Adam hepten şaşırmış ve kekelemeye başlamıştı.

-Yahu burada ne işiniz var?

Maksut, bir an önce meraklarını gidermek istedi.

-Heyecanlanma, biz de kamptan kaçtık!

Adam, tekrar şaşırdı.

-Hangi kamptan?

-Esir kampından.

Adam, geç de olsa uyanıyordu.

-Biz de oradan kaçtık, sahi siz nasıl kaçabildiniz?

Maksut, hafifçe gülümsedi.

-Tam olarak sizin kaçtığınız yerden.

Hayret, heyecan, gülümseme karışımı bir ifade vardı yüzlerinde. Kaderin yaban ellerin unutulmuş dağlarında buluşturduğu bu çaresiz gurbet insanları, hasretle kucaklaştılar... Başka ne yapabilirlerdi ki? Özgürlüklerini, düşman ülkenin topraklarında aramak zorundaydılar. Yetiyordu isyan etmek için bunca zulüm. Onlar da öyle yapmışlardı, hem de koca Çar ordusunu hiç takmadan. Şimdi, adını bile bilemedikleri bir dağın dik yamaçlarından özgürlük dolu günlere uçmak için çare arıyorlardı korkusuzca. Önce birbirlerini tanımalıydılar; tek ortak yönleri, yoksulluk olan sürgünler... Grubun önünde olan "Gümüşhaneli" olduğunu söylediğinde, baba-oğul, hemşeri diye sevinmişlerdi. Adam kaçış öyküsünü anlatınca, Maksut da onların merakını gidermek istedi.

-Demek ki; aynı anda kaçış planlarını yapıyorduk. Birbirimizden haberimiz olmadan benzer şeyleri düşünmüşüz. Siz, biraz erken davranınca biz de sizi izlemek zorunda kaldık.

Mehmet, bu arada açlığını hatırlamıştı, araya girdi.

-Yanınızda ekmek var mı? Telaştan almayı unuttuk, karnımız da bayağı acıktı.

Bunun üzerine adam, cebinden çıkardığı küçük bir parça bayatlamış ekmeği ikiye bölerek baba-oğul arasında paylaştırdı. Zamanları çok kısıtlıydı, bir an önce harekete geçmek zorundaydılar. Maksut ve Gümüşhaneli hemşerisi, hemen yeni planlar yapmaya koyulurken, Mehmet, kendi başına düşüncelere dalmıştı. Yüzünde çok önemli şeyler düşünüyormuş gibi bir ifade vardı. Maksut, ara sıra göz ucuyla babasına baktığında, ruh halinin farkına varabiliyordu. Sanki önemli bir karar veriyor gibiydi. Mehmet düşünürken, bir yandan da oturduğu yerden konuşulanları dinliyordu. İki gruba ayrılmaya karar vermişlerdi. Ayağa kalktı, silkindi, gözlerini kar beyazı ufuklara doğru gezdirdi, yaşlı bedenine bir şeyler güç katmıştı. Dimdik ve kararlı duruşu vardı. Elini oğlunun omzuna koydu, gözlerinin içine baktı.

-Beni ne kadar seviyorsun?

Genç delikanlı şaşırmıştı. "Ne demek bu soru" diye düşündü. Baba sevgisinin yanı sıra, ona bağlılığının sınırları yoktu. Verebileceği tek bir yanıt vardı, başkası da düşünülemezdi.

-Neden sordun bilmiyorum, ama tarif edilmeyecek kadar!

-O zaman sevgini test etmek istiyorum. Senden bir isteğim var, eğer reddedersen sana inanmayacağım.

Maksut'un rengi değişmiş, eli yüzü titremeye başlamıştı. Babası, konuşmasına devam etti.

-Biz, seninle aynı grupta olmayacağız. Sakın yanlış anlama, yakalanma ihtimaline karşı bir tedbir olarak düşündüm. İkimiz birden ele geçersek her şeyin sonu olur.

-Babacığım, seni yalnız bırakmamı benden isteme!

-Merak etme, benim ömrümün yarısı bu topraklarda geçti, bakarım başımın çaresine. Her ihtimale karşı böyle düşündüm. Bir aksilik olmazsa yine birlikte olacağız.

Maksut, kendince çok tehlikeli bir ikilemin içindeydi ve bir karar vermek zorundaydı. Babası çok kararlıydı. Duruşu, bakışları değişmiş. O zayıf fersiz gözler, yerini, kartal bakışlara terk etmişti. "Hayır" yanıtında ısrarın, onu daha çok hırpalayacağı ve morâlman yıkacağı her halinden belliydi. Genç delikanlı, bir kez daha baktı babasına; elli üç yıl onun bedeninde bir asırda oluşamayacak kadar tahribat yapmıştı. Açıklanabilmesi zor bir süreçti ama biliyordu ki onlara bu dayanılmaz acıları yaşatan yoksulluk ve onun arkasındaki egemen güçlerdi. Çarpık, kaderci kültürle yetişen bu adam, bugüne kadar çektiklerine hiç itiraz etmemiş, her türlü zulmü sahiplenmişti âdeta. Sürgünden sonra onun kimliğinde hızlı değişimler olmuş ve birden bütün benliğini bir isyan duygusu kaplamıştı. Beyninde ve yüreğinde biriken geçmişin kirli mirasına başkaldırıyordu sanki. Maksut, kararını vermişti; ömrünün son günlerinde bu çileli insanın yüreğinde oluşan değerlere zarar vermeyecekti. Kalbi sızlıyordu, tarifsiz acılar içinde. Acaba onu bir daha görebilecek miyim, diye geçirdi içinden. Sonra boynuna sarıldı babasının sıkıca... Korku denen duygunun çoktan yok olduğu o militan yüreği, yanaklarından aşağı süzülen yağmur gibi gözyaşlarına engel olamamıştı. Ağlamaklı bir sesle:

-Tamam, babacığım, kabul ediyorum, burada ayrılacağız. Hakkını helal et, belki bir daha görüşemeyiz.

Bir müddet öylece kaldılar. Oradakiler saniye saniye izledikleri bu acı tabloya dayanamamış ve gözyaşlarına boğulmuşlardı. Önce ekmeklerini böldüler, sonra ayrıldılar. Şimdi, oradan uzaklaşma

zamanıydı. Maksut yanına aldığı iki kişi ile birlikte farklı yoldan ulaşacaktı tren yoluna. Belli bir mesafe aralıkla hareket edecekler ve aşağıda buluşacaklardı. Babası, Gümüşhaneli hemşerisi ile birlikte hareket edecekti. Karar böyle alınmıştı. Vedalaştılar... Şimdi de sürgün insanları, bilinmez kaderlerine doğru iki grup halinde yürüyorlardı. Daha beş on adım uzaklaşmışlardı ki Maksut, geriye döndü, babasıyla göz göze geldi ve son bir kez el salladılar birbirlerine...

Tren yoluna önce iki arkadaşı ile birlikte Maksut ulaştı. Tam olarak nerede olduklarını bilmiyorlardı. Diğer grubu beklemeye koyuldular. Görünürlerde henüz kimsecikler yoktu. Artık her şeye orada karar vereceklerdi. Ne geçtikleri yerlerde ne de o civarlarda yerleşim yeri olmaması umutlarını azaltmıştı. Tamamen düzlük bir alanda değillerdi, tren yolu dağın eteğinden geçiyor ve giderek dikleşiyordu. Yani bulundukları yer çok uygundu binebilmek için. Bekleyiş heyecanla sürüyordu. Diğer grupla henüz bir temas kuramamışlardı. Vakit ilerledikçe tedirginlikleri artmaya başlamış ve bir şeyler yapmak için beyinlerini zorlamaya başlamışlardı. Umutlar tükenmek üzereyken, uzaktan simsiyah duman halkaları gözükmeye başladı. Bu, yaklaşmakta olan trenin ilk işaretleriydi. Maksut, ileri derecede rahatsız olmaya başlamıştı. Babası da görünürlerde yoktu. Eğer binemezlerse trenin bir daha ne zaman geleceği belli değildi. Fırsat kaçmak üzereydi ve arkadaşları oradan ayrılmaktan yanaydı. Maksut da bir türlü karar veremiyordu. "Babama da söz verdim" diye düşündü. Belki de hayatının en zor günlerini yaşıyordu. Dumanlara baktı; gittikçe yoğunlaşarak yaklaşıyorlardı ve nihayet lokomotif göründü, artık karar zamanıydı. Arkadaşları ile gizlenerek ilk etapta görevlilerden kaçındılar. Gelen bir yük treni idi ve yokuş yukarı çok ağır hareket ediyordu. Son vagonlardan birine atlayabilmek için fırsat kollarken, bir yandan da gözleri arkadaşlarını arıyordu dağın dik yamaçlarında. Önce tren geldi, çaktırmadan arka vagonların birine atladılar. Maksut, çok isteksizdi, birkaç kez inmeye yeltendi, yanındakiler onu zor ikna ettiler. Ağır ağır yol almaya başladılar.

Maksut'un gözü hep yukarılarda, dağın yamaçlarındaydı... Ardında bıraktığı babası kurcalıyordu kafasını. "Bir kez daha görebilsem" diye düşünürken, birden dört kişilik grubun kendilerine doğru koştuğunu gördü. "Baba" diye bağırarak vagondan aşağıya

atlamaya davrandı. Mehmet, oğlunu duyacak kadar yakınlaşmıştı yüksek sesle bağırdı.

-Sakın atlama...

Maksut, tereddütlüydü, ne yapacağına karar vermekte zorlanıyordu, can havliyle tekrar, "Baba!.." diye bağırdı. Mehmet'in, trene yetişmesi mümkün değildi, fakat oğlunun sesini duyuyordu, iki elini havaya kaldırdı, inmemesi için işaret ederken yeniden seslendi.

-Eğer inersen sana hakkımı helal etmem. Merak etme, ben başımın çaresine bakarım.

Maksut kararsızdı, atlamaya yeltenirken, babası tekrar yüksek sesle bağırdı.

-Bana söz vermiştin!

Genç delikanlı çaresizdi, babasına son bir kez baktı; acıdan kıvranıyordu. Bedeni uyuşmuştu, belki de onu bir daha hiç göremeyecekti, isyan edercesine bağırdı.

-Bizlere bu zulmü yaşatanlardan er geç hesap soracağım! Seni çok seviyorum baba!

Bu, onun son sözleri olmuştu, artık birbirlerini duyamıyorlardı. Gözden kayboluncaya kadar baktı arkasından... Her ikisinin de eli havadaydı.

Özgürlüğe kaçışın ilk adımı yakmıştı genç delikanlıyı. Acıdan yüreği kavruluyordu. Bir kez daha düşündü; bu kadar ağır bedel olur mu, diye. Sonra kendine gelir gibi oldu. Dayan Maksut, hürriyet dolu günler yakındır, diye kendini teselli eder gibi düşündü. Tren, kulakları tırmalayan demir sesleriyle, ardında siyah dumanlar bırakarak ağır ağır yokuş yukarı ilerliyordu. Maksut, alıştırıyordu kendini babasının yokluğuna, ancak kolay olmuyordu bu. Hâlâ içinde tarifi imkânsız duyguların yaktığı ateş kor gibi duruyordu yüreğinde. Bir de Sibirya'nın soğuğu eklenmişti akşam olunca üzerlerine. Uzandı içinde ne olduğunu bilmediği çuvalların üstüne. Uyku, en iyi ilacıydı çaresizliğin, fakat olmadı. Koca Sibirya da Çar'dan yanaydı ve salmıştı bütün soğuğunu sürgünlerin üstüne. Ayağa kalktılar; hayatta kalmak için yapacakları tek şey, dans etmekti, hem de sabaha kadar... Öyle de yaptılar... Bazen de uykusuzluk onları yere düşürdüğünde birisi ötekini ayağa kaldırıyordu. Gece boyu koyu karanlığın içinden geçip hangi dağları aştıklarını

bilmeden tepindiler, sırf hayatta kalmak için vagonun içinde. Yorgun vücutları, karşı tepelerde güneşin ilk kızıllığını gördüğünde sevindi. Yol düz olmasına karşın, tren yavaşlamıştı, bunun anlamı tekti, yakınlarda bir istasyon vardı ve orada duracaklardı.

Görevlilerin onlardan haberleri yoktu, olsaydı zaten müdahale etmeleri kaçınılmazdı. Tren çok yavaşlamıştı ve neredeyse durmak üzereydi. Atlamanın tam zamanıydı, yavaşça indiler yere. Maksut'un önerdiği "Herkesin ayrılıp farklı yönlere gitmesi" fikri, diğer sürgünler tarafından kabul görmüştü. Şimdi hepten yalnız kalmıştı. Artık kararları tek başına vermek zorundaydı. Sorumluluklarını, en ince ayrıntılarına kadar biliyor, fakat kin yüklü yüreğinde sevdiklerine ayırdığı yer, onun hayata ölesiye bağlanmasının aslında tek nedeni idi. Gencecik yüreğini, özgür bir dünya özlemi ile doldururken, binlerce kilometre ötelerde bıraktığı sevdalarına bir gün kavuşmanın sıcak hayali, hep yüreğinin bir köşesinde saklı duruyordu. On yıldır babasıyla olan birlikteliği, yerini yeni umutlara bırakarak sona ermişti. Artık bundan sonra, kocaman yüreğinde sevgi ve nefretle birlikte hayallerini de yarıştıracaktı. Bir de hasret dağlayacaktı ezik yüreğini... Döndü sırtını ayrıldığı arkadaşlarına ve istasyona doğru ağır ağır yürümeye başladı. Yanında sadece bir-iki parça giyecek ve bir de azıcık buğday ekmeği vardı. Civarda tek tük hayvanların otladığını görünce sevindi; demek ki yakınlarda yerleşim yeri var, diye. Nerde olduğunu bilseydi, işi oldukça kolaylaşacaktı. Henüz kimseyle karşılaşmamıştı. Sorup öğrenmenin de riskleri vardı, yürürken kafasında bunun planlarını yapıyordu. İstasyonu gördüğünde şehrin yüksek binalarını da fark etmişti. Burasının birkaç gün önce uğradıkları Saratov olduğunu hemen anladı.

Hava soğuktu ve sırtında kalın paltosu vardı. Simsiyah sakallarının örttüğü yüzünden sadece yorgunluktan kırmızı kırmızı bakan gözleri fark ediliyordu. Saçları omuzlarına inmiş, ilk bakıldığında Rus yoksullarını andırıyordu. Kendini alıcı bir gözle kontrol etti; rahat olmalıydı bu haliyle kimsenin kendisinden şüphelenemeyeceği kanısına vardı. Oturdu bir kenarda... Yoksulluğun tarumar ettiği bir Rus vatandaşı gibiydi. Kafasını iki elinin arasına almış, o gün karnını nasıl doyuracağını düşünen çaresiz bir görüntü vermeye çalışıyordu. Öyleydi de... Oysa günün erken saatlerinde o ekmeği ikinci plana atmış, nereye sığınacağının hesaplarını yapıyordu.

Hemen aklına geldi; Moskova'daki toplantılardan aklında kalan Saratov'dan yoldaşları vardı, fakat hiç birisine adını sormayı akıl etmemişti, zaten böyle bir alışkanlığı da yoktu. Yine de nereden başlayacağı konusunda bir karar vermişti. Ayağa kalktı ve yönünü şehre doğru çevirdi, saatlerce dolaştı yoksul kentin sokaklarında... Gördüğü manzara Moskova'dan çok farklıydı. Daha çaresiz ve perişan insanlar dolaşıyordu sahipsiz kentin sokaklarında. Konuşmuştu birkaç kişiyle ancak sırrını açacak ve yardım isteyecek kadar ileri taşıyamamıştı bu kısa süren dostlukları. Şehirde ilk etapta sezdiği hava, Rusya'nın emperyalist savaş politikalarına halkın tamamına yakınının karşı olmasıydı. Bu durumu değerlendirmek için beyninde şimşekler çakmaya başladı. Böylelikle kendine bir çıkış yolu bulacaktı. Kalabalık bir caddeye geldi, çevreyi kolaçan etti ve kararını verdi. Deneyecekti bu çılgınlığı... Yerden azıcık yüksek bir kaldırımın üstüne çıktı ve başladı yüksek ses tonuyla konuşmaya.

"Kardeşlerim, yoksul, çaresiz Rusya halkları, beni dinleyin! Sizler burada açlık ve yoksulluk içinde kıvranırken, zalim Çar, Osmanlı ülkesine ve diğer komşularına savaş açmıştır. Bu toprakların yoksul insanları binlerce kilometre ötelerde ateşin kucağına atılırken, Çar ve ailesi saraylarda sefa sürmektedir!.." şeklinde konuşmasına başladı.

Maksut, öylesine vurgulu bir sesle konuşuyordu ki, daha bir-iki cümle kurmadan insanlar ilgiyle onu izlemeye başlamışlardı. Tek korkusu, daha başından birilerinin onu oradan indirmeye teşebbüs etmesiydi, fakat öyle olmadı, konuşurken bir taraftan da kalabalığı göz ucuyla süzüyor, olumsuz bir hareketin olup olmayacağını kontrol ediyordu. "Yaşa, varol!.." sesleri arasında, bir-iki Çar karşıtı slogan atılınca hepten coşmuştu.

"Evlatlarınız cephelerde kimin adına ölüyor? Vatan, millet adına mı? Asla! Uçsuz bucaksız topraklara sahibiz, bizim hiçbir ülkenin topraklarına ihtiyacımız yoktur. Çar zalimi, sırf kendi iktidarını kaybetmemek için, önüne gelene savaş açmaktadır. Artık buna dur demeliyiz!.." diye sözlerini sürdürürken, bayağı kalabalık toplanmıştı. Maksut bir şeyler daha söyledikten sonra, hiç tanımadığı şehirde bu konuşmayı uzatmasının sakıncalar yaratacağı düşüncesiyle, bitirmesi gerektiğine karar verdi. Son olarak "Birleşelim ve bu zulme dur diyelim!.." dedikten sonra, kalabalığın arasına karışıp beklemeye başladı. On saniye bile geçmeden iki kişi yanına yaklaş-

tı ve az daha yaşlı olanı konuştu.

-Çok güzel konuştun. Halk bayağı etkilendi, fakat biz seni tanıyamadık. Saratov'dan değilsin yoksa burası o kadar büyük değil, eğer buralı olsaydın tanırdık.

Maksut, endişelenmişti, ancak o da bunu bekliyordu, şansı eşitti, koluna girenler ajan ya da polis olabilirdi. Polis olsalar o kadar kalabalığın içinde iki kişi yanıma gelmezlerdi, diye aklından geçirerek kendisine teselli verdi ve şansını denemeye koyuldu.

-Evet, buralı değilim, ancak uygun bir yerde konuşamaz mıyız?

"Elbette" yanıtını alsa da içi tamamen rahatlamamıştı. Çaktırmadan çevreyi kolaçan etti. Her ihtimale karşı, kaçma seçeneğini kafasında saklı tutmalıydı. Güvenli bir ortamda olduğundan emin olduktan sonra sırrını açıklamak istiyordu. Adam, "O zaman buyurun gidelim" dediğinde yapacak bir şeyi yoktu, sadece dikkatli davranmak zorundaydı. Yola koyuldular, kendisiyle konuşanın Rus olduğu belliydi, diğeri konuşmamasına karşın, fizyonomi olarak bakıldığında Kazak'tı. Esas önemli olan, Bolşevik olup olmamalarıydı. Maksut'un beynini yoran bu meseleydi. Bir anlayabilse, her şey hallolmuş olacaktı... Şehrin ana caddelerinden ayrılmışlardı, daracık ve bakımsız sokaklardan yürürken; polis herhâlde böyle bakımsız mahallelerde mekân tutmaz, diye geçirdi içinden. Rahatlamıştı artık, Rus olan tekrar konuştu.

-Biz, şehrin dışında üç-beş arkadaş bir fakirhanede oturuyoruz, az bir yolumuz kaldı.

Neredeyse kentin dışına çıktılar ve harabeden dönme ahşap, tek katlı bir evin önünde durdular. Adam gülümseyerek; "İşte bizim malikânemiz" dedi. Ardından Maksut'un moralini düzetmek istedi.

-Arkadaşım sakın üzülme, içerisi daha bakımlıdır.

İçeri girdiler, anlatıldığı kadar vardı; yerde döşemenin üstüne serili birkaç parça kilim, köşede devrim önderlerinin posterlerinin yanı sıra, sloganlar yazılı dövizler asılıydı. Oturmak için birkaç ağaç sandalye ve masa düzenli olarak yerleştirilmişti. Maksut, şimdi burasının kesinlikle polis karargâhı olmadığını anlamıştı. Henüz oturmamışlardı adam elini Maksut'a uzattı.

-Hoş geldin değerli dostum! Benim adım Motka... Saratov Şehir Komitesi'ndenim. Otur, hem dinlen, hem de bize kendini

tanıt!

Maksut, artık her şeyden tamamen emin olmuştu. Bütün hikâyesini en ince ayrıntılarına kadar anlattı. Motka, hayranlıkla dinledikten sonra sordu.

-Demek Türksün! Rusça'yı mükemmel konuşuyorsun, ben bile seni Rus sandım. Çok ilginç bir hikâyen var, bizi şaşırttın. Ayrıca seni tanımaktan memnun olduk. Aslında burada kalsan ve birlikte mücadele etsek, çok seviniriz, ayrıca babana da yakın olmuş olursun, ancak senin düşüncen bizim için önemli. Ne yapmayı düşünüyorsun?

Maksut dalgınlaşmıştı, aklı dünyanın birçok köşesinde birden dolaşıyor ve duracağı yeri bir türlü kestiremiyordu. Şu anda en zor durumda olan babasıydı, ondan ayrılırken yüzündeki ifade gözünün önünden hiç gitmiyordu. Evladının kurtulması için bir insanın yapabileceği en büyük çılgınlığı yapmış, kendini feda etmişti. Arada dağlar vardı, fakat sıcaklığını hâlâ hissedebiliyordu. Konuşurken sırf kendi hayalleri için ölümü bile göze alan babasının o delikanlı duruşunun etkisinden bir türlü kurtulamıyordu. Yüreği ona, "Kal!" diyor, tam karar vermek üzereyken karşısına, ölümün teslim almak üzere olduğu ve sönük gözlerinden beklenmeyen çelik bakışlarla babası Mehmet çıkıyordu. "Ne yapıyorsun oğlum, bana söz vermiştin" dediğini işitir gibi oluyor ve kararını değiştirmek zorunda kalıyordu.

-Burada kalmak benim için mutlulukların en büyüğü, fakat ben on yıldır Moskova'dayım ve orada yani devrimin kalbinde, önemli görevlerde bulundum. Sürgün haberini aldığım ilk anda aklıma önce yoldaşlarım geldi; hedeflerimiz vardı önümüze koyduğumuz... Çar ve rejimini, ait olduğu yere gönderene kadar kararlılıkla, ölesiye mücadele edecektik. İnanın henüz tanışıklığımız birkaç saati geçmedi ama sizleri çok sevdim. Partime, işçi sınıfına ve emekçi halklara karşı duyduğum sorumluluklar beni Moskova'ya çağırıyor. Gideceğim ve yoldaşlarımla kucaklaşıp bu kutsal kavgaya orada devam edeceğim. Yakın olursun dediğiniz babamın da vasiyeti bu yönde.

Motka, çok etkilenmişti, ayağa kalktı ve saygıyla baktı Maksut'un yorgun yüzüne. Böylesine inanmış insan, ilk defa görüyordu. Gözleri donuklaştı ve yuvalarında hareket etmiyordu. O da yıllardır

Çar'a ve kanlı rejimine karşı mücadele etmişti, fakat böylesine kararlı bir insanla karşılaşınca nutku tutulmuştu. Karşısında gencecik bir delikanlı vardı, feleğin çemberinden geçmiş, sayısız dağların ardından bir lokma ekmek uğruna, hem de gencecik yaşta kopup gelmişti bu topraklara ve hayat onu kısa sürede devrimcileştirmiş, şimdi de koca Rusya'yı değiştirmekten, dünyanın kaderini yeniden belirlemekten bahsediyordu. Motka, başını iki elinin arasına aldı. Tanrım bu nasıl iş, diye geçirdi içinden. Şaşkınlığın anlaşılmaz ufuklarında kaybolmuştu. Kendini çabuk toparladı ve iki elini uzatarak, Maksut'un ellerini sıkı sıya tuttu. Şimdi gözlerinin içine bakıyordu, avuçlarının içinde bir yoldaş sıcaklığı vardı Motka'nın. Sesi çok gür çıkıyordu, sordu.

-Seni Moskova'ya göndermek için elimizden geleni yapacağımıza hiç kuşkun olmasın, fakat bu konuda benim kafam biraz karışık. Türksün, esirsin ve bir kimliğin bile yok. Bu durumda, seni buradan nasıl çıkaracağız?

-Bana bir kimlik temin edemez misiniz?

-Sana kolaylıkla bir kazak kimliği buluruz.

-Ben Kazakça bilmiyorum, Rus kimliği benim için en iyisi olur.

-Rusça'yı çok iyi biliyorsun, ancak yakalandığında bu oyunu sürdürebilir misin?

-Bundan hiç şüpheniz olmasın. On yıldır Moskova'da parti tarafından en üst düzeyde eğitiliyorum. Beni içeri atacak bir polis olacağını sanmıyorum.

-Kimliği temin edene kadar burada kalırsın, şimdilik istirahatına bak!

Maksut, tehlikeli bir oyuna başvurmuştu. Sonuçta şansı yaver giderse amacına ulaşacaktı. Artık yoldaşlarının yanında güvendeydi ve onca günün yorgunluğunu atacak derin bir uykunun kollarına atabilirdi kendisini.

* * *

Neleri özlemiyordu ki; esir babası ile yan yanaydı. Derin uykuda olsa bile Moskovalı yoldaşlarını hep yanı başında hissediyordu.

Ya, Anadolu'da bıraktıkları; ailesi, Eleni ve bir de yoksul emekçi halklarını... Uykuda bile unutmamıştı ve hiçbir zaman da asla unutmayacaktı...

Ve gün gelip çatmıştı.

Motka, heyecanla içeri girdi, gözlerinin içi gülüyordu, sevinçle haykırdı.

-Maksut yoldaş! Saratov Şehir Komitesi, kimlik sorununu halletti. Gidiyorsun... Gözün aydın!.

Kucaklaştılar, sonra bir hüzün kapladı ortalığı, bakışlar donuklaştı, koca adamlar nerdeyse ağlayacaktı. Saratovlu yoldaşları ayrılmak istemiyordu ondan. Maksut, üzüntü ve sevinci bir arada yaşıyordu. Moskova'da Panas, Olya, Abay vardı onu bekleyen. Bir taraftan baba hasreti ve belki de ömür boyu Rus topraklarında dolaşabileceği kimliği temin eden arkadaşlarına duyacağı özlem; kafasını karıştırmıştı ama her şeye karşın tavrı netti. Gidecekti...

Motka, elini cebine attı, kimliği çıkardı ve Maksut'a uzatarak.

-İşte yoldaş yeni adın burada yazılı, artık alışsan iyi olur.

Maksut evraka baktı, isim hanesine aynen şöyle yazıyordu; Andrey Boryenka vas. İsim biraz uzun gelmişti ona, espri yaparak havayı yumuşatmak istedi.

-Daha kısa bir isim olsa iyi olurdu, bunu ezberlemekte bayağı zorlanacağım.

Motka, esprili bir açıklama yapmayı denedi.

-Eh işte! Elimizde ancak bu vardı. Nasip olursa bir dahaki sefere daha güzel bir isim buluruz!

Motka, şimdi de daha mantıklı açıklama yapmaya başladı.

-İnandırıcı olması lazım biliyorsun Rus isimlerinde baba-oğul birlikte yazılır.

-Bilmez olur muyum, her şeye karşın ben Rus yoldaşlarıma tek isimle hitap ederim onlar da anlayışla karşılar.

Gülüştüler...

Zorunlu Yolculuk ve Kaluk Serüveni

Ayrılıklar kaçınılmazdı onun hayatında... Ta Osmanlı mülkünden Rusya topraklarına kadar uzanan koca bir coğrafyada, önemli görevleri vardı... Küçük bir yavrunun bir lokma ekmeğe duyduğu hasrete şahit olmuştu ve delikanlı yüreğine düşen kıvılcım giderek büyümüş, proleter devrimin ateşine dönüşmüştü. O, kararlı bir direnişin ve her türden sömürüye karşı tutarlı bir mücadelenin ilk örneklerini Moskova'da görmüştü. Orada zalimlere karşı savaşan yoldaşlarından etkilenmişti ve zulmün savaşarak yenilebileceğini ilk kez onlardan öğrenmişti. Hiçbir gerici fikir bataklığına sapmadan tutarlı-somut-amaçlı bir tarih ve sınıf bilinciyle donanması güç olmamıştı. Çünkü komün insanı kadar saf ve lekesiz Anadolu emekçi halklarının kültür, inanç, gelenek ve göreneklerinden geliyordu. Dünyanın en çirkin sistemi olan Çarlık otokrasisinin tarihin çöplüğüne doğru itilmeye başlanmasında rol ve sorumluluk almıştı..

Çar'ın askerleri bir gün sabahın erken vaktinde kapısını çaldıklarında, her şeyin bittiğini sanmıştı. Tren istasyonunda, onları sürgüne uğurlamaya gelen yoldaşlarını görünce, kaybettiği umutları yeniden tazelenmişti gencecik yüreğinde. Ve kısa sürmüştü sürgün günleri... Ardında bıraktığı yaşlı babası kendi özgürlüğünün bedeli gibi kalmıştı adını bile bilmediği topraklarda. Şimdi Moskova'daydı yüreği buruktu, fırınlarını merak ediyordu, gidip görmeye kalksa, o civarda çok tanınıyordu, vazgeçti gitmekten. Yanında babası olsaydı her şeyin farklı olacağı kesindi. Yoktu işte, eksikti, ancak yaralı kalbinden hiç eksilmemiş sevgisi vardı, giderek büyüyen. Onsuz koca şehirde ne kadar da yalnızdı. Gökyüzü üze-

rine çökmek üzereyken o, yoldaşlarına koştu. Kucak açmıştı ona kısa bir süre önce terk ettiği şehir. Hissettirmişti onsuz geçen günlerinin ne kadar acı olduğunu ve bağrını açmıştı tekrar genç delikanlıya...

Özgürlüğe doğru uzanan çileli yolun ilk kapısıydı Moskova, onun için. Yitirdiğini sandığı umutları tazelenmişti tekrar. Kendini var eden şehirdi Moskova ve oradan tekrar başlayacaktı, yani kaldığı yerden. Şimdi ismi de değişmişti. O, artık üzerinde taşıdığı kimlikte yazılı uzunca kelimeleri ezberlemekle bir süre meşgul olacaktı. Adı Rusça olabilirdi, fakat o hâlâ Karadeniz'in bıçkın delikanlısı Maksut'tu.

Kısa süren ayrılığın hasreti birikmişti yüreklerde ve birbirlerine anlatacakları çok şeyleri vardı. Hafifçe topallayan bir masanın etrafında oturdular. Tavanda asılı duran fener, bir fakirhanede olduklarının ilk işaretiydi. Yerlerin perişan hali, kurt vurmuş delik deşik tahtaların üzerine kurulu eski püskü sobanın çıkardığı kirli dumanlardan belliydi. Panas, Olya ve Abay'la uzun zamandır bir araya gelememişlerdi. Konuştular sağdan soldan ve sıra geldi 1915 yılında oluşturulacak çalışma programına, Panas anlatıyordu.

-1914 yılının sonlarına geliyoruz. Partimizin bu yıl içindeki yoğun çalışmaları bizim tahminlerimizin ötesinde bir seyir izlemiştir. Sanayi bölgelerindeki gücümüz daha da arttı ve katılımlar hâlâ devam ediyor. İçeriden gelen baskıya karşı, Çar, Dünya Emperyalist Pazar Paylaşım Savaşı'na planlanandan erken girdi. Ordu, Anadolu topraklarını işgal ederken partinin iç savaşı yükseltme çağrısı hâlâ geçerli. Önümüzdeki yıl, mücadelenin yükseleceği bir dönem olabilir! Hatta cepheden gelecek haberlere göre, Çar rejimi tarihe gömülebilir.

Maksut dikkatle dinliyor, bir taraftan da Anadolu'yu düşünüyordu. Bu savaşı Çar ordularının kazanacağını tahmin ediyor, fakat iç savaşın varlığından da umutlanıyordu. Esas merak ettiği konuyu sordu.

-Size göre, Rusya Anadolu'yu ele geçirebilir mi?

Panas, yanıt vermeden önce göz ucuyla baktı arkadaşına. Onun aklının, esasında kendi ülkesinde olduğunu biliyordu.

-Eğer biz iç savaşı kazanabilirsek, işgal başarılı olamaz, aksi durumda Anadolu'nun bir kısmı elinizden çıkabilir!

-Desene, bizim ülkenin kaderi, burada yürüteceğimiz mücadeleye bağlı.

-Tamamen öyle, hadi göreyim seni!

Abay da hiç geri durur mu, hemen atıldı.

-Benim Kazak ülkesi ne olacak?

-Sen bu toprağın insanısın, Kazak ve diğer bütün halklar birlikte hürriyetin tadına varacağız.

Duygulanmıştı Abay, kafasını kaldırdı gözleri çok uzaklardaydı. Belli ki onun da sevdikleri vardı dağların ötelerinde.

-Demek ki benim yoksul emekçi halkımın sofrasından üç öğün ekmek eksik olmayacak!

-Olmayacak sevgili yoldaş, zaten hürriyet; ekmektir, barıştır, sevgidir, insan olmak ve onurlu yaşamaktır.

Olya dikkatle dinliyordu, dalgındı biraz. O da bir şeyler söylemek istedi.

-Üniversite yıllarında ben de bazen umutsuzluğa kapılırdım; koca Çar İmparatorluğu'nu nasıl yıkacağız, diye. Özellikle, Lena direnişini gördükten sonra, işçi sınıfının, emekçi halkların örgütlü, yaratıcı kitlesel gücünden başka büyük bir silah olmadığını daha iyi anladım.

Bir arada konuşurken dünya umurlarında bile değildi. Vaktin hızla ilerlediğini ancak Panas anlayabilmişti. Konuşacakları daha çok şeyleri vardı. Bu kez konu Maksut'tu.

-Anadolu'nun işgali ve Türkiye gurbetçilerinin sürgünü en çok Maksut'un durumunu etkilemiştir. Sevgili yoldaşımız on yıldır Moskova'da faaliyet gösteriyor. Gerek Parti çevresinde gerekse halk arasında Osmanlı olarak tanınıyor. Her ne kadar Rus kimliği taşıyor olsa bile. Bundan sonra, Moskova'da görev yapması çok tehlikeli olur. Her an yakalanıp tekrar sürgüne gönderilebilir! Bu konuda ben önce sevgili yoldaşımızın fikrini almak istiyorum.

Maksut, böyle bir durumla karşılaşacağını tahmin ediyordu. Her ne kadar yoldaşlarından ayrılmayı düşünmek istemiyorsa da, Moskova'da kalmanın tehlikeli olacağını kendisi de biliyordu. Hazırdı verilecek her türlü göreve.

-Olaylar maalesef istemediğimiz yönde gelişti, ben de bu durumun şiddetle farkındayım. Biliyorum sizlerden ayrılmak çok zor

olacak, ancak verilecek herhangi bir göreve hazır olduğumu belirtirim.

Panas, onun böyle bir yanıt vereceğinden emindi. Ayağa kalktı ve sevgiyle kucakladı yoldaşını, sonra Abay sarıldı boynuna ve sıra Olya'ya gelince, Maksut heyecanlanmıştı. Onun yeri çok başkaydı. Hayata dair her şeyi ondan öğrenmişti, başkaldırıyı, direnmeyi. Sahip olduğu bilgi dağarcığı onun meyveleri ile doluydu ve bir de mavi gözlerinin içine bakarken tanıdığı sevgi vardı yüreğinin bir köşesinde. Kucaklaştılar son olarak; artık daha oturmuyorlardı, hep birlikte ayaktaydılar. Panas, tekrar konuştu.

-Arkadaşlar, birbirinize söyleyecek neyiniz varsa söyleyin bir daha görüşmeniz mümkün olmayabilir! Konuyu şehir komitesine götüreceğim, muhtemelen oradan çıkacak karar ülkenin başka bir yerinde görevine devam etmesi olacak. Maksut yoldaş, karar gelene kadar Parti'nin güvencesi altındadır.

Tekrar Maksut'a döndü.

-Kimliğini bir defa daha gözden geçirmek üzere bana vereceksin, tamamen güvenlikli olduğuna kanaat getirmeliyiz. Yoksa yenisiyle değiştirmek zorunda kalabiliriz. Şimdi ayrılalım!

Onlar devrimciydi, ancak yürekleri pas tutmuş demirden değildi. Çar diktatörlüğüne karşı olanca hırs ve kinleriyle savaşırken, bir taraftan da sevgiyi besleyip büyütüyorlardı tüm çirkinliklerin içinde. Ayrılıklar, onları da yakıp kavuruyordu. Grevde, direnişte ve barikatın ardında ölesiye vuruşurken, okyanuslar kadar engin yüreklerinin bir köşesine sığdırmayı başarabilmişlerdi bu kutsal duyguyu. Şimdi ayaktaydılar ve renksiz tenekeden, kırık camlı bir fenerin yaydığı soluk ışıkların altında birbirlerine bakıyorlardı. Yürekleri buruk ve acı doluydu. Gözler son kez bakışıyordu. Belki bir daha hiç göremeyeceklerdi birbirlerini, kim bilir belki de acı bir ölüm haberi ile yetinip yaş tutacaklardı yıllarca. Ya da yirmi beş milyon kilometre kare toprağa devrim ateşi düştüğünde, gri karanlıkların örttüğü büyük meydanın bir köşesinde kucaklaşacaklardı. Son kez bir daha baktılar birbirlerine, dişler kenetlenmiş, gözler yuvalarında büyümüştü, hiç konuşmuyorlardı, çıktılar dışarı. Moskova çok karanlıktı ve yürüdüler güneşini yitirmiş kentin içlerine doğru...

* * *

Günler günleri kovaladı, kendine tahsis edilen evden hiç dışarı çıkmıyordu. Sadece bir partilinin düzensiz aralıklarla getirdiği yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını alıyordu. Sıkıntılıydı. Dışarıda herhalde bir aksilik oldu, diye düşündü. Sonbahar bile tükenmiş, yeni yılın ilk ayak sesleri duyulmaya başlamıştı, Sabah saatleriydi, uzun süre beklemenin verdiği bıkkınlıkla kapıyı araladı. Müthiş bir kar yağışı vardı, dışarı çıkmak mümkün değildi. Çıkacak durumu da yoktu zaten. Kimliği yoktu... Bazen adının ne olduğuna bile karar veremiyordu. Birkaç gündür kimse gelmemişti, kendini, kapana kısılmış fare gibi hissetmeye başlamıştı... İçeri girdi, kalan son kömürleri de sobaya attı ve oturdu. Gözlerini odanın içinde gezdiriyor, çözüm üretememenin çaresizliği ile kahroluyordu. Onun yüreğinde hiçbir zaman umut tükenmezdi, ancak sinirleri yıpranmaya başlamıştı. Moskova'nın soğuğunda harlanan kömür sobası uykusunu getirmişti. Tam gözleri kapanmak üzereydi ki, kapı şiddetle çaldı. Önceleri yarı uyku halinde ne olduğunu anlayamamıştı, sonra kalktı, doğruldu ve kapıya yöneldi. Hiç endişelenmemişti. Gelen polis de olsa yapacağı fazla bir şey yoktu. Kapının arkasındaki demir kolu çekti. Gördüğü manzara karşısında hayretler içinde kalmıştı. Karşısında duran daha çok, kardan bir adama benziyordu. Paltosunun omuzlarında neredeyse bir karış kadar kar tutmuştu. Hemen içeriye girdiler. Adam önce silkinerek karlardan kurtuldu. Yüz hatları ortaya çıkınca konuştu.

-Biraz geciktim galiba.

-Evet, öyle oldu.

-Aksilikler oldu... Kimliğin incelenmesi zaman aldı. Hazırlayan arkadaşlar hata yapmamış.

-Yani bundan sonrada aynı ismi mi kullanacağım!

Adam; "Evet" dedikten sonra cebinden bir tomar kâğıt çıkardı ve Maksut'a uzattı.

-Kaluk'a gidiyorsun... Kimliğin, bir miktar para ve diğer evrakların burada... Gideceğin yerde ne yapacağın, kimlerle buluşacağın o kâğıtlarda yazılı. Şimdi onları gözden geçir, yolculuk boyunca iyice okur ezberlersin. Bir aksilik olursa kimliğinin dışındakilerden kurtulmak zorunda kalabilirsin!

Maksut'un beklediği olmuştu. Kaluk adını duyunca hiç şaşırmadı, bir başka yer de olabilirdi. Onun için fark etmezdi.

-Yola ne zaman çıkıyorum?

-Hemen bugün. Sen artık saygın bir Rus vatandaşısın, istediğin gibi seyahat edebilirsin.

-Dışarıda müthiş bir fırtına var, istasyona kadar gidebilecek miyiz?

-Sen hazırlığını ağır ağır yap. Birlikte çıkıp farklı yollardan yürüyeceğiz ve seni uğurladıktan sonra, benim görevim bitecek. Ha, bir de şunu diyeyim. Orada fırsatını bulamayabilirim. Arkadaşların tekrar çok çok selamları var. Sana başarılar diliyorlar ve onlar adına seni burada bir kez daha kucaklıyorum.

Maksut, devrimci duygusallığın zirvesindeydi, sıkı sıkıya tekrar kucakladı yoldaşları adına ve titrek bir sesle.

-Onlara, benim de en sıcak selamlarımı iletirsen, memnun olurum.

Evden ayrı ayrı çıktılar. Karlı sokakları arşınlarken, başka bir ayrılığın bilinmezliğinde yol alıyordu. Zorlukla ilerlerken, gökyüzü anlamlı bir kıyak yapmış ve yağışı kesmişti. Beyazlara bürünmüş hayatının şehri, güneşin ışıklarını alınca daha da aklaşmış ve bembeyaz örtüsünü sermişti önüne. Eğer bir daha dönemeyecek olursa, aklında kalacak olan son görüntüsüydü Moskova'nın. Tek düşüncesi vardı kafasında; tekrar dönebilmek ve hürriyetin kentiyle hasret gidermek. Bu gizemli kent, on yılda çok şey vermişti ona. Çar rejimine ve bütün dünyaya kafa tutacak kadar tehlikeli bir silaha dönüşmüştü burada. Ve bir de Parti'nin gücü vardı çelik gibi yüreğinde duran.

Ayrılık saati geldiğinde sadece bir el vardı onu uğurlayan, isteksizce havada kavis çizercesine sallanan bu elin temsil ettiği güç, onun gideceği topraklarda yolunu aydınlatacak iradeyi temsil ediyordu. Maksut artık şehirden kopmuş ve on yılın yarattığı bütün anıları Moskova ile birlikte ardında bırakmıştı. Şimdi kafasında sadece, Kaluk şehri vardı. Giderayak orada da sürgünler olduğunu öğrenmişti. Kısa süren yolculuğunu, geçmişin kısa bir değerlendirmesini yaparak geçirmişti. Bildiği kadarıyla gideceği şehirde öyle ileri derecede bir işçi hareketi ve halk hareketi yoktu, ancak Parti orada işi sıkı tutuyor ve ileriye yönelik olarak örgütlenmeye çalışıyordu.

Kaluk; Oka nehri kenarında kurulmuş, orta büyüklükte bir kent. Rusya, olaylarla çalkalanırken, oldukça sakin bir yaşam süren şehir, aynı zamanda birçok sürgüne de ev sahipliği yapıyordu. Parti, burasını daha emniyetli gördüğünden, genç delikanlının bir müddet burada ikamet etmesini uygun görmüş ve siyasî faaliyetler için izin vermişti.

Henüz verilen adrese yeni gitmişti... Çaktırmadan etrafı süzerken yanına yaklaşan otuz yaşlarında genç bir adam elini uzattı.

-Hoş geldin Boryenka yoldaş, benim adım Egor.

Maksut bayağı şaşırmıştı. Mücadelenin kıyasıya sürdüğü bu topraklarda her zaman bir risk vardı, fakat Egor'un gözlerinin içine baktığında dost ışıkları görmüştü. Hiç aklına olumsuz bir şey getirmeden, doğru yerdeyim galiba, neden Moskova'da uzun süre bekletildiğimi şimdi daha iyi anlıyorum, diye geçirdi içinden ve tereddütsüz uzatılan eli sıktı.

-Hoş bulduk, bugün geldim ve sizi aramaya koyuldum.

-Gidelim, şimdilik bizimle kalacaksın. Hem kalacağın yeri görürsün hem de daha etraflıca konuşuruz.

Yürümeye başladılar sürgün kentinin sokaklarında. En büyük ana caddeyi boydan boya geçtiler. Sonra daracık, fakat uzun bir yola girdiler ve bir müddet daha dolaşarak nehir kıyısında, iki katlı bir evin önünde durdular. Maksut bayağı yorulmuştu. Sanki ayaklarıyla şehrin haritasını çizmişlerdi.

-Her zaman bu yolu mu kullanıyorsun?

-Hayır, güvenlik diyebiliriz. Hem şehri de görme fırsatın oldu.

Maksut teşekkür ettikten sonra, kalacağı ikinci kata çıktılar. Burası Moskova'da kaldığı eve oranla daha bakımlı ve temizdi. Evin iki penceresi de taşkın taşkın akıp giden nehre bakıyordu. Maksut, günlerini böyle bir yerde geçireceği için sevinmişti. Kalın camlı pencerenin önünde oturdular, Oka nehrini seyrederken. Egor konuşmaya başladı.

-Türk olduğunu ve sürgünden kaçtığını biliyorum. Bir de babandan ayrı düştüğünü... Hakkında bize verilen bilgi bu kadar, başkasına da gerek yok zaten. Yalnız şunu söyleyeyim, önemli biri olmalısın ki Parti sana özel bir değer veriyor.

Maksut hemen atıldı.

-Yok, canım, o kadar da değil.

-O kadardan da çok... Bize, ne pahasına olursa olsun seni koruma görevi verdiler. Şimdilik, burada istirahatına bak, ileride çalışmalarımıza katılabilirsin. Kendin hakkında herhangi bir bilgi vermemeye bak ve gerektiğinde de benim haberim olsun!

Maksut, şaşırıp kalmıştı. Kendisine bu kadar değer verilebileceğini tahmin edememişti. Demek ki onca sevgi boşuna değilmiş, diye geçirdi içinden.

-Merak etme Egor yoldaş, burada sizin emrinizdeyim.

Sustular... Konuşma bitmemişti ama bir an ikisinin de gözleri camdan dışarıya doğru kaymıştı. Bakıyorlardı birlikte öylesine köpük köpük akan nehre doğru. Önce Egor kendine geldi, önemli bir şey unutmuş gibiydi.

-Söylemeyi unuttum burada sürgünlerden Türk bir yazar var Rusça'yı o kadar iyi bilmiyor ama çat pat anlaşabiliyoruz. Seni tanıştırmamı ister misin?

Şaşkınlıkla bir süre düşündü, kafası karışmıştı.

-Sürgünler tutuklu değil mi, nasıl görüşüyorsunuz?

-Onlar, kentin dışında bir kampta kalıyorlar. Yazar olana şehirde bir büro vermişler, orada bir şeyler yazıp çiziyor.

-Hayret, onu neden tutuklamamışlar?

-Sanırım o da bizim gibi rejim muhalifi. Çar, Osmanlı'ya savaş açınca, o da Türk tebaa olarak sürgün edilmiş.

Maksut konuşmak istiyordu, fakat bir an önce tanışma isteği ağır basıyordu memleketlisiyle.

-Kendimi tam olarak tanıştırsam bir sakıncası olur mu?

-Adam eski bir Osmanlı milliyetçisi, ama onlardan büyük kazıklar yemiş. Şu an Çar rejiminin esiri olmasına karşın, Bolşeviklere yakın duruyor. Yani bize anlattığı kadarıyla ilginç bir hikâyesi var. Güvenebilirsin, ancak fazla bilgi vermekten kaçın, yani sen bir şeyler ayarlarsın kafanda.

Yorgundu, konuşurken göz kapakları ağırlaşmış ve kesik kesik söyledikleri artık anlaşılmaz olmuştu. Kaluk'ta ilk gecesi, Oka nehrinin hışıltıları arasında geçip gitmişti. Yorgunluktan gece hiçbir şey düşünemeden öylece sızıp kalmış ve sabahın ilk ışıkla-

rında ayağa kalktığında ölümden uyanmış gibi fırlamıştı yataktan. Önce pencereyi açtı; soğuk bir rüzgâr neredeyse buz tutmuş nehrin sularını yalayarak dolmuştu içeriye. Gözleri açılmış, hafızasından silinmekte olan geçmişini birden hatırlamıştı. Bir de nerede olduğunu çözmüştü, soğuğun etkisiyle...

Gecenin heyecanı devam ediyordu. İçinde bir an önce buluşmak ve görüşmek isteği vardı memleketlisiyle... Egor'la birlikte yola çıktıklarında heyecanı giderek yükseliyordu. "Kim acaba bu adam? Karadenizli ya da bizim oralardan olabilir mi?" diye düşünüyor ve kafasında her şeyi ekip biçiyordu. Ana caddenin üzerinde üç katlı bir binanın önünde durdular.

-İkinci kata çıktığımızda tam karşımızdaki oda onun bürosu... Adını "Mustafa" olarak biliyoruz, şimdi git ve tanış!

Kapının üstünde herhangi bir yazı yoktu, hafifçe bir-iki tıklattıktan sonra "Giriniz" sesiyle içeri yöneldi, tam karşıda oturan adam, otuz yaş civarında bıyıklı, saçı azcık dökülmüş, bakışlarından gayet kibar biri olduğu belli olan adam, gelen misafirini karşılamak için ayağa kalktı.

-Buyurun!

-Adım Boryenka, Mustafa Efendi ile görüşecektim.

-Ben Mustafa Suphi, Türkçe'yi çok iyi konuşuyorsun, beni nasıl buldun?

-İzninle oturabilirsem hepsini anlatacağım.

Maksut, masanın kenarına ilişti, karşılıklı konuşmak için iyi bir fırsattı. Kendini tanıtacaktı, fakat yaşam öyküsünde önceden yine güvenlik anlamında bazı değişiklikler yapmayı düşündüğünden, biraz duraladı, nasıl bir kurgu yapacağına karar veremiyordu. Fazla düşünmedi ve hemen kararını verdi. Her şeyin tam doğrusunu anlatacaktı ancak Egor'un bildiği kadar olması koşuluyla.

-Karadenizliyim... On yıldır Moskova'da babamla birlikte çalışıyorum. Uralsk'a birlikte sürgüne gönderildik. Oradan baba-oğul kaçarken bir arada yakalanmamak için yolda ayrıldık. Ben, Moskova'ya ulaştım, fakat babamın şansı yaver gitmemiş olacak ki maalesef kendisiyle bir daha görüşemedim. Artık oralarda kalmam sakıncalı olduğundan, Parti beni buraya gönderdi. Sizden de arkadaşım Egor bahsetti...

Mustafa Suphi, genç delikanlıyı hayretler içinde dinliyordu. Renkten renge girerken merak ettiklerini sormak için sabırsızlıkla genç delikanlının sözlerinin bitmesini bekliyordu. Maksut, hikâyesini öyle de etkili anlatıyordu ki, Mustafa Suphi konuşmanın bir taraftan da hiç bitmesini istemiyordu. Maksut bir ara nefes alır gibi oldu, Mustafa Suphi hemen en merak ettiği konudan söze girdi.

-Karadeniz'in neresindensin?

-Trabzon'un ilçelerinden Sürmene...

Mustafa, hemen ayağa kalktı, şaşkındı, masanın kenarından dolandı ve sarıldı genç delikanlının boynuna. "Ben de Giresun ilçesindenim, hemşeriyiz" diyebildi ancak. Kucaklaşma üç-beş saniye kadar sürdü; sonra iki omzundan tuttu ve Maksut'un yüzüne uzun uzun baktı. Hiç konuşmadan, yaban ellerde bir dost, hemşeri ve kardeş sıcaklığı veriyordu insana. Şoktan kurtulduklarında oturdular... Maksut, kendi öyküsünü anlattı kısaca. Sıra Mustafa Suphi'ye gelince başladı anlatmaya.

-Giresun'da doğdum... İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra, Paris'e gittim. Orada siyasal bilgiler okudum. 1908'de, yani İkinci Meşrutiyet'ten sonra, İstanbul'a döndüm. Değişik gazete dergilerde köşe yazıları, makaleler yazdım. Çeşitli mekteplerde hukuk dersleri verdim.

Maksut dinlerken, önemli bir insanla kaşı karşıyayım, diye geçirdi içinden. En çok da Rusya macerasını merak ediyordu. Sabırsızdı, sözün arasına girdi.

-Buraya nasıl geldin?

-İşte tam oraya geliyordum, galiba biraz acele davrandın ama çok haklısın ben de hem heyecanlandım, hem de bayağı şaşkınım. Evet, şimdi devam ediyorum... Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdim. Henüz ilk kongre toplanmıştı ki, en önemli konularda anlaşmazlıklar yaşadık. Sinop'a sürgün edildim ve oradan Rusya'ya kaçmak zorunda kaldım. Önce Kırım'a geldim, sonra Bakü'ye geçtim. Orada yine çeşitli dergi ve gazetelerde Türkçe olarak cemiyet karşıtı yazılar yazdım. Bazı çalışmalar için Batum'a geçtiğimde, Osmanlı-Rus savaşı çıktı ve hemen buraya sürgün edildim.

Mustafa Suphi bir ara soluklandığında Maksut da Anadolu'ya tekrar gidiş-dönüş serüvenini anlatma gereğini duydu.

-Bu İttihatçılara ben de hiç güvenmiyorum. Koca İmparatorluğu sırf padişahın yerine geçme hırsları yüzünden adım adım yok ediyorlar. Meşrutiyet ilan edildiğinde, henüz on dokuz yaşındaydım. hürriyet laflarını Rus basınından okuyunca hemen koştum memlekete. Baktım ki Karadeniz'de öyle bir şey yok. Yoksulluk ve başıbozukluk alabildiğince devam ediyor. Moralim bozuldu, koştum tekrar Moskova'ya yoldaşların yanına... Gerisi malum, aynı İttihatçılar bugün Anadolu insanını ateşin içine atmış durumdalar.

Mustafa Suphi, genç delikanlıdan etkilenmişti. "Bu çocukta iş var" diye aklından geçirirken, kafasına bir soru takılmıştı: "Türkçe'yi yeni öğrenmiş gibi konuşmasını" anlayamamıştı. Ancak, önce Türk ismini öğrenmek istemişti.

-Sana Türk adınla hitap edebilir miyim?

Maksut şaşırmıştı, aklından hiç geçirmiyordu, ama yetişme tarzından dolayı şüphelenmişti de.

-Benim adım, Boryenka'dır. Diğerini unuttum.

Suphi, şaşkınlıkla baktı yüzüne.

-İnsan, kendi adını nasıl unutur?

-Parti hafızamdan sildi, bir daha anımsamam mümkün değil!

Mustafa, daha çok şaşırmıştı. "Bu nasıl bir iş" diye düşündü ve tekrar sordu.

-Parti o kadar güçlü mü?

-Elbette... Şu anda, koca Çar İmparatorluğu'nu yıkmak üzere... Ayrıca, dünyayı değiştirmeyi düşünen çelikten bir birliktir; Bolşevik Partisi... Bütün Türkler sürgünken ben burada alabildiğine özgürüm ve hiç korkmuyorum, çünkü Partimi her zaman yanı başımda hissediyor ve inanıyorum ki aynı Parti bir gün babamla beni buluşturacaktır...

Mustafa Suphi'nin, sohbet uzadıkça hayranlığı artıyordu genç delikanlıya. Bilgili birisi olduğu belliydi, fakat konuşurken bocalıyor, bazen cümle kurmakta zorlanıyordu. Her ne kadar gençliği Moskova'da geçmiş olsa da, kendi dilini nasıl unutabilirdi? Memleketten binlerce kilometre uzaklarda bir hemşeri bulmuştu ve ona tam olarak güvenmek istiyordu.

-Boş birine benzemiyorsun, fakat Türkçe konuşurken biraz zorlanıyorsun gibi geldi bana. Karadeniz aksanı da kısmen kaybol-

muşa benziyor.

Maksut bu merakın nedenini anlamıştı, açıklamakta bir beis görmedi.

-Doğduğum köyde okul olmadığından okuyamadım. Moskova'ya henüz on beş yaşımda geldim ve o yıl da Bolşeviklerle tanıştım. Beş yılı kesintisiz olmak üzere on yıldır Parti okullarında eğitim alıyorum. Tarih, sosyoloji ve felsefe öğrendim. Rusçam Moskova aksanıdır ve hiç kimse benim Rus olmadığımı anlayamaz.

-Benim de Fransa'da Bolşevik arkadaşlarım oldu. Konuştuk, tartıştık, fakat Rusya'ya geldiğimde bu dünya görüşünü daha yakından tanıma fırsatı buldum. Şimdi üzerinde çalışıyorum, bizim ülkemize uyarlanabilir mi diye!

Maksut, yeni tanıştığı hemşerisinin Bolşevik olmadığını anlamıştı, fakat kariyerini duyunca çok sevinmişti. Kendisinin böylesine birikimli insana anlatacak bir şeyi yoktu ancak düşüncesini beğenmişti. "Araştırdığına göre olumlu sonuçlara ulaşacaktır" diye düşündü. Artık kalkma zamanı gelmişti, fakat konuşması gereken çok şeyi vardı. Ayağa kalktı; "Size soracağım çok şey var, fakat şimdi kalkmak zorundayım. İlk fırsatta uğrarsam konuşabilir miyiz" dediğinde, Suphi'nin gözlerinin içi gülüyordu.

-Elbette konuşabiliriz, en kısa zamanda bekliyorum.

Kucaklaşıp ayrıldılar... Egor, çok heyecanlıydı, kapı çalındığında Maksut'un geldiğini anlamıştı, ayağa kalktı ve kapıya yöneldi, biraz sonra duyacağı sözlerin merakıyla aceleyle genç delikanlıyı içeri aldı.

-Buyur yoldaş, ben de seni bekliyordum. Görüşmen nasıl geçti? Memleketline ısınabildin mi?

Birkaç sorunun birlikte sorulması, Maksut'un kafasında; yoldaşlarımız bu adama önem veriyor, düşüncesini doğurmuştu. Kendine ait ve onlarla paylaşmadığı bilgilerin bir kısmını, Suphi ile paylaşmıştı. İlk anda bunun bir sıkıntı yaratabileceğini düşündüyse de, hemşerisinin sağlam duruşu güven vermişti ona.

-Çok değerli bir insan, Paris'te eğitim görmüş ve iyi bir hukukçu, fakat hâlâ İttihatçılıktan izler taşıyor. Bana, Bolşevizmle ilgilendiğini söyledi.

-Bunu bize de söyledi ve bu konuda kendisiyle ilgileniyoruz.

Bizden kitap istedi, fakat Rusça'sı zayıf olduğundan yardımcı olamıyoruz. Elimizde birkaç Fransızca eser vardı, onları verdik. Diğerlerini de temin etmeye çalışıyoruz.

-Demek, siz benden önce bayağı bir dostluk kumuşsunuz.

-Senin de tahmin ettiğin gibi, çok önemli bir insan. Sizin milliyetçiler boşuna mı sürgün etmişler onu.

-Haklısın, Rus hükümeti de özel bir önem veriyor. Bütün Türkler esir kampında, o serbest.

"Politik nedenlerden dolayıdır" diye düşüncesini açıkladı Egor ve merak ettiği başka bir soruyu sordu.

-Sen herhangi bir telkinde bulundun mu?

-Adam, dünya çapında biri... Ne güzel araştırıyor işte. Yanlış anlaşılmasın diye hiç sesimi çıkarmadım.

Egor gülümseyerek baktı yüzüne.

-En doğrusunu yapmışsın, ama tevazuyu bıraksan iyi olur, yani sen de yeteri kadar birikimlisin. Koca Bolşevik Partisi sana özel önem veriyor.

Maksut, "Ama ben Paris'te okumadım" diyerek geçiştirdi konuyu. Egor, onun kıvraklığına giderek hayran olmaya başlamıştı ve sormaya devam etti.

-İlk edindiğin intiba nasıl, bize katılabilir mi?

-Anladığım kadarıyla onun aklı fikri Anadolu'da.

Egor genç delikanlının elini tuttu ve gözünün içine bakarak konuştu.

-Senin değil mi?

Maksut, başını kaldırdı, pencereden dışarı baktı. Amacı buğulanan gözlerini kaçırmaktı yoldaşından.

-Ben o topraklara aitim ve Bolşevik Parti üyesiyim. Görevim; bu coğrafyada hürriyet kavgasını kazanmaktır.

-Sonra?

-Döneceğim Anadolu'ya elbette ve yoksulluğu kader bilen işçilere, köylülere, emekçi halklarıma anlatacağım her şeyi, yani evet, benim de yüreğim orada...

Egor hafifçe okşadı arkadaşının sakallı yüzünü. Bakışları sevgi doluydu.

-Senden de böylesi beklenirdi yoldaş!

Maksut, arkadaşının test sorusundan sonra, tekrar konuya dönmek istedi.

-Kendisiyle bu konularla ilgili olarak yine görüşeceğim. Ülkemiz sorunları ve son yıllardaki gelişmeler hakkında bilgi alacağım. Bu arada çalışmalarının ne boyutta olduğunu öğrenmeye çalışırım...

-İyi düşünmüşsün.

Moskova'daki yoldaşları çok başkaydı onun için. Egor'a da ısınmıştı, uzun süre bir arada kalmak zorunda olmalarının yanı sıra giderek dost oluyorlardı. Güçlenen bağlılıklarını besleyen esas unsur karşılıklı güven duygusunun gelişmesiydi.

* * *

Sıradan bir gündü; kış alabildiğince kendini göstermiş ve 1915 yılının Mart'ında kar gökten koca koca parçalar halinde düşerek örtmeye çalışıyordu Kaluk şehrinin üstünü. Oka nehri donmakla, donmamak arasında bir kıvamda zorlanarak akmaya çalışıyordu. Şehir beyaz örtünün altında sıkışıp kalmış, baharını arıyordu sonsuzluğa uzanan ak ufukların içinde... Sokaklarda insanlar belki de tek mal varlıkları olan kalın paltolarına bürünmüş, sığınacak yer arar gibi sağa sola yalpalayarak yürüyordu. Kaluk, başka bir sürgün kentiydi ve nice umutlara bağrını açmış kıvranıyordu; tüm sevdalarını kaybetmiş, çaresiz insanlarla birlikte kara kışın koynunda...

Maksut, kalın camlı pencereden dışarıyı seyrediyordu. Lapa lapa yağan kar, kentin karşı yakasını görünmez hale getirmişti. Fazlasını göremiyordu, oysa kafası çok uzaklara takılmış ve dayanılmaz hasretlerin yaktığı yüreğine daha çok şey sığdırmak istiyordu. Kendisiyle baş başa kaldığında gezindiği dünyaları anlamak çok zordu. Gökyüzü, beyaz olmuş çökmüştü üzerine... Babasını düşündü, Karadeniz'de yoksulluktan biçare yaşamak zorunda olan annesi ve kardeşleri geldi aklına. Bir kere daha kahretti zulmün böylesine. O an nerede olduğunu kestiremeyecek kadar kaptırmıştı kendini hayaller âlemine. Dünyayı durdurmuş ve yalnız kendisi dolaşıyordu umudun yarınlarında. Kapının açıldığını duymadı. Karşısında gördüğü Egor'u, daldığı hayal âleminin bir parçası sanıyordu, elin-

de tuttuğu kitapları da. Arkadaşı konuşmaya başladı:.

-Boryenka yoldaş bu kitapları sana getirdim.

Ses sahici gelmişti ona, döndü, ayağa kaktı ve elini uzattı, kendine gelmişti. Kitaplara, şöyle evirip çevirip bir baktı.

-Bunlar Rusça değil, ben okuyamam.

-Sen okumayacaksın ki.

-Ya kim?

-Mustafa Suphi'ye götüreceksin, hem de konuşma fırsatın olur. Biliyorsun Rusçası zayıf, bizden Fransızca eserler istemişti.

Maksut dışarıda yağan kara aldırmadan fırladı ve koştu, giderek hayranlık duyduğu hemşerisinin bürosuna doğru. Kapının önüne geldiğinde âdeta bir kardan adam gibiydi. Önce üzerini silkeleyerek kurtuldu beyaz adamlıktan, sonra kapıyı çalarak içeri girdi. Hemşerisi onu görünce aceleyle ayağa kalktı ve kapıda karşıladı.

-Hoşgeldin Boryenka!

Daha sonra, ne diyeceğini bir türlü kestiremedi; kekeleyerek, "hemşerim, kardeşim" gibi laflar etti. İlk şaşkınlığı atlattığında elindeki kitapları fark etti.

-Bana mı getirdin?

-Evet, arkadaşlar temin etmiş, hepsi Fransızca.

Mustafa, kitapları eline aldı ve şöyle bir gözden geçirdikten sonra, "teşekkür" ederek masanın üzerine koydu.

-Dışarısı çıkılacak gibi değil, eğer zamanın varsa bol bol sohbet edebiliriz.

-Elbette var, zaten sana soracağım çok şey var. Bana ülkemizi ve Karadeniz'i anlatabilir misin? En son yedi sene önce kısa bir süreliğine gitmiştim. Buradan gelişmeleri hiç takip etme imkânım olmadı. Bakın, ilk sorumu hemen soruyorum: Bana Meşrutiyet'ten sonrasını anlatabilir misin? Hani o, hürriyet diye ortalığı ayağa kaldırdıktan sonra neler oldu?

-Öncelikle şunu belirteyim ki, senin en son bıraktığın ülkede değişen bir şey yok. hürriyet diye gelenler, inan ki Abdülhamit zulmünü arattılar. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı derken, şimdi de Dünya Savaşı'nda taraf olarak, hiç gereği yokken savaşa girdiler. Şu anda Doğu Anadolu işgal altında ve biz de burada sürgünüz.

Maksut, dinlerken aklındaki soruları unutmamak için sık sık araya giriyordu.

-Bana İttihatçılık serüveninizi anlatabilir misiniz?

-Sen nasıl hürriyet sözünü duyup Karadeniz'e koştuysan, ben de Paris'ten İstanbul'a koştum. Okullarda dersler verdim ve çeşitli gazetelerde yazılar yazmaya başladım.

-Yazılarınızın içeriği mi onları rahatsız etti?

-İstanbul'a gelmeden önce, Paris'teki çalışmalardan dolayı adım duyulmuştu. Cemiyete girmek için benim özel bir çabam olmadı. Her yerde elleri vardı ve beni onlar buldu. Kapalı kutu gibiydiler hürriyet diyorlardı da başka bir şey demiyorlardı. İlk yıllar, her şey çok güzeldi. Benim düşüncelerimle örtüşmeyen yanları olduğunu hemen anlamıştım, fakat o günlerde herkes İttihatçı olduğundan, yapacak fazla bir şey yoktu. Ben, yazılarımda, İmparatorluğun çökme sürecine girdiğini, emperyalist savaşlara katılmaktansa, öncelikle Küçük Asya'ya çekilmemiz gerektiğini savunuyordum...

-Peki, onlar ne düşünüyordu?

-Dağılan imparatorluğu yeniden toparlamayı ve kaybedilen toprakları tekrar ele geçirmeyi... Bu mümkün değildi. Ülkeyi tamamen kaybetme riski ile karşı karşıya idik.

-Daha sonraki gelişmeleri anlatabilir misin?

-Her şey 1912 kongresinden sonra gelişti. Birçok aydın ve subay, değişik nedenlerden dolayı cemiyetin izlediği politikalara karşı çıktı.

Maksut, bir gazeteci kıvraklığı ile arkası gelmez sorularına devam ediyordu.

-Diğer muhaliflerle ortak yönleriniz var mıydı?

-Birleştiğimiz noktalar esasında, "aklın yolu birdir" mantığından başka bir şey değildi. İdeolojik birliktelik yok denecek kadar azdı.

Mustafa Suphi, bu cin gibi hemşerisinin sorduğu sorulardan memnun oluyordu. Yanıt verirken de azami ölçüde dikkatliydi. Yorulmuştu da... Soğuk bir kış gününde içilebilecek en iyi içecek olan kahvelerine pek dokunamamışlardı. "Önce kahvelerimizi içelim sonra devam ederiz" ortak düşüncesi, onları az da ola dinlendirdikten sonra Maksut devam etti.

-En çok karşı çıkılan politikalar neydi?

-Trablusgarp'ta ve Balkanlarda yenildik, onlar hâlâ yeni savaşların peşinde koşmaya çalışıyorlardı. Karşı çıkanlar için artık tasfiye ve sürgünler başlamıştı. Beni de çirkin bir cinayetin sorumlusu ilan edip Sinop'a sürdüler.

-Oradan kaçtın!

-Evet, firar etmeseydim bir yolunu bulup beni mutlaka öldüreceklerdi.

-Kaçış zor oldu mu?

-Cezaevinden çıkış kolay oldu, fakat denizde bazı sıkıntılar yaşadık.

-Nasıl yani?

-Hani o vatanı çok seven İttihatçılar var ya, birkaç altını görünce, kapıları ardına kadar açtılar. Yolda, Motorcu sorun çıkardı, onu da tatlıya bağladık.

-Tatlıya mı?

-Yani öyle sayılır! Motoru ucuz fiyata satın alıp yola devam ettik. Sonra Kırım, Bakü, Batum ve Kaluk'a sürgün...

Maksut, nerdeyse ülkenin yakın tarihini öğrenmeye niyetliydi. Karşısında anlatmaya hazır birikimli insanı bulmuştu bir kere, ha bire soruyordu.

-Bugüne gelelim...

-1915 Mart ayının içindeyiz ve Doğu Anadolu bugün esiri olduğumuz Çarlık Rusya'sının işgali altında. Şu yadsınamaz bir gerçek ki; İmparatorluk bitti. Artık, bunun hayalini bile kurmak mümkün değil. Devlet, cephede savaşan askerinin karnını doyuramıyor. Savaştığı ülkelere bile milyonlarca borcu var. Değil kaybedilen toprakları kurtarmak, sonunda Anadolu'yu da tamamen kaybedebiliriz!

-Biraz da çözümlerden bahsedebilir misin?

Bu oldukça karmaşık ve zor soruydu. Çünkü anlatırken, kendi dünya görüşü de ortaya çıkabilirdi. Oysa İttihatçılığın etkisinden yeni kurtulmaya çalışıyordu ve net bir dünya görüşüne sahip değildi. Bir müddet baktı Maksut'un yüzüne. Araştırmalarla girdiği yolun onu Bolşevizm'den başka bir yere taşıyamayacağını hesap etti ve o mantıkla yanıt vermeye karar verdi.

-Bana göre en hayırlı yol, önce bu aklı evvel İttihatçılardan kurtulmaktır. Padişahı baskı altına almış, istedikleri gibi kullanıyorlar. Bunlardan beklenmez ama yeni kurulabilecek bir hükümet önce savaş politikasından vazgeçmelidir. Halkımızın geri çekilip, dinlenmeye ve kendini toparlamasına acilen ihtiyaç vardır.

-Daha sonraki çözümler sizce ne olabilir?

Suphi, aslında onun ne demek istediğini çok iyi anlamıştı. Ona da hak vermiyor değildi, ömrünün çoğu Moskova'da geçen bir insanın böyle düşünmesi çok normaldi.

-Biz bu konuda Rusya'nın çok gerisindeyiz. Sanayimiz yok denecek kadar az, dolayısıyla işçi sınıfımız da cılızdır. Buna rağmen işçi sınıfımız örgütlenme çabası içindedir. Anadolu'da ameleler ve rençberler, yoksul köylüler, ırgatlar kurtulmak için çeşitli çareler aramaya başladılar. Örgütsüz ve bilinçsiz olan insanlarımız çaresiz ve kötü kaderine teslim olmuş durumdadır. Onlardan bu halleriyle herhangi bir hareket beklemek hayalcilik olur.

-En azından büyük şehirlerde hiçbir hareketlilik yok mu?

-Yok denecek kadar az, sadece İstanbul'da bazı kıpırdanmalar var, onlar da soruna sadece ekonomik bakıyorlar ve sayıları iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar az. Yani senin anlayacağın iktidar düşüncesi ile hareket eden bir örgütlülük yok. Osmanlı'nın çok uluslu yapısı da çatırdamaya başladı. Pontos, Ermeni, Süryani, Kürt, Çerkes, Laz vb. gibi uluslarda Balkanlarda olduğu gibi ulusal hareketler gelişmeye başladı. Osmanlı'nın bunlara yönelik olarak kuşkusu ve tedirginliği de artmakta.

-Desene Osmanlı topraklarında işimiz zor!

-Öyle görünüyor, ancak ben şöyle düşünüyorum. Dünyanın neredeyse üçte birini kaplayan topraklarda başlayan Bolşevik hareketinden bugün ezilen ve sömürülen halkların kaçınması mümkün gözükmüyor. Emperyalist savaşların kıskacında sıkışıp kalan milletler, bu düşünceyi bir çıkış yolu olarak elbette gözden geçireceklerdir sonuçta. Galiba dünyanın geleceğine damgasını vuracak ideolojiyi konuşuyoruz.

Maksut, aldığı bu son yanıttan umutlanmıştı. "Demek ki hemşerimiz bayağı yol almış" diye düşündü. Başka soru sorup da pişmiş aşa su katmak istemedi. Dikkatli bir öğrenci edasıyla dinliyordu ve yeterince bilgi almıştı. Yedi yıldır ayrı düştüğü ülkesinden. "Mini

bir konferans gibi oldu" diyerek teşekkür etti. Genç delikanlı bu resitali yeterli görmemiş olacak ki, şimdi de başka bir konuda konuşmak istedi.

-Teşekkür ederim. Gerçekten benim için çok değerli bilgiler verdiniz. Şimdi de izin verirseniz biraz da sizden bahsedelim. Ben, şahsen Parti olmazsa sudan çıkmış balık gibi olurum. Varlığımı bilimsel sosyalizme/partime borçluyum. Hükümet, sizi diğerlerinden ayırdığına göre, yardım da ediyordur herhalde?

Mustafa Suphi, sohbetten ziyade kendisini âdeta sorgulayan genç hemşerisinin tutumundan memnundu. Az konuşup, çok dinlemesi de ayrıca hoşuna gidiyordu. Ne sorarsa sorsun yanıt vermekten yanaydı. Ne de olsa dünyanın öbür ucunda iki hemşeriyiz, diye geçirdi aklından ve bu kez de kendini anlatmaya çalıştı.

-Rus hükümeti bana bu büroyu verdi. On beş ruble kirayı ben ödüyorum. Ayrıca, "Bir sorunun olduğunda valiliğe müracaat edersin" dediler. Şu ana kadar pek sıkışmadım, zengin çocuklarına Fransızca dersi veriyorum, yani senin anlayacağın, ekonomik olarak idare ediyorum, fakat başka sorunlar da yok değil.

-Ne gibi sorunlar?

-Göçmenlik statüsü ve pasaport talebi ile valiliğe dilekçe verdim.

-Verirler mi?

-Eğer göçmenlik isteğimi kabul ederlerse, pasaport işi kolaylaşır. Aksi takdirde, bütün işler alt üst olabilir!

-Ne olabilir ki?

-Türk sürgünler Ocak başına kadar Kiev demiryolu inşaatında çalıştırılmış. Sanıyorum hava koşulları nedeniyle bir-iki ay bekletilip tekrar aynı yere gönderilecekler. İşin kötüsü, çalışma koşulları oldukça ağırmış. Bir takım haklar elde edemezsem ben de soluğu demiryollarında alabilirim!

Maksut çok şaşırmıştı, "Buna ihtimal var mı?" diye sorduğunda aldığı yanıt: "Bu rejime hiç güvenilmez" olmuştu. İlk önce aklına ayrılık gelmişti; kısacık ömründe çeşitli ayrılıklar yaşamıştı, şimdi de sonsuz uzaklıklarda bulduğu ve sevmeye başladığı hemşerisini kaybetme korkusu sardı yüreğini. Kafasını kaldırdı, yukarı doğru baktı: "Her şeyin sebebi yukarıda" diye öğretilmişti ona. Ve o bu alışkanlığını onca zamana karşın, henüz üzerinden atamamıştı.

Kendine gelmesi kısa sürdü, indirdi başını yere ve tekrar baktı yüzüne, giderek hayranlık duyduğu hemşerisinin. Bu da ayrılığın başka bir çeşidi, diye içinden geçirirken henüz kendine gelememişti.

* * *

Kış alabildiğine kuşatmıştı sürgün kenti Kaluk'u. Yaz hiç gelmeyecek gibiydi ve gökyüzü inadına kar püskürtüyordu esir insanların üstüne. Ya kent yoksulları; onların kaderi sürgünlerden pek farklı değildi. Asilzadeler ve rejimle işbirliği yapanlar, ensesi kalın kent tüccarlarının yanı sıra devlet erkânı, ağır kış koşullarına karşın, refah içinde yaşıyorlardı. Bir de yoksulluğun iç burkan görüntüleri, kapalı yollardan dolayı ulaşılamayan köylerde gizli saklıydı. Onların seslerini duyurma imkânları yoktu. Yazdan biriktirebildikleri yiyecek ve diğer yaşam malzemeleri ile kışı atlatabilmenin yollarını ararken, dünyadan habersiz, çileli bir yaşamın içinde debeleniyorlardı.

Egor, hızla içeri daldı. Akşam saatleriydi. Maksut, pencereden donmak üzere olan Oka nehrinin üstündeki buz kütlelerini seyrediyordu hayranlıkla. Kafasını çevirdi, baktı, arkadaşının yüzüne; terden sırılsıklam halini görünce ürkmüştü. Takip ediliyor herhalde, diye içinden geçirirken, telaşla sordu.

-Yoldaş iyi görünmüyorsun, bir şey mi oldu?

Egor, hemen yanıt veremedi, önce nefesini topladı; birkaç saniye sonra kendine geldiğinde.

-Endişelenme sorun yok, anlatacağım!

Oturdu, tamamen kendini toparladığında: "Önemli ve o kadar da riskli bir görevimiz var" dedi ve devam etti.

-Biliyorsun kış uzadı ve birçok köy yolu kış boyunca ulaşıma kapalı durumda. Bunlar bazen her türlü riski göze alarak kente ulaşmaya çalışıyorlar. Olumsuz hava koşulları nedeniyle, ölümler yaşanırken, bazı uyanıklar bu işin ticaretini yapıyor ve zaman zaman da köylüleri aldatıyorlar.

-Nasıl yapıyorlar bu işi?

-Köylülerden para toplayıp şehre iniyor, sonra da çeşitli bahaneler uydurup para ve malların üstüne yatıyorlar.

-Vay uyanıklar vay!

Egor anlatmaya devam etti.

-Elbette bizim bu köylere ulaşmamız mümkün değil! Şehrin batısında yaklaşık otuz kilometre uzakta küçük bir dağ köyü var. Halkı çok yoksul ve genellikle Bolşevik sempatizanıdır. Oraya ulaşacağız!

Maksut, tekrar pencereden dışarıya şöyle bir baktı, sonra da arkadaşına dönerek.

-Dışarıda hava koşulları ürkütücü görünüyor. Bu imkânsız gibi bir şey!

-Orasını ben de biliyorum, fakat bu Parti görevi.

Delikanlı hemen ayağa kalktı, tereddütsüz bir şekilde.

-Tamam, yoldaş, planını anlat, en kısa sürede harekete geçelim. Ekibi oluşturdun mu? Kaç kişiyiz?

-Kimse olmayacak, yalnız ikimiz varız! Tipiden boğulma ya da donma tehlikesi var. Hiç kimseyi riske atamayız. Görev bizim!

Bu sözler, Maksut'u hemen hareketlendirmişti. Aldığı eğitim bu yöndeydi. Parti'nin olur dediği her şey olmak zorundaydı ve kurumsal merkezî disiplin anlayışı bunu gerektiriyordu. Egor, konuşmasını sürdürdü.

-Mura köyü; otuz kilometre uzaklıkta, iç içe girmiş birçok dağ ve tepenin eteğinde kurulmuş genellikle fakir insanların yaşadığı yer. Orada ailesi ile birlikte yaşayan Vladislav yoldaş, Partimizin köy temsilcisidir ve eşi şu sıralar doğum yapmak üzeredir. Ona ve diğer yoksullara ulaştırılmak üzere iki at yükü yiyecek, ilaç ve başka ihtiyaç malzemeleri götüreceğiz!

-Ne zaman yola çıkıyoruz?

-Atlar şehir dışında bir yerde hazır bekliyor, yarın çok erkenden yola çıkmalıyız. İlk yirmi kilometre düz ovadan ve fırtınaya açık bir alandan yürüyeceğiz. On kilometre dağın eteğine doğru tırmanacağız!

Maksut'un görevi kesinlikle Parti'nin verdiği görevleri yerine getirmekti, fakat kafasına takılan soru, atlarla ilgiliydi. Sormadan

da edemedi.

-Yoldaş, her şey, iyi güzel de ben ata binmesini bilmiyorum!..

-Buna gerek yok; giderken zaten biz de onlar gibi yürüyeceğiz. Dönüş yolunda alışırsın bu soylu hayvanlara. Giderken de dönerken de bu yolu gün içinde almalıyız, yoksa geceye kaldık mı sonumuz iyi olmayabilir!

Maksut, nasıl bir görevi kabul ettiğinin bilincindeydi ve hiç korkmuyordu. Egor'a dönüp, "Öyleyse hazırlıklara şimdiden başlayalım" dediğinde Egor, belinden çıkardığı, "Nagant" marka tabancayı genç delikanlıya uzattı.

-Evet, doğru söylüyorsun yoldaş, ilk hazırlık çalışmasına başlayalım. Al bu silahı koy beline gerekebilir!

Maksut, itirazsız tabancayı aldı, beline koydu, fakat düşündüğünü de esprili bir şekilde ifade etmekte tereddüt etmedi.

-Bu silah, Rus ordusuyla savaşmaya yetmeyeceğine göre, herhalde kurtlarla çatışmaya gireceğiz!

Egor, gülümseyerek yanıt verdi.

-Nasıl da anladın! Bu havada ancak kurtlar dışarı çıkar, yoksa Çar'ın evlatları kendilerine kıyarlar mı? Biz, şimdi yarın dinç olabilmek için istirahata çekilelim. Diğer birkaç parça eşyayı da atlarla birlikte teslim alarak yola çıkacağız!

Gülüştüler...

* * *

Gün, yeni ışımaya başlamıştı, uzak tepelerin ardından güneşin soluk rengi henüz beliriyordu. Hava berraktı, fakat soğuk dondurucu olmaktan da öte yakıyordu. İki insan, şehrin buz tutmuş sokaklarında gölge gibi ilerlerken, düşmanların bile sıcak yatağında uyuduğu saatlerde, onlar insanlara bir lokma ekmek ulaştırabilmenin telaşı içinde ölümü bile göze alarak yürüyorlardı umuda doğru. Şehrin dışına ulaştıklarında yıkık dökük tek katlı bir binanın önünde durdular. Egor kapıyı çaldığında, dışarıya fırlayan adam, iki kişiyi görünce işlerin yolunda gittiğini anlamıştı. Onlara sevgiyle bakarak "günaydın" dedi ve yakıcı soğuğa karşın ellerini havada

birleştirerek sevinç gösterisinde bulundu. İki at hemen dışarı çıkarıldı, hızlı bir biçimde yükler yüklendi. Adam Egor'a iki palto uzatarak.

-Yoldaş, bunlar her ihtimale karşı yanınızda bulunsun!

Egor meraklıydı.

-Bu subay paltolarını nereden buldunuz?

Egor'un arkadaşı zor koşullarda bile espri yapabilecek durumdaydı.

-Onlara, sıcak mekânlarında pek yaramıyordu, size gönderdiler.

Çıkacakları bu zorlu yolculuk öncesi şakalaşabilmeleri, güç katıyordu inanç dolu yüreklerine. Ve son olarak kendilerine iki beyaz yün kalpak verilirken, "Bunlar Özbek kalpağı" denilince, Egor, Maksut'un yüzüne baktı, kaş göz işareti ile bir şeyler anlatmak istedi çaktırmadan. Hazırlıklar bitmişti. Dondurucu soğukta kucaklaşıp ayrıldılar. Yolculuk başlamıştı.

İki bembeyaz küheylan gibi at ve yularından tutarak yol almaya çalışan, iki yürekli insan, dümdüz ovadan doğru ilerlemeye çalışırken, ilk etapta Maksut bu işin kolay olacağını tahmin ermişti.

-Egor yoldaş, yerlerde fazla kar yok neredeyse yol gözüküyor. Eğer soğuğa dayanabilirsek bu işi başaracağız.

Egor o kadar emin değildi.

-Hemen umutlanma, açık alanda fırtına, karı sağa sola sürüklediğinden, kalınlığı az gibi görünebilir, fakat ilerledikçe rüzgâr önümüze dağ gibi karlar yığabilir. Eğer dağın dibine ulaşabilirsek esas zor saatler o zaman başlayacak...

Maksut soğuğa Moskova'dan alışıktı, fakat hayatında böylesine riskli bir serüven yaşamamıştı. Her şeye karşın cesurdu. Korkmuyordu da... Onu dayanıklı kılan aslında politik yetişme tarzıydı ve yanında yine aynı süzgeçten geçmiş Egor vardı. Çok iyi biliyordu ki o da içten içe korkuyordu, fakat hissettirmemek için elinden geleni yapmak zorundaydı. Yapıyordu da... Kendisi de dayanıklı olmalıydı ve korkunun zerresini hissettirmemeliydi yoldaşına.

-İçimde bir his var, her şeye karşın biz bu işi başaracağız.

-Bundan hiçbir kuşkun olmasın.

Egor, yolu iyi bildiğinden, önden yürüyordu ve konuşurken geri

dönüp bakmak zorundaydı. Onca dikkatine karşın, dalgın ve düşünceliydi. Maksut'a dönerek.

-Yolculuk boyunca elimizden geldiği kadar konuşarak yürümeliyiz; böylece birbirimizi daha kolay kontrol etmiş oluruz.

Maksut, onun bu halinden memnundu.

-Bakıyorum da her şeyi, en ince ayrıntısına kadar hesap ediyorsun.

-O kadar olsun, çünkü benim fazladan ikinci bir görevim var.

"Görev içinde görev olur mu" diye düşündü Maksut. Şaşkındı, hemen merakla sordu.

-Nedir bu ikinci görev?

-Seni korumak...

-Anlayamadım!

-Bak anlatayım; biz bu toprakların evlatları olarak işçilerimizin, köylülerimizin, kendi emekçi halklarımızın nihai kurtuluş mücadelesini veriyoruz. Ya sen? Dünyanın öbür ucundan bir lokma ekmek uğruna gelmişsin ve bu kavgaya proletarya enternasyonalisti komünist olarak, ölümüne katılmışsın. Baban Çar'ın elinde esir, binlerce kilometre ötelerde ailen yoksulluk içinde kıvranıyor, sen hâlâ görev diyorsun, mücadele diyorsun. İşte Parti bundan dolayı sana böylesine önem veriyor. Tabii ben de...

Maksut duygulanmıştı. Gurur da duyuyordu kendisiyle, ayrıca yüreğindeki hasretler de depreşmişti. Bir şeyler söylemek istedi, beceremedi, yutkundu, fakat olmadı. İmdadına konuşmasına devam ederek Egor yetişti.

-Eğer bu yolculukta, sen ölür de ben sağ kalırsam, kendimi asla affedemem. Yoldaşlar da öyle... Böyle bir yükü ömür boyu taşımam mümkün değil.

-Yürekten teşekkür ediyorum. "Bak anlatayım" diye söze başladınız. Şimdi de ben öyle başlamak istiyorum. Bak anlatayım; yürekten ve ölesiye bağlı olduğum, Osmanlı mülkü diye anılan Anadolu toprakları, benim öz vatanımdır. Beynime ve ruhuma kazınmış bu gerçeği, hiç kimsenin sorgulamasına asla izin vermem. Ben Moskova'ya on beş yaşında geldim ve "hürriyetin" ılık nefesini ilk orada hissettim. Beni o yaşta Parti'ye kazandıran Panas yoldaşı tanıdım. Anadilimde okuma yazmam olmamasına karşın, üniver-

site standartlarının üstünde eğitim aldım. Ya Olya yoldaşa ne demeli? İlkokul öğrencisi gibi sabırla inatla bana ilk Rusça'yı o öğretti. Diğerlerini nasıl sayacağımı da bilemiyorum. Şimdi beni daha iyi anlıyorsun herhalde, değil mi?

Egor, dikkatle dinliyordu. Duygu yüklü yüreği sevgi ile çarparken, Kazak kalpağı yüz ifadelerini gizliyordu. Elbette onun da birçok arkadaşı olmuştu, ama Maksut; yalın, atak ve inançlı haliyle giderek onu daha derinden etkiliyordu. Ne diyeceğini hemencecik kestiremedi. Sadece. "Sana yürekten hak veriyorum" diyebildi. Ağır ağır ilerlerken epeyce yol almışlar ve hatta Kaluk şehrinin baca dumanları bile görünmez olmuştu. Her ne kadar düzlük alanlardan ilerliyorlarsa da ufak tefek inişli çıkışlı yollar, atları zorluyordu. Huysuzlaşan hayvanlar, bu konuda deneyimsiz olan Maksut'un işini bayağı zorlaştırmasına karşın, Egor'un yardımıyla bu zorlukları aşmaya çalışıyordu. Birden şiddetli bir rüzgâr çıktı, ortalık birbirine karışmaya başlamıştı. Çöl fırtınasından tek farkı; havada uçuşan kum değil de kar taneciklerinin olmasıydı. Atlar durmuş artık ilerleyemiyorlardı. Maksut endişelenmişti.

-Atlar donacak galiba!

Egor, kardan bembeyaz olmuş yüzünün haline aldırmadan kahkahayı patlattı.

-Hayvanlar soğuğa bizden daha dayanıklıdır, önce bizim donmamız gerekiyor.

-Biz donmayız!

-Neden?

-Devrimci Parti ruhu taşıyoruz da ondan!

Egor bu kez daha yüksek sesle güldü.

-İlahi yoldaş, bak senin düşündüğüne; bu atlar birkaç yıldır bizimle çalıştığına göre, onlar da aynı ruhu taşıyor.

-O zaman sorun yok demektir.

Bu defa birlikte güldüler. Durum, giderek ciddîleşiyor göz gözü göremez hale geliyordu. Subay paltolarını da üzerlerine alıp beklemeye koyuldular. Esinti giderek şiddetleniyordu, nerdeyse kar yığınına dönüşmek üzereydiler. Birden beklenmedik bir şey oldu. Atlar, beklemekten sıkılmış olacaklar ki azar azar hareket etmeye başladılar ve tekrar zor da olsa yola dizildiler. Fırtına da azalmaya

başlayınca Egor, içinde bulunduğu duruma aldırmadan espriye devam etti.

-Atların eğitim düzeyini gördün; nasıl da bildiler fırtınanın dineceğini!

-Evet, yoldaş, bu asil hayvanlardan özür dilemem gerekir!

Az neşelendiklerinde bir aksilik oluyordu. Egor'un atının topallamaya başladığını arkadan yürüyen Maksut fark etti. Hayvan nal atmıştı ve yeniden çakılması gerekiyordu. Egor, takım çantasını aldı, içinden nal, çivi, kerpeten ve çekici çıkardı, arkadaşına dönerek rahat bir şekilde söylendi.

-Atın ayağını kaldır, ben de nalı yerine çakayım!

Maksut korkmuştu. "Koca hayvanın ayağını nasıl tutacağım" diye düşündü. Zaten bu işlerin acemisiydi.

-Yoldaş, bu tehlikeli olmaz mı? Hayvan çifte atabilir!

-Atmaz!

-Nereden biliyorsun?

Egor gülümsedi.

-Hayvanın dört ayağı var, biri zaten elinde olacak. Kaldı mı üç ayak; diğerini kullanınca yere düşer. Ayrıca hayvan, çektiği acıdan kurtulmak için uysal davranacaktır.

Maksut, azıcık çekinmesine karşın, ikna olmuştu; önce atın başını okşadı; sonra iri gözlerinin içine baktı. Ne kadar da mahzun bakıyordu. "Beni bu acıdan kurtar" der gibi bir ifade vardı bakışlarında. Hayvanın bu halinden cesaretlenmişti. Tekrar başını ve boyun altını okşadı ve hemen ön sağ ayağını kaldırarak kucağına aldı. Egor, önce kerpetenle kırık çivileri bir güzel söktü attı, sonra nalı itinayla yerleştirerek ilk çekici çiviye vurdu. Maksut, çivi eline çakılıyormuş gibi dişlerini sıkarak izliyordu arkadaşını. Son çekiç sesinden sonra, atın ayağını yere koyarak tekrar başını okşadı. Hayvanın mahzun bakışları, yerini minnet duygusuna bırakmıştı. Bir hayvan, bu kadar soylu olabilirdi ancak, okşandıktan sonra, başını iki yana sallayarak yakıcı soğuğa karşın kişneyerek teşekkür etti kendini bu acıdan kurtaran yol arkadaşlarına.

Soğuk acımasızdı, çift paltoyu delercesine geçiyor ve yakıyordu iki yürekli bedeni. Yaptıkları işin kutsallığına inanmışlardı bir kere ve hiçbir şeyden korkmuyorlardı. Tek endişeleri, köyde sıkıntıda

olan yoldaşlarına ulaşamamaktı. Yoksa onlar için gerisi önemli değil ve ölüm başka bir ayrıntıydı! Fırtına yoktu, hafifçe esen rüzgâr, bütün dağların ve ovaların soğuğunu üzerlerine sindirirken, onlar her şeye karşın, atlarla birlikte ilerlemeye çalışıyorlardı. Vaktin öğleye ulaştığını acıkan karınlarından anlamışlardı. Durdular, soğuk rüzgâr yakmaya devam ediyordu. Hava açıktı, fakat güneş görünmüyordu. Durumu önce Egor fark etti.

-Galiba acıktık, en azından midem öyle söylüyor.

-Benim de midemde bazı faaliyetler var, fakat anlayamamıştım, sağolasın yoldaş.

-Heyecandandır!

-Yok desem, doğru olmaz. İlk kez böyle bir deney yaşıyorum, yoksa korkum sadece köydeki yoldaşlar...

-Bilmez miyim benim yiğit dostum!

Acıkan yalnız kendileri değildi, iki yoldaşları daha vardı yanlarında, belki Çar'dan daha soylu yoldaşlar. Başlarına takılan yem torbalarında; şeker, arpa ve samandan oluşan menüleri kendilerine sunulduğunda çok memnun olmuşlardı. Keyifle yiyeceklerini yerlerken, bir yandan da önlerinde duran zorlu engelleri aşabilmek adına dinleniyorlardı. Onlar, sadece kuru ekmek yiyorlardı. Maksut, ekmeğin kenarından isteksizce, bir-iki lokma ısırdıktan sonra, kalan parçayı cebine koydu. Egor da aynısını yaptı. Köydeki insanları düşündükçe, lokmalar boğazlarından aşağı inmemişti. Susamışlardı da, yanlarına su almayı nasılsa unutmuştu Egor. Ekmeksiz olurdu da, susuz biraz zordu hayatta kalmak. Arkadaşı Maksut'a açıklama yapmak zorunda hissetti kendini.

-Yanımıza su almayı unuttum. Hava zaten soğuk, dayanamayacak hale gelirsek, kar suyu içeriz. Önümüzde küçük bir derecik var orada hem atları, hem de kendimizi sularız. Sonra da köye doğru tırmanmaya başlayacağız.

Umut yolculuğu devam ediyordu. İki devrimci insan, bütün dünyayı sırtına almış gibi; kararlılıkla, inatla ve vazgeçilmez bir tutkuyla yürüyorlardı çaresizliğin üstüne üstüne. Gündüz saatlerinde bitirmek zorundaydılar bu ölümüne yolculuğu. Onlar, sevgi dolu yürekleri ile yalnız zalimlere karşı değil, doğanın acımasız koşullarına karşı da amansız bir savaşın içine girmişlerdi. Takatleri tükenmek üzereyken, uzaktan görünen dağ silsileleri umut ol-

muştu onlara. Yüksek yüksek tepelerden oluşan sıradağlar bembeyaz karlı tepeleriyle gökyüzüne doğru yükseliyordu. Damarlarındaki kan donmak üzereyken, birden hareketlenmişti.

Egor sevinçle konuştu.

-Yoldaş, vadiye ulaşmak üzereyiz, su takviyesinden sonra tırmanmaya başlayabiliriz.

Maksut sevinmişti, hemen cebinden yarım kalan ekmeğini çıkarıp yemeğe başladı. Egor da aynı şeyi yaptı ve esprili şekilde, "Şimdi bir ziyafeti hak ettik!" dedi. Artık moraller üst düzeydeydi. Soğuğu hissetmeden yürüdüler. Vadiye geldiklerinde bir sürprizle karşılaştılar; bu kez de su içecekleri dere donmuştu. Egor: "Bu ne şans" der gibi baktı arkadaşına. İşler, iyi gittiğinde, peşinden bir aksilik oluyordu. Maksut, üzülecek yerde, bu zor anları şakalaşarak atlatmak istiyordu.

-Baksana yoldaş! Tanrı, bizim, köye ulaşmamızı istemiyor!

Egor, belki de kızgınlıktan olacak ki gülümsüyordu.

-Şu Tanrı'nın işinden hiç anlamıyorum, madem bizi istemiyor buralara kadar neden sürükledi. Ya işini doğru dürüst yapsın ya da karışmasın böyle şeylere!

Maksut, bu kadar espriyi yeterli görmüş olacak ki, "Ben, bir daha dua ederken senin isteğini bildiririm" dedi ve yanlarında bulundurdukları yarım saplı küreği alarak buzları kırmaya başladı. Kısa bir umutsuzluktan sonra, bu defa şans gülmüştü onlara; birkaç kürek darbesinden sonra, suya ulaştıklarında, espri furyası devam ediyordu.

-Yoldaş, dua etmene gerek kalmadı, Tanrı bizi duydu...

Maksut durur muydu hiç. Donmak üzereyken bile şaka yapıyordu.

-Tanrı, Rusya'da bu kadar cömert davranıyor insanlara, yoksa Anadolu'da böylesine eli bol değil.

Atlarıyla birlikte su ihtiyaçlarını giderdiler.

Yolculuğun en zor kısmına böyle neşeli başlamışlardı. Eğer işler yolunda giderse akşam karanlık basmadan köyde olacaklardı. Karşıya geçtiler ve tırmanmaya başladılar dağın yamaçlarına doğru. Burası, rüzgâr altında olmadığından, kar epeyce boldu ve atlarla birlikte zorlukla yürüyebiliyorlardı. Yol uzun süre vadiye neredey-

se paralel olarak devam etti ve sonra da azar azar yükselmeye başladı. Akşam vakti de yaklaşıyordu. Maksut sordu.

-Tahminen ne kadar yolumuz kaldı?

-Önümüzde dik bir yokuş var, hemen sonra köy ayaklarımız altında ve karşılaşacağımız ilk ev Vladislav yoldaşa aittir.

Maksut, kendisinde bazı değişiklikler hissediyordu; sakalları donarak buz kalıbı gibi olmuştu, damarlarında kan, giderek ısınıyor ve uyku hali başlıyordu. Yolun kısaldığını öğrenince biraz kendine gelir gibi oldu. Arkadaşında bir değişiklik fark etmediği için onu tedirgin etmek istemiyordu. Son bir gayret, devam etmeye başladı. Yürürken sağa sola doğru sallanıyor ve zorlukla ilerliyordu. Egor önde yürüdüğünden onun durumunu her an göremiyordu. Nerdeyse düşe kalka bir müddet daha yol aldılar. Maksut, ayakta sallanırken göz ucuyla baktı arkadaşına, o da yalpalayarak yürümeye başlamıştı. "Birlikte donuyoruz galiba" diye düşündü ve hemen bir önlem alınması gerektiğine karar verdi. Yüksek sesle bağırmak istedi, fakat sesi çok kısılmıştı. Yine de son bir gayretle seslendi.

-Donuyorum galiba!

Egor, zorlukla döndü geriye arkadaşı ayakta sendeliyordu. Telaşlandı, kendisi de iyi değildi. Hemen bir şeyler yapmalıydı.

-Ben de iyi değilim, hemen boks yapmaya başlayalım!

-Ne boksu?

-Birbirimizi döveceğiz, hem de hiç acımadan yoksa burada buz kalıbı olur kalırız.

Kavga başlamıştı, ölesiye vuruyorlardı birbirlerine. Zaten ellerinde kalın kar eldivenleri vardı. Önce omuz hizasından başladılar. Boks kızışınca çene mide hiç fark etmiyordu ve rast gele vuruyorlardı. Kavga, hiç bitmeyecek gibi sürerken, Egor sertçe bağırdı.

-Yeter!

Sesinin gür çıkmasından anlamıştı Maksut kendine geldiklerini.

-Bayağı ısındık, şimdi yola devam edebiliriz!

Egor'da aynı fikirdeydi. Arkadaşına sarılarak, "Gel barışalım" dedi. En zor anlarda espri ilaç gibi geliyordu onlara.

-Biraz hırpalandık ama kendimize geldik. Böylece üzerimizde

biriken karlardan da kurtulup hafifledik.

Toparlanıp tekrar yola çıkmaya hazırlanırken, Egor devam etti.

-Normal zamanda köy, buradan on beş dakika kadar sürer. Önümüzdeki yokuş hem bizleri hem de atları zorlayacak. Ha gayret! Gösterelim kendimizi.

Tırmanmaya başladılar... Donma tehlikesini atlatmış ve umutlanmışlardı, köye ulaşacaklarına inanmaya başladılar, Atlar da görevin önemini kavramış olacak ki olağanüstü gayretliydiler. Akşam olmak üzereydi, yolculuk bitti derken hiç beklenmedik bir şey oldu; tekrar fırtına çıkmıştı ve gökyüzü, öylesine kar püskürtüyordu ki, karanlıkların içinde, kapanıp kalmaları işten bile değildi. Şaşırmışlardı... Egor, yüksek sesle bağırmaya başladı.

-Yuları sıkı tut! Hayvanları kaçırmayalım!

-Tutmaya çalışıyorum yoldaş. Kar, öylesine bastırdı ki, hiçbir şey göremiyorum.

-Kontrollü ilerle ve beni takip et! Çok az bir yolumuz kaldı.

Gökyüzü, bütün karlarını toptan püskürtmüştü üzerlerine. Dövüşürken silkeledikleri karlar, kısa zamanda tekrar birikmişti omuzlarında. Yolculuk boyunca belki de ölümü bu kadar yakında hissetmemişlerdi. Her şeyin bitmek üzere oluğu anda, Egor yine espri yapmayı tercih etti.

-Yoldaş biraz acele edelim! Tanrı yine su koyverdi!.. On dakika daha dayanabilirsek, köydeyiz. Maksut, bir yandan atın yularına olanca gücüyle asılırken, bir yandan da arkadaşına yanıt vermeye çalışıyordu.

-Rusya'da olduğumuzu unutma! Biliyorsun, Tanrı bu topraklarda daha toleranslı. Bizi korkutmasına karşın, yine de köye ulaşacağız. Ben inanıyorum!

-Çok doğru söylüyorsun, Vladislav yoldaş burada olduğumuzu bilse hemen koşa koşa gelirdi. Yardıma gittiğimiz insanın hemen yanı başında ölmek ne kadar kötü bir şey. Kalan son gücümüzü de düze çıkmak için kullanmalıyız...

Ölüme yakın durmanın heyecanı ısıtmıştı bedenlerini. Donma tehlikeleri yoktu, fakat boğulabilirlerdi. Büyük parçalar halinde düşen kar tanelerinin arasında nefes almakta zorlanıyorlardı. İlerlemek için gösterdikleri olağanüstü çabalar, dayanma güçlerini

neredeyse bitirmek üzereydi. Maksut, bir ara kendini kaybeder gibi oldu, elleri tuttuğu yulardan aşağı kaymaya başladı, her şey bitmek üzereyken birden kendine geldi ve göz ucuyla Egor'a baktı; görünmüyordu. Atı az da olsa fark ediliyor, kar yığınlarının hareketinden canlı olduğu belli oluyordu. Bembeyaz bir kar tünelinin içindeydiler ve insanüstü çabayla hayata tutunmaya çalışıyorlardı. Söz konusu kendileri olsa, çoktan atılacaklardı ölümün sıcak kollarına, fakat henüz dünyaya gelip gelmediğini bilmedikleri bir bebek vardı. Yoldaşı ve ailesi söz konusuydu. En çok onlar için hayatta kalmak istiyorlardı. Maksut, son bir gayretle sarıldı atın yularına. Tükenmekte olan gücü tekrar yerine gelmiş, son hamlelerini yapmak üzereyken, küçük bebek geldi aklına, kendisi de böyle soğuk bir kış günü dünyaya gelmişti. Birdenbire müthiş bir yaşama isteği belirdi yüreğinde. Evet, yaşamalıydı ve umut olmalıydı henüz dünya ile tanışmamış bu küçücük yavruya karşı. Soğuk karların altında sıcak hayaller görüyordu... Korktu. "Yoksa tekrar donuyor muyum" diye düşündü. Kafasını kaldırmak istedi, olmadı. Kazak kalpağı bir o kadar da kar biriktirmişti üstünde, çok ağırdı ve yüzü gözü kardan kapanmıştı. Son olarak, bütün gücünü toparlardı. "Korkma küçük yavru geliyoruz" diye söylendi kendi kendine ve ölümüne adımlar atmaya başladı.

Birden karın altından bir ses duydu.

-Işığı gördüm, başardık!

Egor'un sesiydi bu. Maksut doğrulmaya çalıştı, karşısında koca bir kar yığını vardı ve ortasından cılız bir ışık sızıyordu. Egor, çıkarabildiği kadar yüksek bir sesle.

-Vladislav yoldaş! Vladislav yoldaş!

İçeriden hiçbir hareket yoktu. Telaşlandılar, ancak ışığın yanması yine de umutlandırmıştı iki arkadaşı, yapacakları tek şey kapıyı çalmalarıydı. Öyle de yaptılar. Vladislav, hemen dışarı çıktı, karşısında gördüğü iki kardan adamı tanıyamamıştı. "Kar kıyamette kim olabilir" diye düşünmüş olacak ki.

-Buyurun, sizi tanıyamadım!

Egor, şöyle bir silkelendi, yüzündeki karları temizledi.

-Tanımadın mı yoldaş ben, Egor!

Adam, şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacaktı. Sağa sola baktı "Buyurun" demeyi akıl edemedi ve içeriye, karısına seslendi.

-Alisa, Alisa! Çabuk gel, Egor yoldaş gelmiş!

Kadın, hızla kapının önünde belirdi ve dışarıya baktı. Atları görünce anlamıştı her şeyi. Sevinçle sarıldı kocasının boynuna. "Biliyordum geleceklerini" diye söylendi. Vladislav çok şaşkındı ama kendine gelmesi kısa sürdü.

-Egor yoldaş, kusura bakma, seni dışarıda unuttuk!

İçeri girdiler, önce ikişer adet paltolarından kurtuldular, evin içi oldukça sıcaktı. Alisa, konuklarını ateşin uzağında iki eski koltuğa oturttuğunda, Egor hızla ayağa fırladı, "Atları unuttuk!" dedi. Anlamıştı Vladislav.

-Siz oturun!!! Biz Alisa ile hallederiz...

Ve oturdular... Egor, evin yabancısı değildi. Maksut, meraktan olacak ki dikkatle süzüyordu etrafı. Tek katlı taş bir bina olduğu belliydi. Duvarlar çamurla karışık bir maddeyle sıvanmış, beyazla gri arasında renkteydi. Tahta masa, sandalye, koltuklar ve yerlerde değersiz eski desensiz halılar vardı. Bir de kapısı kapalı iki oda. Köşede tahtadan kurulu set, üzerindeki malzemelerden mutfak olarak kullanıldığı anlaşılıyordu. İçerisini ısıtan şömine; duvarın tam ortasında duruyor ve altında demir kapaklı bir göz, yemeklerin pişirildiği fırın görevini yerine getirdiği belli oluyordu. Maksut, hemen köşede duran iki kapaklı tahta dolabın sırrını henüz çözememişti.

Vladislav, eşi ile birlikte yükleri içeri taşıdıktan sonra gelip konuklarının yanında oturdu.

-Tekrar hoş geldiniz! Bu fırtınada kendinizi neden böyle tehlikeye attınız?

Egor, heyecandan Alisa'nın durumunu fark etmemiş olacak ki, yanıt vermeden önce en çok merak ettiği şeyi sordu.

-Bebek doğdu mu?

Vladislav'ın gözleri parıldıyordu.

-Yaklaşık bir ay oldu içeride uyuyor...

-Sağlığı nasıl?

-İyi, fakat bazı ilaçlara ihtiyacımız var!

Egor, hafifçe gülümsedi.

-Şimdi anladın herhalde, neden onca zorluğa katlandığımızı?

-Evet, Katyenka şanslı bir bebek.

-Katyenka mı dedin, demek bir kızınız oldu?

-Oğlumuz da beş yaşını doldurdu.

-Ha, Dima nasıl?

-Kardeşi ile birlikte uyuyor.

Vladislav, fırtınalı havada bu tehlikeli yolculuğu nasıl tamamladıklarını merak ediyordu.

-Ovanın esintisi, vadinin fırtınası, sahi nasıl tamamlayabildiniz bu yolculuğu?

Egor göz ucuyla baktı Maksut'a.

-Bütün zorlukları espri yaparak aştık.

-Nasıl yani?

-Ölümle burun buruna geldiğimiz anlarda, arkadaşım Boryenka ile birlikte akıl almaz espriler yaptık ve donmak üzereyken kıyasıya kavgaya tutuştuk. Biraz da Katyenka'nın şansından başardık.

-Çok ilginç bir yönteminiz varmış!

-Eh, Boryenka yoldaş sağolsun o geliştirdi. Size ilaç, çeşitli konserveler ve bolca kurutulmuş nehir balıkları getirdik. Çocukları da unutmuş değiliz.

-Teşekkür ederim. Yiyeceğimiz tükenmek üzereydi, en önemlisi de ilaçlar...

Odanın kapısı açıldı, gözlerini ovuşturarak içeri giren çocuk tanıyamamıştı yeni konuklarını. "Kim bunlar" der gibi annesine baktı, Egor. "Dima" diye ismiyle çağırınca, çocuk biraz daha yaklaştı; tanımıştı bu amcayı, hemen yanına gitti ve konuğunun uzattığı oyuncakları aldı. Çok sevinmişti, gözlerinin içi gülüyordu, koştu odanın bir köşesine, küçük tahta arabası ve plastik beyaz ayısı ile oynamaya başladı.

Alisa, yemek hazırlıklarına başlamıştı bile; evde bulunanlarla birlikte yeni gelen yiyeceklerden bir menü hazırladı ve itinayla dizdi masanın üstüne. Sofraya oturmadan, Maksut, sırrını bir türlü çözemediği duvardaki iki kanatlı dolabın kapısını açan Alisa, istavroz çıkardığında bunun bir ikona olduğunu anlamıştı. Vladislav hemen açıklama yaptı.

-Karım iyi bir Hıristiyan'dır.

Maksut, "Ortodoks" galiba deyince "evet" yanıtını almıştı. Böyle uzun, tehlikeli ve meşakkatli bir yolculuktan sonra, keyifli akşam sofrasının zevki bir başkaydı. Dima, annesinin bütün ısrarlarına karşın, sofraya oturmamış ve oyuncaklarıyla bir köşede neşeyle oynamaya başlamıştı. Çocuk bayağı acıkmış olacak ki, hem oynuyor, hem de annesinin uzattığı yiyecekleri iştahla yutuyordu. Karınlarını bir güzel doyurduktan sonra tam sohbete başlayacaklardı ki, odasında unutulan ailenin minik üyesi ağlamaya başladı. Belli ki o da acıkmıştı. Katyenka, annesinin kollarında içeri girdiğinde, Egor ve Maksut arasında kıyasıya bir yarış başlamıştı bebeği sevmek için. Neyse ki Egor'un hakkından vazgeçerek arkadaşına jest yapmasıyla iş tatlıya bağlanmıştı.

Maksut, küçük Katyenka'yı kucağına aldı, uykulu, minik gözlerini yeni aralamış etrafında olan bitenden habersiz, ince dudaklarını oynatarak ağlamaya başladı. Genç delikanlı itina ile tutuyordu elinde küçük yavruyu. İki eli arasında tutarak hafifçe yukarıya kaldırdı, bir-iki sağa sola doğru salladı, "ne kadar da küçük bir bebek" diye içinden geçirirken, Katyenka'nın ağlaması durmuştu. Yavrucak anlamıştı dost ellerde olduğunu ve bir de ölüm tehlikesine karşın onca yolun kendisi için tepildiğini.

Vladislav, sohbeti uzatmak ve aylarca haber alamadığı şehirdeki gelişmelerden bilgi sahibi olmak istiyordu, fakat konuklarının da ölümüne bir yolculuktan sonra yorgun düştüklerinin farkındaydı. Ertesi gün de yine zorlu bir yolculuk onları bekliyordu. Yatıp uyumaları ve dinlenmeleri gerekiyordu. Derin bir uykunun kollarına atılmadan önce, bebekle biraz daha ilgilendiler ve gün boyu süren zorlu yürüyüşün acısını çıkarırcasına yataklarına gömüldüler.

Dışarıda fırtına hâlâ devam ediyordu.

Sabah olduğunda fırtına oldukça hafiflemişti. İki yoldaş, Vladislav ve eşi ile vedalaşıp, Parti görevlerini yapmanın mutluluğu içinde, bu defa at sırtında daha rahat ve güvenli bir biçimde kente döndüler.

* * *

Kaluk, Moskova kadar soğuk bir kentti. İlkbahar, öylesine kendini hissettirmeden gelip geçmişti. Yazın ilk günleri de fazla sıcak sayılmazdı. Oka nehri; kış soğuğunda sürüklediği buz kalıplarını eritmiş ve göz kamaştıran rengiyle yerini billur gibi akıp giden su görüntülerine bırakmıştı. Maksut, artık diğer insanlar gibi kalın paltosundan kurtulmuş, ılık yaz günlerinin keyfini çıkarmak istiyordu. O gün şehrin sokaklarında tek başına akşama kadar dolaştı. Kafasında biriktirdiği bütün sorunlarını bir günlüğüne unutmuş gibi bir hali vardı. Batmakta olan güneş, ağır ağır kentin üstünden kaybolurken, genç delikanlı birden kendini derin bir boşlukta hissetti; yüz hatları gerildi, gözleri ufka doğru kaydı, uzun saçlarını örten şapkasını hafifçe geriye doğru kaydırdı ve davranışları, kendisini de ürkütecek bir şekilde değişmeye başlamıştı. Bir şeyler olmuştu sanki hemen eve dönme ihtiyacı hissetti, başka ne yapabilirdi ki? Koştu daracık sokakları arşınlayarak eve doğru; zamanı geldiğinde çelik gibi olan yüreği, küt küt atmaya başlamıştı, Hızlı adımlarla yürürken, soruyordu kendi kendine; ne oldu acaba? Bunun yanıtını bulması mümkün değildi. Kapıyı aceleyle açtı ve içeri daldı; Egor, tek başına oturuyordu, fakat yüzü asıktı, bütün mimiklerine karşın sıkıntılı olduğunu gizleyemiyordu. Ortada bir acı vardı ama hangi yüreği yakıp kavuracağı henüz belli değildi. Maksut, tedirgin haliyle yüzüne baktı arkadaşının.

-Bizde bir söz vardır; "yüzünden düşen bin parça" diye. Bakışlarından korktum, sıkıntı nedir?

Egor kafasını kaldırdı, acı dolu bakışlarla süzdü bu çileli Anadolu delikanlısının saç sakaldan görünmeyen yüzünü. Dışarıya fırlamış kahverengi gözlerindeki ifadeyi çözmek onun işi değildi. Yüreğinden bakışlarına yansıyan görüntü, tarifi zor acılarla donanmış bir ifade yüklüydü. Ben bu haberi şimdi nasıl vereceğim, diye geçirdi içinden. Onunla Mura yollarında verdiği ölesiye mücadeleyi hatırladı. Ölümü nasıl da alaya aldığını buradan biliyordu, fakat bu, çok başka bir şeydi. Vereceği haberin arkadaşının yüreğinde koparacağı fırtınaları kestiremiyordu. "Bu haberi bir müddet gizlemek" geldi aklına. Çok kısa düşündü sonra vazgeçti. Olmazdı böyle bir şey, yoldaşının acısını nasıl saklayabilirdi, kendi yüreğinde? Birkaç saniye daha beyin fırtınası yaptıktan sonra kararını verdi.

-Maksut yoldaş, Moskova'daki arkadaşlar seni buraya gönder-

dikten sonra bir araştırma yapmışlar.

Maksut, heyecanlanmıştı, devamını bekleyemedi.

-Ne araştırması?

-Baban hakkında!

Genç delikanlı, anlamak üzereydi her şeyi, bir umut daha baktı arkadaşına.

-Ne olmuş babama?

Egor, daha fazla uzatmak istemedi.

-Esir kampından kaçtıktan kısa bir süre sonra maalesef ölmüş!

Tahmin ettiği haberi almıştı... Sarsıldı, bir-iki sendeledi, oturduğu yerde bile tutamıyordu kendini ve birden başı Egor'un kucağına düştü. Bayılmıştı... Genç adam, acının böylesine dayanamamıştı. Kendine geldiğinde hâlâ kurtulmuş değildi aldığı haberin etkisinden, tekrar sordu.

-Babam zaten hastaydı. Nasıl öldüğü konusunda bilgi sahibi olabilmişler mi?

-Evet, araştırmışlar; firardan sonra askerler tarafından yakalanmış ve tekrar kampa götürülmüşler. Kısa bir müddet sonra hastalanıp ölmüş

-Mezarı belli mi?

-Kampın hemen yanında, ölen diğer esirlerin yanında defnetmişler.

Maksut bir ara umutlanır gibi oldu.

-Acaba bilgi yanlış olamaz mı?

-Hayır, Parti kesin olarak teyit edilmeyen bilgiyi paylaşmaz.

-Parti, böyle bir araştırmaya neden gerek görmüş?

-Esasında araştırmayı Moskova bürosu yapmış, senin böyle merak içinde kalmanı istememişler.

Egor, arkadaşını biraz konudan uzaklaştırmak istedi.

-Seni kıskanmaya başladım.

-Neden?

-Parti sana gerçekten çok önem veriyor.

-Ben de farkındayım ama bunu kafana takma, sonuçta hepimiz partiliyiz.

Ancak bu kadar konuşabildi. Acı öyle birkaç espri ile geçiştirilmeyecek kadar kor düşürmüştü yüreğine. Oturduğu koltukta geriye doğru yaslandı; babasıyla geçirdiği günleri düşünmeye başladı. O, babadan önce bir arkadaştı onun için. Hayatı yoksulluk içinde geçmişti ve ailesinden on sekiz yıldır ayrı yaşıyordu. Acılar içindeydi... İnançları, bütün hayatı boyunca çektiklerinin ona kaderi olduğunu söylüyordu. Katlanmıştı uzun yıllar bu çilelere, fakat son yıllarda oğlunun kararlı duruşundan çok etkilenmiş ve sorgulamaya başlamıştı "kader" diye bildiği inançlarını. Yoksulluk içinde geçen elli dört yıldan sonra ülkesinden binlerce kilometre uzaklıkta gelen talihsiz bir ölüm erken sayılırdı. O, bu topraklarda tek vazgeçilmeziydi Maksut'un. Umutlarından bir tanesi ve en önemlisi kaybolmuştu. Artık babasına hiçbir zaman kavuşamayacaktı. Sadece sevgisiyle ve bir de hasretiyle yaşamaya alışacaktı. Maksut'un beyni durmuş ve hatta hiçbir şey düşünemeyecek kadar yorulmuştu. Oturduğu yerde öylece sızıp kaldı.

* * *

Artık onun için anavatana dönmek zamanıydı. Babasının ölüm haberiyle birlikte gidecekti ailesinin yanına. İçinde bulunduğu koşullar böyle bir yolculuk için hiç de uygun sayılmazdı. Öncelikle kendine ait olmayan bir kimlikle yaşamak zorunda olması, onun Rus topraklarında rahat hareket etmesini engelliyordu. Bir plan dâhilinde ve yine Rus yoldaşların yardımıyla ancak ulaşabilirdi ülkesine. Ölüm haberini aldıktan sonra kendisine Parti tarafından herhangi bir görev verilmedi. Sadece teselli edildi ve çektiği büyük acısına alışması beklendi. Gurbette yaşadığı, çekilmesi zor acı, hasret dolu yüreğine sığmıyordu. Ama o bir devrimciydi ve dayanılmaz tutkuları vardı. Söz vermişti babasına; direnecekti, hem de ölesiye...

Önce Mustafa Suphi geldi aklına, yaban ellerde tek hemşerisi oydu. Aldığı acı haberi paylaşmalıydı onunla. Bürosuna gittiğinde, başını iki elinin arasına almış, derin derin düşünür vaziyette buldu onu. Büyük sıkıntılar içinde olduğu her halinden belliydi. Bir an, "hiçbir şey söylememeyi" düşündü, fakat hemen vazgeçti. Sürgünlerin kaderi ortaktı ve acılar da paylaşılmalıydı.

-Sizi üzgün görüyorum!

Suphi, ellerini yüzünden çekti, kafasını kaldırdı ve dikkatlice baktı genç adamın yüzüne.

-Üzüntüde yarışıyoruz galiba, senin de yüzün allak bulak görünüyor.

İkisi de bilinçli, uyanık insanlardı; en azından yaşadıkları coğrafya ve içinde bulundukları koşullar onları böyle olmaya zorluyordu.

-Genç hemşerim önce sen anlat bakalım, benim derdim önemsiz olabilir!

Maksut, hiç düşünmeden direk söyledi.

-Babamı kaybettim!

Suphi, babasının çok uzaklarda olduğunu biliyordu, kafasına birçok soru takıldı, fakat o önce yapması gerekeni yaptı; sarıldı genç hemşerisinin boynuna, iki eliyle sırtını sıvazladı, yüzünü ellerinin arasına aldı. Baktı gözlerinin içine ve simsiyah sakallarından aşağı süzülen birkaç damla gözyaşını sildi, şefkatle, sevgiyle.

-Öyle bir haber verdin ki, söyleyecek bir şey bulamıyorum. "Tanrı başka acı vermesin!" demekten başka. Nasıl oldu bu ölüm?

-Ayrıldıktan sonra yakalanıp, tekrar aynı kampa götürülmüşler. Orada hastalanmış ve kısa sürede ölmüş. Hemen kampın yanında yeni açılan sürgünler mezarlığına defnedilmiş.

-Daha önce bir hastalığı var mıydı?

-Hafif göğüs ağrıları vardı. Biliyordu öleceğini; firar ettiğimizde bana son nasihatlerini verirken anlamıştım her şeyi, fakat kabullenememiştim. En son ayrılırken sarıldığımızda bana: "Zalimlerden asla korkma" demişti. Bir de onu da yanımıza almak için trenden inmek istediğimde, bağırdığını duydum, "Sakın inme" diye.

-Anladığım kadarıyla baban senin kurtulman için kendini feda etmiş.

-Aynen öyle!

Suphi, onun konuşurken rahatladığını görünce, merak ettiği diğer soruları sormaya başladı.

-O kadar uzaktan ölüm haberini nasıl aldın?

-Ben buraya geldikten sonra, partili yoldaşlar araştırmışlar.

-Bu bilgi yanlış olamaz mı?

-Ben de aynı şeyi düşündüm, fakat bu mümkün değil, çünkü Parti teyit etmediği bilgiyi asla kullanmaz.

Suphi kendi sıkıntılarını unutmuştu

-Parti'ye çok güveniyorsun.

-Bu soyut bir güven duygusu değil, bunun maddî ve somut güvenceleri de vardır. Biz, Partimizin kurmaylık ve güvencesinde, sadece Genç Bolşevikler olarak Moskova'da yüz binlere varan, illegal eylemler yaptık ve tek bir kişiyi bile ele vermedik.

Maksut onca acı içinde yüzerken konudan uzaklaştığını fark etti. Oysa daha önce arkadaşının sıkıntılarını dinleyecekti.

-Bu arada senin anlatacaklarını unuttuk!

Suphi de işin farkındaydı, fakat konu ölüm olunca önemsememişti.

-Valiliğe verdiğim dilekçelere olumsuz yanıt geldi.

Maksut, üzüntülerini belirtecek bir şeyler söylemeye hazırlanıyordu ki, Suphi "Dahası var" diye devam etti.

-Şimdi de aybaşına kadar büroyu boşaltmamı istiyorlar...

-Bu ne demek oluyor?

-Sanıyorum bize tekrar sürgün yolu gözüktü. Aldığım habere göre; diğer sürgünlerin bir kısmını fabrikalarda çalışmak üzere Uralsk'a göndermişler. Demek ki; geriye kalanları da ay sonunda gönderecekler.

-Burası sürgün yeri değil mi? Neden gerek görüyorlar başka yerlere göndermeye?

-Bu şehir sanayi merkezi değil, iş alanı yok sayılır. Sürgünleri genelde demiryolu inşaatlarında çalıştırıyorlar.

-Sizi herhalde böyle yerlerde çalıştırmazlar.

-Bunlara hiç güven olmaz her şeyi yaparlar.

-Yani sana da yolculuk göründü benim gibi.

Suphi, birden hareketlendi.

-Hayrola sana ne oluyor?

-Ben de memlekete gitme kararı aldım. Babamın ölüm haberini paylaşacağım, ailemle buluşmak istiyorum.

-Hemen dönmeyi düşünüyor musun?

Maksut, şöyle bir kafasını kaldırdı, odanın küçük penceresinden baktı uzaklara doğru. Yüreği acıyordu, beyninde kopan fırtınaların biri bin paraydı, bütün dünyayı sırtına almış gibi eziliyor ve çaresizliğin çelikten kelepçesini yüreğinde hissediyordu.

-Dönmemek olur mu? Artık bu topraklarda babam yatıyor ve dünyanın sonuna kadar yüreğimin bir parçası hep burada olacak. Özlemiştim de Karadeniz'i. Bir müddet, ailemin yanında kalırım ve yaşayamadığım çocukluğuma inat, tırmanırım dik yamaçlara, koşarım yokuştan aşağı uçarcasına, yoksul keten gömleğim takılır cifin dalına ya da dalları kurumaya yüz tutmuş bir pelitin cılız bedenine. Eve gelirim annem kızar, "Oğlum sen çocuk musun, üstünü başını paralamışsın" ve ben yanıt veririm; "Anne ben hiç çocuk olmadım ki." Bir de Manahoz deresi var; yaşadığımız vadiye hayat veren, işte orada balık tutacağım, kırmızı benekli alabalık ve sonra girip bir temiz yüzeceğim, kaya diplerinde biriken derin sularında...

Suphi öylesine dalmış dinliyordu, delikanlının bir an duraklamasını fırsat bildi.

-Ya sonra?

-Köyümüzü Rum mahallesinden ayıran büyükçe bir kavak ağacı var. İlk kez orada âşık olmuştum Rum güzeli Eleni'ye. İkimiz de daha on üç yaşındaydık ve orada yakalanmıştık babası Dimitri amcaya. Korkmuş, kaçmıştım. Köyden ayrıldığımda, henüz on beş yaşındaydım ve onu bir daha hiç göremedim. Eğer ulaşabilirsem köyüme o ağacı kucaklayacağım kollarımın sardığı kadar ve onlarca yılın gövdesinde oluşturduğu yosun kabuklarından öpeceğim.

Maksut, anlatırken sanki yorulmuştu, kısa bir süre duraladı. Suphi kendisini öylesine kaptırmıştı ki, başka bir soru sormak aklına gelmedi ve delikanlı devam etti.

-Elbette daha sonrası var; beni var eden, yaşamı ve mücadeleyi anlamlı kılmayı öğreten buraya mutlaka döneceğim. Çünkü kimliğimi bulduğum bu toprakları ve bıraktığımız yerden sürecek, tarihi değiştirecek olan bu kutsal kavgayı bırakamam...

Suphi, kendisini dikkatle dinliyordu, onun da kafası kaymıştı esas vatanına. Kim bilir belki o da özlemişti Karadeniz'i. Ancak şu anda esirdi ve her gün yetkili makamlara gidip imza atmak zorun-

daydı. Neyse dalgınlığı kısa sürdü.

-Ne zaman dönmeyi düşünüyorsun?

-Bu, o kadar kolay değil, henüz bir plan yapmadım. Yoldaşlarla görüşüp en güvenli yollardan Rusya dışına çıkmaya çalışacağım.

-Sana katkı sunacak durumda olmadığım için üzgünüm!

Anlaşılan oydu ki; iki arkadaşın Kaluk serüveni de bitmek üzereydi. Zaman, onları yeni serüvenlere taşıyacak günleri hızla eritmeye başlamıştı bile. Ayağa kalktılar, vedalaşma zamanıydı, belki bir daha hiç görüşemeyeceklerdi, sarıldılar birbirlerine, her ikisi de duygu yüklüydü. Suphi, "Seni tanıdığım için çok mutluyum, inşallah bir gün tekrar buluşuruz" dediğinde, Maksut da, "inşallah" diye yanıt verdi.

Ve ayrılıklar çok acıydı.

* * *

Maksut'un günleri artık geçmek bilmiyordu. Aylar ayları kovaladı, yaz tükendi ve yeni bir kışın soğuk görüntüleri, ara sıra yağan kardan dolayı hissedilmeye başladı. Hemşerisi Suphi'nin sürgünlerle birlikte tutuklu olarak Uralsk'a gönderildikleri haberini almıştı. Onu biraz da üzen; dünyanın öbür ucunda hepten yapayalnız kalmasıydı. Kaluk'ta her zaman olduğu gibi, ona yardımcı olan ve bütün sorunlarını çözmeye çalışan Egor yoldaşıydı. Anadolu'ya geçme işini de o ayarlayacaktı ve bir gün arkadaşı müjdeli haberle geldi.

-Hasretin artık bitiyor, seni gönderiyoruz.

Sevinçten havalara fırlayacak gibi oldu, sarıldı boynuna yoldaşının.

-Sağ ol yoldaş, size de "özel" durumumuz yüzünden bayağı zahmet verdik!

-Önemli değil zaten görevimiz, fakat bir sorun var...

-Nedir?

-Ancak Batum'a kadar gönderebiliyoruz, oradaki yoldaşlarla bağlantı kuramadık. Malum, sizin ülkenizle savaş halindeyiz ve orası sınır bölgesi olduğundan işler sıkı tutuluyor.

-Ne kadar zamanda ulaşabilirim?

-Bunu kestirmek çok zor... Zaten epeyi geciktin. Savaş hali yapacak başka bir şey yok.

Yola çıkacak olması sevindirmişti onu, zorlukları pek önemsemiyordu.

-Seyahat ne zaman başlıyor?

-Birkaç güne çıkarsın, yalnız Moskova'daki arkadaşlarla görüşmek yok, güvenlik için sadece sana verilen adreslere gideceksin!

Maksut'un günleri artık tükenmişti ve belki de bir daha dönemeyeceği bu şehri terk etmeye hazırlanıyordu. Ardında yaşadıklarını ve kısa bir döneme sığdırabildiği anılarını bırakıyordu. Bir de akıbetini bilemediği Karadenizli hemşerisini...

Gitme zamanı gelip çatmıştı. Kim vardı ki onu bu şehirden uğurlayacak olan, Egor yoldaşından başka. Ayrılığın çeşitleri ne kadar da boldu, zulmün kol gezdiği bu topraklarda. Arkadaşı onu evden uğurlamayı tercih etmişti. Yine pencerenin kenarında oturuyorlardı, Maksut, camdan yeni bir kışa hazırlanan Oka nehriyle vedalaşıyordu sanki. Egor deri çantasına yolda gerekir diye birkaç parça yiyecek koydu. Ve ayağa kalktılar; vakit tamamdı, vedalaştılar yoldaşça. Egor, eğildi kulağına arkadaşının, "Sıkıştığında sakın espri yapmayı unutma" diye fısıldadı. Baktılar birbirlerinin yüzüne son olarak ve acı acı gülümsediler. Her ikisinin de katı militan yürekleri gevşemişti. Son söze önce Egor başlamıştı.

-Seni hiç unutmayacağım sevgili Türk yoldaşım!

-Ben de sizleri asla unutmayacağım!

Koptular birbirilerinden. Egor, kapıya çıkmadı. Son bakışlarındaki hüznü gizledi yoldaşından. Sadece camdan Oka nehrine doğru bakıyordu.

Tekrar Karadeniz ve İşgal

Maksut dışarı çıktı. Hava soğuktu, kafasını kaldırıp baktı gökyüzüne. Güneş, havaya inat, yukardan aşağıya parıldarken, gülümseyerek uğurluyordu yüreği yaralı konuğunu. Yürümeye başladı sürgün kentinin kenar mahalle sokaklarından. Bazen bakıyordu sağına soluna; yoksul evlerin camlarından çaresiz bakışlarla sokakları seyreden çocuklar takılıyordu gözüne. Katyenka, geldi aklına; acıkınca ağlayan, karnı doyduktan sonra, küçük ince dudakları ile gülümsemeye çalışırken kollarını sallaması yok mu; minik bir yüreğin saf ve temiz duygularla sevincini ifade etmesi hiç unutamadığı bir anı olarak kazınmıştı beyninin kıvrımlarına. Ve camdaki çocukların yalvaran bakışlarına takıldı kafası. Demek ki Katyenka'yı da aynı çirkin kader bekliyordu. Bir kez daha perçinledi yüreğindeki, hürriyet tutkusu ve sonuna kadar vuruşacaktı bu kutsal, haklı ve son kavgada. Yürümeye devam ediyordu. Erken saatlerdi, geçtiği yollar oldukça ıssızdı. Yoksul kenar mahallelilerin zaten gidecek bir işleri bile yoktu. İstasyona geldiğinde son kez döndü baktı arkasına; zenginlerin oturduğu kent merkezinden yükselen binalardan göremiyordu son bir kez vedalaşmak istediği Oka nehrini. Kaluk'ta kaldığı sürece yalnızlığını onunla paylaşmıştı. Aralarında sadece kalın bir cam vardı ve duyuyorlardı birbirlerini. Hayallerini anlatmıştı ona, hasretin ve sevdanın yaktığı yüreğini dökmüştü zor günlerinde onu yalnız bırakmayan arkadaşına. Vefalı bir akarsuydu Oka nehri; nazlı nazlı mecrasına doğru akıp giderken duyuyordu sevgili konuğunun yürek burkan acılarını ve bir de hayallerini. Maksut göremiyordu çekilmez acılar içinde kıvranırken, onu yalnız bırakmayan arkadaşını, fakat tatlı bir su sesi

çınlatıyordu kulaklarını, anlamıştı her şeyi; vefalı dost tarafından uğurlanıyordu.

Aylar sonra Batum'a indiğinde çok yorgundu, hemen kalacak bir yer bulması ve bir müddet istirahattan sonra sınırı geçmenin yollarını arayacaktı. Şehrin sokaklarında dolaşırken Rus askerlerini gördü, bayağı kalabalık dolaşıyorlardı, göz ucuyla bir baktı, şüphelenmişti... Bunlar bir şey arıyor, diye geçirdi içinden. Oradan uzaklaşmasında fayda vardı, çaktırmadan yan sokağa doğru yöneldi. Birkaç adım atmıştı ki, karşısında kalabalık bir asker grubu daha gördü. Bozuntuya vermeden, gayet soğukkanlı bir şekilde yürümesine devam etti, fakat daracık yolda onlarla karşı karşıya gelmekten kurtulamadı. İçlerinden iri kıyım olanı elini uzattı Maksut'a doğru ve Rusça seslendi.

-Dur!

Maksut'un üzerinde yerel kıyafetler vardı, saç-sakal ve başındaki şapka ile herhangi bir Rus vatandaşından farkı yoktu. Adamın bakışlarını hiç beğenmemişti. En kötüsü kendisinden neden şüphelenildiğini tahmin edemiyordu! Sakin bir sesle Rusça olarak yanıt verdi.

-Buyurun ne istiyorsunuz?

-Kimliğinizi alabilir miyim?

Adam iri cüssesine karşın, gayet kibardı. Maksut, hiç telaşlanmadan gayet rahat hareketlerle elini cebine attı ve kimliğini çıkararak adama uzattı.

-Buyurun!

Asker, önce kimliğe baktı, sonra delikanlıyı baştan aşağı süzdü.

-Saratov doğumlusun, peki Batum'a ne zaman geldin?

Maksut şaşırmıştı, alttan alsa daha çok şüpheleri üzerine çekecekti. Yüksekten atmaya karar verdi, sinirlenmiş gibi, yaparak.

-Bugün geldim, seyahat yasağı mı var?

Adam, onun diklenmesinden rahatsız olmuştu.

-Yoktur, fakat biz görevimizi yapıyoruz. Sürgünden kaçan Türkleri arıyoruz.

Maksut anlamıştı her şeyi, tutumundan ödün vermeme kararındaydı.

-Ben Türk'e benziyor muyum?

Adam sinirlendiğini belli etmemeye çalışarak.

-Buna karakolda komutanlar karar verecek!

Demek gözaltına alınacaktı, yine de bozuntuya vermemeye çalışarak, askerin, "Buyurun gidelim" sözüne hiç itiraz etmedi. Karakol denilen yer, askeri bir kışlaydı ve hemen rütbeli bir subayın karşısına çıkarıldı. Adam yanındakilere "Çantasını kontrol edin" talimatını verdi. Maksut, bundan hiç korkmadı. Zaten on yıldır Rusya'da yaşıyordu ve yanında Türk'ü çağrıştıracak bir şey yoktu. Masanın üstüne boşaltılan birkaç parça eşyadan sonuç alamamışlardı. Komutan, işin peşini bırakmak niyetinde değildi.

-Burada Saratov doğumlu olduğu yazıyor ama Rusça'yı çok düzgün konuşuyorsun! Maksut, birkaç saniye düşündü.

-Ben, yıllardır Moskova'da çalışıyorum.

-Batum'a neden geldin?

-Fırın işletiyorduk babam ölünce, çalışmak için buraya geldim.

Adam baktı Maksut'un yüzüne, dişleri kenetlemiş, gözleri yuvalarında fıldır fıldır dönmeye başlamıştı. Pek inanmışa benzemiyordu.

-Bir müddet konuğumuz olacaksın!

Bu hiç hesapta yoktu. İtiraz etmek istedi, fakat bunun yanlış olabileceğini düşündü; çaresiz teslim olacaktı kaderine. İki asker koluna girdi ve onu nezarethaneye benzer bir odaya aldılar. Burası biraz genişçeydi, içeride beş kişi vardı. Maksut, içeri girer girmez; bunlar muhakkak Türk, diye geçirdi içinden. Temkinli olmalıydı. Bu, bir tuzak olabilir diye düşündü. Kapı kapandığında içerdekilerle baş başa kalmıştı. Ona Türkçe olarak; "Geçmiş olsun" dediler. Sağ ol, dememek için kendini zor tuttu ve Rusça bir şeyler söyledi. Bu kez onlar anlamamıştı, fakat bundan emin değildi. İçlerinde muhakkak bir "Rusça bilen ajan var" diye tahmin etti. Tutuklular neden orada olduklarını çok iyi biliyorlardı, yanlarına bir Rus vatandaşının konulmasından onlar da şüphelenmişti. İçlerinden biri çat-pat bir şeyler biliyordu. Maksut'la konuşmaya çalışırken ara sıra arkadaşlarına dönerek söyleniyordu: Bu Rus'u aramıza neden koydular? Yoksa casus mu nedir? Zor durumda olmasına karşın Maksut katıla katıla gülmemek için kendini zor tutuyordu. Çekildi bir

kenara onları dinlemeye koyuldu. İfadelerinden anladığına göre; sürgün zamanı küçük kentlere kaçarak gizlenmeye çalışmışlar, fakat zaman içinde değişik nedenlerden dolayı yakayı ele vermişler. Liste kabarık olduğundan sürgün edilmek üzere diğerlerinin toplanmasını bekliyorlardı. Bir şey daha öğrendi kendisini şok eden; Rus ordusu Karadeniz sahillerine o günlerde bir saldırı başlatmış ve sahil kentlerini büyük ölçüde ele geçirmişti. Duyduğu haber çok korkunçtu, şimdi de geride bıraktığı ailesi tehdit altındaydı ve bir kez daha memlekete ulaşma isteği kuvvetlendi yüreğinde. Artık kabına sığamıyordu, heyecanını belli etmeden, bir an önce çıkıp ailesine kavuşmak için gözü kapının üzerinde dolaşıp duruyordu. Konuşurken ara sıra da genç delikanlıya laf atmaya devam ediyorlardı. Akşam olduğunda, Maksut kendini yine komutanın karşısında bulmuştu.

-Boryenka, seni bırakıyoruz.

Maksut, bu haberi her an bekliyordu, camdan dışarı baktı, hava kararmak üzereydi. "Geç saatlerde şehirde ne yaparım?" düşüncesine kapıldı. Kafası karışmıştı, sevinmesi gerekirken, anlamsız bir telaş yüzünden her şeyi berbat edebilirdi. "Bir otele gitse orada da aynı sorularla karşılaşacağını" düşündü. Karar vermeliydi... Önünde fazla da seçenek yok gibi gözüküyordu. Tekrar baktı camdan dışarı; karanlık gittikçe koyulaşıyordu. Bolşevik yoldaşlara ulaşma şansı neredeyse sıfırdı. Biraz düşündükten sonra kararını verdi, itiraz etmeyecekti, akşam karanlığında bir çıkış yolu aramak daha mantıklı geldi ona.

-Bari bir otele bırakın da geceyi dışarıda geçirmek zorunda kalmayayım.

Adam baktı yüzüne delikanlının, biraz da kızgınlıkla.

-Biz görevimizi yapıyoruz genç adam. İsteğin yerine getirilecektir.

Bir askeri araçla şehrin sokaklarına daldıklarında, Maksut'un kafasında bir şekilde sınırı geçme düşüncesi vardı ve kendini daha çok güvende hissediyordu.

Batum, bir Karadeniz kentiydi, hafifçe esen ılık rüzgâr yüzüne vurduğunda kendini vatanında hissediyordu. Kuzeyin rüzgârları, biraz sertleştiğinde kendine geliyor ve yabancı topraklarda olduğunu daha iyi anlıyordu. Gurbet ve hasretlerin yaşandığı bu acılı şehir,

o kadar el değiştiriyordu ki, Maksut, bazen nerede olduğunu şaşırabiliyordu. Günler geçiyor, binbir çeşit hasret harman oluyordu genç delikanlının yüreğinde...

Koca bir hapishanenin içinde, yangın yerine dönmüş yaralı yüreği ile bir çıkış arıyordu anavatana doğru.

* * *

Karadeniz'de baharın ilk habercileri Mart çiçekleriydi; kısa süren kış aylarının ardından, beyaz, mor, sarı renkleriyle göz kırpıp nemli toprakların kış boyu yok edemediği ayrık otlarının arasından 1916 baharı rengârenk papatyalarla göstermişti kendini. Kaçışın bir parolası gibi algılamıştı çiçeklerden oluşan renk cümbüşünü. Evet hasretini iliklerine kadar hissettiği Karadeniz'deydi ama tutsaktı. Daha çok işi vardı. Geriye dönecekti, vedalaşacaktı tekrar sevdikleriyle ve hürriyet uğruna verdiği kavgaya devam edecekti. Katyenka'nın minik dudaklarındaki gülümsemede görmüştü umudu. Cesaretlenmişti, güç katmıştı ona. Mura köyünde metrelerce karın altında dünyaya gözlerini açan el kadar yavru. Karnı doyduğunda yüzünde beliren gizemli ve o kadar da tatlı bir gülümsemede gizliydi kavganın ateşi... Daha nice Katyenkalar vardı hürriyetin kol gezdiği bir dünyaya gözlerini açmak için sırada bekleyen.

Kendisini ve adını fazla öne çıkarmadan yürüttüğü çalışmalar sonucunu vermiş ve bir motorcu ile Trabzon'a gitmek için anlaşmıştı. Hiçbir sorun yaşanmadan çok erken saatlerde Batum'dan yola çıkılmıştı. İlk anlarda karanlıklar arasında hiçbir şey görünmüyordu. Gün açtıkça Karadeniz'in maviliği olanca güzelliği ile ortaya çıkmıştı. Maksut'un gözü hep ufuklardaydı ve umutsuzdu kendi geleceğinden. Şimdi de öz vatanında esirdi, kabullenemiyordu bir türlü böylesine zulmü. Yolculuk boyunca yunus balıklarını gördü, herhalde onlar da göç yolundaydılar; neşeli neşeli takla atarken kızdı bu sevimli yaratıklara. "Topraklarımız ve karasularımız işgal altındayken siz nasıl neşelenirsiniz" diye. Sonra, "Bunlar balık belki de farkında değiller" diye düşündü. Motor sahile yakın yol aldığından, kıyı kasabalarının boynu bükük duruşlarını fark edebiliyordu. Günün rızkını çıkarabilmek için denize açılan, tek tük balıkçı kayıklarına gözü takılıyordu. İşgal vardı, fakat hayat

devam ediyordu kıyısından köşesinden. Yol tükendikçe heyecanlanıyor ve garip bir ürperti kaplıyordu yüreğini. Ve Trabzon göründü ufuktan; işgalin yarattığı dehşet uzaktan da olsa okunabiliyordu kentin silüetinden. Güneşin cılız ışıkları, şehrin dik yamaçlarını terk etmeye hazırlanırken, ilkbaharın taze yeşil örtüsüne olağanüstü bir renk katıyordu. Maksut, limana inmek üzereyken kafasını kaldırdı ve baktı karşı yamaçların göz alıcı güzelliğine... İçi burkuldu, bir acı hissetti böğründe. Gözlerini ayırırken esir kentin dik yamaçlarından; hürriyetle birlikte bu zulüm de bitecek, diye geçirdi içinden. Siyah deri çantasını bir çuvalın içine koyarak indi motordan.

Ve gerisi onun için çok kolaydı.

Eve yaklaştığında yolda karşılaştığı hiç kimse onu tanımamıştı. O da bir şey sormamıştı. Ailesinin durumunu kendi yerinde görmek istiyordu. Son yokuşa tırmandı, artık beş dakika sonra evdeydi ve her şeyi çok merak ediyordu. Sayılı dakikalar yıldırım hızıyla geçmişti. Eve yaklaştığında küçük kardeşi ile kapının önünde oturan annesini hemen tanımıştı. Miyase kadın, önce gelip geçmekte olan bir yolcu sanmıştı bu saçı sakalı birbirine karışmış adamı. Kıyafeti de bir başkaydı; başında şapka yerine sarık gibi bağlanmış bir gömlek vardı. İyice yaklaştığında annesi de tanımıştı onu ve yaşlı kadın bir ok gibi yerinden fırlayarak atıldı boynuna oğlunun.

-Maksut'um tam sekiz yıl oldu, gün gün saydım! Neredesin?

Yanıt veremeyecek kadar duygu yüklüydü ve anlatacaklarından dolayı işinin zor olduğunu biliyordu. Sarıldılar birbirlerine, uzun yılların hasretleri birikmişti yüreklerinde. Ayrıldıklarında küçük kardeşi sırada bekliyordu ağabeyine sarılmak için. Kendilerine geldiklerinde Maksut sormaya başladı sırayla.

-Öteki kardeşlerim nerede?

-İlyas gurbete gideli üç yıl oldu. Kendisinden henüz bir haber alamadık. Recep gideli altı ay oldu. Ben de küçük kardeşinle burada yaşamaya çalışıyorum.

Miyase kadın, henüz söylemesi gerekeni anlatmamıştı. Vakit akşama doğru yaklaşıyordu, çocuklarını içeriye aldı ve ortaya yuvarlak çam sofrayı kurdu. Maksut, yemek yiyeceklerini sanıyordu, oysa ortaya gelen küçük bir parça mısır ekmeği ve azıcık da tuzlu peynirdi. Maksut yoksulluğu biliyordu da bu kadarı da pes doğru-

su dedirtecek cinstendi.

-Anne başka yiyecek bir şeyimiz yok mu?

Gözleri dolmuştu yaşlı kadının, neredeyse ağlayacaktı.

-Hasret giderirken fırsat bulup söyleyemedim, durumumuz eskisinden daha kötü!

-Ne oldu anne, işgalden dolayı mı?

-Tam olarak değil!

-Peki, nedir bizi daha da yoksullaştıran?

-Gelinimiz muhacirliğe çıktı, kardeşlerin gurbete, hepten yalnız kaldık. Üç-beş koyunumuz bir de sağılmayan ineğimiz var. Çaresiziz...

Maksut şok olmuştu. Annesinin, "gelinimiz" demesi heyecanlandırmıştı onu.

-İlyas ağabeyim evlendi mi?

-Hayır, Recep evlendi, iki yıl kadar oluyor.

-Ağabeyim varken, onu neden evlendirdiniz?

-Komşu köyden kızı kaçırınca mecbur kaldık.

Maksut'un şaşkınlığı daha başkaydı.

-Muhacirliğe neden çıktı?

-Ruslar genç kızlara ve kadınlara saldırabilir düşüncesi ile bütün genç kadınlar gitti. Biz de göndermek zorunda kaldık.

-Ne tarafa doğru gittiler?

-Ordu yönüne doğru gittiler... Bir de küçük Fadi'si var.

-Fadi ne demek anne?

-Bebeğin adı oğlum, bebeğin adı!

Maksut bir tuhaf oldu, en küçük kardeşinin bebekliğini gördüğünde henüz yedi yaşında bir çocuktu. Katyenka'nın minik bedenini ellerinin arasına alıp severken ne kadar da mutlu olmuştu. Şimdi, kendi ailesinde, yirmi yıl sonra gelen küçük bir Fadileri vardı. Birden gözleri fırlamıştı yuvalarından ve oldukça heyecanlıydı...

-Şimdi gelin nerede olabilir? Küçük yavruyla ne yapıyor acaba?

-Bilmiyorum oğlum. Gâvur'un işgali altındayız ne yapacağımızı şaşırdık!

Maksut, işgali merak ediyordu. "Ruslar köye geldi mi?" diye sordu.

-Hayır! Aso Köyü'ne çıkmışlar. Sadece yukarıdan tayyareden köyümüze kâğıtlar bıraktılar.

-Ne yazıyordu bu kâğıtlarda?

-Köylünün anlattığına göre "Biz topraklarınızı elinizden almaya gelmedik, bundan sonra birlikte yaşayacağız, köyünüzü terk etmeyin..." gibi şeyler.

-Köylünün bir tepkisi oldu mu?

-Oldu...

-Nasıl bir tepki?

Caminin önünde toplanıp tayyareleri düşürmesi için Allah'a dua ettiler.

Maksut bir kere daha lanet okudu cehaletin böylesine.

-Her şeye karşın Allah, onların dualarını değil de Rus gâvurunun istediğini yapmış. Böyle aptallık olur mu?

Miyase kadın, sofraya bir göz attı, az da olsa yiyeceklere dokunmamışlardı. "Önce bu akşamki rızkımızı yiyelim sonra devam ederiz" dedi. Küçük parça mısır ekmeğinden azar azar ısırırken, bazen de tuzlu peynirden bir parça koparmaya çalışıyorlardı. Maksut çok üzgündü, sekiz yıl önce bırakıp gittiğinde ailesi yoksuldu, şimdi daha yoksul olmuştu. Rusya'dan getirdiği birkaç adet altın ve gümüşü paltosunun astarında gizlemişti. Önce bir merakını gidermek istedi.

-Köyde kimse yardım etmedi mi?

-Oğlum köyde durumu iyi olan yok. Sadece birkaç zengin var, onlar da bizi yanlarına yaklaştırmak istemezler. Sağ olsunlar birkaç Rum komşumuz yardımlarını esirgemediler.

-Hiç üzülme anne, bende bir şeyler var. Ne de olsa gurbetçi sayılırım. Hayırlısıyla yarın olsun bir şeyler alırız.

Sevinmişti Miyase kadın, aylarca doğru dürüst bir şeyler yememişlerdi. Oğluna döndü: "Seni bize Allah gönderdi" diyerek memnuniyetini belirtti. Maksut, gördüklerinin acısını giderdiği hasret duygusuyla bastırmıştı. Yüreğinde başka bir acı vardı annesiyle paylaşması gereken;, fakat,onun, geceyi böyle bir yürek yarasıyla

geçirmesini istemedi. "Yarın söylerim" düşüncesiyle derin bir uykuya daldılar, yoksul evlerinde...

Güneş, yoksulların üstüne ha bire doğup batıyor ve gümüş rengi ışıkları umut yerine ateş taşıyordu yoksul bedenlerine. Onların amacı sadece karınlarını doyurabilmekti. Yemyeşil vadilerin dik yamaçlarında, siyah gölgeler düşmüştü umutlarının üstüne. Rengârenk çiçeklerin süslediği daracık yollardan yürüyerek indiler küçük ve bereketi kaçmış tarlalarına. Daha toprakla kıyasıya kavgaya başlamadan Maksut, annesine döndü, yaşlı ve yoksulluktan kanı çekilmiş yüzünü iki elinin arasına aldı. Birden kan çanağına dönüşen gözleriyle baktı annesinin yüzüne.

-Sana bir şey söyleyeceğim!

Miyase kadın, iyi bir haber almayacağını anlamıştı, gözleri doldu, ağlamaklı sesle.

-Söyle oğlum!

Maksut; sözü, daha sağa sola dönüştüremeyeceğini anlayınca direkt söyledi.

-Babamı kaybettik!

Duraladı birden, gözleri donuklaştı. Yere düşecekti, fakat yüzü oğlunun avuçlarının içindeydi, birkaç saniye içinde ilk şoku atlattığında; önce yukarı doğru baktı, sonra yuvalarında irileşen ışığı sönmeye yüz tutmuş gözleri toprağa yöneldi, onun inancında, bedenler toprak altında ebedi uykusuna yatarken, ruhlar gökyüzüne doğru süzülürlerdi. Maksut, ellerini bıraktığında sarıldı oğlunun boynuna sıkı sıkıya, gözyaşlarını gizlemeye çalışırken ilk tepkisini verdi.

-Ben onu on sekiz sene önce kaybetmiştim, şimdi de sen kaybediyorsun. Başımız sağ olsun!

* * *

Ve döndüler toprağa... Yaşına karşın Miyase kadının kazması daha sertçe inip kalkıyordu. Yüreğinde nasırlaşan duygularını artık kendisi de çözemediğinden hırsını topraktan alıyordu sanki. On sekiz yıldır, yüreğinin ulaşılması zor derinliklerine hapsettiği sev-

gisi, çözülmesi imkânsız bir kör düğüme dönüşmüştü. Kendisini öylesine toprağa vermişti ki, artık hiçbir şey hissetmiyor ve duymuyordu. İçine hapsolduğu dünyaların gizemli çukurlarında kaybolmuş gibi şuursuzca geziniyordu sanki. Ana-oğul öylesine dalmışlardı ki bitmez tükenmez hayallere, hemen yanı başlarında beliren genç kadını fark etmemişlerdi.

Kısık ve yorgun bir kadın sesi duydular.

-Topağınız bereketli olsun.

Miyase, kafasını kaldırdı, karşısında ufak tefek çelimsiz bir kadın duruyordu ve kucağında çula-çaputa sarılı bebeği vardı. Davetsiz misafir tanınmadığını anlayınca, peçesini hafifçe kaldırarak.

-Beni tanımadın mı?

Yaşlı kadın dikkatli bakınca anlamıştı gelenin kim olduğunu. "Gelinim" diyerek boynuna sarıldı, alabildiğince üzüntülü hali buruk bir sevince dönüşmüştü.

-Döndün mü kızım?

-Evet, anne, şartlar çok ağır; açlık susuzluk bir yana, kalacak yer bulmakta zorlandık, çoğu geceyi dışarıda geçirdik. Sonunda dayanamadık ve bir grup arkadaşla geri dönme kararı aldık.

-Nereden döndünüz?

-Giresun yakınlarından... Düşündük ki; bu sıkıntılara katlanmaktansa, köylerimizin dağlarına çıkar kendimizi korumaya çalışırız.

Miyase kadın, daha çok bebeği merak ediyordu.

-Çocuk nasıl?

-Zayıf düştü, ne kendimi, ne de onu besleyebildim!

Maksut, olan biteni yan taraftan ilgiyle izliyordu. Annesi onu; "Rusya'daki oğlum" diye tanıtınca, delikanlı hemen bebeğe sarılmıştı, onca acıdan sonra gözlerinin içi gülüyordu. Annesine döndü.

-Ben şimdi amca mı oluyorum?

-Evet, oğlum, sen artık küçük Fadi'nin amcasısın.

Peş peşe gelen acılardan sonra, az da olsa yüzleri gülmeye başlamıştı. Oturdular tarlanın ortasında ve anlatmaya başladılar birbirlerine yaşadıklarını. Üç kişiydiler, öylesine dalmışlardı ki, omuzunda keseri ile yanlarına gelip oturan Recep'i ilk anda göremediler.

O da dönmüştü gurbetten. İşgali geç haber almasına, işsizlik de eklenince çareyi hemen köyüne dönmekte bulmuştu. İnsafsız kader, o gün çözmüştü ördüğü çirkin ağları ve Tanrı da oldukça cömertti...

Kavuşmanın sevinci, bir müddet yoksulluğun ve acıların üstünü örtmüştü. Ceplerindeki üç-beş kuruşla idare etmenin hesaplarını yaparken bir taraftan da çıkış yolu bulma çabası içinde çırpınıyorlardı. İşgal altındaydılar, fakat Ruslar, bağında bahçesinde uğraşanlara dokunmuyor, hatta yardım ederek yakınlık kurmanın yollarını arıyorlardı.

Arayışlar uzun sürmedi, Trabzon Soğuksu Köyü'nde, zengin bir akrabalarının tütün tarlalarını işleten kişi ölünce, bu iş Maksut'un ailesine verildi. Annesi ve küçük kardeşi köyde kaldı. Onlar da; ılık bir ilkbahar sabahında yola dizileceklerdi yeni umutlara doğru...

Erken kalkmışlardı, bütün zorluklara karşın yine de sevinçle karışık garip bir heyecan duygusu vardı yüreklerinde. Yeni bir işleri olmuştu ve başka hayatlara doğru yelken açacaklardı. Bütün mal varlıkları, kiraladıkları atın üstündeydi; bir iki yorgan, yastık ve yatak... Başka ne olabilirdi ki? Birkaç kap kacak, tahta kaşık ve bir de en değerli eşyaları olan bakır kazan, yeni bir ev kurmak için yeterli olmak zorundaydı. Soğuksu Köyü macerası; Maksut'un kucağında yol alan küçük Fadi'nin şansı olarak değerlendirilmişti. Delikanlı yürürken küçük bebekle oynayıp şakalaşmaktan da geri durmuyordu. Amca olmanın heyecanını bir türlü sığdıramıyordu acılarla yüklü yüreğine. İkide bir "ben şimdi senin amcan mıyım" deyip duruyordu.

Belki de sevinçten olacak; akşama kadar neredeyse hiç durmadan yürüdüler. Şehrin kıyısından köye doğru ilerlediklerinde devriye gezen Rus askerleriyle karşılaştılar. Maksut, onları görünce; beyninde kıvılcımlar çakmaya başladı, yüreğinde dayanılmaz bir acı hissetti ve kucağındaki küçük Fadi'nin başını okşarken aklına Bolşevik yoldaşları geldi; ellerini çabuk tutsalar bari, diye geçirdi içinden. Çünkü o biliyordu ki; Rusya topraklarında gerçekleşecek bir devrim, tüm Doğu milletlerinin kurtuluşu demekti. İşgalcilerin arasından geçerek yürümeye devam ettiler ve Soğuksu Köyü sırtlarına geldiklerinde, yorucu bir gün bitmek üzereydi. Kalacakları ev; bir buçuk katlı ahşap, geniş ve kanatlı pencereleri olan yazlık tipi bir yapıydı. İçeri girdiklerinde, dış görünüşü ile uyumlu tasar-

lanmış yöresel geleneklere uygun, iç mimari ile karşılaştıklarında çok sevinmişlerdi. Şimdi, uyku ve dinlenme zamanıydı. Ertesi gün onları çok uzun ve yorucu bir çalışma temposu bekliyordu.

Hayatlarında hiç tütün bahçesi görmemişlerdi. Tek bir şansları vardı ki; kendilerinden önceki yarıcı ekim dikim işini halletmiş ve Haziran ayının ilk günlerinde fideler yeterli büyüklüğe ulaşmışlardı. Ayrıca aralardaki boşluklara dikilen, eşek ve oturak fasulyesinin yanı sıra; pazı, mısır, kabak gibi sebzeler neredeyse hasat edilebilecek kadar büyümüşlerdi. Artık işleri kolay sayılırdı. Toplama ve tele dizme işleminde komşuların da yardımı ile tütüncülüğü en ince ayrıntılarına kadar öğreneceklerdi.

İşgal altındaki Trabzon'da hayat çok zordu... Ruslar, bir taraftan sahilden batıya doğru ilerlerken, diğer taraftan da Doğu Karadeniz'in iç kesimlerine yönelik genişleme harekâtı başlatmışlardı. Amaçları; Kop geçidini aşmaya çalışan diğer birliklerle birleşip Doğu Karadeniz'in işgalini tamamlamaktı. Of'ta Solaklı Deresi'nde gösterilen yerel direniş kırıldıktan sonra, herhangi bir halk tepkisi olmamıştı. Osmanlı, kuvvetlerini toparlanmak için cephe gerisinde tutuyor; dağlarda küçük birliklerle işgalcileri oyalamaya çalışıyordu. Her gün cephelerden ölüm haberleri geliyor ve halkın morali gün geçtikçe, daha çok bozuluyordu. Maksut, bu süre içinde daha ziyade toprakla uğraşıyor ve ailesine katkı sunmaya çalışıyordu. Kafasını meşgul eden karmaşık sorunlar içinde hele bir tanesi vardı ki, bir türlü kurtulamıyordu. Kendini, rüyalarında bile Moskova'daki arkadaşlarının yanında görüyor ve orada yürütülen mücadelenin içinde buluyordu. Tek teselli kaynağı topraktı; canı sıkılınca bahçeye giriyor ve bir türlü yüreğine sığdıramadığı hayallerini taze tütün fideleri ile paylaşıyordu...

1917 yazı, işgal altıdaki Trabzon'da öylesine hızlı tükenmişti ki, artık Maksut'u kahverengi toprakta umuda yükselen yemyeşil tütün fideleri bile teselli etmiyordu. Rusya'daki gelişmeleri ancak aylık ya da birkaç aylık bayat haberlerden izleyebiliyordu. Oradaki mücadelenin kızıştığını hissediyor ve yoldaşlarının yanında olamamanın ağır vicdani yükü altında eziliyordu. Bir de sokakta karşılaştığı işgalci askerler, şiddetlice sinirine dokunuyor ve onlara saldırmamak için kendini zor tutuyordu.

Dönecekti, kararını neredeyse vermişti; kendine ve babasına esareti yaşatan Çarlık rejimine karşı, derin bir nefret duygusu için-

deydi. Vazgeçilmesi zor bir sorumluluk, vicdanını sıkıştırıyor ve orada bir şeyleri yarım bıraktığına olan inancı giderek güçleniyordu beyninde. Şubat devriminin kazanımlarını haber almış ve umutları daha da artmıştı. Çarlık rejiminin yıkılmasının, kendi ülkesinin de işgalden kurtulması demek olduğuna yürekten inanıyordu.

Kasım ayının ilk günleriydi. Sonbaharın sararttığı söğüt yapraklarının son tanecikleri uçuşuyordu şehrin üzerinde. Hava çiseliyordu, Karadeniz'den doğru esen hafif rüzgâr, havada gezinen ıslak yaprakları sakallarına yapıştırdıkça, yüzü sarı benekli bir adama dönüşüyordu. O, hiç umursamadan kafasını kaldırdı, gözlerini denize doğru çevirmiş, ufku delercesine gözetlemeye başlamıştı. Karşı tarafı düşünüyordu; orada kıyasıya bir kavganın sürdüğünü tahmin ediyor ve bu soylu direnişin dışında kalmayı bir türlü kendine yediremiyordu. Bedeni Trabzon sokaklarında gezinirken, ruhu hayallerinin dünyasında turluyordu sanki. Artık karşı koyamıyordu içindeki dayanılmaz tutkuya. Yorulmuştu dolaşırken esir kentin sokaklarında, canı biraz dinlenmek istedi, oturdu bir kahvehanede; kahvesini söyledi, masanın üstündeki yerel gazete bin bir elden geçmiş gibi kırış kırıştı. Yine de aldı eline şöyle bir baktı, zayıf Türkçesi ile okumaya çalıştı. Başlık şöyleydi; "Bolşeviklerin Zaferi". Ateş bastı vücudunu, damarlarında dolaşan kan hızlanmış, kalbi yerinden fırlayacak gibi inip kalkmaya başlamıştı. Oturduğu yerde, hafif sendeledi, yüzünün kıpkırmızı olması, uzun sakallarından pek belli olmuyordu. Orada oturanlar; az dikkat etseler ondaki bu ani değişikliğin farkına varmamaları mümkün değildi. Kısa süren sarsıntı geçince yazının alt bölümlerini okumaya çalıştı. Çar ailesi teslim alınmış ve kontrol sadece birkaç büyük merkezde ele geçirilmişti. Bunun ne anlama geldiğini hemen anlamıştı. Asıl savaş şimdi başlıyor, diye geçirdi içinden. Mutluluktan uçacak gibiydi, fakat sevincini belli etmemesi gerekiyordu. Söylediği kahveden ancak bir-iki yudum alabilmişti, sevinç ve heyecan doruktaydı. Ayağa kalktı. Etrafına baktı. Oradakilerin hepsi aynı konuyu konuşuyordu... Kararını hemen orada verdi; dönecekti hürriyetin göz kırptığı topraklara ve yarım bıraktığı asil kavgasına devam edecekti. Dışarı çıktı, baktı gökyüzüne doğru; çiseleyen yağmur şehri terk etmişti. Havada uçuşan sararmış söğüt yaprakları ertelemişti ölüm yolculuğunu ve güneş; değiştirmişti rengini, yukarıdan bir başka gülümsüyordu, hem de kızıl kızıl bakışlarla. Hazırlık yapmak için

hemen eve gitmeliydi. İşgal altındaki kentin sokaklarında ilerlerken gördüğü tek tük Rus askerine aldırmıyordu artık. Biliyordu ki Bolşevik iktidar başka milletlerin toprağını işgal altında tutmazdı. Daha sonra askerlerin arasında yürüyen bir grup subaya rastladı; yüzlerinden oldukça tedirgin oldukları belli oluyordu. Asık suratlarla aralarında bir şeyler konuşuyor ve yüzlerinden çözüm üretememenin çaresizliği her halükarda okunuyordu. Maksut baktı onlara göz ucuyla, acıdı da bu zavallı yaratıklara: "Değdi mi ulan Çarın köpekleri? Yüz kırk çeşit milletten oluşan halkların evlatlarını, nahak yere tükettiniz bizim topraklarımızda... Ya bizim yoksul, biçare halkımızın anlamsız savaşlarda yitip giden çocuklarından ne istediniz?" diye düşünürken bir taraftan da yürüyordu. Son olarak; "Defolup gideceksiniz topraklarımızdan" diye kısık bir sesle söylendi ve yürümeye devam etti; hayallerine doğru...

Akşam karanlığa durmuştu ve aydınlık günler çok yakındı...

HÜRRİYETE UÇUŞ VE KUTSAL KAVGA

Tren istasyona inmişti; en son Moskova'dan ayrıldığında, Rus askerlerinin arasında babasıyla birlikte esarete doğru yürüyordu. İki yıldan fazla olmuştu ona hayatı öğreten bu şehirden ayrılalı. Trenden ayağını yere bastığında anlamıştı toprağın sıcaklığından dost bir şehirde olduğunu. Hava çok soğuktu ve lapa lapa kar yağıyordu ama yine de soğuğu hiç hissetmiyordu. Hürriyetin egemen olduğu şehirde karlar bile ılık ılık düşüyordu gökten yeryüzüne doğru. Şehre yaklaştığında devriye gezen Kızıl Ordu askerlerini gördü. Yüreği sımsıcak olmuştu, alışkanlıktan olacak ki; Tanrım ne kadar mutluyum, bizlere kan kusturan zalim Çar yok artık, diye geçirdi içinden. Parti merkezine doğru ilerliyordu, birden durakladı, duvarda bir afiş görmüştü, sanki tanıdık gelmişti ona resim, yaklaştı ve bir de yakından baktı; Panas'tı bu ve altına; "Panas yoldaş ölümsüzdür! Seni hiç unutmayacağız!" diye yazıyordu. Yıkılmıştı, küçük yaşına karşın yaşadığı büyük acıların sayısını ve çeşitlerini bilmiyordu ama bu acı bir başkaydı, birden bütün dünya başına yıkılmıştı; onu bu topraklara çeken biraz da yoldaşlarının dayanılmaz hasretiydi. O şimdi yoktu ve bir daha hiç gelmeyecekti. Çökmüştü, onca sevincin üzerine bu acı, dünyasını allak bullak etmişti. Sarsılan bedeni ayakta durmakta zorlanırken; "Demek ki, ölümler bu zaferin bedelidir" diye düşündü. Tam yere düşecekken son bir gayretle doğruldu, yoldaşını kaybetmişti, her şeyden önce, onu devrimci yapan öğretmeniydi ve ona çok şey öğretmişti. Şöyle bir hafızasını yokladı. Onu grevdeki işçi arkadaşlarına sırtında ekmek taşırken tanımıştı ve ilk defa grevin ne olduğunu ondan öğrenmişti. Bir de şartlar ne olursa olsun, zulme ve çirkin kadere karşı di-

renmeyi öğretmişti ona. Maksut kendini toparladı, ayaklarını birleştirdi ve başındaki kalpağı çıkarıp göğsüne bastırdı, son kez selamlıyordu yoldaşını. Duygulanmıştı. Tekrar baktı Panas'ın resmine. Gözleri; "Hürriyetin kentine hoş geldin" der gibi sevecen bakıyordu. Yola devam etmeliydi ve yoldaşının uğruna şehit düştüğü mücadeleyi sürdürmeliydi.

Öyle de yaptı.

İkinci kata çıkarken merdivenlerde karşılaştığı hiç kimseyi tanımıyordu. Onlar da yeni gelen konuklarının farkında değillerdi. Koşuşturanlar, hızlı, fakat korkusuzca hareket ediyor ve heyecanları yüzlerinden okunuyordu. Daha önce defalarca uğradığı lokalden içeri girdi, sağa sola bakındıktan sonra tanıdık bir yüz göremedi. Herkes bir şeylerle meşgul oluyor, bazı masalarda hararetli konuşmalar olurken, kalkıp gidenler ve yeni gelenler, ayrı bir heyecanla koşuşturup duruyordu. Maksut, bir köşeye ilişip oturdu, kimse onun farkında olmadığı gibi ilgilenen de yoktu. Bir müddet oturduktan sonra, "Bari önce kendime kalacak bir yer bulayım" düşüncesi ile kalktı ve kapıya yöneldi. Dışarı çıktıktan sonra, genç ve güzel bir bayanla karşılaştı, göz ucuyla baktığında onu da tanıyamamıştı, birkaç adım atmıştı ki, heyecanlı tonda bir kadın sesi duydu kendini çağıran.

-Maksut.

Ses tanıdık gelmişti ona. Olya'nın sesiydi bu, fakat kendisi ortalıkta yoktu. Geriye dönüp baktı, az önceki güzel bayan gözlerini dikmiş bakıyordu. Genç delikanlı etrafa göz gezdirdi. Olya'yı arıyordu, yanılması mümkün değildi. Sesini duymuştu, fakat kendini göremiyordu, kadın daha yüksek bir sesle.

-Yoldaş tanımadın mı? Ben Olya!

Maksut, bir kez daha süzdü kadını baştan aşağı. Evet, ses doğruydu, ama yoldaşı ortalıkta yoktu. Geriye döndü bir de yakından baktı; anlamıştı her şeyi. Biraz değişmişti ama bu Olya'nın ta kendisiydi, sarıldılar birkaç yılın hasretiyle.

-Bu ne hal? Seni tanıyamadım!

-Evlendim!

Şaşırmıştı genç adam... Sevinsin mi, üzülsün mü, bilemiyordu. Ona olan sevgisinin bir türlü adını koyamamıştı. Yıllardır yüreğinde bir sıcaklık hissediyor, fakat bunu bir türlü aşka yoramıyordu.

Bravo Olya yoldaş, yıllardır beynimi kemiren sorunu kökünden hallettin. Seni şimdi daha çok seviyorum, diye geçirdi içinden.

-Ya öyle mi? Çok sevindim, mutluluklar diliyorum.

-Teşekkür ederim. Senin de en kısa zamanda evlenip mutlu olmanı temenni ediyorum.

Maksut, bu dilek karşısında şaşırmıştı, kafası o kadar doluydu ki buna zamanı olacağını hiç tahmin etmiyordu. Geçiştirici bir yanıt vermeyi düşündü.

-Belki devrimden sonra...

-İlahi yoldaş o dediğin oldu işte; artık Bolşevikler iktidarda. Hem ben evlendiğimde başımızda hâlâ Çar belası vardı.

-Anadolu devriminden bahsediyorum.

Olya anlamıştı Maksut'un ipe un serdiğini. Konuyu değiştirmeyi uygun gördü.

-Ne zaman ve nereden geldin?

-Kaluk'ta babamın ölüm haberini aldım ve hemen işgal altındaki ülkeme gittim. Ekim Devrimi'ni öğrenir öğrenmez koştum Moskova'ya... Trenden bugün indim ve Parti Merkezi'ne koştum, fakat hiç tanıdığım çıkmadı.

-İktidarı ele geçirdikten sonra önemli değişiklikler oldu. Senin tanıdıklarından çok az kişi kaldı.

Ayaküstü konuşuyorlardı. Maksut, "Şehirde dolaşabilir miyiz? Daha rahat konuşuruz" önerisini getirince, Olya da "İyi olur" dedi ve sokağa çıktılar. Genç kadın sorularına devam ediyordu.

-Nereye gidiyordun?

-Tanıyan çıkmayınca kalacak bir yer arayacaktım.

-Ben o işi hallettim.

-Nasıl?

-Bende kalacaksın!

-Sen evli değil misin?

-Daha iyi ya, hem eşimle tanışmış olursun, sonra sana kalıcı bir yer ayarlarız. Burada artık hiçbir şey eskisi gibi değil... Biliyorsun bana itiraz edilmesini hiç sevmem. Yahu neredeyse unutuyordum, baban için çok üzüldüm. Üzerinde çok emeği vardı.

Vaktiyle ürkek adımlarla dolaştıkları şehirde artık özgürce ve başları dik olarak yürüyebiliyorlardı. Her taraf, kızıl bayraklarla donatılmıştı. Kışın o yakıcı soğuğu, ılık bir bahar havası gibi geliyordu onlara. Özgürlüğün kızıl ateşi ısıtıyordu koca şehri ve yürekleri sımsıcak tutuyordu. İki yoldaş, eski zor günlerin acısını çıkarırcasına inatla çiğniyorlardı karlı Moskova sokaklarını.

Genç delikanlı tuhaflaşmıştı.

-Eski günleri anımsıyorum da; bize hayatı haram eden zalim Çarlara lanet ediyorum. Oysa "Özgürlük" ne kadar güzel bir şey; ekmek gibi, su gibi...

Maksut konuşurken duygulanmıştı, sanki bir şeyler gelmişti aklına. Belki devam etseydi, gözlerinden yaş düşecekti ve mahçup olacaktı yoldaşına, azıcık duraladı dudakları kapalıydı, sonra tekrar devam etti.

-Ancak bir şey var Olya yoldaş; özgürlük çok pahalı bir şey, bedeli ağır oluyor. Gelirken yolda, Panas yoldaşın afişlerini gördüm, orada düşüp bayılacaktım, zor tuttum kendimi. Ve öyle nicelerini kaybettik! Bugün burada yaşadığımız bu sonsuz mutluluklar, onların kızıla boyanmış bedenleri üzerine inşa edilmiştir.

Olya da duygulanmıştı; mavi gözlerinde biriken yaşları gizlemek düşüncesiyle başını öne eğerek konuşmayı tercih etti.

-Onu kıskanmıyorum desem yalan olur. Devrimin ilk günleriydi; binlerce insanın önünde dövüşüyor, bir yandan da arkadaşlarını korumaya çalışıyordu... İlk kurşun isabet ettiğinde hemen yere düşmedi, yaralıyken bile aslanlar gibi vuruşmaya devam etti... Tek tesellimiz devrimi görmesiydi.

Maksut, aynı duyguları tekrar yaşamaya başladı,

-Onu hiç unutmayacağım! Kendisini tanıdığımda henüz on beş yaşında bir çocuktum. Çok yardımları olmuştu.

Maksut'un duvarlarda gördüğü yazı dikkatini çekmişti. "Açları doyurun" diye birçok yerde yazıyordu. Olya, bu konuda onu bilgilendirmek istedi.

-Parti kararı, bütün kurtarılmış topraklarda uygulanıyor.

Şehirde öylesine dolaşırken ayakları onları Lena direnişinin gerçekleştiği meydana çekti. Hiçbir değişiklik yoktu, her şey yerli yerine duruyordu. Maksut, kahverengi gözleri ile alanı taradı ve

geçmişi, kafasının içinde şekillendirmeye çalıştı.

-Yoldaş Olya, burada gerçekleştirdiğimiz eylemi şimdi düşünüyorum da biraz çılgıncaydı galiba.

-Birazı fazla, tamamen çılgıncaydı. Bir risk almak zorundaydık, yenilgi sonrası, halkın uyuşukluğu üstünden atması gerekiyordu.

-On binleri ayağa kaldırmıştık. Askerler nasıl da korkup kaçmıştı. Demek ki halkın gücünün üstünde hiçbir kuvvet yoktur.

-Elbette öyledir; dünya emperyalist cephesinin en güçlü merkezini ele geçirdik, topumuz, tüfeğimiz mi vardı?

Maksut'un aklına sürgün yolunda babasıyla konuştukları geldi.

-Ölmeden önce babama söz vermiştim; eğer bir gün bu topraklarda devrimi görürsem, Lena direnişinin olduğu meydanın ortasında oturup, soğan ekmek ve zeytin yiyeceğim. Yanımda birkaç yoldaşım olursa da değmen keyfime... Babam, beni dinlerken, trenin camından dışarıya bakıyordu. Alabildiğince geniş ovaların görünmez ufuklarında kaybolmuştu sanki. Göğüs ağrıları vardı ve ben ona göremeyeceği hayallerimi anlatıyordum.

Olya, etkilenmişti bu dramatik tablodan.

-Bu kolay, hemen gerçekleştiririz.

-Nasıl olacak?

-Şimdi herhangi bir evin kapısını çalacağız, ekmek soğan isteyeceğiz ve çökeceğiz meydanın ortasına...

-Olur mu?

-İlahi yoldaş, neden olmasın? Biz bu meydanda hiç yoktan on binlerin katıldığı o tarihi eylemi gerçekleştirdik de soğan, ekmek yemesini mi beceremeyeceğiz?

Kar yağmıyordu ama hava alabildiğince soğuktu, oturdular karların üstüne. Önlerinde yere serili gazete kâğıdının üstünde ekmek, soğan ve zeytin vardı. Başladılar atıştırmaya... Çevreden gelip geçen insanlar, hiç o tarafa bakmıyordu bile. Oysa aynı meydanda, direniş gününde yüzlerce atlı asker ve Çar'ın ajanları tarafından kuşatılmışlardı. O günlerde bir anlık dalgınlık ve gaflet felaket demekti. Ölüm vardı, korku vardı, endişenin bini bir paraydı... Elbette yürekliliğin, inanç ve kararlılığın dozu sınırsızdı. Korkulan, sadece on binlerce insanın güvenliği idi. Yoksa onlar taze yürekleriyle ölümü çoktan kabullenmiş yiğit gençlerdi. Ölümüne bir duy-

guyla çıktıkları ve tarihe not düşerken, can pazarına dönüşen bu meydanda, şimdi özgürlüğün o dayanılmaz tutkusuyla meydan okuyorlardı tüm dünya egemenlerine. Bir ahdi yerine getirirken karınlarını da doyurmuşlardı. Ayağa kalktılar, Maksut'un yüzünde tatlı bir tebessüm vardı ve yürüdüler karlı Moskova sokaklarından yeni dünyalara doğru...

Binlerce insan, sel gibi akıyordu tren istasyonuna doğru. 1918 yılının kışı olanca hızıyla hâlâ devam ediyor ve Moskova soğuğu yakıyordu özgürlüğünü arayan insanların bedenlerini. Önemli konukları vardı, acılardan henüz kurtulmuş bu şehrin. Maksut da koşuşanların arasındaydı. Uralsk'tan bir sürgün kafilesi gelecekti, kim oldukları henüz belli değildi, ancak şehir böylesine hareketlendiğine göre önemli kişiler olsa gerekti. Maksut, kalabalığın en önündeydi ve çok heyecanlıydı. Yerinde duramıyor, ayaklarının üzerinde zıplayarak hem soğuktan kurtulmaya, hem de vakit geçirmeye çalışıyordu. Önce kesif bir siyah duman gözüktü uzaktan, gökyüzüne doğru yayılan. Sonra, malum o çaf-çuf sesleri ve bitmez gibi görünen zaman geçmişti. Kompartımanın kapısı açıldığında, Maksut'un kalbi duracak gibiydi. Sanki bir şeyler malum olmuştu ona. Uralsk onun sürgün yeriydi, babasını o topraklarda kaybetmişti. Gözünü hiç ayırmadığı kapıdan inen ilk kişiyi görünce hayretler içinde kalmıştı; gelen tamı tamına Mustafa Suphi idi, gırtlağı yırtılırcasına bağırdı.

-Suphi Yoldaş!

Suphi, kafasını kaldırdı, sesin geldiği yöne doğru baktı, tanımıştı sesin sahibini. Omuzlarına kadar uzanan saçları ve upuzun sakalları ile yeleli bir adam; "Bu çocuk hiç değişmemiş" diye düşünmüş olacak ki, ona doğru koşarcasına yürüdü.

-Boryenka Yoldaş!

Sarıldılar, görüşmeyeli iki yıldan fazla oluyordu. Değişen fazla bir şey yoktu. Sadece esaretten kurtulmuşlardı, o kadar!.. Maksut önce, eski isminden kurtulduğunu söylemek istiyordu.

-Benim adım; Maksut, Karadeniz kıyılarından; Sürmeneli Mehmet oğlu Maksut.

Ayaküstüydüler ve partililer dâhil olmak üzere herkes onları izliyordu. Suphi, her şeye karşın sohbeti bitirmek istemedi.

-Hani sen eski adını unutmuştun, parti hafızandan silmişti?

-Şimdi birden hatırladım!

-Nasıl oldu bu iş?

-Devrim gerçekleşince, birden her şeyi hatırladım!

Gülüştüler... Karşılayanları fazla bekletmemek için ayrılmaları gerekiyordu. Maksut bu tablodan, Suphi'nin İttihatçılıktan kurtulduğunu anlamıştı. Demek ki Bolşevik düşünceleri benimsedi, diye geçirdi içinden, fakat bunu konuşmaya vakitleri yoktu. Tekrar buluşmak üzere istasyonda bekleyenler ve partililerle birlikte şehre doğru yürüdüler.

Maksut, Moskova'ya geldikten sonra, Parti tarafından kendisine herhangi bir görevin verilmemesini anlayamıyor, bu konuda girişimde bulunmayı da uygun bulmuyordu. İstasyondan döndükten sonra düşünmeye başladı, "Suphi'nin Moskova'ya gelmesinin, muhakkak bir anlamı olmalıydı" diye. Gündüzün yoğunluğundan konuşma fırsatı bulamamıştı. Kendi durumunun ne olacağını merak ediyordu, çünkü artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Açılabileceği tek kişi ta başından beri kendisine yakınlık duyan ve yardımlarını esirgemeyen yoldaşı Olya idi. Bu konuda, daha bir-iki kelime konuşmadan yoldaşı sözünü kesmişti.

-Sen sanıyorsun ki, ben senin aklından geçenleri anlamıyorum.

Şaşırmıştı genç delikanlı... Kaşlarını çattığında alnı kırışıyordu ve kahverengi gözleri neredeyse yuvalarına hapsoluyordu.

-Yoldaş, nasıl anlayabiliyorsun benim aklımdan geçenleri?

Olya, kafasını kaldırdı ve mavi gözlerini dikti arkadaşının yüzüne.

-Sen başka bir milletin evladısın ve seni bu topraklara sürükleyen yaşam öykünü kerte kerte biliyorum... Kinini, sevdalarını ve hasretlerini biliyorum, yetmez mi bu kadarı?

Maksut, bir kez daha şaşırmıştı, demek ki tam olarak yoldaşını tanıyamamıştı... Ne diyeceğini de bilemiyordu.

-Anladım sevgili yoldaşım, öğretmenim ve benim bu topraklardaki tek arkadaşım, ablam!

Olya bir tuhaf olmuştu... Maksut, ona ilk defa abla demişti. Gerçi ondan dört yıl kadar büyüktü ve aralarında anlaşılmaz bir sevgi bağı vardı. Kısa bir müddet düşündükten sonra bunu "Evliliğine" yordu ve üstünde fazla durmadı.

Ve devam etti.

-Sen diyorsun ki, ben birkaç aydır burada dolaşıyorum ve Parti bana her hangi bir görev vermiyor. "Acaba ne oluyor?" diye geçiriyorsun içinden. Ancak öyle değil, senin düşündüklerini Parti'de düşünüyor. En azından benim de beynimin bir köşesinde aynı şeyler var.

Olya, arkadaşının aklından geçenleri tamamı tamamına dökmüştü ortaya. Maksut; bu kadarına da pes doğrusu, diye geçirdi içinden.

-Başka bir şey demiyorum, sen her şeyi çözmüşsün.

Olya da ilk kez ona karşı kullanmadığı bir sözcükle hitap etti.

-Ya sen ne sandın benim sevgili kardeşim.

Maksut da şaşırmıştı, anlaşılmaz sevdanın sırrı, yıllar sonra çözülmüştü. Meğer onlar yoldaş olmanın yanı sıra kardeştiler de.

Kısa bir duraklamadan sonra Olya devam etti.

-Ekim Devrimi'nden sonra, Müskom bütün ülkedeki esirler ve Osmanlı uyruğundan Bolşevik düşünceye sahip kişileri, Moskova'ya çağırıyor. Sanıyorum, henüz kurtarılmamış topraklara yönelik yeni projeleri var.

-Kendi başlarına mı hareket ediyorlar?

-Hayır! Kesinlikle Parti önderliğinde...

-Ben de Osmanlı uyruğu olarak aynı statüye sahibim herhalde?

-Aynen öyle... Abay, devrimden hemen sonra Kazak bölgesine gönderildi. Şimdi Uralsk'tan gelen bir grup var, bu çalışmaları onlar organize ediyor.

-Mustafa Suphi ve ekibi olabilir mi?

-Tahminin doğru, bizim zaten her şeyden haberimiz var. Şimdi de sana Parti'nin kararını bildiriyorum.

Maksut, hepten şaşırmıştı...

-Ne kararı?

-Senin merakını giderecek karar. Şimdi senin de tanıdığın hemşerinin yanına gidiyor ve durumunu belirlemeye çalışıyorsun.

-Ayrılacağız demek!

-Evet! Bir süre sonra olabilir. Ben, Moskova'da kalacağım. Ar-

tık vedalaşalım, bakarsın buna fırsatımız olmayabilir!

İki yoldaş, sayısını bilemedikleri kadar ayrılıp, buluşmuşlardı. Aynı şeyi tekrar etmekten başka yapacak bir şeyleri yoktu ve sarıldılar yoldaşça duygularla...

Yeni ufuklarla birlikte, karşı oldukları kaderleri vardı önlerinde.

İlk defa hemşerisi Suphi ile baş başa kalmış konuşuyorlardı. Bu kez o, kısaca anlatmaya çalışıyordu. "Valiliğe müracaatım hiçbir sonuç vermediği gibi arkasından Kaluk'tan Uralsk'a gönderildik. Orada durum çok farklıydı; demiryolu ve birçok fabrikada köle gibi çalıştırıldık. Yemeklerimiz yenir gibi değildi. Yani çok kötü koşullarda hayatta kalmaya çalıştık. Bu arada Bolşeviklerle tanıştım ve daha önce yaptığım çalışmalar ışığında Bolşevik dünya görüşünü tamamen benimsemiş oldum. Ben, hayatımda böyle ağır çalışma koşulları görmedim desem yalan olmaz. Sizlere, bir kez daha orada yaşadıklarımdan sonra, hak verdim. Doğu milletlerinin ve tüm dünya haklarının kurtuluşunun tek yolunun sosyalizmde olduğunu gördüm" diye söze başladı...

Maksut, dikkatlice dinliyordu, fakat heyecanlıydı.

-Sonraki gelişmeleri anlatır mısın?

-Günler böylece geçip gidiyordu ve biz bu esaretin biteceğine bir türlü inanamıyorduk. Kötü kaderimize teslim olmuşken, Ekim Devrimi'nin haberini aldık. Bizim bölgemiz Bolşeviklerin kontrolündeydi, o gün işe çıkmadık... Bir müddet dinlendikten sonra, Müslüman Komiserliği bizi teslim aldı.

-Moskova'ya nasıl geldiniz?

-Önce gruplara ayrıldık. İşçi önderleri, kendi ekibini kuruyordu, ben de arkadaşlarımı tespit ettim ve kendi isteğimle buraya geldim.

Maksut, dinlerken kafasına takılan soruları da hemen yöneltiyordu.

-Herkesi bir yerlere gönderdiler mi?

-Maalesef, buna olumlu yanıt veremeyeceğim. Vaktiyle rejim yanlıları Bolşevikler hakkında çok çirkin propagandalar yaptıklarından, dini bütün esir ve sürgünlerden ikna olmayanlar, kampta bırakıldılar, fakat sevindirici olan şey, artık daha işten çıkmadıkları gibi yaşam koşulları da oldukça düzeltildi.

-Sizin göreviniz tam olarak belirlendi mi?

-Burası biraz karışık ancak tahmin edebiliyorum. Bundan sonra, bizim temel görevimiz, esirler, sürgünler ve Müskom'un etki alanlarında çalışmak olacak.

Suphi konuşurken biraz duraksadı. Maksut da dalgın dalgın onu dinlerken, belli ki geziniyordu hayal dünyasının ufuklarında ve yeni bir yaşamın planlarını yapmaya çalışıyordu. Ondan bir tepki alamayınca, Suphi devam etti.

-İlk iş olarak bir gazete çıkarmayı düşündük arkadaşlarla. Bunun iznini, daha önce tanıştığım Müslüman Komiserliğin kurucu ve önderlerinden olan Nur Vahidov ve Şerif Manatov'la birlikte yetkililerden aldık.

Maksut dinlerken, gelişmelerin hızından hayretler içinde kalıyordu ve tam "Ben de sizin yanınızda görevlendirildim" diyecekti ki, Suphi atıldı.

-Artık bundan sonra sen de bizimle çalışacaksın. Bunu Parti'den bizzat ben talep ettim.

Delikanlı afallamıştı. "Nasıl bir iş bu?" diye içinden geçirirken, kendi kendine bir açıklama yapma gereği duydu ve "Bu işler artık bizi aşmaya başladı" diye kafadan bir yorum yaptı.

-Ben de yeni haber aldım ve sizi bu nedenle ziyaret ettim.

-Evet, sevgili hemşerim ve yoldaşım artık beraberiz.

* * *

Yeni Dünya gazetesinin ilk sayısı çıktığında Suphi ve ekibi heyecandan yerlerinde duramıyordu. En çok merak edilen konu, Moskova'da nasıl karşılanacağı idi. Osmanlı Türkçesi ile çıkan gazetenin attığı başlıklar, geçekten ilgi çekiciydi. 1908 meşruti hareketinin yarattığı olumsuz sonuçlardan, İttihatçı-Alman sermayesi işbirliğinin İmparatorluğu nasıl çökmeye mahkûm ettiğini anlatmaya çalışıyordu. Müteakip sayılarda, Türk-İslam dünyasının genel durumu ve sosyalist temelde çözüm önerilerinin yanı sıra, Osmanlı'nın, Kafkaslardaki genişleme politikalarını eleştiren yazılar yayınlıyordu. Gazete ayrıca, Türk esir ve sürgünlere hitaben, propagandaya yönelik yazılar yazdığı gibi bu kişilere de bedava

dağıtılıyordu.

Maksut, eksik Türkçesi ile okuyabildiği gazetenin içeriğinden pek memnun değildi. Her ne kadar devrimci önermeler yapmaya çalışsa da, dar ve akademik taleplerle sınırlı olan vizyonunun kesinlikle sınıf perspektifinden yoksun olduğunu görüyordu. İçerik tahlillerinden çıkardığı sonuç, İttihatçılığın Marksist yorumla sunumundan başka bir şey olmadığını fark ediyordu. Aynı tutum, Ermeni sorununu tahlil ederken de kendini gösterdiği gibi emperyalist savaşlarla çalkalanan dünyaya yönelik değerlendirmelerinde, yer yer milliyetçiliğin izlerinin satır aralarında gizlendiğini görmek de mümkündü. Mustafa Suphi, Moskova'da toplanan, "Türk Sosyalistleri Kongresi" birinci oturumunda yaptığı konuşmada, aynı düşüncelerin etkisinde olduğunu tekrar tekrar göstermişti. Gazete, her hafta yayınlanıyor ve birçok konu hakkında görüşlerini belirten yazılar kaleme alınıyordu. Genel yayın politikasını belirleyen tek kişi olan Suphi; kaleme aldığı yazılarında kendisi milliyetçi bakış açısından henüz kurtulmamışken Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni; kurtarılmış topraklarda "sosyalizmi" inşa ederken ağır davrandığını da iddia ederek eleştirebiliyordu. İttihatçı karşıtlığını, o kadar ileri götürmüştü ki, Osmanlı devleti; gazetenin kapatılması için defalarca yeni Sovyet hükümetine "ültimatom" vermek zorunda kalıyordu.

Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin, Kafkaslarda ilerleyen Osmanlı Devleti'ne gönderdiği notasına; *Yeni Dünya* gazetesinin konuyla ilgili ve Osmanlı'yı eleştiren nüshalarını ekleyince, Saray âdeta çılgına dönmüştü. Suphi'nin bir Türk olarak Sovyet devletinde güç ve itibar sahibi olması, İttihat ve Terakki Hükümeti'ni âdeta çılgına çeviriyordu. Çar'ın başına gelenler, bir gün de kendi başlarına gelebilir düşüncesi zaten hep kafalarının içinde bir kâbus gibiydi. Bu gelişmeler üzerine, hükümet çevreleri, Moskova elçiliğini aracı olarak Suphi'ye gönderirler; ondan gazetenin kapatılması istenince, görüşme Suphi tarafından hemen sonlandırılır.

Kısa sürede gazete etrafında, tahminlerin ötesinde bir kümelenme olmuştu. Esir Türk ve sürgünlerin, kamplarda kalan ve muhtelif işlerde çalıştırılan kesimleri bir Anadolu Türkü'nün çıkardığı bu yayın organından oldukça etkilenmişti. Suphi'nin düşüncesi, bu potansiyel gücü, giderek realize ederek ileride Anadolu Komünist Teşkilatı'na dönüştürmekti.

Maksut, Kaluk'ta tanıştığı ve hayranlık duyduğu hemşerisini bugüne kadar sadece dinlemiş, hiçbir görüşüne itiraz etmediği gibi aralarında herhangi bir ideolojik tartışma da yaşamamıştı. Şimdi artık çok şey değişmiş ve ilginç tesadüfler, onları iki yıl sonra Moskova'da ölümüne bir kavganın ortasında buluşturmuştu. Artık sürekli beraber olduklarından, her konuyu rahatlıkla konuşup, tartışabiliyorlardı. İçinde bulundukları süreç, devrim öncesinden çok farklıydı. Çar yanlıları tarafından "Kızıllar" diye anılan Bolşevikler, silahlı güçlerini artık düzenli orduya dönüştürmüş ve henüz kurtarılmayan topraklara paralı askerlerle takviye edilmiş Beyaz Ordu'yla ölümüne bir savaşın içine girmişlerdi. Bu iç çatışma, aynı zamanda bir taktik ve strateji savaşıydı. Bolşevikler, bir taraftan genel hâkimiyeti sağlamaya çalışırken, bir taraftan da, kendi geleceğini ve sahip olacağı nihai amaçlarını belirlemeye çalışıyorlardı. Yüz elliye yakın milliyetten ve etnik gruptan oluşan ve birçok örgüte dağılan nüfus yapısı, çözülmesi gereken en önemli sorun olarak önlerinde duruyordu. Çarlık otokrasisinin baskı ve terörü altında inleyen emekçi halklar ve asla çözülemeyen "millî mesele" ile "milliyetler meselesi" Bolşevikleri proletaryanın önderliğindeki bir çözüm arayışını gündeme getirmişti.

KAZAN'A YOLCULUK VE KIRIM ODESA SAVAŞLARI

Suphi, bütün gelişmelerden hemşerisini haberdar ediyor ve görüşlerini alıyordu. Yine hareketli bir günün sabahı büroya geldiğinde, oldukça heyecanlıydı.

-Maksut yoldaş! Maksut yoldaş!

Vakit henüz erkendi ve genç delikanlı, her zamanki gibi sesin tonundan anlamıştı önemli bir gelişme olduğunu.

-Hayrola korkuttun beni!

-Bize yine yol göründü yoldaş!

-Nereye gidiyoruz?

-Gel hele biraz konuşalım, sonra hazırlıklarımızı yaparız.

Maksut, o ana kadar kafasından geçenleri ifade edebilmek için bu gelişmeyi fırsat bilmişti.

-Önce *Yeni Dünya* gazetesiyle ilgili birkaç söz etmek istiyorum. Şu anda on birinci sayısı elimizde olan gazetemizin, birçok konuda devrimci-sosyalist dünya görüşüyle tezat teşkil edebilecek düşüncelere yer vermesini anlayamıyorum.

O ana kadar bu konularda konuşmayan Maksut'un bu çıkışı karşısında, Suphi şaşırmıştı, ancak düşüncelerinin sorgulanması da hoşuna gitmişti.

-Birkaç örnek verebilir misin?

-Tek tek ele almak istemiyorum ama örneğin, Osmanlının dış politikaları, Ermeni sorunu ve esirlere yönelik yazılarda Bolşeviklerin anlayamayacağı türden ifadeler gördüm.

Suphi şaşırmamıştı, benzer eleştirileri bir kongrede yaptığı ko-

nuşmadan dolayı da almış ve orada verdiği yanıt, biraz da toplantının genel atmosferi içinde sınırlı olarak ifade edilebilen sözlerden ibaret kalmıştı. Aynı eleştirileri, Maksut'tan duyunca daha kapsamlı bir açıklama yapma gereği duydu.

-Öncelikle yanıt vermeden bir şeyi merak ediyorum; bugüne kadar olan sohbetlerimizde bana hiç eleştirel içerikte bir şeyler söylememiştin. Şimdi, önemli bir yolculuk öncesi neden böylesine acımasız davranıyorsun?

Maksut bu soruyu bekliyordu ve yanıtını da kafasında hazırlamıştı.

-O zaman sadece hemşeriydik, arkadaştık oysa şimdi, yoldaşız. Az önce sözünü ettiğin yolculuk herhalde bir tatil gezintisi olmayacak. Ölüm dâhil, her türlü riski içinde barındıran bir kavganın içinde olacağız. Elbette kafamız net olmalı ve olabildiğince birbirimizi anlamalıyız.

-Samimi ifadelerinden dolayı seni kutluyorum. Yetişme ortamlarımız çok farklı. Her ne kadar ben Paris'te üst düzeyde eğitim aldıysam da kafamın bir köşesinde, yıllarca haksız savaşlarda tüketilen Anadolu halkları ve onlarla aynı kaderi paylaşan tüm Doğu milletlerinin çektiği tarifi zor acılar yer etti. Onlar, tüm Doğu milletlerini ölümüne bir kıskaç altında tutarken, benim hayallerimi hep, "bağımsız milletler olgusu" süsledi. Sosyalizmin inşasına koyulan bu ülkede "millî mesele" ile "milliyetler meselesi" Bolşevikleri proletaryanın önderliğinde nasıl bir çözüm arayışını gündeme getirmişse, yarın Anadolu'da bizler de kendi özgün sentezimizi oluştururken bu deneyimden elbette yararlanacağız. Anadolu'daki emekçi halklarımızın bu yakıcı ve can alıcı sorunu Osmanlı'dan günümüze pek çok karmaşık sorunları gündeme getirmiştir. Şimdiki sınırlı bilgilerimizle bu türden sorunlara çözüm yöntemlerini nasıl üretiriz diye öğreneceğimiz çok şey vardır diye düşünüyoruz. Evet, ben Bolşevik dünya görüşünü teorik, ideolojik, politik ve örgütsel tüm konumlarıyla benimsiyorum, ancak sen de takdir edersin ki, insanın kendi köklerinden uzaklaşması o kadar kolay olmuyor. Ayrıca tartışmalarımızı daha anlamlı kılabilmek için bu düşüncelerini uygun bir zamanda sistematize ederek yazıya dökmelisin.

Militan ve pratik örgütçü yanı son derece gelişmiş olan Maksut

henüz eline kalem alarak düşüncelerini sistematize edecek duruma gelmemişti. Suphi yoldaşının bu önerisine cevap veremedi. Suphi ise bu nitelikleri olan kadroların eline kalem-kâğıt vermeyi arzuluyordu.

Suphi anlatırken, gözleri sulanıyordu sanki. Camdan dışarıya baktı. Günlük işlerin telaşı içinde koşuşturan insanları izledi bir müddet ve sonra tekrar devam etti.

-Sen on beş yaşından beri Moskova'dasın ve Bolşeviklerle birlikte yetiştin. Rus-Japon savaşında Parti, iç savaş çağrısı yaptı ve bu istek bütün Rusya'da karşılık buldu. Siz aynı çağırıyı ordu Yemen'de iken yapabilir miydiniz? Her iki ülke arasında derin farklılıklar var. Bir gün bizim bu topraklarda görevimiz bitecek ve kendimizi başka bir kavganın içinde bulacağız. Gece-gündüz düşünüyorum da biz kendimizi Anadolu'da nasıl ifade edeceğiz acaba?

Maksut, bu anlatımlarda soyut bir duygusallık seziyordu, fakat Suphi, onun gözünde çok değerli, kendini yetiştirmiş ve donanımlı bir insandı. Eleştirirken bile saygıyı elden bırakmıyordu.

-Sizi şimdilik anlayışla karşılıyorum, ancak bütün bu soruların esas yanıtını bize Sovyet pratiği verecektir. İşçi sınıfı ve onun kurmayı-partisi olmadan, proleter devrim nasıl olacak? Doğrusu bunu ben de tam olarak bilemiyorum. "Emperyalizme karşı mücadele içinde olanları, dünya devriminin yanına çekmeliyiz" diyor Yoldaş Lenin. Ve devam ediyor; "Bolşevikler, bunu yaparken kendi bağımsız propagandalarını yapmalı ve kitleleri proleter devrim yolunda eğitilmelidirler." Buna karşın, İstanbul'da faaliyet gösteren ve sayıları ancak elli-yüz kadar olan ideolojik-politik donanımları eksik emek örgütlerinin yapacak fazla bir şeyleri yoktur.

-Yani sen diyorsun ki, Sovyet topraklarında öğrendiklerimizle Anadolu Devrimi'nin rotasını çizeceğiz.

-Sovyet deneyimi bütün dünyanın işçi ve emekçi halklarının sosyal ve enternasyonal kurtuluşu için öğretici derslerle doludur. Elbette bu deneyimden kendi gerçekliğimizi de hesaba katarak yararlanacağız.

-Beklenmedik gelişmelerin dışında biraz da öyle, ancak bir önemli sorun daha vardır.

-Nedir?

-Şu anda bizler faaliyetlerimizi Bolşevik Partisi önderliğinde

sürdürüyoruz ve iç savaş hâlâ devam ediyor. İdeolojik anlamdaki tutarsızlıklara böyle nazik bir süreçte ses çıkarmayabilirler, fakat ilerde ciddi sıkıntılara yol açması kaçınılmaz. Anadolu'da henüz modern sosyal sınıflar yeterince örgütlü durumda olmasa bile, Osmanlı burjuvazisini temsilen İttihatçılar, emperyalist savaşın cephe gerisinde kendi konumunu güçlendirme gayreti içerisindedir. Burjuvazi, savaş koşullarının avantajlarını da kullanarak, Müslüman olmayan ulusların burjuva gruplarının mülkiyetine ve sermaye birikimine el koyuyor. Osmanlı burjuvazisi içinde en zayıf konumda olan Türk burjuvazisi etnik ve dinsel arındırma yaparak, sermaye birikiminin ve temerküzünün ivmesini artırdı. Türk burjuvazisi bir yandan bunları yaparken diğer yandan da savaş vurgunlarıyla, karaborsacılıkla işçileri, köylüleri, emekçi halklarımızı soyarak da sömürüsünü katmerleştirmiştir. Türk burjuvazisi sınıf çıkarını gözeten bir politika yürütürken; işçiler, köylüler, emekçiler, yoksul halklar, Ekim Devrimi'nin etkisiyle yönlerini Sovyetlere çevirmişler ve çeşitli örgütlenme arayışlarına girmişlerdir. Bu türden konu ve sorunlarımız üzerine çok yönlü çalışmalara eğilmemiz gerekiyor.

Suphi, kendi düşüncesini sahiplenerek yanıt vermek yerine, daha bir orta yol anlayışı ile konuya yaklaştı.

-Henüz yeni toparlanıyoruz... Kurumsal merkezî disiplinli araçlarımıza daha işbaşı yaptıramadık. İş içinde öğreneceğimiz çok şey var. Özlediğimiz ölçekte sosyal pratiği olan bir örgütlenmemiz olmadığı gibi yeterli sayıda yetişmiş kadrolarımız da çok eksik. Görüyorsun, gazetedeki bütün yazılar, neredeyse benim kalemimden çıkıyor.

Karşılıklı konuşmaya son verme zamanının geldiğine, Maksut'un yolculuk konusundaki merakı neden olmuştu. "Yolculuk ne tarafa?" diye sorduğunda, Suphi anlatmaya başladı.

-Yeni görevimiz için, Kazan'a gidiyoruz.

-Oradaki görevimiz ne olacak?

-Sanıyorum talep "Müskom" tarafından gelmiş, Parti'nin de uygun görmesiyle bize yol görünmüş oldu. Ayrıca Osmanlı Devleti *Yeni Dünya* gazetesinden çok rahatsız... Sürekli Sovyet devletine nota üstüne nota veriyor. Bunun üzerine gazetenin yayınını bir süreliğine durdurmalıyız. Zaten iki ülke, Kafkaslarda yeterli sorun yaşıyor. Bu fırsattan yararlanarak, orada Müslüman Tatarların

kazanılması, Türk esirlerin durumu ve diğer sorunlar konusunda çalışmalar yapacağız.

-Bu görevi neden bize verdiler?

-Vahidov ve Manatov yoldaş, Kazan Sovyeti'nin yaşatılmasına çok önem veriyor.

Maksut zaten böyle yolculuklara hazırdı.

-Ondan sonra da başka ufuklara yelken açacağız!

Suphi'nin bakışlarına birden anlamsız ifadeler egemen olmaya başladı, gülümsemesinde bile bir hüzün vardı.

-Yoldaş, buna orada karar vereceğiz, koşullar neyi gösterir bilemeyiz. Bizim işimiz zaten dervişlik!

Hüzün kısa sürdü ve tekrar konuya dönüldü.

-Gazete ne olacak?

-Matbaayı şimdilik yanımızda taşımamız mümkün değil. Kazan'da ufak-tefek bildirilerle idare ederiz, sonrası da gelişmelere bağlı...

-Yola ne zaman çıkıyoruz?

-Süre çok kısa, birkaç gün sonra Kazan'da olmalıyız...

Yine yolculuk gözükmüştü ve yine yollara düşeceklerdi, başka umutlar adına.

* * *

Suphi ve arkadaşları Kazan'da büyük bir coşkuyla karşılandı. Daha önce, *Yeni Dünya* gazetesi buraya geldiğinden, öncelikle Türk esirler arasında çok iyi tanınıyordu. Kısa zamanda orada faaliyet gösteren; Cevdet Ali, Ahmet Musa, Osman Hattat ve İhsan Saduli gibi Türk önde gelenleri, aydınlarla tanıştı. Yine kendisini gazeteden tanıyan, Kazanlı sosyalistlerle ilişki kurarak, hiç ara vermeden çalışmalara başladılar. Suphi, Paris'te eğitim görmüş ve çeşitli okullarda dersler vermişti. Türkçe'nin Orta Asya'daki kökleri konusunda ihtisas sahibiydi. Yeni kurulan, Kazan Sovyeti, kültürel altyapı oluşturulması konusunda, tarihten gelen erozyonunun dildeki etkilerini kırmak istiyordu.

Suphi, Kazan'a geldiği ilk günden itibaren konuyla ilgili çalış-

malara başlamıştı. Türkçe deneyimlerinden yola çıkarak, Tatar dilleri üzerinde ıslah çalışmaları yapmak üzere, bir de enstitü oluşturma faaliyeti yürüttü. Bütün bu çalışmaları sürdürürken yine kültürel ve bilimsel faaliyetlerde bulunmak üzere, Kazan ve Türk aydınlardan oluşan "Bilim Kurulunu" kurdu. Suphi'nin burada yürüttüğü çalışmalar, müthiş bir enerji gerektiren insanüstü çabaların ürünüydü. Tatar halklarından ve Türk esirlerden oluşan; "Kızıl Alaylar" ya da diğer adıyla "Enternasyonal Alayları" oluşturdu. Yine Kazan'da kaldığı sürece; Müslüman Türk halkları ve Bolşevik Devrimi adına sayısız çalışmalar yürüttü.

18 Haziran 1918'de bir otelde önemli kararlar almak üzere yaptıkları toplantıda, uzun uzun müzakereler sonucu yayınlanan deklarasyonda; yine genel bir dünya tahlili yapılıyor ve Osmanlı'nın durumu ele alınıp, yoksul Anadolu halklarının kurtuluşu konusunda izlenecek yol ve seçenekler tartışılıyordu. Toplantıda alınan en önemli kararlardan biri de "Türk Sosyalistleri Konferansı"nın Sovyet topraklarında toplanması kararı idi. Bu doğrultuda çalışmalar yapmak üzere, beş kişilik bir komite oluşturuldu, ekip kısa süren incelemeler sonucu, 22 Temmuz 1918 Pazartesi günü Moskova'da toplanma kararı aldı. Suphi'nin Moskova'ya geldikten sonra yaptığı çalışmalar "Türk Sosyalist-Komünist Örgütlenmesi" için bir başlangıç sayılabilirdi. Artık Türk komünistler, hem "Müslüman komünistler" hem de "Bolşevikler" tarafından meşruluk zemininde tanınmaya başlamıştı. Bundan sonraki bütün faaliyetlerin ana fikri; bir gün Anadolu topraklarında yürütülecek mücadelenin hazırlıkları şeklinde gelişecekti.

Beklenen gün geldi ve "Türk Sosyalistleri" konferansı Moskova'da Müslüman Komiserliği Genel Merkezi'nde toplandı. İlk konuşmayı yapmak üzere Suphi kürsüye çıktığında salon alkıştan yıkılıyordu. O topraklarda yaşayan Türkler, ona âdeta bir kurtarıcı gözüyle bakıyordu. Bu atmosfer içinde konuşmaya başlayan Suphi, toplanma amaçlarını; yabancı memleketlerde binbir türlü zorluklara ve zalim iktidarlara karşı, Türk sosyalistlerinin yürüttüğü mücadeleye övgüler dizerken, "Anadolu yoksullarının ve Türk proletaryasının bir program dâhilinde; enternasyonalist anlayışla, işçi-köylü ve halk örgütlenmelerinin yaratılması gerektiğini" söyleyerek açılış konuşmasına başladı. Sonra devam ederek; daha ziyade toplantıya katılanlara, Sovyet delegelere ve konuklara teşekkür

mahiyetinde, ilk sözlerini bitirdi.

Bu açılış konuşmasından sonra Suphi, "konferans başkanlığına" getirilince tekrar kürsüye geldi. Sovyetlerden Anadolu'ya, Batı'daki gelişmeleri de içine alan çok uzun bir konuşma daha yaparak, kürsüden indi. Bu toplantıdan en çok Osmanlı Devleti rahatsız olmuştu. Moskova elçiliği vasıtasıyla konferansı sabote edebilmek için akla hayale gelemeyecek oyunlar tertiplemelerine karşın, başarılı olamadılar.

Moskova'daki toplantıdan sonra Mustafa Suphi ve arkadaşları tekrar Kazan'a döndüler. İlk faaliyet olarak, kısıtlı imkânlarla da olsa, *Yeni Dünya* gazetesini tekrar çıkarmaya başladılar. Arkadaşları, onu çok seviyor, ona güveniyor ve inanıyordu, fakat temposuna ayak uydurmakta zorlanıyorlardı. Maksut da bu durumdan şikâyetçi olanlardan biriydi. Suphi, aldığı kararlardan ve tasarladığı projelerden gerektiği kadarını arkadaşları ile paylaşıyordu. Ancak, Maksut'la olan ilişkisi; hemşeriliğin yanı sıra yoldaşlık boyutunun da üstündeydi. Birlikte geldikleri Kazan'da, yürüttükleri bütün faaliyetlerin içinde hep birlikteydiler. Suphi, onu yanından hiç ayırmıyor ve önemli konularda karar verirken onun fikrini defalarca alıyordu.

1918'in Eylül ayına henüz girilmişti, iki yoldaş Suphi'nin bürosunda alınan bir istihbaratı değerlendiriyorlardı.

-Yeni aldığımız bilgiye göre; Denikin önderliğindeki Beyaz Ordu, paralı Çek askerlerin desteği ile Kazan'a doğru ilerliyor.

Maksut, alışıktı böyle haberlere, ne de olsa iç savaşın içindeydiler. Anlayamadığı bir şey vardı; Kızıl Ordu, ülkenin iç kesimlerine doğru ilerlerken, Çar güçleri neden Kazan'a saldırıyordu?

-Bunlar aptal mı ne? Kolçak kuvvetleri, ülkenin kalbi sayılan Orta Asya'da yenilmek üzere, onlar hâlâ Kazan'la ilgileniyorlar.

Suphi, arkadaşının strateji bilgisinden memnundu. Hafifçe gülümseyerek yanıt verdi.

-Beyaz Ordu analizini çok iyi yapmış; Kolçak güçleri, Kızıl Ordu'nun Türkistan'a doğru ilerleyişini durdurmaya hazırlanırken Denikin, "Kazan Sovyeti"ni ele geçirerek Kırım'a doğru, deniz ikmal yollarına egemen olmaya çalışmakta.

-Elbette bu önemli ancak bir taraftan da güçlerini bölmüş olmayacaklar mı?

-Bu düşüncen doğru, fakat durum dışarıdan gözüktüğü gibi değil!

Maksut, anlamaya çalışıyordu, fakat yine de konu ona epeyce karışık gelmişti.

-Biraz daha derinleştirebilir misin?

-Şu anda bütün cephelere göre en savunmasız bölge burası. Bizim esirlerden ve yerli halktan oluşturmaya çalıştığımız "Enternasyonal Alayları"nın dışında başka bir güç yok bölgede. Senin anlayacağın, Kazan Sovyeti şu anda savunmasız.

-Benim bildiğim binlerce Müslüman-Tatar, Kızıl Ordu'da savaşıyor. En azından bir kısmı Kazan'a gönderilebilir!

-İşte sorun tam da burada. Bolşevikler bağımsız Kazan Sovyeti'ne sahip çıkmıyorlar gibi geliyor bana. Türkistan cephesi çok önemli, ancak Kazan'ın kuşatılması da az tehlikeli sayılmaz!

Maksut, ilk defa Parti'nin bu türden bir bakış açısını çözememişti. Aklına bir türlü inanmak istemediği şeyler geliyordu, ama yine de iyimser olmaktan yana tavrını koyması gerektiğine karar verdi ve konunun üstüne gitmekten vazgeçti.

-Bu saatten sonra yapacak fazla bir şey yok. Nasıl bir savunma düşünülüyor?

-Vahidov yoldaş! Burada yarın geniş katılımlı bir toplantı yapacağız. Çekilmek dâhil, birçok seçenek masada olacak.

Çekilme düşüncesi, genç delikanlıyı pek sarmamıştı. "Ne demek geri çekilmek?" diye aklından geçirirken, görüşünü ifade etmek istedi.

-Düşünün ki bir an Kazan'dan çıkmayı başardık, nereye çekileceğiz? Can pazarının yaşandığı şu günlerde, cephe gerisinde kalamayız. Öyleyse burada kalalım ve saldırıyı göğüsleyemezsek bile şehrin tahliyesine yardımcı oluruz.

Bu fikir Suphi'nin kafasına yatmıştı.

-Çok doğru düşünmüşsün yoldaş, bu konuda benim de kafam karışıktı, yarınki toplantıda bu yönde tavır koymaya çalışacağım.

Vakit çok ilerlemişti ve yarınki uzun güne hazır olmaları gerekiyordu.

Top sesleri şehirden duyulmaya başlamıştı. Dış mahallelere

düşen tek tük mermiler, düşman güçlerinin epeyce yaklaştığının ilk işaretiydi. Halk korku içinde kendi kaderini beklerken, Vahidov önderliğindeki savunma güçleri son süratle direnişin hazırlıklarını sürdürüyordu. Yerel kuvvetlerin; düşmanı şehir dışında karşılayacak ne sayısal, ne de ateş gücü vardı. Eski bir savaş taktiğinin denenmesine karar verilmişti. Önce düşman kente çekilecek ve sonra ölümüne bir sokak savaşı başlatılacaktı. Alınan kararların alabildiğince tehlikeli ve riskli olması; Kazan Sovyeti'nin kurucuları dâhil birçok Tatar aydını en ön cephede savaşarak vatanlarını savunurken, halka da örnek teşkil edeceklerdi. Karar böyleydi, vuruşurken, yenilseler bile bir direniş destanı yazmaya karar vermişlerdi. Yürekleri doluydu, yalnız bırakılmanın kırgınlığı, ifade edemedikleri tek duygularıydı.

Paralı askerlerin yoğun olduğu Beyaz Ordu erken ulaşmıştı şehrin varoşlarına. İçeride mevzilenen halk güçleri, elde silah bekliyordu. Savunmayı bizzat Vahidov, Suphi ile birlikte yönetiyordu. Maksut, yaklaşık yüz kişilik bir milis grubunun önünde karşılamaya hazırlanıyordu saldırganları. Kızıl Ordu'dan, sadece beş on kişilik bir subay grubu, danışmanlık görevi yapmak üzere bulunuyordu. İşbirlikçiler, herhangi bir mukavemetin olmamasından kuşkulanmış ve ateşi keserek bir keşif birliğini şehre sokmaya karar vermişlerdi. Bir grup atlı asker sokaklara daldığında karşılaştıkları ürkütücü sessizliğe bir anlam verememişlerdi. Bütün dükkânlar ve evlerin pencereleri kapalıydı. Sokaklarda, kedi-köpek bile yoktu. Birkaç sokak ilerledikten sonra, keşif birliği, başındaki komutanlarının işaretiyle durdu. Hırpani kılıklı herifin hiçbir rütbesi fark edilmiyordu. Komutan olduğu sadece yağdırdığı emirlerden belli oluyordu. Adam şöyle sağa sola göz gezdirdi, kuşkuları hepten arttı ve yüksek bir sesle konuşmaya başladı.

-Kızıllar, böylesine kolay pes etmezler, bu işte bir bit yeniği var!

Yanındaki diğer asker, daha yüksek ve korku dolu sesle, "Komutanım!" diye bağırdığında artık çok geçti, pespaye kıyafeti içinde komutan eskisi herif tam alnının ortasına kurşunu yemişti. Barikatın önüne geldiklerinde, üstün bir askeri teknikle mevzilenen direnişçileri görememişlerdi.

Keşif bölüğü paniklemiş, kaçmaya çalışırken, sokağın az ilerisinden kalın bir erkek sesi yükseldi, "Ateş serbest!" diye. Öncü kuvvetlerden ancak birkaçı hayatta kalabilmişti, diğerleri can hav-

liyle geriye dönüp kaçmaya başladılar. Silah sesleri, işgalcilerin bulunduğu noktadan duyulmuştu. Komutanlar artık direnişle karşılaşacaklarını anlamışlardı. Hemen atlı birlikleri, geriye kaydırılarak yaya kuvvetlere "şehre giriş" emri verdiler. İşgalci askerler, çok korkaktı; ıssız sokaklarda ilerlerken, sağa sola, kapalı dükkânlara ve pencerelere gelişi güzel ateş ederek yürümeye çalışıyorlardı. Barikatın önüne yaklaştıklarında, öncülerin cesetleri ile karşılaştılar ve tam siper yere yatmaya çalışırken, devam eden karşı ateşten korunmaya çalışıyorlardı... Artık kapalı pencereler açılmış ve binaların üst katlarından da ateş edildiğinden, tam bir kıskaç içinde olduklarını anlamışlardı. Anlayamadıkları tek şey; karşılarındaki kuvvetlerin, ateş gücü, sayısı ve mühimmat durumuydu.

Barikatın arkasında durum hiç de Beyazların düşündüğü gibi değildi. Şehri savunma adına bütün güçlerini seferber etmiş, Tatar aydınlarının yanı sıra yaşlılar ve kadınlar da ön saflarda vuruşmak zorunda kalmışlardı. Şehirde, direnişe katılan birliklerin içinde toplumun tüm kesimlerinden temsilciler vardı. Küçük gruplar halinde mevzilenen halk güçleri, ilk etapta saldırganlara önemli kayıplar verdirdi. Lejyonerler, esas güçlerini şehir dışında bekletiyor, ihtiyaç duyulduğunda çatışan askerlerine destek gönderiyorlardı. Savaşırken, birbirlerinin dayanma gücünü ve savaş kabiliyetini anlamaya çalıştıkları için ilk etapta kontrollü davranıyor, sonuç alıcı girişimlerde bulunmaktan kaçınıyorlardı. Akşam olmak üzeydi. Karanlıkta her iki tarafın da yapacak fazla bir şeyi yoktu. İşgalciler, güçlerini kentten çekip muhtemelen ertesi günün saldırı planlarını hazırlayacaklardı.

Elbette devrimci güçler de boş durmayacaktı ve düşmanın gücünü gördükten sonra, yeni taktik ve stratejiler geliştirmek için biraraya geleceklerdi. Suphi ve arkadaşları, barikatın arkasında, taş bir binanın bodrum katında, üç-beş mumun aydınlattığı küçük bir salonda günün değerlendirmesini yapmak üzere toplanmıştı. Gece, saldırı ihtimali olmamasına karşın, bina, olağanüstü önlemlerle korunuyordu. Toplantıyı yöneten Vahidov yoldaş, önce savaşın seyrini ve günün bilançosunu açıklamak için bir yoldaşa söz verdi. Adam elinde tuttuğu notları, loş ışıktan tam olarak göremiyordu. Kâğıdı biraz daha gözüne yaklaştırdı, bazen notlarına bakıyor, bazen de irticalen anlatmaya çalışıyordu. Önce çatışmanın teknik boyutları hakkında fikrini söyledi, sonra halk güçlerinin yarattığı

kahramanlıklardan söz etti. Son olarak kayıpları "Otuz beş ölü ve yaralı" olarak belirtti ve sözlerini bitirdi. Suphi, ikinci olarak söz aldı: "Yoldaşlar, bugün gerçekten yiğitçe bir savunma savaşı verdik. Kayıplarımız, Tatar-Başkırt ve tüm Sovyet topraklarında yaşayan halklarının yüreğinde müstesna yerini almıştır. Bugünkü savaşta; muhtemelen düşman, bizim gücümüz hakkında bir fikir sahibi olmuştur. Yarınki stratejileri bu düşünceler üzerinde şekillenecek. Düşünceme göre; yarın ilk saldırılarda şehri düşüremezlerse, sayısal güçlerini kullanıp kuşatma harekâtına girişeceklerdir. Zaten arkamız İtil Nehri. O zaman geri çekilmemiz zorlaşır, hatta büyük kayıplar verebiliriz. Sevgili yoldaşlar, şimdi görüşümü açıklıyorum: Biz mevcut gücümüzle ancak savunma yapabiliriz ve siperlerden çıkamayız. Düşman, gücümüzü gördü, yarın ilk saldırıdan sonra, kuşatmayı başlattığında, bu, bizlerin sonu olabilir! Yapmamız gereken şey, ilk saldırıları karşılarken, bir taraftan da ağır ağır "geri çekilmek" olmalıdır, diyerek sözlerini bitirdiğinde, Savunma Komitesi'nden bir arkadaş ayağa fırladı.

-Şehri teslim etmeyi öneriyorsunuz! Bu, asla kabul edilemez.

Toplantıyı yöneten Vahidov yoldaş müdahale etti.

-Söz sıran geldiğinde konuşursun, burada kararlar hiç kuşkusuz demokratik yolla alınacaktır.

Adam, yerine oturduktan sonra, Maksut söz aldı.

-Yiğitçe savaştık ancak sonuç almak için bazen yiğitlik de yeterli olmayabiliyor. Bu direnişe Bolşevik Partisi de ilgi göstermiyor. Demek ki Türkistan'da daha önemli stratejilere ihtiyaç var... İçinde on binlerce Müslüman, Tatar halklarından insanların savaştığı Kızıl Ordu, Kazan'a ilgisiz kalıyor. Bunun herhalde mantıklı açıklamaları vardır. Biz burada sadece bir şehri taktiksel olarak terk etmeyi, ihanet gibi değerlendirebiliyoruz.

Maksut konuşurken, yaşadığı sıkıntı yüz hatlarından belli oluyordu. Kısa bir müddet, soluk mum ışığı altında arkadaşlarını görebildiği kadarıyla dikkatle süzerek konuşmasına kaldığı yerden tekrar devam etti.

-Çok güçlü bir ordunun karşısında olduğumuzu kabul ederek, duygularımız yerine aklımızı kullanmak zorundayız. Bizimle beraber savaşan, henüz yeterli eğitimini almamış birlikler var. Bu nedenlerden dolayı, Suphi yoldaşın düşüncesine katılıyorum. Yarın

için planlarımızı savaşabilecek tüm kuvvetlerimizle birlikte, en az zayiatla çekilme üzerine yapmalıyız.

Tartışmalar bütün hararetiyle gece yarısına kadar sürdü. Son kez, Başkan Vahidov da çekilmeden yana tavır koyunca, ertesi gün şehri boşaltma kararı alınarak, birkaç saatliğine de olsa kış uykusuna yattılar.

Sabahın ilk saatleriydi, alacakaranlık griye dönüşmüş, fakat güneş, hapsolduğu gökyüzü derinliklerinden henüz kendini gösteremiyordu. İlk silah patladığında en keskin gözlerin bile hedefini seçebilmesi mümkün değildi. Belli ki düşman sabırsızdı ve bir an önce sonuç almak istiyordu. Direnişçiler de boş durmuyordu. Barikatın arkasında ölümüne bir savaş için, hazırlıklar bütün hızıyla sürüyordu. Hedefini bulmayan tek tük karşılıklı atışlar, gencecik bedenleri toprağa düşürmek için sabahı bekliyordu. Suphi, direniş noktalarını tek tek kontrol ederken, bazı atlı birliklerin şehri çembere alarak kuşatmaya başladığını fark etti. Hemen ana kumanda merkezine döndü, bir karar vermek zorundaydılar, sabahı beklemeden çekilmeye başlanması önerisini yaptığında fazla bir direnişle karşılaşmadı. Ayaküstü yaptıkları görüşmelerde Suphi, düşüncelerini ve planını şöyle açıkladı.

-Akşam toplantıda alınan karar, çatışarak geri çekilme yönündeydi, fakat gördüğümüz tablo hiç de dünkü tespitlerimize göre gelişmedi. İstilacılar, kuşatmayı daha gün ışımadan başlattılar. Bu gidişle çekilme şansımız, sıfır gibi görünüyor. Sayı ve silah üstünlüğü olan karşı devrimci ordu, bizi kısa sürede iki nehrin kesiştiği noktada boğabilir! Ve ben diyorum ki, hemen çekilmeye başlayalım, karşı taraftan ateş edilmedikçe, biz de kurşun atmayalım, böylece cephanemizi kısa sürede bitirmemiş oluruz.

Kısa süren tartışmalardan sonra yine Vahidov yoldaşın onayı ile bu görüş kabul edildi. Öncelikle direnişin ön safları, karşı taraftan gelen yoğun ateşi karşılamaya çalışırken, iç kesimlerde mevzilenenler ve yedek güçler, çekilme işlemini başlattılar. Bu işlemin başlamasından sonra ateş gücünün kısa sürede zayıflaması, düşman güçleri kuşkulandırdı. "Biz onları kuşatırken acaba onlar mı bizi çembere almaya çalışıyor" diye bir düşünceye kapılmış olacaklar ki, durumu anlayabilmek için ateşi zayıflatarak barikata yaklaştılar. Kısa zamanda direnişçilerin değil çekilmek, âdeta kaçmaya çalıştıklarını anladılar. Ve yüklenmeye başladıklarında artık boğaz bo-

ğaza bir savaş başlamıştı.

Bu saldırıyı, böylesine şiddetli beklemeyen direnişçilerin, ilk etapta yüzlercesi esir düştü. Suphi ve Maksut, kendi birlikleriyle birbirlerine yakın duruyordu, fakat çatışmaların şiddeti artınca her biri başka tarafa düştü. Maksut, en son hemşerisinin, etrafındaki koruma çemberi içinde çatışa çatışa geri çekildiğini görmüştü ve bir de kulaklarında çınlayan, "Dayan yoldaş!" diye haykırışı vardı.

Eylül sıcağı, direnişçilerin bedenlerini yakarken, acı yenilgi de yüreklerini kavuruyordu. Öğlen güneşi ağır ağır kentin üzerinden uzaklaşırken, Kazan Sovyeti işgalci lejyonların eline geçiyordu. Maksut, o can pazarında yirmi kadar arkadaşı ile şehri terk etmiş, eline geçirdikleri üç-beş at ve at arabası ile uzaklaşmaya çalışıyorlardı. Onu kahreden, şehri savunan güçlerin çoğunun esir düşmesiydi. Suphi yoldaşından da ayrı düşmüş ve akıbeti hakkında doğru dürüst bir bilgi alamamıştı. Şehirden epeyce uzaklaşmışlardı, Maksut, omzundan hafifçe yaralıydı. Koltuk altından bağladığı bir çaputla kanamayı durdurmuş, fakat çektiği acısı devam ediyordu. Çatışmanın ilk gününden beri yanında olan siper yoldaşı Tatar Barın'la sıcak bir dostluk kurmuştu. Şimdi her ikisinin de gözü ve yüreği arkada kalanlara takılmıştı. En kötüsü nereye gittiklerini bilmeden, sadece kaçıyorlardı. Kendilerini güvende hissedebilecekleri kadar ilerlediklerine kanaat getirdikten sonra dinlenmek için mola verdiler. İtil nehrini besleyen küçük bir akarsuyun kenarındaydılar. Bu nedenle, su bulmaları kolaydı, fakat yanlarında hiç yiyecekleri yoktu. Maksut, arkadaşının yüzüne baktı, ondan bir şeyler bekler gibiydi. Barın anlamıştı onun ne demek istediğini...

-Adını bilmiyorum ama önümüzde bir köy olacak, oradan ikmal yapma şansımız var.

Maksut her şeye karşın, ikmal işini ikinci planda görüyor ve arkadaşlarını merak ediyordu.

-Köye ulaşmadan önce, şehrin son durumunu öğrenemez miyiz? Arkadaşlar ve önder konumunda olanların yakalanıp yakalanmadığını öğrenmeliyiz.

-Bu şimdi imkânsız, önce toparlanıp hazırlık yapmalıyız. Şu anda onların elinden esir kurtaracak gücümüz yok. Maksut, sinirlendi, fakat belli etmemeye çalıştı.

-Bunu ben de biliyorum ancak herhangi bir bilgi sahibi olmadan

nasıl plan yapabiliriz?

Barın, bu çıkıştan sonra grubun içinde söz sahibi onun olması gerektiğini anlamıştı. Sesini oldukça alçaltarak daha saygılı bir şekilde konuşmaya başladı.

-Sizi anlıyorum ama ben de bölgeyi tanıdığımdan yardımcı olmaya çalışıyorum. Zor görünmesine karşın bir şeyler yapamazsak, en azından önder kadroyu hemen kuşuna dizerler. Bu paralı askerlerin hiç insafı yoktur.

-O zaman derhal harekete geçmeliyiz. Köy buradan tahminen ne kadar uzaklıkta?

-Tam olarak bilemiyorum ama bir miktar yanılma payı ile bir iki saate varabiliriz!

Maksut'un yarası acıyordu, bir an önce müdahale edilmezse sıkıntı yaratabilirdi. Hemen kafasında, yapması gerekenlere karar vermeliydi. Bir eliyle yaralı omzunu tutarken, acı çektiği kırışan yüz hatlarından belli oluyordu. Önce arkadaşlarını süzdü, onların gözlerindeki ifadeleri anlamaya çalıştı, sonra karar vermenin rahatlığı ile Barın'a döndü.

-Köy halkı Bolşeviklere nasıl bakıyor, bizi ihbar ederler mi?

-Burası Kazan'a bağlı, fakat kuşatmayı öğrenmişlerse taraf değiştirenler olması kuvvetle muhtemel.

Maksut, yine kısa bir süre düşündükten sonra.

-Geceyi burada geçirelim, sabahın en erken saatinde yola çıkarız, ilk etapta silahlı olduğumuz için köylü isteklerimizi yerine getirir. Eğer bir tehlike sezersek en kısa zamanda orasını terk ederiz...

Bu fikir aklına yatmıştı. Barın, onaylar gibi kafasını salladıktan sonra, Maksut, arkadaşlarına döndü.

-Bu geceyi burada geçireceğiz, yarın erkenden köye ulaşmak üzere yola çıkarız. Sizden beklediğim sadece yarına kadar su içerek idare etmenizdir. Şimdi su kenarına inin, üstünüze başınıza çeki düzen verin, su ihtiyacınızı giderin, sonra istirahata çekilip sabahı beklemeye koyulacağız...

Hava kararkığında, vadide kayalık ve savunmaya elverişli bir alana yerleştiler. Maksut'un kafasını meşgul eden esas sorun; bu yirmi insanın güvenliği ve nasıl korunacağı idi. İçlerinden en güvendiği, çatışmalarda kendini kanıtlayan Barın'dı.

-Sevgili yoldaş, bu gece güvenliğimiz için, nöbet noktaları belirleyeceğiz, yalnız bir sıkıntı var.

-Nedir?

-İkimiz her şeye karşın sabaha kadar nöbet tutmak zorundayız!.

-Neden?

-Bu arkadaşların çoğu eğitimsiz, en küçük bir hata hepimizin ölmesi demektir. Biz de birer saat arayla nöbetlere katılacağız.

-Baskın olabilir mi?

-Zayıf bir ihtimal, fakat biz her türlü önlemi almak zorundayız.

Gece sakin geçiyordu. Eylül ayı olmasına karşın, saatler ilerledikçe serin bir rüzgâr iliklerine kadar titretiyordu direnişçilerin yorgun bedenlerini. Maksut gece yarısı istirahatta iken acıya dayanamayarak uyandı.

-Barın yoldaş, ben uyuyamıyorum, bari sen dinlen dikkatimi nöbete verirsem belki daha az acı duyarım.

Ses tonu, emir verir gibiydi, itiraz etmedi.

-Yine de uykun gelirse beni uyandırırsın.

Maksut, tüfek omuzda beklemeye koyuldu... Gözlerini koyu karanlığı delercesine gezdiriyordu vadi boyunca, en küçük bir kıpırtıda dikkat kesiliyor ve silahını o yöne doğru çeviriyordu. Bir taraftan da diğer nöbetçileri kontrol ederek her şeyin yolunda gittiğine emin olmak için, karanlıkta el yordamı ile çevreyi dolaşıp, âdeta her taşın altını kontrol ediyordu. Artık sık sık omzunu tutmamasından acısının hafiflediğini anlamıştı. Arkadaşını uyandırdı ve gecenin kalan kısmını bir taşın arkasında iki büklüm uyuyarak geçirdi.

Endişeli bekleyiş, selametle sabaha ulaşmıştı ve kahvaltı için ancak nazlı nazlı akıp giden dereden su içme şansları vardı. Boynu bükük yürümeye başladılar, taptaze umutlarla sabahın soluk ışıkları altında. Omuzlarında yenilginin ağır yükünü taşımak zor geliyordu, yürekleri devrim ateşi ile yanan bu çileli insanlara. Umut, her şeydi onlar için; sosyalizmin vadettiği, aydınlık dünyanın labirentlerinde özgürce dolaşmaktı ve bir de sevgi; ölümden önce insan hayallerini süsleyen en kutsal duyguydu. Yürüdüler... Güneş de bir türlü doğmuyordu. İsyan etmişti kahpe dünyaya ve ışıklarını kıskanmıştı zulmün kol gezdiği yeryüzünden.

Ve geciken aydınlık, cılız ışıklarla göstermişti kendini. Gün açtığında Maksut, beş kişilik bir keşif grubunu, köyün girişinde beklemek üzere önden yürüttü. İki saatlik sorunsuz bir yürüyüşten sonra, öncü grubun beklemekte olduğunu görünce, köye girmek üzere olduklarını anladılar. Girişte orta boy bir kazığa takılı paslı tenekede yazılı "Kurçi" köyün adı olmalıydı. Uzaktan bakıldığında, düz bir arazide kurulu ve derme çatma ahşap evlerin bir arada olması köyle ilgili ilk fark edebildikleri görüntülerdi. Nasıl karşılanacaklarını bilmedikleri için, temkinli ve ağır ağır yürüyorlardı. Köyün girişinde karşılaştıkları birkaç köpek, açlıktan alabildiğince zayıflamış, incelmiş ayakları üzerinde zorlanarak umursamazca yürümeye çalışmaları, orada yaşayanlar hakkında ilk ipuçlarını veriyordu.

Maksut ve Barın, kafilenin önünde ilerlerken gördükleri manzara, açlıktan ayakta duramayacak hale gelen arkadaşlarının moralini bozmaya yetmişti. Kırık dökük ahşap evlerin önünde oturan yaşlı insanlar donuk bakışlarla etrafı süzerken, açlıktan kaburgaları dışarıya fırlamış çocukların oyun oynamaya mecalleri kalmamış halleri ile sadece yürek burkuyordu. İnsanı şok eden görüntüler karşısında umutsuzluk da alabildiğince güçleniyordu kafalarında. Maksut "Açlıktan öleceğiz galiba" diye aklından geçirirken, arkadaşına döndü.

-Bu insanlarda yiyecek bir şeylerin olacağını sanmıyorum; olsa bile istemeye bizim hakkımız yok.

-Haklısın, önce bir konuşmayı deneyelim, belki bir yol buluruz.

Yoksul köylüler birden karşılarında bu silahlı insanları görünce hiç heyecanlanmadılar, korkmadılar da... Zaten kaybedecek fazla da bir şeyleri yok gibi görünüyordu. Barın, onlara Tatarca seslendi.

-Köyün gençleri nerede?

Yanıt vermek için tepeden tırnağa silahlı adamların karşısında, ayağa kalkmaya bile tenezzül etmeyen yaşlı bir adam; önce çenesinden aşağı sarkan uzun sakalını sıvazladı, sonra yuvalarına hapsolmuş fersiz gözlerini delikanlıya çevirdi.

-Nerede olabilirler sizce? Bakın söyleyeyim, onların bir kısmı; Türkistan'da Kızılların yanında, Çar'a karşı savaşıyor, diğerleri de; Çar'ın yanında Bolşeviklere karşı aynı işi yapıyor. Biz de burada açlık ve yoksulluk ile mücadele ediyoruz.

Barın, alacağı yanıtı aşağı yukarı tahmin etmişti.

-İşte biz de bu savaşı bitirmek için uğraşıyoruz. Eğer kazanırsak, halkımızın bütün sıkıntıları sona erecek.

Adam dikkatlice baktı genç delikanlının yüzüne, gözleri iyi görmüyordu, korkusuzdu ve dünyadan umudunu kesmenin umursamazlığı vardı mimiklerinde.

-Evladım, biz bu hikâyeleri çok dinledik. Siz kimsiniz ki bu savaşı durduracaksınız?

Barın, kısa bir süre duraladı, kendini tanıtacaktı, fakat Kazan yenilgisini anlatıp, anlatmamakta tereddüt etti bir süre "Gizlemek daha uygun olur" düşüncesindeydi.

-Biz de Kızıl Ordu mensuplarıyız, bir göreve giderken yiyeceğimiz tükendi... Sanıyorum bu konuda bize yardımcı olamayacaksınız?

Yaşlı adam anlamıştı her şeyi, çaresiz bakışlarla süzdü karşısındakini.

-Tahminin doğru bizim yiyeceğimiz çok kısıtlı, sağ olsunlar Kazan devleti az da olsa yardım ediyor, yoksa şimdi açlıktan ölmüş olurduk.

Adam, derin bir nefes aldı, karşısındakini dost hanesinde gördüğünden mutlu olmuştu. Sanki yorgun gözlerine bir yerlerden gizemli ışıklar taşınmıştı, hafifçe gülümsemeye çalışarak.

-Size ancak şöyle yardımcı olabilirim!

Barın heyecanlanmıştı... Belli etmemeye çalışarak, adamın sözünü kesti ve aceleyle sordu.

-Bize nasıl yardımcı olacaksın?

-Köyün dışında küçük bir çiftlik var, sahibi oldukça zengindir. Evinin bodrum katında depoladığı gıda maddelerini devletten kaçırıp el altından yüksek fiyatla köylüye satıyor.

-Neden şikâyet etmiyorsunuz?

-Birkaç kez komiserliğe bildirdik, deyyus nasıl kurtuldu biz de anlayamadık!

Barın, işittiklerinden sonra sinirlenmişti...

-Köylü madem bu kadar fakir, parayı nereden buluyor?

-Bu pezevenk, parası olmayanları, kadın, çocuk, ihtiyar demeden

çiftliğinde çalıştırıyor.

Bu defa genç militanın tepesi atmıştı, "Şu adamı bir ziyaret etmek şart oldu" diye söylendi ve yaşlı adama son sorusunu sordu.

-Nerede tam olarak bu çiftlik?

-Köyün içinden yarım saat kadar yürüyorsunuz, iki katlı pembe boyalı bir ev hemen karşınıza çıkar.

Maksut, konuşulanları tam olarak anlayamıyordu, fakat işlerin iyi gittiğini kestirebilmişti. "Yürüyoruz arkadaşlar" işaretini verdikten sonra arkadaşını dinlemeye koyuldu.

-Anlatılanları dinledin, anlayamadıkların olmuş olabilir, bir de ben sana kısaca anlatayım.

-Buna gerek yok, en önemlisini anladım. Demek ki bir halk düşmanının evini ziyaret edeceğiz.

-Bu şerefsizde yaranı pansuman etmek için tıbbı malzeme de vardır.

Yirmi kişilik grup açlıktan ayakta duracak halde değildi. Binbir güçlükle oflaya-puflaya çiftliğin kapısına kadar gelebildiler. Yeşil bir alanda kurulmuş, ekili toprakları oldukça geniş bir yerdi. Uzunca merteklere sarılı ve dikenli tellerle çevrili iki katlı, pembe boyalı bir ev, köydeki diğerlerine inat, muhteşem bir görüntü veriyordu. Onları kapıda karşılayan orta yaşlı adam, karşısında bu kadar silahlı adamı görünce çok korkmuş olacak ki yüzü balmumuna dönmüştü...

Maksut, Rusça sordu.

-Bu çiftlik kimin?

Adam korkudan tir tir titriyordu... Konuşacak halde görünmüyor, fakat zorlukla.

"Kalgay Efendi'nin" diyebildi.

Maksut, adamı sakinleştirebilmek için daha yumuşak bir sesle.

-Siz neyi oluyorsunuz bu efendinin?

-Kardeşiyim.

-Bize derhal ağabeyini çağır!

Adam geriye döndü, tam yürüyecekti ki karşısında telaşla gelen ağabeyini gördü ve "Bu adamlar seninle konuşmak istiyor" dedi. Kalgay, silahlı adamları görünce, bu ziyareti neye yoracağına bir

türlü karar verememenin telaşı ile.

-Buyurun ne istediniz?

Bu kez Barın Tatarca yanıt verdi.

-Kapıyı açın içeride konuşuruz!

-Oradan konuşamaz mısınız?

Barın süngüyü çıkardı ve kapıyı tutan demir çengele dayadı.

-Ben de açarım, fakat istiyoruz ki, her şey iyilikle olsun. Bizden korkmanıza gerek yok. Namuslu dürüst insanlara hiçbir zararımız dokunmaz.

Kalgay, başka seçeneği olmadığını anlamıştı. Yüzünün kızarması da dürüst biri olmadığının ilk işaretiydi. Çaresizce kapıyı açtı.

-Buyurun içeride konuşalım!

Maksut, birkaç kişiyi nöbetçi bıraktıktan sonra adamlarını gölgeliklerin altına yerleştirdi ve Kalgay'a dönerek, kendilerini tanıttı.

-Biz Kızıl Ordu mensuplarıyız, uzak bir göreve giderken yiyeceğimiz bitti, öncelikle ekmek, su ve varsa bir şeyler getirin, sonra konuşuruz.

Çiftlik ağasının kızaran yüzü, daha da kırmızılaşmıştı. Kısa bir tereddütten sonra kardeşine dönerek, "İçeriye git, yiyecekleri hazırlasınlar" talimatını verdi ve Maksut'la Barın'ı alarak başka bir masaya oturttu. Öylece konuşmadan bir müddet oturdular. Sonra, evin halkı, elinde tepsilerle yemekleri getirdiler. Maksut önce "nöbetçilere verilmesini" söylediğinde adam şaşkınlıkla yüzüne baktı.

-Adamlarını çok seviyorsun galiba?

Maksut, ayrı bir masada oturtulmaktan şüphelenmişti, politik bir yanıt vermeyi daha uygun gördü.

-Ben genelde ezilen bütün insanları severim.

Kalgay, onlardan kurtulmak için biraz aceleciydi.

-Yemekten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz? Gerekirse bir miktar yiyecek de yanınızda götürebilirsiniz.

Acısını şimdilik hissetmiyordu ama omzundaki yarayı unutmamıştı.

-Daha acil bir sorunumuz var, onu halledelim gerisini konuşuruz.

-Nedir?

-Omzumda pansuman edilmesi gereken bir yara var, alkol ve benzeri ilaçlar gerekli.

-Ne yarası?

Maksut, sinirlenmişti.

-İstersen işin o tarafını sonra konuşuruz. Şimdi işimize bakalım.

Adam konuşurken, bir taraftan da, karşısındakilerin, "neler yapabileceklerini" test etmeye çalışıyordu.

-Kızım, doktorluk okuyor, o sana yardımcı olur.

Buna sevinmişti genç delikanlı. "İlk defa işler yolunda gidiyor" diye düşündü.

-Bak, buna sevindim...

Adam kızına, "Tayçura sağlık çantanı al gel" diye seslendiğinde Maksut, nasıl biriyle karşılaşacağını bilmediği gibi, merak da etmiyordu. Kız, elinde çantayla geldiğinde, tipik bir Tatar güzeli olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak, hastasına davranışı güzelliğine yakışır biçimde değildi. Barın'a dönerek emreder gibi bir sesle.

-Yaralının gömleğini çıkar!

Maksut, suskun suskun beklerken Barın bozulmuştu, sinirli hareketlerle soydu arkadaşını. Kız yarayı saran çaputu aceleyle çözdüğünde ağzı bir karış açık kalmıştı.

-Bu, kurşun yarası!

Bu defa Maksut kızmıştı...

-Ne sandın, ağaçtan mı düştüm!

Kız, bu defa silahlı adamlar karşısında babasını zor durumda bırakmamak için biraz yumuşamıştı.

-Kurşun sıyırmış, fakat yaranın mikrop kapma ihtimali var.

-Siz elinizden geleni yapın, gerisini biz hallederiz.

Doktor adayı kız, elindeki makası, yaraya bastırarak temizlemeye çalışırken, canı yanan delikanlı çektiği acıyı belli etmemek için dişlerini sıkıyordu. Pansuman biter bitmez, kız birkaç ilaç vererek, "Geçmiş olsun" demeyi de ihmal etmeden hemen çantasını alıp eve yöneldiğinde, Maksut ancak babasına "teşekkür" edebilmişti.

Yemekler yenilmiş, sular içilmiş ve şimdi esas konuya sıra gelmişti. Adam dikkatle gözlerinin içine bakarken, Maksut, konuş-

maya başladı.

-Kalgay efendi, bu çiftlik senin mi?

Toprak ağası, bu sorunun nereye varabileceğini aşağı yukarı kestirebilmişti. Titreyerek yanıt verdi.

-Ben ve kardeşime ait...

-Başka toprağın var mı?

-Köyün epeyce dışında var, fakat işleyemiyorum.

-Neden?

-İşçi bulmak çok zor, köylü de çalışmıyor.

Maksut bu yanıta köpürdü.

-Sen ne diyorsun! Köylü açlıktan ceset gibi ortalıkta dolaşıyor, gençleri cephelerde. Çalışmak için önce karınları doymalı!

-Yiyecek temin etmeleri konusunda yardımcı oluyoruz.

Maksut, daha da sinirlendi.

-Nasıl yardımcı olduğunuzu biz biliyoruz!

Kalgay, "Bunlar bir şeyler biliyor" diye korkmaya başlamıştı.

-Biz elimizden geleni yapıyoruz.

Maksut bu kez, tekrar dönmek üzere konuyu değiştirdi.

-Yeni Sovyet devletinden gelen olmadı mı?

-Kazan'dan birkaç görevli geldi ve arazimizi ölçüp, biçip tekrar geleceklerini söyleyerek gittiler.

-Hah, şimdi çok güzel söyledin. Biz onların yarım bıraktığı görevi tamamlayacağız.

-Anlayamadım, nasıl bir görev bu?

-Bak anlatayım; ekmediğin toprakları geçici olarak köylüye vereceksin, evinin bodrumunda sakladığın gıda maddelerini, ihtiyaç sahiplerine dağıtacaksın ve bir daha karaborsacılık yapmayacaksın!

Kalgay, bunları duyunca beti benzi hepten soldu. Bir mumya gibiydi artık, son bir çırpınışla savunma yapmayı denedi.

-Bana ait olan her şeyi kendi paramla aldım, onlarda köylünün hakkı yok.

-Hâlâ anlayamadın mı? Paranın saltanatı bitti, artık her şeyi emeğin gücü belirliyor. Para koyan değil, emek koyan kazanıyor.

Adam, kendince manevra yapmayı denedi.

-Çar'ın orduları şu anda Kazan'ı kuşatmış durumda, buraya gelirlerse yaptıklarınızın hesabını sorarlar.

Maksut, bunu beklemiyordu, birkaç saniye durakladıktan sonra; bu adamın gelişmelerden haberi var, ama şehrin düştüğünü henüz bilmiyor, diye geçirdi içinden. Niyeti biraz daha bastırmak ve geçici de olsa köylünün gıda sorununu çözmekti.

-Biz onlarla yıllardır savaşıyoruz, koca Rusya'yı neredeyse ele geçirdik, bir şehrin lafı mı olur!

Kalgay efendi, son olarak başka bir yöntemi denemek istedi.

-Size bolca para vereyim, gittiğiniz yerde istediğiniz her şeyi satın alabilirsiniz!

Maksut'un tepesi atmıştı, sıkılı yumruğunu havaya kaldırdı, tam çenesine indirecekken vazgeçti.

-Ulan seni gebertirim! Bana rüşvet mi teklif ediyorsun yılan soyu! Şimdi kalk bodrum katının kapısı aç ve bütün malzemeleri yukarıya taşıyın!

Yapacak bir şeyi kalmamıştı, direnişçilerin de yardımları ile bütün gıda maddeleri kısa sürede bahçeye taşındı ve Maksut, Barın'a dönerek.

-Bu ailenin bir aylık yiyeceğini ayırın, gerisini köylüye dağıtacağız!

Bu arada nöbetçilerden biri, "Köylüler buraya doğru geliyor" diye bağırdı. Maksut, "Onları bahçeye alın" talimatın verdikten sonra, onlara hitaben, "Bu tefeci Kalgay efendi bana; sizleri satmam için rüşvet teklif etti. Ben de bunu kabul ederek, aldığım rüşveti sizlere dağıtıyorum. Bu arada, köyün dışındaki boş arazilerini de köy adına ekip biçmenize izin verdi" şeklinde bir konuşma yaptı. Köylüler neredeyse, cılız bedenleri izin verse sevinçten havaya uçacaklardı. Kısık seslerle birkaç slogan yankılandı, "Yaşasın Kızıl Ordu!" diye.

Dağıtım işi bitirildiğinde Maksut, Kalgay efendiyi karşısına alarak son talimatlarını verdi.

-Halka dağıttıklarımız onların hakkı, bizim yediklerimiz, el koyacağımız dört at ve bir miktar para için sana bir makbuz vereceğiz. Zamanı gelince karşılığını alırsın.

Atlar ve para hiç hesapta yoktu, adam itiraz edecek gibi oldu, fakat yapacağı itirazın bir işe yaramayacağını anlamıştı, yine de söylendi.

-Suç işliyorsunuz bunun cezasını çekersiniz!

Maksut, sızlayan omuzuna aldırmadan gülümsedi.

-Biliyorum, Çar rejimine göre öyle ancak, işçi devletine göre kamu görevi yapıyoruz. Sen, bunları kafana takma!

Çiftlikte işler bitmiş, ayrılık zamanı gelmişti. Maksut, giderayak son uyarısını, "Biz bu civardayız sakın bir yanlış yapma" diyerek yaptı ve arkadaşlarıyla birlikte oradan ayrıldılar. Nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Bölge hakkında kısıtlı da olsa en iyi bilgiye sahip olan Barın, fikrini söyledi.

-Bundan sonraki tutumumuzu belirlemek için, öncelikle güvenli bir bölgeye ulaşmalıyız.

Maksut da aynı düşüncedeydi, fakat seçenekler konusunda endişeleri vardı.

-Korunmaya ve savunmaya uygun bir alanı nasıl tespit edeceğiz? Yakınlarda bulunacak köy ya da ormanlık bir alandan başka tercih hakkımız yok gibi görünüyor.

Barın, yakınlarda uygun bir köye sığınmaktan yanaydı.

-Civarlardaki köylerden birine sığınırsak, "ikmal" için kolaylık olur.

Maksut, birkaç saniye düşündü.

-Dediğin doğrudur ancak, riski de yüksektir. Kazan'daki gelişmelerden bir buçuk gündür haberimiz yoktur. Köylerde güvende olamayabiliriz! Benim düşüncem, geniş bir ormanda saklanıp ve gerektiğinde yine köylerden yardım almaktır.

Sonunda ormanlık bir alanda konaklama kararı verildi. Bilmedikleri bölgede yürüyüşe devam ederken, karşılarına çıkan bir köylü, bekledikleri bilgileri vermişti. "Yaklaşık bir saatlik yürüyüşten sonra, ormanlık alana girilecek ve devamında da köylerle karşılaşacaklardı." Sanki sihirli bir el, önlerindeki aşılmaz engelleri kaldırıyordu. Yenilginin yarattığı perişanlığın giderek umuda dönüşmesi, her şeyin yeniden başlatılması ve yeni hedeflere ulaşmak adına onları heyecanlandırmıştı. Artık yürürken açlık ve yorgunluk hissetmeleri için bir neden yoktu.

Ve öylece yürüdüler mutluluğa giden çileli yollardan.

Ormana varıldığında, akşam karanlık bir gecenin ilk işaretlerini göstermesine karşın, henüz yeni batan güneşin soluk ışıkları siyahî bir karanlığa dönüşmek için acele etmiyordu. Komuta, tamamen Maksut'un elinde olmasına karşın o, yine de kararları arkadaşları ile tartışarak alıyordu. Görev bölümü yapıldı; nöbetçilerin dışında kalanlar, ateş yakmak için, bir gece boyu yetecek kadar odun topladılar. Artık karanlık tamamen bastırdığından, ormanın rengârenk görüntüsü, yerini gökyüzüne doğru kıvılcımlar saçarak yükselen kızıl alevlere bırakmıştı. Nostaljik bir ortamda yapılan toplantı, Maksut'un ateş üzerine yaptığı konuşmalarla başladı.

-Eylül ayının ilk günlerinde, ateş yakan savaşçılar biz olduk bu topraklarda.

Barın atıldı.

-Yoldaş, ateş sadece ısınmak için değildir!

-Biliyorum, bir de yemek pişirmeye yarar!

-Bizim pişirecek yemeğimiz olmadığına göre, ilerleyen saatlerde ısınmamıza yarayabilir.

Maksut'un aklına başka bir şey gelmişti.

-Ateş, biz Türkler ve bozkır insanları için çok önemlidir. Ayrıca vaktiyle Moskova'da bir arkadaşım vardı; işleri iyi gittiğinde "Ateşe, suya hamdolsun" derdi.

-Onlar Zerdüşt...

Maksut, onaylar gibi başını salladı.

-Şimdi asıl konuya gelelim; Suphi yoldaş ortalıkta yok, diğerlerinin akıbeti meçhul ve tek bildiğimiz şey, acı veren bir yenilgi... Hiç vakit kaybetmeden hemen sabahın ilk ışıklarını beklemeden harekete geçmeliyiz.

Barın, arkadaşının Suphi'ye ne kadar önem verdiğinin farkındaydı. Onu kurtarmanın dışında, hiçbir öneriyi asla kabul etmeyeceğini çok iyi biliyordu.

-Kazan civarına bir keşif birliği çıkarmalıyız. Önce istihbarat toplayalım, ona göre bir karar veririz.

Maksut, yine farklı düşünüyordu.

-Birliğimiz için riskli olur, sayımız zaten kısıtlı, hiçbir arkada-

şımızı tehlikeye atmaya hakkımız yok.

Barın, onun "ince eleyip, sık dokuyan" politikasından rahatsız oluyordu, fakat gizli de olsa hayranlık duymuyor değildi.

-Maksut yoldaş, önerin nedir?

-Söylüyorum, biz ikimiz Kazan civarına sızacağız ve yeterli bilgiyi elde ettikten sonra döneceğiz.

Barın, bu kez şaşkınlıktan da öte "Yoldaş Maksut çıldırdı" diye içinden geçirirken, hayretler içinde kalmıştı.

-İki kişi nasıl karşı koyarız işgalcilere?

-Kimseyle çatışmayacağız! Sadece köylü kılığında o civarda bilgi toplamaya çalışacağız.

Maksut, anlatırken bütün gözler ona çevrilmişti ve o planını anlatmaya devam etti.

-İki atlı önce Kurçi'ye gidip, orada kıyafet ve silahlarımızı bırakacağız, sonra, Kazan yakınlarına sızıp çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Yirmi dört saat içinde dönmezsek, bizimle irtibatı kesip, kendi başınızın çaresine bakacaksınız!

Koca ormanın odunları bitmek bilmiyordu... Tartışmalar da öyle... Gece yarısı alevler sönmeye başladığında, Maksut'un önerisi kabul görmüş ve yorgun bedenler, ateşin etrafında uykuya dalmıştı.

İyi binici değillerdi, fakat Kurçi'den ayrıldıktan sonra o kadar hızlı hareket ediyorlardı ki, bir an atları kaybedeceklerinden korkan Barın, Maksut'a dönerek.

-İkimiz de acemiyiz, bu hayvanlar dayanamayabilir, uygun bir yerde hem biz, hem de atları dinlendirelim.

Maksut da farkındaydı, zaten atın üstünde durmak için zorlanıyordu da.

-Haklısın, gölgelik bir yerde duralım, bir şeyler atıştırdıktan sonra, şehrin yakınlarında güvenli bir bölge aramak üzere tekrar yola koyuluruz.

Önünde hayvanların da su içebileceği yalaklar bulunan üç-beş ağacın gölgelediği bir çeşmenin başında durdular. Atlar sulandı ve yemlenmek üzere ağaçlara bağlandı. İki arkadaş, yemek sırasını artık kendilerine getirmişti, birkaç parça yiyeceklerini atıştırmak

üzere hazırlanırken, uzaktan bir toz bulutunu fark ettiler. Barın, heyecanlı bir sesle "Gelenler var" diye bağırdı. Lokmalar ellerinde kalmıştı, kaçma şansları olmadığı gibi karşı koyacak durumda da değillerdi. Atlılar yıldırım gibi uçarcasına geliyorlardı, daha lokmalar boğazlarından aşağı inmemişken ayakları dibinde köylü kıyafetleri içinde beş atlı durdu. Maksut "Bunlar da bizim gibi köylü" diye düşünürken, birden gözleri faltaşı gibi açıldı ve bağırarak haykırdı.

-Suphi yoldaş!

Sarıldılar birbirlerine, yürekleri küt küt atmaya başlamıştı, o anda neler söylenebileceğini her ikisi de bilmiyordu. Sevinçle hüznün bu kadar iç içe girmesi bakışlarındaki ifadeleri anlamsızlaştırmıştı. Birbirlerini sıkıca kavrayan kolları gevşediğinde, Barın ve diğerleri hayranlıkla onları izliyordu. Suphi, güçlü kollarıyla genç delikanlıyı omuzlarından tutarak bir müddet sevgiyle seyretti.

-Yoldaşım, kardeşim! Yaşıyorsun demek!

Ölümüne bir savaş sonucu birbirlerinin izini kaybeden iki insan, bunu ölüme yorması çok doğaldı. Bir de ölümün bir başka adı olan, esaret vardı ki, onu zaten yaşamışlardı birlikte. Şimdi sapasağlamdılar ve birbirlerine bakıyorlardı doyasıya.

Maksut yanıt verdi, çok içten ve duyguluydu.

-Ölüm yok tek başına! Birlikte ve omuz omuza savaşarak düşeceğiz toprağa!

Gözler dolmuştu, ağlamalarına göz kapakları izin vermiyor, yaşlar mini bir okyanus gibi dalgalanmasına karşın tek damla bile yere düşmüyordu. Ya Barın ve yanındakilere ne olmuştu? Savaş insanlarında görülen duygusallığın böylesine de ne demeli? Onlar da, eylül sıcağında çatlayan kahverengi toprakları, sularcasına ıslatıyorlardı gözyaşlarıyla.

Kısa süren heyecan ve şaşkınlık, yerini tarifi imkânsız sevince bırakmıştı. Onlar da yavaş yavaş kendilerine gelmeye başlamışlardı. Anlatacakları çok şeyleri vardı birbirlerine. Maksut, "Her şeyi ormanda konuşalım" diye bir öneri getirdiğinde yoldaşı, "ne ormanı?" diye sormadı bile... Dizildiler dönüş yoluna, düşman arkada kalmış ancak henüz hesaplaşma bitmemişti ya da yeni başlayacaktı..

Dönüş yolu kısaydı ve hemencecik tükenmişti. Umudu, omuz-

larında ve yüreklerinde taşıyordu bir avuç adam, beyinlerinde ölüm, basit ayrıntıdan başka bir şey değildi. Zalimlere, asalaklara karşı savaşırken ezilen mazlum halkların, özgürlüğe uzanan meşakkatli yolculuktaki kazanımlarıyla ilgileniyorlardı ve başka da bir şey yoktu inanç dolu yüreklerinde. Ormana girdiklerinde Maksut çok şaşırmıştı. Ağaç dallarından çardaklar yapılmış, yağmurdan korunmak için üzerleri örtülmüştü. Yaşam için gerekli her şey kısa sürede imkânlar ölçüsünde ortaya çıkarılmıştı. Maksut, "devrimci yaratıcılık bu olsa gerek" diye içinden geçirirken, Suphi'ye dönerek.

-İşte yeni karargâhımız. Unutmadan söyleyeyim; ayrıldığımızda burası böyle değildi, arkadaşlar kısa sürede bu hale getirmişler.

-Çok güzel olmuş, fakat uzun süre kalınacak gibi hazırlıklar yapılmış gibi geliyor bana.

-Buna, yapacağımız toplantılardan sonra birlikte karar vereceğiz.

Hemen görüşmelere geçilmiş ve tartışmalar başlamıştı. Maksut, önce yoldaşını tanıtmayı uygun gördü.

-Arkadaşlar, Suphi yoldaş Kazan direnişinin önderlerindendir. Bizimle aynı kaderi paylaşmış, fakat geri çekilirken yollarımız ayrı düşmüştü. Bundan sonra, bizim önderimizdir... Şimdi kendisinden yaşadıklarını dinleyelim.

Suphi, etrafına şöyle bir göz gezdirdi, bakışlardaki mağlubiyetin yarattığı psikolojiyi görebiliyordu, ama umut da sinmişti anlamsız bakışların içine.

-Arkadaşlar geri çekilirken birçok yoldaşla yollarımız ayrıldı, birçoğu yakalanıp esir düştü ve kayıplarımızın sayısını şu anda bilemiyoruz. Beş arkadaşımla, şehir dışında metruk bir eve sığınmak zorunda kaldık. İşgalciler etrafımızda dolandığından iki gün dışarı çıkamadık. Çemberi yarabilmek için silahlarımızı bırakıp kıyafetlerimizi değiştirdik ve bu arada bir miktar da istihbarat topladık. Şimdi buradayız.

Suphi, sözünü bitirmişti, ancak sanki bir şeyler daha söylemek ister gibi bakıyordu. Batmakta olan güneşin soluk gölgeleri, ormanı erkenden karanlığa boğmak üzereydi. Gri gölgelerle yeşilin karışımı düşmüştü mağlupların yüzüne ve kulakları yine Suphi'deydi.

-İlk anda söylemeyi düşünmemiştim ama size önemli, bir o kadar da acı verecek haberim var.

Oradakilerin birden beti benzi attı, gözler yumruk yumruk olmuş ve yuvalarından dışarıya fırlamıştı. Herkesin kafasında "nasıl bir haber olabilir" diye soru işareti oluşurken, Maksut dayanamadı.

-Önemli biri mi öldü yoksa?

-Kazan Sovyeti'nin kurucusu ve önderi, Vahidov yoldaş maalesef esir düştü.

Maksut, durumun vahametini hemen kavramıştı.

-Bu paralı askerler onu hemen idam ederler!

-Doğru düşünüyorsun... Tek kurtuluş yolu Sovyet Hükümeti'nin üst düzey girişimlerde bulunması...

-Topyekûn savaş halindeyiz, buna ne kadar imkân var bilemiyorum!

Suphi, onca acısına karşın, "durumu toparlamak gerektiği" düşüncesindeydi.

-Arkadaşlar, şu anda acı çekmekten başka yapacağımız bir şey yok. Hayat devam ediyor ve her şeyin en doğrusunu yapmak zorundayız. Şimdi önümüze bakmak zorundayız...

Maksut, tekrar söze girdi ve geri çekilişlerinden, adını bile bilmedikleri bu ormana kadar yaşadıklarını özetle anlattı.

Artık esas konuya gelebilirlerdi ve gözler Suphi'ye çevrilmişti.

-Bir merkez karargâhımız olmadan burada uzun süre kalmamız mümkün değil. Kazan'dan geri çekilenlerin çoğunun, Ukrayna üzerinden Kırım'a ulaşmaya çalıştıklarını tespit ettim. Orada yerel birlikler ve Kızıl Ordu, önceden bir hazırlık içindeydi. Bu baskından sonra ortaya çıkan yeni duruma göre daha çok stratejik bölgelerde yoğunlaşarak, nihai saldırılara hazırlanacaklarını düşünüyorum.

Barın, sorusuyla böldü konuşmasını, belli ki bir kırgınlık vardı yüreğinde.

-Kazan'ı savunurken yardımcı olmayan Kızıl Ordu, şehrin tekrar geri alınması için neden çaba göstersin?

Suphi sözünün kesilmesine, belli etmemeye çalışmasına karşın kızmıştı. Yine de daha yumuşak bir üslupla yanıt verdi.

-Kızıl Ordu'nun durumu hakkında ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Onların güçlüklerini yeterince bilmiyoruz. Bu konuda, bizim de kafamızda bazı soru işaretleri var, fakat şimdi konuyu irdelersek,

bu yeni durum önümüzdeki çalışmalarımızı etkileyebilir. Kazan'ın kuşatılması sırasında savaş Türkistan'da devam ediyordu. Biz şu anda burada izlenen politikanın taktik olduğuna inanmak istiyoruz. Ayrıca şu da unutulmamalıdır ki, biz Osmanlı devrimcileri olarak, Bolşevik Partisi'ne bağlıyız ve bizi Kazan'a aynı Parti gönderdi.

Maksut, müdahale etti.

-Tek tehlike olan kaybettiğimiz Kazan değil, Ukrayna da ciddî tehlike altındadır.

Alabildiğine yorgun olan bedeni ayakta durmakta zorlanıyordu, son olarak bir şeyler daha söylemek istedi.

-Ukrayna'da, Kızıl Ordu zayıf görünürken, Sivastopol, Odesa, Ufa ve Simferepol'de ciddî yığılmalar var. Demek ki Parti bir şeyler biliyor...

Suphi yorucu bir yolculuk geçirmişti, hiç dinlemeden toplantıya geçilmesi onu biraz daha hırpalamış olacak ki, konuşurken durakladı, kendisine verilen suyu içtikten sonra devam etti.

-Savaş, Kievve civarındaki kentlerde bütün hızıyla devam ediyor. Adı geçen şehirlerin, bazen günlük el değiştirmesi, sanırım Bolşeviklerin gözünden kaçmaz. Eğer bu bölgeler düşerse, Beyaz Ordu, Sivastopol ve Odesa limanları üzerinden alacağı İngiliz-Fransız yardımıyla devrimi bastırabilir. Bunca deneyimli koca Bolşevik Partisi'nin bütün bunları göz ardı etmesi düşünülemez.

Barın ikna olduğunu "teşekkür" ederek ifade ettikten sonra, Suphi kaldığı yerden devam etti.

-Aramızda esir, sürgün, Tatar ve diğer milliyetlerden insanlar var. Hiç kimse Simferepol'e gelmek zorunda değil, isteyen silah bırakır ve istediği yere gidebilir.

Bu sözler üzerine bir milis, söz alarak önce kendini tanıttı.

-Ben Doğu Anadolu cephesinde esir düşen bir askerim, yaklaşık iki yıl kamplarda köle gibi çalıştırıldıktan sonra, Müskom tarafından kurtarıldım ve şimdi özgürlük için savaşıyorum. Elbette bir gün bu topraklardan kendi öz vatanıma gideceğim, ama bugün değil! Kalmak ve savaşmak istiyorum!

Barın duygulanmıştı.

-Acımazsız, çirkin kaderin binlerce kilometre uzaklardan buralara sürüklediği Türk yoldaşlar, bizlerin özgürlüğü için savaşırken,

silah bırakmak olur mu?

Yirmi beş kişi hep bir ağızdan "Kalacağız ve Savaşacağız!" diye bağırdığında, karanlığa gömülmüş orman birden hareketlenmiş ve özgürlüğe göz kırpar gibi ılık bir rüzgârla selamlamıştı savaşçılarını. Her şey açık ve net bir biçimde anlaşılmıştı, kalınacaktı ve bu koca coğrafyada yürütülen ölümüne savaş, ezilen ve sömürülen halkların kurtuluşuna kadar sürdürülecekti.

Suphi, Maksut ve Barın, yirmi iki inanmış insanın önünde yan yana ayakta duruyorlardı ve alabildiğince yorgundular. Suphi, son olarak bir konuşma daha yaptı.

-Geceyi tekrar burada geçirdikten sonra, yarın yolculuk için hazırlıklarımızı yapıp, en güvenli yoldan, Simferepol'e ulaşmanın yollarını arayalım.

Kazan kuşatmasından kurtulan yirmi beş insan, adsız bir ormanda birlikte geleceğin planlarını yaparken, yüreklerinde yenilginin burukluğu vardı. Tükenmeyen umutlarını besleyen idealleri tazeliğini korurken, onların, zalimlere teslim olması beklenemezdi. Sonbaharın habercisi serin bir gecede yorgun bedenlerini, uğruna ölümü göze aldıkları toprağa yatırırken üşüyorlardı. Onları ısıtacak olan tek şey, özgürlüğün ve kurtuluşun düşleriydi...

Gece soğuktu, sömürüden kurtulmanın ve hürriyet dolu günlerin hasreti dayanılmazdı...

Suphi ve arkadaşları ertesi gün uyandıklarında topladıkları gerekli bilgilerin ışığında çok farklı güzergâhları izlemek üzere yola koyuldular. Silahlarıyla birlikte, Simferepol'e ulaşmaları mümkün olmadığından, yolda Partiye bağlı birliklere ellerindeki mühimmatı teslim ederek kıyafetlerini değiştirdiler. Ufak tefek aksiliklere karşın, Ilgar Nehri'nin suladığı bereketli toprakların şehri, Simferepol'e ulaştılar. Müskom temsilciliğinden aldıkları habere göre, Vahidov işgalden on gün sonra Çek lejyonlar tarafından idam edilmişti. Suphi'nin akıbeti bilinmiyor, İngiliz ajanları tarafından her yerde aranıyordu. Hatta bir iddiaya göre, işgalci askerler tarafından yakalanıp idam edildiği bile yazılmıştı. Suphi, Vahidov'un ölümüne üzülmüş, fakat kendisiyle ilgili iddiaya da acılı yüreği ile gülmemek için kendisini zor tutmuştu.

Simferepol günleri çok zor başlamıştı. Suphi, her gittiği yerde çalışmalar yapmak ve ilişkili olduğu Müslüman-Türk emekçi dün-

yasının geri bırakılmışlığını en kısa sürede aşmak için birçok şeyi birden başarma düşüncesinin içinde dayanılmaz bir tutkuya dönüşmesi, onu her gittiği yerde bir an önce siyasal-sosyal-kültürel faaliyetlerin içine itiyordu. Henüz şehre ısınmadan hemen çalışmalara başlaması, onu ayrıca çok yoruyordu. Bu şehirde kaldığı kısa sürede birçok sosyal-kültürel çalışmalara katıldı. Bütün bunları yaparken, yine Simferepol'de bulunan esir Osmanlılar-Türkler ve diğer yabancılar arasında "Enternasyonal Alayları" güçlendirme çalışmalarına katıldı. Hatta kısa sürede eğitip hazırladığı bu birliklerden bir süvari alayını Ufa cephesinde sürmekte olan çatışmalara katılmak üzere bu bölgeye gönderdi. Kendisini siyasî bir derviş gibi gören Suphi'nin aile geleneğinde var olan Bektaşiliğin bir kolu olan Melamilik, esasında Bolşevik dünya görüşü ile benzerliğinin olması, onun siyasî tercihlerini ve konuşma dilini etkilemiştir. Koca Rus coğrafyasında yürüttüğü akıl almaz mücadelesinde zaman zaman kendisini "derviş" olarak tanımlaması bu kültürden gelmesinin sonucudur. Ufa'dan bağlı olduğu merkezi yapı ile diyalog kurdu ve aldığı talimatlar gereği bu şehre geçti. Bu kez yanında sadece Maksut vardı. Burada benzeri çalışmalar yapmaya devam etti. Daha önce buraya gönderdiği askeri birlikleri bizzat cephede teftiş etti. Bu arada Ufa'da aldığı bir haber onu sevince boğdu; Kazan Sovyeti tekrar Bolşeviklerin eline geçmişti. Suphi, bu durumu yeni görevlerin habercisi olarak algılamıştı.

Öyle de oldu, bir müddet Ufa'da kaldıktan sonra, yine Parti'nin talimatıyla tekrar çalışmalarının merkez üssü olarak belirlediği Kazan'a geldi. Burada yarım bıraktığı faaliyetlerine devam etti. Kendisine temel görev olarak bildiği, Osmanlı-Türk esirleri arasında örgütlenme faaliyetlerine girişti. Bu iş için kurulan, olağanüstü komisyonun başkanlığını üstlendi. Yine "Türk Kızıl Rotası" adıyla tamamının esirlerden oluştuğu bir birlik kurdu. Ekim sonlarında, Kazan şehrinin ileri gelenleri ile birlikte bir toplantı yaptı. Alınan kararlardan en önemlileri; Türk esirlerine daha çok yardım yapılması ve Enternasyonal Alayların güçlendirilmesidir. Bu konuda; Türk Sosyalist Teşkilatı, Kazan şubesine bağlı olarak kurulan "Esirler Komitesinin" başına da Suphi getirildi. Bu komite Müslüman Komünistleri ile Enternasyonal Alayları arasında koordinasyon çalışmalarını yürüttü. Ülkenin çeşitli bölgelerine temsilciler gönderilerek yine Enternasyonal Alaylara bağlı, "Türk birlikleri" oluş-

turulurken, bu çalışmanın diğer merkez üssü de Saratov olarak belirlendi.

Suphi, Kazan'a geldikten sonra, *Yeni Dünya* gazetesini tekrar çıkarmaya başladı. Bu defa gazetenin yalnızca Türk esirler arasında değil, Anadolu'nun bazı merkezlerine de gönderilmesi Saray çevrelerinin rahatsızlığını daha da artırmıştı. Suphi, bütün bu çalışmalarıyla her ne kadar Rusya'daki iç savaşa katılıp, Bolşevik iktidarın güçlenmesine katkı sunuyorsa da, onun esas amacı; ileride Osmanlı topraklarında gerçekleştirmeyi düşündüğü "proleter devrim"in alt yapısını kuracak bir Türkiye komünist örgütlenmesinin temelini oluşturmaktır. Çalışmalarını yürütürken bu konuyu da göz ardı etmediğini zaman zaman yakın dostları ile paylaşmıştı. Suphi, Kazan günlerinde, Vahidov yoldaşın yerini alan Mirza Seyit Sultan Galiyev'le tanıştı. Kısa sürede fikir birliği içinde olduklarını fark etti ve Müskom içinde birlikte çalışmaya başladılar. Suphi, Galiyev'in önderliğinde birinci Müslüman Komünistleri Kurultayı'na katılmak üzere, Maksut ve birkaç arkadaşı ile birlikte Moskova'ya gitmek için şehirden ayrıldı. Bu ayrılık biraz farklıdır onlara göre. Dönüşü olmayacak bir yolculuğa çıkacakmış gibi tanıdık-tanımadık herkesle vedalaştılar. Mustafa Suphi, Kazan'da kaldığı sürece beraber çalıştığı ve hiç ayrılmadığı sevgilisi, ünlü sosyolog Emine Muhittinova ile vedalaşırken gözleri doldu. Bir türlü ayrılmak istemediler, onun bu tutumundan cesaret alan sevgilisi gözyaşları içinde duygularını gizleyemedi.

-Gitme! Kal ne olur, birlikte savaşalım!

Şehrin dar bir sokağındaydılar ve Suphi'nin gözleri uzaklara doğru kaymıştı.

-Bu benim elimde değil!

-Parti mi izin vermez?

-Sorun yalnızca bu değil!

Emine Muhittinova, bütün Tatarların tanıdığı ünlü bilim insanıydı, fakat her şeye karşın o bir kadındı ve sevmişti onca ateşin içinde.

-Peki, nedir ayrılığı gerektiren nedenler?

-Bu sorunun yanıtını ben de bilmiyorum, ancak şu kadarını söyleyebilirim ki, ben ve arkadaşlarımın yolunu gözleyen milyonlarca çaresiz insanlar varken, biz nasıl kendi sevgimizi öne çıkara-

biliriz.

Emine, sevdasının peşini bırakmak niyetinde değildi ve çok kararlıydı.

-Bütün Rus coğrafyasını birlikte dolaşabiliriz!

-İşte sorun tam da burada, şu anda emeğin vatanında savaşıyoruz, bir de emeğin vatanı olması gereken Anadolu var hiç unutamadığımız.

Anlamıştı her şeyi genç kadın, çaresi yoktu, tatlı bir rüyanın son karelerini kaçırmak istemiyordu ve sarıldılar yoldaşça...

Kasım ayının ilk günlerinde Moskova'da toplandı Türk Komünistler Teşkilatı. Mustafa Suphi toplantıya beş delege ile katıldı. Elli'ye yakın delegenin katıldığı toplantıda; Müslüman Komünistlerin ülke içindeki durumu, genel ihtiyaçları ve izlemeleri gereken yol ve yöntemler hakkında konuşmalar yapıldıktan sonra, Suphi kürsüye çıkarak; Kazan'da yaptığı çalışmalardan bahsederek, "Bilim Kurulu" hakkında raporlar sundu. Başkanlığını Galiyev'in yaptığı toplantıda Suphi, konuşmasına; Türk yoksullarını temsil ettiğini söyleyerek, Konferansı, Türkiyeli komünistler adına kutladığını belirtti. Suphi konuşmasında, Anadolu topraklarında padişahın zulmü altında inim inim inleyen yoksul halkların sorunlarını anlattıktan sonra, Avrupa emperyalizminin/kapitalizminin, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu girdiği savaşta ele geçirme adına yürüttüğü çirkin savaştan zarar gören yoksulların perişanlığından bahsetti. Uluslararası kapitalizmin, yoksul milletlere yönelik işgal ve teslim alma politikalarını teşhir ederken, çözüm yöntemi olarak da; Rusya topraklarında gelişen "proleter devrim" şiarını yükseltmenin; tüm Müslüman Türk halklarının yegâne çıkış yoludur, diyerek kürsüden indi.

Osmanlı, bu konferansı sabote etmek için diplomatik girişimlerde bulunurken, Müslüman Komünistler arasında onlara yeteri kadar güven duymayan delegeler vardı. Her iki tutum da, Müskom kurultayına yansımış ve birkaç Kazanlı delege Suphi'yi "soysal şovenist" olmakla suçlamıştı. Bu durum, Türk komünistlerinin kurultaya kabul edilip edilmeme tartışmasını açmıştı. Suçlamaların artması üzerine Suphi, tekrar kürsüye çıktı. "Avrupa kapitalizminin zulmü altında doğan vasat bilince sahip her Türk, doğal olarak zaten bir miktar yurtseverdir. Bu dedikoduları çıkaranları biliyorum...

Muhtemeldir ki, Moskova'da bazı çevreler, Osmanlı elçiliğinin çirkin propagandasının etkisi altında kalmışlar ve buna bazı iyi niyetli Tatar yoldaşlar da inanmıştır" şeklinde konuştu. Sonra, salondaki delegeleri, kısa bir süre süzdükten sonra tekrar konuşmasına "Benim şovenistliğim yalnızca Avrupa kapitalizmine karşıdır, yoksa biz Türkiyeli komünistler, proletarya enternasyonalizmi ilkesinin bir gereği olarak, Bolşevik Partisi ve Kızıl Ordu ile birlikte çalışıyoruz" şeklinde sözlerini bitirdi.

Suphi, konuşmasında taşı tam gediğine koymuştur. Salon delegelerin alkışıyla çınlamaktadır. Kurultay, daha sonra aldığı karar gereği Türk komünistleri kabul ederken, bu söylentileri çıkaran delegeleri tespit ederek ihraç kararı aldı. Suphi hakkında yürütülen bu asılsız kampanyalar boşa çıktıkça, onun Parti çevrelerinde itibarı da artmaktadır. Konferanstan sonra bir müddet Türk Komünist Partisi projeleri hakkında çalışmalar yapmak üzere Moskova'da kaldı ve sonra Kırım'a döndü. Burada kaldığı yerden işe başladı.

Suphi için Kazan, ona yaşattığı acı-tatlı anılarla artık çok gerilerde kalmıştır. Şimdi onların envanterinde Kırım vardır. Simferepol, Ufa ve Yalta'da yoğun çalışmalar yaptı. Tatar kültürünün tarihsel kökleri ve dili konusundaki faaliyetlerinde, Bolşeviklerle beraber çalıştı. "Kırım Kurultayı"na bağlı, sol sosyalistlerden oluşan; "Müslüman Komünist Şubesi"ni oluşturdu. "Millî Fırka" adında illegal çalışan, fakat cılız faaliyetleri olan örgütü yeniden canlandırarak, çok kısa bir sürede, yirmi iki şehir teşkilatının katıldığı gizli bir konferans düzenledi... Bu çalışmalar sonucu, Kırım'da bir parti okulu açarak, aydın komünistler yetiştirmiş ve yine Kırım'da bulunan Osmanlı vatandaşlarından küçük çapta "Amele ve Rençber Şuraları" meydana getirmiştir. Bu arada esir Türk askerleri arasında yürüttüğü faaliyetler sonucu, "Uluslararası Şark Alayları" oluşturmaya çalışmıştır.

Suphi, bütün bu çalışmaları, yeni Sovyet yönetiminin öngörüleri ve bilgisi dâhilinde yapmıştır. Bolşevikler, sahip oldukları önemli limanlarından dolayı Kırım'a özel bir önem veriyorlardı. Suphi ise daha ziyade Kırım'ın, Anadolu'ya yakın olmasıyla ilgiliydi. Burada limanlara uğrayan Osmanlı gemileri ile gazete ve bildirilerini, kolaylıkla memlekete gönderebiliyordu. Kırım'da yetiştirdiği Osmanlı tebaası gençleri, gruplar halinde, muhtelif şehirlerde görev yapmak üzere, yine bu gemilerle Anadolu'ya gönderebiliyordu.

Kırım Serüveni

Kırım serüveni, Nisan başlarında İngiliz ve Fransız donanmasının yardımıyla, Denikin ordularının birkaç şehri tekrar ele geçirmesi ile bitti. Suphi ve yakın arkadaşları kendilerini Odesa'ya zorlukla attılar. Tek şansı; giderken matbaasını da, bütün zorluklara karşın yanında götürebilmesiydi. Odesa'da yaptığı ilk iş kendisinin de katıldığı "Üçüncü Enternasyonal Manifestosu"nu yayınlayarak farklı yollardan Anadolu'ya ulaştırmak olmuştu. Anadolu halklarına yönelik yayınladığı bildiriler de; Batı kapitalizminin zulüm ve savaş politikasından, yoksul ameleye, çiftçiye yönelik başlıkları içeren bildirileri, Osmanlı tebaası arasında yankı buluyordu. Suphi, milliyetçi Tatar aydınların önderliğinde Bolşeviklere karşı başlatılan yok etme kampanyasına karşı, halkı örgütleyerek karşı çıktığından bu kesim arasında yürütülen çirkin bir karalama kampanyasına maruz kalmıştı.

Suphi'nin esas niyeti; gönderdiği birçok doküman ve militanlardan sonra Anadolu'ya geçmekti. O, arkadaşlarıyla birlikte Sovyet Devrimi'ne olağanüstü katkılar sunarken, emperyalizmin boyunduruğu altında yoksulluk çeken, sömürülen ve zulme uğrayan kendi halklarına da; proleter devrim, kurtuluş, özgürlük mücadelesinde önderlik etme hayali taşıyordu. Bugüne kadar yürüttüğü çalışmalarında, Türk Komünist Teşkilatı'nın alt yapısını, büyük ölçüde oluşturmuştu. Her şey tamam gibi görünmesine karşın, eksik olan bir şeyler var diye henüz anavatana geçişin koşulları oluşmamıştı. En azından Bolşevikler böyle düşünüyordu. Koskoca Rusya coğrafyasında devrim tamamlanmadan bir yere gitmek olmazdı. Suphi'nin Anadolu Türklerinden olması nedeniyle, Rusya

coğrafyasında Müslüman Türkler arasında büyük bir itibarı vardı ve bu saygınlık Sovyet Devrimi için çok gerekliydi.

Mustafa Suphi, Mart ayı başlarında Üçüncü Enternasyonal toplantısına "Türk Komünist Teşkilatı" adına katıldıktan sonra, yine Mart ayı içinde toplanacak olan "Sovyet Komünist Partisi'nin" VIII. Kongresi'ne katılmak üzere davet edilmesi nedeniyle, Moskova'da kaldı. Artık komünist önderlerin kendisine güvenleri tamdır.

Suphi, Moskova'da kaldığı sürede birlikte çalıştığı yakın arkadaşı Galiyev ile uzun bir görüşme yapar. Sürgünden Moskova'ya döndüğünde tanıştığı Galiyev'le siyasî birlikteliğin yanı sıra özel bir dostluk da kurar.

Galiyev, Bolşevik Partisi'nin önemli bir üyesi olmasına karşın ayrıca Kazan Sovyeti'nin de tek Tatar üyesidir. Orta Asya Türklerine ve Müslümanlarına yönelik birçok görevi daha olduğundan Moskova'da fazla kalamaz. Bu fırsatı iyice değerlendirmek isteyen iki arkadaş hem hasret giderir hem de Anadolu devrimi ve genel politikalar üzerinden fikir alışverişinde bulunurlar.

Suphi, Rusya'ya geldikten sonra yüreğinde bir güvensizlik ortamı oluşmuştur. Her ne kadar devrimden sonra kafasındaki sis bulutları dağılmışsa da, hep yüreğinin bir köşesinde güvensizliğin kırıntıları kalmıştır. Her şeye karşın o coğrafyada güvendiği tek insandı Galiyev.

Suphi'nin yüklendiği görevler Sovyet Devrimi'nin kazanılması ve yaşatılmasında son derece önemlidir. Görevlendirmeler yapılırken Bolşevik Partisi, Galiyev'in düşünce ve onayını her zaman almayı tercih etmiştir.

Suphi'nin Sovyet topraklarında yürüttüğü kavganın bir amacı da; vakti geldiğinde mücadeleyi Anadolu topraklarına taşımaktır. Bu konuda yaptığı çalışmalarda Galiyev'in büyük desteğini almıştır. Zamanı geldiğinde kurmayı düşündüğü TKP ve ona bağlı bir Kızıl Ordu oluşturma çalışmalarına yine Galiyev tarafından büyük katkılar sunulmuştur.

Suphi kafasında oluşturduğu TKP'nin altyapı çalışmalarına çok önceden başlamıştı. Kafasında yalnız Sovyet topraklarından doğru oluşturulacak bir parti projesi yoktu. Sovyet Devrimi'nin başarısı için koştururken, bir yandan da Anadolu'daki işçi sınıfı hareketle-

rini ve sol yapılanmaları mercek altına almıştı. Bu anlayışla yedi kişilik bir heyeti "Kurucu Komite" adına Anadolu'ya göndermişti.

Bu komite, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde gelişigüzel örgütlenen komünist hareketleri dizayn ederek, ileride kurulacak TKP'nin altyapısını oluşturmayı amaçlıyordu.

Suphi, ayrıca Rusya'daki komünistlerle ve Anadolu'dan Avrupa'ya kaçmış diğer komünistleri birleştirmeyi amaçlayan çalışmalar yapıyordu. Anadolu'dan bir vesile ile Almanya ve Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan komünistlerin, oradaki Avrupalı komünistlerle ilişki kurarak Avrupa deneyimlerinden edinmiş oldukları bilgi birikimlerini Anadolu'daki komünist örgütlenme çalışmalarında kullanmak üzere zaman zaman ülkeye giriş yapmalarına yardımcı olmuştur.

Odesa Savaşları ve Kiev'in Kurtarılması

Kırım'a döndüğünde, Anadolu'ya geçme hayallerini ertelemesi gerektiğini, Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nden gelen bir talimatla anladı. Kırım üzerinden hareket eden Beyaz Ordu; Odesa'yı kuşatmak üzereydi; orada bulunan bütün halk güçlerini yönetmek ve şehri savunmak üzere acilen bölgeye geçmesi emredildi. O sıralarda çok önem verdikleri Kazan'da, durum pek iyi değildi; Tatar milliyetçi aydınları önderliğinde Bolşevizm'e karşı güçlü kampanyalar başlatılmıştı. Bu durumu göz önünde bulunduran Suphi; yanına hiçbir silahlı güç almadan, Maksut ve birkaç arkadaşı ile birlikte Odesa'ya geçti.

Beyaz Ordu yaklaşırken şehirdeki hazırlıklar yetersizdi. Suphi, önce gerekli bilgileri almak için, alelacele kurulan Savunma Komitesi, başkanı ve birkaç üyesiyle acil toplantı yaptı. Başkan, önce kendini tanıttı.

-Adım Yaroslav, Parti'nin Ukraynalı bir üyesiyim. Beyaz Ordu yaklaşırken, şehri savunmak üzere oluşturulan komitenin başına getirildim.

Suphi, kırk yaşlarında gösteren adama yan gözle bir baktı, inancına ve yiğitliğine bir diyeceği yoktu, ancak bu tür savaşlar için eğitimi olmadığını en azından kendinden biliyordu. Onlar, daha ziyade sokak savaşlarına göre eğitilmiş ve bu konuda deneyim kazanmış militanlardı. Savunma pozisyonunda, birçok savaş deneyimi olan Çar'ın ordusundan gelmiş subaylara ihtiyaç vardı.

-Aramızda akademiden yetişen üst rütbeli hiçbir subay yok mu?

-Onlar Kiev civarında 12. Ordu saflarında savaşıyor.

Suphi'nin kafasını kurcalayan sorular vardı.

-Denikin çok deneyimli bir asker, neden Kiev'i kuşatma altında tutarken Odesa'ya saldırarak gücünü bölüyor?

Bu sorunun yanıtını Yaroslav da bilmiyordu ancak kısa bir bilgilendirme ile birlikte düşüncesini de açıkladı.

-Aldığımız istihbarata göre, içinde motorize ve süvari birliklerinin de olduğu on bin kişilik kuvvetle bize doğru ilerliyorlar. Bunun nedeni şöyle olabilir; Denikin, bizim 12. Ordu'yu kısa sürede yok edilebilecek kadar zayıf değerlendirmiş olabilir ve bir an önce Odesa'yı da ele geçirerek liman avantajlarından yararlanmak isteyebilir!

-Değerlendirmenin doğruluk payı var, bunu tekrar tartışabiliriz. Biz şimdi kendi durumumuza bakalım. Savunma planları ve gücümüz hakkında bilgi verebilir misiniz?

-Sayımız beş bin kadar var. Birliklerin eğitim durumu yeterli değil, az sayıdaki süvarilerimizi öne çıkarma şansımız yok. Planları da birlikte yaparız artık.

-Elbette eğitim durumları yeterli olmayabilir. Onlar saldıracak, biz savunma yapacağız. Plan işine gelince, düşmanı şehrin savunmaya uygun bir yerinde karşılayacağız. Püskürtebilirsek ne âlâ, yoksa Kazan'da yaptığımız gibi güçlerimizi, en az zayiatla şehir dışına çıkaracağız.

Çekilme sözü, Yaroslav'ı ürkütmüştü.

-Yoldaş, daha savaş başlamadan çekilmekten bahsetmen moralleri bozmaz mı?

-Bu konuyu halkla tartışmıyoruz. Gerçekçi olmak zorundayız.

-Birçok cephede topyekûn bir savaş verirken, her şehir kendi derdine düşmüş durumda. Biz de burada üzerimize düşeni yapmak zorundayız.

-Kafanızda şekillenen bir planınız var mı?

Suphi, çok az bir süre düşündü.

-Arka planda güçlerimizi her an çekebilme düzenine göre konumlandıracağız. İlk saldırıyı güçlü karşılayabilmek için en ağır silahlarımızı ön mevzilerde tutarsak ilk etapta düşmanı şaşırtmış oluruz.

Bu arada Maksut, görüşlerini açıklamak için söze girdi.

-Eğer çekilmek zorunda kalırsak, muhtemel güzergâhlarımızı şimdiden tespit etmeliyiz...

Düşünce doğruydu. Suphi, kafasını sallayarak onayladı ve kendi düşüncelerini ilave etmek istedi.

-Bu konu biraz karışık, ayrıca detayları ile ele alınmalı. Binlerce insanı savaşın ortasında, bir yerden başka bir yere nakletmek o kadar kolay olmasa gerek.

Toplantı sürüyordu... Düşmanın ne zaman saldıracağı belli olmamasına karşın, hazırlıkların bir an önce bitirilmesi için çalışmalara hemen başlanmalıydı. Öncelikle savunma planını oluşturduktan sonra düşmanı kentin hemen girişinde karşılamaya karar verdiler. Siperler kazıldı, ufak çapta toplar için mevziler oluşturuldu ve en çok güvendikleri makineli tüfekler uygun mevzilere yerleştirildi...

Bekleyiş uzun sürmedi, koyu karanlık açılmaya başlamış ve sabahın ilk işaretleri kendini göstermek üzereydi, gözler ufukta eller tetikte yeni bir direnişe hazırlanıyordu Odesalı devrimciler. Daha düşman gözükmeden top sesleri duyulmaya başladı. Karşılık vermek için çok erkendi, karşı taraf şehrin savunma gücünü test etmek istemiş olabilirdi. Mevzilerden tek bir silah atılmadı. Düşmanın yaklaşması beklenmeye başlandı. Deneyimli komutanlar tarafından yönetilen Denikin Ordusu, bu sessizliği hayra yormamış olacak ki, birkaç atıştan sonra ateşi kesip beklemeye başladı. Karşı taraftan uzun süre ses çıkmayınca harekete geçen düşman, şehrin varoşlarına yaklaştığında, karşı tarafta bir hazırlığın olduğunu fark ettiler. Kontrollü atışlarla ön siperlere yaklaştıklarında hâlâ etkili bir ateşle karşılaşmamaları morallerini bozmuştu. Düşman komutanlarının şaşkınlığa düştüğü olay; "savunma pozisyonundaki güçler ya çok zayıf ya da bir taktik denemesinde olmaları" düşüncesiydi. Bir anda, bu durumu çözememenin sıkıntısını yaşamaya başladılar. Ateş altında olduklarından, her an her şey olabilirdi ve bir karar vermeliydiler. Verdiler de; cepheyi genişleterek, sağ ve sol taraftan aynı anda süvariler hücuma geçerken, orta blokta yaya askerler, karşı mevzileri yoğun ateş altına almaya başlamıştı...

Savaş, Suphi ve arkadaşlarının yaptıkları birinci plana göre gelişiyordu. Çünkü onların en çok korktukları düşman süvarileriy-

di. İzledikleri taktikle onları öne çıkarmışlardı ve şimdi saldırı zamanıydı. Komuta karargâhı, neredeyse hemen siperlerin yanı başındaydı. "Ateş" emri ulaştırıldığında; Denikin'in o çok güvendiği ordusu neye uğradığını şaşırdı. Vurulan atların çıkardığı sesler, insan çığlıkları ve silah seslerinin oluşturduğu kaba armoni savaşın bütün çirkinliğini ortaya koyuyordu. Can veren atların hırıltıları, havada uçuşan cesetler ve acı acı haykırışlar dayanılır gibi değildi...

Saldırgan güçler, onca deneyimlerine karşın, savaş noktasında akademik bir eğitim almamış olan Suphi ve arkadaşlarının müthiş askeri stratejisine yenilmişti. Zayiatın giderek daha çok artacağı düşüncesi ile komutanları "geri çekilme" emri verdi. Düşman, baraj ateşi altında geri çekilirken, kayıpları alanda bıraktıkları mühimmat ve ölülerin çokluğundan belli oluyordu. Anlayamadıkları şey; şehri savunanların gücüydü. İlk saldırılarda verdikleri büyük kayba karşın, karşı tarafın direnme gücü hakkında bir fikir sahibi olamamışlardı.

İlk saldırı atlatıldıktan sonra, Suphi ve arkadaşları, değerlendirme yapmak üzere karargâhta bir araya gelmişlerdi.

İlk konuşmayı komutan olarak Suphi yaptı.

-Savunma planımızın birinci bölümünü başarılı bir şekilde hayata geçirdik. İlk saldırıda düşmanı püskürttük. Bu başarının yanı sıra, düşman, bizim asıl gücümüzü çözememenin sıkıntısı ile geri çekildi. Ancak, şunu kabullenmeliyiz ki, karşı devrimci ordu yenilgiyi kabul edip, geri çekilmeyecektir.

Bu arada içeri giren görevli, masaya bir dosya bıraktı. Suphi, konuşmasını kesti ve kısa bir süre önüne konan kâğıtlara baktı.

-Arkadaşlar şu an gelen bilgileri sizinle paylaşıyorum, kaybımız hiç yok, üç beş hafif yaralımız bile savaşabilecek durumda. Elimde bulunan mühimmat raporu maalesef hiç de umut verici değil. İlk saldırıyı göğüslerken belki düşmanı şaşırttık ancak gücünü de gördük...

Yaroslav biraz heyecanlıydı, hemen söze girdi.

-Suphi yoldaş, geri çekilmeyi mi öneriyorsun?

Suphi, masada ayakta durarak konuşuyordu. O, bir liderdi ve böyle durumlarda ne yapması gerektiğini çok iyi biliyordu. Sesini olabildiğince yumuşatarak yanıt vermeye çalıştı.

-Yaroslav yoldaş! İlk saldırıyı karşılarken karşı tarafa da ağır kayıplar verdirmemiz seni şaşırtmasın. Ateş gücümüz azaldı, sayımız da onların yarısı kadar yok. En önemlisi bizim diğer cephelerde süren savaşlar nedeniyle yardım alma şansımız yok. Oysa onlar; Çek ve Polonya gibi sınır ötesi ülkelerden yardım alan General Denikin'in komutanlığında savaşıyorlar. Biz bütün planlarımızı bu gerçekler ışığında yapmalıyız.

Maksut, hemşerisinin konuşma tarzından "çekilme" düşüncesine bir altyapı hazırlamak istediğini hemen anlamıştı. Görüşlerine katılmasının yanı sıra, her zaman aldığı isabetli kararlar nedeniyle ona hayranlık duyduğu için önceden destekler mahiyette bir konuşma yapma gereği duydu.

-Düşmanın geri çekilmekle birlikte saldırıdan vazgeçmeyecek olması, doğru bir tespittir. Şu anda ikinci saldırının planlarını yaptıkları su götürmez bir gerçek. Bir an önce "şehri boşaltmayı" tartışmaya açmalıyız.

Yaroslav'ın, herhalde tam olarak kalıp direnmekten yana bir kararlılığı yoktu. Dinlerken çok dikkatli, bir o kadar da düşünceliydi.

-Eğer karar bu yöndeyse bir an önce harekete geçmeliyiz.

Diğer katılımcılar, anlamsız bakışlarla birbirlerini süzerken, umutsuzluğun derin kaygıları yüzlerinden okunuyordu. Kızıl Ordu, o kadar önem vermesine karşın, bölgeye yeterince yardım edemiyordu. Kiev civarındaki 12. Ordu'nun işlerinin iyi gittiği de söylenemezdi. Düşmanı püskürtürken kazanılan başarı, onları sevindirmeye yetmemiş ve bir anda hüzün kaplamıştı toplantı odasını. Oluşan olumsuz ortamı, daha iyi atmosfere taşıyacak olan yine Suphi idi.

-Arkadaşlar, şu anda Kızıl Ordu, Türkistan'da ölümüne bir savaş vermektedir. Belki de devrimin kaderi bu savaşa bağlı. Yeterli yardım alamamamızı başka nedenlere bağlamak doğru olmaz. Geri çekilmemiz, tamamen taktik bir anlayıştır. Kazan'da yaklaşık aynı koşullarda bu yolu izlediğimizde şehir kısa süre sonra tekrar elimize geçti. Ben, şunu demek istiyorum. Bizim mücadelemizin genel bir savaş olması nedeniyle, tek tek cephelerde izleyeceğimiz taktikler aslında genel stratejiye tabidir. Burada alacağımız kararlar da hiç şüphesiz aynı anlayışın ürünü olacaktır.

Yaroslav çok dikkatli dinliyordu. Suphi'nin böylesine anlamlı ve detay içeren açıklamalarından etkilenmişti. Kuşkuları olmasına karşın, onun açıklamalarını, akıl dolu görüşler olarak değerlendirmeye başlamıştı. Kendi düşünceleri vardı, fakat önce onu dinlemenin daha yararlı olacağına kanaat getirdi.

-Suphi yoldaş, önce bu konudaki düşüncelerini en ince ayrıntılarına kadar anlatırsan bizler de görüşlerimizi söyleriz.

Direniş güçlerinin ve şehrin bütün sorumluluğunu taşıyan Suphi, kendisinden oldukça fazla şeylerin beklendiğinin farkındaydı. Kafasını kaldırdı, dişleri sıkıca kenetlenmişti, gözleri yuvalarından fırlamış ve yüklendiği sorumluluğun önemini ifade eder gibi bakıyordu.

-Sanıyorum düşman şu anda bizim durumumuzu tam olarak çözememesine karşın, ikinci saldırı için hazırlık içindedir. Muhtemelen yarın kendilerine göre uygun bir saatte saldıracaklar. Belki bir saldırıyı daha göğüsleyebiliriz, fakat bu aynı zamanda cephanemizin de azalması demektir. Diyorum ki, madem çekilme kararı aldık, ikinci saldırıyı beklemeden bu gece yarısı harekete geçelim.

Görüş çok makuldü ancak böyle önemli bir konuda bu kadar hızlı karar verebilmek, oradakilerin hemen anlayabileceği iş değildi. Birden herkes kuşkulu gözlerle birbirlerine bakmaya başladığında Maksut, sorunun daha erken kavranmasına katkı sunmak amacıyla atıldı.

-Benim kafama yattı, böylece kayıp vermeden çekilmeyi tamamlayabiliriz. Ayrıca burada beş bine yakın silahlı adamın tüm teçhizatıyla şehri güvenli bir biçimde terk etmesinden bahsediyoruz. Eğer çatışarak çekilmeyi göze alırsak zayiatımız büyük olabilir!

Toplantıya katılanlar arasında Çar'ın ordusundan kaçan bir teğmen de vardı. Önce adının, "Fyodor" olduğunu söyleyerek söz aldı.

-Suphi yoldaşın önerisini ben de destekliyorum. Askerlik sanatında, cepheden çekilmeyi en az kayıpla başarmak bir nevi "zafer" olarak algılanır. Artık biz bu saatten sonra binlerce silahlı insanı nasıl ve nereye doğru yönlendireceğiz, şehri terk ettikten sonra gruplara ayrılarak mı, yoksa hep birlikte mi belirlenen hedeflere varmaya çalışacağız, tartışmayı bu yöne kaydırmalıyız.

Teğmenin bakışının tam da askerce olması, Suphi'yi sevindir-

mişti. Demek ki dönüş yolunun zorluklarını göğüslerken, onu anlayabileceklere bir kişi daha eklenmişti.

-Fyodor yoldaş önemli bir konuya değindi. Sizler konuşurken ben biraz düşündüm de güçlerimizi güvenli bir biçimde şehrin dışına çıkarmayı başardıktan sonra bir karar vermeliyiz. Bu konu, en az kalıp savaşmaktan daha zordur. Eğer güçlerimizi bölersek parça parça silahlı gruplar Beyaz Ordu'ya kolay yem olabilir!

Suphi'nin anlattıkları, öyle kolay gerçekleştirilebilecek cinsten değildi. Arkadaşları dalgın bakışlarla onu dinlerken, anlatılanların sanki bir hayal olduğunu düşünür gibiydiler, fakat o kararlı bakışlarla etrafını süzerken, kuruyan boğazını ıslatmak için önündeki su bardağına eğilince, aradaki zamanı değerlendirmek isteyen Yaroslav atıldı.

-Yoldaş, binlerce insanı nereye, nasıl taşıyabiliriz? İkmal ve güvenlik sorununu nasıl çözeceğiz?

Suphi, Yaroslav'ın aceleciliğine alışmıştı. Daha da sakin olmaya çalışarak devam etti.

-Böyle bir soruyu, acele acele sormana sevindim. Boğazımı biraz olsun ıslattıktan sonra aynı konuya gelecektim zaten. Denikin kuvvetleri, Kiev'de savaşırken, neden Odesa'yı ele geçirme kararı alsın? Biz, bunu az önce 12. Ordu'nun zayıflığına bağlarken, "liman avantajlarından" bahsetmiştik. General belki de batıdan gelen yardımı yeterli görmediğinden böyle bir yolu tercih etmiştir. Çekilmeyi başarabilirsek, güçlerimizi, Kiev civarındaki cepheye nakletmenin yollarını aramalıyız.

Fyodor genç bir subay olmasına karşın, sayısız savaşlara katılmış deneyim sahibi birisiydi. Suphi'nin anlattıkları kafasını karıştırmıştı.

-Böylesine büyük bir gücü teçhizatlı olarak o kadar uzağa nakletmek; eğer başarabilirsek büyük bir askeri başarıdır, ancak çok da zordur. Mesafeyi tam olarak bilmiyorum ama yollarda karşılaşacağımız engelleri aşmakta zorlanabiliriz!

-Burada binlerce insanın hayatından bahsediyoruz. Elbette kolay olmayacak ve bizler bunu başarmaya çalışırken, akıl almaz zorluklarla karşılaşacağız. Hayatta kalmayı başaran arkadaşlarımız, belki de yaşadıkları sürede hiç unutamayacakları acılar çekecek. Yol boyunca bizleri bekleyen sayısız tehlikeler, tuzaklar olacaktır. So-

nuçta bizlerin başarısı, bu topraklarda kazanılacak olan devrimci zaferin mihenk taşı olacaktır. Burada kalıp, hepimizin hemfikir olduğu sonucu, belli bir çatışmanın içinde nahak yere yok olmaktansa, insanüstü bir çaba gösterip tarihi bir başarıya imza atmayı denemeliyiz.

Yaroslav, dinlerken bütün mimiklerini kaybetmiş, betondan heykele dönmüştü. Giderek bu Anadolu insanına daha çok güvenmeye başlamıştı. Hayran hayran bakarken, birden donuk bakışları çözüldü ve bir öneri getirdi.

-Çok hayati ve detayları karmaşık bir konuyu tartışıyoruz. Üzerinde karar almak için elbette tartışmalı, bütün arkadaşların değerli görüşlerini almalıyız. Ancak, çekilmenin başarı ile sonuçlanabilmesi için, Suphi yoldaşın bütün sorumluluğu üzerine alması gerekmektedir. Zaten kendisi, hepimizin üstünde görev yapması nedeniyle birinci derecede sorumludur. Biz de kendisini tek yetkili kılarsak daha rahat hareket eder.

Odada birden buz gibi hava esmeye başladı. Oradakiler önce, birbirlerini anlamlı bakışlarla süzdükten sonra, bütün gözler Suphi'ye çevrildi. Sessizce fırlatılan bakışlar, zaten onaylamıştı bu görüşü. Birden masada çakılıp kalan Karadeniz'in yiğit delikanlısı, kendine geldiğinde, gözlerini kaldırarak arkadaşlarına baktı, yüzlerinde teslim olmanın ve çaresizliğin ifadelerini görür gibiydi ve hemen kararını verdi.

-Sevgili yoldaşlarım, bana olan güveninizden dolayı sizlere yürekten teşekkür ediyorum. Verdiğiniz görevin, ne kadar hayati ve önemli olduğunu az önceki tartışmalarda gördük. Şu anda hemen harekete geçmekten başka bir seçeneğimiz yok.

Suphi, konuşmasını çok az bir süre keserek, arkadaşlarının bu fırsattan yararlanarak görüş belirtmelerine imkân sağlamak istedi. Hiç kimseden çıt çıkmayınca, konuşmasına devam etti.

-Bütün silahlı güçlerimizi şehir dışına çıkaracağız. İşgalciler şehre girdiğinde, hiçbirKızıl Ordu mensubuyla karşılaşmayacaklar. Elimizde bulunan birkaç topu, düşman eline geçmesin diye imha ederken, bütün atlı gücümüzü de yanımızda götüreceğiz. Ayrıca motorlu vasıtaları, düşmana güç katacağından, yanımızda götüreceğiz. Bir de bol yiyecek ve mühimmat...

Bu arada Teğmen Fyodor'un bir merakı vardı.

-İzleyeceğimiz güzergâh ve ulaşacağımız hedefler konusunda bir planınız var mı?

-Size şu kadarını söyleyebilirim ki, şehir dışına çıktıktan sonra, karayoluna uzak bir güzergâhı izlemek zorunda kalacağız. Elbette bu işimizi zorlaştıracak ancak takdir edersiniz ki, aynı yolu şu anda Beyaz güçler kullanmaktadır ve biz onların önünden kaçıyoruz. Kafanıza takılan diğer konuların en azından taslak olarak planları vardır. Önce şehri güvenlik içinde terk edelim, sonrasını tekrar tartışacağız.

Suphi, Teğmen'den herhangi bir tepki gelmeyince son talimatlarını verdi.

-Yoldaşlar, süremiz kısalıyor hemen işimizin başına dönerek hazırlıklarımızı yapalım dinlenmek için ancak birkaç saatimiz var.

Orada bulunanlar birbirleriyle kucaklaştılar ve herkes gerekli hazırlıkları yapmak üzere görevinin başına döndü.

Vakit gece yarısına doğru ilerliyordu, zifiri karanlık kenti kuşatmış ve göz gözü görmüyordu. Sadece el yordamı ve olağanüstü bir gayretle binlerce insan yola dizilmiş, ağır ağır karanlık sokaklardan ilerlemeye çalışıyordu. Ayak ve nal seslerini izleme şansları vardı. Birkaç motorlu araç, alınan güvenlik önlemlerinin bir parçası olarak en azında şehir dışına kadar insan gücüyle çekilerek taşınıyordu. Karanlık yürüyüş iki saat kadar sürdü ve ortalık ışımaya başlayınca kendilerini alabildiğince dümdüz ovanın içinde buldular. Odesa artık geride kalmış, ancak şehrin en yüksek binaları fark edilebiliyordu.

Suphi "Savunma Komitesi" ile birlikte en önde yürürken kısa bir değerlendirme yapmak ve yeni talimatlar vermek üzere kafileyi durdurarak; "Düşman güçlerin kontrolünden çıkmak ve kendimizi daha güvende hissedebilmek adına gün boyu ilerlemek zorundayız. Ayrıntıları, akşam mola verdiğimizde tartışırız" dedi.

Güneş, yiğit savaşçıların üzerine doğmak üzereyken, iç savaş koşullarında en büyük çekilme harekâtı başlamıştı.

Odesa yalnızdı artık ve terk edilmişliğin dayanılmaz acıları içinde kıvranırken çaresiz yeni sahiplerini beklemeye koyulmuştu. Beyaz Ordu zalimdi, acımasızdı, Çar'ın işbirlikçilerinin yanı sıra sağdan soldan toplanan kiralık katiller vardı aralarında. Direnişçiler büyük bir acı içinde şehri terk ederken, işgalciler, bir gün önce

üzerlerine ateş açılan mevzileri cehennemi bir bombardımana tabi tutmuştu. Karşıdan herhangi bir yanıt gelmeyince şaşkınlıktan küçük dilini yutan komutanları, "ateşkes" emri vererek yanındaki subaya döndü.

-Bu lanet olası kızıllar, bize yine tuzak mı kurdular?

-Komutanım bence bunlar, kaçmış!

-Güçlerini tam olarak bilemiyoruz! Ateşin yoğunluğuna bakılırsa bayağı kalabalık olmaları gerekir!

Subay bir müddet düşündü.

-Komutanım bunu anlamanın en iyi yolu bir an önce içeri girmektir.

-Fazla risk almış olmaz mıyız?

-Burada oturup beklemek de risk sayılır. Bana göre, hemen harekete geçmeliyiz.

Komutan kaşlarını çatarak düşünürken; galiba haklı, diye geçirdi içinden ve hemen emrini verdi.

-Ateş gücü yüksek bir kuvvet hazırlayın ve kontrollü şekilde içeri girin!..

Subay "başüstüne!" diyerek hemen harekete geçti.

Şehir sessizliğini korurken, karşı taraftan yine yoğun atışlar duyuldu ve yanıt gelmeyince, bir süvari birliği hızla içeri daldı. Atlılar hiçbir direniş görmeden ıssız sokaklardan ilerleyerek meydana kadar geldiler. Şehrin düştüğünü anlayan halk, yavaş yavaş alanda toplanmaya başladı. İşgalci komutan geldiğinde gördüğü manzaradan hiç memnun olmamış gibi yüzünü buruşturarak otomobilden indi. Yine de zafer kazanmış büyük komutan edasıyla mağrur mağrur etrafını süzmeye başladı. Yaşlılar, çocuklar ve kadınlar çaresiz bakışlarla yeni idarecilerini tanımaya çalışıyorlardı. Omzunda bir sürü apolet bulunan adam, kalabalığa doğru ilerlerken, kendilerini oradakilerden ayrı tutan Çar yanlısı bir gruptan orta yaşlarda birisi, hızla ileri fırlayarak komutanın önünde yerlere kadar eğildi.

-Hoş geldiniz generalim!

Adam, yalakalığın binbir türlü örneklerini verirken, bir de temennide bulundu.

-Dileğimiz odur ki, kızılları yok edip, tekrar eski düzene dönmemizi sağlarsınız.

Komutan, hâlâ önünde iki büklüm duran ve doğrulmaya hiç niyetli görünmeyen adamı eliyle tutup kabaca bir hareketle doğrulttu.

-Merak etme, o da yakındır! Ordularımız zaferden zafere koşuyor! Şimdi bana söyle bakayım bu kızıllar şehri ne zaman terk etti?

-Sanıyorum gece yarısı gizlice çekip gitmişler!

-Sayıları hakkında bir fikrin var mı?

-İki-üç bin kadar...

Komutan yanındakilere dönerek.

-Bu adi kızılları görüyor musun, nasıl da atlattılar bizi! Şehirden ayrılalı tahminen dokuz-on saat kadar oluyor.

Rütbeli bir subay atıldı.

-Komutanım, sayıları çok az, onları takip etmeyecek miyiz?

-Hayır! Bu doğru olmaz... Epeyce uzaklaşmışlar, gücümüzü bölmek yerine, onları takip altına alacağız.

Bu arada ilginç bir gelişme oldu, Çar yanlısı gruptan biri ortaya çıkarak "Kızıllara destek verenlerin şimdi ne yapacaklarını merak ediyorum! Bizlere çok baskı yaptılar, ibadetlerimizi engellediler, malımıza mülkümüze el koydular" şeklinde provokatörce konuşma yaparken, yaşlı bir adam öne çıkarak bağırmaya başladı.

-Yalan söylüyorsun! Bu dediklerinin hiçbiri olmadı!

Orada bulunanların bütün dikkati yaşlı adamın üzerinde toplanmıştı. Cesareti nereden aldığı merak konusuydu. Adam korkusuzca devam etti.

-Biz önceden daha yoksulduk. Sizin o "kızıllar" dedikleriniz bize yiyecek verdi, hiçbir ibadethane de kapatılmadı, neden yalan söylüyorsun?

Tartışmanın uzamaması için komutan, yanındaki subaylardan birine işaret ederek ortamı yatıştırmasını istedi.

-Susun! Komutanımız şimdi sizlere hitaben bir konuşma yapacak.

General, birkaç adım öne çıktı, oradakileri aşağılayıcı bakışlarla süzdükten sonra, tehditkâr bir ifadeyle az önce konuşan yaşlı

adama ters ters bakarak konuşmaya başladı.

-Buraya sizleri kurtarmak için gelirken kaç ölü verdik biliyor musunuz? Elbette kızıllarla işbirliği yapanlardan hesap sorulacaktır. Tabii bu arada nankörleri de unutmayacağız. Şimdi herkes işinin başına dönsün ve askerlerimize her türlü kolaylığı sağlamaya çalışsın!..

Güneşin ağır ağır aydınlatmaya başladığı şehir, kapkara bir güne başlıyordu. Ekim Devrimi'nden sonra, birkaç kez el değiştirmesine karşın, bu kez umutsuzlardı. Eğer Kiev bölgesi de Beyaz Ordu'nun eline geçerse Odesa için artık kurtuluş çok zordu.

Ve esaret günleri başlamıştı.

Savaşmadan mağlup olmanın verdiği acı dayanılmazdı, ama binlerce insan şunu çok iyi biliyordu ki; çıktıkları yol kutsal olduğu kadar da engebeli idi. Ve mağlup ordunun kahramanları gece yarısından beri durmaksızın yol alırken, yorulduklarını, mola yerine ulaştıklarında anlamışlardı.

Yol boyu,üzerlerinden eksik olmayan güneş, rengini soluklaştırıp ufukta kaybolmaya hazırlanırken, yorucu yürüyüş de sona ermişti. Binlerce insan, yeşil çimenlerin üzerine serilmiş, günün yorgunluğunu çıkarmak için neler yapacaklarına karar vermeye çalışıyorlardı. Düz ve bodur ağaçlarla kaplı ormana benzeyen bir alandaydılar. Çevrede herhangi bir yerleşim birimi yoktu. Alabildiğine uzanan düzlük, bazen ufak tefek tepeciklerle kesintiye uğradığından daha ilerisini görebilmek mümkün değildi. Uyuyabilmek için sadece yerlere serebilecekleri battaniyeleri vardı.

Gerekli tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra Suphi, alacakları kararları tartışmak üzere arkadaşları ile birlikte toplandı. Bu kez önünde masası yoktu, elinde bir takım raporlar, haritalar, krokiler, kâğıt ve kalem vardı. Akşam karanlığı çökmüş, nöbetçilerin dışında savaşçılar; olağanüstü çabalarla katettikleri yolun yorgunluğunu atmak üzere çoktan uykunun kollarına atılmışlardı. Ortada geniş-çe düz bir taşın üstüne dizili birkaç mum aydınlatma görevini yapıyordu. Suphi, kâğıtları yere bıraktı, elinde kalan tek kâğıdı mum ışığına doğru yaklaştırarak notlarını bir kez daha kontrol etti ve kafasını kaldırarak arkadaşlarının yorgunluktan kan çanağına dönmüş gözlerinin içine dikkatle bakarak konuşmaya başladı.

-Çok yorucu bir gün geçirdik. Başarılıyız, çünkü çekilmeyi büyük

bir muvaffakiyetle kayıpsız gerçekleştirdik. Önümüzdeki hedefler konusuna geçmeden önce, mevcut durumumuz hakkında sizleri bilgilendirmek istiyorum. Toplam sayımız, tamamı silahlı olmak üzere üç bin kişi. Beş yüz atlımız ve elli kadın savaşçımız var. Ayrıca, hiç ikmal yapamazsak mevcut erzakımız dört-beş gün kadar yeter. Şu anda bulunduğumuz nokta Odesa'dan yaklaşık yetmiş-seksen kilometre uzakta bir yer. İzlediğimiz güzergâh, Beyaz Ordu'nun kontrolünde olan Odesa-Kiev karayolunun çok uzağında olduğu için kendimizi güvende hissedebiliriz.

Yaroslav'ın başka bir endişesi vardı.

-Beyaz Ordu bu mesafeyi katedip bize saldırabilir mi?

-Bunu göze alabileceklerini sanmıyorum! Bu bölgelerde onların herhangi bir etkinlikleri yok. Ayrıca onlar şimdi şehre yerleşmekle meşgul...

Bu açıklama Yaroslav ve orada bulunanları tatmin etmiş olacak ki, hiç itiraz eden olmadı ve Suphi, kaldığı yerden devam etmeye başladı.

-Yoldaşlar, çok iyi bilmediğimiz bir coğrafyada üç bin silahlı kişiyle hareket halindeyiz ve elimizdeki yiyecek miktarı çok sınırlı. Öncelikle belirlediğimiz hedeflere en azından bir hafta içinde varmalıyız. Yoksa onca insanın hayatını tehlikeye atamış oluruz. Benim düşüncem; Kiev yakınlarında 12. Ordumuzu kuşatma altında tutan yine Denikin'e bağlantılı Petlura güçlerine karşı direniş gösteren kuvvetlerimizle birleşmektir. Beyaz Ordu'nun zaten bir kısmı Odesa ile meşgul olmaktadır. Şehirde bir miktar güç bırakmaları muhtemeldir. Kalan güçlerini Kiev civarına yönlendirmeleri, ağır silahları nedeniyle uzun zaman alabilir. Çok hızlı hareket edebilirsek onlardan önce cepheye varabiliriz.

Fyodor bu kadar karmaşık planı bir anda kavrayamamıştı.

-Bulunduğumuz nokta ve katedeceğimiz yolun uzunluğu ne kadar?

Suphi, önündeki kâğıtlardan bir harita çıkarıp yere serdi ve elindeki kalemle bazı noktaları işaretleyerek mum ışığı altında görebildiği kadarıyla anlatmaya başladı.

-Şu anda bulunduğumuz nokta, Mykolaiv yakınlarında bir yer. 12. Ordu'nun güney kanadı, Cherkasy-Bila civarında kuşatma altında. Kızıl Ordu kuşatmayı yarmak ve bir çıkış koridoru açabilmek

için Uman'daki karargâhında hazırlık yapmakta. Kuvvetlerimizi genel karargâha ulaştırmak için önümüzde aşmamız gereken iki yüz kilometreye yakın bir yol var.

Yaroslav, mesafeyi duyunca ürkmüştü.

-Bu kadar yolu nasıl aşmayı düşünüyorsunuz?

-Yarın, çok erken saatlerde, birkaç kılavuz eşliğinde dört yüz elli atlıyı hemen yola çıkarıyoruz. Kalan elli atlı, bizim öncülerimiz olacak ve biz de aynı saatlerde yürüyüşe geçeceğiz.

Fyodor'un yine kafası karışmıştı.

-Belirlediğimiz sürede ulaşamamak ya da yollarda başka bir engelle karşılaşma ihtimalimiz olabilir mi?

Aslında aynı kuşkular Suphi'nin kafasında da vardı, fakat bu kadar insanı bir ordu karargâhına ulaştırmadan ayakta tutmanın mümkün olmadığını gördüğünden, daima umutlu olmak zorundaydı.

-Tek sıkıntımız yiyecek olabilir, yoksa biz en azından küçük bir ordu sayılırız, ufak engeller olacak, fakat kuşkularımızla birlikte seçenek de sunmak zorundayız. Başka bir çıkış yolumuz yok, cepheye ulaştırabildiğimiz kadar savaşçı ulaştırmalıyız.

Bu arada Maksut bir tespit yaptı.

-Eğer Kiev kuşatmasını yarabilirsek, Beyaz Ordu'nun işi zor. Bu durumda hem Odesa'yı kurtarmış oluruz hem de Denikin-Petlura güçlerinin, Türkistan'da savaşan Kolçak kuvvetleri ile birleşmesini önlemiş oluruz.

Suphi, hemşerisinin her zamanki gibi isabetli çıkışına sevinmişti...

-İşte bu nedenle ben de planımda ısrar ediyorum ve sizlere diyorum ki, tüm Sovyet Devrimi'nin kaderi bu harekâta bağlı. Çünkü Denikin kuvvetlerini püskürtebilirsek muhtemelen 12. Ordu'nun bir bölümü Türkistan'a kaydırılabilir. Bu defa biz bu bölgede savaşan Kızıl Ordu ile birleşiriz.

Kısa bir suskunluk yaşandı, havada uçuşan bakışlar pek bir anlam ifade etmiyordu. İzlenecek yol tekti ve bir o kadar da riskliydi.

Yolculuk hazırlıkları ta geceden başlamıştı. "Ne pahasına olursa olsun bir an önce karargâha ulaşın" talimatı verilen atlılar, daha

da erkenden çıkmışlardı ölüm yolculuğuna. Suphi, yola çıkmadan arkadaşlarına seslenme ihtiyacını hissetti; "Sevgili yoldaşlar" diye söze başladı.

-Çıkacağımız bu yolculuğun diğer adını, 'ölüm' diye koyabilirsiniz. Sizlerle ilk defa bu kadar açık konuşuyorum. Ben Anadolu Türklerindenim, ülkemdeki zulme karşı çıktığım için birden kendimi bu topraklarda buldum. Yürüteceğimiz savaş, bir ölüm kalım mücadelesinden de öte sadece ölümün ta kendisi olabilir. Elbette bu, çok ağır bir bedel, ancak şunu unutmamalıyız ki, biz yalnız Rus coğrafyasındaki halkların kurtuluşu için kavga etmiyoruz. Bu savaş, aslında tüm dünya halklarının, sömürülen ve ezilen milletlerin özgürlük savaşıdır."

Ve son talimatlarını verdi.

Güneş ışıklarını henüz göstermemişti yukarıdan, geceden kalma koyu karanlık ancak griye dönüşebilmişti. İki bin beş yüz savaşçı, insan havsalasının alamayacağı bir inançla ilk adımlarını atmaya başlamıştı sonsuz düzlüklerden. Umutluydular... Sabahın soğuğunda özgürlüğün kızgın ateşi yakmıştı bedenlerini, önlerinde Suphi ve Savunma Komitesi'nden yoldaşlarıyla yürüyorlardı.

Güneş üç kez doğup battığında, kahramanlar önceden tasarladıklarından çok erken bir zamanda Krovahrad şehri yakınlarına ulaşmışlardı. Özgürlüğe giden yolda ilerlerken hedefe en kısa yoldan nasıl ulaşabilecekleri konusunda yeni yöntemler geliştirerek, çok tehlikeli olmasına karşın kılavuzlar öncülüğünde gece yürüyüşleri yapıp öngörülenden önce ulaşmışlardı bulundukları bölgeye. Alabildiğine yorgundular, hastalar vardı, yolda yaşanan ufak tefek kazalar sonucu yaralanan insanların iniltileri alışılmış bir ninni gibi geliyordu onlara. "Dur" komutu ile birlikte herkes yorgunluğunu unutmuş, askeri bir disiplin içinde alana yayılmıştı. Artık yapılması gereken tek şey; ertesi sabaha kadar uyku çekmek ve bir sonraki yolculuğa daha dinç başlamaktı. Yaralılar bile uykuya yatmak için iniltilerini ertelemişlerdi.

Gün doğduğunda karanlıkların gizlediği bölge olanca güzellikleri ile ortaya çıkmıştı. Ingul nehrinin ortasından geçtiği vadi yemyeşil düzlüklerin yanı sıra, alabildiğine uzayan buğday tarlalarına sahipti. Üç günlük sıkı bir yolculuğun izlerini yok etmek ve eksikleri gidermek için gün boyu hazırlık yapmak zorundaydılar. Önce

ekinlere zarar vermemek için itinayla tarlaların kenarlarından geçerek suya ulaştılar. Birkaç saat içinde su ve temizlik sorunları kalmamıştı.

Suphi, günün planlamasını yapmak üzere tekrar arkadaşlarıyla bir araya geldi.

-Üç günlük zorlu yürüyüşün izlerini yok etmeden, yeniden yola çıkmamız mümkün değil. Uman'daki karargâha ulaştığımızda, en kısa sürede cepheye gönderilebiliriz.

Suphi, haritayı çıkardı ve dikkatle gözden geçirdi.

-Kırovohrad civarındayız, bir miktar gece yürüyüşü yapabilirsek iki günde karargâha ulaşabiliriz. Burada tüm ihtiyaçlarımızı gidermek zorundayız.

Arkadaşlarına konuşma fırsatı vermek için biraz durakladı, fakat hiç kimseden ses çıkmayınca devam etti.

-Şehirden ikmal yapmak için bir grup arkadaşı görevlendirelim. Hasta ve yaralılara mümkün mertebe müdahale ettikten sonra, yarın gün doğmadan yola çıkmalıyız.

Çok hızlı bir şekilde görev bölümü yapıldı ve hummalı faaliyetler başladı...

Katyuska, Parti üyesi ve Odesa direnişine katılmış, geri çekilirken de esas mesleği hemşirelik olduğundan gönüllü olarak kafilede yer almıştı. İyi yetişmiş ve savaş deneyimi oldukça fazla olduğundan, kadın savaşçılara da önderlik ediyordu. Gün boyu hasta ve yaralılarla ilgilendikten sonra, karşısına gelen yirmi yaşlarındaki yaralı genci de pansuman yapıp istirahata çekilecekti.

Önce sordu.

-Yaran nerede?

Katyuska, güzel bir kızdı. Sorusunu mavi gözlerini delikanlıya dikerek sorduğundan, zavallı çocuk donup kalmış, bir türlü yanıt veremiyordu. Bıyıkları henüz yeni terlemeye başlamıştı ve son bir gayretle kekeleyerek "baldırımda" diyebildi.

-Öyleyse çıkar pantolonunu da yarana bir bakalım!

Delikanlı, hepten afallamıştı. Genç ve güzel bir kızın karşısında pantolonunu çıkaracaktı. Ayrıca iki kadın savaşçı... Katyuska'ya yardım ediyordu. Genç savaşçıya göre, olacak iş değildi onların yanında pantolon çıkarmak.

Yalvarır bir ifadeyle.

-Bu mümkün değil!

Hemşire kız çalışırken bile süngüsü takılı tüfeğini boynundan çıkarmıyordu. Acelesi de vardı, çünkü delikanlı son hastasıydı ve alabildiğince sertleşerek.

-Neden diretiyorsun? Başka türlü tedavi olamazsın ki!

Yardımcılardan biri, "Görmüyor musun? Delikanlı utanıyor" deyince, Katyuska hepten çıldırmıştı.

-Kafayı mı yedin, utanılacak ne var bunda?

Genç adamın iki eliyle kapattığı yüzü daha da kızarmış ve sessizliğe gömülmüştü. Katyuska, onun kararlı olduğunu anlayınca, başka bir yol denemeye karar verdi.

-Adın ne?

-Pötr efendim!

Katyuska anlaşılmaz bir biçimde hiddetlendi.

-Bana efendim deme! Bana efendim deme!

Delikanlı hiçbir şey anlayamamış, hayretler içinde kalmıştı.

-Neden efendim?

-Bak yine efendim diyor! Yoldaş Pötr, biz efendilerin saltanatına karşı mücadele veriyoruz, birbirimize böyle hitap etmemiz yakışık almaz.

Pötr, her şeyi anlamıştı.

-Size hak veriyorum yoldaş!

Katyuska devam etti.

-Nerede yaralandın?

-Odesa'da hafif bir sıyrıktı, fakat uzun süre yürüyünce sancı yapmaya başladı.

-Mikrop kapmış olabilir, müdahale edilmezse bacağını kaybedebilirsin!

Pötr'ü korkudan ateş basmıştı, yine de kararsızdı.

-İlaç verseniz olmaz mı?

Katyuska bu kısa sohbetin de fayda etmediğini görünce, daha başka bir yol denemeye karar verdi.

-Seni yere yatırıp zorla tedavi etmekten başka bir yol yok gibi görünüyor.

Diğer iki kadın savaşçı, hemen koluna girince delikanlı pes etmişti.

-Tamam, kabul ediyorum!

Pötr, ağır hareketlerle pantolonunu çıkarırken, yüzünden sanki ateş yağıyordu. Yarası ortaya çıkınca; müdahale etmeye hazırlanan hemşire kız ürkmüştü.

-Bu yarayı nasıl gizlersin? Çürümeye yüz tutmuş.

Katyuska, bir cerrah gibi elindeki keskin bıçakla yarayı temizlemeye başlayınca, genç adam önce dayanmayı denemiş, olmayınca da feryadı basmıştı.

-Canımı çok yakıyorsun, sanki kurşun yemiş gibi oldum.

Katyuska kafasını kaldırdı ve dikkatle baktı genç adamın yüzüne.

-Sen hiç hayatında kurşun yedin mi?

-Hayır!

-Öyleyse kurşunun acısını nereden biliyorsun?

Katyuska bu soruya yanıt alamadı ve işine devam etti. Pansuman bittikten sonra, ayağa kalktı. Emir verir gibi bir tutumu vardı, "Giy pantolonunu yoldaş" diye seslendi. Delikanlı giyinirken Katyuska hiç beklenmedik bir şey yaptı. Gömleğinden iki düğme çözerek, omzunu göğüs hizasından yukarı açtı ve vurgulu bir sesle.

-Bak yoldaş ne görüyorsun?

Pötr, kafasını kaldırdığında Katyuska'nın çıplak omzunu gördü. Bembeyaz pürüzsüz bir ten... Çarpılmıştı... Vücudunun onda birini bile görmemesine karşın "Ne kadar da güzel bir teni var" diye içinden geçirirken, birden sarsıldı. Kafasından sayısız düşünceler, birbirleriyle yarışırcasına gelip geçti ve "Ben ne yapıyorum?" diye vicdanını yokladı. Baktı, okyanus mavisi gözlerinin içine genç kızın ve kayboldu sonsuz mavi ufuklarda bir müddet. Geri döndüğünde yanıt vermesi gereken bir soru olduğunu anımsadı.

-Omzunun hemen altında bir kurşun yarası var.

Katyuska, o delici bakışlarını tekrar fırlattı genç delikanlının yüzüne.

-Kurşun yarasını bana sor. Sana yapılan basit bir pansuman.

Pötr, etkilenmişti, bu yürekli ve bir o kadar da kararlı insandan. Teşekkür etmek için elini uzatınca, Katyuska onu kendine çekerek kucakladı ve bir de alnından öptü. Ayrıldıklarında genç savaşçı, utancından bir daha bakamadı hemşire kızın yüzüne. Başı önde geriye dönerek hızla oradan uzaklaştı.

Karanlık, savaşçıların üzerine tekrar çöktüğünde, zafere giden azap dolu yolun son merhalesi önlerindeydi. Özgürlüğün kızıl ışıkları...

Gökyüzü siyahlığında kaybolmuş ve tek bir yıldız bile gözükmüyordu. Derin uykularda binlerce yürek aynı düşün peşinde dolanırken, hayallerini önden göndermenin rahatlığı ile uyandılar yeni bir sabaha. Şafak vakti dizilmişlerdi yola, bir an önce savaşma isteği, yüreklerinde ağır basan tek duyguydu. Çıktıkları yolculuk en acımasız savaştan bin kat daha çekilmezdi. İnsan gücünün aşamayacağı zorlukların üstesinden bir bir geliyorlardı ve amaçları bir an önce ulaşmaktı ölümün bini bir para olduğu çatışma alanlarına. Ölümün üstüne böylesine inatla ve heyecanla yürümek, ancak tarihin en anlamlı ve haklı savaşlarında olurdu. Onlar bunu devrimci donanımlarıyla çok iyi biliyor ve inanıyorlardı.

Suphi'nin bütün planları tutuyordu... Öngörülenden daha erken bir zamanda ulaştılar "Uman" düzlüklerine. Karargâh yakındı, birkaç saatlik sıkı yürüyüş onların ölümüne yolculuklarını sonlandıracaktı.

Ve ufukta bir toz bulutu gözüktü. Suphi, hemen kafileyi durdurarak gelenleri dürbünle kontrol ettiğinde, bunların yirmi-otuz kişilik bir atlı gurubu olduğunu anlamıştı. Dost ya da düşman olduklarını anlamak için bir müddet bekledi. Dudaklarından "bizimkiler" diye bir sözcük dökülünce herkes rahatladı. Grup yaklaştığında öne çıkan bir atlı kendini tanıttı.

-Ben Komiser Glep, 12. Ordu Güney Kanadı genel karargâhından geliyorum. Albay Tihon sizi karşılamak üzere beni görevlendirdi. Yoldaş Mustafa Suphi siz misiniz?

-Evet benim!

-Sizi tanıdığıma çok sevindim! Albay da sizi merak ediyor!

Adam konuşurken bir taraftan da alttan alta Suphi'yi hayranlıkla izliyordu.

-Gönderdiğiniz atlılar karargâha ulaştığında, komutan sevinçten havalara fırladı. Hele binlerce savaşçıyı kayıpsız geriye çekmeniz ve Kiev'e yönlendirmenizi taktik bir zafer olarak yorumladı.

-Ama Odesa'yı kaybettik!

-İşgal güçlerine dayanmanız mümkün değildi, en doğrusunu düşünmüşsünüz. Ayrıca bütün Rusya topraklarında süren iç savaşın analizini de çok mükemmel yapmışsınız.

Suphi teşekkür etti ve hiç vakit kaybetmeden, kafileyi ağır ağır karargâha doğru harekete geçirdi.

Tehlikelerle dolu yoldan binlerce silahlı insanı geçirerek, ana karargâha ulaştıran Suphi ve arkadaşları, Albay Tihon'un çadırına yöneldiklerinde hissetmedikleri tek şey yorgunluktu. Tarihi bir görevi başarmanın sevinci, bütün çektiklerini unutturmuştu onlara. Ve Albay'ın karşısına çıktıklarında kahramanlar gibi karşılanmışlardı.

-Hoş geldiniz yoldaşlar, başarılarınızın haberlerini aldık. Bizlere güç kattınız!

Suphi, komutana şöyle bir baktı; kısa boylu, tıknaz ve sakalları hafifçe kızıla çalan bir adam. Bir an, "Koca karargâhı bu çelimsiz insan mı yönetiyor?" diye düşündü. Sonra da "Herhalde boşuna Albay olmadı!" diye içinden geçirirken, Albay'ın jestine de yanıt verdi.

-Evet, zor anlarımız oldu, ancak yine de görevimizi yaptık.

Albay Tihon onun bu mütevazılığından daha da etkilenmişti, "İşte bizim böyle insanlara ihtiyacımız var" diye düşünürken, bir an önce esas konuya gelmek istiyordu.

-Zor durumdayız, 12. Ordu'nun kuşatmayı tek başına yarması zor. Biz burada cepheyi yarma planları yaparken, Odesa'nın haberini aldık. Üzüntümüz bin kat daha arttı. Siz orada kalıp direnme kararı alsaydınız, hem çok kayıp verecektiniz hem de Kiev cephesi böylesine güçlenmeyecekti. Çok önemli ve tarihi bir karar almışsınız, sizi tekrar kutluyorum!

Albay, konuşmayı kesti ve önce konuklarını oturttu, kahvelerini söyledi.

-Kusura bakmayın dinlenmenize fırsat vermeden hemen konuya girmek zorundayım, biliyorsunuz durum gerçekten çok kritik.

Her zamanki gibi Suphi yanıt verdi.

-Önemi yok, biz zaten her şeyin farkındayız.

Albay Tihon, başka bir şey söylemeden hemen planlarını anlatmaya başladı.

-12. Ordu etrafındaki çember giderek daralıyor. Aldığımız istihbarata göre, Odesa'dan bir takviyeleri yok, yalnız cepheyi yarmaları halinde Türkistan'daki güçleriyle birleşebilmek için Batı'dan yardım istemeleri muhtemel!

Suphi ve arkadaşları aynı tespitleri zaten daha önce yapmışlardı. Bir an önce komutanın düşüncesini öğrenmek istiyordu.

-Siz ne düşüyorsunuz?

Adam, oradakilerin yüzüne dikkatlice baktı, gözünü budaktan esirgemeyen insanlar olduklarını zaten biliyordu. Hemen anlatmaya başladı.

-Günlerdir düşünüyoruz, ancak atlılar karargâha ulaşınca umutlandık, şimdi de yolda olduğunuzu öğrenince geniş çaplı bir harekât yapmaya karar verdik.

-Baskın şeklinde mi olacak?

-Doğru söyledin! Düşman bize altmış kilometre kadar uzaklıkta, öncüleri istihbarat ve yol güvenliği için kullanacağız. Arazi yapısını iyice etüt ettikten sonra, birkaç koldan saldırmaya çalışacağız.

Suphi, dinlerken karşısındakinin deneyimli bir asker olduğunu bildiğinden, fazla da müdahale etmek istemiyordu, ancak kafasına takılan soruları da sormaktan geri durmuyordu.

-Bu harekâttan bizim kuşatma altındaki orduyu nasıl haberdar edeceğiz?

-Onlar, zaten düşmanla gırtlak gırtlağa durumdalar ve cephaneleri bittiğinde tahmin ediyoruz ki, Beyaz Ordu hemen harekete geçecek. Düşmanı panikletebilirsek açacağımız koridordan, ordumuzla birleşmeyi sağladık mı Petlura güçlerinin işi bitiktir.

-Seçeneği olmayan bir plan, ancak riskleri de yok değil. Çok iyi organize olabilirsek başarı şansımız yüksek olur.

Albay, bundan sonra isteklendirme amaçlı konuşması gerektiğine karar verdi.

-Siz bugüne kadar çok şey başardınız. İnanıyorum ki, birlikte

bu zorlu savaşın da üstesinden geliriz.

Suphi, her şeyi çok iyi anlıyordu. Yapması gerekenin, bu planı vakit kaybetmeden bir an önce daha ileriye taşımak olduğuna hemen karar vermişti.

-Tespitleriniz doğru, zaten başka da bir seçeneğimiz yok gibi görünüyor. Hazırlıklara bir an önce başlamalıyız.

-Biz çalışmalarımızı yapmaya başlayalım, ancak bu arada yol yorgunu savaşçılarımızın da dinlenmelerini sağlayalım.

-Nereden ve nasıl başlamalıyız?

Albay Tihon daha önce dersine iyi çalışmış olacak ki, sorulan sorulara rahatlıkla yanıt verebiliyordu.

-Siz gelmeden önce, çevre köylerden bayağı takviyeler aldık. Ertesi gün yola çıkmalıyız. Gecikirsek ikmal sorunumuz ortaya çıkar ve planlarımız suya düşebilir!

Sadece iki kişi konuşuyordu. Suphi, kendi arkadaşlarını, Albay Tihon da karargâhı temsilen görüşmelere katılıyor gibiydi.

-Ben de düşüncelerim ışığında bazı öneriler sunmak istiyorum.

-Evet, sizi dinliyorum!

-Süvari birliklerinin savaş düzenindeki yerini muharebenin genel gidişatına göre siz tayin edebilirsiniz...

Albay sabırsızdı.

-Peki, isteğiniz nedir?

-Odesa'dan gelen savaşçıların bir arada çatışmalara katılmasının sağlanması.

-Bunu neden istiyorsun?

-Bizim arkadaşlarımızın çoğu, Parti kadrolarından yetişen ve düzenli ordu eğitimi almamış insanlar, çatışmalarda birbirlerini daha iyi anlar ve dayanışma içinde olurlar.

-Düşünceniz yerinde.

Suphi sözünü henüz bitirmemişti.

-Ayrıca elli kadın savaşçımız var.

-Onları karargâha bırakır, yerlerine erkekleri alırız.

-Bakın bu olamaz işte!

Albay şaşırmıştı.

-Neden olmuyor?

-Onlar çok iyi yetişmiş ve kendilerini çatışmalarda kanıtlamış, kararlı militanlardır. Cephe gerisini kabul edeceklerini sanmıyorum!

Albay biraz düşündü.

-Bana bir kadın savaşçı çağırabilir misiniz?

-Elbette...

Az sonra mavi gözleri kan çanağına dönmüş kız, komutanın karşısındaydı.

-Adınız nedir?

-Katyuska!

-Kaç yaşındasın?

-Yirmi beş.

-Kızıl Ordu'ya katılmadan önce ne iş yapıyordun?

-Hemşirelik okulunun dışında bütün günlerim Parti çalışmalarının içinde geçti.

Albay, bu mavi gözlü güzel kızdan etkilenmeye başlamıştı.

-Demek ki hemşiresiniz! Birliğinizdeki göreviniz nedir?

-Kadın savaşçıların komutanıyım, gerektiğinde de mesleğimi yapmaya çalışıyorum.

Albay, onun niyetini anlamak için taktik bir soru sormayı denedi.

-Biz komuta merkezi olarak, kadın savaşçıları karargâhta bırakma kararı aldık.

Katyuska, hafifçe diklenerek esas duruşunu daha da pekiştirdi, yorgunluktan kızarmış mavi gözler yuvasından fırlamıştı, ürkütücü bir sertlikle baktı komutanın yüzüne.

-Bu mümkün değil! Hiçbir arkadaşım burada miskince oturmayı kabul etmez.

Komutan ısrarını biraz daha ileri taşıdı.

-Ya emir kesinse, ne yapacaksınız?

-Ben gençlik yıllarımı sokaklarda Çar güçlerine karşı savaşarak geçirdim. O günlerin nişanesi olarak omzumda ömür boyu taşımak zorunda olduğum bir kurşun yarası var. Devrimi gördüm, kızıl bayrağı gönderde selamladım. Ve şimdi mensubu olduğum Kızıl

Ordu, nihai zafere koşarken, ben karargâhta yemek pişireceğim. Bizleri tutuklasanız dahi bir yolunu bulur, cepheye doğru firar ederiz...

-Cephede hemşire olarak görev yapsanız!

-Ben her ikisini de yaparım!

Albay Tihon ayağa kalkarak genç kıza doğru birkaç adım attı, iki eliyle omuzlarından tutarak alnından öperek tebrik etti. Sonra elini şapkasına götürerek selam vaziyeti aldı. Ve kaşlarını çatarak sertçe...

-Yoldaş Katyuska, derhal birliğinin başına dön ve savaş hazırlıklarına başla!

-Emredersiniz komutan yoldaşım!

Hemşire Katyuska, arkadaşlarının hayranlık dolu bakışları altında dışarı çıkarken, komutan masasının başına geldi. Sağ elini havaya kaldırdı, çelimsiz vücudu arkaya doğru yaslanmıştı. Zayıf ve sakallı suratının üstünden gözleri yumruk gibi irileşerek dışarıya fırlamıştı. Havada sıkılı elini daha da yukarı kaldırarak ani bir hareketle hızla önündeki masaya indirdi.

-Bekle Denikin, bekle Petlura, geliyoruz! Türkistan cephesinde Kızıl Ordu'ya direnen karşı-devrimci Kolçak, hiç merak etme sana da sıra gelecek!

Komutan kendine geldiğinde şöyle bir etrafına bakındı, üstünü başını düzeltti ve oradakilere dönerek, "Böyle yiğit ve kararlı militanlarımız varken hiç tartışmaya gerek yok" dedi ve toplantıyı sonlandırdı.

* * *

12. Ordu'nun güney kanadı binbir zorlukla da olsa ulaşmıştı savaş bölgesine. Öncülerin zifiri karanlıklarda insanüstü çabalarla yürüttükleri çalışmalar, sonuç vermiş ve kuvvetler şafaktan önce çatışma bölgesine taşınmıştı. Kuşatmayı yarma harekâtının baskın şeklinde gelişeceği kararı önceden alınmıştı ve diğer ayrıntılar için komutan aralarında Suphi ve arkadaşlarının da bulunduğu kurmay heyetine bilgi veriyordu.

-Toplam kuvvetlerimizin düşmanın yarısından da az olmasına karşın, bizi avantajlı kılan, ilk etapta vereceğimiz baskının yaratacağı panik havasıdır. Biz bütün gücümüzle Beyaz Ordu'nun merkezini zorlarken, kuşatma altındaki güçlerimiz bunun farkına vardığını anladığımızda, süvarilerimiz yıldırım hızıyla siperlere dalacak ve bu kez onlar iki ateş arasında kalmış olacaklar.

Suphi, dikkatle dinliyordu. Zaten anlatılanlar daha önce de defalarca tartışılmıştı. Onun kafasını kurcalayan başka bir şeydi.

-Karşımızda çok güçlü bir ordu var, cephe yarıldığında düşmanı takip etme şansımız ne kadar? Yoksa bizim gücümüzü fark ederek tekrar saldırmaya kalkışırlarsa zor durumda kalabiliriz.

-Doğrudur... İlk saldırıda onları şaşırtıp paniklendirebilirsek, izleyip yok etmek de kolaylaşır.

Ölümüne vuruşmanın ayrıntıları artık ortaya çıkmıştı. Kısa ve sessiz bir yürüyüş gerekliydi cepheye ulaşmak için. Şafak sökmeye hazırlanırken, karanlıklar içinde kısa sürdü vuruşulacak meydana ulaşmak. Binlerce savaşçı zafer andı içmişken, düşman habersizdi ve ölüm sessizliğinde kaderini bekliyordu Bu, öylesine bir savaştı ki, yalnızca silahlarla vuruşulmayacak, inançlar ve yürekler de çatışacaktı.

Albay Tihon, ordusunun önünde yer alırken, Suphi de birliklerinin başındaydı. Tarihin yazdığı büyük zaferlerde komutanlar hep askerlerinin önünde olmuşlardı. Albay Tihon da ordususun başında ve eli kılıcındaydı. Suphi ve arkadaşları büyük bir dikkatle onu izliyorlardı. Başlar dik, gözler, kartal bakışlarla karanlık ufuklarda bir kurşun atımlık mesafede olan düşmanı gözetliyordu. Birlik komutanlarının bütün dikkatleri Albay Tihon'un üzerinde toplanmıştı. Ve sabahın karanlığında havada parıldayan bir kılıcın fark edilmesiyle, müthiş topçu ateşi başladı. Hep aynı noktaya atış yapıldığından, gökyüzüne doğru yükselen alevler ortalığı cehenneme çevirirken, tüm cepheyi de aydınlatmıştı. Top sesleriyle birlikte yaya askerler de seri atışlara başladığında, düşman baskının ilk anda karşı taraftan kuşatmayı yarmak için bir intihar saldırısı olarak değerlendirdiğinden, bütün güçlerini diğer 12. Ordu birliklerinin üzerine doğru yönlendirdi. Albay Tihon durumu fark etmişti ve süvarilere hücum emri verdi. İki bin atlı yıldırım hızıyla sağ ve sol kanatlardan daldı düşman siperlerine.12. Ordu'yu kuşatan düşman

öylesine bir paniklemişti ki, dağılmaktan kurtulabilenler siperlerini terk ederek aksi istikamete doğru koşmaya başlamışlardı. Bütün planlar tutmuş, Denikin'in ordusu neye uğradığını şaşırmıştı. Komutan Tihon, ele geçirilen düşman siperlerine makineli tüfekleri yerleştirince düşman hepten dağılmıştı.

Şaşıran, sadece düşman değildi. 12. Ordu komutanları da saldırının Denikin ordusundan geldiğini sanmış ve siperlerinden çıkmadan direnmeyi tercih etmişlerdi. Gün açıp gerçek ortaya çıktığında, komuta merkezi kurmay heyetiyle birlikte acilen toplanarak durum değerlendirmesi yaptı ve bunun bir yardım operasyonu olduğunu tespit etti. Bu değerlendirme sonucu kuşatma altındaki ordu büyük bir moralle siperlerden fırlayarak, kendilerine doğru gelişi güzel koşan düşmanı darmadağın etmeye başladı. Artık silahların yanı sıra, çelik süngülerin havada parıldadığı, boğaz boğaza bir savaşa sahne oluyordu cephe. Baskın şeklindeki saldırı ancak birkaç saat sürmüştü. Düşman neye uğradığını şaşırmış, kalan güçlerini, batı istikametinde geriye doğru çekmeye çalışırken, Kızıl Ordu'nun amansız takibi altında giderek ağır kayıplar vermeye başlamıştı.

12. Ordu komutanı, General Tolenka kurtarıcılarını tam cephenin ortasında karşılamıştı. Yerlerde yatan parçalanmış cesetler, üst üste yığılmış düşman ölülerinin arasında, bir karşılama töreni yapılıyordu. Ölüm onlar için artık sıradan bir olay olmuştu ve yerdeki insan parçalarına bakmıyorlardı bile. General çok heyecanlıydı, Kızıl Ordu'ya birlikleri ile katılalı bir yıl kadar olmuştu. Kariyerinde böylesine kesin ve anlamlı bir zafer yoktu. Çok heyecanlıydı, karşısında selam vaziyetinde çakılı duran Albay Tihon'a büyük bir coşkuyla sarıldı.

-Tebrik ederim! Anlatır mısın Albayım bunu nasıl başardınız?

Tihon önce yanındaki Suphi'yi tanıttı.

-Haberleşmemiz olmadığından, sizleri gelişmeler hakkında bilgilendiremedik. Odesa'dan çekilen birlikleri insanüstü bir gayretle karargâhımıza ulaştıran Suphi yoldaş, bu zaferde en büyük pay sahibidir.

General, Suphi'ye dönerek.

-Sizin adınızı daha önce duymuştum, sivil olmanıza karşın böylesine askeri bir başarıya imza atmanız gerçekten beni şaşırttı.

-Önceden birçok çatışmanın içinde yer aldım ve bu kararı da başka seçenek olmadığı için arkadaşlarla birlikte aldık.

General onun bu mütevazı tavrını beğenmiş olacak.

-Bundan sonra sizinle çalışmak isterdim!

-Ben ve arkadaşlarım Parti'nin emrindeyiz. Hangi görev verilirse oraya koşarız.

Komutan, onları hayranlıkla süzerken düşüncelerini de ifade etmek istedi.

-Sosyalizmin sırrını çözene kadar, yıllarca Çar'ın ordusunda savaştım ve çağın en modern silahlarını kullandım. Parti kadar güçlü ve etkili silah görmedim.

Suphi, bu özelliklerin daha önceden farkındaydı.

-Parti, bilinçtir, inançtır, ahlaktır ve her şeyden önce, çelikten sarsılmaz bir iradedir.

- Bilmez miyim? Bu anlamlı zafer; ancak böylesine bir iradenin ürünü olabilir.

Diyalog kısa sürmüştü. Yapılacak daha birçok şey vardı...

"Merkez Karargâhı artık Kiev'de kurmak zorundayız" dediğinde generale kimse itiraz etmemişti. Yalnız bir sorun vardı. Bila'da durum belirsiz olduğundan, Beyaz Ordu'nun geri çekilmesinden sonra oluşan boşlukta, Çar yanlıları tekrar yönetime sızabilirlerdi. 12. Ordu Kiev'e doğru ağır ağır yol almaya hazırlanırken, komutan Suphi ile bu konuyu konuşuyordu.

-Bila'da durumun biraz karışık olduğunu önceden biliyorum. Biz Kiev'e doğru ilerlerken orada da kontrolü aynı anda ele almalıyız.

Suphi onun ne demek istediğini anlamıştı.

-Görevi kabul ediyorum, ancak orada tam olarak nelerin döndüğünü bilmiyorum.

Şehir bugüne kadar birçok kez el değiştirdi. Denikin güçleri batıya doğru çekildiğinden, şehre uğramaları mümkün değil. Bir miktar kuvvetle biraz acele davranabilirsek, hem şehri teslim alır, hem de karşı-devrimci kalıntıları, kısa sürede temizleme şansımız olur.

-Bila o kadar yakın mı?

-Atları biraz topuklarsanız bir saate kadar orada olursunuz.

Suphi'nin başka kuşkuları vardı.

-Direnişle karşılaşabilir miyiz?

-Kuşatmanın yarıldığını haber almışlarsa onlar da panik halinde olacaklar, yoksa direnmeyi düşünebilirler...

-Dirençlerini kırmak için ne kadar güce ihtiyacımız var?

-Yanına yüz atlı alırsan bu işi çözersin. İşleri hallettikten sonra genel karargâhta buluşuruz.

Suphi hiç vakit kaybetmeden hazırlıklara başlamak üzere hemen harekete geçti. Önce ekibini hazırlayarak, Bila'ya doğru uçarcasına at koşturmaya başladılar. Şehre girdiklerinde, gerçekten bir belirsizlik olduğunu fark etmişlerdi. Asker sayısı oldukça azdı. Kızıl Ordu taraftarları ile rejim yanlıları durumu tam olarak kestiremediklerinden, harekete geçmede tereddüt ediyorlardı. Halk umutsuzluk ve çaresizlikten dolayı evlerine kapanmış çok az sayıda insan sokağa, belki de hayati ihtiyaçlarını temin etmek için çıkmak zorunda kalmıştı. Suphi, herhangi bir karışıklığa neden olmaması için, atlıları şehrin girişinde bırakarak Vali'den görüşme talep etmişti...

Binanın girişinde genişçe bir salon görüşmenin yapılacağı yerdi. Suphi, yanında beş arkadaşı ile birlikte dışarıda biriken kalabalıkların meraklı bakışları altında salona girdiğinde gördüğü tablo gerçekten çok ilginçti. Uzunca bir masanın ortasında oturan sivil giyimli adamın sağında ve solunda iki subay gelenleri aşağılayıcı bakışlarla süzerken, salonda biraz sonra olacakları izlemek üzere hazır bekleyen şehrin ileri gelenlerinden bir kısım insan vardı.

Suphi, arkadaşlarıyla birlikte masanın önüne geldi, fakat oraya oturmak için herhangi bir şey koyulmadığını görünce anlamıştı kendilerine nasıl bir muamele yapılacağını. Yanında bulunan Maksut, Teğmen Fyodor, Hemşire Katyuska ve diğer iki arkadaşıyla birlikte ayakta durmak zorunda kalmışlardı. Salon birden ölüm sessizliğine bürünmüş, herkes nelerin olabileceğini görmek için pür dikkat kesilmişti. Vali yerinden kalkmaya tenezzül bile etmeden söze girdi.

-Anlatın bakalım bizden talebiniz nedir?

Suphi, bir adım öne çıktı, rahatsızlığı yüz ifadelerinden belli oluyordu. Elini vücut hizasına kadar havaya kaldırdı, kendini umursamaz bir tavır takınmaya zorlayarak.

-Kızıl Ordu adına şehri teslim etmenizi istiyorum!

O ana kadar yerinden kıpırdamayan vali birden hiddetlendi ve yerinden fırlarcasına ayağa kalktı.

-Sen ne dediğinin farkında mısın? Neyine güveniyorsun?

Adam konuşurken çok sinirlenmiş ve bir ara ne diyeceğini unutmuş, aval aval sağa sola bakınırken yumruğunu masaya vurdu, ağzından salyalar akıyordu ve tekrar devam etti.

-Şehir dışında yüz kadar atlınız olduğunu biliyorum.

Suphi daha temkinli davranıyordu.

-Çatışmak istemiyoruz, yoksa halkın çoğunluğu bizden yana.

Bu yanıt üzerine, vali çirkinleşmeye başladı.

-Yanına çekmek için onlara ne vereceksin? Yoksa yanındaki güzel kızı sunmayı mı düşünüyorsun?

Ortalık birden gerildi. Suphi onun bu kadar çirkinleşebileceğini hiç tahmin etmemişti. Daha şaşkınlığını üstünden atmadan Maksut, çok çevik bir hareketle yerinden fırladı ve belinden çıkardığı "Nagant" marka tabancasını valinin yanında oturan subayın kafasına dayadı.

-Derhal özür dilemezsen adamının beynini patlatırım!

Küstah adam, nasıl bir bok yediğini hemen anlamış olacak ki, geri adım attı.

-Özür dilerim... Kötü niyetim yoktu, dilim biraz bozuktur o kadar.

Maksut, daha tabancasın adamın kafasından çekmeden, hızla içeri giren biri valinin kulağına bir şeyler söyledi. Adamın yüzü birden kireç beyazına dönüşmüştü. İlk defa ayağa kalktı, titriyordu, kesik kesik çıkan sesiyle.

-Görüşmelere bundan sonra, salonu boşaltarak devam etmek zorundayız.

Suphi, adamın yüzünden anlamıştı durumu.

-Teslim olmayı kabul ediyor musunuz?

Adamın mağrur ve ukala hali birden yok olmuştu.

-Aramızda bu konuyu bir görüşelim, ondan sonra yanıt veririz.

Birkaç dakikalık fısıldanmalardan sonra.

-Ordunuz şehre yaklaşmak üzere, bize ne yapmayı düşünüyorsunuz?

-Öncelikle askerler silahlarını teslim edecek. Daha sonrası şehir komitesi ile bağlantı kurduğumuzda belli olacak.

Subaylardan birisi hiddetle ayağa kalkarak; "Ben Rus ordusunun şerefli bir mensubuyum, üç çapulcuya silah teslim etmem!" deyince, Teğmen Fyodor, silahını çekerek yerinden fırladı.

-Senin şerefini bilmem ama mensubu olduğun ordu o değerleri çoktan kaybetti.

Bu arada diğer subay silahını masanın üstüne koyarken, vali de belini yoklar gibi yaparak "Benim silahım yok" dediğinde, diğeri üzerine doğrultulan tabancaya karşın inatla direnmeye çalışıyordu.

-Senin aşağıladığın ordu, Rusya için savaşıyor.

Fyodor, giderek daha da sinirleniyordu.

-Bahsettiğin ordunun içinde, Çek ve Polonyalı kiralık katillerden başka kimse kalmadı. Rus halklarını arıyorsan onlar şanlı Kızıl Ordu'nun içinde gerçekten halkı için savaşıyor!

Adamın verecek yanıtı kalmamıştı. Teğmen sol eliyle uzanıp belinden tabancasını aldığında, subay hepten kendini kaybetmiş ve "Yiğitsen beni öldür" diye bağırmaya başlamıştı.

-Öldürmek sizin işiniz! Biz katil değiliz!

Bu arada Suphi, kendisine yan gözle bakan Katyuska'nın ne demek istediğini anlamıştı, hemşire kız hemen Vali'ye yöneldi ve gayet kibarca.

-Sizin kız çocuğunuz var mı?

Bu soru üzerine, yüzü bembeyaz olan adamın, yanıt verirken sadece dudakları oynuyordu.

-İki kızım var!

-Az önce beni halka sunuyordun, şimdi roller değiştiğine göre, ben de senin kızlarını Kızıl Ordu askerlerine rahatlıkla ikram edebilirim.

Koca vali ağlamaya başladı, gözlerinden şarıl şarıl yaşlar dökülürken, yalvarır bir sesle.

-Onlar daha küçük.

-Ben o kadar büyük müyüm?

-Bakın, özür diledim kapatalım bu konuyu.

Katyuska, bu ırzı kırık adamı biraz daha korkutmak istedi.

-Özür yetmez, yaptığın hatanın bedelini kızların ödeyecek!..

Vali, bu kez Suphi'ye yöneldi.

-Size yalvarıyorum kızlarımı bağışlayın!

Suphi bakışlarını kaçırınca, Katyuska bu işi daha fazla uzatmak istemedi ve adamın çenesinden tutarak, kafasını sağa sola bir kaç defa salladı.

-Korkma, biz devrimciler, böyle şeyler yapmayız. Senin çocukların da bu topraklarda özgürce yaşayacak. Bu, sana ders olsun ve bir daha kimsenin namusunu pazarlamaya kalkma!

Vali bozuntusu adam teslim olmanın acısını unutmuş, kızlarının derdine düşmüştü. Sevincinden kendisine bu küçük oyunu yapan Katyuska'nın ellerine sarılmak istediğinde, genç kız "Dokunma bana" diyerek onu itti ve arkadaşlarının yanına doğru gerileyerek yeni bir zafer kazanmanın coşkusunu birlikte yaşamaya başladılar.

Yüz atlı, uçarcasına koşuyordu ana karargâha giden sonsuz düzlüklerde. Yeni bir görevi başarmanın mutluluğu hızlarına hız katmış, âdeta göklere doğru havalanıyorlardı. Atlar da tıpkı binicileri gibi her şeyin farkında ve topuklandıkça itiraz etmeden daha da hızlı koşmaya çalışıyorlardı. Rusça, Tatarca, Türkçe atılan sevinç çığlıkları, nal seslerine karışınca, korkunç bir uğultu yayılıyordu görünmez ufuklara doğru. Suphi, atlar yorulmasın diye bu gösteriyi kısa kesmek için, kırbacını havaya kaldırarak yavaşlama işareti verdi. Kafile yavaşladığında atlar da derin bir nefes almış, az önceki gösterinin yorgunluğunu atmak için "âdeta" yürüyüşe geçerek aheste aheste yol almaya başlamışlardı...

Maksut, atın üstünde de olsa, yanık bir Karadeniz türküsü tellendirmeye başladı. Onu bir Suphi, hemşerisi anlıyor. Diğerleri türkünün ritmine uyarak atın üstünde yaptığı hareketlere bir anlam veremiyordu. En çok merak eden de hemşire Katyuska idi. Daha ezgi bitmeden Suphi'ye sordu.

-Maksut Yoldaş, ne diyor?

-Türkü okuyor.

-Bu nasıl türkü, söylerken bütün kemikleri oynuyor!

-Bizim yörenin ezgileri böyle işte!

Katyuska şimdi de başka bir merak içine girmişti.

-Türküde neyi anlatıyor? Sevgilisini mi özlemiş?

-Hayır! Türkü, daha ziyade gurbetçilik ve yurt hasretini işliyor.

Katyuska daha da şaşırmıştı.

-Bu duygular, böylesine hızlı hareketlerle anlatılır mı? Nerdeyse başım döndü!

-Bizim türkülerimiz, hayatımız gibi hareketlidir.

Genç kız, resital bittiğinde Maksut'a dönerek.

-Tebrik ederim, çok güzel okudunuz.

Delikanlı şaşırmıştı...

-Nereden anladın? Sen Türkçe bilmiyorsun ki!

-Suphi yoldaş bana tercüme etti.

-Yani kopya çektin...

-Tam olarak öyle sayılmaz, basit bir merak diyebilirsin!

Maksut, biraz dikkatlice baktı yoldaşına, belli ki aklına bir şey gelmişti.

-Katyuska yoldaş, sen de bize kendi türkülerinizden bir-iki parça okursan seviniriz.

Genç kız şaşırmıştı, sol eliyle kalpağını hafifçe yukarıya doğru kaldırdı.

-Ben okumasını bilmiyorum. Sana Kızıl Ordu marşını okuyayım mı?

-Yetmez... Onu ben de biliyorum.

-Öyleyse ıslıkla bir enstrümantal yapabilirim.

-Hadi öyle olsun...

Yüz atlı, dönüş yolunda böylesine neşeliydiler. Kazanılmış zaferin coşkusuyla, yeni savaşlara doğru yürüyorlardı ve yürekleri umutla doluydu...

Moskova'ya Son Yolculuk

Kiev'in ele geçirilmesi Moskova'da bomba etkisi yaratmıştı. Suphi, ana karargâha ulaştıktan birkaç gün sonra, "ekibinle birlikte acilen Moskova'ya dön" çağrısı aldı ve hemen Anadolu kökenli devrimci arkadaşları ile durum değerlendirmesi yapmak üzere toplandılar. Suphi, önce bir araya gelmelerinin nedenini açıklamaya çalıştı.

-Bizim, Türkiye komünistleri olarak görevimiz, yalnızca Anadolu halklarının kurtuluşu için mücadele etmek değil, aynı zamanda Avrupa emperyalizminin zulmü altında sömürülen ve ezilen tüm Doğu milletlerinin de kurtuluşu, özgürlüğü uğruna savaşmaktır. Bu onurlu kavgayı, Rusya proletaryası ile el ele vererek başarmaya çalışıyoruz. İşte Kırım'da, Uman'da, Bila'da yürüttüğümüz bu ölüm kalım savaşları da böylesine komünist bir anlayışın sonucudur. Şimdi Parti bizleri yeni görevler için Moskova'ya çağırıyor.

Anadolu'ya geçme düşüncesi Suphi ve arkadaşlarının kafasına giderek yerleşmişti. Bunun için en güzel fırsatın, Sivastopol limanı olduğunu zaten biliyorlardı. Kızıl Ordu'nun bölgede hâkimiyeti ele geçirmesi bu iş için iyi bir fırsat olabilirdi... Suphi'nin, "Moskova'ya çağırıyorlar" sözü üzerine yoldaşlarından biri, "Anadolu'ya ne zaman geçeceğiz" diye atılınca, Suphi konuşmasına bu noktadan devam etmek zorunda kaldı.

-Elbette nihai hedefimiz kendi Partimizi oluşturarak, mücadeleye Anadolu'da devam etmektir. Ancak, sizler de takdir edersiniz ki, bizleri var eden bu topraklara bir vefa borcumuz var. Ayrıca devrimin Rusya'daki başarısı, tüm doğu milletlerinin kurtuluşu yolunda atılmış önemli bir adım olacaktır. Bir şeyi daha ifade etmek

istiyorum ki, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin önderliğindeyiz ve bu bizim için çok önemlidir.

Maksut burada söze girdi.

-Her şeye karşın, Kızıl Ordu Türkistan'da sıkışık durumda, sanıyorum tüm Rusya topraklarında hâkimiyet sağlanmadan Anadolu'ya geçmemiz pek mümkün olmayacak! Burada tutulmak istenmemizin bir nedeni de bu topraklara yaşayan akraba toplulukların olmasıdır. Bir şey daha var. Uzun süredir Anadolu'daki gelişmelerden haberimiz yok. Bu konuda beklenmedik gelişmeler olabilir.

Suphi, son olarak tekrar söz aldı.

-Bakıyorum da, bütün arkadaşların yüreğinde bir Anadolu aşkı var. Sizleri çok iyi anlıyorum. Bu coğrafyada kimimiz sürgün, kimimiz savaş esiri olarak büyük acılar yaşadık. Eğer bugün Anadolu'ya geçemiyorsak biz de kuruluşumuzu buradan başlatmanın yollarını ararız. Şöyle geçmişe doğru yaşadıklarımıza bir göz atalım. Ne kadar karmaşık bir süreçten geldiğimizi göreceksiniz. Bunun bir diğer anlamı da önümüzdeki süreçte yaşayacaklarımızın daha da karmaşık bir şekilde gelişeceğidir. Bugün belki sayımız çok az, ancak bundan sonra yapacağımız çalışmalarda eğer doğru bir çizgi izleyebilirsek inanın çığ gibi büyüyüp çoğalacağız.

Herkesin suskunlukla dinlediği konuşma bittiğinde, anlatılanlara herhangi bir itiraz gelmedi ve yolculuk hazırlıklarına başlamak üzere toplantı sona erdi...

Onlar, Rusya topraklarına doğru çeşitli nedenlerden ötürü sürüklenirken, nasıl bir kaderi yaşayacaklarını nereden bilebilirlerdi ki? hürriyet nidalarıyla gelenler ülkeye büyük felaketler yaşatırken, yoksul Anadolu çocukları anlamsız savaşların sürdüğü cephelerde kışın yakıcı soğuğuna karşın, yalınayak savaşıyorlardı. Esir düştüklerinde düşmanları bile acımıştı onlara. Osmanlı akademilerinde çok iyi askeri eğitim almış subaylar inanmadıkları bir savaşın içine sürüklendiklerinde hiç itiraz etme şansları olmamıştı. İçlerinde gurbette bir lokma ekmek uğruna yaşam mücadelesi verirken, esareti tadan Karadeniz yoksulları da vardı.

Şimdi, Moskova'ya doğru yol alan bir trenin içinde iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar az sayıda insan, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini yeniden yazmak ve hürriyet

dolu günlerin hayali ile derin bir uykunun kollarında kaybolmuşlardı. Uykunun teslim alamadığı iki insan vardı. Kan çanağına dönmüş gözleri ile birbirlerine bakıp sabaha ulaşmanın yollarını arıyorlardı. Uzun süren yoğun çatışmalar ve diğer faaliyetlerden ötürü bir araya gelip konuşma fırsatları olmamıştı. Uykusuz geçecek uzun bir geceyi değerlendirmenin en iyi yolu "konuşmak" olduğunun farkına ilk önce Suphi varmıştı.

-Maksut yoldaş, senin de uyumaya niyetin yok gibi geliyor bana!

-Aslında uykusuzum, fakat nedense bir türlü gözlerim kapanmıyor!

-Bunun bir nedeni olmalı, yoğun çatışmalardan çıktık ve neredeyse yirmi dört saati dolu günler yaşadık, yine de yorgun düşmedik!

Maksut, kompartımanın penceresinden baktı karanlıklara doğru ve sonra tekrar arkadaşına dönerek.

-Şu sonu görünmez karanlığın neresindeyiz, bilmeden yürüyoruz öylesine...

-Seni anlıyorum, aklın fikrin Anadolu'da, Karadeniz'in o doyumsuz yeşilliklerinde...

-Siz buna "Anadolu" diyebilirsiniz, ancak kafam, o kadar da bu sorunu çözmüş değil.

-Aynı şeyleri düşünüyoruz... Sen yaklaşık on beş yıldır bu topraklardasın. Benimse, beş yıllık bir serüvenim var ve ölümüne bir kavganın içindeyiz. Belki beynimizde bu savaşın adını koyamıyoruz, ama yüreğimizin sesini dinlediğimizde bir Anadolu hayali beliriyor gözlerimizin önünde. Biz bu yüzden ikna edemiyoruz uykusuzluktan kıpkırmızı olmuş gözlerimizi kapanmaya...

İki devrimci insan, henüz yeni çıkmışlardı korkunç bir çatışmanın içinden. Top mermilerinin parçaladığı bedenler ve sağa sola savrulan et parçaları arasından çıkıp gelen bu insanlar, şimdi dayanılmaz bir hasretin pençesinde kıvranırken, kan kırmızısı gözleri sulanmış ve anlaşılmaz ifadelerle birbirlerine bakıyorlardı.

Sessizliği Maksut bozdu.

-Köyümü düşünüyorum. Yoksul, yalınayak çocukların taşlık yamaçlarda oynarken kanayan ayakları geliyor aklıma. İşin kötüsü, babalarının hangi lanet cephede savaştığını dahi bilmeden, günler-

ce yalnız su içerek aç açına çocukluklarını yaşamaya çalışan minik bedenleri unutamıyorum.

Her şeyden önce, onlar da insandı ve hiç yaşanmamış bir hayatın içinden geliyorlardı. Bu nedenle Maksut, son sözlerini söylemek isterken zorlandı, kelimeler âdeta düğüm olmuş boğazına takılmıştı. Birkaç kez yutkundu ve öyle devam edebildi.

-Tüm Osmanlı mülkünde yaşayan çocuklar ve kadınlarımız aynı kaderi paylaşıyor. Ve bizler burada kutsal savaşı başlattığımızda halkımız işgal altında sahipsiz ve öndersiz inim inim inliyor...

Suphi, kısa bir açıklama yapma ihtiyacı hissetti.

-Bu işin çözümü, Sovyet topraklarında üretildi. Bizler de çeşitli nedenlerden ötürü savrulmuşuz ve bir anda kendimizi bu anlamlı kavganın içinde bulmuşuz.

-Sanıyorum, burada işimiz bitmeden Anadolu hayal!

Suphi, kafasını kaldırdı, düşünceli hali yerini dalgınlığa bırakmıştı. Kanlı gözlerini bir kez de o çevirmişti sonu görünmeyen karanlıklara doğru ve geriye döndüğünde alçak bir sesle konuştu.

-Haklısın galiba!

Maksut, onun camdan dışarıya doğru uzun uzun bakmasını anlamak istemişti.

-Bu gerçeği sonsuz karanlıklarda mı gördün?

-İlahi yoldaş, sen de bazen dalıp gidiyorsun simsiyah ufuklara doğru, bir şey görebiliyor musun?

-Bir şeyler gördüğüm söylenemez! Pek farkında değilim ama hayal kuruyor olabilirim!

-Aslında biz gerçeğin ta kendisini görüyoruz, fakat kurduğumuz devrimci hayaller çok büyük. "Dünyayı emekçiler lehine değiştirmek" öyle normal beyinlere sığmayacak kadar büyük bir düşünce. Herhalde biz de burada zorlanıyoruz.

Konuşurken, gece de ilerliyor ve uykusuzluk artık dayanılmaz bir hal alıyordu. Tren karanlıklar içinden sabaha doğru ilerlerken, onlar da uykunun kollarında aydınlık günlerin düşlerini kurmaya çalışıyorlardı...

Uyandıklarında, henüz ufuktan parıldamakta olan güneşin renksiz ışıkları sızmaya başlamıştı kompartımanın içine. Birbirlerine

"hayırlı sabahlar" diledikten sonra baktılar sağa sola dikkatlice. Daha önce sayısını bilmedikleri kadar kat ettikleri yol, Moskova'ya ulaşmak üzereydi. Uzun süre sessiz kaldılar... Tren, istasyona girdiğinde ikisi de hayretler içinde kalmıştı. Şaşkınlığını önce Maksut ifade etmeye çalıştı.

-Bu mahşeri kalabalık buraya neden toplanmış?

-Galiba trende önemli bir şahsiyet var!

Maksut uyanmaya başlamıştı.

-Yahu bu nasıl iş? Uğurlamaya kimse gelmedi, karşılayanlara bak!

Suphi esprili bir ses tonuyla.

-Maksut yoldaş, sakın bunlar bizi karşılamaya gelmiş olmasın?

-Siz ne diyorsunuz? Dışarıda on binlerce insan var!

Suphi espriye devam ediyordu.

-Yetmez mi?

Maksut espriyi anlamıştı.

-Az gelir, Moskova'nın tümü burada olmalıydı!

Gülüştüler... Kompartımanın kapısı bir müddet açılmadı. İki arkadaş camdan dışarıdaki kalabalığı hayran hayran izlemeye koyulmuşken, karşıdan uzun boylu, kalın bıyıklı bir adamın etrafındaki on beş-yirmi kişiyle birlikte kendilerine doğru gelmekte olduğunu gördüler. Hepten şaşırmışlardı... Suphi, yan gözle baktı arkadaşına.

-Yahu, bunlar geçekten bize doğru geliyorlar!

-Ne yapacaklar bizi, tutuklayacaklar mı?

-Olabilir de!

Maksut, adamların yüzüne dikkatle baktığında gülümsediklerini gördü.

-Galiba bunların niyetleri iyi, baksana gülümsüyorlar. Suphi yoldaş, espri yaptık ama bunlar gerçekten bizleri karşılamaya geliyorlar.

Kapı açıldığında şaşkınlıkları had safhaya varmıştı. Dev gibi adam artık önlerinde dikilmiş, kendini tanıtıyordu.

-Ben Savaş Komiserliğinde görevli, Albay Matvey, sizleri karşı-

lamak için görevlendirildim.

Suphi, kafasını kaldırıp kalabalığa doğru baktığında, en önde "Kırım Kahramanları Sosyalizmin Anavatanına Hoş Geldiniz" yazılı pankartla karşılaştı. Onlar şaşkınlıktan küçük dillerini yutmak üzereyken, Albay Matvey devam etti.

-Moskova'ya hoş geldiniz! Kazandığınız zaferler günlerdir konuşuluyor!

Suphi, arkasına dönüp arkadaşlarına baktı ve sonra adama döndü, sesi çok titrekti.

-Teşekkür ederim biz görevimizi yaptık!

-Siz ne diyorsunuz! Biz o cepheyi gözden çıkarmıştık.

-Şartlar lehimize gelişince, kolektif akıl zaferi getirdi.

Suphi arkadaşlarıyla birlikte, Albay Matyev'in eşliğinde kalabalığın sevgi gösterileri arasında ilerlemeye çalışırken, henüz şaşkınlıklarını üzerlerinden atmış değillerdi. Alabildiğince heyecanlı olmaları davranışlarına yansıyor ve bazen yürüyüşleri peltekleşiyordu. Maksut, durumu kurtarmak için konuşmayı denedi.

-Suphi yoldaş, bir espri yaptın gerçek oldu.

-Haklısın! Meğerse ne büyük işler başarmışız!

-Şimdi bu kalabalığın arasından nasıl çıkacağız?

Suphi, yine espri yapmayı denedi.

-Korkma, biz koca Denikin ordularını yarmış geçmişiz, bunun da üstesinden geliriz!

Birlikte kahkahayı bastılar... Matvey onların Türkçe konuşup, gülüştüklerini görünce meraklanmıştı.

-Sizi böylesine güldüren şey nedir?

Suphi, birden toparlandı, gayet ciddî tavır takınarak.

-Biz Anadolu Türküyüz, arkadaşım kendince bir espri yaptı.

-Bir nedeni olmalı?

Bu kez Maksut devreye girdi ve daha temiz Rusçası ile yanıt verdi,

-İstasyona geldiğimizde, kalabalığı görünce sandık ki trende önemli bir kişi var. Meğerse on binler bizi bekliyormuş!

Matyev şaşırmıştı, hemen katıla katıla gülmeye başladı... Bir

türlü kendini gülmekten alamıyor, iki elini dizlerine vurarak; "Önemli bir kişi ha!" diyerek kahkaha atmaya devam ediyordu.

-Sizden önemli kim olabilir ki? Başarılarınız günlerdir konuşuluyor bu topraklarda.

-İşte biz de orasını anlayamadık!

Bu diyaloglar sonucu, Suphi ve arkadaşları ürkekliği üzerlerinden atmış, daha sert adımlar atarak, mağrur bir eda ile yürümeye başlamışlardı.

* * *

Ayağının tozu ile Suphi ve arkadaşlarını kabul eden Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin hemen konuya geçmişti.

-Öncelikle başarılarınızda ötürü sizleri kutluyorum. Bu savaşın kazanılmasında önemli bir rol oynadınız. Bu coğrafyanın halkları size minnettardır.

Bu cümlelerden sonra, Komiser duraladı ve konuklarını hayranlıkla süzerken, bir taraftan da konuşmasına devam etti.

-Şimdi sizleri Osmanlı'daki gelişmeler konusunda bilgilendirmeye çalışacağım. Mondros'tan sonra lağvedilen ordu, Osmanlı'nın askeri gücünü tamamen sonlandırmıştır. İstanbul'un Müttefiklerce işgali bardağı taşıran son damla oldu. Mustafa Kemal diye eski İttihatçı bir subay, Anadolu'ya geçerek yeni bir hareket başlatmış. Düşüncesi, Yunan işgalcilerini kovarak Anadolu'da yeni bir devlet kurmak. Aynı Mustafa Kemal, bizimkilerle Samsun'da görüşmüş ve bazı taleplerde bulunmuş.

Suphi heyetin temsilcisi olarak söze girdi.

-Yanlış anlamadıysam Sovyet Devleti'nden istekleri var?

-Evet!

-Bu kadar kısa bir sürede, muhatap alınabilecek güce ulaştılar mı?

-İstihbaratımıza göre, etrafına saltanata başkaldıran, İttihatçı ve İslamcı bir takım subayları toplayarak İstanbul'a isyan bayrağı açmış.

-Ben halk desteğinden bahsetmiştim!

-Biz de orasını araştırıyoruz... Osmanlı Devleti'nin tavrı, bize karşı tutumu devrimden sonra da değişmedi. Kemal'in başlattığı hareket bir yanıyla anti-emperyalist gözüküyor.

Suphi, konuyla ilgili açıklama yapma gereği duydu.

-Kemal'i 1913 Kongresi'nden tanıyorum. Üyelikten birlikte ayrılmıştık, anti-emperyalist olduğunu söylemek oldukça zordur. Batıcı, muasır medeniyetçi yanı ağır basar. Bir çelişki gibi görünüyor olsa da aynı zamanda milliyetçi ve idealist bir subaydır.

-Ondan bizim de kuşkumuz yok! Bizi endişelendiren etrafındakilerin durumudur.

-Doğru söylüyorsunuz, bu konuda ben de kuşkuluyum! Sovyet Hükümeti'nden ne gibi talepleri var?

-Diplomatik ilişki, öncelikle siyasî destek ve Anadolu'da yürütecekleri kurtuluş savaşı için silah ve mühimmat yardımı.

-Düşünceniz nedir?

-Bunu sizinle tartışmak istiyoruz!

Suphi birden dalgınlaştı... Şöyle bir hafızasını yokladıktan sonra.

-Bildiğim kadarı ile "Mondros" tam bir teslimiyet, Kemal ve ekibi buna karşı çıkıyorsa, Sovyet Devleti'nin bu hareketi belli ilkesel disiplinlerle desteklemesi gerekir.

-Biz de öyle düşünüyoruz, fakat başka bir sorun var.

-Nedir?

-İstanbul, Müttefiklerin işgali altında, İngilizler siyasî baskı yapabilir!

-Osmanlı topraklarında kazanılacak bir anti-emperyalist zafer, aynı zamanda tüm doğu milletlerinin önünü açar.

-Kemal'in ne kadar şansı var onu kestiremiyoruz! Sultan kendisini hain ilan etmiş. Lenin'in Aralov yoldaşı Sovyetlerin büyükelçisi olarak gönderdiği zaman kendisine Mustafa Kemal'in ideolojik ve sınıfsal kimliğini ayrıntılı anlatmış ve uyarısını yapmıştır. Genç Sovyet Devleti, kurulacak genç Türkiye Cumhuriyeti'nin İngiliz emperyalizmine kölece bağlı olmasından büyük endişe duymaktadır.

-Sarayın inisiyatifi olacağını sanmıyorum, İngilizlerin direktif-

leriyle hareket ediyorlar. Bu savaşın sonuçlarını kestiremem ama uzun soluklu bir mücadele olacağını tahmin ediyorum. Mustafa Kemal'in bir yandan İngiliz emperyalizmi ile diğer yandan Sovyetlerle kurduğu ilişkilerde duyduğunuz büyük endişelere ben de katılıyorum. İşgale karşı olmakla iş bitmiyor. Emperyalistler kendi çıkarlarının korunmasının garantisini alırlarsa, baskı unsuru olarak kullanacakları Yunan askeri güçlerine verebilecekleri desteklerini geri çekebilirler. Ayrıca Yunanistan'dan gelen bilgilere göre Yunanistanlı komünistlerin İngiliz emperyalizminin Yunanistanlı askeri güçlerin Anadolu'yu işgal politikalarına karşı mücadele edecekleri yönündedir. Ordu içerisinde örgütlü bulunan Yunanlı komünistler şimdiden bu olası işgale karşı propagandaya başlamışlar bile.

Komiser, belki de en can alıcı soruyu sordu.

-Mustafa Kemal'e yardım etmemiz Türkistan'da nasıl karşılanır?

Suphi, aslında bunu düşünmüştü, fakat geç kalınca; komiser benden bir adım önde gidiyor, diye geçirdi içinden.

-Bence direniş savaşı başladığında, Orta Asya halkları bu mücadeleye özel bir önem verecektir.

Komiser sormaya devam ediyordu.

-Anadolu'ya verilecek destek, Türkistan'da sıkışıp kalan Kızıl Ordu'nun işini kolaylaştırır mı?

Suphi, Komiser'in bu "faydacı" düşüncesinden rahatsız olmuştu, fakatAnadolu'nun selameti adına tepkisini daha yumuşak bir üslupla belirtmeyi tercih etti.

-Sadece Kızıl Ordu'nun işini değil, ezilen doğu milletlerinin de kurtuluşunu kolaylaştırır.

Suphi bu arada içinde biriktirdiği bir kaygısını da Çiçerin yoldaşa söylemeden edemedi.

-Yalnız burada üzerinde düşünülmesi gereken bir sorun daha var. İttihat Terakki Cemiyeti'nde Kemal'in rakibi olan Enver Paşa panturanist, pantürkist, panislamist görüşleriyle Rusya'daki Müslüman emekçi halklarımızı kışkırtarak büyük hayaller peşindedir. Galiba bu konuyu etraflıca görüşmemiz gerekecek...

Çiçerin, bu yanıt üzerine, Suphi'nin düşüncelerini de öğrenmişti. Artık toplantıyı bitirip kahveleri yudumlamanın zamanı gelmişti.

TAŞKENT VE HİVE GÜNLERİ

Suphi, bundan sonra Moskova'da kaldığı birkaç gün içerisinde, Parti Merkez Komitesi tarafından çağırılarak kendilerinden bir-iki gün içerisinde ekibiyle birlikte derhal Taşkent'e hareket etmesi istendi. Parti'nin bu konuda çok kararlı olduğunu görünce hiç itiraz etmeden kabul etti.

Suphi, "Anadolu hareketi üzerinden örgütlenerek, işgalcilere karşı mücadele verirken, bir taraftan da devrimci fikirleri yaygınlaştırmak"şeklinde bir öneri getirdi. Bu düşünce, aynı zamanda, üzerinde çalışılan bir Parti politikası niteliğinde olduğundan, üst düzey yöneticiler tarafından kabul görmüştü. İzlenecek bu politika Parti'nin gündeminde yoktu. Bir anda Anadolu'daki hareketlenmeler, Sovyet Devrimi'nin rotasını Doğu'ya çevirmişti. Parti içinde önceden de böylesine tartışmalar vardı, fakat Polonya yenilgisinden sonra, emperyalist/kapitalist Batı'da gerçekleşebilecek proleter devrimlere yönelme hayali suya düşünce, zaten gözler Doğu'ya çevrilmişti. Polonya yenilgisi, aynı zamanda, Karl Marx'ın bazı görüşleri üzerinden politika üretmeye çalışan Troçki'yi gözden düşürürken, Komintern kararlarına uygun olarak Galiyev'in "Doğu'ya doğru genişleme" düşüncesini öne çıkarıyordu.

Suphi'nin kafasını kurcalayan bir soru vardı: Galiyev'in yıldızının yükselmesine karşın, Parti içinde alttan alta eleştirilmesi, bir türlü kavrayamadığı konu olarak önünde duruyordu. Endişelerini besleyen bir gelişme de, o güne kadar Parti içinde destek görmeyen "tek ülkede devrim/sosyalizm" düşüncesinin, bazı Parti yöneticileri tarafından savunulmaya başlanması, onu, bütün iyimserliğine karşın endişelendiriyordu. Suphi, Lenin'in ideolojik-politik dehasına

ve Bolşevik Partisi'nin proletarya enternasyonalizmi ilkesine, kesintisiz proleter devrim strateji ve taktiklerine sonuna kadar güveniyordu.

Anadolu'ya geçmeyi düşündüğü şu günlerde, bu düşünce; Sovyet desteğini tehlikeye sokabilirdi. Zaten İstanbul'da bazı örgütlenmeler Komintern üyeliği için çalışmalar yaptığının haberini almıştı. Henüz kurulmamış resmî bir partinin hazır örgütler karşısında ne kadar şansı olduğu, onu kara kara düşündürüyordu.

"Kazanılan büyük başarılardan sonra, Sovyetler tarafından terk edilmek" düşüncesi pek aklına yatmamasına karşın, yine de konuya kuşkucu yaklaşıyordu. Moskova'ya çağırılmalarından sonra, ortaya çıkan durumu önce arkadaşlarıyla tartışmalıydı. Daha önemlisi Maksut'un görüşlerine önem veriyordu.

Suphi, gelişmelere birlikte vakıf oldukları için sadece, "Ne düşünüyorsun" diye sordu Maksut'a.

-Ayrıntılı anlatılması gereken çok şey var gibi geliyor bana! Nereden başlamalı diye düşünüyorum? Sanıyorum Parti, Türkistan'daki sıkışıklığı aşmadan Kafkasya'da tam olarak hâkimiyeti sağlayamayacağına inanıyor.

-Doğru söylüyorsun da, biz birkaç kişi ne yapabiliriz ki koca coğrafyada?

-Moskova'ya gelirken içinde bulunduğumuz havadan artık kurtulmalıyız.

-Yani diyorsun ki; biz pek farkında değiliz ama çok önemli insanlarız artık.

-Eh artık, bu duruma alışmalıyız!

Suphi, arkadaşının, "Taşkent'e gönderilme konusundaki" düşüncesini merak ediyordu.

-Anadolu'daki gelişmelere karşın bizim hâlâ bu topraklarda kalmamız isteniyor.

-Sanıyorum Parti bu konuda kolektif düşünüyor. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi dünya işçi sınıfı ve emekçilerin partisi, bizler de ona bağlı çalışıyoruz.

-Her şeyden önce, Sovyet Devrimi'nin tamamlanması daha önemli...

-Elbette... En azından Parti'nin bakışı böyle...

-Türkistan, çok geniş bir coğrafya, orada bizden nasıl yararlanacaklar?

-Orada yaşayan halkların öteden beri Osmanlı hayranlığı var. Biz de tebaa olduğumuza göre, üzerlerinde etkili olabileceğimizi düşünmüş olabilirler!

-Ben de aynı fikirdeyim, ancak bazı gelişmeler kafamı karıştırmıyor değil!

-Ne gibi?

-Evet, bize önemli görevler veriyorlar, anlayamadığım şey; Rusya topraklarında devrim güç kazandıkça sanki gözden düşüyoruz gibi geliyor bana!

Anadolu'da "Kurtuluş Savaşı" gündeme gelmişken, ayrıca Sovyet Devrimi tam da güçlendiği bir dönemde, Suphi'nin böyle düşüncelere kapılmasını önemsemişti Maksut.

-Zamanı gelince bir takım şeyler tartışılacaktır... Sizi bu düşüncelere sevk eden gelişmeleri, merak ettiğim kadar bir miktar da tahmin edebiliyorum.

Suphi, tekrar konuşmaya devam etti.

-Elbette öncesi var, "tek ülkede devrim/sosyalizm" parti içinde tartışılmaya başlandığından beri, yabancı ülke devrimcileri gözden düşüyor gibi.

-Bunun ne anlama geldiğini düşünmek bile istemiyorum. Sabırla gelişmeleri beklemeliyiz. Çarlık otokrasisini yıktıktan sonra, bu coğrafyada yapılacak çok işler olacaktır. Lenin ve RSDİP'in proletarya enternasyonalizminden sapacağını hiç düşünemiyorum. Sovyet deneyimindeki sınıfsız komünist topluma geçişi hazırlayacak olan sosyalist kuruculuğun özgün uygulamaları olacaktır.

Suphi'nin bu düşünceye itirazı yoktu "ne yapılması" gerektiği konusunda, fikrini açıklamak istedi.

-Diyorum ki, biz gidemiyorsak, önceden bazı arkadaşlarımızı Anadolu'ya göndermenin yollarını arayalım. Ayrıca kurumsal merkezî disiplinli bir örgütlenmenin güvencesinde arkadaşlarımızı Anadolu'ya göndermeliyiz.

-Nasıl gönderebileceğimiz konusunda bir fikriniz var mı?

-Kafkasya savaş bölgesi olduğundan çok riskli. Bütün zorluklara karşın Afganistan ve İran üzerinden giriş yapmak zorundayız.

Suphi, konuşurken dalgınlaşmış, gözleri uzaklara takılı, sabit bir noktaya bakıyordu. Düşünceliydi, insan yüreği ile bir şeyler söylemek için karar vermeye çalışıyor, fakat hiçbir düşünceyi tam olarak kafasında netleştiremiyordu. Öylesine konuştu.

-Anadolu'ya geçmek için hazırlayacağımız ekibin başında sen de gidebilirsin.

Maksut, böyle bir öneriyi hiç beklemediğinden bayağı şaşırmıştı.

-Neden bunu benden istiyorsun? Yoksa ayak bağı mı olmaya başladım?

-Hayır, asla! Sadece memleketi özlemiş olabileceğini düşündüm!

Maksut duygulanmıştı!

-Kim özlemez ki? Siz özlemediniz mi? Ama size hak veriyorum, bizim vicdani yapımız böyle; hep başkalarını düşünürüz.

Suphi'nin gözleri sulanmaya başlamıştı, Maksut devam etti.

-Bu topraklarda babamı kaybettikten sonra, kendime en yakın sizi hissettim. Nasıl açıklayacağımı bilemem ama yoldaşlıkla ağabeylik karışımı bir duygu... Yaşarken omuz omuza olduk, ölürken de yan yana olmak en büyük dileğimdir.

Suphi ayağa kalktı, heykel gibi hareketsizdi, gözlüğünü çıkardı ve Maksut'un boynuna sarıldı. İki Anadolu insanı, iki hemşeri ve iki yoldaş, ülkelerinden binlerce kilometre uzaklıkta ölümün koynunda geçirdikleri yıllara inat sevgi yumağına dönüşmüşlerdi.

* * *

Taşkent, geniş caddeleri ve bodur ağaçların gölgesinde kendisini göstermeye çalışan mimari yapısının yanı sıra, tarihi dokusuyla da göz kamaştıran bir Orta Asya kenti... Bütün Rusya'nın en büyük şehirlerinden biri ve Türkistan'ın başkenti... Devrimin ilk günlerinde Sovyet güçlerinin eline geçmesine karşın, bölgenin çok büyük bir bölümünün hâlâ Çar kuvvetlerinin denetimi altında olması savaşı bu bölgede anlamlı kılan nedenlerden biri durumundaydı. Suphi, Moskova'dan hareket etmeden önce altı kişilik bir grubu Türkiye Komünist Teşkilatı adına tam yetkili olarak, Afga-

nistan-İran üzerinden giriş yapmak üzere Anadolu'ya gönderdikten sonra, yanında her zaman olduğu gibi Maksut ve diğer yoldaşları ile birlikte Taşkent'e geldiler.

İstasyona indiklerinde gün yeni başlamıştı. Sağa sola telaşla koşuşturan insanların arasında yollarını bulmaya çalışırken, Suphi, Maksut'a dönerek, biraz da esprili bir sesle.

-Yoldaş baksana, bizi kimse karşılamaya gelmedi!

-Unutulduk galiba, onca kalabalıktan yüzümüze bakan bile olmadı.

-Demek ki namımız buralara kadar ulaşmamış!

Bu kez espriyi patlatan Maksut oldu.

-Üzülmenize gerek yok, namımız arkadan gelecek.

-Bir sonraki trenle mi?

Maksut, "Olabilir" diye yanıt verirken, yanı başında dikilen adam, oldukça nazik bir şekilde.

-Affedersiniz, Mustafa Suphi siz misiniz?

Suphi birkaç saniye adamın yüzüne baktıktan sonra.

-Evet, arkadaşlarımla birlikte az önce indik trenden.

-Sizleri istasyonda karşılayacaktım, geciktiğim için tekrar özür dilerim!

Adam gayet heyecanlıydı... Önce kendini tanıtması gerektiğini anımsadı.

-Ben, Parti Bölge Komiseriyim, yoldaş Eliava, sizleri karşılamak için görevlendirdi. Şu an makamında sizleri bekliyor.

Komiserlik binası yakın bir yerlerde olacak ki, yürüyerek yola girdiler; kızıl bayraklarla süslü, geniş caddelerden ilerlerken Suphi, Maksut'la Türkçe konuşuyordu.

-Haksızlık değil mi? Moskova'da on binler, burada sadece bir kişi karşılamaya geliyor.

-Gözden düşüyoruz galiba!

-Öyle olsa Anadolu'ya geçmemize izin verilirdi.

Bu arada onları karşılayan adamın alttan alta gülümsediğini fark eden Maksut, daha kısık bir sesle.

-Bu adam bizi anlıyor!

-Nereden anladın?

-Biz konuşurken sürekli gülümsüyor.

Suphi ihtimal vermedi.

-Başka bir nedeni olmalı! Allah'ın Rus'u Türkçe'yi nereden bilecek!

-Rus olduğunu nasıl anladınız?

Bu arada adam, Türkçe konuşarak onları içine düştükleri meraktan kurtardı.

-Evet, Rus'um ama dilinizi anlıyorum. Vaktiyle Azerbaycan'da uzun süre görevyaptım.

Baltayı taşa vurmuşlardı. Durumu nasıl kurtaracaklarına karar verebilmek için bir müddet şaşkınlıkla birbirlerinin yüzüne baktıktan sonra, Suphi vaziyeti düzeltmek istedi.

-Aramızda bazen öylesine şakalaşırız!

Adam gayet rahattı.

-Her şeyin farkındayım, sohbetinize devam edebilirsiniz.

Karşılıklı kısa bir gülümsemeden sonra, görevli tekrar devam etti.

-Başarılarınız buradan duyulmadı değil, şaka da olsa kendinize haksızlık etmeyin

Gülüştüler... Yol da neredeyse bitmek üzereydi.

* * *

Yolculuk bittiğinde, kendilerini genişçe bir salonda karşılayan bölge sorumlusu, gelenlerin önemli insanlar olduğunu bildiğinden hemen ayağa kalkmış ve onları kapıda karşılamıştı. "Hoş geldiniz" diyerek herkesi tek tek kucakladı ve masasına geçerek oturdu. Arka planda duvara asılı, Lenin ve diğer devrim önderlerinin resimleri vardı. Masasının üstünde, içinden çıkılması zor bir dosya yığını, kitaplar ve dağınık evraklar adamın işinin ne kadar çetin olduğunun göstergesiydi. Bakışlarında kendinden emin, sevecen bir ifade seziliyordu. Masanın önünde karşılıklı konan üç beş pahalı kumaştan kaplı İtalyan malı koltuklar, duvar kenarlarına dizili tahta sandal-

yelerle tezat teşkil etmesi, koltukların Çar memurlarından miras kaldığı izlenimini vermekteydi. Adam kendini tam olarak unvanı ile birlikte tanıttı.

-Ben Eliava, Komünist Partisi Türkistan bölge sorumlusuyum.

Suphi de usulden kendini tanıtmayı uygun gördü.

-Ben, Mustafa Suphi.

-Memnun oldum. Yolculuk nasıl geçti?

Suphi yanıt vermeden önce şöyle bir baktı adamın yüzüne; kendinden birkaç yaş büyük, fakat yüz hatlarından çok sıkıntılı bir hayat yaşadığı belli oluyordu. Ne de olsa çok büyük mücadelelerin içinden gelen biriydi.

-Pek sıkıntı yaşamadık!

Suphi ve arkadaşları böylesine rahat koltuklara belki de yaşamları boyunca hiç oturmamışlardı. Eliava, konuklarının bu rahatlığı yadırgadıklarını hemen fark etmişti.

-Burasını ele geçirdiğimizde biz de yadırgamıştık, her nedense onlara dokunmadık. Sonra da alıştık.

Suphi atıldı.

-Merak etmeyin yoldaş, biz de alışırız!

Eliava hemen söze girdi.

-Kırım ve Kiev'deki başarılarınızı duyduk, sizleri tebrik ediyorum. Sovyet Devrimi'ne büyük katkılarda bulundunuz.

Suphi bu övgülere alışmıştı, her zamanki tavrını sürdürdü.

-Teşekkür ederim... Bizler görevimizi yapmaya çalıştık.

Eliava devam etti.

-Burada işler Kırım'daki gibi iyi gitmiyor, sizi orada başarılı kılan; Anadolu Türklerinden olmanız hasebiyle bölgede Müslüman-Türk ahali arasında yaptığınız verimli çalışmalardır.

-Bizleri iyi izlemişsiniz!

-Elbette... Eğer siz başarılı olamasaydınız, bugün başka şeyler konuşuyor olacaktık.

-Doğrudur, biz de Kırım ve Kiev'de savaşırken bir kulağımız da Türkistan'da idi.

Eliava, bir an önce detaylara girmek istiyordu.

-Sizden isteğimiz, bölgemizdeki sorunları aşmada yardımcı olmanız.

-Nasıl bir çalışma içinde olacağız?

-Tıpkı başından beri Kırım'da yaptığınız gibi. Siz orada yalnızca savaşmadınız, sosyal-kültürel çalışmalar yaptınız ve özellikle yıllarca bastırılmaya çalışılan "Türk, Tatar, Başkı vb. kimliğini" bütün zenginlikleriyle ortaya çıkarmaya yönelik faaliyetleriniz oldu. Dil üzerinde yaptığınız ciddî çalışmaları da biliyoruz.

Bu kadar bilgi Suphi'yi kuşkulandırmıştı.

-Biz Moskova'dan Anadolu'ya geçmeyi planlıyorduk, fakat birden Parti kararını değiştirince çok şaşırdık.

-Haklısınız, bunu ben istedim, özellikle sizi ve yakın çevrenizden birkaç kişinin bu topraklarda yapacağı daha çok şeyler olduğuna olan şiddetli inancımdan dolayı Parti'ye bizzat başvurdum.

Bu bakış açısı, Suphi'yi biraz örselemişti.

-Anadolu devrimi size göre o kadar önemli değil mi?

Adam konuşurken, gözlerini tavana dikmesinden, yüreğinin uzaklarda olduğunu belli ediyordu.

-Bakın Suphi yoldaş, ben de Gürcü asıllıyım ve doğduğum topraklar henüz kurtarılmamış.

Suphi, böylece onunla en azından ortak bir yönünün olduğunu anlamıştı.

-Benzer bir yanımız olması beni sevindirdi.

Eliava gülümseyerek.

-Size göre başka ortak yanımız olamaz mı?

-Neden olmasın? Örneğin; ikimiz de aynı ideal uğruna savaşan devrimcileriz!

-Ayrıca bir şey daha var; çevremde Türk dostu olarak bilinirim, hatta bundan ötürü geçmişte birçok sıkıntılar yaşadım!

-Buna çok sevindim!

Eliava esas konuya girerek devam etmek istedi.

-Komintern kararları zaten, "dünya devrimi" için Doğu'yu gösteriyor. Bu şu demektir: "Doğu" parti için "stratejik" bir hedeftir.

-Bunu biliyorum, kararın alındığı toplantıya ben de, "Anadolu

devrimcileri" adına katıldım. Konuyla ilgili olarak Moskova'da benden Ankara kadroları için bilgi istediler.

-Parti, bu hareketin yalnızca; "milli karakterli küçük burjuva kalkışımı" olduğu tespitini yapıyor, ancak yine de kurmay mantığı ile bazı çalışmalar yapmanın gereğine inanıyor. Önder kadrosunun niteliği ve programının içeriği net olarak anlaşıldıktan sonra, bu harekete karşı net tutum belirlemek kanısındayım. Burjuva önderlik, burjuva program ve burjuva zemin üzerinden hareket eden bir kaygı içerisinde oldukları anlaşılıyor. Burjuva önderlik içerisinde bulunan burjuva liberallerine, halkçı unsurlara, Bolşevizm'e sempatiyle bakan İslamî harekete ve dışlarındaki komünist harekete karşı çok olumlu bir tavır içinde oldukları söylenemez. Buna rağmen komünist hareket içerisinde bulunan bazı eğilimler "koşulsuz destekten" yana beyanda bulunuyorlar. "Koşulsuz destekten" yana olanlara şu eleştiri ve öneri getirilebilir: Dönemin toplumsal/tarihsel/sınıfsal/emekçi halklar dinamiklerine yönelik "ittifak politikaları" ortaya çıkmadan ve bu dinamiklerle birlikte belirlenmiş bir çerçevede anlaşılma yapılıp, ilan edilmeden koşulsuz destek sunmak yenilgiyi baştan kabul etmek anlamına gelmektedir.

Suphi, elinde kâğıt kalemle bir takım notlar tutarken, Eliava devam etti.

-Koca Rusya'nın büyük bir bölümünü ele geçirmiş durumdayız. "Sosyalist devrimin zaferi" Doğu'nun da kapılarını açacaktır.

-Biz de arkadaşlarla birlikte aynen öyle değerlendirdik.

Suphi, tahmin etmesine karşın verilecek görevleri merak ediyordu.

-Nereden başlayacağız?

-Sorun o kadar çok ki, bunu ben de bilemiyorum. En önemlisi; Kazak bölgesinde yaşadığımız sıkıntılardır.

-Bildiğim kadarıyla, orasını karşı-devrimci Kolçak güçleri zorluyor.

-Sorun keşke onlar olsaydı. Onlar yalnızca savaşmıyor, müthiş bir propaganda ağı kurmuşlar. Yerli halk kimin safında olacağına karar vermiş değil. Parti temsilcilerimiz yoğun karşı propaganda faaliyetleri yürütmelerine karşın, halkın desteğini tam olarak sağlayamıyor.

Suphi kafasını kaldırdı, komiserin yüzüne dikkatlice baktı.

-Bunun nedenini ben biliyorum.

Eliava, şaşkınlıkla sordu.

-Nereden biliyorsun?

-Kazan kuşatmasını yararken, birliklerimiz içinde Tatar savaşçı sayısının az olduğunu gördüm. Sorduğumda; elli bine yakın Tatar askerinin Türkistan'da Kızıl Ordu saflarında savaştığını söylediler. Şaşırmıştım, konuyu arkadaşlarımla tartıştığımda, bunun Parti'nin yaşamsal noktalarda başarı kazanma adına başvurduğu taktik bir anlayış olduğuna karar verdik.

-Bu politika doğru olabilir, şu anda yapmamız gerekenleri konuşmalıyız. Düşünceme göre kendi kimliğinizle, hem Kazak köylüleri arasında hem de Türk savaş esirleri içinde çalışmalısınız!

Suphi, yapması gerekenleri anlamaya başlamıştı. Belli ki bu topraklarda işleri henüz bitmemiş ve Anadolu'ya geçme hayali bir müddet daha ertelenecekti.

-Burada Türk esirlerden oluşturulan herhangi bir kuvvet var mı?

-Şimdilik bu konuda başarılı olamadık.

-Demek ki işe savaş esiri Türklerden başlamalıyız. Diğer bölgelerde oluşturduğumuz "enternasyonal alaylar" oldukça iyi işler gördüler.

Eliava, anlatacaklarını bir türlü tasnif edemiyordu. Aklına unuttuğu bir şey gelmiş gibi birden yerinden doğruldu.

-Bu arada bölge halklarıyla yakınlaşmak adına, onların Çarlık rejimi tarafından unutturulmaya çalışılan sosyal-kültürel değerleri ve özellikle dil konusunda çalışmalara başlamalıyız.

Suphi, nereden başlanması gerektiği konusunda müdahale etti.

-Öncelikle bir gazete çıkarmalıyız.

-Bu konuda tam yetkilisiniz, hemen çalışmalara başlayabilirsiniz.

-Moskova'da çıkardığımız bir gazete vardı, gittiğimiz yerlerde ağır aksak yayımlamaya devam ettik. Uzun bir süredir çıkartamıyoruz.

Eliava hafifçe tebessüm etti.

-Siz *Yeni Dünya*dan bahsediyorsunuz.

Vaktiyle ilk sayıları Türkistan bölgesine gönderilmişti, fakat bu

kadarını da beklemeyen Suphi oldukça şaşkındı.

-Gazete ile daha önce tanışmışsınız!

-Evet, Türk esirleri ve bölge halkları arasında dağıtıldığını biliyorum. Hatta belki farkında değilsiniz ama burada da bayağı tanınıyorsunuz.

-Desenize o zaman işimiz kolay olacak.

-Zaten sizleri o nedenle çağırdık.

Suphi'nin başka bir talebi vardı.

-Gelirken matbaayı yanımıza alamadık, basım işinde yardımcı olabilir misiniz?

-Tamamen üslenebiliriz.

Suphi sevinmişti.

-Teşekkür ederim!

Bu kez, Eliava isteklerde bulunmaya başladı.

-Türkistan'daki tüm faaliyetlerimizin hedefi; Komintern kararları doğrultusunda, Doğu milletlerine yönelik politikaları da dâhil etmektir. Bu nedenle, Anadolu devrimcileri olarak akraba toplulukların dışında, Doğu milletlerinin temsilcilerini de çalışmalarınıza katmalısınız...

Suphi, konuşma ilerledikçe, işlerinin ne kadar zor olduğunu anlamaya başlamıştı.

-Aramızda hangi milletlerin temsilcileri var?

-Çin, Kaşgar, Buhara, Hive, İran gibi birçok ülke temsilcileri... Ayrıca, bu ülkelerin bazılarının, yine bizim desteğimizle çıkardığı yayın organları var.

-Güçleri konusunda detaylı bilgi verebilir misiniz?

-Net olarak mümkün değil ancak kaba hatları ile ele alırsak buradaki durumları zayıf sayılır. Bunlar, çoğunlukla Müslüman ülkelerin temsilcileri ve aralarında dini bütün kişilerin olması işimizi zorlaştırıyor.

Eliava'nın konuşurken yorulduğu yüz hatlarından belli oluyordu. Oturduğu koltukta geriye doğru yaslandı ve bir-iki omuz hareketinden sonra, tekrar konuşmaya başladı.

-Buradaki çalışmalarınızın hedefinde, öncelikle bölgedeki direnişin kırılması olmalıdır. Kırsal kesimde yaşayan halkın desteği,

bizim için oldukça önemli. Çalışmalarınızda yalnız değilsiniz, Parti'nin yanı sıra Müskom'un desteği sizinle olacaktır.

Konu anlaşılmış, artık konuşulacak fazla bir şey kalmamıştı. Suphi, arkadaşları ile birlikte ayağa kalktı ve şimdilik kaydıyla vedalaşarak ayrıldılar.

Suphi, nereden başlayacağını çok iyi biliyordu. Hemen ekibini kurma çalışmalarına başlayarak, Taşkent komünistlerinden birkaç kişiyi yanına aldı. Gazeteyi kısa bir zamanda yayına hazırlayarak, öne çıkan önemli konuları ve Sovyet Devrimi'ni öven propaganda yazıları yazdı. Türkistan Komünist Partisi'nin Üçüncü Kongresi'ne Türkiyeli komünistler adına katılarak burada emperyalist batılıların kolonizasyon politikalarını teşhir eden bir konuşma yaptı. Daha sonra, Müslüman emekçilerin yaşadığı çileleri anlatıp, tek kurtuluş yolu olarak "sosyalizm" hedefini gösterdi. Bu toplantıdan sonra, içinde başka ülkelerden devrimcilerin de bulunduğu, "Uluslararası Doğu Birim Sovyeti'ni" kurarak bu birimin başına geçti. Örgütün üyelerinden kendi ülkelerine temsilciler yollayarak oralarda çalışmalar yapmalarına ön ayak oldu. Daha önce Sovyet Komünist Partisi'nin kurduğu, "Doğu Komünist Teşkilatı"nın içine girerek çalışmalar yürüttü. Alınan sonuçlar başarılı olunca, bu teşkilatı, şubelere ayırarak daha verimli hale gelmesini sağladı.

Suphi, bu faaliyetleri sürdürürken, savaş esirleri arasında bulunan birtakım İttihatçıların, bu teşkilatın bir benzerini kurarak, Sovyet yönetimi ile ilişkiye geçmeye hazırlandıklarını fark etti. İttihat ve Terakki artıklarını esas teşkilatlandıran Süleyman Sami adında esir bir Türk subayı ve birkaç arkadaşını bütün tereddütlerine karşın, yanına alarak, birlikte çalışmaya başladı. Taşkent'te kaldığı sürece düzenlediği birçok konferansın yanı sıra, büyük bir dil kurultayı düzenleyerek, yüz yıllardır Türk dillerinde oluşan erozyonun giderilmesi ve yeni dil politikalarının oluşturulması konusunda bölgede ilgi uyandıran faaliyetlerde bulundu.

Şehir dışında demir tellerle çevrili geniş alan içinde iki katlı büyükçe bir bina; bahçesini çevreleyen yemyeşil ağaçların gölgesi güneşin yakıcılığını engellerken, uzun bayrak direğinde, rüzgârın da etkisiyle dalgalanan orak çekiçli kızıl bayrak, mızrak gibi gökyüzünün maviliğine doğru yol alıyordu. Daha önce Türk esirlerin kaldığı kamp, çeşitli nedenlerden dolayı boşalmış ve Sibirya'dan gelecek yeni konuklarını karşılamaya hazırlanıyordu.

Suphi ve arkadaşları, dışarıda görevlilerle birlikte sohbet ederken, kafile kampa yaklaşmak üzereydi. Giydikleri elbiseler tek tip ve kıpkırmızı idi. Omuzlarında asılı olan haki renkli çuvallar belki de tek mal varlıklarıydı, geride bıraktıklarından başka... Refakatçiler ellerinde bir çuval dolusu evrakla iki yüz insanı görevlilere teslim edip geri döndüler. Çileli Anadolu insanlarının akıl ve izandan yoksun emperyalist hayaller kuran basiretsiz sultanlar yüzünden yaban ellerde yaşadıkları esaretin çekilmezliği yüzlerindeki derin kıvrımlardan anlaşılıyordu. Kafile askeri disiplin içinde yürürken, en önde bulunan iri yapılı, uzun boylu kişinin esir olabileceğine inanmak aklın ve vicdanın alabileceği bir iş değildi. Suphi, görevlilerden önce atıldı.

-Hoş geldiniz kardeşlerim!

Adam Suphi'nin Türkçe konuştuğunu görünce elini bıraktı ve boynuna sarıldı.

-Türkçe'yi güzel konuşuyorsun, hangi millettensin?

-Öz be öz Anadolu Türklerindenim!

Adam sevinçten uçacak gibiydi. Az önce sarılmanın şiddetinden yere düşen gözlüğü eğilip aldı ve kendi eliyle Suphi'nin gözüne taktı.

-Ben Yüzbaşı Behiç, Sarıkamış'ta esir düştüm. Yıllar sonra bir Anadolu insanı ile karşılaşmak ne güzel.

Suphi de kendin tanıttı.

-Ben Mustafa Suphi, Karadenizliyim...

Yüzbaşı Behiç sözünü yarıda keserek heyecanlı bir sesle.

-Sizi tanıdım, gazeteniz birkaç defa kampa geldi.

Suphi de şaşırmıştı, fakat diyaloğu kısa kesmek zorundaydı.

-Çok sevindim, yerleştikten sonra tekrar görüşürüz.

Kafile içeri alınmadan önce, bir görevli yüksek sesle konuşma yaptı.

-Şehrimize hoş geldiniz. Yıllardır esaret altında yaşadığınızı ve çok zor koşullardan geldiğinizi biliyoruz. Devrimden sonra yaşantınız az da olsa düzelmeye başladı, ancak sizler de takdir edersiniz ki, ilk günlerde Sovyet Devleti'nin de durumu pek iç açıcı değildi. Düzelen koşullar elbette sizlere de yansıyacaktır. Artık sizler esir

değil bizim itibarlı konuklarımızsınız... Hiç kuşkunuz olmasın ki burada her türlü insani ihtiyaçlarınız karşılanacaktır."

Gün boyu yerleşme hazırlıkları sürerken, Suphi ve arkadaşları, esirlerle tek tek tanışarak hasret giderdi.

Akşam yemeğini birlikte yiyorlardı. Yüzbaşı Behiç, düşük voltlu ampullerin yaydığı soluk renkli ışıklar altında, yemeğini yerken, aynı masada oturan aynı ülke mensubu olduğu Suphi'ye hayranlıkla bakıyordu. Belli ki konuşmak istediği çok şey vardı ve biraz da aceleciydi.

-Sizinle tekrar görüşebilecek miyiz?

Suphi, geceyi birlikte geçireceklerini söylemeyi unutmuştu.

-Sık sık görüşeceğiz, hatta bu gece arkadaşlarımla birlikte burada kalacağız.

-Buna çok sevindim, demek ki bol bol sohbet edeceğiz.

Suphi, birden Türk esirler üzerindeki yetkilerini anımsadı.

-Bu kadarla kalmayacak, şehre bile inip dolaşabileceğiz!

Yüzbaşı hepten şaşırmıştı.

-Nasıl olur biz esir değil miyiz?

-Artık değilsiniz?

-Nasıl olur?

-Görevli ne dedi; sizler bizim konuğumuz sayılırsınız. Bu konuda benim de önemli yetkilerim olduğunu hatırlatırım.

-Ya, öyle mi! Bunu hiç tahmin edememiştim.

Adam, şaşkınlığını henüz üzerinden atamadan, Suphi, hemen sormaya başladı.

-Esaret nasıl başladı?

Behiç, bu soru karşısında oturduğu sandalyede hafifçe geriye doğru yaslandı, gözleri donuklaştı, sol eliyle upuzun sakallarını sıvazlarken, duygulu bir sesle konuşmaya başladı.

-Sarıkamış Cephesi'nde hücum emri almıştık, seçkin askerlerden oluşan birliğimizle olumsuz doğa koşullarına karşın, olağanüstü bir gayretle yol almaya çalışırken, sapır sapır dökülmeye başladık.

Suphi olağanüstü sabırsızdı, hemen sordu.

-Sonra?

-Uyandığımda bir düşman çadırında olduğumu anladım. Hafif yaralıydım, kanamayı soğuk durdurduğundan hayatta kalmıştım. Bütün askerlerimin tek kurşun atamadan donarak öldüğünü onlardan öğrendim. Bana gerçekten iyi baktılar.

-Rusya'ya nasıl getirildin?

-Yaram iyileştikten sonra, diğer esirlerle birlikte ikmal kamyonlarına bindirilerek Rusya'ya getirildik.

-Kalabalık mıydınız?

-Hayır, Sarıkamış Cephesi'nden çok az sayıda esir vardı, diğerleri zaten donarak ölmüştü.

-İlk olarak nereye gönderildiniz?

-Diğer cephelerden gelen esirlerle Batum'a gönderildik. Burada yirmi kadar subayı erlerden ayırdılar ve çok uzun bir yolculuktan sonra Sibirya'ya götürüldük. Tutulduğumuz esir kampında birkaç ay kaldıktan sonra, tekrar yola çıkarıldığımızda "Omsk" şehrinde ikamet edeceğimizi öğrendik.

-Kamp koşulları nasıldı?

-Sadece yakacak bol kömürümüz vardı. İlk günlerimiz açlık ve sefaletle geçtikten sonra, devrimle birlikte koşullar biraz daha düzeldi.

-Sizinle hiç görüşen olmadı mı?

-Bolşeviklerden gelenler oldu, Çarlık rejimin son kalıntılarını temizlemek için birlikte savaşmayı önerdiler.

Suphi artık sormuyor, âdeta sorguluyordu:

-Siz ne dediniz?

-Bolşevikler hakkında bir bilgim yoktu, ayrıca kafam çok karışıktı, bir türlü karar veremedim. Daha sonra kampa Türkçe yazılmış birkaç kitapçık gönderdiler. Sizin yazılarınızı da okumuştum.

-Kafanızı karıştıran neydi?

Yüzbaşı Behiç bu soru üzerine kafasını kaldırdı, dışarıya fırlayan gözlerini Suphi'ye dikerek, yıllarca süren esaretin duygusallığı ile konuşmaya başladı.

-Dört yıldır süren esaret, vatan hasreti, geride bıraktıklarımın akıbeti...

Suphi, tebaadan birine rastlamanın sevinci ile esaretin, insanda

yaratabileceği psikolojik tahribatları unutmuştu.

-Kusura bakma, aynı sıkıntıları ben de yaşadım, fakat burada öylesine bir hareketliliğin içindeyim ki, sanki kendi hayatım belleğimden silinmiş.

-Çocuklarımı bir türlü unutamıyorum, cepheye gittiğimde çok küçüktüler.

Suphi, en önce sorması gereken soruları sonraya bırakmıştı.

-Nerelisin?

-Haymana'ya bağlı Kadıköy'de oturan bir çiftçi ailesinin oğluyum.

-Baban hayatta mı?

-Hayır... Cepheye giderken eşim ve iki çocuğumu yaşlı anneme emanet ettim.

Suphi, İttihat ve Terakki geleneğinden geliyordu ve bu topraklara gelmeden önce katı yürekli biri olarak bilinirdi. Rus coğrafyasında yaşadıkları; onun katı yüreğinde biriken akıl almaz kin yumağını örgütlü bir tepkiye dönüştürmüştü. Şimdi Parti'nin öğrettikleri ile birlikte, adını bile bilemediği mekânlarda yürüttüğü ölümüne bir kavganın içinde nefret dolu yüreğinde sevgi dağları da yer bulmuştu. Burjuva sömürücülüğüne kin duymadan da hümanizm duyguları bir türlü gerçekleşemiyordu. Behiç'in anlattıkları, hiçbir vicdanın kabul edeceği cinsten değildi. Birden kaşları çatıldı, alın çizgileri derinleşti, gözleri dalgın dalgın bakarken, kendi öyküsünü anlattı Yüzbaşı Behiç'e...

Ve acılar onların tek ortak yönleriydi...

* * *

Taşkent'in sokakları alabildiğince genişti. Güneş, kızıl bayrakların üzerinden kendini göstermeye çalışırken soluklaşan rengiyle aydınlatmaya çalışıyordu hürriyetin kentini. İki kişi yürüyordu yan yana, Yüzbaşı Behiç dört yıllık esaretten sonra ilk kez elini kolunu sallayarak dolaşıyordu, korkusuzdu, kafasını kaldırdı ve gökyüzüne doğru bakarken söylendi.

-Gerçekten göründüğü kadar özgür müyüz?

Suphi, daha da iyimserdi.

-Görünenden daha çok... Polis korkusu yok, gardiyan korkusu yok. Şehir, Parti'ye bağlı bir komite tarafından yönetiliyor.

-Başka bir yönetici yok mu?

-Başkasına gerek yok ki, onlar her şeyin üstesinden gelebilecek kadar yeteneklidir. Sadece savaşı yönetmek üzere görevli yoldaşlar şehirde bulunuyor.

Behiç, şaşkınlıktan da öte mutluluktan havalara uçacak gibiydi.

-Özgür olmak ne güzel! Çölde su bulmak gibi bir şey!

Suphi, baktı yüzüne, Yüzbaşı Behiç'in.

-Evet, haklısın ama bedeli biraz pahalı!

-Bilmez olur muyum? Siz bu bedelleri yeterince ödüyorsunuz!

Suphi bu ifadeyi; tarihsel ve sosyal açıdan bir gelişme, olarak değerlendirdi.

-Esaret sizi değiştirmişe benziyor.

-Her şeyi anlıyorum da, böylesine kararlı ve inançlı olmayı anlayamıyorum. Bolşevikleri bu nedenle çok takdir ediyorum.

Suphi atağa geçti.

-Takdir yetmez, biraz daha ileri gitmelisiniz!

Behiç, tam yanıt vermeye hazırlanıyordu ki, Suphi sözüne devam etti.

-İstersen bu konuları yemekte konuşalım!

Behiç, belki de uzun yıllardır ilk defa espri yapabiliyordu.

-Dört yıldır doğru dürüst bir yemek yemedim, sakın dokunmasın?

Suphi, ateşin içinde de olsa gülümsemeyi hemşerisi Maksut'tan öğrenmişti. Hafifçe tebessüm ederek başka acı veren bir gerçeği dillendirdi.

-Sarıkamış ve öncesinde yemek var mıydı?

Behiç, birden dalgınlaştı, sağa sola anlamsızca baktı, ulaşılmaz dağların ardındaki sevdikleri gelmişti aklına. Yüzünü onlara dönmek istedi, o kadar uzaklardaydı ki ne tarafa döneceğine bir türlü karar veremiyordu ve öylesine baktı mavi ufukların ardına doğru.

-Haklısınız, yoklukların içinden geliyoruz. Bu topraklarda çektiğim onca acılara karşın, öğrendiklerimi daha değerli buluyorum.

Suphi, üzülmüştü böyle bir konuyu açtığı için. Elini Yüzbaşı'nın omzuna atarak teselli eder gibi geçiştirdi konuyu ve lokantanın yolunu tuttular...

Masada neler yoktu ki; etli Özbek pilavı, Kazan kebap, etli buhara hamuru ve önceden içilmek üzere borş çorbası. Suphi pek yabancısı değildi yemeklere ya Behiç öyle miydi?.. Şöyle bir baktı masaya, yemek kokusu oldukça çekiciydi, fakat çorbasını yudumlamak için eli bir türlü uzanamıyordu kaşığa. Suphi, durumu hemen anlamıştı.

-Neden yemiyorsun?

Esir subayın gözleri buğulandı.

-Çocuklarımı düşünüyorum... Ailem ne durumda? Hiç gözümün önünden gitmiyorlar!

Suphi, bir an ne diyeceğine karar veremedi ve sonrasında çabuk toparlanarak yanıt verdi.

-Yaşadığın acılar, çekilir gibi değil, ancak hayat da bir taraftan devam ediyor...

Yüzbaşı da kendine gelmek üzereydi, eline kaşığı aldı ve ağır hareketlerle çorbasına daldırırken Suphi, havayı dağıtmak istedi.

-Şu anda Taşkent'in en özel yemeklerini yiyoruz, bir daha bulamayabiliriz!

Behiç, oldukça rahatlamıştı.

-Bu zulüm ne zaman bitecek?

-Öyle kısa sürede her şeyin hallolmasını beklemek doğru olmaz. Bu oldukça uzun soluklu bir mücadeledir, sonunu biz de göremeyebiliriz! Anadolu çok farklıdır, Rusya'daki devrim bizi aldatmasın.

Behiç'in kafasına pek yatmamıştı.

-Desene bu zalimler daha uzun bir süre bizlere kan kusturacaklar!

-Biz tarihsel olarak üzerimize düşeni yapıyoruz. Her bilinçli, örgütlü, ilkeli ve vicdanlı insan aynı şeyi yapar.

Yemekle birlikte karşılıklı konuşmalar da sürüyordu. Behiç, esaretle iç içe geçmiş garip bir özgürlüğün şifrelerini çözmeye çalışıyordu. Anadolu'dan çok farklı bir coğrafyada yaşananları anlamaya çalışırken, kafasının içi karmakarışıktı.

-Biz, savaşlar ve emir komuta zincirinde sizin o; ilke ve vicdan, dediğiniz şeyin hiç farkına varamadık. Eksi kırk derece soğukta, her türlü donanımdan yoksun askerlere taarruz emri verildiğini gördüm. Tereddüt eden asker ve subayların zalim Enver Paşa tarafından ağaç dallarına asıldığını gördüm...

Yüzbaşı Behiç anlatırken duygulanmıştı, konuşmasının sonunu getirmekte zorlanmaya başlayınca duraladı, yüzünü bir müddet avuçlarının arasına aldı ve tekrar konuşmaya başladı.

-Şimdi, siz kanlı bir hesaplaşmanın içinde ve boğaz boğaza süren savaşta; ilke ve vicdan, denen, bizlerin unuttuğu duyguyu öne çıkarabiliyorsunuz.

Suphi, açıklamaya çalıştı.

-Biz de kendi ülkemizde aynı acıları yaşarken, eğitimsiz bir toplum olduğumuzdan çözüm bulmakta yetersiz kaldık. Arkadaşım Maksut; sırf karnını doyurabilmek adına on beş yaşında bir çocukken gelmiş bu topraklara. Şimdi bir parça hürriyet adına ölümüne bir kavganın içinde...

Suphi, anlatmaya devam ediyordu.

-Ben Paris'te iyi bir eğitim görmüş, kendi topraklarında istikbali olan önemli bir kişiyim. Ancak sen de görüyorsun ki; yabancı topraklarda bir şeylerin kavgasını veriyoruz.

Behiç, harp okulunda yetişmiş, fakat mezuniyetinden hemen sonra kendini hep savaşların içinde bulmuştu. Memleketin sorunlarını düşünmeye fırsatı bile olmamış ve yoksulluk içinde katıldığı savaşlara bir de dört yıllık esaret eklenince, sağlıklı düşünme yeteneği neredeyse yok olmuştu. Son günlerde yaşadıkları bilgi dağarcığının yanı sıra vicdanını da harekete geçirmiş ve o da şimdi Suphi gibi bir şeyler yapabilmenin telaşına kapılmıştı.

-Esir olmasam sizinle çalışabilirdim!

Suphi, kendisi böyle bir öneride bulunmayı düşünürken, Behiç'in atağına sevinmişti.

-Bunun önemi yok, gönüllü olursan gerisi benim yetkimde.

Behiç, "Öyleyse sorun yok" dedi ve ekledi.

-Görevim ne olacak?

Suphi düşünür gibi yaptı, aslında ona hangi görevi vereceğini biliyordu.

-Görevin, kurmaya çalıştığımız Enternasyonal Alaylar'ın eğitilmesi ve kamptaki diğer gönüllü arkadaşların çalışmalarımıza katılmalarını sağlamak...

Yemek bitmişti ve iki dost tekrar daldılar kentin sokaklarına...

Taşkent'te hayat çok hızlı sürüyordu. Bir an önce Anadolu'ya geçme tutkusu, Suphi ve arkadaşlarının yüreğini kuşatan tek duyguydu. Böylesine istekli olmaları, yürüttükleri anlamlı, bir o kadar da karmaşık savaşın önemini azaltmıyordu inanç dolu yüreklerinde... Kızıl Ordu, Kafkaslarda duruma hâkim gibi görünürken, Türkistan'da ciddî sorunlar yaşıyordu. Sadece, Taşkent ve yakın civarında Bolşeviklerin kesin hâkimiyeti olmasına karşın, diğer bölgelerde durum belirsizdi. Beyaz Ordu tüm gücünü Kazak bölgesine yığmış ve oradan Taşkent'i kuşatarak Hive'ye doğru ilerlemeyi düşünüyordu.

Suphi, şehirde kaldığı sürece, Kırım'da ve Kazan'da olduğu gibi yoğun bir faaliyetin içinde oldu. Kısa sürede Enternasyonal Alayları'nı kurarak eğitmeye başladı. Suphi, aynı zamanda oluşturacakları Türkiye Komünist Partisi'nin Kızıl Ordusu ile birlikte inşa edilmesi gerektiğinin bilincindeydi. Çalışmalarını sonsuz bir hızla sürdürürken, aldığı yeni bir görev için Hive'ye gitmesi gerekiyordu. Zamanı hiç yoktu, harekete geçmeden önce hemen Maksut'la yeni görevlerini konuşmaya başladı.

-Yeni görevimiz hayırlı olsun!

Maksut'un bakışlarında umut vardı.

-Yoksa Anadolu'ya mı gidiyoruz?

-Hayır! Hive'ye doğru yollanıyoruz.

-Hani Kazak bölgesine geçmek için hazırlık yapıyorduk?

Suphi açıklamaya başladı.

-Orası için hazırlıklarımızı henüz tamamlayamadık. Öncelikle, askeri olarak eksiklerimiz var.

Maksut, anlamaya çalışıyordu.

-Neden Hive? Orada neler oluyor?

-Çar güçleri, yerli halktan bir takım işbirlikçilerin de desteği ile yoğun propaganda faaliyetlerine girişmişler.

-Niyetleri nedir?

-Kazak bölgesinde iyi durumdalar, Taşkent'i ele geçirdikten

sonra cephenin önünü yumuşatarak bölgeye doğru kolaylıkla ilerlemek...

-Peki, biz Hive'de ne yapacağız?

Suphi hafifçe tebessüm ederek.

-Onların yapmaya çalıştığını.

Maksut, sorunu tam olarak çözememişti.

-Nasıl yani!?

-Bölge halkını ve Müslümanları, karşı propaganda ile ikna etmeye çalışacağız.

-Askeri güç kullanmayacak mıyız?

-O bölgede yeterli gücümüz yok. Gizli çalışan militanlarımızı da şimdilik açığa çıkaramayız.

Maksut yine meraklanmıştı.

-Ekibimiz kaç kişi olacak?

-Ekip yok, yalnızca sen ve ben. Parti'nin emri böyle!

-Taşkent'teki çalışmalarımız ne olacak?

-Aynen sürecek, bu konudaki gerekli görevlendirilmeleri yaptım. Ayrıca, askeri birliklerle de Yüzbaşı Behiç ilgilenecek...

Yine bir ayrılık günüydü ve iki yoldaş vedalaştılar arkadaşlarıyla... Öyle ya; gitmek vardı, dönmek ha kısmet. Sayısız çatışmaların ve ölümlerin içinden gelen iki arkadaş bir kez daha uzanıyordu bilinmez bir coğrafyanın gizemli dehlizlerine. Aslında onların ölme hakları yoktu! Erken bir ölümü ihanet sayıyorlardı Anadolu halklarına. Önce sosyalizmin anavatanında görevleri tamamlanacaktı ve ondan sonra ver elini Anadolu...

* * *

Yerel kıyafetlerle daldıkları Hive sokakları oldukça ıssızdı. Verilen adrese gittiklerinde karşılaştıkları adamın önceden kendilerine tarif edilen eşkâli tamamı tamamına tutuyordu. Elli yaşlarındaki adamın bilinen tek özelliği; Özbekçe'yi Türkçe aksanına yakın konuşmasıydı. Adam, iki konuğunu şöyle baştan aşağı alıcı bir gözle süzdükten sonra, gelenlerin tarife uygun olduklarına karar

vermiş olacak ki, sadece; hoş geldiniz, diyerek içeriye buyur etti ve hiç duraksamadan konuya girdi.

-Bütün talimatları benden alacaksınız, çok gerekmedikçe soru sormadan işleri kendi algılarınızla yürütmeye çalışırsanız kendimizi daha güvenlikte hissederiz.

Adam kısa bir süre sustu ve sonrasında tekrar devam etti.

-Çalışma yönteminiz sizlere daha önce bildirilmiştir. Mümkün mertebe sizleri korumaya çalışacağız. Bir aksilik olursa ayrıca değerlendiririz.

Adam ha bire konuşuyor, bazen de birkaç nefes dinlenip devam ediyordu.

-Kendinizi çok tehlikede hissettiğiniz an, bilgi vermek koşuluyla şehri terk edebilirsiniz. Şimdi size evin anahtarını vereceğim ve gerektiğinde sizleri tekrar bilgilendireceğiz...

Oradan ayrıldılar ve tekrar şehrin geniş caddelerinden yürüyerek çevreyi daha yakından tanımak istediler. Suphi biraz garipsemişti durumu.

-Adam kurulmuş saat zembereği gibi bize fırsat vermeden hep konuştu.

-Burası Taşkent gibi değil, şehri, tam olarak kimin kontrol ettiği belirsiz, azami dikkat edişimiz bundandır.

-Haklısın illegalitenin kendine özgü kuralları olmalı.

Maksut, son noktayı koymak istedi.

-Gizlilik koşullarında azami dikkat terk edildiğinde, gerisi ölüm demektir...

Ve acı acı gülümseyerek dolaşmaya devam ettiler...

Hive, diğer adıyla yoksulluğun kenti... Sokaklarında dolaşan çaresiz insanların bakışlarından her şeyi okumak mümkün... Genç nüfus, cephelerde olacak ki, yok denecek kadar az. Şehirde, haftada iki gün açılan pazar yerinde halk sadece alış-veriş yapmıyor, gün içinde biriken sorunlarını da aynı yerde çözmeye çalışıyordu. Bu karmaşaya köylüler de katılınca Beyaz Ordu propagandacıları, bu fırsatları değerlendirmek için buralarını mekân tutuyorlardı... Durum böyle olunca, Suphi de çalışmalarına buradan başlamak zorunda kalmıştı.

İki yoldaş, kalabalığın içinde dolaşırken Maksut, az uzakta bir yoğunlaşma gördü.

-İleride bir hareketlilik var!

Suphi o tarafa doğru dikkatlice baktı.

-Sana göre ne olabilir?

-Buradan anlamak zor, hele bir yaklaşalım!

Öyle de yaptılar... Üç-beş kişi hararetle tartışıyor, diğerleri de merakla onları izliyordu. Bayağı kalabalık toplanmıştı ki beklenmedik bir şey oldu. Adamın biri yüksekçe bir yerden konuşmaya başladı.

-Kardeşlerim, sevgili Hiveli dostlar, kavgayı bırakın beni dinleyin!

Adam konuşmasına devam etmek için bir müddet tartışmanın bitmesini beklerken, önde üç-beş genç alkışlarıyla onu teşvik ediyordu.

-Çok karanlık günler yaşıyoruz, Kızıllar neredeyse ülkenin tamamını eline geçirdiler. Şimdi de Türkistan'ı işgal etmek üzereler. Bugün ellerinde tuttukları Taşkent'te halka zulüm ediyorlar... Birçok kardeşimizi kurşuna dizdiler, halk aç susuz ve çaresiz...

Adam konuşmasına devam ederken Maksut sabırsızlanmıştı.

-Şu sahtekârı indirelim şuradan!

Suphi, daha temkinliydi.

-İndirelim de, bunu nasıl yapacağız?

-Ben tam karşısına geçip; yalan söylüyorsun diye bağıracağım!

-Tehlikeli olmaz mı?

Maksut; "Hele bir deneyelim, merak etme çıkarız buradan" dedi ve olanca sesiyle bağırdı.

-Yalan! Ben Taşkent'ten geliyorum, yok böyle şey!

Yüzler birden Maksut'tan yana döndü, genelde orta yaşın üstünde insanların bulunduğu alanda, konuşan adamın önünde üç-beş genç, sesin geldiği yöne doğru hareketlendi, fakat ilerlemelerinin, oradakiler tarafından engellenmesi, Maksut'un dikkatinden kaçmamıştı.

-Bu adam şarlatanın teki, Beyaz Ordu'nun parayla tutulmuş ajanından başka bir şey değil...

Maksut, konuşurken, bir taraftan da keskin bakışlarıyla çevreyi gözetliyordu. Önemli bir güvenlik sorunu görmeyince yüklenmeye devam etti.

-Söylediklerine inanmayın. Bolşevik iktidar, kurtarılmış bölgelerde yoksulluğu tarihe karıştırdı...

Bu arada kalabalığın içinde bir hareketlenme oldu, halk konuşan adamı, arkadaşları ile birlikte oradan uzaklaştırmaya çalışıyordu.

Maksut, arkadaşına dönerek.

-Plan tuttu galiba, baksana halk kovalıyor sahtekârları!

Suphi hayretler içindeydi.

-Bunu nasıl başardın?

-Öncelikle halkın yorgun bakışlarında bir sahiplenme ifadesi görmedim. Konuşan adam bu toprakların yabancısı gibi duruyordu.

-Yoldaş, olayı çok yerinde tahlil etmişsin. Demek ki Parti seni iyi yetiştirmiş.

Maksut, tebessüm ederek yanıt verdi ve devam etti.

-Dikkat edersen burada bize herhangi bir olumsuz tepki gösterilmedi.

-Doğrudur, halk bıkkın olmasına karşın yine de onları kovaladı.

O gün akşama kadar pazar yerini ve şehri dolaşarak, yeni çalışmalar için neler yapabileceklerini tespit etmeye çalıştılar.

Yaptıkları çalışmalar sonucu, halkın Bolşeviklere karşı o kadar da ilgisiz olmadığının farkına vardılar. Sadece yoksulluk ve çaresizliğin tetiklediği bir kararsızlığa sahiptiler. Çalışmaları bitirip dönmek üzereyken, bir de inanç kesiminin durumunu görmek istediler... Cuma günü, namaz vaktinde şehrin en büyük camisine gittiler. Vakit henüz gelmemiş cemaat caminin önünde sağa sola turluyordu. Suphi ve Maksut etrafı kolaçan ederken, gür bir erkek sesi duyuldu; "Müslüman Kardeşlerim" diye bağırıyordu. Halk pek ilgi duymayınca bağıran adam daha yüksek bir sesle; "Müslüman Kardeşlerim" diye tekrar seslenince bir grup o tarafa doğru yöneldi.

Adam cesaretlenmişti ve konuşmasını sürdürmeye başladı.

-Kızıllar ele geçirdikleri yerlerde bütün ibadethaneleri kapattılar. Müslümanlara ve hatta Hıristiyanlara karşı acımasızca katliamlara

girişerek inanç sahiplerini sindirmeye çalışıyorlar...

İki arkadaş olay yerine yaklaşınca, Maksut hemen tanımıştı nutuk atan adamı.

-Yoldaş, bu pazar yerinde konuşan şarlatan değil mi?

Suphi de aynı kanaatte idi.

-Tamamı tamamına kendisi şerefsiz!

Maksut hemen atıldı.

-İndirelim şu deyyusu!

Suphi, arkadaşını engelledi.

-Baksana, kimse onu pek ciddiye almıyor. Bırakalım konuşsun, sonrasında bir çözüm buluruz.

Halk umursamadan dinliyordu, sadece ön tarafta birkaç kişi ara sıra anlamsızca slogan atıp alkışlaması, Maksut'un dikkatini çekmişti.

-Bu işte bir tezgâh var?

Suphi, meraklanmıştı.

-Ne olabilir?

-Ön tarafta alkışlayıp slogan atanlar, pazar yerindekilerle aynı kişiler.

Suphi her şeyi anlamıştı.

-Vay namussuzlar!

Maksut'un da öfkesi giderek artıyordu.

-Bunların suyu ısındı, çaresine bakmalıyız artık!

Aslında Suphi de aynı şeyleri düşünüyordu.

-Bu iş için akşam bir plan yapalım ve bu pisliği ait olduğu sulara doğru iteleyelim.

Gün sonu eve çekildiklerinde bir taraftan yorgunluklarını atmak için dinlenirken, konuyu da görüşeceklerdi. Tam o sırada içeriye Hive'de tanıdıkları tek kişi olan ev sahipleri girdi. Olanca deneyimine karşın, bu kez biraz heyecanlıydı ve hiç duraksamadan söze girdi.

-Yoldaşlar, size yeni bir görev çıktı...

Başlarından aşağı kaynar sular dökülmüş gibi oldular, önce Suphi kendine geldi.

-Yeni görevimiz nedir?

-Bir halk düşmanını izleyip yakalanmasını sağlayacaksınız!

-Tanıyor muyuz bu aşağılık herifi?

-Pek sanmıyorum! Ben şimdi size adam hakkında gerekli bilgileri vereceğim.

Maksut ve Suphi pür dikkat kesilmiş dinlemeye hazırlanırken adam konuşmaya başladı.

-Adı Haddas... Buharalı ve orada oldukça güçlü olan karşı-devrimci; Basmacılar örgütüne mensup. Birçok Bolşevik ve halktan masum insanların kanına girmiş profesyonel katil.

-Maksut aceleciydi.

-Buhara'ya mı gideceğiz?

-Hayır, adam uzun zamandır burada.

-Hive'de mi?

-Evet...

Ev sahibi adam hakkında kısa bir bilgi verirken, Suphi atıldı.

-Bu adamı tanıyoruz!

Bu kez ev sahibi şaşırmıştı.

-Nereden tanıyorsunuz?

-Onunla karşılaştık!

-Nerede?

-Pazar yerinde Beyaz Ordu lehine propaganda yaparken, müdahale ederek engelledik. Aynı kişi bugün caminin önünde karşımıza çıktı ancak bu kez sesimizi çıkarmadık.

-Neden?

-Halkın ciddiye almadığını görüce biz de önemsemedik.

Adam bir açıklama yapma gereği duydu.

-Pazar yerleri ve cami önlerinde böyle şeyler zaman zaman oluyordu, fakat aldığımız istihbaratlara göre onu daha başka yerlerde aradık.

-Kesinlikle o adam, yarın şehirde peşine düşeriz.

-Bu, biraz zor!

-Neden?

-Basmacıların arasında adamlarımız var, durumu biraz geç çözmüş olacaklar ki adam deşifre olduğunu hissedince şehirden ayrılma hazırlıkları yapıyor.

Maksut müdahale etti.

-Desene onu biz yakalayacağız!

-Evet, aldığım talimat böyle.

Suphi'nin başka bir endişesi vardı.

-Bu adam şüphelenince hemen şehir dışına çıkmaz mı?

-Fazla deşifre olmuş bir katilin, kendisine kolaylıkla gizlenebileceği bölgeleri, seçmesi doğal. Aldığımız bilgiye göre; hâlâ burada ve yarın ayrılmayı düşünüyor.

-Hive'de kontrol zayıf mı?

-Elbette... Onun korkusu resmî güçlerden değil, başından beri Bolşeviklerin takibinde, yarın uzak bir köye ya da daha da uzaklara kaçabilir!

Suphi, şimdi de görevin detaylarını öğrenmek istedi.

- Hakkında bilgi verebilir misiniz?

-Burası, Hanlık olmasına karşın, kimin kimi yönettiği belli değil. Sokaklara bazen bizimkiler, bazen de Çar yanlıları hâkim durumda.

-Haddas'ın yerini belirlediğimizde tutumumuz ne olacak?

-Onu şehrin ortasından kaldırmamız mümkün değil. Siz sadece yerini tespit etmeye çalışın. Gündüz işimiz zor, ancak kaldıkları yerde bir gece operasyonu yapılabilir!

* * *

Hive günleri çabuk geçiyordu. Suphi ve Maksut partili arkadaşlarının da yardımıyla uzun takip sonucu katil Haddas'ı yakalayarak uzak bir köyde gözetim altına aldılar. Bu azılı katili sorgulamak üzere Buhara'dan bir Partili heyetin gelmesi beklenirken, Suphi yerel yöneticilerin izniyle Haddas'ı önceden sorgulamak istemişti.

-Adın ne?

-Haddas!

-Peki, yakalandığında arkadaşlara başka isim vermişsin, neden kimliğini gizlemek istedin?

Haddas, bu soruyu bekliyordu, fakat vereceği yanıt konusunda henüz kararını verememişti. Sesi kendini ele verir cinstendi.

-Bana isnat edilen suçları kabul etmiyorum!

-Yani hiç suçun yok!

-Suç neye diyorsunuz, evet. Çar propagandası yapıyorum ama kimseyi öldürmedim!

Maksut sorguyu izliyordu, birden atıldı.

-Ulan madem katil değilsin neden koskoca Kızıl Ordu peşine düşmüş?

Adam kıvırtmayı tercih etti.

-Çatışmalarda karşı taraftan ölenler olabilir!

Suphi tekrar devreye girdi.

-Çocuk mu kandırıyorsun? Katil olduğun kesin, bunun hesabını Kızıl Ordu'ya zaten vereceksin!

Haddas'ı korku basmıştı.

-Siz Kızıl Ordu'dan değil misiniz?

Suphi de sinirlenmeye başlamıştı.

-Ulan şerefsiz! Burada soruları biz sorarız, senin böyle bir hakkın yok.

Maksut, tekrar sordu.

-Buhara'dan neden kaçtın?

Adam bayağı korkmuştu, daha mantıklı konuşmaya başladı.

-Takip ediliyordum, çember daralınca buraya geldim.

-Oradaki arkadaşların seni koruyamadı mı?

-Kimden bahsettiğinizi anlayamadım!

Suphi devreye girdi.

-Saflığa vurma arkadaş, 'Basmacıları' soruyor.

-Önemli biri değilim, sadece sempatizan sayılırım.

Suphi'nin kızgınlığı giderek artıyordu.

-Şimdi sana soracağım sorulara doğru yanıt vermezsen, Buhara'dan senin için gelecekleri beklemeyeceğim!

Adam işin ciddiyetini anlamış, renkten renge girmeye başlamıştı. Suphi iki yakasından tutarak silkelerken sordu.

-Yanında gezen kadrolu şakşakçılar Basmacılardan mı?

-Hayır! Onları parayla tuttum.

-Şimdi de Hive'de tanıdığın Basmacıların listesini istiyorum!

Haddas, başına gelecekleri aşağı yukarı anlamış, bütün arkadaşlarını ele vermeyi tercih etmişti. Uzunca bir isim listesini Suphi'ye sunarken gözlerinden akan yaşlar böylesine azılı bir katile hiç yakışmıyordu.

Suphi ve Maksut, Hive'de görevlerini bitirip, dönüş yolunda Buhara, Semerkant ve Cızak'a uğrayarak oradaki gelişmeleri de raporlarına ekleyip tekrar Taşkent'e döndüler. Şehir hareketli günler yaşarken Suphi'nin en çok merak ettiği, Kızıl Alaylar'ın durumuydu. Yüzbaşı Behiç'ten son durumu öğrendiğinde çok sevinmişti. Sayıları üç bin kadar olan esir Türk ve yerli Müslümanlardan oluşan askeri güç kısa sürede savaşabilecek konuma gelmişti. Bu arada Beyaz Ordu, Kazak bölgesinden doğru Taşkent'i zorluyordu. Suphi ayağının tozuyla genel durumu görüşmek üzere Yedinci Ordu'nun Kazak generali Abdil ile bir araya geldiler. Maksut ve Yüzbaşı Behiç'in de katıldığı toplantıda ilk sözü General Abdil aldı.

-Kolçak güçleri Krasnaya'nın batısında ana karargâhlarını kurarak bölgede kesin hâkimiyet kurduktan sonra saldırıya geçmeye hazırlanıyorlar.

Suphi sordu.

-Güçleri konusunda bir fikriniz var mı?

-Kolçak iyi bir asker, ne düşündüğünü anlamak zor, fakat kuvvetleri genelde toplama ve kiralık askerlerden oluşuyor. Bizim tespit ettiğimiz önemli bir sıkıntıları var.

-Ne olabilir?

General anlatmaya başladı.

-Her ne kadar bölgeyi kontrol edebiliyorlarsa da ikmal zorluğu çekiyorlar... Bölgede gizli çalışan Bolşevik hücreler, ani baskınlarla ikmal kamyonlarını ele geçiriyorlar.

General Abdil devam ediyordu.

-Bölgeye hâkim olmalarına karşın halktan kesin bir destek ala-

mıyorlar. Müslüman Kazaklar, Kızıl Ordu'dan yana tavır koymalarına karşın işgal altında olduklarından tutumlarını rahatça belirleyemiyorlardı.

Suphi, tekrar söze girdi.

-Yani bu nedenlerden dolayı, en kısa sürede harekete geçmeleri gerekiyor.

-Evet... Şimdi biz muhtemelen yapılabilecek genel saldırıyı nasıl karşılayacağız, onu konuşalım?

-Doğrudur... Bizim Taşkent dışındaki kuvvetlerimizin durumunu konuşalım.

General Abdil, açıklamaya başladı.

-Kolçak güçlerinin toplam elli bin civarında olduğunu tahmin ediyoruz, ancak bunun ne kadarının muharip kuvvet olduğu konusunda kesin bir fikrimiz yok. Bu nedenle, onlarla genel bir hesaplaşmaya giremedik. Sadece mahallî çatışmalarla Taşkent'in yüz kilometre kadar kuzeyine çekilerek geniş bir alana karargâhımızı kurduk.

Suphi sordu.

-Sayısal gücümüz ne kadar?

-Onların yarısı kadar varız.

Suphi, şöyle bir düşündü.

-Bizim bir saldırı yapma şansımız yok, sadece onları beklemek zorundayız.

-Öyle gibi görünüyor... Taşkent'in şu anki askeri durumu nedir?

Bu soruya Yüzbaşı Behiç'in yanıt vermesi gerekiyordu. Türk ordusundan kalma alışkanlıkla gayet saygılıydı, konuşurken ayağa kalktı, ne de olsa askerdi ve karşısında bir general vardı.

-Benim elimde savaşabilecek durumda üç bin kişilik Türk-Müslüman Alay var. Gerektiğinde Taşkent'in de savunulması için bir miktar kuvvetin şehirde bırakılması gerekir.

General, bu düşünceyi mantıklı bulmuştu, fakat onun aklı hep cephedeydi.

-Müslüman askerlere cephede çok ihtiyacımız var. Şehirde savunma için bırakacağımız güçlerin, diğer Kızıl Ordu mensuplarından seçilmesi cephenin selameti bakımından gereklidir.

Suphi, ortada Behiç'in çözemeyeceği bir sorun olduğunu anlamıştı.

-Türk-Müslüman Alayların önemi sadece savaşçı olmalarından değil.

Behiç şaşırmıştı.

-Başka ne özellikleri olabilir?

Suphi anlatmaya başladı.

-Türk askerleri, yerli halk arasında çok seviliyor, iyi birer savaşçı olmalarına karşın, halkı da Bolşeviklerin yanına çekebiliyorlar. Bu nedenle daima çatışma bölgelerinde olmaları gerekiyor.

General, Suphi'nin bıraktığı yerden devam etmeye çalıştı.

-Şimdi de planlarımız üzerinde konuşalım. Zaman daraldığından hazırlıksız yakalanabiliriz!

Suphi de önünü açmak istedi.

-Cephenin sorumluluğu sizde olduğuna göre, öncelikle planlarınızı anlatabilir misiniz?

Abdil, başını kaldırdı, kısa bir süre düşünür gibi yaptı ve tane tane konuşmaya başladı.

-Acilen Türk-Müslüman alayını bölgeye göndereceğiz. Kalan kuvvetlerin yeterli bir bölümünü savunma için şehirde bırakıp, süratle çatışma bölgesine intikal edeceğiz.

Suphi, savaş bölgesini öğrenmek istemişti.

-Çatışma bölgesi, tam olarak neresi?

-Taraz ve Baykonur arasındaki geniş bir alanda kuvvetlerimiz her an hazır bekliyor.

-Öyleyse ilk iş olarak Yüzbaşı Behiç'i hemen yola çıkaralım.

Behiç, öncelikle kendisinin yola çıkacağını anlayınca heyecanlanmıştı.

-Eğitim aşamasında pek hissetmedik ama bizim mühimmat durumu nasıl, cephe gerisinden yeterli ikmali yapabilecek miyiz?

General Abdil yanıt verdi.

-İmkânlarımız sınırlı olmasına karşın, ikmal yapabileceğiz ancak uzun süreli bir çatışmaya dayanamayız!

Behiç askeri bilgisini konuşturdu.

-Sanırım bu durum, düşman için de geçerli. Buna göre; onlar da, biz de kısa sürede sonuç almak zorundayız.

Abdil, son sözlerini söyledi.

-İlk anda bizim için savaş kazanmak kadar önemli olan propaganda çalışmalarına hız vermeliyiz.

Yüzbaşı Behiç artık her şeyi anlamıştı ve hazırlıklarını yapmak üzere toplantıdan ayrıldı.

Çalışmalar hemen başlatıldı. Korkulan tek şey; Beyaz Ordu'nun, pek ihtimal verilmemesine karşın baskın harekâtıydı. Taşkent'ten ancak küçük bir kuvvet toplayabilmişlerdi. Her ne kadar durum General'le birlikte konuşulup tartışılmışsa bile Suphi yine de Maksut'la konuyu enine boyuna tartışmak istiyordu.

-Sen ne diyorsun, başarı şansımız ne kadardır?

Maksut kahverengi gözlerini Suphi'ye dikerek bir müddet düşündü ve sonra konuşmaya başladı.

-Öncelikle iki ordunun da fiziki yapısı aynı; birbirinden farklı gruplardan oluşmuş ve eğitimleri yetersiz.

-Onların üstünlüğü ne olabilir?

-Sadece sayı ve silah üstünlüğü, bir de başlarında Çar ordusunun iyi bir subayı var.

Suphi'nin bir merakı vardı.

-Kolçak, denizci olmasına karşın, kara savaşlarını nasıl da böylesine yönetebiliyor?

-Bunun iki nedeni var: Birincisi karşı devrimcilerin elinde pek subay kalmamış, ikincisi, Rusya yıllarca Japonya ve diğer deniz ülkeleri ile savaştı. Bu nedenle, bütün deniz subaylarına piyade eğitimi verirken karacılara da deniz eğitimi verdi.

Suphi kaldığı yerden devam etti.

-Onların üstünlüğünü göz önüne alarak aradaki farkı nasıl kapatabiliriz?

Maksut, hemen yanıt verdi.

-Yerli halk kararsız, önce propaganda faaliyetlerini hızlandırmalıyız.

-Ya sonrası?

-Olası bir çatışmada önce lejyonların üstüne yürüyeceğiz.

Kazan'dan ve Kiev'den biliyorum, bu katiller bir arada savaşmayı tercih ediyor.

Suphi bu düşünceyi anlayamamıştı.

-Bu çelişki değil mi? Düşmanın güçlü kanadına yükleniyorsun, kaybetme riskimiz olmaz mı?

Maksut derin bir nefes aldı.

-Toplama ordunun içinde en seçkin olan bu profesyonel katillerin zaafları var.

-Eksikleri nedir?

-İnançları! Zoru gördüler mi hemen canlarını kurtarmaya çalışıyorlar. Böylece ordunun diğer kanadı da kolayca parçalanmış oluyor.

Suphi, hayretle yoldaşının yüzüne bakarken konuştu.

-Şimdi planlarımızı bu anlayış üzerine mi inşa edeceğiz?

Maksut'un fazla bir kuşkusu yoktu.

-Generalin de onayını alırsak, sorun olmayacaktır.

Suphi de temkinliydi.

-Biz fikrimizi söyleriz, itiraz edeceğini sanmıyorum.

-Öyle olmalı, zaten savaş deneyimi yüksek olan bir komutandır.

Paraz civarında 7. Kızıl Ordu karargâhı hareketli günler yaşıyordu. Komuta merkezinde hummalı faaliyetler sürerken, elinde dosyalarla içeriye giren çıkanın sayısı belli değildi. Planlar, istihbarat raporları ve diğer dosyalar amansız bir yarışa girmişti komutanın masasının üstünde.

General Abdil dosyalara şöyle bir baktı, içlerinden en kalın olanını alarak yanındaki kurmay heyetine döndü.

-Aldığımız istihbarata göre; Kolçak kuvvetleri karargâhında olağanüstü bir hareketlilik var. Anlaşılan, Baykonur'a doğru yola çıkacaklar.

Abdil'in yanında Yüzbaşı Behiç, Suphi ve iki karargâh subayı bulunuyordu.

Önce Suphi konuştu.

-Planlarımızı, son istihbarat raporlarına göre mi yapacağız?

-General şöyle yan gözle baktı Suphi'ye. Bu adam sivil olmasına

karşın, askeri bilgisi yabana atılamayacak kadar yüksek, diye içinden geçirirken yanıt verdi.

-Bilgi kaynaklarımız çok güçlü, güvenmek zorundayız.

-Bir planınız var mı?

-İşte düşünüyorum... Sizin görüşleriniz de benim için önemli.

Suphi de beğenmişti generali. Böylesine yüksek rütbeli subaylar genelde dik kafalı olurdu, fakat Abdil gayet hoşgörülüydü ve sevecendi. Bu nedenle Suphi, düşüncelerini rahatlıkla söyleyebiliyordu.

-Bana göre, Yüzbaşı Behiç'in görüşlerini almalıyız. Esir düşmeden önce birçok savaşa katılmış.

Behiç, ayağa kalktı gayet saygılı ve mahçup bir tavırla söze girdi.

-Düşmanın durumunu, daha önce konuşmuştuk. Bana göre sayıları ve ateş güçleri yüksek olmasına karşın dezavantajları da var.

General dikkatle dinliyordu.

-Dezavantajları ne olabilir?

Behiç, biraz daha rahat konuşmaya başlamıştı.

-Biz nasıl ki Taşkent'te bir miktar güç bıraktıysak onlar da cephe gerisini tutmak için kuvvetlerinin bir kısmını geride bırakmak zorundalar.

General atıldı.

-Bu, onların güç kaybettiği anlamına gelmez.

Yüzbaşı Behiç devam etti.

-Biz onların yaptığını yapmayacağız.

-Nasıl yani?

-Eğer cepheyi kaybedersek, üstün düşman kuvvetleri karşısında tutunmamız mümkün değil.

General şaşırmaya başlamıştı.

-Eeeee?

-Yani diyorum ki; eğer Taşkent'i savunamayacaksak orada neden kuvvet bulunduralım?

-Bütün güçlerimizi de savaşa sürmeyi mi öneriyorsun?

-Bana göre bunun başka yolu yok!

General, elini şakağına koydu, bir müddet düşündükten sonra.

-Galiba haklısın. Tek endişem, acaba onlar bizim hakkımızda ne biliyorlar!

Behiç, aklından geçenleri ifade etmek istedi.

-Onlar da istihbarat topluyorlar, fakat saldırmak istemeleri bizim zayıflığımızdan değil.

-Kendi zaaflarından olduğunu biliyorum ama bu durum güç farkını kapatmıyor.

-Farkı ancak yapacağımız iyi planlarla kapatabiliriz.

General, Yüzbaşı Behiç'e giderek daha çok güvenmeye başlamıştı.

-Kafanızda böyle bir plan var mı?

Behiç konuşurken çok dikkatliydi, karşısında bir general vardı ve bir ölüm kalım savaşında onun fikirlerine önem veriyordu.

-Bir planım var!

General böyle yanıt alacağını biliyordu ve gayet sakince.

-Anlatabilir misin?

-Karargâhımızı mümkün olduğu kadar cepheye yakın kuracağız...

General Abdil konuşmanın sonunu beklemeden hemen atıldı.

-Bu, intihar olmaz mı?

Behiç, hiç istifini bozmadan devam etti.

-Güçlerimizi bölgeye genel bir saldırı esasına göre yığacağız, fakat asıl kuvvetlerimiz kanatlarda olacak.

General buradan devam etti.

-Düşman, merkeze yüklenirken biz de kanatlardan saldırıp onları kuşatacağız.

-Evet...

Abdil, birden yüzünü buruşturdu.

-Eski bir savaş taktiği, bu oyunu ateşli silahlarla oynamaya kalkışırsak intihar etmiş oluruz!

Ve general devam etti.

-Düşündüm de bütün güçlerimizi öne yığarsak, kaybetmemiz halinde Beyaz Ordu kısa sürede Buhara ve Semerkant'ı ele geçirir.

Behiç, kısa bir süre düşündükten sonra yanıt verdi.

-Evet, ateşli silahlar kullanıyoruz, fakat kuvvetlerimizin hâlâ büyük bir bölümü atlı birliklerden oluşuyor. Yarım ay denen bu savaş taktiğinin eski olması aslında avantaj sayılmalı, çünkü düşman böyle bir duruma ihtimal vermez.

Behiç, General'in ikinci endişesini yanıtlamaya çalıştı.

-Beyaz Ordu'yu en çok uğraştıran Bolşevik hücrelerin yaptığını yapacağız. Cephe gerisinde bırakacağımız küçük birlikler düşmanı vur-kaç taktiği ile oyalamaya çalışırken, biz de toparlanmak için fırsat bulmuş oluruz.

General Abdil sert, bir o kadar da endişeli bakışlarla; "Bu planın üzerinde biraz çalışalım" dedi.

* * *

Gün ağarmak üzereydi, gökyüzü henüz seçilemeyecek kadar karanlıktı... Beyaz Ordu'nun öncüleri karanlıkların içinden görebildikleri kadar keşif yapıyorlardı. Neredeyse siperlerin önüne gelmelerine karşın, herhangi bir hareketlilik görememişlerdi. Öncüler ağır hareketlerle geri çekilerek, neden bir tepkiyle karşılaşmadıklarının hesabını yapıyorlardı herhalde...

Kızıl Ordu'nun da istihbaratı hatırı sayılır düzeyde iyiydi. Yerli halkın da genellikle onların yanında olması, bu konuda işlerini kolaylaştırıyordu. Oldukça geride kurulan ana karargâhta General Abdil mum ışığında ekibiyle son durumu görüşüyorlardı.

-Beyazlar acaba planımızı çözebilmişler mi?

Askeri konularla daha çok ilgilenen Behiç yanıt verdi.

-Bazı öncülerin yaklaştığı görülmüş, fakat durumu anladıklarını sanmıyorum!

General'in bir düşüncesi daha vardı.

-Harekete geçtiğimizde, Suphi yoldaş ve bazı sivil partililerin cephe gerisinde kalmasını öneriyorum!

Suphi, göz ucuyla baktı generale.

-Bu mümkün değil! İlk kez çatışmaya girmiyoruz. Kazan'da,

Kırım'da ve birçok cephede savaşlara katıldık.

General yanlış anlaşıldığı düşüncesiyle.

-Sizin iyi bir savaşçı olduğunuza eminim, fakat iyi eğitilmiş, yetişmiş insanlarsınız size her zaman ihtiyacımız var.

Suphi yine de ısrarlıydı.

-Ben ve arkadaşlarım, Türk Kızıl Alayı'nın yanında olmalıyız. Onların çoğu Bolşevik dünya görüşünü benimsememiş bile, sadece bize olan güvenlerinden dolayı savaşıyorlar.

Abdil'in diyecek başka bir sözü kalmamıştı, ancak, sizin istediğiniz gibi olsun, diyebildi...

Sabahın soluk rengi henüz kendini göstermemişti ki, binlerce çadırdan oluşan karargâh birden yangın yerine dönmüştü. Karşı taraftan ateş edilmemesi, Beyaz Ordu tarafından yüksek ateş gücü ile kazanılan bir zafer olarak anlaşılmış olacak ki, düşman komutanları süvarilerine hücum emri verdi. Binlerce atlı yıldırım hızıyla karargâha daldığında hayretler içinde kalmıştı. Siperlerde hiç kimse yoktu, sadece yerlerde parçalanmış atlar ve hâlâ tüten boş çadırlar, süvari komutanını kuşkulandırmıştı. Adam atından inmeden önce elindeki dürbünüyle çevreyi şöyle bir kolaçan ettikten sonra; "At in" emri verdi ama artık çok geçti; "Siperlere girin" diye bağırdığında askerler; "Bu siperler derin kazılmamış" diye yanıt verince, komutan artık her şeyi anlamıştı ve sadece "Kızıllar bizi tuzağa düşürdü" diyebildi...

Kızıl Ordu, düşmanı sağ ve sol kanattan yoğun piyade ateşi altında tutarken, tam cepheden binlerce süvari yıldırım hızıyla daldı Beyaz Ordu'nun içine. Taktik tutmuş, düşman darmadağın kaçmaya başlamıştı. O sırada çatışma bölgesine yetişen bir topçu birliği seri atışlarla kaçan düşmanı imha etmeye çalışıyordu. Her şey birkaç saat içinde bitmiş; Beyaz Ordu yaralılarını çatışma bölgesinde bırakarak geri çekilmişti.

Bu zafer, Çar güçlerini, Kazak bölgesinden atmaya yetmemişti, fakat aldıkları yenilgi Beyaz Ordu'yu kısa sürede toparlanamayacak hale getirirken, Bolşeviklere de nihai saldırı için çok kıymetli zaman kazandırmıştı.

Suphi ve arkadaşları için artık Taşkent günleri bitmişti. Maksut'un vücudunda hafif bir kurşun yarası vardı.

BAKÛ VE SONUN BAŞLANGICI

1920 Nisan ayının son günleriydi; 11. Sovyet Kızıl Ordusu, Enternasyonal Alaylar'ın desteğinde Azerbaycan'a girdi. Müsavat Hükümetini yıkarak, ülkeyi Sovyetleştiren birliklerin başında esir bir Türk subayı vardı. Bunun nedeni, Müslüman olan Azerbaycan halkının desteğini alabilmekti. Ayrıca Kızıl Ordu'nun Nahcivan üzerinden Anadolu'ya geçerek, Mustafa Kemal'in yanında savaşacağı söylentisi, yine Azerilerin bu orduya sıcak bakmasına neden olmuştu. O sıralarda Bakû'de, Komünist Fırka adı altında örgütlenmeye çalışan İttihatçılar, yerli halkı Bolşeviklere katılmaya ikna edebilmek için yayınladıkları "Yeni Yol" adlı gazetelerinde devamlı bu konuyla ilgili yazılar yazarak halktan destek istediler. Bu tutum büyük ölçüde başarılı olurken sonraki gelişmeler çok ilginçti. Kızıl Ordu, Müsavat Hükümeti'ni yıkarak ülkeyi Sovyetleştirdikten sonra, Bolşevik karşıtı faaliyetlere katılmış olan Osmanlı subaylarının tutuklanıp, hatta bir kısmının idam edilmesi, İttihatçıları rahatsız etmişti. Bu konuda yanıldıklarını ve kendilerine verilen sözlerin tutulmadığını sitemkâr bir üslupla seslendirmeye başladılar. Yine gazetelerinde; "Böyle emrivaki olmamalıydı, Azeri halkı daha çok ikna edilmeliydi" şeklinde yumuşak ifadelerle tepki göstermeyi tercih etmeleri ve akabinde, faaliyetlerin devam ederek desteklerini sürdürmeleri, şimdilik bu konunun rafa kalktığı şeklinde anlaşılmıştı.

Bakû... Doğu milletlerinin kaderi çiziliyordu bu şehirde. Asırlardır zalim diktatörlerin baskısıyla, esaret altında tuttuğu yoksul, çaresiz milletler, Sovyet Devrimi ile birlikte harekete geçmişti. Tarih boyu halklarına acı çektiren, gerici, işbirlikçi diktatörler ve

onların arkasında yer alan emperyalistler için tehlike çanları çalmaya başlamıştı. Artık dünyanın ilk sosyalist devrimi, emperyalist cephede beklenmedik bir olaydı. Kendi aralarında yıllardır süren paylaşım savaşlarının nimetlerini bölüşürken, Çarlık Rusyası topraklarında gerçekleşen "Ekim Devrimi" bir anda uykularının kaçmasına neden olmuştu. Bütün korkuları bu başkaldırının, başta Doğu milletleri olmak üzere, diğer sömürge ülkelere yayılmasıydı. İşgal altındaki Anadolu, Mustafa Kemal önderliğinde çıkış yolu ararken, ikili bir taktikle bir yandan İngiliz emperyalizmi ile diğer yandan Sovyetler Birliği ile yapılması gerekenleri gözden geçirme gereği duymuştu.

İngilizler, müttefikleri ile birlikte İstanbul'u işgal altında tutarken, Yunanlıları İzmir'den karaya asker çıkartarak, Ankara'ya doğru genişleyen işgal harekâtına teşvik etmeleri, Mustafa Kemal'i, lojistik destek için Sovyetlere yakınlaştırmıştı. Anadolu ile Sovyetler arasında bu köprüyü kurabilmenin en iyi yolunun, Ankara'da bir resmi komünist partinin kurulmasına izin verilmesi olduğunu çok iyi bilen Mustafa Kemal, hemen girişimlere başlamış ve bu görev için doğu cephesinde bulunan Kazım Karabekir Paşa'yı görevlendirmişti. Paşa ilk etapta Bolşeviklerle görüşmeler yapmak üzere Doktor Fuat Sabit ve Doktor Ömer Lütfü Efendi'yi 1919 sonbaharında Bakû'ye gönderdi. Azerbaycan'da iş başında bulunan Müsavat Hükümeti, çok zor günler geçirdiği bir zamanda, yer altında faaliyet gösteren Bolşeviklerle, sosyalist kanadı temsil eden Hümmet Partisi aracılığı ile görüştü. Bu, aslında ilk görüşme değildi. Mustafa Kemal daha önce Samsun ve Havza'da Sovyet yetkililerle görüşüp, silah ve para yardımı konusunda "işgalcilere karşı mücadele" koşulu ile sözlü de olsa anlaştı. Doktor Fuat Sabit ve Doktor Ömer Lütfü'nün verdiği rapor: "Komünizmin, Anadolu topraklarında uygulanmasının mümkün olmadığı" yönündeydi, fakat raporlarında "silah ve para yardımı" konusunda söz aldıklarını belirtirler.

Görüşmeler sadece bunlardan ibaret değildi. Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, tutuklu bulunduğu İstanbul'dan firar ederek Küçük Talat'la birlikte Sivas'a geldi. Orada bulunan Mustafa Kemal'den talimatlar alarak, Azerbaycan Hükümeti ile görüşmeler yapmak üzere Nahcivan üzerinden Bakû'ye geldiler. İlişkiler o kadar karmaşıktır ki, Bolşeviklerle yapılan görüşmeler, bunlarla da

sınırlı değildi. İstanbul'dan, "Karakol Cemiyeti" tarafından gönderilen Baha Sait de Bolşeviklerle görüştü, hatta bir takım anlaşmalar bile yaptı. Karmaşık durum yine bitmemişti. Bakû'de bulunan Türk savaş esirleri de Bolşeviklerle temasa geçerek, Anadolu'daki savaşa nasıl yardım edebileceklerinin yollarını aradılar. Ankara Hükümeti, Baha Sait'in Bakû'deki faaliyetlerinden rahatsızdı. Hiçbir yetkisinin olmadığını, hatta kendisini tanımadıklarını, telgrafla Bakû'ye bildirdiler.

İçinden çıkılması zor karmaşık ilişkiler yumağı giderek daha da anlaşılmaz hale gelirken, Mustafa Suphi, Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi üzerine, Anadolu'ya daha yakın bir noktada hem çalışma koşullarının hem de geçişin kolay olacağı düşüncesi ile ilk sürgün yıllarının yanı sıra, Kırım ve Taşkent'te yürüttüğü mücadele içinden gelen yirmi beş arkadaşı ve Yüzbaşı Behiç'i de yanına alarak Bakû'ye geldi. Duyduklarının dışında gelişmeleri tam olarak anlayabilmek için, şehirde üç-beş günlük bir çalışmanın yanı sıra Bolşevik Parti temsilcileri ile bir dizi toplantılar yaparak durumu anlamaya çalıştılar.

Anadolu'ya geçme hayalleri ile geldikleri Bakû'de karşılaştıkları durum; kısa sürede bir komünist örgütlenmeye gidilebilecek kadar elverişli değildi. Suphi, tutumunu belirlemeden önce aralarında, gençlik kollarından yetişen ve en eski Bolşevik, hemşerisi Maksut'la her zamanki durumu enine boyuna görüşmeyi kendine temel ilke edinmişti.

1920 Mayıs ayının son günleriydi, hareketli geçen bir günün ardından, kaldıkları otelde arkadaşları o günkü yorgunluğunu atmak üzere derin bir uykuya dalmışken, onlar odalarını aydınlatan kirli ampullerin yaydığı soluk ışıklar altında, belki de Doğu milletlerinin kaderini konuşmak için bir aradaydılar. Düzenli aralıklarla tıraş olan Suphi, son günlerde buna pek fırsat bulamamış ve saç-sakal birbirine karışmış durumundaydı. İki arkadaş, şimdi bir otel odasında, nereden başlayacaklarını bilmeden, anlamsız bakışlarla birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Sessizliği ilk bozan Suphi oldu.

-Bakû'de karşılaştığımız durum hakkında ne düşünüyorsun?

Maksut, böyle bir soruyu bekliyordu. Nasıl yanıt vereceğini düşünürken, beş on saniye sonra çatık kaşlarını daha da yukarıya kaldırarak, irileşen gözlerini arkadaşının yüzüne dikti.

-Kapsamı çok geniş bir soru sordunuz, ancak ilk izlenimimi söyleyeyim; ipini koparan Bakû'ye gelmiş.

O ana kadar yüzü asık ve düşünceli olan Suphi, birden kulakları çınlatan bir kahkaha patlattı.

-İlahi yoldaş, bu kadar geniş ve karmaşık konu, ancak böylesine kısa ve özlü anlatılabilirdi!

-Şimdi konuya geçelim, edindiğim ilk izlenim; Bolşevikler kimseye hayır dememiş, her konuştuğu gruba neredeyse tanıma sözü vermişler...

-Bolşevikler Anadolu hareketi hakkında, öne çıkanların ideolojik ve sınıfsal tahlillerini önceden doğru olarak yapmışlar, bu noktada işgalcilere karşı olan her grupla yakınlaşmada sakınca görmüyorlardı.

-Bunu anlayabilirim, ancak ırkçı-milliyetçi İttihatçıları muhatap almaları beni ürkütüyor. Vaktiyle Osmanlı'nın muhalifi olduklarından Çar rejimi tarafından el üstünde tutuluyorlardı, fakat şimdi roller değişti. Adamlar "Komünist Partisi" adıyla muvazaa partisi kurmaya çalışıyorlar ve bir de üstüne üstlük Sovyet rejimi tarafından tanınmayı talep ediyorlar!?

Suphi, gözlüğünü çıkararak masanın üstüne koydu, sağ elini sakallı yüzünde bir süre gezdirdikten sonra yanıt verdi.

-Parti, onların Anadolu'daki taraftarlarını düşünerek böyle davranmış olabilir?

Maksut, işin içinden çıkmaya çalışıyordu.

-Sizin anlattıklarınızı da göz önüne alırsak; İttihatçılar Anadolu hareketine destek verir, fakat Mustafa Kemal'in önderliğini asla kabul etmezler.

Suphi devam etti.

-Onlar da bu yarışa parti kurarak katılmak istiyor, ayrıca bu işin ciddiyetini kavramayacak kadar yetersiz olan bir takım esirler de kendi başlarına hareket ediyorlar. Oysa bizler bu savaşı yıllar önce başlatmış ve bütün olumsuzlukların üstesinden gelebilecek deneyime sahip olmuşuz...

-Diyorsunuz ki; bizler politik birikimimizle bu işlerin üstesinden geleceğiz!

-Evet...

Maksut, bunun nasıl olabileceğini merak etmişti.

-Nasıl bir başlangıç yapmayı düşünüyorsun?

-Benim gördüğüm tablo; İttihatçılar bu işi daha çok ileriye götürmüşler. Çıkardıkları bir gazetenin yanı sıra, ülkenin Sovyetleştirilmesinde önemli rol oynamışlar, işe onlardan başlayacağız.

-Bu işlerden vazgeçmelerini mi söyleyeceğiz?

-Hayır, böyle olmayacak! Onlarla birlikte çalışacağız!

Maksut, şaşırmıştı...

-Bu nasıl olacak? Aramızda dağlar kadar fark var.

Aslında Suphi, görüş ayrılıkları üzerinden yürümeyi çoktan tercih etmişti bile.

-Bütün bu gelişmelere karşın beklentileri çok farklı... Daha şimdiden pek belli etmiyorlar ama Bolşeviklerle aralarında birçok sorun var. Biz de bu çelişkileri değerlendirmeye çalışacağız.

-Ne gibi sorunlar?

-Müsavat Hükümeti'nin yıkılması ve bazı Osmanlı subaylarının tutuklanmasını hazmedemiyorlar.

Maksut, anlar gibi oluyordu.

-Bu konuda kendilerine söz mü verilmiş?

-Belki birileri bir şeyler söylemiş olabilir! Durum hiç de sanıldığı gibi değil.

-Peki nasıldır?

Suphi, anlatmaya devam etti.

-Mondros Mütarekesi'nden önce Osmanlı Ordusu Azerbaycan'a girdiğinde; bazı esir subaylarla birlikte Ermeni Taşnak milliyetçilerinin desteğini de alarak birçok Bolşevik militanı tutuklamış ve idam etmiştir.

-Yani onlar için madalya mı bekliyorlardı? Kızıl Ordu en doğrusunu yapmış.

Suphi, diğer önemli konuyu da açıklamak istedi.

-Kendilerine verilen sözlerden en önemlisi; 11. Kızıl Ordu'nun Anadolu'ya yardım için gönderilmesidir.

Maksut, buna ihtimal vermiyordu.

-Bolşeviklerin böyle bir vaatte bulunacaklarını sanmıyorum. Koca

Osmanlı ordusunda görev yapmış insanlar, bunun mümkün olamayacağını bilmezler mi?

-Bilmemeleri mümkün değildir. Belki de kendileri halkı ikna edebilmek adına böyle bir söylenti çıkarmışlardır.

-Olabilir, yoksa bu politika iç savaş kıskacındaki Sovyet Devleti'nin, Müttefiklere karşı savaş ilanı anlamına gelir!

Suphi, tekrar esas konuya geldi.

-Hemen Fırka yöneticilerine başvurarak birlikte çalışmak istediğimizi bildirelim!

-Kabul ederler mi?

-Başka şansları yok. Bolşevikler nezdinde bizim itibarımız daha yüksek. Ayrıca ben daha başka bir zaaflarını tespit ettim... Lenin'in devrimci esnekliklerle taktiksel zenginliklerinden de yararlanacağız. "Düşmanına yakın ol!..." özdeyişini unutmayalım...

Maksut aceleyle sordu.

-Nedir?

-Bunların Marksist geçmişleri olmadığından, devrimci bir gazeteyi çıkarmakta zorlanıyorlar. Göreceksin bizlere dört elle sarılacaklar.

-Bizim çıkardığımız gazete ne olacak?

-Zaman içinde, "Yeni Yol'un" yerini alacaktır.

-Tasfiyeden mi bahsediyorsun?

Suphi bu konuda kararlıydı.

-Bunun başka bir yolu yok. Başta İttihatçılar olmak üzere diğer girişimleri kendi önderliğimiz altında toplayamazsak, Anadolu hayalimiz erken biter.

Vakit ilerliyordu ve ertesi günkü yoğun mesaiye hazır olabilmek için uyumaları gerektiğinin farkındaydılar. Gözleri neredeyse kapanmak üzereydi ve tavanda asılı ampullerin düğmelerini çevirecek kadar güçleri kalmıştı.

İki arkadaşın tasarladıkları çok kısa bir sürede gerçekleşti. İttihatçı kadrolar daha farklı yöntemlerle çalıştıkları için önemli isimlerinden birkaçını Moskova'ya göndermeleri, Suphi ve arkadaşlarının işlerini kolaylaştırmıştı. Tasfiye işlemi, Bolşevik Partisi ve Azerbaycan hükümetinin desteğinde zaman zaman zor kullanılarak

gerçekleşmişti. Suphi ve arkadaşları bunu yaparken genç İttihatçı kadroları da kazanmasını bilmişlerdi. Ancak tasfiye edilen kadrolar hemen geri çekilmemiş, Suphi ve arkadaşlarının, Moskova'dan Kırım'a, oradan Türkistan'a uzanan komünist parti çalışmalarına karşı ilk ciddî muhalefetini oluşturmaya başlamışlardı.

İlk olarak beşer kişilik gruplardan oluşan, "Merkez Büro" ve ona bağlı olarak çalışan, "Bakû Komitesini" kurarak faaliyetlerine başladılar. İttihatçıların tasfiyesinden sonra tekrar, *Yeni Dünya* yayın hayatına başladı. Suphi, düşüncelerini ve bütün hedeflerini bu gazete yoluyla dünyaya ilan etti. Komünist Partisi'ni kurma çalışmalarını ve diğer faaliyetlerini düzenli olarak "Merkez Büro"ya rapor etti. Ankara Hükümeti, bu gelişmelerin farkındaydı ve artık Kazım Karabekir de yazışmalar ve diğer görüşmelerde Suphi'yi muhatap almaya başladı.

Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş çalışmalarında, "Merkez Büro"ya bağlı olarak çalışmasına karşın "Bakû Komitesi"nin önemi büyüktü. Suphi, yazışmalarda genellikle bu ismi kullanmayı tercih etmekteydi. 1920 Temmuz ayında Süleyman Sami tarafından Ankara Hükümeti'ne iletilmek üzere getirilen mektubun altındaki imzalara bakıldığında, Bakû Komitesi'nin üyelerinin; Süleyman Sami, Yüzbaşı Yakup, İsmail Hakkı, Yüzbaşı Nedim Agâh, Salih Zeki ve Mehmet Emin olduğu göze çarpmaktaydı. Bakû Komitesinin örgütlenme tarzına bakıldığında, kurulması tasarlanan partinin ne kadar önemli hedefleri olduğu hemen anlaşılır. İdari, askeri, maliye, matbuat, iletişim ve istihbarat başlıkları altında komiteler kurarak savaşa hazırlanan bütünlüklü bir parti kimliğinde olduğu görülmekteydi.

Suphi, Sovyet coğrafyasında gittiği her yerde yaptığı kültürel faaliyetler içinde, Orta Asya'da farklı lehçelerde konuşulan Türk dillerinin ıslahına özel bir önem verdi. Bakû'ye geldiği ilk günlerde, öncelikle bu tür toplantıların yapılabileceği salonların temin edilmesi çalışmalarını öne aldı. Akabinde üyelerin eğitimi için Parti Okulu açmış, onca işin arasında tiyatro çalışmaları yaptı. Çeşitli komünist yayınları Türkçe'ye çevirebilmek için kurduğu "Tercüme Komisyonu" kısa sürede birçok kitabı tercüme ederek dağıtımını gerçekleştirdi. Daha sonra fiziki örgütlenme faaliyetlerini yürütürken kurduğu, "Esirler Şubesi" ile "Enternasyonal Alayların" yapılanmasına önemli katkılar sundu. İleride kurmayı düşündüğü, "Türk

Kızıl Ordusu" ve "Komünist Parti" kadrolarını oluşturmak için bu gruplarda öne çıkan isimlerin Parti Okulu'nda eğitilmesini sağladı. Azerbaycan'a gelir gelmez oradaki katılımlarla oldukça çoğalan kadroların bir bölümünü propaganda ve örgütlenme faaliyetleri için Anadolu'ya gönderdi. Daha sonra, kısa yoldan Anadolu'ya ulaşabilmek amacıyla Nahcivan'da kurduğu üslerde eğitimini tamamlayan "Türk Kızıl Ordusu" mensuplarını elverişli koşulların oluşmasına kadar hazır tuttu. Nahcivan'dan yapılan geçişleri engellemeye çalışan Ermeni Taşnak Ordusu'na karşı, 11. Sovyet Kızıl Ordusu'nun erkenden harekete geçmesinde etkili olan Suphi, Ermenistan'ın da Sovyetleştirilmesine önemli katkıda bulundu.

Suphi, işgal altındaki İstanbul'da örgütlenmeye, büyük risklere karşın, özel bir itina gösterdi. Orada faaliyet gösteren komünistlerle bağ kurmak ve propaganda çalışmaları yapmak üzere iki partiliyi bu şehre gönderdi. Ayrıca Müskom'un önemli önderlerinden Şerif Manatov ve işgal kuvvetleri arasında yine propaganda çalışmaları yapmak üzere yabancı uyruklu bir kişi, İstanbul'a gelerek faaliyetlere başladı. Suphi'nin çalışmaları bunlarla sınırlı değildir. Birçok partili arkadaşını başta Erzurum, Trabzon olmak üzere diğer şehirlere göndererek çalışma alanını genişletmeye çalıştı. O sıralarda Ankara'da kurulan ve çok kısa bir sürede, başta Eskişehir olmak üzere ülke çapında örgütlenmeye çalışan, "Yeşil Ordu"nun faaliyetlerini izlemek için bir grup üst düzey yöneticiyi Eskişehir'e yolladı. Bütün çalışmaları bunlarla da sınırlı değildir. Henüz Sovyetleşmemiş olan Ermenistan, Nahcivan ve bir takım Kafkas ülkelerinde illegal faaliyet gösteren komünistlerle de ilişki kurarak, hem Sovyet Devrimi'ne hem de Anadolu hareketine destek olmalarını istedi. Türkiye Komünist Partisi'ni oluşturmada yaptığı çalışmalar, çok kısa sürede sonuçlarını vermeye başlayınca, ortaya çıkan güçlü bir örgütlülüğün gerektirdiği ekonomik sorunları aşmada Bolşevik Partisi ve Azerbaycan Komünist Partisi'nden para ve askeri yardımlar aldı.

Mustafa Suphi, yaptığı bütün çalışmaların sonucu olarak, nihai hedeflerini *Yeni Dünya* gazetesinde yazdığı makalelerde açıkça belirtti. "Artık bütün dünyada diktatörlerin, sultanların sonunun geldiğini, aynı akıbetten Osmanlı'nın da kaçamayacağını" yazarken, saltanattan sonra kurulacak iktidarın "yeni sultanlara ve paşalara" kesinlikle teslim edilmeyeceğini, defalarca yazmıştı. Ülkenin kur-

tarılmasından sonra, "işçi-köylü iktidarının" kurulacağını, açıkça belirtmekten çekinmemişti. "Kadının kimliği ve toplumdaki yeri" Suphi'nin en çok ilgi duyduğu konulardan biriydi. "Batıda kadın hakları, Anadolu kadının içler acısı durumu ve Sosyalist Devrim'in gerçekleşmesinde kadının rolü" üzerine çalışmalar başlatarak, çeşitli makaleler yazdı.

MAKSUT BATUM'DA

Tarihi değiştiren kanlı hesaplaşma, üç yıldır sürüyordu. Dünyanın en büyük coğrafyasında farklı inanç ve kültürlere sahip halklar, yirmi beş milyon kilometre kare alanda özgürlüklerinin peşine düşmüştü. Bu anlamlı kavga, tüm Doğu milletlerinin gözünü kamaştıran başarılarla sürerken, kurtulma ümidi beliren yoksul milletlerin temsilcileri, Bakû'de toplanmaya başlıyordu.

Suphi, arkadaşlarını motive etmek için gece gündüz profesyonelce çalışıyor ve dinlenmeye çok az zaman ayırabiliyordu. Bakû'ye geleli iki ay kadar olmuştu. Yapılan çalışmalar ve alınan mesafe baş döndürücü hızla sürmesine karşın, Suphi hiçbir şeyi yeterli görmüyor ve daha fazlasını istiyordu. Arkadaşları ile sık sık toplantılar yaparken, hemşerisi Maksut'la ayrıca görüşüyor ve saatlerce gelişmeleri tekrar tekrar gözden geçirip, yeni analizler ışığında yön bulmaya çalışıyorlardı. Yine gecenin bir saatinde bir aradaydılar.

-Maksut yoldaş, kısa sürede geldiğimiz nokta hakkında düşüncelerini anlatabilir misin?

-Çok yol aldık... Mesafelerin, böylesine süratle kat edilmesi, insanın başını döndürüyor. Az zamanda geldiğimiz bu nokta önemli. Artık Ankara hükümeti ve bağlantılarının, bizleri muhatap alması, sırtımıza daha büyük sorumluluklar yüklüyor.

-Bu tespitin doğru, konuyu biraz daha açabilir misin?

-Ateş çemberi içinde çıktığımız bu yolda, düşmanlarımız şu anda karşımızda görünenler değil, ileride kavga kızıştıkça bugün yanımızda görünenler karşımıza geçebilir!

-İttihatçıları mı kastediyorsun?

-Öncelikle onlar ve elbette sırada olanlar da var. Benim esas canımı sıkan bu gruplara karşı Bolşeviklerin tavrı.

Maksut, bayağı meraklanmıştı.

-Anlatabilir misin?

Suphi'nin kaşları çatıldı, düşünceliydi de.

-Konuya nasıl baktıklarını tam olarak bilemiyorum. Almanya'dan Moskova'ya gelen bir grup İttihatçı subayı en üst düzeyde karşılamışlar. Kapitalizme karşı çıkmadan biçimsel açıdan anti-emperyalist poz veren herkese mavi boncuk dağıtıyorlar gibi geliyor bana.

Suphi, biraz duraladı, dalgındı ve kendi sözlerine tekrar yorum yaptı.

-Ancak biz konuya, olay ve olgulara yine de tarihsel-sosyal iyimserliğimizle yaklaşmalıyız. Onlar devlet, biz daha işin başındayız ve henüz Parti bile değiliz.

-Sonuçta bütün hayallerimiz, binbir çıkar ilişkilerinin harmanlandığı uluslararası diplomasiye kurban gitmesin!

Suphi, hemşerisini çok iyi anlamıştı ve tatmin edici cevap verebilmek için birkaç saniye düşündü.

-Böyle olmaması için tek şart; Anadolu topraklarında kazanılacak kesin bir zaferdir.

-Öyleyse zafere giden yol, oldukça zorlu geçecek.

-Haklısın, bu sorunları aşmada tek yöntem ideolojik mücadele olmamalı, zaman zaman şartlar el verdiğince diğer yöntemleri de denemeliyiz. Yani pratik örgütçü çalışmalara daha fazla hız vermeliyiz.

Maksut'un amacı konuyu İttihatçılara getirmekti.

-Milliyetçilerle nasıl başa çıkmayı düşünüyorsun?

-Onları Bakû'de kontrol altına aldık, fakat işin peşini bırakmıyorlar.

Maksut, düşüncesini söyledi.

-Görebildiğim kadar, burada pek faaliyetleri yok.

-Biliyorum, çalışmalarını Bakû dışına taşımışlar; Batum'da sözde "millî ordu" kurmaya çalışıyorlar.

-Bunların asıl niyeti nedir?

Suphi, açıklamaya devam etti.

-Bir yandan Mustafa Kemal'i tasfiye ederek, Anadolu hareketini ele geçirmek istiyorlar, diğer yandan bizim başlattığımız hareketi baltalamaya çalışıyorlar. Bizim başlattığımız Komünist Hareket'in arkasında Leninist Bolşevik Partisi, onların çabaları önündeki en büyük engel. Bakû'de başarılı olamadılar, Batum'daki hükümetin zayıflığından yararlanarak gurbetçiler arasında "panislamist, panturanist, pantürkçü" siyasî ve askerî faaliyetlerde bulunuyorlar.

Maksut meraklanmıştı.

-Daha başka çalışmaları var mı?

-Elbette var!

-Ne gibi çalışmaları var?

-Gence olaylarını biliyorsun. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri, Bolşeviklere karşı isyancılarla birlikte savaşmış ve Kızıl Ordu'nun daha çok zayiat vermesine neden olmuştur. Şimdi bu olayın izlerini silmeye çalışıyorlar.

-Gerekçeleri neydi?

-Kızıl Ordu içindeki milliyetçi Ermenilerin, Azeri halkına karşı kötü davranmasını gerekçe olarak ileri sürmüşler. Ankara hükümeti, Nuri Paşa hakkında soruşturma açmış hatta tutuklama kararı bile çıkartmışlar.

-İttihatçı kafası işte, tahammül edememiş... Bolşevikler bu işe ne diyor?

-Önemsiyorlar, soruşturma açmak ve bu konuda araştırma yapmak üzere beni görevlendirdiler.

Maksut şaşırmıştı.

- Çalışmaya ne zaman başlıyorsun?

Suphi'nin, ciddî ve yorgun bakışlarında hafif bir gülümseme belirdi.

-Birkaç gün içinde beraber başlıyoruz.

-Ben de mi geliyorum?

-Hayır, sen başka tarafa gidiyorsun!

-Nereye?

-İttihatçıların faaliyetlerini izleyip etraflıca bir rapor hazırlamak

üzere Batum'a gidiyorsun.

-Batum Sovyet kontrolünde değil, sıkıntı yaşamaz mıyız?

-Sen oraları iyi biliyorsun, gerekli bilgileri edinmek için on beş günlük bir çalışma yeterlidir.

Maksut'un verilen göreve itiraz edecek hali yoktu, uyku da bastırmıştı. Bir an önce istirahata çekilmek istiyordu.

-Böylece toplantı da bitmiş oldu. Yarın hazırlıklara başlayabiliriz.

Suphi, itiraz etti.

-Henüz bitmedi daha anlatacaklarım var.

Suphi, Maksut'un kapanmaya yüz tutmuş gözlerine bir müddet baktıktan sonra, konuşmasına devam etti.

-Bakû'de büyük bir törenle yola çıkardığımız Türk Kızıl Alayının, Zengezur'da uğradığı saldırının bilançosu elimize ulaştı. Buna göre; Alayımız, Taşnak Ordusu'nun önünü kesmesi nedeniyle, sınıra ulaşamamış ve yetmiş beş kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmış.

-Taşnak Hükümeti yıkılmadan Anadolu'ya ulaşabilmemiz çok zor olacak!

-Haklısın, Gence isyanı Kızıl Ordu'yu bayağı yıprattı. Sanıyorum bundan sonraki ilk hedef Ermenistan'ın Sovyetleştirilmesi olacak. Bu arada senden bir talebim daha olacak.

-Evet, dinliyorum!

-Batum'da, her ne kadar da kontrolümüz altında değilse de nüfus itibariyle Gürcü, Laz, Çerkes vb. halkların yanı sıra Türkiyeliler de bulunmaktadır. Orada yapacağın çalışmaların yanı sıra, geçişler için uygun olup olamadığını da araştırırsan sevinirim.

Maksut, üzerine aldığı ikinci görevi de kabul ettiğini ifade ettikten sonra konuşmalarını sonlandırdılar.

Ve yeni görevleri başlamak üzereydi...

"Sürekli göz önünde olduklarından, bir otele yerleşmeyi sakıncalı buluyordu. Bilgi toplamak için en uygun mekânlar kahvehaneler olmasına karşın, yatacak yer sorunu bu seçeneği de imkânsız kılıyordu." Böyle düşündü Maksut. Yolculuk esnasında ve birçok seçeneği beyninde yarıştırarak sonuca varmak düşüncesindeydi. İşin

kötüsü yolculuk kısaydı ve karar verebilmesi için çok az bir zamanı vardı. Yol bitmek üzereyken, nihai karara varmıştı; fırın işçileri çok erken saatlerde işe başladıklarından işyerlerinde kaldığını, Moskova'da fırıncılık yaptığı günlerden biliyordu.

Kendini nasıl tanıtacağını da kısa sürede tasarlamalıydı. Hemen kafasında birkaç senaryo oluşturdu. Esaretten dönen bir Türk askeri olarak Batum'da yol parası için bir müddet çalışmak zorunda olan Karadenizli rolünü oynayacaktı. Şehre indiğinde ilk gözüne çarpan lokantaya uğradı, karnını doyurmaya çalışırken bir şeyler öğrenmeye çalışacaktı. Masaya oturdu, yan masaya servis yapmaya çalışan garsona önce Türkçe seslenerek, şansını denemek istedi.

-Bakar mısın?

Garson yirmi yaşlarında genç bir delikanlıydı. Kendisine Türkçe seslenilmesi hoşuna gitmiş olacak ki, gülümseyerek masaya yaklaştı.

-Buyurun!

Delikanlının da Türkçe konuşması, "Şansım yaver gidiyor" düşüncesi ile Maksut'u sevindirmişti.

-Yiyecek bir şeyler istiyorum.

-Elbette... Nerelisiniz?

-Trabzonluyum, esaretten dönüyorum.

-Kaçtın mı?

-Hayır, sağlık sorunlarım vardı bıraktılar.

Delikanlı sandığından meraklı çıkmıştı, ancak acıkan karnı daha öncelikliydi.

-Önce şu yemekleri getir, ondan sonra konuşalım.

Garson geri döndüğünde, heyecanından önce kendi oturdu ve servis hizmetini yerine getirdikten sonra, kendinden bahsetmeye başladı.

-Ben Rizeliyim; Salaha Deresi'nden... Burada babamla birlikte çalışıyorum.

-Lokanta sizin mi?

-Evet.

-Desene Türk lokantasına gelmişiz.

-Yabancılar da geliyor ama müşterilerimizin çoğu Türk.

Maksut, önündeki yiyeceklerden atıştırırken esas konuya gelmek için fırsat kolluyordu.

-Burada Türklerin çalıştırdığı fırın var mı?

-Vardır... Neden sordun?

-Ben fırın işlerinden anlarım, çocukluğumda bayağı çalıştım.. Memlekete gitmeden önce biraz çalışmak istiyorum.

-Bizim de işçiye ihtiyacımız var. İstersen, babamla konuşayım, birlikte çalışırız.

Öneri ilginç gelmişti ona, bir an; "Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz" diye içinden geçirirken, birden aklına nerede kalabileceği geldi.

-Yatacak yeri nasıl ayarlayabiliriz?

-Buna gerek yok, bizim üst katta çalışanlar kalıyor.

Sevinmişti Maksut. Daha ilk günden, işi yolunda gitmeye başlamıştı.

-Babanızla şartları konuşabilir miyiz?

-Elbette...

Ve konuştular; çalışma saatlerini, izin günlerini, arada sırada fırsat buldukça şehirde gezmeyi bile konuştular. Maksut için her şey mükemmel gidiyordu, alacağı ücret dışında. Bunun da o kadar önemi yoktu. Lokantanın sahibi işe başlamadan birkaç gün dinlenmesini salık vermişti, ne de olsa esaretten dönen bir hemşerisi idi. Maksut, bu boşluğu şehri gezerek doldurmak istedi. Daha tanışalı birkaç saat olan genç hemşerisi ile daldı şehrin sokaklarına. Yürürken omzuna kadar inen saçları denizden doğru hafifçe esen rüzgârın etkisiyle dalgalanırken o, dikkatlice sağa sola bakınarak bir şeyler arıyordu. Avını takip eden bir aslan dikkati ile çevreyi kolaçan eden gözleri, yuvalarında fıldır fıldır dönüyordu. Bir müddet dolaştıktan sonra, genç arkadaşına dönerek.

-Yahu doğru dürüst tanışmadık bile, önce adını öğrenelim!

-Hızır, ya seninki?

-Maksut.

Epeyce dolaştıktan sonra bu kez yaşını sordu Maksut... "Yirmi iki" yanıtını alınca.

-Ben de yirmi sekiz yaşındayım. Demek ki aramızda fazla bir

yaş farkı yok.

-İyi anlaşacağız!

Çabuk ısınmışlardı birbirlerine, ayrıca Hızır'ın konuşma tarzı ve davranışlarından kendine göre bazı sonuçlar çıkaran Maksut; bu çocukta bir şeyler var, diye geçirdi içinden. Maksut, bilgi toplamaya lokanta müşterileri üzerinden işe başlamak zorundaydı, ancak kahvehaneler de yabana atılır cinsten değildi.

-Lokantaya dönmeden önce, seninle bir çay içebilir miyiz?

-İçebiliriz, bildiğim Türklerin çalıştırdığı kahvehaneler var.

Maksut, bu habere ayrıca sevinmişti.

-Çok iyi, bir tanesine uğrayıp çayımızı içelim.

Birkaç sokak geçtikten sonra, önünde durdukları iki katlı ahşap binanın yeni inşa edildiği, çevreye yayılan kesif çam kokusundan anlaşılıyordu. Hava oldukça sıcaktı, müşteriler mini bir parka benzeyen bahçede oturuyorlardı. Ilık Karadeniz rüzgârlarının serinlettiği bahçeyi, güneşin yakıcı etkisinden koruyan gökyüzüne doğru uzanan selvi ağaçlarına eşlik eden birkaç çınar ve söğüt vardı. Maksut'la Hızır saatlerce yürümenin etkisiyle yorulmuşlardı. Hemen bir masada oturdular. Söyledikleri çaylar henüz gelmeden, yan masada hararetle konuşan üç kişiye gözleri takıldı. Yaşlı olanı konuşuyordu.

-Mustafa Kemal adında bir paşa, Ankara'da yeni hükümet kurarak padişaha karşı isyan bayrağı açmış. Sözde yeni bir ordu kurup işgalci Yunanlıları denize dökecekmiş.

Az daha yaşlıca olanı söze girdi.

-Yapabilir de, Çanakkale Savaşı'nda büyük başarılar kazanmış.

-Orada Padişahın ordusunda savaşıyordu, şimdi ordu filan yok. Kaldı ki İstanbul da işgal altında.

-Hiçbir umut yok mu?

-Düşman Sakarya'ya doğru hızla ilerliyor. Sanırım Padişahımız, buna bir çözüm bulacak.

Bu tespite, adam sesini biraz daha yükselterek yanıt verdi.

-Ne çözümünden bahsediyorsun! İşgalcileri, Padişahın kendisi çağırmadı mı?

-Bunu da nereden çıkardın?

-Öğrendiğime göre, İstanbul'da bu yönde fetvalar çıkarılıyormuş!

Yaşlı adam, uzun sakallarını sıvazlayarak bir müddet düşünür gibi yaptı.

-Aslında bir çözüm var.

-Nedir?

-Enver Paşa'nın tekrar ordunun başına geçmesi...

O ana kadar konuşmaları dikkatle dinleyen üçüncü kişi yumruğunu hafifçe masaya vurarak.

-Yahu sen ne diyorsun? Bu ülkeyi Enver Paşalar, padişahlar bu hale getirmedi mi? Siz hâlâ bu köhnemiş insanlardan medet umuyorsunuz. Bırakın da Ankara'da pırıl pırıl bir komutan, imparatorluktan kalan son parçayı kurtarsın ve küçük de olsa bir vatanımız olsun.

Maksut, kulak misafiri olduğu konuşmalardan etkilenmişti. Peşinde olduğu bilgileri, elde etme adına bu diyalogdan yola çıkarak Hızır'ın konu hakkında ne düşündüğünü öğrenmek istedi.

-Hızır bu adamlar ne konuşuyor? Ben yıllardır esir olduğum için ülkemizdeki gelişmelerden pek haberdar olamadım. İstanbul'un işgalini biliyorum, Mustafa Kemal'i de duydum, fakat bu konuda teferruatlı bir bilgim yok. Bir de Bakû'de Anadolu savaşına katılmak üzere Türk komünistlerinin örgütlendiğini duydum.

Genç delikanlı, yeni tanıdığı hemşerisini dinlerken kuşkulanır gibi oldu. Kafasını şöyle birkaç kez sağa sola çevirdi, gözlerini yukarı doğru kaldırdı ve birkaç saniye yemyeşil dallardan parça parça görünen gökyüzüne baktı. Karar vermeye çalışıyordu. Kafası karma karışıktı. Son olarak, bir an "Kim bu adam?" diye içinden geçirdi. Yine de hemşerisiydi ve ona güvenmek zorundaydı.

-Bilmediğin şeyler olabilir, fakat esaret yıllarında da olsa memleketin sorunlarına uzak durmamışsın.

-Bazen gazeteler ulaşıyordu. Kamp yetkililerinden de bir şeyler öğrenebiliyorduk.

-Onların verdiği bilgilere güvenebiliyor muydunuz?

-Başka bir şansımız yoktu, esareti yaşamayan bilemez. Beş yıldır sevdiklerimizden uzaktayız. Ne onlar, ne de biz akıbetlerimizi bilmiyoruz.

-Bugünlerde gurbetçiler arasında hep ülkenin kurtuluşu konuşuluyor. Dinleye dinleye bayağı bilgi sahibi olduk.

Maksut, delikanlının düşüncesini öğrenmek istedi.

-Peki, sen bu konularda ne düşünüyorsun?

-Valla, herkes bir kahramanlık öyküsü anlatıyor ama bana göre; Enver Paşa tekrar ülkenin başına geçmeli.

-Osmanlı'yı tüketen o değil mi?

-Birinci Dünya Savaşı başladığında çocuktum ama aile içinde anlatılanlar hep savaşla ilgili olduğundan, kendimi, o günleri yaşamış gibi hissediyorum. Kayıplarımızı biliyorum. Halk artık savaşmaktan bıktı.

-Enver Paşa'nın bununla ne ilgisi var?

Hızır kendince bir gerekçe buldu.

-Saraya yakın olduğundan dağılan ordumuzu ancak o toparlayabilir.

Hızır konuştukça, Maksut umutlanıyordu. Kendini biraz daha toparladı. "Bu çocukta iş var" diye düşünürken, daha fazla bilgi almak için tekrar sordu.

-Mustafa Kemal'in şansı yok mu?

-Çok iyi bir subay olduğunu duyduk. Padişahı karşısına alması, şansını azaltıyor.

Maksut birkaç saniye durakladı. "Komünistleri nasıl soracağını" düşünmüş olacak ki.

-Bakû'de gördüğüm kadarıyla, komünistler de hazırlık yapıyorlar.

-Ne hazırlığı?

-Ordu kurup savaşmak üzere Anadolu'ya geçecekler.

Hızır, "komünistler" lafını duyunca umursamaz bir tavır takındı.

-Onların memlekette hiç güçleri yok, Gürcistan'da bile tutulmuyorlar.

Maksut konuşurken de düşünüyordu.

-Enver Paşa o kadar güçlü mü?

Genç delikanlı, artık bildiği her şeyi anlatmaktan çekinmiyordu.

-Batum'da dikkate değer güçleri var, Anadolu'ya geçmek için ordu oluşturmaya çalışıyorlar.

-Lokantaya geliyorlar mı?

-Evet, genelde ülke sorunlarını tartışıyorlar...

Maksut, artık en çok merak ettiği can alıcı soruyu sormaya karar verdi.

-Anladığım kadarıyla sen de Enver Paşacılara ilgi duyuyorsun?

Hızır bayağı açılmıştı, sonrası için tedbirli olmaya gerek görmedi.

-Evet, onlarla konuşuyorum, yeterli güce ulaştığımızda Anadolu'ya geçeceğiz, bana da önemli görevler verecekler.

Maksut anlamıştı her şeyi ve bu çalışmalara nereden başlayacağını çok iyi biliyordu.

Lokanta hıncahınç doluydu. Masalar yetmemiş, aralara derme çatma tahtalardan oturaklar yapılmış, Hızır ortalıkta fıldır fıldır dönüyor, masalara bir şeyler taşımaya çalışıyordu. İnsanların duruşu ve yüz ifadelerine bakıldığında pek acıktıklarından lokantaya gelmedikleri anlaşılıyordu. Sıcak bir yaz günüydü, güneş bütün ateşini açık pencerelerden gurbetçilerin üzerine yağdırırken Maksut, sağa sola koşuşturuyor kendini fark ettirmeden müşterilere hizmet etmeye çalışıyordu. Yemekler yudumlanırken, gurbetçilerin bakışlarında umutsuzluğun çarpıcı ifadeleri vardı. Oradakiler önlerindeki yemeklere isteksizce kaşık çalarken, içlerinden biri ayağa kalktı, elinde unuttuğu odun kaşığı tabağın kenarına koydu, iki elini masanın üstüne dayadı, sağına soluna bakarak oradakilerin dinlemeye hazır olup olmadıklarını kontrol etti, artık konuşmasına başlayabilirdi.

-Anavatandan uzak, bir lokma ekmek uğruna yola düşmüş gurbetçi arkadaşlarım; ülkemizi işgal eden batılı sömürgecilerin, en kısa sürede başlatılacak bir kurtuluş savaşı ile topraklarımızdan kovulmalıdır. Mustafa Kemal, Ankara'ya geçerek yeni bir hükümet kurmuş, fakat başarabilir mi? Bana göre; tek başına bu işi yürütmesi imkânsız. Bir taraftan Yunanlılar Anadolu içlerine doğru ilerlerlerken, İtalyan ve Fransız kuvvetlerine karşı yerel güçlerin gösterdiği mukavemetin etkili olması çok zor. Biz gurbetçiler ve savaş esirleri bir araya gelerek ülkemizde yer yer başlatılan direniş hareketine destek olmalıyız."

Fazlasıyla uzamış sakalıyla bir imam görüntüsü veren kırk yaşlarındaki adam, düzgün konuşması ile Maksut'un dikkatini çekmesine karşın, kendini açığa çıkarır endişesi ile konuşmaya ilgisiz kalmış gibi göründü. Diğerleri öyle değildi. Yaşlı bir gurbetçi, meraklı bakışlarla sordu.

-Biz burada karnımızı bile zor doyuyoruz. Anadolu'ya nasıl katkı sunacağız?

Biraz önce konuşan adam, kendisine böyle bir soru sorulacağını biliyor gibi hemen yanıt vermeye başladı.

-Gürcistan sınırları içinde zayıf olabiliriz ancak çalışmalarımız başta Azerbaycan olmak üzere, bütün Sovyet topraklarında sürüyor. Bakû'yü merkez seçtik, yeni bir parti kurma çalışmalarımız ve buna bağlı olarak zamanı gelince savaşa katılacak olan askeri birlikler oluşturuyoruz.

Yaşlı adam umutsuzdu, çukurlarına çekilmiş gözlerini olabildiğince büyüterek baktı konuşmacının yüzüne.

-Bizden geçmiş ama siz de hayal kuruyorsunuz!

-İşgal kabul edilebilir bir şey değil, ülkeyi kurtarmak için bir yerlerden başlamalıyız.

Maksut, kendini zor tutuyordu. "Bu aptalları Bakû'de tasfiye ettiğimizi sanıyordum, demek ki hâlâ akıllanmamışlar" diye içinden geçirdi. Bir an yaşlı adamı teyit etmeyi düşündü, fakat zor durumda kalmamak için bu düşüncesinden vazgeçti. Zaten ufak tefek tartışmalardan sonra toplantı da bitmişti.

Hızır, ortalığı toplarken bir taraftan da Maksut'un toplantı hakkındaki görüşlerini merak ediyordu.

-Nasıl buldun paşamızın konuşmasını?

-O adam paşa mı?

-Evet, Tuapse'de görevli iken, İttihatçı hükümetin yıkılması üzerine bir daha ülkeye dönmemiş.

-Buradaki görevi nedir?

-İşgalden sonra yeni bir kurtuluş hareketi oluşturmaya çalışıyor.

-Adı nedir?

-Kendini bize "Vehip Paşa" diye tanıttı.

-Sen, bu adamla mı konuşuyorsun?

-Başka tanıdıklarım da var, fakat bildiğim kadarıyla Vehip Paşa bu hareketin lideri.

Hızır bu açıklamadan sonra, "Vehip Paşa'yı nasıl buldun?" diye sordu.

Maksut, yeterli bilgileri edinmeden kendini açığa çıkarmanın tehlikeli olacağını biliyordu. Nasıl bir tepki vereceğini hemen kestiremedi, elinde süpürgesi yerleri süpürürken kafasını kaldırdı, yanıt vermek için yeterince düşünmüştü.

-Bana göre bir hayalperest!

-Yani vatanımızı tamamen kaybettik mi?

-Öyle bir şey demedim, elbette düşman işgali bir gün son bulacak, ancak bunlarla olmaz.

Hızır da oldukça meraklıydı.

-Ya kiminle olur?

Maksut bir an sıkıştığını hissetti, fakat çabuk toparladı.

-Orasını sonra konuşuruz, beni bu adamla görüştürebilir misin?

-Niyetin nedir, yoksa yeniden savaşmak mı istiyorsun?

-Ben yeterince savaştım, ancak yine de yapabileceğim bir şeyler olabilir.

Hızır, bu ifadeyi yeterli görmüştü.

-Peki, buluşmanızı sağlarım ama birkaç gün alabilir.

Günler, hızlı hızlı geçmeye başlamıştı. Maksut, yeni hayatına bayağı alışmış, bir an önce dönmesi gerektiğini neredeyse unutmak üzereydi. Bir yolunu bulup dönmeyi düşünürken, son olarak Vehip Paşa'yla karşı karşıyaydı.

-Hangi cephede esir düştün?

Maksut, ilk sorunun böyle başlayacağını bildiğinden hazırlıklı idi.

-Doğu cephesinde.

-Esaret ne kadar sürdü?

-Beş yıl kadar.

Vehip Paşa oldukça deneyimli biriydi, yüz ifadelerine bakıldığında, pek inanmışa benzemiyordu...

-Esirlik fazla etkilememiş galiba?

Maksut kendini şöyle bir yokladı, uyanık olmalıydı.

-İhtilalden sonra şartlar bayağı düzeldi.

-Bildiğim kadarıyla esirleri bırakmıyorlar, yoksa kaçtın mı?

-Hayır, ciğerlerimde ufak bir rahatsızlık vardı, tedaviyi pahalı bulmuş olacaklar ki bıraktılar.

Vehip Paşa sorularını sıklaştırdı.

-Ailenden haberin var mı?

-Haberleşme imkânımız olmadı.

-Bizimle çalışmak ister misin?

"Konuşurken bir şeyler öğrenebilirim" diye böyle bir talepte bulunmayı düşünen Maksut'un işi kolaylaşmıştı.

-Sağlığım elverdiği ölçüde çalışabilirim, ancak kafamı kurcalayan bir soru var.

-Sorabilirsin.

-Buraya gelirken Bakû'de birkaç gün kaldım. Orada da hep aynı şeyler konuşuluyor. Hatta sokaklarda kızıl bayraklı Türkler bağıra çağıra dolaşıyorlar.

-Onlar komünist, komünist onlar!

Maksut, karşı taraftan bilgi alabilmek adına, taktik yanıtlar veriyordu, fakat adam hiç de yabana atılır cinsten değildi.

-Valla doğrudur, öyle bir şeyler bağırıyorlardı zaten.

Adam hiddetlenmişti.

-Bakû'deki gelişmeleri biliyorum, orada önce biz örgütleniyorduk, sonra işimize komünistler karıştı ve kurduğumuz örgütü ele geçirdiler. Şu an birlikte çalışıyoruz, hele bir Anadolu'ya geçelim, onların işini rahatlıkla bitiririz...

Maksut, hayretler içinde kalmıştı, fakat sakin olmalıydı, bir an, "vay pezevenk" diye içinden geçirmesine karşın, renk vermemeye çalıştı.

-Batum'da komünist yok mu?

-Türk olarak yok, biliyorum ancak yer altında çalışan yerli komünistler var. Bir de Tuapse'de örgütlenmeye çalıştıklarını biliyorum.

Maksut'un Batum görevi bitmişti artık. Şimdi çaktırmadan

dönüşün çarelerini araştıracaktı.

Temmuz ayının ilk günleriydi, yaz sıcakları kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştı. Bakû'yü esas ısıtan, baş döndürücü hızla gelişen olaylardı. 17 Ekim Devrimi'nden sonraki tüm gelişmeler, devrimin şirazesini doğuya kaydırmıştı "sosyalist devrimin" yaşatılması için. Bolşevik Partisi'nin önünde bir üçüncüsü olmayan iki seçenek duruyordu; ya devrim doğuya doğru yayılacak ya da "tek ülke de sosyalizmin yaşatılması" projesinin altyapı çalışmalarına başlanacaktı. Bu projenin hayata geçirilmesi birçok şeyin tepetaklak tersine dönmesi demekti. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.

Ve dünyayı derinden sarsan devrim, üçüncü yılında, yönünü belirlemede önemli sorunlar yaşıyordu.

Onlar, Sovyet Devrimi'nin başarılmasında neredeyse bütün cephelerde kıyasıya savaşmışlardı. Ölümüne yürüttükleri bu kutsal kavganın her aşamasında ve hatta ölümün soğuk nefesini hissettikleri anlarda bile, akıllarında sadece Anadolu vardı. Sosyalist devrimle soludukları hürriyetin ılık nefesini, kendi ülkelerindeki yoksulların da soluması, onlar için vazgeçilmez bir tutkuya dönüşmüştü. İki yoldaş hayallerine oldukça yaklaşmışlardı ve Rusya coğrafyasında başlattıkları tarihin en anlamlı kavgasına, Anadolu'da devam etmek, memleket hasreti ile yanan yüreklerinde, sökülüp atılması mümkün olmayan duygu haline gelmişti.

Suphi, Gence raporunu erken bitirip Bakû'ye dönmüş ve Batum'la ilgili gelişmeleri araştıran yoldaşı Maksut'u beklemeye koyulmuştu. Hasret kısa sürdü ve buluştular, önce Maksut, raporu hakkında detaylı bilgiler verdi, sonra Suphi anlatmaya başladı.

-Azerbaycan'ın Sovyetleşmesinden sonra, 'Millî Ordu'ya ait bazı birlikler Gence'de direniş başlatarak Sovyet güçlerine önemli zayiat verdirmişler. Yedek güçlerin müdahalesiyle isyanın bastırılması esnasında, Sovyet ordusunun içindeki milliyetçi Ermeni askerler halka kötü muamele etmişler.

-Ne kadar kötü?

-Maalesef çok kötü; sivilleri öldürmüşler hatta kadın, çoluk çocuk acımamışlar.

Maksut birden 1915 olaylarını anımsadı; sürgün yolunda katledilen Ermeniler geldi aklına ve onların yaşadığı acılar da çekilir

cinsten değildi. Sonra "Bir katliam diğerinin gerekçesi olamaz" diye düşünerek devam etti.

-Parti bu konuda ne diyor?

-Raporumu sunar sunmaz, hemen gerekli işlemleri başlattılar.

Maksut, Bakû'de Türk esir ve gurbetçiler arasında yürüttüğü çalışmalar esnasında, milliyetçi Ermenilere olan nefreti aşamıyordu. Sırf Kızıl Ordu'da ağırlıklı oranda Ermenilerin olması, caydırıcı bir unsur olarak önüne çıktığında sıkıntıya düşüyordu.

-Öldürme olaylarına karışan milliyetçi Ermeniler hakkında ne gibi bir işlem yapmayı düşünüyorlar?

-Yapmaya başladılar bile; Kızıl Ordu içindeki Ermeniler sadece Ermenistan'da görev yapacak, ölüm olaylarına karışanlara da ceza verilecek.

Maksut, sevinmişti bu habere.

-Çeksinler cezalarını, masum halkı öldürmek ne demek!

Suphi'nin başka söyleyecekleri de vardı.

-Üçüncü Enternasyonal'in II. Kongresi, Temmuz ayı içinde toplanıyor. Sanıyorum önemli kararlar alacaklar.

-Toplantı nerede yapılacak?

-Petrograd'da başlayacak ve Moskova'da devam edecek.

Maksut, "Yeni bir yolculuk mu başlıyor" diye heyecanlandı.

-Temsilci olarak siz mi katılıyorsunuz?

-Hayır, ben gitmiyorum, sen de gitmiyorsun!

-Ya kim gidecek?

Suphi, kaşlarını çattı.

-Yeter, dervişe döndük... Nerdeyse bütün Sovyet topraklarını dolaştık. Şaka bir yana, burada durumlar oldukça kritik.

-Kimi göndermeyi düşünüyorsun?

-Aramızdan bir kişi ve onun vasıtasıyla oradan bir yoldaş bizi temsil edebilir!

-Önemli kararlar ne olabilir?

Suphi, derin bir nefes aldı.

-Aslında bu konuları daha önce de konuştuk. Sosyalist devrim; Müslüman halkların yoğun olduğu bölgelerde kilitlendi. Sovyetle-

şen yerlerde bile sıkıntılar devam ediyor...

Maksut, dikkatle dinlerken birden söze girdi.

-Gelinen nokta ne kadar ilginç; önceleri devrimle birlikte "Doğu milletlerinin kurtuluş yolu açıldı" diyorduk, şimdi, "sosyalist devrimin başarısı Doğu devrimlerine bağlı" diyoruz.

-Parti'nin bu konuda görüşü var...

-Biliyorum, "ulusal kurtuluş, hareketleri desteklenmeli" diyorlar, ancak önemli olan pratik.

Suphi, "III. Komünist Enternasyonal kararlarını beklemeliyiz" diyerek konuşmayı bitirdi.

19 Temmuz 1920 tarihinde, III. Komünist Enternasyonal'in ikinci toplantısı Petrograd'da başladı. Kongre, daha sonra 23 Temmuz-7 Ağustos 1920 arası Moskova'da devam etti. 37 ülkeden 67 örgüt ve 220 delegenin katıldığı toplantıda, Lenin'in hazırladığı 21 şart ve 17 temel ilke üyelerin oylaması sonucu kabul edildi.

Toplantıda, "Sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki burjuva demokratik kurtuluş hareketleri, bütün komünist partileri tarafından desteklenecek, ancak komünist olarak değerlendirilmeden önce dönüştürülmeye çalışılacaktır" şeklinde alınan kararların yanı sıra, Lenin'in yaptığı bir diğer konuşmada, "Devrimin merkezi doğuya kaydırılacaktır" ifadeleri karar altına alındı.

Suphi'nin önderlik ettiği Türkiye komünistlerini, İsmail Hakkı ve Letonya Komünist Partisi'nden bir üyenin temsil ettiği, III. Komünist Enternasyonal'in ikinci toplantısında; Doğu milletlerinin kaderi, en geniş bir biçimde tartışıldı. Bolşevik Partisi'ni böyle bir konferansa iten nedenlerin başında; İngiliz emperyalizminin boyunduruğu altında yüz yıllardır ezilen Doğu milletlerinin, kurtuluş ümidiyle ilk sosyalist devrime duydukları ilgiydi. Devrimin, dincifeodal kurumların kuvvetli etkisi altında bulunan Türkistan'da kilitlenmesi Türkiyeli komünistleri ve özellikle Suphi'yi öne çıkarmıştı. Anadolu'da iki başlılık olmasına karşın, İmparatorluk bakiyesi toprakların, halifelik nedeniyle hâlâ dünya Müslümanlarının merkezi konumunda olması, Bolşevik Partisi'nin doğu politikalarını etkilemişti. Pantürkist politikaların takipçisi olan İttihatçıların, konjonktür gereği Sovyet Devrimi'ni desteklemeleri, Suphi ve Enver Paşa arasında Bakû'de ortaya çıkan sürtüşmenin devam etmesi, Anadolu'yu temsil etme yarışına dönüşmüştü.

Kızıl Ordu'nun Polonya sınırında yenilmesi, Ocak 1919'da Alman Devrimi'nin yenilgiye uğraması, eşitsiz, birleşik ve dengesiz gelişimin sosyo-ekonomik yapıda yarattığı çarpıklık nedeniyle, sosyalizmin özellikle kırsalda inşasını zorlaştırmıştı. "Genel bir dünya devrimiyle desteklenmedikçe" sosyalist inşanın mümkün olamayacağı görüşü Parti'de ağırlık kazandı. Bu görüş daha önce Parti içinde savunulmasına karşın itibar görmemişti. "Batı proletaryası ile sömürge Doğu halkalarının mücadelesi, ortak yürütülecek" düşüncesi de karar altına alındı. Lenin'in "İki cephede sürdürülecek bu savaşa, Bolşevikler önderlik etmelidir" çağrısı, bazı Doğu milletleri temsilcileri tarafından itiraz edilmesine karşın kabul edildi.

III. Komünist Enternasyonal'in ikinci toplantısında, ağırlıklı olarak sömürgeler sorunu görüşüldü. "Yürütülen millî kurtuluş mücadelelerinin, sahiplenilmesi ve sosyalizme doğru yönlendirilmesi" karar altına alındı. Toplantıda reel Sovyet dış politikasının değişmesiyle birlikte, ideallerin yerini pragmatizmin aldığı görülmüştü. Toplantı, alınan kararlara uygun olarak bir "Doğu Halkları Kurultayı" düzenleme kararı ile bitti.

İkinci toplantıda "Devrimin yüzünün Doğu'ya çevrilmesi" kararı; Bolşeviklerin temel devrim stratejilerinin de değişmesi anlamına geliyordu. Artık "proleter devrimler" yerine, "millî hareketler" öne çıkarılacaktı ve bu politikaların ete kemiğe bürünebilmesi için bir "Doğu Halkları Kurultayı" düzenleme kararı ile toplantı bitirildi.

Komintern raporları Bakû'ye ulaşır ulaşmaz, Suphi hemen harekete geçti. Her zamanki gibi önce Maksut'la değerlendiriyordu gelişmeleri.

-Komintern çok önemli kararlar almış.

-Toplantı boyunca takip edebildiklerimizin dışında bir şeyler var mı?

-Pek yok, sadece detaylar oldukça fazla.

Maksut kafasına takılan esas sorunu konuşmak istiyordu.

-Sanırım, bizi en çok ilgilendiren Doğu politikaları olmalı?

-Bolşevikler zaten yüzünü çoktan Doğu'ya dönmüşlerdi, şimdi politikalarını resmileştirdiler...

Maksut, vaktiyle Kazan Sovyeti ve Kırım'daki gelişmeleri henüz kafasında çözememişti. Aceleciydi ve çok güvendiği Suphi'nin bu konudaki görüşlerini bilmesine karşın "bir gelişme olabilir" düşüncesiyle yorum yaptı.

-İlk Sosyalist Devrim'in bir yanılgı üzerinden gerçekleşmesinin yarattığı sonuçları, şimdi daha yoğun yaşıyoruz. Proleter devrimlerden, millî devrimlere yöneliş; sosyalizmin yaşatılmasında, yeni sıkıntıları da beraberinde getirecektir.

-Sana göre bu zorluklar, neler olabilir?

-Batı proletarya partilerinin ve proletaryasının kendi burjuvalarıyla uzlaşma eğilimleri ve devrimde isteksiz olması, dikkatlerimizi Doğu'ya çekebilir, ancak Doğu'da kurulacak emperyalizmden, kapitalizmden bağımsız millî devletler, emperyalizm açısından, Londra'da gerçekleşecek bir proleter devrimden daha az önemli değildir.

-Devam eder misin?

-Alman Kasım Devrimi ve Batı proletaryasının hiç direnmeden teslim olması belki de dünyada ilk proleter devrimin önünü kesmiştir.

Suphi tekrar bir soru daha sorma gereği duydu.

-Sana göre Marx'ın tespiti doğru mu idi?

Maksut biraz düşünerek yanıt verdi.

-Yani olabilir! O, öncelikle İngiltere'yi işaret ediyordu ancak sonuç değişmez, Almanya ve diğer Batı ülkeleri de içerisinde yoğunlukla proletarya barındıran sanayi ülkeleridir.

-Ama yine de yenildiler.

Maksut bu kez acele ile yanıt verdi.

-Bana göre; buna yenilgi demek doğru olmaz, eğer direnseydiler ilk proleter devrim Batı'da başlayacaktı ve Rusya coğrafyası bugün dünya devrimini tamamlayan önemli bir halka olacaktı.

Suphi inatla soruyordu.

-Galiyev'i bu noktaya taşıyan tek neden bu mu?

-Elbette değil, ancak belirleyici bir neden olduğu kesin. 1948 yılında mücadele eden Alman proletaryası bir Lena benzeri katliamı yaşamadı ve refah düzeyleri de bugünkü Rusya işçi sınıfının

çok üstünde idi.

Suphi burada müdahale etti.

-Aynı acılar Alman ve diğer Batı işçi sınıfı ve köylüleri yaşamadı mı?

-Yaşadı, ancak belirleyici olan 1850 yıllarındaki durumları idi. Alman ve diğer Batılı komünistlerin sınıfsal duruşları zayıf olunca, ekonomizmin batağına saplanarak yenilgiyi hazırladılar.

Suphi, sormaya devam ediyordu.

-Galiyev, teorisini oluştururken Alman Kasım Devrimi'nin sonuçlarını mı esas almış?

-Ağırlık noktası budur. O, Sovyet Devrimi'nin gerçekleşmesinden önce de Batı'dan umudunu kesmiş ve yüzünü doğuya dönmüştü.

Suphi arkadaşını sıkıştırmaya başladı.

-Galiyev'in gördüklerini Bolşevikler göremedi mi?

Maksut sıkıştırıldığını anlayınca derin bir nefes alarak devam etti.

-Büyük sanayi kentlerinde genel bir kalkışımla iktidarı ele geçiren işçi sınıfı ve önder konumdaki Parti, sıra Orta Asya ve Kafkaslara gelince, Sovyetleştirme işini Kızıl Ordu marifetiyle yapmaya mecbur kaldı.

-Galiyev çizgisine gelmelerinin nedeni bu mudur?

-Tamamen değil, onları zorlayan Ekim Devrimi'nden sonraki gelişmelerdir. Galiyev'e bakışları sosyalist devrimin, pantürkist, panislamist, panturanist eğilimlerin öne çıkması ile bastırılması tehlikesindendir.

Suphi bir örnekleme yapmak istedi.

-Enver Paşa'ya olan ilgileri pantürkizmin önünü açmıyor mu?

Maksut anlatmaya devam ediyordu.

-Elbette... O, Turancıların en orijinalidir, ancak bir Anadolu Türkü olmasının yanı sıra Osmanlı'ya yakın olması, buradaki Müslüman Türk halkları içinde itibarı yüksektir.

Suphi'nin yüzünde acı bir gülümseme belirdi.

-Desene bu da faydacılığın başka bir çeşidi.

-Doğrudur, artık bir yola girildi, arkasının gelmesini beklemek zorundayız.

Maksut, arkadaşının yüzüne dikkatlice baktıktan sonra tekrar devam etti.

-Sovyet dış politikasında, realite kaybolacak ve diplomasi öne çıkarak, devrimci ideallerin yok olmasıyla, faydacılığın önü açılmış olacak.

-Senin düşüncen şimdilik bir varsayım...

-Doğrudur ancak ideali; Orta Asya bozkırlarında at sürmek olan İttihatçılara karşı tutumları ortada...

Suphi de bu konularda endişeliydi, fakat sonuçlarını yaşamadığı olayları, peşinen kabullenmek istemiyordu.

-Her şeye karşın Anadolu'da başlatacağımız savaşta, Sovyet Devleti'ne ihtiyacımız var.

Suphi'nin ifadesinde kuşkular vardı ve Maksut bunun farkındaydı.

-Elbette öyledir ve Sovyet desteğinin bizimle olacağına inancım tamdır. Benim kuşkum; Doğu milletlerinin ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesindeki olası başarısızlık halinde, nasıl bir politika izleneceği.

Suphi, meraklanmıştı.

-Sana göre başka izlenecek yol yok mu?

-Diplomasi; kıvraklık ve seçenek üretme sanatıdır, ancak faydacılığı da beraberinde getirir.

-Başka kuşkuların var mı?

-Bolşevikler, henüz Türkistan'da kontrolü ele geçiremediler, Kafkasya'da tam olarak egemen oldukları söylenemez. Bize gelince; hayallerimizin peşinden ölesiye koşuyoruz. Bütün bu karmaşıklığı aşmak için her seçeneği en ince ayrıntılarına kadar düşünmeliyiz.

Maksut, konuşurken birden dalgınlaşmıştı, kafasını öne doğru eğdi, gözlerini yerlerde bir müddet gezdirdikten sonra kafasını kaldırdı. Omzuna kadar inen upuzun saçları havada şöyle bir dalgalandı. Yıllardır kesmediği sakallarının örttüğü yüzünün renk vermesi mümkün değildi. Beyni karmakarışıktı ve ruh dünyasını kuşatan duygularla konuşmasına devam etti.

-Beş yıldır birlikteyiz ve benim bir on yıllık önceliğim var bu topraklarda. Geriye dönüp baktığımda; nasıl hayatta kalabildim şaşıyorum! Çok küçük yaşlarda ölümün soğuk nefesini ensemde hissettiğimde korkmamıştım. Bütün bunları bana yaşatan çirkin kaderim, çocuk yüreğimin dayanabilmesi için korku denen illetti sanki silmişti yüreğimden. Küçük bir çocukken hep bir lokma ekmeğin hayalini kurardım. Hele aç yatmadığımız geceler en mutlu anlarımızdı. Senin anlayacağın ben hiç çocuk olmadan, kendimi böylesine anlamlı bir kavganın içinde buldum. Siz; sömürülenler, ezilenler, işçi sınıfı dediğinizde, ben çocukları anlarım. Bütün pisliklerden habersiz dünyaya gözlerini açan çocukları, yuvalarından dışarıya fırlamış iri, yoksul gözleri, yalvaran bakışlarla etrafı süzdüğünde; işte ben o zaman isyan etmişim her şeye, hele bana bütün bunlar "Tanrı buyruğudur" dendiğinde, isyanım katmerleşmişti küçücük yüreğimde. Bir yerlerden hemen başlamak, bir şeyleri kırıp dökmek istiyordum. On beş yaşımda bu duygularla Moskova'ya geldiğimde, içimdeki kini beynimde bilince dönüştüren Bolşevik Partisi oldu. Şimdi aynı Parti, diplomasiden bahsediyor, faydacı yaklaşımlardan yarar ummaya çalışıyor...

Birinci Doğu Halkları Kurultayı

Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nın toplanma kararı, yalnızca sömürge ülkelerde değil, Batılı ve Amerikan işçi sınıfı içinde de dikkat çekmişti. Bakû'de bulunan temsilcilerin yanı sıra, Doğu milletlerinden delegeler yola çıkmışlardı bile. İngiliz emperyalistleri kurultaya ulaşabilmek için değişik yöntemlerle yola çıkan delegeleri engellemek adına elinden geleni yapmıştı. Deniz yoluyla gelenleri donanma marifeti ile engellemeye çalışırken, İran ve Afgan delegelere mani olmak için havadan bombalamıştı.

Kurultay öncesi Bakû görülmeye değerdi. Değişik milletlere mensup delegeleri, rengârenk kıyafetler içinde ağırlayan şehir, festival öncesi renkli bir görüntü veriyordu. Delege grupları, kendi dillerinde şarkılar söylüyor, oyunlar oynuyor ve bazen farklı dillerde okunan şarkılar birbirine karışarak bir ses cümbüşüne dönüşüyordu. Bir de yollarda İngilizlerin engellemeleri sonucu geciken ve hatta hayatını kaybederek Bakû'ye ulaşamayanlar vardı.

Suphi'nin Kurultay öncesi en çok canını sıkan, Enver Paşa ve ekibinin faaliyetleriydi. Türkiyeli komünistlerin Bakû'de tasfiye ettiği İttihatçılar, kurultay yaklaştıkça kendilerine tekrar meşruluk kazandırabilmek için, Enver Paşa'nın talimatlarıyla toparlanmaya çalışıyorlardı. Ankara'nın gönderdiği delegeler, tamamen diplomatik bir girişimin ürünü olduğu açıkken, Bolşeviklerin, kurultaydan çok önce çalışmalara başlayan bu gruplara gösterdiği ilgi, Suphi ve ekibi tarafından oldukça manidar karşılanıyordu. Bakû, dört bir taraftan gelen delegelerle dolup taştıkça, işler daha karmaşık hal alıyordu. Komünist delegeler, milliyetini bildirmeyenler, İslami örgüt temsilcileri ve kadın katılımcılar, tam bir keşmekeş ortamı...

Herkes kendi davasının propagandasını yapmakla meşgulken, bazen kim kiminle konuştuğunu şaşırıyordu.

Ve 1 Eylül 1920, yalnız Doğu milletlerinin değil, belki de Sovyet Devrimi'nin de kaderini belirleyecek olan tarihi toplantı günü gelip çattı. Açılış, Enternasyonal Marşı ile başladı. Tiyatro salonunu hıncahınç dolduran delegelerin yüzünde asırlardır çekilen çilelerin bittiğine olan inancın yalın ifadeleri vardı. Gözler divanın yer aldığı sahneye dikilmiş, ilk konuşmacının nasıl başlayacağı merakla bekleniyordu. Başkan, kürsüye geldi ve tok bir sesle; "Yoldaşlar" diye söze başladı. Coşku üst düzeydeydi ve salon, birçok dilde "Yaşa! Var ol!" sesleriyle yıkılıyordu. Kurultay, kurtuluşa giden bir sürecin başlangıcı değil de, tartışmasız, kesin bir zaferin kutlanması gibiydi. Başkan, sözüne devam etmeden, katılımcıları sükûnete davet ederek sözlerini "Sovyet Devrimi'ni, Kızıl Azerbaycan Sovyeti'ni ve kurultaya katılan milletlerin temsilcilerini, coşkuyla ve yoldaşça selamlıyorum" diye sürdürdü.

Zinovyev yoldaş, Sovyet devletinin temsilcisi, ilk konuşmacı olarak kürsüye davet edildi. Salon, alkış sesleriyle inliyordu. Zinovyev de önce delegeleri selamlayarak, söze girdi. Kısa bir değerlendirme yaparak, Kızı Ordu'nun Polonya yenilgisi üzerine uzun uzun konuşarak, sözlerine, kurultaya misafir olarak katılan Amerikalı ve Batılı delegelerle birlikte tüm ezilen millet temsilcilerini selamlayarak son verdi.

Başkan Nerimanof, İngiliz Komünist Partisi adına toplantıya katılan yoldaş Quelch'i konuşmasını yapmak üzere davet edince, alkışlar bu kez, Doğu-Batı dayanışmasının coşkusunu yansıtıyordu. Yoldaş Quelch, konuşmasını alkışlar arasında bitirmek zorunda kaldı.

Suphi, Kurultay'ın son gününde Türkiye Komünist Teşkilatı'nın kırk dokuz sayfa tutan programını okudu ve akabinde Anadolu'daki genel durumu ifade eden bir konuşma yaptı. Divan heyetinde yer almasına karşın, toplantı boyunca aklı hep Anadolu'ya takılı kalmıştı. En önemli ve hararetli konuşmalar yapılırken bile dalgındı. Gözleri, sürekli salonun pencerelerinden dışarıya bakıyor, sanki bir an önce hayallerine doğru uçup gitmek istiyordu. Kurultayın bitmesi, onun için bir başka heyecanın başlangıcıydı ama önce bir hafta süren toplantıyı değerlendirmeliydi Maksut'la.

-Bayağı yorgun görünüyorsun, istersen biraz dinlenelim!

Maksut, ayakta uyuyor gibiydi. Yorgunluktan kapanan göz kapaklarını, biraz daha aralamaya çalıştı ve kıpkırmızı bakışlarla yanıt verdi.

-Siz de yorgunsunuz, bence devam edelim.

-Öyleyse hemen bir değerlendirme yap bakalım.

Maksut konuşmaya başladı.

-Bence Kurultay boyunca yabancı basında çıkan eleştiriler üzerinden yürümeye çalışalım.

Suphi, bu öneriyi mantıklı bulmuştu.

-Anlatmaya başlayabilirsin.

-Doğu Halkları Kurultayı'nın toplanma önerisinin, bizzat Bolşevikler tarafından gelmesi eleştiri konusu yapılmış. Gürcistan basını konunun üzerinde bayağı durmuş.

-Menşevikler, önceden kalan bir hesabı kapatmak istiyorlar.

-Elbette doğrudur ancak benim de kafam bazı noktalarda karışıyor.

-En önemlisini söyler misin?

Suphi, devam etti.

-Eline mikrofonu alan açık açık İngiliz emperyalizmine saldırıyor, daha şimdiden, güneşi batmayan imparatorluk, günah keçisine dönüştü. Adamlar bunun önlemini almazlar mı?

-Nasıl?

-Sovyet Devleti'nin yaptığı gibi, yani diplomasi ile.

Suphi, kısa bir süre düşündü, dalgınlaşmıştı.

-Yani Kurultay diplomatik bir girişim mi? Bolşevikler gücünü kanıtlayarak İngilizleri uzlaşmaya mı zorlamak istiyor?

-Çıplak gözle bakıldığında bugün, Sovyetlerin buna şiddetle ihtiyacı var...

-Neden?

-Tarımda yaşanan sorunları biliyorsun, teknoloji yenilenemedi ve sadece silah üretebiliyor. İngiliz sanayisine muhtaç olması, Sovyet Devleti'ni böyle politika izlemeye itebilir!

-Kurultaydan yeni çıktık, önümüze bakarak sonuçları bekleye-

ceğiz.

Maksut, "Başka bir seçeneğimiz yok" diyerek devam etti.

-Yeni öğrendim; Enver Paşa, Moskova'dan Sovyet heyeti ile birlikte gelmiş.

Suphi'nin rengi birden attı.

-Hak ettiğinden fazla değer veriyorlar bu adama. Anlamadığım şey, sonuçta Alman ajanından başka bir şey değil.

-Haklısın, kurultayda konuşturulmaması, Sovyet yöneticilerini bayağı kızdırdı.

Maksut bu konuda arkadaşı ile hemfikirdi.

-Ben de konuşsa kızacaktım ama yine de bildirisi divan tarafından okutuldu.

-Maksut yoldaş, galiba ince bir diplomasi ile karşı karşıyayız.

-Haklısın, Müslüman doğu halklarına, "Sarayın damadı bizimle" görüntüsü vermek istiyorlar...

Suphi'nin kafasındaki sorular bitmiyordu.

-Aynı zamanda Ankara delegeleri de makbul insan muamelesi görüyor. Senin anlayacağın, işler karışmaya başladı.

Maksut başka bir tepkiyi dile getirmek istiyordu.

-Taşnaklar da Kurultay boyunca, benzeri yayınlar yapmış.

-Onlar haklı, Ermenistan, Sovyetleşmeye çok yakın duruyor; "korku dağları bekler" noktasında duruyorlar.

Suphi konuşurken, bir taraftan da düşünmeye çalışıyor, akabinde soracağı soruyu kafasında yuvarlayarak tasarlamaya çalışırken, birden konuyu değiştirdi.

-Peki, sen nasıl değerlendiriyorsun gelişmeleri?

Maksut şaşkınlıkla, kısa bir suskunluktan sonra yanıt verdi.

-Kurultaya yöneltilen eleştiriler, kabul edilir cinsten değil ancak tamamını kafamdan silip atamıyorum. Böylesine zikzaklı işletilen politikaların Doğu milletlerine ve Sovyet devrimine nasıl faydalı olacağını bir türlü çözemiyorum!

Aslında Suphi de aynı şeyleri düşünüyordu, fakat sorumluluklarından ötürü daha iyimser görünmek zorundaydı. Sovyet topraklarında kaldığı sürece, sosyalizmle teorik olarak kayda değer bir

sorunu olmamıştı ama son günlerde izlenen politikalar yüzünden oldukça sıkıntılıydı.

-Sovyet Devleti'nin, yaklaşık üç yıllık bir pratikten sonra, stratejik değişikliklere gitmesi, basit gerekçelerle ifade edilebilecek bir durum değil. Elbette Bolşevik Partisi'ne göre, bunun geçerli nedenleri vardır. İç politik nedenlere bakılırsa; sanayinin demode ve hantal oluşu, çekilen gıda sıkıntısı ve en kötüsü emperyalist kuşatma...

Maksut sabırsızdı.

-Devletin, öne çıkan bu acil ihtiyaçlarını karşılayacak tek ülke İngiltere olmasına karşın Kurultay'da tam aksine, İmparatorluğa topyekûn savaş ilan edildi. Bu ne yaman çelişki?

Suphi, yanıt vermek yerine, konuşmasına kaldığı yerden devam etmeyi uygun buldu.

-Dış nedenlere sıra gelince; değişikliğin temel nedeni burada. Emperyalist savaş sonrası ortalık henüz durulmadı, paylaşım için siyasî mücadeleler hâlâ sürüyor. Yani bugün devletler kendilerini ancak dış politika ile ifade edebiliyorlar.

-Bolşevikler, bu nedenle mi devrimin doğuya kaymasını kararlaştırdı?

Suphi, önceki soruyla birlikte yanıt vermeye çalıştı.

-Kâhin olmadığımıza göre, kafamızdaki çelişkileri çözecek olan zamandır. Önümüzde zorlu bir süreç var. Kurultay sonrasını izlemekle birlikte artık bundan sonra Anadolu'nun hesabını yapmalıyız. Eğer biz, kendi toprağımızdan, emperyalizmi ve işbirlikçilerini kovabilirsek, Doğu milletlerinin de ışığı olacağız!

Yorulmuşlardı, artık ayakta duracak halde değillerdi. Bakıştılar, sırlarla yüklü beyinleri, dayanılmaz hasretin yaktığı yüreklerini kontrol edemiyordu. Anavatandan uzak geçen onca yılın ardından, hürriyete uzanan engellerle dolu daracık, kıvrımlı ve ucu gözükmeyen yolun ilk mesafeleri alınmaya başlanmıştı bile. Günler öylesine yoğun geçiyordu ki ancak akşamları bir araya gelip kritik yapabiliyorlardı. Kalktılar, artık onları bir sonraki güne hazırlayabilecek en iyi ilaç uykuydu...

"Önümüzde zorlu bir süreç var" diyen Suphi, Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş kongresini kastediyordu. Zaten Kurultay çalış-

malarında bu konuya esaslıca değinilmişti. O tarihi gün gelip çattığında Bakû, bir karnaval yeri gibiydi. Kurultay sonrası birçok delege kongreye katılmak için memleketine dönmemiş, şehirdeki coşkulu havaya ayrı bir renk katmıştı.

Parti fikrinin ilk kıvılcımları, Maksut'un 1904 yılında henüz bir çocukken Panas'a, "Grev ne demek?" diye sorduğunda, aldığı yanıttan sonra, beyninde biçimlenmeye başlamıştı. Onu isyan ettiren yoksulluk, Anadolu'da değişmez bir kader olarak bilinirken, Moskova'da zulme karşı korkusuzca direnen halkı gördüğünde sormuştu, acısını bir türlü içinden söküp atamadığı yoldaşı Panas'a.

-Bizim Anadolu'da insanlar yoksulluğu kader bilirken, Moskova'da işçilerin böylesine ayağa kalkmasının sırrı ne?

Aldığı yanıt; "Parti" olunca, hemen kararını vermişti. Genç Bolşeviklerle geçirdiği on yıl sonunda tanımıştı hemşerisi Suphi'yi ve ondan sonra ölümüne yürütülen bir savaşın içinde bulmuştu kendini. Beyaz Ordu'ya karşı göğüs göğüse savaşırken, bazen de çelik süngülerin soğuk gölgesi altında ölümün kıyısından geçmiş ve bugüne ulaşmıştı.

Şimdi iki arkadaşın, yıllarca hayallerini kurduğu gün gelip çatmıştı. Anadolu işçilerinin, köylülerinin, yoksullarının, ezilen uluslarının kurtuluşu yakındı, Parti kurulacak ve esaret altındaki ülkeye giriş yapılacaktı. Bunun karmaşık ve önceden anlaşılması zor bir süreç olduğunu biliyorlardı.

Onlar için Anadolu'ya geçiş, vazgeçilmez bir tutkuydu ancak bunu gerçekleştirebilmek için elverişli koşulların oluşması ve uygun zamanın seçilmesi çok önemliydi. Bütün sorun, sadece bundan ibaret değildi. Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda alınan karar gereği; Doğu milletlerinin komünist partileri, alacakları kararları Sovyet Komünist Partisi ile paylaşmak zorundaydı. Bu karara bağlı olarak, Bolşevik Partisi'nin, geçişi zamansız ve sakıncalı bulması, Suphi ve arkadaşlarının kararsızlık noktasına yakın durmasına neden oluyordu. Gerçekten Kafkas bölgesi ve Anadolu'nun içinde bulunduğu durumun karmaşıklığında politika belirlemek, sırat köprüsünde akrobasi yapmaktan zordu. Rus topraklarında kazanılan savaşın, dünyada ilk sosyalist devriminin zaferi olması, Anadolu'da yürütülen millî bağımsızlık savaşının da önemini artırıyordu. Burada verilecek karar, hayati önemdeydi. Ya zafere giden yolun ilk

kilometre taşları örülecek ya da bu kutsal kavganın Anadolu'da ilk şehitleri olma onuruna erişilecekti.

10 Eylül 1920 tarihinde, ezilen/sömürülen Anadolu halklarının umudu, Türkiye Komünist Partisi'nin birinci kuruluş kongresi Bakû'de toplandı. TKP'nin kuruluşu öyle bir anda verilen kararlarla gerçekleşen, taktik bir olay değildir. Ankara hükümeti sıkıştığı Anadolu bozkırlarında, Milli Bağımsızlık Savaşı'nın başarısı adına, Sovyet devletine diplomatik açıdan yakın olabilmek için "Komünist Parti" fikrini zaman zaman tartışmaya açmıştır. Bunun dışında yine Anadolu ve İstanbul'da geçmişleri pek eskiye dayanmayan sayıları iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar olan diğer sol örgütlerin varlığını da hesaba katmalıyız.

Elbette Anadolu halklarının, tarifsiz acılar içinde kıvranırken, zulme karşı yürüttükleri mücadelelerin anlamı çok büyüktür. Ancak farklı nedenlerle Türkiye'nin on katı büyüklüğünde bir coğrafyaya savrulan bir avuç Anadolu insanı, Sovyet iç savaşı içinde yaşadıkları deneyimle ve devrime sundukları katkılarla tarihe geçmişlerdir. İşte böylesine bir kadro, Anadolu'da süren bir ölüm kalım savaşında yer almak ve ülkeyi temelden örgütlemek için geliyorlardı. Onlar ülkeyi işgalden kurtarmak için uğraşırken, Milli Bağımsızlık Savaşı'nı ele geçirmek için uğraşan başka güçlerde boş durmuyordu. İttihatçılar yurt içinde işbirliği yaptıkları Mustafa Kemal'i tasfiye etmek için yurt dışında sinsice faaliyetler yürütmekteydiler. Enver Paşa ve kadrosu bir taraftan da Mustafa Suphi ve ekibini de devreden çıkarmak için Sovyet hükümetine karşı akıl almaz şaklabanlıklar yapmaktaydı.

TKP'nin kurulması fikri, Suphi ve arkadaşlarının Sovyet iç savaşı içinde tasarladıkları Anadolu'nun kurtuluş hayalinden başka bir şey değildi.

Ve o gün gelip çatmıştı. Kongre salonu Birinci Doğu Halkları Kurultayı'na katılan ve henüz ülkelerine dönmeyen delegelerin yanı sıra, Anadolu'dan gelen değişik grupları temsil eden delegelerle hıncahınç doluydu. Suphi ilk konuşmayı yapmak için kürsüye geldiğinde bir alkış tufanı başladı. Salondan gelen uğultulardan ilk sözleri duyulmadı. Bu arada bir grup delegenin attığı "Doğu Milletleri Özgür Olacak" ve ardından neredeyse bütün delegelerin katılımıyla gırtlakları patlatırcasına atılan, "Yaşasın Enternasyonalizm" sloganları bittiğinde, salon derin bir sessizliğe gömülmüştü.

Suphi tekrar konuşmaya başladı.

-Arkadaşlar, bir zamanlar hayal bile edilemeyen 'komünizm' bugün dünyanın üçte birinde hayat bulmuştur. Bolşevik Parti önderliğinde kurulan yeni Sovyet devleti ve Kızıl Ordu'su artık bu coğrafyada bir daha geri dönülmeyecek biçimde fiili bir durum yaratmıştır. Yeni Sovyet devleti, bütün dünyada ezilen/sömürülen halkların temel güvencesi olacaktır." Salon yeniden alkışlarla yıkılmaya başladı. Sesler azalmaya başladığında Suphi tekrar konuşmasına "Enternasyonalist dayanışmanın" önemini anlatarak devam etti. Sonra da kongreye katılan diğer ülkelerden delegelere teşekkür etti. Suphi konuşmasının son bölümünde, kongrenin toplanmasında yardımlarını esirgemeyen Azerbaycan Komünist Partisi'ne teşekkür ederken, Sovyet Devrimi'nin, dünya proletaryası açısından önemine vurgu yaparak "devrimin tüm dünya coğrafyasında savunulmasını ve sahiplenilmesi gerekir".

Birinci oturum, Azerbaycan Komünist Parti Genel Sekreteri Neriman Nerimanof yoldaşın konuşmasıyla devam etti. Sonra kürsüye sırasıyla; RSDİP merkez komite adına Stasova yoldaş -Rusça konuştu-, Azerbaycan Komünist Partisi "Bakû Komitesi" adına Ali Haydar Karayev kürsüye çıkarak konuşmalarını yaptılar. Üçüncü Enternasyonal Merkez Komitesi adına Pavloviç yoldaş Rusça olarak yaptığı konuşmasında "Avrupa emperyalizminin kıskacında debelenen Anadolu'nun ancak komünist parti önderliğinde ve yeni Sovyet devletinin yardımlarıyla bu zulümden kurtulabileceğini" ifade etti. Birinci oturumda İstanbul Komünist Grubu adına söz alan Hilmioğlu Hakkı söz aldı.

-Yoldaşlar, sanıldığı gibi Türkiye amele ve rençberleri komünizm gerçeğini yalnız bugün anlamış değildir. Eğitim için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine gittiklerinde oradaki devrimci mücadelelere katıldıklarını ve hatta bu kutsal kavga uğruna can verdiklerini bana bizzat Bela-Kun yoldaş anlattı. Bu gençler daha sonra Anadolu'ya geçtiklerinde örgütlenmiş ya da var olan emek örgütlerine katılmışlardır."

Toplantı, diğer delege ve konukların konuşmaları ile devam ederken, son olarak kürsüye Tataristan Komünistleri adına Mustafa Maksud yoldaş çıkarak, Anadolu'da emperyalizme karşı savaşan işçi köylü ve yoksulları "Kızıl Devrim" adına selamladı. Tüm delegelerin oyları ile Lenin, Stalin, Troçki ve Zinovyev yodaşın

fahri üye seçilmesinden sonra, son olarak, devrim şehitleri adına matem marşı eşliğinde saygı duruşu yapılarak sona erdi.

TKP kuruluş kongresi ikinci oturumunda, önce divan kurulu oluşturulduktan sonra Suphi tekrar kürsüye gelerek, TKP'nin kuruluş aşamalarını anlattı. Müteakip oturumlarda söz alan konuşmacılar Ermeni sorunundan milliyetler sorununa, kadın, köylülük, kooperatifçilik üzerine konuşmalar yaptılar. Parti tüzüğü ve üyelik şartları görüşüldükten sonra, sıra Türkiye ve Rusya'da bulunan komünist grupların ve örgütlerin birleştirilmesine gelmişti.

15 Eylül 1920 akşamı, yapılan son oturumda alınan en son karar; "Türkiye'de devam eden milli harekete yardım edileceği, bu arada komünizmi yerleştirmek ve işçi-köylü hakimiyetini Türkiye'de kurmak için çalışılacağı karar altına alınmıştır, Bunu gerçekleştirebilmek adına, TKP'nin Anadolu'ya nakledilmesi kabul edilmiştir." "Yaşasın Türkiye Komünist Partisi! Yaşasın Dünya Proletaryasının Birliği! Yaşasın Üçüncü Enternasyonal" sloganları ile Kongre sona erdi.

* * *

Türkiye Komünist Partisi'nin, resmî kuruluşunu gerçekleştirdiği birinci kongresinde okunan programı ve hedeflerine bakıldığında, savaşa hazır bir örgüt görünümü vermekteydi. Kongre boyunca Bakû sokaklarında, tam teçhizatlı Kızıl Alayların boy göstermesi, gerek Azeri gerekse Anadolu halkları için moral kaynağı olmuştu...

Suphi, Parti kurulduktan hemen sonra yetkili kurullarla bir araya gelerek yol haritası konusunu en ince detaylarına kadar görüştü. Şimdi de Maksut'la bir aradaydı ve ilk kez yanlarında üçüncü bir kişi vardı. Bakû'de oluşturulan ve çalışmaya başlayan istihbarattan sorumlu kişi bilgi veriyordu.

-Nahçıvan'da bulunan Türk birliklerinin çekilmesi için, Ermeni Taşnaklar yoğun propaganda faaliyetlerine girişmişler. Amaçları; Sovyetleri kışkırtıp Türk birliklerini çekilmeye zorlamak. Bu politikalarının başarılı olması halinde, Anadolu'ya geçiş hayal olur.

Suphi, bu durumu önceden de biliyordu.

-Taşnakların sonu yakın, Kızıl Ordu onları yok etmek için ha-

zırlanıyor, fakat yine de engelleyici birçok neden var.

Görevli müdahale etti.

-Nedenlere uluslararası durum da dâhil mi?

-Elbette, ancak daha da önemlisi Ermenilerin giriştiği yeni oyunlar.

-Ne gibi?

-Şu anda Türk Ordusu'nun Kars'a doğru bir ileri harekât içinde olması nedeniyle, Taşnak milliyetçileri ile Müslüman kapitalistler birlikte hareket ediyorlar. "Türkler, İngilizlerle bağımsız bir devlet kurma karşılığında anlaşarak, Bolşevikleri yıkmayı hedefliyorlar" diye propaganda yaparak Ankara Hükümeti'ni yalnız bırakmayı düşünüyorlar.

-Müslüman kapitalistlerin bundan çıkarı ne olabilir?

-Sosyalizmle birlikte kaybettikleri mallarını geri alabilmenin peşindeler.

Görevli, hemen kafasında değerlendirme yapmaya başladı.

- Böylece Bolşeviklerin de kafası karıştığından bir türlü karar veremiyorlar.

-Tek neden değilse bile, diğerleri ile birlikte kafa karıştırmaya yetebiliyor.

Maksut'un burada bir düşüncesi vardı.

-Bolşevikler geçiş güvenliği için Ermenistan'ın düşmesini bekleyebilirler!

Suphi yanıt verdi.

-Olabilir, ancak bu düşünce bizim ne kadar işimize yarayabilir, orası meçhul.

Ve istihbarat görevlisi devam etti.

-Enver Paşa, Anadolu'da Bolşevikleri aşağılayan ve gözden düşürmeye yönelik propaganda faaliyetlerine hız vermiş. Özellikle Trabzon limanını kontrollerine alarak, Batum'a yönelik kuvvetli bir istihbarat ağı kurmuşlar.

Suphi hiddetlendi.

-Bunlardan kurtuluş yok, burada bizimle berabermiş gibi görünüyor sonra da arkamızdan kuyu kazıyorlar. Ne utanmaz herifler!

Maksut söze girdi.

-Adamlar, Batum'da boşuna ordu kurmuyorlar, niyetleri bizden önce Anadolu'ya geçmek herhalde!

Görevli de kızmıştı.

-Ne yüzsüz herifler, her tarafta ikili oynuyorlar!

Suphi'nin "Bir müddet daha beklemek" düşüncesi giderek güçleniyordu.

-Demek ki bizi Anadolu'da bekleyen tehlikeler de çoğalıyor. Bu adamlar, bize orada da rahat vermezler!

İstihbaratçı Bolşeviklerin tutumunu merak etmişti.

-Ya Bolşevikler?

-Onların nedenleri, bizden daha farklı olabilir!

Maksut, biraz farklı düşünüyordu.

-Bizi hâlâ Galiyev'ci olarak görüyorlar. Devrimin başarılmasından sonra bu konudaki kuşkuları, daha da güçlendi gibime geliyor!

Vakit ilerlemişti, Suphi yanıt vermeye hazırlanıyordu ki görevli izin isteyerek kalktı.

Yine iki arkadaş baş başa kalmışlardı. Suphi, daha rahat yanıt verebilirdi.

-Bolşeviklerin Galiyev'e karşı tutumlarını anlamak çok zor. Bugün Sovyet devrimi, Kazan'da, Kırım'da başarıya ulaştıysa ve Türkistan'da Kızıl Ordu başarıdan başarıya koşuyorsa, bunu Galiyev ve kadrosuna borçludur.

Maksut, hiç de böyle düşünmüyordu.

-Başarı, savaş kazanmak her zaman yeterli olmuyor. Şimdi sosyalizm zafer kazandı ancak yaşatılması da başka zaferler gerektiriyor.

-Bu, senin düşüncen mi, yoksa gördüklerini mi anlatmaya çalışıyorsun?

-Geldiğimiz noktada, diplomasiyi tartışıyoruz, dış politikada pragmatizmin gerekliliğini tartışıyoruz ancak henüz bir sonuç görmüş değiliz. Ben, devrimci ideallerin değerleriyle yetiştim ve öyle de savaştım. Elbette düşüncem böyle değil ancak hayatın bizleri sürüklediği noktayı anlatmaya çalışıyorum.

Suphi'nin kulağı arkadaşındaydı ama gözleri pencerenin aralı-

ğından yıldızlı göklere doğru kaymıştı. Bir an uzanmak ve çekip yere indirmek istedi ateş parçacıklarını ama olmadı. "Onlar oraya, gökyüzüne ait" diye düşündü ve biz "Kendi ateşimizi yaratmalıyız" diye içinden geçirirken, gözlerini çekti bu muhteşem ışıklı karanlıklardan ve tekrar yeryüzüne indi, gerçeğin yakıcılığına.

-Sevgili yoldaşım, senin yüreğin, beynin kavga ateşiyle yanıyor. İstiyorsun ki; özgürlüğe giden yolda hep saf, temiz kalalım ama olmuyor. Kavga büyüdükçe pislikler, engeller ve binbir türlü hilelerle döşenmiş bir yoldan yürümek zorunda kalıyorsun. Bizlerin yüreğinde yanan ateş, hiç sönmeyeceğine göre, tek cümleyle söylemek gerekirse "Vuruşacağız, hem de sonuna kadar."

Maksut, eleştiriden de öte bir şeylerden yakınıyordu. On beş yıla yakın bir zamandır yabancı topraklarda yürüttüğü akıl almaz bir savaşın sonuçlarını erken görmek istiyordu. Gözlerinin derinliklerine bakıldığında belki de; "yenilginin" yakın olduğu düşüncesine kapılırsınız. Ama o her şeye karşın yüreğinden geçenleri yumuşak bir üslupla paylaşmak istiyordu yoldaşıyla. Kendisi Parti'nin yürüttüğü mücadele ateşi içinde büyümüş yetenekli bir devrimciydi, fakat Suphi yoldaşına olan güveninin sınırsız olması, kuşkularını, onunla paylaşmasının başlıca nedeniydi.

-Hiç kuşkun olmasın ki böyledir ve böyle kalacak!

Çelikten bir irade ve devrimci duygusallık; temel karakteriydi Maksut'un. Ve bir de ölümün yaklaştığı anlarda takındığı umursamazlık yok mu, onu hayata bağlayan vazgeçemediği huylarından biriydi. Düşünmeye başladı birden, uzamış sakallarını sıvazlarken başını sağa sola hafifçe sallamaya başladı, bir şeyler geçiyordu içinden.

-Anadolu'ya geçiş, gecikeceğe benziyor. Ben, bu arada Trabzon'a gidebilir miyim?

Suphi şaşırmıştı; nereden çıktı bu şimdi, diye geçirdi içinden ve merakla sordu.

-Bu kararını yeni mi verdin?

-Evet, konuşurken düşündüm. Ailemi görmeyeli üç yıl kadar oluyor. Birkaç gün kaldıktan sonra tekrar dönmeyi düşünüyorum.

-Yolculuk, tehlikeli olmaz mı?

-Batum üzerinden gurbetçi kimliğinde seyahat edeceğim. Zaten

defalarca gittim, bir sorun olmaz.

Suphi'nin şaşkınlığı endişeye dönüşmeye başladı.

-Anneni bir daha göremeyeceğini mi düşünüyorsun?

Maksut, iliklerine kadar titredi, göğüs kafesinde bir boşluk hissediyor ve nefes almakta zorlanıyordu. Kendini toparlamaya çalışarak.

-Bu his, bizim gibi insanlarda zaten her zaman var. Odesa'da, Türkistan'da, Kiev'de aynı duyguları yaşamadık mı? Şimdi yüreğimi saran olanca Anadolu sevdasına karşın, kendimi bazen sonun başlangıcındaymış gibi hissediyorum.

Suphi'nin kafası tekrar karışmaya başlamıştı.

-Seni çok iyi tanıyorum ve zaman zaman ölümle nasıl alay etiğini biliyorum. Şekli ne olursa olsun, hiçbir sonun, seni korkutmayacağını biliyorum ancak merak ediyorum, nedir seni memlekete çeken?

-Elbette ölüm korkusu değil! Annemi düşünüyorum; babamın ölümünden sonra bir defa görüşebildik. Kardeşlerimin şu anda nerede olduğunu bilmiyorum.

Suphi, her şeyi anlıyordu, duygulu bir sesle.

-Seni anlıyorum ve hak veriyorum.

Maksut devam etti.

-Hazırlandığımız bu savaş diğerlerine hiç benzemiyor, burada düşmanımızı tanıyor ve yüz yüze korkmadan savaşıyorduk. Oysa Anadolu'da bizleri bekleyen kavga öyle mi? Sayısız tuzaklarla örülü, karanlık dehlizlerin içinde yol bulmaya çalışacağız. Belki de kuytu bir köşede sırtımızdan kalleşçe vurulacağız.

-Maalesef girdiğimiz yolda böylesine çirkin ölümler de var!

-İşte ben de öyle kalleşçe vurularak ölmeyi sevmiyorum. Kavganın şanına uygun ölüm, her zaman tercihimdir...

-Zor zamanlarda bile espri yapabiliyorsun. Haklısın da...

-Alışkanlık haline geldi, şu anda en büyük isteğim annemi bir daha görebilmek.

Suphi, arkadaşına anlamlı bir bakış fırlattı.

-Biliyorum ama bunu annen için yapıyorsun, yeterince acı çeken çileli kadın son olarak bir kez daha evladını görsün istiyorsun.

-Haklısın ama sanki biletimiz kesilmiş gibi konuşuyorsun!

-O bilet, zaten hep cebimizde... Sen, ne zaman gitmeyi düşünüyorsun onu söyle?

-Doğru buluyorsan hemen yarın.

-Şimdi iyice dinlenelim sonra görüşürüz.

Maksut yorulmuştu, yatağa uzandığında hemen uyuması gerekiyordu, ama öyle olmadı. Uykusuzluktan kan çanağına dönmüş gözleri, birden tavana doğru kaydı. Sırtüstü uzanmıştı, başını yukarıdan birleştirdiği iki elinin arasına almış öylece bakıyordu karanlıkların ardındaki sırlarla örtülü dünyaya. Yorgun beynini, önüne almış düşünüyordu. Yıllar önce, ekmeğini paylaştığı küçük Halil geldi aklına. Açlık ve yoksulluktan sararmış yüzü, hele o minik gözleriyle yalvaran bakışları, yıllar geçmesine karşın, hiç gözlerinin önünden gitmiyordu. Katıldığı savaşlar, sokak çatışmaları ve bir daha göremeyeceği babasıyla vedalaşmasını düşündü, ona verdiği söz geldi aklına: "Özgürlük ve adalet uğruna savaşmak" bütün hayatı boyunca tek hedefi olacaktı. Yüreği, mücadele ateşiyle doluydu. Tek endişesi; hayatın dayattığı ve aşılması zor çirkinliklerin, onun duruşuna zarar vermesi ihtimaliydi. Yürüttüğü devrimci kavgayı, çirkin politik oyunlarla zaafa uğratma endişesi, vicdanında yaralar açıyordu. Yorgun vücudu, bir an önce uykuya dalmak isteği ile sağa sola sallanırken, yüreği bir türlü buna izin vermiyordu. Kalın duvarların ardında sonsuz karanlıkların içinde debelenirken, masmavi gökyüzüyle karşılaştığında artık derin bir uykuya dalabilmişti.

1920 yılı Eylül ayının son günleriydi ve Maksut, ılık bir sonbahar sabahında hazırlıklarını yapıyordu. Moskova'da babasıyla birlikte sürgün için gözaltına alındıklarında, yanlarında tüm mal varlıklarının içinde olduğu bir torbaları vardı. Aradan yedi yıl geçmişti, şimdi yanında sadece siyah deriden küçük bir çantası vardı ve tüm mal varlığı olan birkaç parça eşyasını yerleştirirken çok dalgındı.

Suphi'nin sesiyle irkildi.

-Yola çıkmaya hazır mısın?

Maksut doğruldu, karşısında arkadaşını görünce heyecanlandı.

-Evet, hazırım!

-Sana bir sürprizim var!

Maksut'un heyecanı daha da artmıştı... Meraklı bakışlarla sordu.

-Nedir?

-Yalnız gitmene gönlüm razı olmadı, yanına bir arkadaş veriyorum.

-Kiminle seyahat ediyorum?

Suphi, gülümseyerek yanıt verdi.

-Yüzbaşı Behiç'le...

Maksut, şaşırmıştı.

-Yol arkadaşımdan dolayı sevindim ancak nedenini de merak ediyorum?

-Bu kararı ben aldım. Yüzbaşı beş yıldır esaret yaşamış ve ardında bıraktığı ailesinden, bu süre içinde haber alamamış. Yüreğinde biriken hasreti ondan başka kimse bilemez..

-Yürekli bir insan, bizimle Türkistan'da çatışmalara bile girdi.

-Savaş esiri olduğundan, daha kolay hareket edersiniz. Trabzon'dan Ankara'ya geçecek. Ailesini ziyaret ettikten sonra, Millî Ordu'ya katılmayı düşünüyor.

-Şansımız yaver giderse Yüzbaşı Behiç'le tekrar Ankara'da buluşuruz.

Suphi'nin gözleri buğulanmıştı.

-Doğru söyledin, işler yolunda giderse birkaç ay sonra tekrar birlikte oluruz.

Ayrılık saati gelip çatmıştı... İki yoldaş, tekrar buluşmak temennisi ile sarıldılar birbirlerine. Maksut, bir kez daha fısıldadı arkadaşının kulağına: "Mutlaka döneceğim" diye. Suphi, cephelerde, birlikte savaştığı yoldaşını çok iyi tanıyor ve onun tekrar geri geleceğini biliyordu. Boynuna sıkıca sarılı kollarını hafifçe gevşetti, artık yüz yüzeydiler, iki omzundan tuttu, gözlerinin içine baktı ve alçak sesle: "Elbette döneceksin! Hani söz vermiştin Anadolu'da birlikte dövüşerek öleceğiz" diye. Acı bir gülümseme belirdi yüzünde Maksut'un ve tekrar sarıldılar...

Ayrıldıklarında yine sonu belirsiz bir yolculuğun ilk adımları atılıyordu. Maksut ve Yüzbaşı Behiç, yan yana yürürken Suphi,

arkalarından baktı, yüzünde anlaşılmaz bir ifade vardı, gözlüklerini çıkardı, kafasını hafifçe yukarıya kaldırdı. Görüntü bulanıklaşmış, iki insan, dumanlı bir vadide kaybolmak üzereyken Suphi neredeyse ağlayacaktı. Bu nasıl iş, ölümlerden döndük, kıytırık bir ayrılığa dayanamıyoruz, diye geçirdi içinden ve gözlüklerini tekrar taktığında sis dağılmıştı ancak görünürlerde kimsecikler yoktu.

Maksut ve Yüzbaşı Behiç, oldukça şanslı sayılırdı, zaten yolgeçen hanına dönen Batum limanı kolay yol vermişti onlara. Artık Karadeniz'e açılmışlardı. Motor, sonsuz maviliklerin içinde yol alırken, Maksut'un gözü hep arkadaydı. Sevdiklerine kavuşacak olmanın heyecanıyla kalbi yerinden fırlayacak gibiydi ve ardında bıraktığı hayalleri beynini sıkıştırıyordu. Trabzon'a yaklaştıklarında, heyecanları doruktaydı. Motordan karaya ilk adım attıklarında, Yüzbaşı Behiç heyecandan titriyordu. Etrafını merak dolu bakışlarla süzdü, kafasını gökyüzüne doğru kaydırdı, Tanrı'ya şükreder gibi bir hali vardı, sonra dizlerinin üzerine çökerek beş yıldır ayrı kaldığı vatan toprağını öptü. Hasret uzun sürmüş olacak ki bir türlü kopamıyordu topraktan. Maksut eğildi, Behiç'i iki omzundan tutarak ayağa kaldırdı, gözlerinin içine baktı, yüzünde acıyla sevinç karışımı bir ifade vardı, kısık bir sesle konuştu.

-Yoldaş, çok garip duygular içindeyim, onca esaretten sonra, vatana kavuşmak anlaşılır bir duygu değil. Her şey birbirine karışmış ve bir türlü kendimi söküp alamıyorum bu karmaşanın içinden.

Maksut da esirliği yaşamasına karşın, kader onları iki farklı noktadan doğru sürüklemişti çekilmez acıların yaşandığı uçsuz bucaksız topraklara. Allahuekber Dağlarında, yakıcı soğuğun dondurduğu on binlerce arkadaşının içinde hayatta kalmayı başarabilen çok az sayıdaki askerden biriydi. Zalim kader onu hayatta tutarken, karşılığında esarete mahkûm etmekten geri durmamıştı. Yine çocuk yaşta bir lokma ekmek uğruna gurbete çıkan ve aynı coğrafyada kendini kıyasıya bir kavganın içinde bulan, Trabzonlu delikanlı ile kesişmişti yolları. Vatana kavuşmak elbette yaşadıkları serüvenin sonu değildi ve bunu en iyi Maksut biliyordu.

-Ben de aynı şeyleri zaman zaman yaşadım ama ne yazık ki bizlerin görevi, henüz bitmedi. Öpmeye doyamadığın o toprak, bugün sömürgecilerin işgali altında ve kurtarılmayı bekliyor.

Behiç yavaş yavaş kendine geliyordu.

-Haklısın, memlekete kavuşmanın heyecanıyla kendimi kaybetmişim. Umudumu yitirdiğim anda, siz imdadıma yetiştiniz ve ülkeme kavuştum. Esaret hayatım boyunca, çektiğim sıkıntılardan sonra, özgürce yaşamanın ne anlama geldiğini çok iyi anladım. Şimdi bu güzel ülkeyi düşmana kaptırmaya hiç niyetim yok.

-Bundan kuşkum yok.

Yüzbaşı ilk şaşkınlığını üstünden atmıştı.

-Önce ailemi bulacağım ve çocuklarımla, biriken beş yılın hasretini gidereceğim, sonra ver elini Millî Ordu.

Maksut'un gözü limanın batısındaki kayalıklara takıldı.

-Ayrılmadan önce seninle şu kayaların üstünde biraz denizi seyredelim mi?

-Neden olmasın!

Hırçın dalgaların milyonlarca yıl yontarak yamuk yumuk hale getirdiği taşların üstüne gelip yan yana oturduklarında Maksut'un gözleri ufka takılmıştı. Hiç konuşmadan masmavi ufkun içinde kaybolmuştu sanki. Sessizliği bozan yine kendi oldu.

-Karşıyı düşünüyorum; Kırım'ı, Odesa'yı, Kiev'i ve orada katıldığımız çatışmaları... Böylesine akıl almaz savaşlarda nasıl hayatta kaldığımıza da şaşırıyorum!

Behiç, hemen Sarıkamış'ı hatırladı.

-Ya bir de bizi düşün; ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum ama on binlerce kayıp verdiğimizi Rus komutanlardan öğrendik, oysa siz savaşlarda başarı kazanmışsınız. Bence senin başka bir sıkıntın olmalı!

-Bakû'den yola çıktığımızda arkamda bıraktıklarımı... Suphi'yi, arkadaşlarımı düşünüyorum. Onları yalnız bırakmakla yanlış yaptım galiba!

-Üzülmene gerek yok, orada Suphi gibi lider bir insan var.

-Orası tartışılmaz...

Bir müddet daha birlikte seyrettiler Karadeniz'in doyumsuz maviliğini ve iki hasret dolu yürek şehir merkezine doğru ilerlemeye başladılar. Yine üzülecekleri bir ayrılığın vaktinin yaklaştığını biliyorlardı. Birlikteliklerinin son anlarını bir lokantada yemek yiyerek geçirirken Behiç, mutluluktan uçacak durumdaydı.

-Beş yıldır ilk defa Anadolu mutfağından yiyorum, lezzetlerimizi bayağı unutmuşum.

Maksut, dikkatlice baktı arkadaşının yüzüne.

-İlahi yoldaş, ne lezzetinden bahsediyorsun? Ordudayken, buğday çorbası ve hoşaftan başka ne yiyebiliyordunuz ki?

-Haklısın, memleketin çamurunu ye, yaban ellerin balını, böreğini yeme.

Maksut da uzun süre ayrı kalmıştı ülkesinden, fakat Behiç kadar rahat değildi.

-Şimdi herkes kendi yoluna gitmek üzere ayrılmalıyız. Ankara'ya daha kolay ve güvenli yoldan ulaşabilmen için askeri birlikten yardım almalısın.

-Haklısın, bunu ben de düşünmüştüm.

Ve ayrılık saati gelmişti, iki arkadaş ayağa kalktı, duygu yüklüydüler, sarıldılar. Vedalaşırken Maksut'un dudaklarından sadece "Ankara'da buluşalım" sözcükleri döküldü ve ayrıldılar.

Koca şehrin ortasında yapayalnız kalmıştı. Dolaşıp bazı bilgiler toplamak istiyordu, fakat bir an önce ailesine kavuşma isteğine karşın limandan doğru şehirde bir İttihatçı hâkimiyeti olduğunu, sokaklarda serseri gibi dolaşan bir takım kişilerin varlığından anlamıştı. Annesine bir an önce kavuşma isteği de ağır basınca evin yolunu tuttu.

* * *

Hafif bir sonbahar yağmurunun ıslattığı köyün yamaçlarından tırmanırken, yıllardır hasretini çektiği ailesine kavuşacak olmanın heyecanı ile sabırsızlanıyordu. Dikkatini çeken tek şey; etrafta kimselerin olmamasıydı. Bir an, "Köy terk edilmiş galiba" diye düşünürken yaklaşan yaşlı adamın, sesiyle irkildi.

-Esselamun aleyküm.

Maksut şaşkınlığından sağa sola baktı "Aleyküm selam" dedikten sonra, yüzünde hafif bir tebessüm belirdi. "Çok şükür köy yerindeymiş" diye içinden geçirirken yaşlı adam.

-Seni tanıyamadım, hangi köydensin?

Maksut, kısa bir süre düşündü, "Bu köydenim" diyecekti, fakat "Kimin oğlusun, nereden geliyorsun?" gibi sorularla karşılaşmamak için "Buralı değilim" diyerek geçiştirmeye çalıştı. Yaşlı adam ısrarlıydı.

-Hangi köydensin?

Genç adam evine çok yaklaşmış, nerdeyse annesinin kokusunu duyuyor gibiydi. Çabucak kurtulma umuduyla karşı soru sormayı denedi.

-Amca siz bu köyden misiniz?

-Ben karşı köydenim.

Maksut rahatlamıştı. "İhtiyarı kolay atlatacağım" diye düşündü.

-Ben de Trabzon'un köyündenim, gurbetten bir arkadaşımın ailesini ziyaret edip döneceğim.

Adam inanmıştı ve daha üstelemedi. "Allaha emanet ol" diyerek yoluna devam etti.

Maksut, kaybettiği birkaç dakikadan sonra heyecanı bin kat daha artmıştı. Adımlarını biraz daha hızlandırarak yürümeye başladı. Artık nefesi tıkanmış, adım atacak hali kalmamıştı ki kırmızı kiremitli evi gözüktü. Genç adam daha da hızlanmış, nefesinin kesildiği umurunda bile değildi.

Ve annesini gördü, yaşlı kadın ayak seslerini duyunca kafasını kaldırdı, karşısında gördüğü saçı sakalı birbirine karışmış delikanlıyı hemen tanımıştı, tereddütsüz atıldı boynuna, yüksek sesle ve ağlayarak konuştu.

-Nerede kaldın oğlum?

Yılların hasretiyle yüreği yanan annesine nasıl yanıt verebilirdi ki? Ancak; "Seni çok özledim anneciğim" diyebildi.

-Eve geçelim.

Maksut, içeri girdiğinde çok şaşırmıştı; yoksulluğun bütün işaretleri alabildiğince mevcuttu evin içinde. Gözü, yörede "oflan" denen raflara takıldı. Bir-iki bakır sahandan başka hiç mutfak eşyası yoktu. Sadece yer ateşinin üstünde siyah, kalın zincire asılı duran bakır kazanı görebildi.

-Sinilerimiz, güğümlerimize ne oldu?

Oğluna kavuşmanın sevinci ile yoksul bakışlı gözleri gülümseyen

Miyase kadın, kuruyan göz pınarlarından yaşlar dökülürken anlatmaya başladı.

-Kardeşlerin gurbetten henüz dönmedi, yengen hamile... Bir de küçük Fadi var biliyorsun ve elimizdeki para, kısa sürede tükendi. Biz de mutfak eşyalarını, Rum bakırcılara satmak zorunda kaldık.

Maksut dinlerken içi parçalanıyordu, yoksulluğun, çaresizliğin böylesine kahretti, tekrar annesinin boynuna sarılarak teselli etmeye çalıştı.

-Sen üzülme anneciğim hepsini tekrar geri alacağız.

-Oğlum biz, bir kazan iki tabak idare ediyoruz gerek yok.

-Yemek, çamaşır, hayvanın yiyeceği, tek kazanla olur mu? Yeterli param var hepsini halledeceğim...

Miyase kadın, oğlunu ilk gördüğü andan beri en çok merak ettiği şeyi sordu.

- Gâvur eline bir daha dönmeyeceksin değil mi?

Maksut, böyle bir soruyu beklemiyordu. Çok şaşırmıştı, gözlerini evin içinde kısa süre gezdirdi, nasıl yanıt vereceğini tasarlıyordu ve kararını verdi, söyleyecekti kafasının içinden geçenleri.

-Tekrar geri gelmek üzere döneceğim.

Beklediği yanıtı alamayan Miyase kadın, hayal kırıklığına uğramıştı.

-Neyi yarım bıraktın ki tekrar dönmeyi düşünüyorsun?

-Çok şeyi, çok şeyi anne!

-Bizim hayatımızdan önemli ne olabilir?

Her şeye karşın kararlıydı Maksut. Ancak bunu annesine nasıl anlatacağını düşünüyordu.

-Evet, anne, bizim hayatımızla birlikte bütün ülkenin hayatı söz konusu.

Anlayamamıştı yaşlı kadın oğlunun ne demek istediğini.

-Sen ne diyorsun oğul, ülkeyle ne ilgisi var?

Maksut, acılarla büyümüş çileli Karadeniz kadınına nasıl anlatacaktı bu durumu! Annesinin yaşlı fersiz gözlerinin içine bakarak konuştu.

-Benim sevgili anneciğim, Rus işgalini yaşadın, seferberlik, ko-

şullarını ve muhacirliği yaşadın. Şimdi de İstanbul ve Anadolu'nun bir kısmı düşmanlar tarafından işgal edilmiş durumda. Ankara'da başlatılan direniş hareketi yenilgiyle sonuçlanırsa, ülkemizi ve topraklarımızı kaybederiz.

Miyase kadın sabırsızdı.

-Aynı şeyler köyde hep konuşuluyor. Her şeyin farkındayım, Rum komşularımızın bir kısmı şimdiden ayağa kalkmış durumda. Benim anlamadığım bu işin Rusya'ya dönmenle ne ilgisi var?

Maksut konuşurken babasından bahsedip annesini üzmek istemiyordu ancak onu ikna edebilmek için biraz gerilere gitmek zorunda kaldı.

-Esir kampından kaçarken bütün hayatım boyunca "cehalete ve zulme" karşı savaşacağıma dair babama söz verdim. Kaçış yolunda sırf benim kurtulabilmem için kendini feda etti.

Kocasının adını duyunca gözleri doldu, yanaklarından aşağı iki çeşme gibi akan yaşları gizlemek için başını öne eğdi ve öylece bir müddet kaldı. Dört çocuğunun babasının hasreti yüreğine düşeli yirmi dört yıl olmuştu. Kurumuş göz pınarlarından süzülen yaşlar tükendiğinde kaldırdı başını ve baktı yavrusunun yüzüne, konuşacak halde değildi, onun yerine oğlu devam etti.

-Babam inançlı bir insandı, fakat son günlerde onu beş bin kilometre uzaklara, ekmek peşine düşüren kaderine isyan etmeye başlamıştı. En son ayrılırken bana "Hayatım boyunca bütün zulümleri kader bildim, sen sakın bilme" demişti.

Miyase kadın yaralı yüreği ile oğlunu kalmaya nasıl ikna etmesi gerektiğini düşünüyordu.

-Oğlum, ülkenin kurtuluşu için savaşmana bir şey demiyorum, ancak bu iş için tekrar Rusya'ya dönmeni bir türlü anlayamıyorum.

Anlaşılan Maksut, daha geniş açıklamalar yapmak zorundaydı.

-Rusya'da savaş esirleri ve gurbetçilerden oluşan silahlı birlikler kurduk. Aylardır çalışıyoruz, ilk fırsatta Ankara'ya ulaşacağız.

Annesinin itiraz edecek hali kalmamıştı.

-Senin burada kalmanı, evlenip çoluk çocuğa karışmanı istiyordum, ancak görüyorum ki; sen kararını vermişsin.

Eleni geldi aklına, onun sevgisi yüreğine düşeli on beş yıl oluyordu. Evlenip gideli yıllar olmasına karşın hiç unutmamıştı Rum

güzelini ve bir de onun karanlık karanlık bakan zeytin gözlerini. Yüreğinde dayanılması zor bir acı hissetti, yüzü birdenbire kırış kırış oldu. Ölümlerin içinden sıyrılıp gelen katı, militan yüreği sızlamaya başladı, ağlayacaktı ama vazgeçti, dirençli olmalıydı hayata karşı. Sovyet topraklarında yürüttüğü mücadelede ona omuz veren yoldaşlarına karşı duyduğu saygıdan ötürü zaaflarına yenilmemeliydi. Çabuk toparladı kendini.

-İşgal altındaki ülkede, evlenmek, çocuk sahibi olmak ne kadar ahlaki olur?

Miyase kadın artık kabullenmişti her şeyi.

-Ne zaman gitmeyi düşünüyorsun?

-En kısa sürede...

Oğluna kavuşmanın sevinci kursağında kalmıştı Miyase kadının. Daha fazla direnmedi zaten, yüreği yaralıydı ve kaderine teslim olmuştu. Sadece, "Allah hakkımızda hayırlısını nasip etsin" diyebildi...

Maksut üzgündü, onu gitmeye zorlayan sorumluluklarıydı ancak annesinin de gönlünü almalıydı.

-Ben ve arkadaşlarım yakında dönmeyi düşünüyorduk, bu kısa ziyareti seni çok özlediğim için yaptım.

Miyase kadın tekrar oğlunun boynuna sarılırken vakit de hayli ilerlemişti ve yoksul köy derin bir sessizliğe gömülmüştü...

Onu son olarak memlekete iten bir türlü çözemediği anlamsız duygular, dönüş yolunda, daha da karmaşık hale gelmişti. İçinde, dayanılmaz bir tutkuya dönüşen anne hasreti tekrar geri dönmesini engelleyememişti. Yola çıkarken sarıldı tekrar annesine, rengi sapsarıydı, dönüşü olmayan bir yolun başında gibi hissediyordu kendini. İliklerine kadar titremesi asla korkudan değildi ve annesinin kulağına fısıldadı "Hakkını helal et" diye. Miyase kadın, sıkıca sarıldı oğlunun titreyen bedenine, "Helal olsun" dedi ve ayrıldılar.

Maksut, artık dönüş yolundaydı ve ilk metreleri koşarcasına kat etmeye başlamıştı. Annesi arkasından bir testi suyu dökerken o geriye dönüp bakmadı. Yeterince uzaklaştığını hissedince yavaşladı... Ağır ağır yürürken gözleri karşı tepelere doğru kaydı. Sonbaharın kısmen sararttığı yapraklar, yeşille birlikte harika bir renk

cümbüşü oluşturuyordu. Her şeyle vedalaşır gibi bir hali vardı. Karşı yamaçlardan gözlerini ayırdığında, Eleni ile buluştukları yıllara inatla direnen yaşlı kavak ağacına yaklaştığını fark etti. Birden yıllar öncesine gitti, yüreği sızlamaya başladı ve ne yapacağını şaşırdı. Ağaca yaslandı, başını gökyüzüne doğru kaldırdı, görebildiği tek şey; bir kısmı havada uçuşan soluk sarı renkli yapraklardı. Sonbahar sabahında garip bir sıcaklık hissetti. Yaslandığı kalın gövdeli ağaçtan, irkildi, sağ eliyle sırtını yokladı, ateşe yaslanmış gibiydi. Ayrı geçen on beş yılın hasreti dağlamıştı yaralı yüreğini. Yüzünü, gözlerini kapatacak şekilde iki elinin arasına aldı ve bir müddet karanlıkların ardından bakmaya çalıştı geçmişe doğru; renkler çok soluktu ve hiçbir şeyi ayrıştıramıyordu. Gri bir gölge geldi gözünün önüne, ürkmüştü. "Bu, Eleni olmalı" diye düşündü. Zorladı beynini, yıllar sonra hayali de olsa görmek istiyordu sevdiğini ama olmadı, onu karanlıkların içinden söküp alması mümkün değildi. Eleni'nin koyun güderken sırtını dayadığı ağaç; yaşlı kabukları arasında sakladığı sıcaklığını sunarak jest yapmıştı delikanlıya.

Maksut, hızla uzaklaştı oradan ve yanında sadece hayalleri vardı.

* * *

Trabzon'a geldiğinde şansının yaver gitmesini pek hayra yoramamıştı. Batum'a gitmek üzere iskelede hazır bekleyen bir motora binmişti. Motorcunun acelesi vardı, hemen açıldılar Karadeniz'e doğru. Maksut "motorda tek bir yolcu olmamasını" iskelede sormayı unutmuştu.

-Neden yolcusuz gidiyorsun?

Adam Maksut'u tepeden tırnağa dikkatlice süzdükten sonra yanıt verdi.

-Batum'dan bir grup gurbetçiyi getirdim, bir-iki gün beklesem yolcu bulabilirdim, fakat sonradan vazgeçtim.

Maksut bir şeyler sezmişti.

-Neden beklemedin, böyle zarar edebilirsin!

-Yok etmem, gurbetçiler kesin dönüş yaptıklarında motor tıka basa doluydu, yani paramı bolca aldım.

Maksut biraz da yolculuk esnasında oyalanmak adına ısrar ediyordu.

-Yine de bir nedeni vardır, kim daha çok para kazanmak istemez!

Adam kısa bir süre düşündükten sonra konuştu.

-İskelede durum iyi değil, şehirde ne kadar serseri varsa oraya toplanmış ve istekleri de bir türlü bitmiyor.

Maksut ikna olmuştu.

-Şimdi anladım.

Öğlen güneşi tam tepeden vuruyordu. Maksut, küpeşteyi çevreleyen demirlere tutunarak gökyüzünü seyre dalmıştı. Birden aklına az önce konuştuğu, fakat adını sormayı unuttuğu motorcu gelmişti. Hemen yanına gitti.

-Adını sormayı unuttum, Türkçe'yi güzel konuşuyorsun yoksa sen de benim gibi gurbetçi misin?

-Valla neci olduğumu ben de bilmiyorum ama tek doğru bildiğim şey adımın "Dilmeç" olduğudur.

Maksut şaşırmıştı, kendisini güvenlik için gurbetçi olarak tanıttıktan sonra adını doğru olarak söyledi.

-Benim adım: Maksut, Trabzonluyum, fakat sizi tam olarak anlayamadım ve adınız da öyle pek rastlanır cinsten değil.

Motorcu Dilmeç, gözünü ufuktan ayırdı ve dümeni bağlayarak oturdu, belli ki sıkıntıları büyüktü... Derin bir nefes alarak anlatmaya başladı.

-Ben Çerkes'im. Ailem 1860 yıllarında Kafkasya'dan sürgün gelmiş Anadolu'ya. Nedenini bilmiyorum ama babam adımı "Dilmeç" olarak koymuş. On yıl önce ailemin son ferdi olan annemi de kaybedince düştüm gurbet ellere. Anadolu'da üzerinde evi olmayan küçük bir parça toprağım var, şimdi sen tayin et bakalım "ben neyim ve nereliyim?" diye.

Maksut duygulanmıştı. Orta yaşlarda gösteren bu insanla aralarında benzerlikler vardı. Zaten yoksul Anadolu halklarının yaşamları hep aynıydı.

-İlginç bir hikâyen var, kör olası yoksulluk hepimize aynı kade-

ri yaşatmış.

Ve yolculuk devam ediyordu...

* * *

Günler eriyor ve Anadolu'ya geçiş süreci baş döndürücü bir hızla işliyordu. Bakû'ye iner inmez koştu yoldaşına, özlemle sarıldılar konuşacakları çok şey vardı.

-Erken döndün, yoksa bir aksilik mi oldu?

-Hayır... Annemle görüştüm, aklım buradaydı ve hemen döndüm.

Suphi'nin sevinçten parıldayan gözlerini, beyaz çerçeveli gözlükleri bile gizleyemiyordu.

-Dönmene çok sevindim... Eksik bir yanım tamamlanmış gibi oldu.

Maksut, aradan geçen kısa sürede çok şeyler değiştiğini tahmin ediyordu. "Hazırlıkların ne aşamada olduğunu" sordu.

-Değişen fazla bir şey yok. Anadolu'ya geçiş için sadece tartışıyoruz. Şu ana kadar bir mesafe almış değiliz.

Konuşurken yanlarına genç bir kadın yaklaşınca Suphi gülümseyerek "Değişen bir şey var" diye konuştu.

-Beni şaşırtıyorsun, neyin değiştiğini anlayamadım!

Suphi gülerken, dişleri daha fazla gözükmeye başladı.

-Evlendim yoldaş, evlendim!

Maksut, her şeyi anlamıştı. "Hayırlı olsun, mutluluklar diliyorum" deyince, Suphi eşini tanıttı.

-Maria, yeni adıyla Meryem!

Maksut'un şaşkınlığı devam ediyordu. "Bu kadar uğraşın içinde evlenmeye nasıl fırsat buldu" diye düşündü ve yoldaşına en içten temennisini iletti.

-Mutluluklar diliyorum.

-Çok sağ ol, darısı senin başına!

Maksut birden tuhaflaştı. Dalgın haliyle, "darısı başına" dedi, bunca hareketlilik içinde; evlilik ve ben hayal gibi bir şey, diye geçirdi içinden. Sonra aklına Eleni geldi. O, olmadan nasıl bir

evlilik yapacaktı? Onun olmayacağına göre, yüreğindeki boşluğu asla dolduramayacaktı.

-Darısı marısı yok yoldaş, biz hayallerimizle evliyiz!

-Elbette öyleyiz ama...

Maksut, daha fazla konuşmasına izin vermedi ve Maria'nın da uzaklaşmasıyla o an aklına gelen soruyu sordu.

-Sahi, yıldırım aşkına mı tutuldun yoksa bizim bilmediğimiz bir durum mu var?

Suphi kaçamak yanıt vermeyi tercih etti.

-İki şık da geçerli olabilir!

-Bana sakın Emine Muhittinova'yı unuttum deme!

Suphi birden sendeledi, birkaç saniye sonra kendini toparladığında, elini yoldaşının omuzuna koydu ve gözlerinin içine bakarak konuştu.

-Sen Eleni'yi unuttun mu?

-Hayır!

-Ben de Tatar güzelini hiç unutmadım!

Maksut, bu evliliği tam olarak çözememesine karşın, üzerinde daha fazla durmadı.

Anadolu'ya geçiş için Suphi ve arkadaşlarının kafasında, birbirinden farklı düşünceler yarışmaktaydı. Ankara, Bolşeviklerle TKP arasında var olabilecek çelişkilerin henüz farkında değildi. Bu nedenle Moskova ile yaptığı görüşmelerde olduğu gibi TKP ile yapılan görüşmelerde de diplomatik bir tavır takınmaktaydı. Ankara bu ilişkilerde çok yönlü politikalar izleyerek bir yandan partinin örgütsel yapısını, yurt içindeki gücünü ve bağlantılarını çözmeye çalışmaktaydı. TKP'nin Ankara ve Doğu Cephesi Komutanlığı ile yapılan görüşmelerini yürüten kişilerin, örgütsel birikimlerinin olmamasına karşın, diplomatik deneyimleri de yoktu. Bu nedenle, karşı taraftan çok zekice ve diplomatik kıvraklıkla kaleme alınmış yazışmalardan farklı sonuçlar çıkarabilmekteydiler.

Suphi, Ankara ile anlaşmanın daha uygun olacağı görüşünden hareketle, bir altyapı oluşturmaya çalışıyordu. Aylardır sürdürdüğü yazışmalardan çıkardığı sonuçları değerlendirdiğinde, Anadolu'ya geçişlerine sıcak bakıldığı görüşü ağırlık kazanmıştı. Oysa karşıla-

rında askerliğin yanı sıra uzun yıllar siyasetle de uğraşmış deneyimli bir kadro vardı. Görüşme ve yazışmalarda kullandıkları dil, her yöne eğilip bükülmesi kolaylıkla mümkün olan ve satır aralarına serpiştirilen kaypak cümlelerle doluydu...

Ankara, savaşın selameti için Sovyet yardımlarını hayatî düzeyde önemsediğinden, TKP ile de iyi ilişkiler içinde olmayı tercih etmişti. Ancak partinin yurt içinde ve dışındaki gücünün henüz tam olarak farkında olmadığından temkinli davranmaktaydı. Bu duyarlılık sonucu oluşan görüşlerin, TKP tarafından davet şeklinde algılanması, bir an önce Anadolu'ya geçme düşüncesinin kafalarda olgunlaşmasına neden oldu. Mustafa Kemal ve çevresi TKP'yi iki nedenden dolayı Ankara'ya çekmek istemekteydi. İlk olarak; Sovyetlere yakın olmak, ikincisi, kendi kurdukları sahte komünist partisinin içine çekerek, Anadolu'daki kadroları kontrol altına almak. Bunu yaparken TKP'nin, Bakû'den Anadolu'ya geçme isteğinin de farkında olduklarından net bir tutum içine girmeye gerek görmemişlerdi.

Geçiş için diplomatik girişimler sürerken Bakû'de hazırlıklar son hızla sürmekteydi. Bazı isimler bir müddet daha kalmaktan yana iken, Suphi isteksiz de olsa geçişten yana tavır koymayı uygun buluyordu. TKP Merkez Komitesi kesin karar almak için toplantı üstüne toplantı yapıyor ve konuyu etraflıca tartışıyordu.

Suphi, çalışma odasında yeni bir güne hazırlanıyordu. Kırık dökük tahtalardan çakılı, kısa ayaklı masanın etrafına dizili ithal kumaştan kaplı iki koltuktan birinde oturuyordu. Öteki koltukta arkadaşı Maksut otururken, masanın üstünde bir kısmı karma karışık yazılarla dolu kâğıtlar ve kalemler vardı. Her ikisinin de sıkıntılı olduğu her hallerinden belliydi. Suphi, her şey netleşmek üzereyken konuyu son olarak Maksut'la bir kez daha görüşerek, yıllardır hayalini süsleyen Anadolu'ya geçmek istiyordu.

-Çok önemli ve tarihi bir kararın arifesinde konuyu son olarak birlikte tekrar değerlendirelim.

-Karar verilmiş gibi görünüyor ancak ciddî endişelerim var.

-Nelerden kuşkulandığını detayları ile birlikte anlatabilir misin?

Maksut birkaç gündür durgun ve isteksizdi. Eski coşkusu kaybolmuş ve kafasının içi karmakarışık olduğu yüz ifadelerinden anlaşılıyordu.

-Nereden başlamam gerektiğini bilmiyorum! Ankara'ya kendi gücümüzle ulaşmamız zor. Yollarda bir sürü engelle karşılaşacağız.

-Hükümet bizi koruyacak!

-Neden korusun?

-İhtiyacı var...

-Esas endişem burada... Evet, Sovyet topraklarındayken bize şiddetle ihtiyaçları olabilir ancak Anadolu'ya giriş yaptıktan sonra?

Suphi şaşırmıştı, böylesine çıkışı beklemiyordu. Arkadaşının sözünü bitirmesini beklemeden merakla sordu.

-Ne değişecek?

-Çok şey! Sovyet topraklarını terk ettiğimiz an, Ankara'nın sorumluluk alanına giriyoruz, işte o zaman diplomasi devreye girecek ve akıl almaz oyunlar başlayacak.

Suphi, ikna olmamış gibiydi.

-Diplomasinin fazla etkisinde kalmış olacaksın!

-Neden olmasın! Koca Sovyet Devleti kullandığına göre Ankara da bu yola ağırlık verebilir!

Suphi'nin şaşkınlığı giderek artıyordu.

-Bu noktada herhangi bir çözüm var mı?

-Öncelikle Sovyetlerin kesin desteği gerekli!

-Vermezler mi?

-Nur Vahidov örneğini hatırlıyorsun; kendi topraklarında gelişen bu ölüme kayıtsız kalmalarını pek çözememiştik. Sınırı aştığımızda, dış sorun haline gelebiliriz!

Suphi de giderek kuşkulanmaya başlamıştı.

-Önceden bunların üstünde pek durmamıştık, şimdi hayat her şeyi önümüze koyuyor. Neler değişti acaba?

Maksut, Çar asilzadelerinden miras kalma koltuğuna biraz daha yaslandı, yüzünün asık olması heyecanını gizleyemiyordu.

-Anadolu topraklarına giriş yapar yapmaz diplomasi artık devletten devlete işliyor olabilir!

-Demek istediklerini tamamı tamamına anlıyorum, fakat içinde bulunduğumuz koşullar yanlış da olsa Anadolu'ya geçmemizi gerektiriyor!

-Tahmin edebiliyorum ancak anlatırsan iyi olur.

Suphi, derin bir nefes aldı. Masanın üstündeki kalemlerden birini eline alarak sağa sola doğru oynatmaya başladı. Giderek canının sıkıldığı belli oluyordu.

-Anadolu'ya geçirmeyi düşündüğümüz partili kadrolar da dâhil, buradaki sayımız bin beş yüz civarında. Giderlerimiz Bolşevikler ve Azerbaycan Komünist Partisi tarafından karşılanmakta. Sayımızın giderek arttığını düşünürsek gelecekte daha geniş bir bütçeye ihtiyacımız olabilir!

-Başka nedenler de var mı?

-Olmaz olur mu? Biz orada yalnız düşmanla savaşmayacağız, senin raporuna göre aynı iş için Batum'da hazırlıklar yapan Enver Paşa da başımızı ağrıtacak. Senin anlayacağın, bize bundan sonra yedi cihanda huzur yok!..

Maksut'un, karşı duruş sergilemesi, geçişi engellemeye yönelik olmaktan ziyade genel durumun değerlendirilmesine yönelikti.

-Benim tespitlerim seni burada kalmaya ikna etmek için değil, kalmanın da yaratacağı sorunlar olabileceğini biliyorum!

Suphi artık iki arada bir derede gidip geliyordu.

-Desene elimizde iki ucu da boklu bir değnek var.

-Benzetmen tamamen yerindedir.

Suphi, diğer konular hakkında da görüş almak istedi ve bundan sonra "olası gelişmeler" hakkında Maksut'a ne düşündüğünü sordu.

-Bütün Rusya toprakları neredeyse Sovyetleştirildi. Şimdi de ülkenin yeniden kurulması ve planlaması için görüş ayrılıkları bir iktidar mücadelesine dönüşebilir.

-Buna nasıl karar verdin?

-Parti kadrolarını şöyle gözden geçirelim. İç savaş boyunca bir taraftan da ideolojik mücadele içinde oldular. Şuna şiddetle inanıyorum ki; Sovyet iktidarı nihai şeklini alana kadar bu iç çatışma ideolojik çerçevede kalmayabilir!

Suphi tekrar sordu.

-Biz, böylesine bir mücadelenin neresinde oluruz?

Zor bir soruydu, Maksut sağ eliyle uzun saçlarını şöyle bir karıştırdı.

-Bugünden tahmin etmek oldukça zor ancak bizim tercih hakkımız olmayabilir!

-Şimdi bu ne demek?

-Bu ülkedeki trafiğimize bir bakalım. Kazan, Kırım, Taşkent, Bakû ve Galiyev'le birlikte yürütülen çalışmalar, Şerif Manatov'la kurulan iyi ilişkiler, vaktiyle Müskom'la olan hukukumuz... Sizce bizi nereye koyarlar?

-Muhtemelen ait olmadığımız yere!

Maksut da öyle düşünüyordu.

-Kesinlikle öyle, bu saatten sonra biz bu topraklarda yönümüzü bulamayız.

Suphi, geçiş öncesi arkadaşıyla yaptığı bu değerlendirmeden sonra kararını kesin olarak vermişti. Koca coğrafyada geçen yedi yılın ona yaşattığı olayların içinde her şey vardı, mutluluktan başka. Küçük yenilgiler yaşamasına karşın, akıl almaz zaferler de görmüştü. Mutlu olması gereken anlarda bile Anadolu hayali ile dopdolu yüreği sevincin tadına varamamıştı. Şimdi yıllardır ayrı kaldığı ülkesiyle arasında hiçbir engel kalmamasına karşın sıkıntılıydı ve bir türlü sevinemiyordu. Onu böylesine üzüntüye sevk eden nedenleri düşündü. Çok karmaşıktı duygu dünyası ve bir türlü netleştiremiyordu içinden geçenleri.

Kısa bir suskunluk hali yaşandı ve sonrasında ayağa kalktılar, Suphi elini Maksut'un omzuna attı ve duygulu bir sesle.

-Birkaç günde, bu toprakları terk edeceğiz, ne hissediyorsun? Anadolu topraklarında yaşanan iktidar boşluğu kavgalarının arasına ya kama sokup "Politikada biz de varız!" diyeceğiz ya da burada kalıp sosyalist kuruculuktaki proletarya-köylülük temelindeki ideolojik-sınıfsal kavgalarda tavır almaya zorlanacağız...

-İçimde anlayamadığım garip bir his var. Bu kez kendi ülkemiz için savaşacağız, fakat anlayamadığım bir şey var!

-Nedir?

-Biz kimiz? Profesyonel devrimciler mi, yoksa sıradan lejyonlar mı?

Suphi'nin somurtkan yüzünde hafifçe bir tebessüm belirdi.

-Hiçbiri değil! Bizler farklı nedenlerden ötürü savrulduğumuz bu topraklarda, anlamlı bir savaş yürüttük. Şimdi varlık nedenimiz

olan kendi ülkemizde benzeri bir kavganın içinde olacağız.

Maksut'un kafası biraz karışmaya başlamıştı.

-Bu savaşa giderken içimi burkan bir şeyler var!

-Ne olabilir?

-Bilmiyorum! Bir türlü kopmayı kabullenemiyorum bu topraklardan.

Suphi, anlamıştı her şeyi...

-Sevgili yoldaşım, sen aslında babanı bırakıp gidemiyorsun.

Duygulanmıştı genç adam, göz pınarlarını dolduran yaşlar ince tanecikler halinde sakallarına doğru süzülürken, aklı sürgün yıllarına doğru gitti... Mezarının sadece Sibirya eteklerinde olduğunu biliyordu ve babasına verdiği sözleri hatırladı birden.

-Bir daha dönememekten korkuyorum!

-Üzülme be yoldaş... Dervişlik bizim mesleğimiz oldu, "ya kısmet deyip" yola koyulacağız.

Maksut, onca deneyimine karşın Suphi'nin sezgilerine güveni sonsuzdu. Kuşku duyduğu konularda onun görüşlerini aldıktan sonra ruhen rahatlıyordu. "Yarın görüşürüz" diyen arkadaşı ile ayrılırken Maksut, gayri ihtiyari denize doğru yürümeye başladı.

Hazar Denizi'nin kıyısından, gökyüzü ile ufkun kesiştiği noktaya dikti gözlerini, gri bulutların soldurduğu denizin mavisi o kadar can alıcı görünmüyordu. Korkunun bir türlü mekân tutamadığı evren kadar geniş yüreğinde sıkıntılar vardı. Bir türlü içinde biriken kuşkularını atamıyordu. Gözleri yuvalarından fırladı ve bir kez daha baktı görünmez boşluklara doğru. Bu anlamlı bir bakıştı Hazar'ın tuzlu sularına. Aklına Karadeniz geldi; şimdi onun kıvrım kıvrım gelen maviliği canlandı yüreğinde. Geriye dönerken son bir bakış fırlattı beki de bir daha göremeyeceği Hazar'a...

Hazırlıklar bittiğinde, TKP heyeti 19 Aralık 1920'de Bakû'den ayrıldı. Suphi, Taşkent'ten birlikte geldiği yirmi beş kişilik kadroda çok az değişiklik yapmıştı. Yeni evlendiği eşi Meryem de yanındaydı. Bin beş yüz atlıdan oluşan esir ve gurbetçilerden kurulu Türk Alayının Anadolu'ya geçişi bir süreliğine ertelenmişti. Parti, İsmail Hakkı, Süleyman Nuri, Ahmet Cevdet'ten oluşan üç kişilik grubu, "Harici Büro" adı altında Bakû'de bırakma kararı almıştı. Yola çıktıkları andan itibaren Karabekir Paşa ile Ankara arasında

yazışmaların başladığından heyetin haberi yoktu.

Yolda iki gruba ayrılan TKP heyeti, 28 Aralık 1920'de Kars'a ulaştı. Suphi ve on iki arkadaşının yer aldığı ilk grupta, Sovyetlerin Ankara'ya atanan, fakat son anda hastalanıp gelemeyen Eliava'nın yerine gönderilen sefir Mdivani ve ekibi de bulunmaktaydı. Kazım Karabekir'in, heyeti, devlet töreni ile karşılaması kafilede bulunan Sovyet sefirinin varlığı nedeniyle başvurulan diplomatik bir manevraydı. Aynı zamanda Ankara tarafından bir görev için Moskova'ya gönderilen Ali Fuat Paşa ve Rıza Nur, TKP heyeti ile görüşmeler yaptı.

Henüz Kars'a geleli birkaç gün olmadan bazı kişiler tarafından başlatılan kampanyaya göre, Suphi ve arkadaşlarının, alttan alta komünizm propagandası yaparak halkı kışkırtma faaliyetleri içine girdiklerini iddia etmişlerdi. Oysa Karabekir Paşa tarafından iyi karşılanan Suphi'nin böylesine bir çalışmanın içinde olması mümkün değildi.

Mustafa Suphi ve arkadaşları Kars'ta, kendilerine gösterilen ilgiden gayet memnundular. Buradan akraba, dost ve tanıdıklara telgraflar çekerek Türkiye'ye geleceklerini ve yakında Ankara'ya ulaşacaklarını bildirdiler. Bu arada Kazım Karabekir'in tavsiyesi üzerine Suphi, TBMM'ye bir telgraf çekti.

Bütün bu olumlu gelişmelere karşın Ankara'nın tavrı, Karabekir'i rahatsız etmeye başladı. TBMM'nin tutumu, "Komünist faaliyetlerini kontrol edemeyiz" düşüncesiyle heyetin ne pahasına olursa olsun Ankara'ya gelmesinin engellenmesi yönündeydi. Sovyet heyetinin henüz Kars'ta olması bunu engellemesinin yanı sıra, bu konuda Paşa'nın görüşü; aksine heyetin Ankara'da kontrol altında tutulması ve yurt dışında olası zararlı faaliyetlerinin engellenmesi yönündeydi. Talimatları uygulamaktan başka bir seçeneği olmayan Karabekir Paşa çıkış yolu ararken, durumu bir telgrafla Erzurum valisi Hamit Bey'e bildirdi. Vali Bey cevabi telgrafta "Bize gönderin, gereğini yaparız" deyince, umutla çıkılan bu yol trajik bir ölüm yolculuğuna dönüşmüştü.

Erzurum'a geliş planı Karabekir ve Hamit Bey'le birlikte yapıldı. Buna göre; Suphi'nin bulunduğu kafile, önceden Erzurum'a gönderilecek ve diğer kafileyi de şehre çekmek için ilk gruba iyi davranılacaktı. Kafile, Kars'a ulaşır ulaşmaz Ankara, onların kesin-

likle yurda sokulmaması kararını vermişti. Ancak bunun nasıl yapılacağı konusunda farklı görüşler vardı. Karabekir'in düşüncesi, yazışmalardan anlaşılacağı üzere; halkı bir miktar kışkırtarak onlara ülkede istenmedikleri mesajını verip tekrar yurt dışına çıkmalarını sağlamaktı. Sovyet Devleti'ni tatmin etmek için heyette bulunan bir takım esir ya da ordudan ayrılmış subaylar hakkında mahkeme kararı çıkararak eylemlerine meşrutiyet kazandırmaktı. Ankara'nın tek korkusu, Suphi ve arkadaşları değildi. Aldıkları istihbarata göre; on beş kişilik bir grup da Tuapse'den Karadeniz üzerinden yola çıkmıştı. TKP'nin yurt içi örgütlenmelerinin yanı sıra Enver Paşa tehdidi, Ankara'yı, dışarıdan kuşatılma endişesine sevk etmişti.

TKP heyeti, 18 Ocak 1921 günü Kars'tan trenle Erzurum'a hareket etti. Esaretten dönerken partiye katılan iki subayın kafileden alıkonması, ileride olabileceklerin ilk işaretlerinden biriydi. Ankara, ta başından beri Kars, Erzurum ve Trabzon'la haberleşerek onların kaderini belirlemişti. Karabekir, yapılan planların içinde olmasına karşın, meydana gelecek olayların fazla ileriye götürülmemesi konusunda vali Hamit Bey'den teminat aldı.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Erzurum'da halk, komünizm karşıtı söylemlerle kışkırtılmaya başlanmıştı. Heyet, Erzurum'a ayak basar basmaz bir grup tarafından sevgi ve tezahüratla karşılanmalarını şaşırtıcı bulmuşlardı. Kesin olmamakla birlikte bunların Erzurum'da çıkan "Albayrak" gazetesi taraftarları olduğudur. İttihatçılara yakın bir çizgide yayın yapan bu gazetenin Suphi ile olan yakınlığı tartışma konusudur. Vaktiyle Bakû'den gelen bir parti üyesini misafir etmesi ve onunla röportaj yaparak yakın ilişkide görünmesi bu yakın ilginin nedeni olması en muhtemel olanıdır. Gazetenin yazarı Mithat Bey, daha sonra Divan-ı Harb'e verildiğinde, Suphi'ye gösterdiği yakın ilgiden dolayı suçlanması, konuyu, anlaşılması noktasında daha da karmaşık hale getirmiştir.

Bu olumlu gelişmelerden sonra, Vali Hamit Bey'in alttan alta kışkırttığı halk, tren istasyonundan itibaren çirkin tezahürat yapmaya devam etti. Bunun üzerine Dekovil hattıyla Aşkale'ye götürülüp buradan seyahat için gerekli malzemeler temin edilerek, Bayburt'a doğru yola çıkıldı. Heyet, kışın olumsuz koşullarında kızaklarla yola koyulurken, Hamit Bey de Bayburt kaymakamına, TKP heyetine nasıl davranılması gerektiği konusunda bilgi veren

telgraf çekmişti.

Talimatlar kısa sürede yerlerine ulaştı. Taciz ve aşağılanmanın her türü yol boyunca devam ettirildi. Gümüşhane'de yiyecek ikmali yapmalarına izin verilmedi ve geceyi Torul'da geçirmeleri gerekirken halk tarafından önleri kesilerek, yola devam etme mecburiyetinde bırakıldılar.

Suphi ve arkadaşları, Anadolu egemenleri tarafından sürüklendikleri yolun bir tükeniş yolu olduğunu anlamışlardı. Başından beri Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir'le yaptıkları görüşmelerde, karşı tarafın kullandığı diplomatik dili tamamıyla çözememişlerdi. Satır aralarına ustaca serpiştirilen ifadelerden yola çıkarak kendilerine Ankara'da yer bulabileceklerini sandılar. Oysa komünistler asla duygularıyla hareket etmemeliydi. Ödenen bedeller, yalnızca birkaç kişinin yaşamıyla sınırlı değildi. Bir komünist sınıf adına hareket etmek zorunda olduğundan, yaptığı hatalar da maalesef sınıfa mal oluyor. Onların, Anadolu'ya geçiş kararını alırken kuşkuları vardı, Kars'a gelince daha çok endişelenmişler, fakat geri dönmeyi bir an olsun düşünmemişlerdi. Geride, önceden farkına vardıkları sıkıntıların içinden geçebilirlerdi, fakat onlar ucunda ölüm de olsa yolculuğu sonlandırmayı tercih etmişlerdi. Hayatta kalmalarının tek yolu son anda Sovyet Devleti'nin diplomasiyi devreye sokarak sahip çıkmasıydı.

Ancak böyle bir girişim hiç olmadı.

Maçka'ya geldiklerinde, jandarma tarafından tamamen kontrol altına alınarak bir Rum'a ait otele yerleştirildiler. Trabzon'da yapılan hazırlıkları izleyen TKP Şehir Komitesi, bir adamını, heyetle görüşüp şehre gelmekten vazgeçirmek üzere Maçka'ya gönderdi ve bütün çabalarına karşın başarılı olamadı. Onların kaderini belirleyen çirkin planlar; o günler fırtınalı olan deniz yolu üzerinden yapılmıştı. Maçka'da bekletilmelerinin nedeni de fırtınanın dinmesi içindi.

Hasan Tahsin Kırali; Maksut'un yakın akrabası, vaktiyle Rusya'da mimarlık eğitimi görmüştü. Samsun'da bir süre mesleki çalışmalardan bulunduktan sonra, Trabzon'a döndü ve ticarete başladı. Ruslar, Sürmene'yi işgal ettiğinde, halkla ilişkileri onun aracılığı ile yürütüldü. Bir taraftan da muhacirliğe çıkan halka yardım ettiğinden evi ve deposu yine Rus ordusu tarafından yakılmıştı. Öğrenci-

lik yıllarında edindiği çevre sayesinde Rusya ile ticarete başladı. Bir müddet İlçe Belediye Başkanlığı da yapan Kırali, aynı zamanda Kazım Karabekir'le özel yöntemlerle haberleşebilecek kadar yakın ilişkilere sahipti. Kırali, Trabzon Limanı'ndan yürütmek zorunda olduğu ticari faaliyetlerden dolayı da bir miktar İttihatçıydı. Yakın akrabası Maksut'un heyette olduğunu başından beri bilmekteydi. Onu kafileden ayırmak için yaptığı girişimlerden bir türlü sonuç alamadı. Şehirde saygın iş adamı olan Hasan Tahsin Bey, bir taraftan da İttihatçı katillerden çekinmekteydi. En son, bir adamını gizlice Maçka'ya gönderdi ve orada ticari ilişkileri olan çevrelerin de yardımıyla Maksut'la görüşme olanağı buldu.

Heyetten alıkoymak için önce Maksut ikna edilmeliydi, gerisi zaten ayarlanmıştı. Karakolda jandarma elbisesi giydirilen adam, görevli gibi otele gitti ve konuştu. Adının "Süleyman" olduğunu söyleyen adam, Maksut'a durumu izah etmeye çalıştı.

-Hasan Tahsin Kırali'nin yanında çalışıyorum, şehirde halk kışkırtılıyor ve durum çok tehlikeli.

Maksut, akrabasının çok güçlü birisi olduğunu biliyordu, fakat hiç umursamadı.

-Eksik olmasın zahmet etmiş.

-Her şey ayarlandı, seni buradan uzaklaştıracağım!

-Bu mümkün değil!

Adamın hayretten gözleri fal taşı gibi dışarı fırlamıştı.

-Kurtulmaktan bahsediyorum. Sizleri Trabzon'da linç edebilirler!

-Erzurum'dan itibaren bütün yol boyunca aynı tehlikeyi yaşadık. Neler olabileceğini, aşağı yukarı tahmin edebiliyoruz zaten. İki arkadaşımızı aramızdan alıp götürdüler.

-Neden götürdüklerini biliyor musun?

-Tatmin edici bir şey söylemediler ancak bir-iki küçük işlemden sonra tekrar kafileye dâhil edileceklerine dair söz verdiler.

Süleyman aceleciydi.

-İstersen yarım saatte buradan çıkabiliriz.

Maksut yorgundu, kahverengi gözleri kan kırmızıya boyanmıştı adeta. Günlerdir kendisiyle doğru dürüst konuşan halktan biri-

siyle karşılaşmaması, onu, olağanüstü nazik davranmaya itiyordu.

-Bunun mümkün olmadığını söyledim! On yedi yıldır bir kavganın içindeyim... Arkadaşlarım da öyle. Ve biz, bu topraklara zaten ölümü kabullenerek geldik. Dönmek, aynı dava uğruna vuruştuğum arkadaşlarımı kıytırık bir can uğruna yalnız bırakmak, benim yapacağım iş değil.

Orta yaş civarında olan Süleyman'ın hayretten ağzı açık kalmıştı. Bir an durakladı, odanın içinde camdan sokağı izleyen diğer yoldaşlara baktı. Allahım, bunlar nasıl insanlar, diye geçirdi içinden ve bir kez daha hayranlıkla baktı Maksut'un kanlı gözlerine.

-Şehirde Bolşevikler hakkında çok kötü şeyler söylüyorlar. Hayatta gördüğüm ilk Bolşevik sensin. Çok merak ediyorum; seni ölüm karşısında böylesine güçlü kılan nedir?

-Yüksek insani değerler!

Adamın şaşkınlığı giderek artıyordu. Ne demek "böylesine değerler" diye düşünürken, kafası hepten karışmıştı.

-Siz ülkemizi Rusya'ya bağlamak için gelmediniz mi?

Maksut, şaşırmıştı, acı acı gülümsedi, kendinden on yaş kadar büyük, sözde canını kurtarmaya gelen adamı yukarıdan aşağı süzdü ve sakin olmaya çalışarak.

-Bunu nereden duydun?

-Şehir söylentilerle çalkalanıyor "Camiler kapatılacak, ibadet yasaklanacak" diye halkı "Allah, Muhammet aşkına" cihada davet ediyorlar.

Maksut, durumu açıklamak adına daha farklı bir yöntem denemek istedi.

-Peki, siz bunlara inanıyor musunuz?

-Sizi tanıyana kadar evet, ama şimdi kafam karıştı.

-Hiç karışmasın, bizim ülkeye geliş amacımız, Osmanlı'nın savaştaki yenilgisinden sonra emperyalist galip devletlerin paylaşım kavgalarında yurdumuzu işgal eden düşmanı kovmak için Anadolu'da başlatılan kurtuluş savaşına katılmaktır. Taraf olmaktır. İşçi sınıfı ve topyekûn emekçilerin sosyal kurtuluşuna giden yolda "millî inkılabı" toprak reformu ve benzeri adımları atarak rayına oturtmaktır. "Millî mesele" ile "milliyetler meselesini" Sovyet deneyiminden çıkardığımız ders ve sonuçlarla çözümüne çalışmaktır.

Süleyman şaşkın ve meraklıydı.

-Bu söylentileri kim çıkarıyor?

Zor soruydu, nasıl yanıt vereceğini düşünürken oturduğu alçak iskemleden ayağa kalktı, pencereyi örten perdeyi sağ eliyle hafifçe araladı ve dışarıda devriye gezen askerleri kısa bir müddet seyretti. Sonra ağır hareketlerle yerine oturdu, yüzündeki ifade çözülemez ve anlamsızdı. Önünde soğumaya yüz tutmuş çayından bir yudum aldı.

-Vallahi ben de bilmiyorum!

Süleyman, bir şeyleri çözmeye başlamıştı...

-Ben anlıyorum galiba!

Maksut'un yüz hatları birden değişti, "akıllı adam" diye içinden geçirirken, yoksa bu adam, "dost değil mi" diye de düşünmeden edemedi.

-Nasıl anladın?

-Anlatmasını beceremiyorum.

Üzerinde durmadı Maksut.

-Boş ver anlatmasan da olur.

Süleyman, bu yürekli insanı ikna edemeyeceğini anlamış ve vedalaşmak için ayağa kalkmıştı.

-Ben ayrılıyorum, bir diyeceğin var mı?

"Var" dedi Maksut ve uğurlamak için otelin kapısına kadar eşlik etti.

-Aile büyüğüme selamlarımı söyle, uğraşıları için çok teşekkür ediyorum. Ona de ki: "Anneme, kardeşlerime selamlarımı söylesin, onları çok sevdiğimi" söylesin.

Bu sözler, gök kubbenin altında bilinen son sözleriydi Maksut'un.

Süleyman hızla geri döndü. Hasan Tahsin Kırali, büroda merakla beklemekteydi.

-Maksut'u çıkarabildin mi oradan?

-Hayır!

Kırali, oturduğu koltuktan hiddetle ayağa kalktı!

-Neden başaramadın, bir aksilik mi oldu?

-Olmadı! Kurtulmayı kendisi istemedi!

-Israr etmedin mi?

-Etmez olur muyum? "Birlikte olduğum arkadaşlarımı terk edemem" dedi.

Hasan Tahsin'in umutla beklediği haber gelmemişti. Yüzü asıldı, iki elini masanın üstünde birleştirerek çenesine doğru kaldırdı, kısık bir sesle.

-Ona hak veriyorum.

Süleyman şaşırmıştı.

-Madem öyle, neden kurtulması için onca çabayı gösteriyorsunuz?

-O başka... Sen benim geçmişimi biliyor musun?

-Az bir şeyler biliyorum.

Kırali, geriye doğru yaslanarak derin bir nefes aldı.

-Bildiklerin yetmez. Ben eğer Rusya'da okuyup mimar olmasaydım ailemin yoksul kaderi hiç değişmeyecekti. Samsun'da çalışırken, koca şehirde tek mimar olduğumdan, kısa sürede para kazandım. Maksut öyle mi? Ömrü Moskova'da bir parça ekmek uğruna çalışarak geçmiş ve iyi gitmeyen bir şeylerin nedenlerini ta çocukken çözmüş ve mücadele yolunu seçmiş. Böyle insanlar ne korkar ne de teslim olur.

-Maksut da aynı şeyi yapamaz mıydı?

Kırali anlayamamıştı.

-Neyi yapamaz mıydı?

-Rusya'da çalışıp para kazanmayı...

-Elbette yapabilirdi! Ben yoksulluğa karşı para kazanarak tepki verirken, yalnız ailemi ve yakınlarımı kurtarma yolunu tercih ettim.

Süleyman sabırsızdı.

-Ya Maksut?

Kırali'nin yüz hatları birden değişti, kaşları çatıldı, baktı Süleyman'ın yüzüne anlamlıca ve sanki geçmişin muhasebesini yapar gibi konuşmaya başladı.

-O, en onurlu olan bir yolu seçti; yüreğini ve bedenini ortaya koyarak, tüm dünya yoksullarının kurtuluşu uğrunda savaşmayı tercih etti.

Süleyman böylece, yanında çalıştığı adamı biraz daha tanımış,

fakat yine de Maksut'un tutumuna hâlâ akıl erdiremiyordu.

-Sıkıntılı görünüyordu, yorgun olmasına karşın gayet kibardı. Anlayamadığım tek şey; ölümü sıradan bir olay gibi görmesi ve umursamamasıydı.

-Bayağı etkilenmişsin Maksut'tan!

-Bence, bu insanlara büyük haksızlık yapılıyor. Memleketin böyle yürekli insanlara ihtiyacı var...

Hasan Tahsin, boş ve anlamsız gözlerle baktı Süleyman'a ve sadece "maalesef öyle" diyebildi.

28 Ocak 1921 günü, alıkonan iki kişinin dışında, kafile geç saatlerde Maçka'dan faytonlarla yola çıkarıldı.

Bu arada şehirde hazırlıklar tüm hızıyla sürmekteydi. Sovyet elçiliği ve Valilik, kafileyi karşılamak için Taksim Meydanı'na uzanan Arafilboyu -Ayafilbo-yolu üzerinde yoğun hazırlıklar yaparken, bir taraftan da liman yolu üzerinde binlerce insan yığılmış heyeti beklemekteydi. Kafile daha yoldayken polis ve sivil giyimli askerler tarafından işyerleri zorla kapatıldı. Şehirde tellallar bağırtılarak halk olabildiğince kışkırtılmaya çalışıldı. Kafile daha henüz yoldayken, İngiliz uçakları Trabzon üzerinden uçup; "Azerbaycan'da kardeşlerinizi öldürenler şehrinize geliyor" başlıklı bildiriler atarak halkı önceden galeyana getirmeye çalıştılar.

Kafile, yolda oyalandığından şehre geç saatlerde ulaştı. Limanda biriken halk dağıtılmış, fakat bin kadar seçilmiş kişi heyeti karşılamak üzere orada alıkonmuştu. Ayafilbo Caddesi'nden şehre girmeleri gerekirken kayıkçı kâhyası Yahya Kâhya ve adamları tarafından binbir hakaretle alt yoldan sürüklenerek limanda bekleyen bir motora bindirildiler. Onlar denize açıldıktan bir müddet sonra, daha süratli başka bir motor içinde Yahya Kâhya'nın silahlı adamları olduğu halde peşlerine düştüler. Şehirde anlatılanlara göre, ikinci motorun içinde çapulcu elbisesi giydirilmiş askerler de vardı.

VE ÖLÜMLER

Sürmene açıklarında arkadan yetişen motordaki katiller, Mustafa Suphi ve on dört yoldaşını vahşice katlederek denize attılar.

Miyase kadın o gün evden hiç çıkmadı. Hava, Karadeniz ölçüleri dışında alabildiğine soğuktu. Diğer üç çocuğu gurbetteydi ve yoksul evinde tek başına yaşamaya çalışıyordu. Akşam olduğunda, erken yatmayı denemiş, fakat gözüne bir türlü uyku girmemişti. Gecenin zifiri karanlığında uyumaya çalışmaktan başka şansı olmadığını biliyordu. Gözlerini karanlık odanın içinde gezdirirken elli yedi yıllık ömrüne sığdırdığı tarifi zor acılar geldi aklına. Altı yıl önce kaybettiği ve onsuz geçen yirmi beş yılın hasreti bir türlü dinmediği kocası Mehmet'in ruhu dolaşıyordu odanın içinde. Üç çocuğu, adını bile bilmediği topraklarda ekmek peşinde dolaşırken, Maksut'un hasreti düştü yüreğine. Onun, başka bir coğrafyada hayallerinin peşinde ve ölümüne bir kavganın için olduğunu biliyordu. Çaresizliğin ve yoksulluğun eğittiği bu acılı Karadeniz kadını, oğlunun mücadelesini çözemiyor, fakat ona yürekten inanıyordu.

Saatler ilerlediğinde daha da huzursuzlaşıştı Miyase kadın. Yüreği dayanılmaz acılarla kavruluyordu, bir türlü uyuyamadığı yatağından fırladı ve pencereyi açtı, karşı vadilerin soğuk rüzgârı yüzüne vurduğunda bile kendine gelememişti. Yaşlı, fersiz gözlerini, sonsuz karanlıkların içinden gökyüzüne doğru kaydırdı. Hava kapalıydı, yıldızlar görünmüyor, fakat ince ince kar taneciklerinin havada uçuştuğunu fark edebiliyordu. Zifiri karanlık boşlukta ölüm kokusu vardı. Gözlerini kapattı ancak ihaneti görebiliyordu. Zulüm ve vahşetin farkındaydı, birdenbire ana yüreğinin sızlaması boşuna

değildi. Artık ayakta durmakta zorlanıyordu, nasırlı, güçsüz elleriyle pencerenin demirini sıkı sıkıya kavradı ve tekrar baktı yukarıya doğru. Ölümü görmüştü simsiyah karanlıklarda... "Maksut'um" diye bir çığlık attı ve orada yığılıp kaldı...

Egemenlere başkaldırdığında henüz on beş yaşındaydı. Küçük bir çocuğun açlıktan ışığı sönmüş soluk bakışlı gözlerinde umudu görmüştü. Minik yavrunun çaresizliğini gördüğümde, "Bu zulümden kurtulmanın bir yolu olmalı" diye düşünmeye başlamıştı. Moskova'da görmüştü direnmeyi ve hak uğruna verilen mücadeleyi. "Grev" sözcüğünü duyunca çok şaşırmıştı ve öğrenmeye karar vermişti. Öğrenmişti de... Fırın işçiliği ile birlikte on yıllık Parti okullarındaki eğitimini birlikte yürütmüştü. Ve sürgünde tanıdığı Suphi yoldaşıyla Çarlık rejimine karşı, omuz omuza yürüttükleri kutsal kavgalarında ölümü bile kurgulamıştı.

Katiller önceden hazırlıklıydı... Londra, Moskova ve Ankara üçgeninde yürütülen ince diplomasi maalesef böylesine çirkin sonuçlar vermişti. Onların Anadolu'ya yönelmeleri egemenlerin uykularını kaçırmıştı. Rusya coğrafyasında gördükleri korkunç kâbusu Osmanlı mülkünde görmek istemiyorlardı. "Nasıl öldürürüz?" diye günlerce uykusuz kalarak, çirkin çirkin planlar yapmış ve amaçlarına ulaşmışlardı.

Maksut, kalleş pusularda sırtından vurularak ölmek istemiyordu. Cephede düşmanla yüz yüze çarpışarak ölmeyi, gülerek karşılayacaktı. Bir şartı daha vardı; yanında Suphi yoldaşı olmalıydı ve birlikte düşmeliydiler vatan toprağına.

Oysa ölüm kalleşti, kural tanımazdı, sinsi pusulardan haince süzülerek gelirdi. Ve ölümün acımasız gölgesi bedenlerini örtmeden, acı içinde kıvranırken eğilip kulağına Suphi yoldaşının "Olmadı be yoldaş, böylesine ölüm" dediğini işitir gibi olursunuz.

Hava alabildiğince soğuktu, kapkaranlık gökyüzünün altında Karadeniz hırçınlaşmıştı. Kabaran dalgalarıyla geçit vermek istemiyordu katillere. Ve ölüm geldi, kalleşçe alçakça...

Onlar artık Karadeniz'in derinliklerinde sonsuz uykularına dalmışlardı. Ve bundan böyle, "hürriyetini arayan Anadolu emekçi halkları" hep o yöne doğru bakacaklardı...

Son Sözler

17 Ekim Devrimi (7 Kasım 1917), tüm dünyayı derinden sarsmıştı. Emperyalist devletler, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmakla meşgulken, cephe, Rusya coğrafyasından yarılmıştı. Batılı emperyalist sömürgeciler, Anadolu'yu paylaşmak için aralarında anlaşamayınca Mondros'un belirlediği sınırları Misak-ı Millî (Misak-ı Millî'yi ilk kez Osmanlı Mebusan Meclisi kabul etmiştir) olarak kabul eden Mustafa Kemal (Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesi Sarayın ve İngilizlerin onayı ile gerçekleştirilmiştir. Görevi de bellidir. Özet olarak; işgale karşı çıkan, işgale karşı direnişi sürdüren, ulusal kurtuluş mücadelesi başlatmış bulunan Pontos, Kürt, Çerkes vb. ezilen ulusal hareketleri, iktidar boşluğunda iktidara alternatif komünist, devrimci, halkçı, anti-emperyalist İslamcı hareketleri etkisiz hale getirip direnişi kontrol edilebilir bir hale getirmektir. Olaylar dikkatle izlendiğinde bu görevin layıkıyla yerine getirildiği söylenebilir) Ankara'dan askerî işgale karşı yeni bir direniş hareketi başlatmış; diğer direniş hareketlerini tasfiye ederek önderliği ele geçirmişti.

Ekim Devrimi öncesi Rusya, savaş ekonomisi uyguluyordu. Hantal, geri sanayisi, Batılı müttefiklerinin de desteğiyle ordularına silah ve mühimmat üretmekle meşguldü. Çarlık Rusyası'ndaki sanayileşme Batı'daki kapitalist ülkelerdekinden pek çok eksiğine karşın, dünyadaki sıralamada beşinci sıradaydı. Birçok cephede savaştığından demir-çelik üretiminde meydana gelen yoğun ihtiyaca, demiryolu yapma zorunluluğu eklenince, yoğun bir işçi sınıfı barındırmak zorunda kalmıştı. Rusya'nın belli başlı sanayi şehirlerindeki fabrikalarda, demiryollarında ve madenlerde, geri

teknolojinin yarattığı ağır çalışma koşulları, işçi sınıfının daha erken harekete geçmesine neden oldu. Bu gelişmelere Çarlık Rusyası'nda yaşayan diğer halkların, alabildiğince yoksulluğu eklenince, Çarlık rejimi, Bolşeviklerce yıkılarak yerine yeni sosyalist devlet kuruldu. Kapitalizmin "eşitsiz, birleşik ve dengesiz gelişim yasası"nın geniş Rusya coğrafyasında kendisini, en çarpıcı bir biçimde göstermesi, devrim stratejilerini de etkilemişti. Başta sanayi merkezlerinde yoğunlaşan işçi sınıfının "genel grev ve ayaklanma" yöntemiyle, büyük kentlerde iktidarı ele geçirmişti. Ancak iç kesimlerde, yoksul köylülüğün aynı refleksleri gösterememesi sonucu, buralarda ana güç olarak Kızıl Ordu devreye girmişti.

Buna göre, iç kesimlerde ve özellikle Türkistan bölgesindeki direnişlerin, uzun süre devam etmesi, Bolşevik Partisi'ni yeni arayışlara itmişti. Başlangıçta, Kızıl Ordu'nun Polonya sınırında yenilmesi, Parti içinde birçok arayışların seslendirilmesine neden olmuştu. İç çatışma devam ederken, bir taraftan da Parti içi muhalefet, tüm hızıyla sürüyordu. Rusya (Çarlık Rusyası aynı zamanda bir halklar hapishanesidir. Ezilen uluslar sorunu, genç Sovyet devletinin çözmesi gereken önemli bir sorun olarak karşısına çıkmıştır) coğrafyasında yer alan Müslüman Türk kökenli halkları, devrim boyunca en güçlü bir şekilde temsil eden Mir Seyit Sultan Galiyev ve takipçileri, Bolşevik Partisi'nden ziyade, Kızıl Ordu içerisinde etkin yer almışlardı. Suphi'nin kurduğu ve çoğunluğu esir Türklerden oluşan "Enternasyonal Alaylar" aynı çatışmalarda görev yapmıştır. Yüzbine yakın Tatar ve diğer Müslüman Türk kökenli insan, özellikle Türkistan bölgesinde iktidarın ele geçirilmesinde önemli roller oynamışlardı.

Müslüman Türk halklarının kuracağı ortak Sovyet ve "Doğu Milletleri Enternasyonalizmi" görüşleri, Bolşevik Partisi ve Lenin tarafından ilk dönemlerde kabul görmüştü. III. Enternasyonal'in çağrısı üzerine toplanan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'na, Sultan Galiyev'in talebi olmasına karşın, katılmasına izin verilmemesi düşündürücüdür. Ayrıca Kurultay boyunca "Doğu (Sömürgeler Enternasyonali) Enternasyonalizmi" üzerinde durulmadı. "Ortak konfederasyon" sorununa gelince, bu konuya, Parti içinde muhalefet, devrim öncesinde başlamıştı bile.

Toplantı boyunca Türk ve diğer Müslüman halklar, nerdeyse İngiltere'ye karşı, topyekûn bir savaşa davet ediliyordu. İngiltere

bu tablo karşısında bütün sömürgelerini kaybetme telaşına kapılarak, çözüm üretme arayışına girdi. Dünyada ayrı bir, "Enternasyonalin" oluşma düşüncesi, Komintern yöneticilerini, "sosyalizmin geleceği" adına kuşkulandırmıştı. Bakû Kurultayı'nın toplanması, yeni Sovyet devletinin dış politikasını gözden geçirme kararı aldığı günlere denk gelmekteydi. Rusya topraklarının tamamen Sovyetleştirilmesinden sonra, Bakû Kurultayı'nda alınan kararlar, daha sonra İngilizlerle yapılan "Ticaret Antlaşması" ile birlikte uygulama alanı bulamamıştı.

Yeni Sovyet devletinin temel ihtiyaçları giderek yakıcılığını yükseltirken "genel dünya devrimi" perspektifi, yerini dış politikada "kıvrak diplomasi"ye bırakıyordu. İngiliz Ticaret Antlaşması ve "Ankara Antlaşması"nın imzalanmasından sonra "dünya devrimi" hedefi; yerini, sosyalizmin sadece "Sovyetler Birliği'nde" yaşatılması yönünde bir politika, temel anlayış olarak kabul edilmişti. Bundan sonra izlenen politikanın "sırat köprüsü üzerinde dans" gibi bir şey olarak gelişmesi, Suphi ve arkadaşlarını şaşırtan en büyük etken olmuştu.

Doğu Halkları Kurultayı, her yıl toplanma kararı almasına karşın, bir daha toplanmamıştır. Yeni Sovyet Devleti'nin yaşatılması için Doğu milletlerinin ayaklanması yerine İngilizlerin sağlayacağı olanaklar daha etkili görülmüştü. Sovyet Devleti'nin, ticaret antlaşmasına uyulduğuna dair İngiliz hükümetine, karşılıklı menfaatlerin korunduğuna dair sık sık rapor vermesi, gelişmiş Batılı emperyalist ülkelerindeki komünist partilerini de zaafa uğratmıştı.

Bolşeviklerin politika değişikliği, Parti içinde daha önce düşük yoğunlukta süren ideolojik mücadelenin hızlanmasına yol açmıştı. Suphi'lerin ölümü, Ankara Antlaşması ve İngiliz Ticaret Antlaşması'ndan hemen sonra Bolşevik Partisi içinde ideolojik mücadele, yerini iç çatışmaya bırakmıştı. Bundan sonraki süreçte Galiyev, Neriman Nerimanof, Şerif Manatov, Kurbanov ve takipçileri, süratle tasfiye edildiler. Elbette tasfiyeler bununla sınırlı kalmadı, başta Troçki, Kamanev, Buharin, Zinovyev olmak üzere diğer muhalifler de bu iç çatışmanın bir tarafı oldular.

ENTERNASYONALİZM

1848 yılında yayınlanan Komünist Manifesto'da "İşçilerin vatanı yoktur" ve "Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedeceği bir şeyleri yoktur. Kazanacakları koca bir dünyaları vardır. Bütün ülkelerin işçileri birleşin" sözleri; enternasyonalizmin anlamını en derinlemesine ifade eden sözlerdir.

Marx, Engels tüm yaşamları boyunca bu söylemlere bağlı kaldılar. Kalmaya çalıştılar... Ancak yaşanan sürecin pratiği hiç de böyle gelişmedi. Öncelikle Marx'ın Fransız Devrimi hakkında kaleme aldığı yazılar, bazı Marksist yazarlar tarafından biçimsel olsa da eleştiriye tabi tutuldu. Bu eleştirilerin en önemlisi, "Ulusu yeniden kuracak olan işçi sınıfıdır" görüşü üzerinden sürdürülen tartışmalardı. Bu görüşlerin, henüz emperyalizmin tam olarak ete kemiğe bürünmediği dönemlerde ele alınması, bazı siyasî hatların netleşmemesine neden oldu. II. Enternasyonal'in bu söylemlere dayanarak Birinci Dünya Savaşı arifesinde vatan adına kendi burjuvazisini destekleyerek, izledikleri sosyal-şoven politikalar, ayrışmanın temel nedeni olmuştu.

Küçük bir zaafın öne çıkarılarak oluşturulan bu politikalar, savaş öncesi ve sonrası Sovyet topraklarında izlenirken, Rusya coğrafyasında devrimin kazanılmasına kadar sarkmış olan ulusçu-şoven anlayış, yeni Sovyet devletini, içsel tasarruflara iterken, Suphi ve arkadaşları da Türkiyeli işçilerinin vatanı olan Anadolu'ya âdeta itelenmiştir.

II. Enternasyonal'in ele geçirilmesi, III. Enternasyonal'in de sosyalizmin sorunlarını çözememesi, Bolşevikleri, dış politikada "diplomasi" seçeneğini kullanmaya itti. Bu anlayış, ileriki tarihlerde,

dünyanın değişik bölgelerinde gerçekleşecek olan devrimlerin öncesi ve sonrasında kendini göstermesi, maalesef bir tarihi çöküşün başlangıcı olacaktı.

İDEOLOJİ VE DİPLOMASİ

Devrimci proletaryanın tarih sahnesindeki ilk iktidar deneyimi, Sovyet Rusya'nın devrim sonrası izlediği yerel ve uluslararası politikalar, beraberinde birçok tartışmayı da getirmiştir.

Bolşevik Partisi'nin ideolojik ve siyasî pratiği devrim öncesi ve sonrası hep tartışmaya muhtaç bir noktada gelişmiştir. Sovyet devrimine önderlik eden kadroların, yeni devletin örgütlenmesi konusunda farklı görüşlerinin olması, devrim sonrası kendini daha yakıcı bir biçimde göstermiştir. Suphi ve arkadaşlarının Galiyevci çizgiye yakın durmaları, daha sonra onların tasfiyeleri gündeme geldiğinde, kendilerine de aynı tarife uygulanmıştı.

Yeni Sovyet Devleti'nin, Bakû Kurultayı öncesi Ankara hükümetine yakınlık duyması, Suphi ve arkadaşlarının da dikkatini çekmiştir. Bu politikaların daha yumuşatılmış benzer örnekleri Kazan Sovyeti'nin kurulma ve Lejyonlar tarafından ele geçirilme sürecinde görülmüştü.

Elbette bu trajedinin nedenlerini araştırırken Marksist dünya görüşünün tarihsel köklerine inilmelidir. Marksist Felsefe ardıllarını yerden yere vurarak, tarihin çöp sepetine doğru kovalayan bilimsel bir öğretidir. Suphi, Marksist öğreti ile ilk defa ciddî olarak 1915'te sürgünde olduğu Kaluk'ta tanışmaya başladı. Onun birikimleri kısa sürede bu öğretiyi kavramasında önemli rol oynamıştır. Suphi, her şeyden önce, bir Osmanlı aydınıdır. Despotik feodal bir yapının iki yüz yıldır dünya gerçekçiliğinin dışına ittiği bir toplumun aydınları, Batı'dan sadece şeklen etkilenebilmiştir.

O, ilk anlarda çıkış yolu olarak İttihatçılığın üzerinde kafa

yorduğu için savrulduğu Rusya topraklarında tanıştığı Marksizm'i anlarken zorluklar yaşayabilir. Kendine ait olan "Her Türk biraz şoven doğar" sözü ideolojik bir yaklaşımdan öte, onun yaşadığı coğrafyanın acılarını ifade eden ironik bir söylemdir.

Anadolu'ya bir an önce geçme isteği onun, komünizmi tam olarak kavrayamadığı anlamına gelmemelidir. Bolşeviklerin Ankara hükümetini, sınıfsal noktadaki tahlillerini kendi gazetesinde (*Yeni Dünya*) defalarca yayımlamıştır. Suphi, Anadolu'daki iktidar paylaşımı kavgalarında öne çıkan güç odaklarının iç ve dış güçlerle olan ilişki ve çelişkilerinden ve de onların sınıfsal niteliklerinin farkındaydı. O da; Lenin'in stratejik nihai amacıyla asla çelişmeyen zengin taktiksel devrimci esneklikleri gözetmekten yana idi. Suphi: burjuva hâkimiyetinin kurulmasından yana olanlarla küçükburjuvazinin sınıfsal-kaypak tutumunun muhtemelen nerelere evrilebileciğini bilemeyecek kadar Marksizm cahili değildir.

Marksizm'i anlayıp kavrama sorununa gelince: Sovyet Devrimi gerçekleşirken, Marksizm'in yarı tarihine tanık olan Bolşevik kadrolar, devrimci ideolojinin berraklığı ile iktidarı ele geçirdiler. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Koca dünyanın ortasında ve emperyalist binbir kuşatma altında yapayalnızsınız ve önünüzde dünyanın ilk proleter devrimini yaşatmak gibi bir hedefiniz var.

Uluslararası emperyalist entrikaların en kıvrak biçimde kol gezdiği ortamda, artık devrimci ideallerin ve Marksist ilkelerin yapacağı fazlaca bir şeyi yoktur anlayışı egemendir. Devrim öncesinin berraklığı, yerini artık karanlık labirentlerde, el yordamıyla yol almaya bırakmıştır. Devrim önderleri kopkoyu bir karanlığa fenersiz yakalandığından, elde kalan tek silah olabildiğince "kıvrak diplomasi"dir. İşte burada Marksist kavrayış "zaafa uğruyor" türünden bir görünüm arzediyordu. Ayrıca; "tek ülkede devrimi yaşatmak" uğruna bütünün parçaları azar azar ufalanmaya mı başlıyordu? Bu temeldeki tartışmalar yoğunlaşıyordu. Lenin ve Parti, enternasyonalizmden, kesintisiz devrimden yana olmakla birlikte, devrim yoluyla kurtarılan Çarlık Rusyası'nda, sosyalist kuruculuk yöntemine başvurmaya zorunluydular.

"Diyalektik felsefe karşısında hiçbir şey kesin, kalıcı, mutlak, kutsal değildir; her şey gelip geçicidir ve sürekli bir oluşma ve yok olma sürecinden, aşağıdan yukarıya doğru sonsuz bir yükselme sürecinden başka hiçbir şey kalıcı değildir ve diyalektiğin kendisi

de bu sürecin düşünen beyindeki yansımasından başka bir şey değildir..." Engels'in bu sözü, Marksistler için olduğu kadar Marksizm'in kendisi için de geçerlidir. Ancak biz burada konumuza dönmek zorundayız. Suphilerin katledilmesinde, Ankara masumane (!) bir rol oynayarak sınıfsal tavrını göstermiştir. Suphi ve arkadaşları, Anadolu'da muhtemelen nelerle karşılaşabileceklerini tahmin edebiliyorlardı. Onların Bakû'de kalmalarının ne kadar mümkün olduğu, teknik açıdan bakıldığında karışıktır. Ayrıca Moskova'nın daha sonra Ankara ile imzaladığı Dostluk Antlaşması'nın ne kadarının TKP'nin ilgası üzerine kurulduğu da tartışmalıdır. İngiltere ile imzalanan Londra antlaşmasının da aynı zamanlara denk gelmesi, bu kurgunun bir parçası olduğunun işaretidir. TKP kadroları, Galiyevci çizginin üzerinde gezinirken, Ankara'nın gerçek niyetini anlamaktan uzak olabilirlerdi. Esas olarak Bolşevik Partisi ve III. Enternasyonal yöneticileri, Suphi ve yoldaşları, adım adım ölüme giderken diplomasi tarihine geçecek bir kıvraklıkla durumu idare yoluna gitmişlerdir.

Meryem

Suphi'nin eşi Meryem ya da diğer adıyla Maria'nın akıbeti konusunda ileri sürülen iddiaların çokluğu, söylenenlerin ciddiyetini gölgelemektedir. Meryem'in Erzurum'da alıkonarak geri gönderildiği iddiası ile Yomra sahilinde bulunan kadın cesedi ve bir de zaman zaman Samsun'da görüldüğü iddiaları, bir şehir efsanesinden öteye gidemeyen görüşlerdir. Sıkça ileri sürülen kapatma alınarak daha sonra Rizeli kayıkçılara peşkeş çekildiği iddiası, olayın geniş ve diplomatik boyutları noktasından bakıldığında, akla yakın durmuyor. Bugüne kadar üzerinde durulmayan ve cılız kalan söylenti, Meryem'in olaydan bir müddet sonra, sabahın erken saatlerinde Sovyet elçiliğinin önüne bırakıldığıdır.

Suphi, Emine Muhittinova'ya ölesiye âşıktır, fakat buna karşın Kazan'da kalmaması, onun Marksist-komünist değerlere olan üstün bağlılığıdır. İnandığı değerleri sevdasının önüne koyması onun bilinç düzeyinin ne kadar üst düzeyde olduğunun kanıtıdır. Buradan bakıldığında, ülkeye giriş yapma hazırlıkları içindeyken alelacele evlenmesi de düşünülmesi gereken bir başka konudur (Suphi, bu evlilikle, Ankara Hükümeti'ne legal bir mücadele vereceğinin bir işaretini mi vermek istemiştir?)

SUPHİ VE ARKADAŞLARINI KİM ÖLDÜRDÜ?

Suphi ve arkadaşlarını Rusya topraklarına doğru sürükleyen nedenler, birbirinden çok farklıydı... İçlerinde sadece Maksut, çocukken gelmişti Moskova'ya ve oradaki yaşamına babasının yanında fırın işçiliği ile başlamıştı. Yoksulluğun yenilebilir bir illet olduğunu orada öğrendi. Suphi, Osmanlı aydınıydı. İttihatçılığın çıkmaz yol olduğunu anladığında, kendini Rusya topraklarına zorlukla atabilmişti. Diğer yoldaşlarının bir kaçı dışında kalanlar, muhtemelen esir subaylardan oluşuyordu. Ölenler tarihe "On Beşler" olarak geçmesine karşın sayıları hakkında hep kuşku taşıyan rakamlar verilmesi egemenler tarafından üstü örtülmeye çalışılan yakın tarihin içinde gizlenmiş olması muhtemeldir...

TKP'nin kuruluş sürecinde zaman zaman Suphi'ye muhalefet eden Yüzbaşı Yakup ve Samsunlu Yüzbaşı Nedim Agâh'ın, Bayburt'ta kafileden ayrıldığı iddiaları daha sonra kesin olarak kanıtlanamamıştı. Ancak Yüzbaşı Yakup'un, Trabzon'da kafileden akrabaları tarafından alıkonduğunun da bir başka iddia olarak ileri sürülmesi, karmaşık ilişkilerin bir başka boyutudur. Bir başka iddia ise, Yüzbaşı Yakup'un kafile ile eş zamanlı olarak Tuapse'den yola çıktığı ve Trabzon'da yakalanıp bir müddet hapsedildiğidir. Serbest bırakıldığında üzerindeki kıymetli evraklara el konularak Suphilerin ölümünden yaklaşık iki ay sonra sınır dışı edilirken memleketi olan bugünkü Araklı ilçesinde akrabaları tarafından alıkonduğu söylenmektedir.

Kim öldürdü sorusuna gelince; burada kriminolojik ve geçersiz değerlendirmelere düşmeden T.C. devletini, BMM'yi kuran Mustafa Kemal'in sistemini, arkadaşları ve Anadolu'daki kurum ve

kuruluşlarının tamamını, o dönemin polis ve asker güvenlik güçlerini, gizli cinayet şebekelerini, çetelerini öne çıkarmak gerekiyor. Elbette konunun karmaşıklığı bu sorunun da yanıtını zorlaştırıyor. Bu konuda herkes ideolojik ve sınıfsal konumuna/seçimine göre bir değerlendirmede bulunmaktadır. Ancak yolculuğun ta başından beri Ankara, Erzurum ve Trabzon üçgeninde gerçekleşen yazışmalara bakıldığında, Suphi ve arkadaşlarının profesyonelce hazırlanmış sistemli ve planlı bir komploya kurban edildiği görülecektir. Katliam sadece içsel bir olgu olarak düşünülmeyeceğine göre uluslararası boyutu da oldukça ilginçtir. Onları ölüme sürükleyen yalnızca devrimci ütopyalarının peşinden bilerek sürüklenmeleri değildi. Yeni Sovyet Devleti'nin yaşatılması uğruna Londra, Moskova ve Ankara üçgeninde yürütülen diplomasiyi Ankara'nın kendi varlık nedenlerine göre daha iyi tahlil etmesinin de katkısı olduğu gittikçe açığa çıkan tarihsel bir gerçekliliktir. "Onların ölümlerinden kimlerin menfaati olabilir?" noktasından bakılarak bu alçakça işlenen cinayetleri çözmek ne kadar sağlıklı olabilir? Trabzon'da faaliyet gösteren İttihatçılar her ne kadar el altından Enver Paşa'dan talimat alıyorlarsa da Ankara'nın izni olmadan adım atmaları kesinlikle mümkün değildi.

Suphilerin öldürülmesinden sonra III. Enternasyonal'in bütün sonuçları ile ortadan kaldırılması ve TKP'nin Sovyet topraklarındaki örgütlenmelerinin lağvedilmesi, düşünülmesi gereken başka bir noktadır.

Onların ölümünden sonra, Sovyet basınında tek bir yazı çıkmamıştır. III. Enternasyonalin müteakip toplantılarında konu hakkında özellikle Stalin'e ısrarla sorulan sorular yanıtsız kalmıştır.

Sadece Sultan Galiyev, bir makalesinde konuyla ilgili bir yazı kaleme almıştır. Duygu yüklü makalenin son bölümü; "Mustafa Suphi çapında bir elamanın kaybedilmesi, Türkiye komünist hareketi için ağır darbe oldu. Sovyet Rusya'da 4 yıl sosyalist devrim tecrübesi görmüş, onun gelişme aşamalarını ve Tataristan'dan Güney Kafkasya'ya kadar uzanan Doğu bölgelerindeki sonuçlarını araştırmış olan Mustafa Suphi'nin şahsında Türkiye Komünist Partisi, kendi liderini, rehberini kaybetti.

Rahmetli, 34-35 yaşlarındaydı.

Mustafa Suphi, o kadar güçlü ve enerjikti ki, siyasî rakipleri ona

dikkat etmeden yapamazlardı. Katiller, karşılarındakinin kim olduğunu biliyorlardı.

Ey zamansız ölen devrim savaşçısı, mezarında rahat uyu. Senin başlatmış olduğun işi, hayatta kalanlar bitirecekler!" şeklindedir (Halit Kakınç, Sultan Galiyev ve Millî Komünizm, s. 221).

Anadolu topraklarında kurtuluş mücadelesi verenler, bir taraftan da muhaliflerini bastırmayı temel ilke edinmişlerdi. Onların yurt sevgileri, uçsuz bucaksız toprakların ve sanayi merkezlerinin ele geçirilmesidir. Yoksa Osmanlı zulmü altında ezilen yoksul halkların kaderini değiştirmek diye bir niyetleri olmadığı, halkın evlatlarına reva gördükleri çirkin ölümlerden anlaşılmaktadır.

Bir Anı

Kazım Karabekir, Doğu görevi için Trabzon limanına indiğinde, onu ilk karşılayan Hasan Tahsin Kırali olmuştu. Paşa'nın onuruna o gün şehirde şenlikler yapılır ve Kırali tarafından yemek ziyafetleri verilerek değişik etkinlikler düzenlenir. Hasan Tahsin, Paşayı Sürmene'deki evinde konuk eder ve halkın da yoğun katılımıyla Erzurum'a uğurlar. Karabekir'in Trabzon'da âdeta bir kurtarıcı gibi karşılanması, o sıralarda henüz Samsun'a çıkmamış olan Mustafa Kemal'in kulağına gittiğinde Paşa bu duruma çok sinirlenir.

Hasan Tahsin Kırali çok yönlü bir insandır. Tüm yaşamı boyunca, eğitim dünyasına akıl almaz katkılar sunmuştur. Çocuklarına vasiyeti de aynı yöndedir. Bugün birçoğu memleketi Sürmene'de olmak üzere kendi ve aile bireyleri adına on kadar eğitim kurumu vardır. Aynı Kırali ilk defa okul açma örneğini Kazım Karabekir'in Erzurum ve Anadolu'nun birçok yerinde açtığı "Eytam Mektepleri" örneğinden almıştı. Bu okullar, Ermeni, Rum ve Türk yetim çocuklarının okutulduğu eğitim kurumlarıdır. Kırali, aynı okulun bir benzerini de Sürmene'de kurar. Askeri üniformalı bandosu olan, ayrıca birçok el sanatları ve mesleklerin öğretildiği okulun öğretmenlerinin çoğunun yurt dışından getirilerek bütün masrafları, Kırali tarafından karşılanır. Anadolu'da öğretmen kıtlığından dolayı, Türkçe öğretmeni bulamazlar ve Yunanistan'da yaşayan Türklerden bu dili öğretmek üzere öğretmen getirilir.

Kırali, Eytam Mektebi öğrencileri, 1922 yılında, Hasan Tahsin'in büyük oğlu Ali Kırali yönetiminde, öğrencilerin ülkesini tanımaları için Trabzon'dan vapurla İstanbul'a gelmişlerdir. Okul, önce

Gülhane Parkı'nda bir tiyatro eseri sahnelemiş ve gösteriler yapmış ve Sultan Vahteddin'in takdirlerini kazanarak Maarif nişanı ile taltif edilmiştir.

Burada büyük beğeni kazanan okul, İstanbul'dan İzmir'e, İzmir'den de Ankara'ya gitmeyi planlamıştı. Ali Bey, Karabekir Paşa'dan bir telgraf alır. Paşa telgrafında gösterilerini Ankara'da da yaparak Mustafa Kemal'e bağlılıklarını göstermelerini istemiştir. Telgrafı alınca trenle Ankara'ya geçtiler. Çankaya'da kendilerine tahsis edilen binada kalıyor, Mustafa Kemal'e sunacakları gösterilerin provalarını yapıyorlardı.

İzmirli Uşak-i zadelerin kızı Latife Hanım da provaları izlerken çok duygulanmış, çocuklara elbise ve ayakkabı yaptırmak istemişti. Kendi cebinden karşılayacağı bu giysiler için kızlı erkekli talebelerin ölçülerini de aldırtmıştı.

Temsile bir gün kala, köşkten bir subay gelip, okulun başındaki Hasan Tahsin Kırali'nin büyük oğlu Ali Kırali'ye "Yirmi dört saat içinde Ankara'yı terk edin!" emrini tebliğ edince herkes yıkıldı. Öğrencilerin ağlamalarına dayanamayan Latife Hanım, onları İzmir'e gönderir ve kendi köşkünde ağırlanmalarını sağlar. Bir de arkadan hediyelerini gönderince, çocukların sevincine diyecek yoktu.

Öğrencilerin İstanbul'daki gösterilerinde "Yetimlere yardım edenler yaşasın, etmeyenler kahrolsun" gibisinden bir pankart açılır (Geziye katılan öğrencilerden birinin, daha sonraki ifadesinde bu sözlerin, orada okunan bir şiirde geçtiği de söylenmiştir)... Mustafa Kemal'in her şeyden haberi vardır ve bunu en iyi bilen de Kazım Karabekir olduğu için öğrencilerin programlarını değiştirerek bir an önce Ankara'yı ziyaret etmelerini ister.

Okul İzmir programını bitirip Sürmene'ye döndüğünde, Hasan Tahsin olayların şifrelerini çözmekte zorlanmamış ve ani bir kararla bütün giderlerini karşıladığı ve ancak dört yıl yaşatabildiği okulunu hemen kapatır. Daha sonraki yıllarda nedendir bilinmez; Mustafa Kemal, Ankara'dan kovdurduğu Hasan Tahsin'in büyük oğlu Ali Kırali'ye milletvekilliği teklif eder, fakat haberi alan Kırali heyecandan olsa gerek kalp krizi geçirerek ölür.

Mustafa Kemal, bütün olumlu gelişmelere karşın, Karabekir'e karşı hep mesafeli durmuştur. Sıkı bir İttihatçı olarak bildiği Hasan

Tahsin Kırali ile olan ilişkilerini de hiçbir zaman tasvip etmediği gibi, onları imkânları ölçüsünde de izlemeyi tercih etmiştir. Öylesine izlemiştir ki; Suphilerin öldürme planlarının yapıldığı süreçte, Hasan Tahsin'in yakın akrabası Maksut'u kurtarmak için Karabekir'le olan şifreli telgraflardan bile haberi vardır ve Ankara'nın kindar tutumunda, bunun da payı büyüktür. Mustafa Kemal'in kafasından geçenleri kestirmek zordur, çünkü o, bütün bu gelişmelere karşın daha sonraki yıllarda Hasan Tahsin Kırali'ye uzattığı barış elinin ne anlama geldiğini, herhalde kendisinden başka bilen yoktur.

(Bu bölümün bir kısmı İsmail Kırali'nin; "Yayladan Yalıya Anılarım" adlı eserinden alınmıştır.)

Sonrası

İskele kâhyası Yahya'nın vukuatları, bu olayla sınırlı değildi. Azınlıklara yönelik baskı, tehdit, rüşvet, soygun ve cinayetlere karışması şehirde ayyuka çıkmıştı. Limanda nerdeyse bir İskele Devleti kurmuş, giden gelen motorlardan vergi adı altında haraç toplamaktaydı. Topladığı paraların çok azını belgeleyen Yahya'nın, yine azınlıkların barut haklarını, tehdit yoluyla, sözde satın alarak, yüksek fiyatla piyasaya sürdüğü de sık sık söylenmekteydi. En kötüsü; Trabzon limanı yoluyla cephelere ulaştırılmak üzere gönderilen silahların bir kısmına el koyarak, yüksek fiyatla eşkiyalara pazarladığının da bilinmesiydi. Suphilerin yanında sekiz bin altın olduğu nerdeyse kesin bir bilgidir. Bu paraya Kars-Trabzon arasında el konması, muhatapların devlet görüntüsü verebilmeleri adına mümkün görünmemektedir. İskele Kâhyası Yahya'nın adamlarının, çirkin saldırıları arasında bu paraya da el koyduğu muhtemeldir. Yanlarında bulunan belgelere nerede, ne zaman el konduğu konusunda kesin bir bilginin olmaması, olayın üstünü örtme düşüncesinin bir parçasıdır. Yahya'nın bütün bu suçlardan Sivas'ta yargılanması, aslında bir mizansendir. Sivas Ağır Ceza Reisi Mehmet Hulusi Kellecioğlu, Kâhya Yahya'nın ailece tanıdığı biridir. Kamuoyunun beklentisi, idam cezası verilmesi yönündedir, fakat mahkûmiyetten sonra konuşma ihtimali üzerine, beraat ettirilerek, onu ortadan kaldırmanın başka yolları denenmek istenmiştir.

Bu cinayetin kim ve kimler tarafından işlendiği konusundaki gelişmeler, gerçekten çok ilginçtir. Mustafa Kemal; Trabzon Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi Reisi Ahmet Bey'e 30 Haziran 1921'de gönderdiği telgrafında; "Vatanperverane his-

siyat ve izahatınıza teşekkür ederim. Hakikî icapların yaptırılacağından emin olmanızı ve millî vazifenizi şimdiye kadar olduğu gibi yapmaya devamınızı rica ederim" diye yazmaktadır. *(Aktaran: Emrah Cilasun, Mustafa Suphi'yle Arkadaşlarını Kim Öldürdü?)* Mustafa Kemal, aynı gün bir de İskele Kâhyası Yahya'ya; "Vatanperverane hissiyat ve temennilerinize teşekkür ederim" şeklinde kısa bir telgraf yollar. (*Süleyman Nuri, Uyanan Esirler, TÜSTAV, İstanbul, 2002, s. 401, Aktaran: Emrah Cilasun, Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*)

Şehirde, katillerin kimliği hakkında hiç kimsenin kuşkusu yoktu. Katillerin başı İskele Kâhyası Yahya'nın bütün kirli işleri açığa çıktığından, Ankara artık ondan kurtulmanın zamanı geldiğine inanmış olacak ki, onu kullandıktan sonra, ortadan kaldırmak için iş Topal Osman'a ihale edilir. Osman Ağa, üç yüz silahlı adamını karayolu üzerinden Trabzon'a gönderirken, kendisi de deniz yoluyla şehre varır. Yahya Kâhya çok uyanıktır, durumun farkına varır ve Osman Ağa'yı öldürmek için bir plan yapar. İhale kura çekme yoluyla dönemin ünlü kabadayısı Ganita'li (Trabzon'da bir mahalle adı) Ali'ye verilir. Hasan Tahsin Kırali'nin yazıhanesinde bir toplantı düzenlenir, fakat işler aksi gider, Topal Osman; Yahya Kâhya'nın yanında oturmaktadır. Ali dışarıdan ateş edecektir ancak Kâhya'yı vurabilirim endişesiyle bundan vazgeçer ve böylelikle Osman Ağa kurtulmuş olur.

Topal Osman, üzerine aldığı görevi gerçekleştirmek için gerekli çalışmalarını sürdürmeye devam eder. Kâhya otomobiliyle yanında misafirleri olduğu halde Soğuksu'daki askeri kışlanın önünden geçerken tek bir silah sesi duyulur. Muhtemelen havaya ateş edilmiştir. Bu otomobilin şoförüne verilmiş bir işarettir. Çünkü Yahya'nın şoförü Ankara'nın adamıdır ve ilk silah sesini duyduğunda, hemen kendini otomobilden atarak dik yamaçlardan aşağı kaçar. Sonrasında müthiş bir ateş başlar. Yahya'nın bütün misafirlerinin öldüğü iddia edilirken, kendisinin vücudunda tam iki yüz elli adet devlet malı mermi çıktığı söylenmiştir.

Miyase Kadın

Olay duyulduğunda, Miyase kadın inanmak istemez. "Benim Maksut'um bir yerlerden çıkar gelir" der de başka bir şey demez. Haklıdır da... Oğlu her geldiğinde öyle şeyler anlatırdı ki, onun böylesine çirkin bir tuzakla öldürülebileceğine asla ihtimal veremiyordu. Onun katı militan görüntüsü altında korku tanımaz, sevgi dolu yüreğinin susturulabileceğini asla düşünemiyordu.

Karadeniz'in derin vadilerinde ve kuş konmaz yamaçlarda, dört çocuğuyla hayata tutunmanın kavgasını veren bu asil kadın, nereden bilebilirdi ki böylesine alçakça, çirkin tuzaklar kurabilecek soysuzların olduğunu.

Uzun süre bekledi ve baktı ki oğlu gelmiyor, gerçeği kabullenmek zorunda kaldı. Bir müddet odasından dışarıya çıkmadı.

Ne yapabilirdi ki, ona teselli verecek kimsecikler yoktu ortalıkta. Her ailenin içinde kendi acıları vardı ve herkes teselliye muhtaçtı. Ancak Rum komşuları bazen uğrayıp hatırını soruyorlardı.

Oğlunun ölümünden üç yıl sonra gerçekleştirilen mübadele sonucunda üç oğlu Rumların boşalttığı evlere taşınırken, O, Maksut'u son kez uğurladığı evini terk etmedi. Acıların kuşattığı yüreğini bastırabilmek için kendi yoksul evinde anılarıyla baş başa yaşamayı tercih etti.

Ve yaralı yüreği evlat acısına yirmi yedi yıl daha dayanırken, 1948 yılında her şeyi geride bırakarak bu dünyaya veda etti.

En Son Sözler

Teorik, ideolojik, politik ve örgütsel kavramlar noktasından bakıldığında; Suphilerin Mustafa Kemal'e bakışında, en azından onları ölüme götürecek kadar zaafları olduğunu görürüz. Bu acı deneyimden sonra, TKP'nin sonraki kadroları, bu gerçeği kavramada maalesef onlardan daha geride kalarak, sınıf kavramının Marksist bir yorumunu yaparak bilince taşıyamamıştır. Dolayısıyla da arkalarında Bolşevik Partisi'nin ve Komünist Enternasyonal'in birlik ve dayanışmasıyla inşaa edilen Tarihi TKP ile sonradan bu adı kullananlar arasında teorik, ideolojik, politik ve örgütsel farklılıklar vardır. "TKP" adını kullananlarla diğer "sol" yapılanmaların, daha sonraki süreçte bu yanılgı ve yenilgiyi anlayamadıklarını görürüz. Onların Kemalizm konusundaki tutumları aslında en büyük yanılgılarıdır. Mustafa Kemal bir yandan İngiliz emperyalizmi ile diğer yandan Sovyetler Birliği ile TC devletinin çıkarlarını "dengelemek" siyasetini güderken, devlet eliyle burjuva yetiştirme planlarına uygun olarak karşısındaki en büyük düşmandan "komünizm tehlikesinden" kurtulmak isteyecekti. TKP, bazen Kemalizm'e yakın durmuş, bazen de tam karşısında yer almıştır. Bu çarpık politika, zaman zaman da toptan reddetme mantığıyla devam etmiştir.

Sovyet yönetiminin, kendi topraklarında gerçekleştirdikleri devrimde, Marksist-Leninist ilkelere bağlı kaldıkları tartışılmaz. Devrim sonrası gelişmeler, esas olarak "devrimin yaşatılması" ve "dış politikanın tayin edici özelliği" nedeniyle, Marksist-Leninist kavrayışlarının yetersiz kalması, komünist önderleri diplomasiye yönlendirmiştir. TKP'nin tasfiyesi, hem Anadolu'da hem de bütün

dünyada devrimci hareketleri zaafa uğratmıştır.

III. Enternasyonal kararları gereği, ulusal kurtuluş savaşı veren ülkelere yapılan yardımlar, "O ülkelerin komünist partileri tarafından organize edilecektir" kararı Konferans'tan sonra neredeyse hiç uygulanmamıştır. Sovyet Devleti'nin, Ankara hükümeti ile bir haberleşme ağının varlığını bilen Suphi, bu görevi yapmaya talip olmuş, fakat Sovyet hükümeti buna izin vermemiştir. Suphi, bundan sonra moral bozukluğuna uğramış ve bir an önce Anadolu'ya geçme isteği, içinde kuvvetlenmiştir.

Suphilerin öldürülmesi, dünya komünist hareketini ve hatta Batı komünist partilerinin kafasını allak bullak etmiştir. TKP önderlerinin katledilmesinden kısa bir süre sonra, İran'da Gilan Sovyeti'nin tasfiye edilmesinde Sovyet Devleti, aynı politikayı izlemiştir. Yine aynı ülkede 1945'de tasfiye edilen Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ne de Moskova tarafından aynı tarife uygulanmıştır. Özellikle, İkinci Paylaşım Savaşı içinde ve sonrasında iktidarın eşiğinden dönen batılı komünist partilerinin varlığı ve Yunan iç savaşında Sovyetlerin tutumu; "tek ülkede sosyalizm"in yaşatılması yolunda yapılan tartışmalardan biri olacaktı.

TKP'nin kurucularının ölümle biten Anadolu'ya geçiş serüveninin faturasını kendilerine kesmek, sanırım onların hatırasına saygısızlık olur. Elbette hataları vardır. Hatalarının olması da doğaldır, fakat içinden çıkıp geldikleri "iç savaş" başarıyla sonuçlanırken onların oynadıkları rol, gerçekten aklın alamayacağı niteliktedir. Bu muhteşem zaferi kazanan Sovyet önderleri, sonraki süreçte "devrimi yaşatma" kaygısı ile yollarını bulmakta zorlanırken, Suphilerin de, daha farklı bir coğrafyada yaratacağı ilklerin heyecanıyla hata yapmaları, ödenen ağır bedellere karşın öğretici de olmuştur.

Anti-sovyetik bakış açısıyla Suphilerin öldürülmesi olayını ve dönemi anlamaya çalışmak, en azından bilimin mantığına aykırı bir tutumdur. Konu esas olarak içsel bir olgu olarak ele alınıp değerlendirildiğinde, gelecek devrimci kuşakların önünü daha rahat görmesi sağlanmış olunur. Geçmişin kapsamlı tahlilini yaparak, gelecek devrimci kuşakların önünü sağlıklı bir biçimde açabiliriz.

Bugün, yenilgiyle sonuçlanan Sovyet devrimi, dünya işçi sınıfının ilk deneyimidir. Yaklaşık doksan yıldır, emperyalizmin temel yapı taşlarını yerinden oynatan ve uykularını kaçıran dünya emek-

çileri, yönünü bulmada, bedelleri çok ağır olan bu deneyimden öğrenerek yoluna devam edecektir.

TEŞEKKÜR

Bu eserin hazırlanmasında büyük katkıları olan babaannem, bilge kadın Reyhane Kırali'yi ölümünün 35. yılında saygı ve minnetle anıyorum...

Enbiya Kırali

Enbiya Kırali'nin kaleme aldığı "Moskova'dan Anadolu'ya" romanı, Ekim Devrimi'nin dünya ölçeğindeki etkileri yanında, Türkiye'ye etkilerini, roman sanatının olanakları içinde yansıtmaya çalışıyor. Maksut Kırali ve Mustafa Suphi gibi kahramanların yaşam serüveni, sosyal mücadelesi, Büyük Ekim Devrimi ekseninde kesişiyor ve anlam kazanıyor.

Maksut, Moskova'da fırın işçiliği yapan babası Mehmet'in yanında çalışırken, Rusya'daki çalışma yaşamını, Çarlık zulmünü ve ezilenlerin sosyal mücadelesini yakından tanır. Süreç içerisinde Bolşeviklerle tanışır, kaynaşır ve Parti içinde yerini alır. 1917 Ekim Devrimi sürecine aktif olarak katılır. Siyasi faaliyetleri nedeniyle, babasıyla birlikte Çarlık polisi tarafından tutuklanır. Sibirya madenlerinde çalışmak üzere sürgüne gönderilir... Oradan kaçmayı başarır. Esaretten özgürlüğe ulaşır... Rusya'da 10 yılı aşkın bir süre, devrimci mücadele içerisinde çelikleşir...

Kaldıraç Yayınevi 48
Anlatı-Roman Dizisi 5

9 786055 172060